നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

# ഖുദ്ദകനികായേ

# ഥേരഗാഥാ-അട്ഠകഥാ

**(പഠമോ ഭാഗോ)**

**ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ**

മഹാകാരുണികം **നാഥം,** ഞേയ്യസാഗരപാരഗും;
വന്ദേ നിപുണഗമ്ഭീര-വിചിത്രനയദേസനം.

വിജ്ജാചരണസമ്പന്നാ, യേന നിയ്യന്തി ലോകതോ;
വന്ദേ തമുത്തമം **ധമ്മം,** സമ്മാസമ്ബുദ്ധപൂജിതം.

സീലാദിഗുണസമ്പന്നോ, ഠിതോ മഗ്ഗഫലേസു യോ;
വന്ദേ **അരിയസങ്ഘം** തം, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം അനുത്തരം.

വന്ദനാജനിതം പുഞ്ഞം, ഇതി യം രതനത്തയേ;
ഹതന്തരായോ സബ്ബത്ഥ, ഹുത്വാഹം തസ്സ തേജസാ.

യാ താ സുഭൂതിആദീഹി, കതകിച്ചേഹി താദിഹി;
ഥേരേഹി ഭാസിതാ ഗാഥാ, ഥേരീഹി ച നിരാമിസാ.

ഉദാനനാദവിധിനാ, ഗമ്ഭീരാ നിപുണാ സുഭാ;
സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്താ, അരിയധമ്മപ്പകാസികാ.

**ഥേരഗാഥാ**തി നാമേന, **ഥേരീഗാഥാ**തി താദിനോ;
യാ ഖുദ്ദകനികായമ്ഹി, സങ്ഗായിംസു മഹേസയോ.

താസം ഗമ്ഭീരഞാണേഹി, ഓഗാഹേതബ്ബഭാവതോ;
കിഞ്ചാപി ദുക്കരാ കാതും, **അത്ഥസംവണ്ണനാ** മയാ.

സഹസംവണ്ണനം യസ്മാ, ധരതേ സത്ഥു സാസനം;
പുബ്ബാചരിയസീഹാനം, തിട്ഠതേവ വിനിച്ഛയോ.

തസ്മാ തം അവലമ്ബിത്വാ, ഓഗാഹേത്വാന പഞ്ചപി;
നികായേ ഉപനിസ്സായ, പോരാണട്ഠകഥാനയം.

സുവിസുദ്ധം അസംകിണ്ണം, നിപുണത്ഥവിനിച്ഛയം;
**മഹാവിഹാരവാസീനം,** സമയം അവിലോമയം.

യാസം അത്ഥോ ദുവിഞ്ഞേയ്യോ, അനുപുബ്ബികഥം വിനാ;
താസം തഞ്ച വിഭാവേന്തോ, ദീപയന്തോ വിനിച്ഛയം.

യഥാബലം കരിസ്സാമി, അത്ഥസംവണ്ണനം സുഭം;
സക്കച്ചം ഥേരഗാഥാനം, ഥേരീഗാഥാനമേവ ച.

ഇതി ആകങ്ഖമാനസ്സ, സദ്ധമ്മസ്സ ചിരട്ഠിതിം;
തദത്ഥം വിഭജന്തസ്സ, നിസാമയഥ സാധവോതി.

കാ പനേതാ **ഥേരഗാഥാ ഥേരീഗാഥാ** ച, കഥഞ്ച പവത്താതി, കാമഞ്ചായമത്ഥോ ഗാഥാസു വുത്തോയേവ പാകടകരണത്ഥം പന പുനപി വുച്ചതേ - തത്ഥ ഥേരഗാഥാ താവ സുഭൂതിത്ഥേരാദീഹി ഭാസിതാ. യാ ഹി തേ അത്തനാ യഥാധിഗതം മഗ്ഗഫലസുഖം പച്ചവേക്ഖിത്വാ കാചി ഉദാനവസേന, കാചി അത്തനോ സമാപത്തിവിഹാരപച്ചവേക്ഖണവസേന, കാചി പുച്ഛാവസേന, കാചി പരിനിബ്ബാനസമയേ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവവിഭാവനവസേന അഭാസിംസു, താ സബ്ബാ സങ്ഗീതികാലേ ഏകജ്ഝം കത്വാ ''ഥേരഗാഥാ''ഇച്ചേവ ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി സങ്ഗീതാ. ഥേരീഗാഥാ പന ഥേരിയോ ഉദ്ദിസ്സ ദേസിതാ.

താ പന വിനയപിടകം, സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകന്തി തീസു പിടകേസു സുത്തന്തപിടകപരിയാപന്നാ. ദീഘനികായോ, മജ്ഝിമനികായോ, സംയുത്തനികായോ, അങ്ഗുത്തരനികായോ, ഖുദ്ദകനികായോതി പഞ്ചസു നികായേസു ഖുദ്ദകനികായപരിയാപന്നാ, സുത്തം, ഗേയ്യം, വേയ്യാകരണം, ഗാഥാ, ഉദാനം, ഇതിവുത്തകം , ജാതകം, അബ്ഭുതധമ്മം, വേദല്ലന്തി നവസു സാസനങ്ഗേസു ഗാഥങ്ഗസങ്ഗഹം ഗതാ.

''ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേസഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ''തി.

ഏവം ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികേന പടിഞ്ഞാതേസു ചതുരാസീതിയാ ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സേസു കതിപയധമ്മക്ഖന്ധസങ്ഗഹം ഗതാ.

തത്ഥ ഥേരഗാഥാ താവ നിപാതതോ ഏകനിപാതോ ഏകുത്തരവസേന യാവ ചുദ്ദസനിപാതാതി ചുദ്ദസനിപാതോ സോളസനിപാതോ വീസതിനിപാതോ തിംസനിപാതോ ചത്താലീസനിപാതോ പഞ്ഞാസനിപാതോ സട്ഠിനിപാതോ സത്തതിനിപാതോതി ഏകവീസതിനിപാതസങ്ഗഹാ. നിപാതനം നിക്ഖിപനന്തി നിപാതോ. ഏകോ ഏകേകോ ഗാഥാനം നിപാതോ നിക്ഖേപോ ഏത്ഥാതി ഏകനിപാതോ. ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ഏകനിപാതേ ദ്വാദസ വഗ്ഗാ. ഏകേകസ്മിം വഗ്ഗേ ദസ ദസ കത്വാ വീസുത്തരസതം ഥേരാ, തത്തികാ ഏവ ഗാഥാ. വുത്തഞ്ഹി -

''വീസുത്തരസതം ഥേരാ, കതകിച്ചാ അനാസവാ;
ഏകകമ്ഹി നിപാതമ്ഹി, സുസങ്ഗീതാ മഹേസിഭീ''തി.

ദുകനിപാതേ ഏകൂനപഞ്ഞാസ ഥേരാ, അട്ഠനവുതി ഗാഥാ; തികനിപാതേ സോളസ ഥേരാ, അട്ഠചത്താലീസ ഗാഥാ; ചതുക്കനിപാതേ തേരസ ഥേരാ, ദ്വേപഞ്ഞാസ ഗാഥാ; പഞ്ചകനിപാതേ ദ്വാദസ ഥേരാ, സട്ഠി ഗാഥാ; ഛക്കനിപാതേ ചുദ്ദസ ഥേരാ, ചതുരാസീതി ഗാഥാ; സത്തകനിപാതേ പഞ്ച ഥേരാ, പഞ്ചതിംസ ഗാഥാ; അട്ഠകനിപാതേ തയോ ഥേരാ, ചതുവീസതി ഗാഥാ;

നവകനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, നവ ഗാഥാ; ദസനിപാതേ സത്ത ഥേരാ, സത്തതി ഗാഥാ; ഏകാദസനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, ഏകാദസ ഗാഥാ; ദ്വാദസനിപാതേ ദ്വേ ഥേരാ, ചതുവീസതി ഗാഥാ; തേരസനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, തേരസ ഗാഥാ; ചുദ്ദസനിപാതേ ദ്വേ ഥേരാ, അട്ഠവീസതി ഗാഥാ; പന്നരസനിപാതോ നത്ഥി, സോളസനിപാതേ ദ്വേ ഥേരാ, ദ്വത്തിംസ ഗാഥാ; വീസതിനിപാതേ ദസ ഥേരാ, പഞ്ചചത്താലീസാധികാനി ദ്വേ ഗാഥാസതാനി; തിംസനിപാതേ തയോ ഥേരാ, സതം പഞ്ച ച ഗാഥാ; ചത്താലീസനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, ദ്വേചത്താലീസ ഗാഥാ; പഞ്ഞാസനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, പഞ്ചപഞ്ഞാസ ഗാഥാ; സട്ഠിനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, അട്ഠസട്ഠി ഗാഥാ; സത്തതിനിപാതേ ഏകോ ഥേരോ, ഏകസത്തതി ഗാഥാ. സമ്പിണ്ഡേത്വാ പന ദ്വേസതാനി ചതുസട്ഠി ച ഥേരാ, സഹസ്സം തീണി സതാനി സട്ഠി ച ഗാഥാതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''സഹസ്സം ഹോന്തി താ ഗാഥാ, തീണി സട്ഠി സതാനി ച;
> ഥേരാ ച ദ്വേ സതാ സട്ഠി, ചത്താരോ ച പകാസിതാ''തി.

ഥേരീഗാഥാ പന ഏകനിപാതോ ഏകുത്തരവസേന യാവ നവനിപാതാതി നവനിപാതോ ഏകാദസനിപാതോ, ദ്വാദസനിപാതോ, സോളസനിപാതോ, വീസതിനിപാതോ, തിംസനിപാതോ, ചത്താലീസനിപാതോ, മഹാനിപാതോതി സോളസനിപാതസങ്ഗഹാ. തത്ഥ ഏകനിപാതേ അട്ഠാരസ ഥേരിയോ, അട്ഠാരസേവ ഗാഥാ; ദുകനിപാതേ ദസ ഥേരിയോ, വീസതി ഗാഥാ; തികനിപാതേ അട്ഠ ഥേരിയോ, ചതുവീസതി ഗാഥാ; ചതുക്കനിപാതേ ഏകാ ഥേരീ, ചതസ്സോ ഗാഥാ; പഞ്ചകനിപാതേ ദ്വാദസ ഥേരിയോ സട്ഠി ഗാഥാ; ഛക്കനിപാതേ അട്ഠ ഥേരിയോ അട്ഠചത്താലീസ ഗാഥാ; സത്തനിപാതേ തിസ്സോ ഥേരിയോ, ഏകവീസതി ഗാഥാ; അട്ഠ നിപാതതോ പട്ഠായ യാവ സോളസനിപാതാ ഏകേകാ ഥേരിയോ തംതംനിപാതപരിമാണാ ഗാഥാ; വീസതിനിപാതേ പഞ്ച ഥേരിയോ, അട്ഠാരസസതഗാഥാ; തിംസനിപാതേ ഏകാ ഥേരീ, ചതുത്തിംസ ഗാഥാ; ചത്താലീസനിപാതേ ഏകാ ഥേരീ, അട്ഠചത്താലീസ ഗാഥാ; മഹാനിപാതേപി ഏകാ ഥേരീ, പഞ്ചസത്തതി ഗാഥാ. ഏവമേത്ഥ നിപാതാനം ഗാഥാവഗ്ഗാനം ഗാഥാനഞ്ച പരിമാണം വേദിതബ്ബം.

## നിദാനഗാഥാവണ്ണനാ

ഏവം പരിച്ഛിന്നപരിമാണാസു പനേതാസു ഥേരഗാഥാ ആദി. തത്ഥാപി -

> ''സീഹാനംവ നദന്താനം, ദാഠീനം ഗിരിഗബ്ഭരേ;
> സുണാഥ ഭാവിതത്താനം, ഗാഥാ അത്ഥൂപനായികാ''തി.

അയം പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ ആയസ്മതാ ആനന്ദേന തേസം ഥേരാനം ഥോമനത്ഥം ഭാസിതാ ഗാഥാ ആദി. തത്ഥ **സീഹാനന്തി** സീഹസദ്ദോ ''സീഹോ, ഭിക്ഖവേ, മിഗരാജാ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൩൩) മിഗരാജേ ആഗതോ. ''അഥ ഖോ സീഹോ സേനാപതി യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൩൪) പഞ്ഞത്തിയം. ''സീഹോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൯൯; ൧൦.൨൧) തഥാഗതേ. തത്ഥ യഥാ തഥാഗതേ സദിസകപ്പനായ ആഗതോ, ഏവം ഇധാപി സദിസകപ്പനാവസേനേവ വേദിതബ്ബോ, തസ്മാ **സീഹാനംവാതി**

സീഹാനം ഇവ. സന്ധിവസേന സരലോപോ ‘‘ഏവംസ തേ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൨) വിയ. തത്ഥ **ഇവാ**തി നിപാതപദം. **സുണാഥാ**തി ആഖ്യാതപദം. ഇതരാനി നാമപദാനി. **സീഹാനംവാ**തി ച സമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. കാമഞ്ചേത്ഥ സമ്ബന്ധീ സരൂപതോ ന വുത്തോ, അത്ഥതോ പന വുത്തോവ ഹോതി. യഥാ ഹി ‘‘ഓട്ഠസ്സേവ മുഖം ഏതസ്സാ’’തി വുത്തേ ഓട്ഠസ്സ മുഖം വിയ മുഖം ഏതസ്സാതി അയമത്ഥോ വുത്തോ ഏവ ഹോതി, ഏവമിധാപി ‘‘സീഹാനംവാ’’തി വുത്തേ സീഹാനം നാദോ വിയാതി അയമത്ഥോ വുത്തോ ഏവ ഹോതി. തത്ഥ മുഖസദ്ദസന്നിധാനം ഹോതീതി ചേ, ഇധാപി ‘‘നദന്താന’’ന്തി പദസന്നിധാനതോ, തസ്മാ **സീഹാനംവാ**തി നിദസ്സനവചനം. **നദന്താനന്തി** തസ്സ നിദസ്സിതബ്ബേന സമ്ബന്ധദസ്സനം. **ദാഠീനന്തി** തബ്ബിസേസനം. **ഗിരിഗബ്ഭരേ**തി തസ്സ പവത്തിട്ഠാനദസ്സനം. **സുണാഥാ**തി സവനേ നിയോജനം. **ഭാവിതത്താനന്തി** സോതബ്ബസ്സ പഭവദസ്സനം. **ഗാഥാ**തി സോതബ്ബവത്ഥുദസ്സനം. **അത്ഥുപനായികാ**തി തബ്ബിസേസനം. കാമഞ്ചേത്ഥ ‘‘സീഹാനം നദന്താനം ദാഠീന’’ന്തി പുല്ലിങ്ഗവസേന ആഗതം, ലിങ്ഗം പന പരിവത്തേത്വാ ‘‘സീഹീന’’ന്തിആദിനാ ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേനാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏകസേസവസേന വാ സീഹാ ച സീഹിയോ ച സീഹാ, തേസം സീഹാനന്തിആദിനാ സാധാരണാ ഹേതാ തിസ്സോ നിദാനഗാഥാ ഥേരഗാഥാനം ഥേരീഗാഥാനഞ്ചാതി.

തത്ഥ സഹനതോ ഹനനതോ ച സീഹോ. യഥാ ഹി സീഹസ്സ മിഗരഞ്ഞോ ബലവിസേസയോഗതോ സരഭമിഗമത്തവരവാരണാദിതോപി പരിസ്സയോ നാമ നത്ഥി, വാതാതപാദിപരിസ്സയമ്പി സോ സഹതിയേവ, ഗോചരായ പക്കമന്തോപി തേജുസ്സദതായ മത്തഗന്ധഹത്ഥിവനമഹിംസാദികേ സമാഗന്ത്വാ അഭീരൂ അഛമ്ഭീ അഭിഭവതി, അഭിഭവന്തോ ച തേ അഞ്ഞദത്ഥു ഹന്ത്വാ തത്ഥ മുദുമംസാനി ഭക്ഖയിത്വാ സുഖേനേവ വിഹരതി, ഏവമേതേപി മഹാഥേരാ അരിയബലവിസേസയോഗേന സബ്ബേസമ്പി പരിസ്സയാനം സഹനതോ, രാഗാദിസംകിലേസബലസ്സ അഭിഭവിത്വാ ഹനനതോ പജഹനതോ തേജുസ്സദഭാവേന കുതോചിപി അഭീരൂ അഛമ്ഭീ ഝാനാദിസുഖേന വിഹരന്തീതി സഹനതോ ഹനനതോ ച സീഹാ വിയാതി സീഹാ. സദ്ദത്ഥതോ പന യഥാ കന്തനത്ഥേന ആദിഅന്തവിപല്ലാസതോ തക്കം വുച്ചതി, ഏവം ഹിംസനട്ഠേന സീഹോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ സഹനട്ഠേന. പിസോദരാദിപക്ഖേപേന നിരുത്തിനയേന പന വുച്ചമാനേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി.

അഥ വാ യഥാ മിഗരാജാ കേസരസീഹോ അത്തനോ തേജുസ്സദതായ ഏകചാരീ വിഹരതി, ന കഞ്ചി സഹായം പച്ചാസീസതി, ഏവമേതേപി തേജുസ്സദതായ വിവേകാഭിരതിയാ ച ഏകചാരിനോതി ഏകചരിയട്ഠേനപി സീഹാ വിയാതി സീഹാ, തേനാഹ - ഭഗവാ ‘‘സീഹംവേകചരം നാഗ’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൩൦; സു॰ നി॰ ൧൬൬).

അഥ വാ അസന്താസനജവപരക്കമാദിവിസേസയോഗതോ സീഹാ വിയാതി സീഹാ, ഏതേ മഹാഥേരാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ‘‘ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, അസനിയാ ഫലന്തിയാ ന സന്തസന്തി, കതമേ ദ്വേ? ഭിക്ഖു ച ഖീണാസവോ സീഹോ ച മിഗരാജാ’’തി (അ॰ നി॰ ൨.൬൦).

ജവോപി സീഹസ്സ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണോ, തഥാ പരക്കമോ. തഥാ ഹി സോ ഉസഭസതമ്പി ലങ്ഘിത്വാ വനമഹിംസാദീസു നിപതതി, പോതകോപി സമാനോ പഭിന്നമദാനമ്പി മത്തവരവാരണാനം പടിമാനം ഭിന്ദിത്വാ ദന്തകളീരംവ ഖാദതി. ഏതേസം പന അരിയമഗ്ഗജവോ ഇദ്ധിജവോ ച അഞ്ഞേഹി അസാധാരണോ, സമ്മപ്പധാനപരക്കമോ ച നിരതിസയോ. തസ്മാ **സീഹാനംവാ**തി സീഹസദിസാനം വിയ. സീഹസ്സ ചേത്ഥ ഹീനൂപമതാ ദട്ഠബ്ബാ, അച്ചന്തവിസിട്ഠസ്സ സഹനാദിഅത്ഥസ്സ ഥേരേസ്വേവ ലബ്ഭനതോ.

**നദന്താന**ന്തി ഗജ്ജന്താനം. ഗോചരപരക്കമതുട്ഠിവേലാദീസു ഹി യഥാ സീഹാ അത്തനോ ആസയതോ നിക്ഖമിത്വാ വിജമ്ഭിത്വാ സീഹനാദം അഭീതനാദം നദന്തി, ഏവം ഏതേപി വിസയജ്ഝത്തപച്ചവേക്ഖണഉദാനാദികാലേസു ഇമം അഭീതനാദം നദിംസു. തേന വുത്തം - "സീഹാനംവ നദന്താന"ന്തി. **ദാഠീന**ന്തി ദാഠാവന്താനം. പസട്ഠദാഠീനം, അതിസയദാഠാനന്തി വാ അത്ഥോ. യഥാ ഹി സീഹാ അതിവിയ ദള്ഹാനം തിക്ഖാനഞ്ച ചതുന്നം ദാഠാനം ബലേന പടിപക്ഖം അഭിഭവിത്വാ അത്തനോ മനോരഥം മത്ഥകം പൂരേന്തി, ഏവമേതേപി ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗദാഠാനം ബലേന അനാദിമതി സംസാരേ അനഭിഭൂതപുബ്ബപടിപക്ഖം അഭിഭവിത്വാ അത്തനോ മനോരഥം മത്ഥകം പാപേസും. ഇധാപി ദാഠാ വിയാതി ദാഠാതി സദിസകപ്പനാവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

**ഗിരിഗബ്ഭരേ**തി പബ്ബതഗുഹായം, സമീപത്ഥേ ഭുമ്മവചനം. "ഗിരിഗവ്ഹരേ"തി കേചി പഠന്തി. പബ്ബതേസു വനഗഹനേ വനസണ്ഡേതി അത്ഥോ. ഇദം പന നേസം വിരോചനട്ഠാനദസ്സനഞ്ചേവ സീഹനാദസ്സ യോഗ്യഭൂമിദസ്സനഞ്ച. നദന്താനം ഗിരിഗബ്ഭരേതി യോജനാ. യഥാ ഹി സീഹാ യേഭുയ്യേന ഗിരിഗബ്ഭരേ അഞ്ഞേഹി ദുരാസദതായ ജനവിവിത്തേ വസന്താ അത്തനോ ദസ്സനേന ഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഖുദ്ദകമിഗസന്താസസ്സ പരിഹരണത്ഥം ഗോചരഗമനേ സീഹനാദം നദന്തി, ഏവമേതേപി അഞ്ഞേഹി ദുരാസദഗിരിഗബ്ഭരസദിസേവ സുഞ്ഞാഗാരേവസന്താ ഗുണേഹി ഖുദ്ദകാനം പുഥുജ്ജനാനം തണ്ഹാദിട്ഠിപരിത്താസപരിവജ്ജനത്ഥം വക്ഖമാനഗാഥാസങ്ഖാതം അഭീതനാദം നദിംസു. തേന വുത്തം "സീഹാനംവ നദന്താനം, ദാഠീനം ഗിരിഗബ്ഭരേ"തി.

**സുണാഥാ**തി സവനാണത്തികവചനം, തേന വക്ഖമാനാനം ഗാഥാനം സന്നിപതിതായ പരിസായ സോതുകാമതം ഉപ്പാദേന്തോ സവനേ ആദരം ജനേതി, ഉസ്സാഹം സമുട്ഠാപേന്തോ ഗാരവം ബഹുമാനഞ്ച ഉപട്ഠപേതി. അഥ വാ "സീഹാന"ന്തിആദീനം പദാനം സദിസകപ്പനായ വിനാ മുഖ്യവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തസ്മാ ദള്ഹതിക്ഖഭാവേന പസട്ഠാതിസയദാഠതായ ദാഠീനം ഗിരിഗബ്ഭരേ നദന്താനം സീഹഗജ്ജിതം ഗജ്ജന്താനം സീഹാനം മിഗരാജൂനം വിയ തേസം അഭീതനാദസദിസാ ഗാഥാ സുണാഥാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "യഥാ സീഹനാദം നദന്താനം സീഹാനം മിഗരാജൂനം കുതോചിപി ഭയാഭാവതോ സോ അഭീതനാദോ തദഞ്ഞമിഗസന്താസകരോ, ഏവം ഭാവിതത്താനം അപ്പമത്താനം ഥേരാനം സീഹനാദസദിസിയോ സബ്ബസോ ഭയഹേതൂനം സുപ്പഹീനത്താ അഭീതനാദഭൂതാ, പമത്തജനസന്താസകരാ ഗാഥാ സുണാഥാ"തി.

**ഭാവിതത്താന**ന്തി ഭാവിതചിത്താനം. ചിത്തഞ്ഹി "അത്താ ഹി കിര ദുദ്ദമോ (ധ॰ പ॰ ൧൫൯) യോ വേ ഠിതത്തോ തസരംവ ഉജ്ജൂ"തി (സു॰ നി॰ ൨൧൭) ച "അത്തസമ്മാപണിധീ"തി (ഖു॰ പാ॰ ൫.൪; സു॰ നി॰ ൨൬൩) ച ഏവമാദീസു അത്താതി വുച്ചതി, തസ്മാ അധിചിത്താനുയോഗേന സമഥവിപസ്സനാഭിവഡ്ഢിതചിത്താനം സമഥവിപസ്സനാഭാവനാമത്ഥകം പാപേത്വാ ഠിതാനന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഭാവിതത്താന**ന്തി ഭാവിതസഭാവാനം, സഭാവഭൂതസീലാദിഭാവിതാനന്തി അത്ഥോ. ഗീയതീതി **ഗാഥാ,** അനുട്ഠുഭാദിവസേന ഇസീഹി പവത്തിതം ചതുപ്പദം ഛപ്പദം വാ വചനം. അഞ്ഞേസമ്പി തംസദിസതായ തഥാ വുച്ചന്തി. അത്തത്ഥാദിഭേദേ അത്ഥേ ഉപനേന്തി തേസു വാ ഉപനിയ്യന്തീതി **അത്ഥൂപനായികാ**.

അഥ വാ **ഭാവിതത്താന**ന്തി ഭാവിതത്താഭാവാനം, അത്തഭാവോ ഹി ആഹിതോ അഹം മാനോ ഏത്ഥാതി "അത്താ"തി വുച്ചതി, സോ ച തേഹി അപ്പമാദഭാവനായ അനവജ്ജഭാവനായ ഭാവിതോ സമ്മദേവ ഗുണഗന്ധം ഗാഹാപിതോ. തേന തേസം കായഭാവനാ സീലഭാവനാ ചിത്തഭാവനാ പഞ്ഞാഭാവനാതി ചതുന്നമ്പി ഭാവനാനം പരിപുണ്ണഭാവം ദസ്സേതി. "ഭാവനാ"തി ച സമ്ബോധിപടിപദാ ഇധാധിപ്പേതാ. യായം സച്ചസമ്ബോധി അത്ഥി, സാ ദുവിധാ അഭിസമയതോ തദത്ഥതോ ച. സമ്ബോധി പന തിവിധാ സമ്മാസമ്ബോധി പച്ചേകസമ്ബോധി സാവകസമ്ബോധീതി. തത്ഥ സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുജ്ഝനതോ ബോധനതോ ച സമ്മാസമ്ബോധി. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനം മഗ്ഗഞാണം മഗ്ഗഞാണപദട്ഠാനഞ്ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം "സമ്മാസമ്ബോധീ"തി വുച്ചതി. തേനാഹ -

> "ബുദ്ധോതി യോ സോ ഭഗവാ സയമ്ഭൂ അനാചരിയകോ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝി, തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ ബലേസു ച വസീഭാവ"ന്തി (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൧).

ബോധനേയ്യബോധനത്ഥോ ഹി ബലേസു വസീഭാവോ. പച്ചേകം സയമേവ ബോധീതി പച്ചേകസമ്ബോധി, അനനുബുദ്ധോ സയമ്ഭൂഞാണേന സച്ചാഭിസമയോതി അത്ഥോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനഞ്ഹി സയമ്ഭൂഞാണതായ സയമേവ പവത്തമാനോപി സച്ചാഭിസമയോ സാനുബുദ്ധോ അപരിമാണാനം സത്താനം സച്ചാഭിസമയസ്സ ഹേതുഭാവതോ. ഇമേസം പന സോ ഏകസ്സാപി സത്തസ്സ സച്ചാഭിസമയഹേതു ന ഹോതി. സത്ഥു ധമ്മദേസനായ സവനന്തേ ജാതാതി സാവകാ. സാവകാനം സച്ചാഭിസമയോ സാവകസമ്ബോധി. തിവിധാപേസാ തിണ്ണം ബോധിസത്താനം യഥാസകം ആഗമനീയപടിപദായ മത്ഥകപ്പത്തിയാ സതിപട്ഠാനാദീനം സത്തതിംസായ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം ഭാവനാപാരിപൂരീതി വേദിതബ്ബാ ഇതരാഭിസമയാനം തദവിനാഭാവതോ. ന ഹി സച്ഛികിരിയാഭിസമയേന വിനാ ഭാവനാഭിസമയോ സമ്ഭവതി, സതി ച ഭാവനാഭിസമയേ പഹാനാഭിസമയോ പരിഞ്ഞാഭിസമയോ ച സിദ്ധോയേവ ഹോതീതി.

യദാ ഹി മഹാബോധിസത്തോ പരിപൂരിതബോധിസമ്ഭാരോ ചരിമഭവേ കതപുബ്ബകിച്ചോ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ - "ന താവിമം പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമി, യാവ ന മേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചിസ്സതീ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ അസമ്പത്തായ ഏവ സഞ്ഝാവേലായ

മാരബലം വിധമിത്വാ പുരിമയാമേ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന അനേകാകാരവോകാരേ പുബ്ബേ നിവുത്ഥക്ഖന്ധേ അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖുവിസോധനേന ചുതൂപപാതഞാണഅനാഗതംസഞാണാനി അധിഗന്ത്വാ പച്ഛിമയാമേ ''കിച്ഛം വതായം ലോകോ ആപന്നോ ജായതി ച ജീയതി ച മീയതി ച ചവതി ച ഉപപജ്ജതി ച, അഥ ച പനിമസ്സ ദുക്ഖസ്സ നിസ്സരണം നപ്പജാനാതി ജരാമരണസ്സാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ഉ.൫൭) ജരാമരണതോ പട്ഠായ പടിച്ചസമുപ്പാദമുഖേന വിപസ്സനം അഭിനിവിസിത്വാ മഹാഗഹനം ഛിന്ദിതും നിസദസിലായം ഫരസും നിസേന്തോ വിയ കിലേസഗഹനം ഛിന്ദിതും ലോകനാഥോ ഞാണഫരസും തേജേന്തോ ബുദ്ധഭാവായ ഹേതുസമ്പത്തിയാ പരിപാകം ഗതത്താ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാധിഗമായ വിപസ്സനം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേന്തോ അന്തരന്തരാ നാനാസമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ യഥാവവത്ഥാപിതേ നാമരൂപേ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ അനുപദധമ്മവിപസ്സനാവസേന അനേകാകാരവോകാരസങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ ഛത്തിംസകോടിസതസഹസ്സമുഖേന സമ്മസനവാരം വിത്ഥാരേത്വാ തത്ഥ മഹാവജിരഞാണസങ്ഖാതേ വിപസ്സനാഞാണേ തിക്ഖേ സൂരേ പസന്നേ വുട്ഠാനഗാമിനിഭാവേന പവത്തമാനേ യദാ തം മഗ്ഗേന ഘടേതി, തദാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ദിയഡ്ഢകിലേസസഹസ്സം ഖേപേന്തോ അഗ്ഗമഗ്ഗക്ഖണേ സമ്മാസമ്ബോധിം അധിഗച്ഛതി നാമ, അഗ്ഗഫലക്ഖണതോ പട്ഠായ അധിഗതോ നാമ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവതോ ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദയോപി തസ്സ തദാ ഹത്ഥഗതായേവ ഹോന്തീതി അയം താവ അഭിസമയതോ സമ്മാസമ്ബോധിപടിപദാ. തദത്ഥതോ പന മഹാഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ യാവ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തി, എത്ഥന്തരേ പവത്തം ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണം. തത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബാകാരസമ്പന്നം ചരിയാപിടകവണ്ണനായം വിത്ഥാരതോ വുത്തമേവാതി തത്ഥ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

പച്ചേകബോധിസത്താപി പച്ചേകബോധിയാ കതാഭിനീഹാരാ അനുപുബ്ബേന സമ്ഭതപച്ചേകസമ്ബോധിസമ്ഭാരാ താദിസേ കാലേ ചരിമത്തഭാവേ ഠിതാ ഞാണസ്സ പരിപാകഗതഭാവേന ഉപട്ഠിതം സംവേഗനിമിത്തം ഗഹേത്വാ സവിസേസം ഭവാദീസു ആദീനവം ദിസ്വാ സയമ്ഭൂഞാണേന പവത്തി പവത്തിഹേതും നിവത്തി നിവത്തിഹേതുഞ്ച പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ''സോ 'ഇദം ദുക്ഖ'ന്തി യോനിസോ മനസി കരോതീ''തിആദിനാ ആഗതനയേന ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം പരിബ്രൂഹേന്താ അത്തനോ അഭിനീഹാരാനുരൂപം സങ്ഖാരേ പരിമദ്ദന്താ അനുക്കമേന വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അഗ്ഗമഗ്ഗം അധിഗച്ഛന്താ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝന്തി നാമ, അഗ്ഗഫലക്ഖണതോ പട്ഠായ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ നാമ ഹുത്വാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യാ ഹോന്തി.

സാവകാ പന സത്ഥു സബ്രഹ്മചാരിനോ വാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനകഥം സുത്വാ തസ്മിംയേവ ഖണേ കാലന്തരേ വാ തജ്ജം പടിപത്തിം അനുതിട്ഠന്താ ഘടേന്താ വായമന്താ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ, യദി വാ പടിപദായ വഡ്ഢന്തിയാ, സച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്താ അത്തനോ അഭിനീഹാരാനുരൂപസിദ്ധിഅഗ്ഗസാവകഭൂമിയാ വാ കേവലം വാ അഗ്ഗമഗ്ഗക്ഖണേ സാവകസമ്ബോധിം അധിഗച്ഛന്തി നാമ. തതോ പരം സാവകബുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യാ. എവം താവ അഭിസമയതോ പച്ചേകസമ്ബോധി സാവകസമ്ബോധി ച വേദിതബ്ബാ.

തദത്ഥതോ പന യഥാ മഹാബോധിസത്താനം ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണം ഇച്ഛിതബ്ബം മജ്ഝിമപരിച്ഛേദേന അട്ഠ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച, ഉപരിമപരിച്ഛേദേന സോളസ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച ഏതേ ച ഭേദാ പഞ്ഞാധികസദ്ധാധികവീരിയാധികവസേന വേദിതബ്ബാ. പഞ്ഞാധികാനഞ്ഹി സദ്ധാ മന്ദാ ഹോതി പഞ്ഞാ തിക്ഖാ, തതോ ച ഉപായകോസല്ലസ്സ വിസദനിപുണഭാവേന നചിരസ്സേവ പാരമിയോ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. സദ്ധാധികാനം പഞ്ഞാ മജ്ഝിമാ ഹോതീതി തേസം നാതിസീഘം നാതിസണികം പാരമിയോ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. വീരിയാധികാനം പന പഞ്ഞാ മന്ദാ ഹോതീതി തേസം ചിരേനേവ പാരമിയോ പാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തി. ന ഏവം പച്ചേകബോധിസത്താനം. തേസഞ്ഹി സതിപി പഞ്ഞാധികഭാവേ ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണം ഇച്ഛിതബ്ബം, ന തതോ ഓരം. സദ്ധാധികവീരിയാധികാപി വുത്തപരിച്ഛേദതോ പരം കതിപയേ ഏവ കപ്പേ അതിക്കമിത്വാ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝന്തി, ന തതിയം അസങ്ഖ്യേയ്യന്തി. സാവകബോധിസത്താനം പന യേസം അഗ്ഗസാവകഭാവായ അഭിനീഹാരോ, തേസം ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പാനം സതസഹസ്സഞ്ച സമ്ഭാരസമ്ഭരണം ഇച്ഛിതബ്ബം. യേസം മഹാസാവകഭാവായ, തേസം കപ്പാനം സതസഹസ്സമേവ, തഥാ ബുദ്ധസ്സ മാതാപിതൂനം ഉപട്ഠാകസ്സ പുത്തസ്സ ച. തത്ഥ യഥാ -

> ''മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
> പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
> അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതീ''തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൯) -

ഏവം വുത്തേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ കതപണിധാനാനം മഹാബോധിസത്താനം മഹാഭിനീഹാരതോ പഭുതി സവിസേസം ദാനാദീസു യുത്തപ്പയുത്താനം ദിവസേ ദിവസേ വേസ്സന്തരദാനസദിസം മഹാദാനം ദേന്താനം തദനുരൂപസീലാദികേ സബ്ബപാരമിധമ്മേ ആചിനന്താനമ്പി യഥാവുത്തകാലപരിച്ഛേദം അസമ്പത്വാ അന്തരാ ഏവ ബുദ്ധഭാവപ്പത്തി നാമ നത്ഥി. കസ്മാ? ഞാണസ്സ അപരിപച്ചനതോ. പരിച്ഛിന്നകാലേ നിപ്ഫാദിതം വിയ ഹി സസ്സം ബുദ്ധഞാണം യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേനേവ വുദ്ധിം വിരുള്ഹിം വേപുല്ലം ആപജ്ജന്തം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തം പരിപാകം ഗച്ഛതീതി ഏവം -

> ''മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, വിഗതാസവദസ്സനം;
> അധികാരോ ഛന്ദതാ ഏതേ, അഭിനീഹാരകാരണാ''തി. (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ) -

ഇമേ പഞ്ച ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ കതാഭിനീഹാരാനം പച്ചേകബോധിസത്താനം ''അധികാരോ ഛന്ദതാ''തി ദ്വങ്ഗസമന്നാഗതായ പത്ഥനായ വസേന കതപണിധാനാനം സാവകബോധിസത്താനഞ്ച തത്ഥ തത്ഥ വുത്തകാലപരിച്ഛേദം അസമ്പത്വാ അന്തരാ ഏവ പച്ചേകസമ്ബോധിയാ യഥാവുത്തസാവകസമ്ബോധിയാ ച അധിഗമോ നത്ഥി. കസ്മാ? ഞാണസ്സ അപരിപച്ചനതോ. ഇമേസമ്പി ഹി യഥാ മഹാബോധിസത്താനം

ദാനാദിപാരമീഹി പരിബ്രൂഹിതാ പഞ്ഞാപാരമീ അനുക്കമേന ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തീ പരിപാകം ഗച്ഛന്തീ ബുദ്ധഞാണം പരിപൂരേതി, ഏവം ദാനാദീഹി പരിബ്രൂഹിതാ അനുപുബ്ബേന യഥാരഹം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തീ പരിപാകം ഗച്ഛന്തീ പച്ചേകബോധിഞാണം സാവകബോധിഞാണഞ്ച പരിപൂരേതി. ദാനപരിചയേന ഹേതേ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ അലോഭജ്ഝാസയതായ സബ്ബത്ഥ അസങ്ഗമാനസാ അനപേക്ഖചിത്താ ഹുത്വാ, സീലപരിചയേന സുസംവുതകായവാചതായ സുപരിസുദ്ധകായവചീകമ്മന്താ പരിസുദ്ധാജീവാ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുനോ ഹുത്വാ ജാഗരിയാനുയോഗേന ചിത്തം സമാദഹന്തി, സ്വായം തേസം ജാഗരിയാനുയോഗോ ഗതപച്ചാഗതികവത്തവസേന വേദിതബ്ബോ.

ഏവം പന പടിപജ്ജന്താനം അധികാരസമ്പത്തിയാ അപ്പകസിരേനേവ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാ ഛളഭിഞ്ഞാ അധിട്ഠാനഭൂതാ പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ ച ഹത്ഥഗതായേവ ഹോന്തി. വീരിയാദയോ പന തദന്തോഗധാ ഏവ. യഞ്ഹി പച്ചേകബോധിയാ സാവകബോധിയാ വാ അത്ഥായ ദാനാദിപുഞ്ഞസമ്ഭരണേ അബ്ഭുസ്സഹനം, ഇദം വീരിയം. യം തദനുപരോധസ്സ സഹനം, അയം ഖന്തി. യം ദാനസീലാദിസമാദാനാവിസംവാദനം, ഇദം സച്ചം. സബ്ബത്ഥമേവ അചലസമാധാനാധിട്ഠാനം, ഇദം അധിട്ഠാനം . യാ ദാനസീലാദീനം പവത്തിട്ഠാനഭൂതേസു സത്തേസു ഹിതേസിതാ, അയം മേത്താ. യം സത്താനം കതവിപ്പകാരേസു അജ്ഝുപേക്ഖനം, അയം ഉപേക്ഖാതി. ഏവം ദാനസീലഭാവനാസു സീലസമാധിപഞ്ഞാസു ച സിജ്ഝമാനാസു വീരിയാദയോ സിദ്ധാ ഏവ ഹോന്തി. സായേവ പച്ചേകബോധിഅത്ഥായ സാവകബോധിഅത്ഥായ ച ദാനാദിപടിപദാ തേസം ബോധിസത്താനം സന്താനസ്സ ഭാവനതോ പരിഭാവനതോ ഭാവനാ നാമ. വിസേസതോ ദാനസീലാദീഹി സ്വാഭിസങ്ഖതേ സന്താനേ പവത്താ സമഥവിപസ്സനാപടിപദാ, യതോ തേ ബോധിസത്താ പുബ്ബയോഗാവചരസമുദാഗമസമ്പന്നാ ഹോന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> ''പഞ്ചിമേ, ആനന്ദ, ആനിസംസാ പുബ്ബയോഗാവചരേ. കതമേ പഞ്ച? ഇധാനന്ദ, പുബ്ബയോഗാവചരോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടികച്ച അഞ്ഞം ആരാധേതി, നോ ചേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടികച്ച അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ മരണകാലേ അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ ദേവപുത്തോ സമാനോ അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ ഹോതി, അഥ പച്ഛിമേ കാലേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഹോതീ''തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ).

ഇതി പുബ്ബഭാഗപടിപദാഭൂതായ പാരമിതാപരിഭാവിതായ സമഥവിപസ്സനാഭാവനായ നിരോധഗാമിനിപടിപദാഭൂതായ അഭിസമയസങ്ഖാതായ മഗ്ഗഭാവനായ ച ഭാവിതത്തഭാവാ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാ ഭാവിതത്താ നാമ. തേസു ഇധ ബുദ്ധസാവകാ അധിപ്പേതാ.

ഏത്ഥ ച ''സീഹാനംവാ''തി ഇമിനാ ഥേരാനം സീഹസമാനവുത്തിതാദസ്സനേന അത്തനോ പടിപക്ഖേഹി അനഭിഭവനീയതം, തേ ച അഭിഭുയ്യ പവത്തിം ദസ്സേതി. ''സീഹാനംവ നദന്താനം...പേ॰... ഗാഥാ''തി

ഇമിനാ ഥേരഗാഥാനം സീഹനാദസദിസതാദസ്സനേന താസം പരവാദേഹി അനഭിഭവനീയതം, തേ ച അഭിഭവിത്വാ പവത്തിം ദസ്സേതി. ''ഭാവിതത്താന''ന്തി ഇമിനാ തദുഭയസ്സ കാരണം വിഭാവേതി. ഭാവിതത്തഭാവേന ഥേരാ ഇധ സീഹസദിസാ വുത്താ, തേസഞ്ച ഗാഥാ സീഹനാദസദിസിയോ. ''അത്ഥൂപനായികാ''തി ഇമിനാ അഭിഭവനേ പയോജനം ദസ്സേതി. തത്ഥ ഥേരാനം പടിപക്ഖോ നാമ സംകിലേസധമ്മോ, തദഭിഭവോ തദങ്ഗിവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേഹി സദ്ധിം സമുച്ഛേദപ്പഹാനം. തസ്മിം സതി പടിപസ്സദ്ധിപ്പഹാനം നിസ്സരണപ്പഹാനഞ്ച സിദ്ധമേവ ഹോതി, യതോ തേ ഭാവിതത്താതി വുച്ചന്തി. മഗ്ഗക്ഖണേ ഹി അരിയാ അപ്പമാദഭാവനം ഭാവേന്തി നാമ, അഗ്ഗഫലക്ഖണതോ പട്ഠായ ഭാവിതത്താ നാമാതി വുത്തോവായമത്ഥോ.

തേസു തദങ്ഗപ്പഹാനേന നേസം സീലസമ്പദാ ദസ്സിതാ, വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന സമാധിസമ്പദാ, സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന പഞ്ഞാസമ്പദാ, ഇതരേന താസം ഫലം ദസ്സിതം. സീലേന ച തേസം പടിപത്തിയാ ആദികല്യാണതാ ദസ്സിതാ, ''കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം? സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം'' (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯), ''സീലേ പതിട്ഠായ'' (സം॰ നി॰ ൧.൨൩; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧), ''സബ്ബപാപസ്സ അകരണ''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൮൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦) ച വചനതോ സീലം പടിപത്തിയാ ആദികല്യാണംവ അവിപ്പടിസാരാദിഗുണാവഹത്താ. സമാധിനാ മജ്ഝേകല്യാണതാ ദസ്സിതാ, ''ചിത്തം ഭാവയം'', ''കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ''തി ച വചനതോ സമാധിപടിപത്തിയാ മജ്ഝേകല്യാണോവ, ഇദ്ധിവിധാദിഗുണാവഹത്താ. പഞ്ഞായ പരിയോസാനകല്യാണതാ ദസ്സിതാ, ''സചിത്തപരിയോദപനം'' (ധ॰ പ॰ ൧൮൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦), ''പഞ്ഞം ഭാവയ''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧) ച വചനതോ പഞ്ഞാ പടിപത്തിയാ പരിയോസാനംവ, പഞ്ഞുത്തരതോ കുസലാനം ധമ്മാനം സാവ കല്യാണാ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു താദിഭാവാവഹത്താ.

''സേലോ യഥാ ഏകഘനോ, വാതേന ന സമീരതി; (മഹാവ॰ ২৪৪);
ഏവം നിന്ദാപസംസാസു, ന സമിഞ്ജന്തി പണ്ഡിതാ''തി. (ധ॰ പ॰ ൮൧) -

ഹി വുത്തം.

തഥാ സീലസമ്പദായ തേവിജ്ജഭാവോ ദസ്സിതോ. സീലസമ്പത്തിഞ്ഹി നിസ്സായ തിസ്സോ വിജ്ജാ പാപുണന്തി. സമാധിസമ്പദായ ഛളഭിഞ്ഞാഭാവോ. സമാധിസമ്പത്തിഞ്ഹി നിസ്സായ ഛളഭിഞ്ഞാ പാപുണന്തി. പഞ്ഞാസമ്പദായ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദാഭാവോ. പഞ്ഞാസമ്പദഞ്ഹി നിസ്സായ ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ പാപുണന്തി. ഇമിനാ തേസം ഥേരാനം കേചി തേവിജ്ജാ, കേചി ഛളഭിഞ്ഞാ, കേചി പടിസമ്ഭിദാപത്താതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം.

തഥാ സീലസമ്പദായ തേസം കാമസുഖാനുയോഗസങ്ഖാതസ്സ അന്തസ്സ പരിവജ്ജനം ദസ്സേതി. സമാധിസമ്പദായ അത്തകിലമഥാനുയോഗസങ്ഖാതസ്സ, പഞ്ഞാസമ്പദായ മജ്ഝിമായ പടിപദായ സേവനം ദസ്സേതി. തഥാ സീലസമ്പദായ തേസം വീതിക്കമപ്പഹാനം കിലേസാനം ദസ്സേതി. സമാധിസമ്പദായ പരിയുട്ഠാനപ്പഹാനം , പഞ്ഞാസമ്പദായ അനുസയപ്പഹാനം ദസ്സേതി. സീലസമ്പദായ വാ ദുച്ചരിതസംകിലേസവിസോധനം, സമാധിസമ്പദായ തണ്ഹാസംകിലേസവിസോധനം, പഞ്ഞാസമ്പദായ ദിട്ഠിസംകിലേസവിസോധനം ദസ്സേതി. തദങ്ഗപ്പഹാനേന വാ നേസം അപായസമതിക്കമോ ദസ്സിതോ.

വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന കാമധാതുസമതിക്കമോ, സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന സബ്ബഭവസമതിക്കമോ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം.

"ഭാവിതത്താന"ന്തി വാ ഏത്ഥ സീലഭാവനാ, ചിത്തഭാവനാ പഞ്ഞാഭാവനാതി തിസ്സോ ഭാവനാ വേദിതബ്ബാ കായഭാവനായ തദന്തോഗധത്താ. സീലഭാവനാ ച പടിപത്തിയാ ആദീതി സബ്ബം പുരിമസദിസം . യഥാ പന സീഹനാദം പരേ മിഗഗണാ ന സഹന്തി, കുതോ അഭിഭവേ, അഞ്ഞദത്ഥു സീഹനാദോവ തേ അഭിഭവതി ഏവമേവ അഞ്ഞതിത്ഥിയവാദാ ഥേരാനം വാദേ ന സഹന്തി, കുതോ അഭിഭവേ, അഞ്ഞദത്ഥു ഥേരവാദാവ തേ അഭിഭവന്തി. തം കിസ്സ ഹേതു? "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ, സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ, സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ"തി (ധം പം ൨൭൭-൨൭൯) "നിബ്ബാനധാതൂ"തി ച പവത്തനതോ. ന ഹി ധമ്മതോ സക്കാ കേനചി അഞ്ഞഥാ കാതും അപ്പടിവത്തനീയതോ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആവിഭവിസ്സതി. ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപേനേവ പഠമഗാഥായ അത്ഥവിഭാവനാ വേദിതബ്ബാ.

ദുതിയഗാഥായം പന അയം സമ്ബന്ധദസ്സനമുഖേന അത്ഥവിഭാവനാ. തത്ഥ യേസം ഥേരാനം ഗാഥാ സാവേതുകാമോ, തേ സാധാരണവസേന നാമതോ ഗോത്തതോ ഗുണതോ ച കിത്തേതും "യഥാനാമാ"തിആദി വുത്തം. അസാധാരണതോ പന തത്ഥ തത്ഥ ഗാഥാസ്വേവ ആവിഭവിസ്സതി. തത്ഥ **യഥാനാമാ**തി യംയംനാമാ, സുഭൂതി മഹാകോട്ഠികോതിആദിനാ നയേന നാമധേയ്യേന പഞ്ഞാതാതി അത്ഥോ. **യഥാഗോത്താ**തി യംയംഗോത്താ, ഗോതമോ കസ്സപോതിആദിനാ നയേന കുലപദേസേന യായ യായ ജാതിയാ പഞ്ഞാതാതി അത്ഥോ. **യഥാധമ്മവിഹാരിനോ**തി യാദിസധമ്മവിഹാരിനോ, പരിയത്തിപരമതായം അട്ഠത്വാ യഥാനുരൂപം സമാപത്തിവിഹാരിനോ ഹുത്വാ വിഹരിംസൂതി അത്ഥോ. അഥ വാ **യഥാധമ്മവിഹാരിനോ**തി യഥാധമ്മാ വിഹാരിനോ ച, യാദിസസീലാദിധമ്മാ ദിബ്ബവിഹാരാദീസു അഭിണ്ഹസോ വിഹരമാനാ യാദിസവിഹാരാ ചാതി അത്ഥോ. **യഥാധിമുത്താ**തി യാദിസഅധിമുത്തികാ സദ്ധാധിമുത്തിപഞ്ഞാധിമുത്തീസു യംയംഅധിമുത്തികാ സുഞ്ഞതമുഖാദീസു വാ യഥാ യഥാ നിബ്ബാനം അധിമുത്താതി യഥാധിമുത്താ. "നിബ്ബാനം അധിമുത്താനം, അത്ഥം ഗച്ഛന്തി ആസവാ"തി (ധം പം ൨൨൬) ഹി വുത്തം. ഉഭയഞ്ചേതം പുബ്ബഭാഗവസേന വേദിതബ്ബം. അരഹത്തപ്പത്തിതോ പുബ്ബേയേവ ഹി യഥാവുത്തമധിമുച്ചനം, ന പരതോ. തേനാഹ ഭഗവാ -

"അസ്സദ്ധോ അകതഞ്ഞൂ ച, സന്ധിച്ഛേദോ ച യോ നരോ"തിആദി. (ധം പം ൯൭).

"യഥാവിമുത്താ"തി വാ പാഠോ, പഞ്ഞാവിമുത്തിഉഭതോഭാഗവിമുത്തീസു യംയംവിമുത്തികാതി അത്ഥോ. **സപ്പഞ്ഞാ**തി തിഹേതുകപടിസന്ധിപഞ്ഞായ പാരിഹാരികപഞ്ഞായ ഭാവനാപഞ്ഞായ ചാതി തിവിധായപി പഞ്ഞായ പഞ്ഞവന്തോ. **വിഹരിംസൂ**തി തായ ഏവ സപ്പഞ്ഞതായ യഥാലദ്ധേന ഫാസുവിഹാരേനേവ വസിംസു. **അതന്ദിതാ**തി അനലസാ, അത്തഹിതപടിപത്തിയം യഥാബലം പരഹിതപടിപത്തിയഞ്ച ഉട്ഠാനവന്തോതി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ ച പന നാമഗോത്തഗ്ഗഹണേന തേസം ഥേരാനം പകാസപഞ്ഞാതഭാവം ദസ്സേതി. ധമ്മവിഹാരഗ്ഗഹണേന സീലസമ്പദം

സമാധിസമ്പദഞ്ച ദസ്സേതി. "യഥാധിമുത്താ സപ്പഞ്ഞാ"തി ഇമിനാ പഞ്ഞാസമ്പദം . "അതന്ദിതാ"തി ഇമിനാ സീലസമ്പദാദീനം കാരണഭൂതം വീരിയസമ്പദം ദസ്സേതി. "യഥാനാമാ"തി ഇമിനാ തേസം പകാസനനാമതം ദസ്സേതി. "യഥാഗോത്താ"തി ഇമിനാ സദ്ധാനുസാരീധമ്മാനുസാരീഗോത്തസമ്പത്തിസമുദാഗമം, "യഥാധമ്മവിഹാരിനോ"തിആദിനാ സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനം സമ്പത്തിസമുദാഗമം, "അതന്ദിതാ"തി ഇമിനാ ഏവം അത്തഹിതസമ്പത്തിയം ഠിതാനം പരഹിതപടിപത്തിം ദസ്സേതി.

അഥ വാ "യഥാനാമാ"തി ഇദം തേസം ഥേരാനം ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യദസ്സനം സമഞ്ഞാമത്തകിത്തനതോ. "യഥാഗോത്താ"തി ഇദം കുലപുത്തഭാവദസ്സനം കുലാപദേസ കിത്തനതോ. തേന നേസം സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവം ദസ്സേതി . "യഥാധമ്മവിഹാരിനോ"തി ഇദം ചരണസമ്പത്തിദസ്സനം സീലസംവരാദീഹി സമങ്ഗീഭാവദീപനതോ . "യഥാധിമുത്താ സപ്പഞ്ഞാ"തി ഇദം നേസം വിജ്ജാസമ്പത്തിദസ്സനം ആസവക്ഖയപരിയോസാനായ ഞാണസമ്പത്തിയാ അധിഗമപരിദീപനതോ. "അതന്ദിതാ"തി ഇദം വിജ്ജാചരണസമ്പത്തീനം അധിഗമൂപായദസ്സനം. "യഥാനാമാ"തി വാ ഇമിനാ തേസം പകാസനനാമതംയേവ ദസ്സേതി. "യഥാഗോത്താ"തി പന ഇമിനാ പച്ഛിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. ന ഹി സമ്മാഅപ്പണിഹിതത്തനോ പുബ്ബേ ച അകതപുഞ്ഞസ്സ സദ്ധാനുസാരീധമ്മാനുസാരിനോ ഗോത്തസമ്പത്തിസമുദാഗമോ സമ്ഭവതി. "യഥാധമ്മവിഹാരിനോ"തി ഇമിനാ തേസം പുരിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. ന ഹി അപ്പതിരൂപേ ദേസേ വസതോ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയരഹിതസ്സ ച താദിസാ ഗുണവിസേസാ സമ്ഭവന്തി. "യഥാധിമുത്താ"തി ഇമിനാ സദ്ധമ്മസവനസമ്പദാസമായോഗം ദസ്സേതി. ന ഹി പരതോഘോസേന വിനാ സാവകാനം സച്ചസമ്പടിവേധോ സമ്ഭവതി. "സപ്പഞ്ഞാ അതന്ദിതാ"തി ഇമിനാ യഥാവുത്തസ്സ ഗുണവിസേസസ്സ അബ്യഭിചാരിഹേതും ദസ്സേതി ഞായാരമ്ഭദസ്സനതോ.

അപരോ നയോ - "യഥാഗോത്താ"തി ഏത്ഥ ഗോത്തകിത്തനേന തേസം ഥേരാനം യോനിസോമനസികാരസമ്പദം ദസ്സേതി യഥാവുത്തഗോത്തസമ്പന്നസ്സ യോനിസോമനസികാരസമ്ഭവതോ. "യഥാധമ്മവിഹാരിനോ"തി ഏത്ഥ ധമ്മവിഹാരഗ്ഗഹണേന സദ്ധമ്മസവനസമ്പദം ദസ്സേതി സദ്ധമ്മസവനേന വിനാ തദഭാവതോ. "യഥാധിമുത്താ"തി ഇമിനാ മത്ഥകപ്പത്തം ധമ്മാനുധമ്മപടിപദം ദസ്സേതി. "സപ്പഞ്ഞാ"തി ഇമിനാ സബ്ബത്ഥ സമ്പജാനകാരിതം. "അതന്ദിതാ"തി ഇമിനാ വുത്തനയേന അത്തഹിതസമ്പത്തിം പരിപൂരേത്വാ ഠിതാനം പരേസം ഹിതസുഖാവഹായ പടിപത്തിയം അകിലാസുഭാവം ദസ്സേതി. തഥാ "യഥാഗോത്താ"തി ഇമിനാ നേസം സരണഗമനസമ്പദാ ദസ്സിതാ സദ്ധാനുസാരീഗോത്തകിത്തനതോ. "യഥാധമ്മവിഹാരിനോ"തി ഇമിനാ സീലക്ഖന്ധപുബ്ബങ്ഗമോ സമാധിക്ഖന്ധോ ദസ്സിതോ. "യഥാധിമുത്താ സപ്പഞ്ഞാ"തി ഇമിനാ പഞ്ഞക്ഖന്ധാദയോ. സരണഗമനഞ്ച സാവകഗുണാനം ആദി, സമാധി മജ്ഝേ, പഞ്ഞാ പരിയോസാനന്തി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനദസ്സനേന സബ്ബേപി സാവകഗുണാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി.

ഈദിസീ പന ഗുണവിഭൂതി യായ സമ്മാപടിപത്തിയാ തേഹി അധിഗതാ, തം ദസ്സേതും **"തത്ഥ തത്ഥ വിപസ്സിത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി തേസു

തേസു അരഞ്ഞരുക്ഖമൂലപബ്ബതാദീസു വിവിത്തസേനാസനേസു. തത്ഥ തത്ഥാതി വാ തസ്മിം തസ്മിം ഉദാനാദികാലേ. **വിപസ്സിത്വാ**തി സമ്പസ്സിത്വാ. നാമരൂപവവത്ഥാപനപച്ചയപരിഗ്ഗഹേഹി ദിട്ഠിവിസുദ്ധികങ്ഖാവിതരണവിസുദ്ധിയോ സമ്പാദേത്വാ കലാപസമ്മസനാദിക്കമേന പഞ്ചമം വിസുദ്ധിം അധിഗന്ത്വാ പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിയാ മത്ഥകം പാപനവസേന വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ **ഫുസിത്വാ**തി പത്വാ സച്ഛികത്വാ. **അച്ചുതം പദ**ന്തി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി സയം അചവനധമ്മത്താ അധിഗതാനം അച്ചുതിഹേതുഭാവതോ ച നത്ഥി എത്ഥ ചുതീതി "അച്ചുതം". സങ്ഖതധമ്മേഹി അസമ്മിസ്സഭാവതായ തദത്ഥികേഹി പടിപജ്ജിതബ്ബതായ ച "പദ"ന്തി ച വുച്ചതി. **കതന്ത**ന്തി കതസ്സ അന്തം. യോ ഹി തേഹി അധിഗതോ അരിയമഗ്ഗോ, സോ അത്തനോ പച്ചയേഹി ഉപ്പാദിതത്താ കതോ നാമ. തസ്സ പന പരിയോസാനഭൂതം ഫലം കതന്തോതി അധിപ്പേതം. തം കതന്തം അഗ്ഗഫലം. അഥ വാ പച്ചയേഹി കതത്താ നിപ്ഫാദിതത്താ കതാ നാമ സങ്ഖതധമ്മാ, തന്നിസ്സരണഭാവതോ കതന്തോ നിബ്ബാനം. തം കതന്തം. **പച്ചവേക്ഖന്താ**തി "അധിഗതം വത മയാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമേന ഇദം അരിയഫലം, അധിഗതാ അസങ്ഖതാ ധാതൂ"തി അരിയഫലനിബ്ബാനാനി വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന പടിപത്തിം അവേക്ഖമാനാ. അഥ വാ സച്ചസമ്പടിവേധവസേന യം അരിയേന കരണീയം പരിഞ്ഞാദിസോളസവിധം കിച്ചം അഗ്ഗഫലേ ഠിതേന നിപ്ഫാദിതത്താ പരിയോസാപിതത്താ കതം നാമ, എവം കതം തം പച്ചവേക്ഖന്താ. എതേന പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണം ദസ്സിതം. പുരിമനയേന പന ഇതരപച്ചവേക്ഖണാനീതി എകൂനവീസതി പച്ചവേക്ഖണാനി ദസ്സിതാനി ഹോന്തി.

**ഇമമത്ഥ**ന്തി എത്ഥ **ഇമ**ന്തി സകലോ ഥേരഥേരീഗാഥാനം അത്ഥോ അത്തനോ ഇതരേസഞ്ച തത്ഥ സന്നിപതിതാനം ധമ്മസങ്ഗാഹകമഹാഥേരാനം ബുദ്ധിയം വിപരിവത്തമാനതായ ആസന്നോ പച്ചക്ഖോതി ച കത്വാ വുത്തം. **അത്ഥ**ന്തി "ഛന്നാ മേ കുടികാ"തിആദീഹി ഗാഥാഹി വുച്ചമാനം അത്തൂപനായികം പരൂപനായികം ലോകിയലോകുത്തരപടിസംയുത്തം അത്ഥം. **അഭാസിസു**ന്തി ഗാഥാബന്ധവസേന കഥേസും, തംദീപനിയോ ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനാ തേസം ഭാവിതത്താനം ഗാഥാ അത്തൂപനായികാ സുണാഥാതി യോജനാ. തേ ച മഹാഥേരാ എവം കഥേന്താ അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിപകാസനീഹി ഗാഥാഹി സാസനസ്സ എകന്തനിയ്യാനികവിഭാവനേന പരേപി തത്ഥ സമ്മാപടിപത്തിയം നിയോജേന്തീതി എതമത്ഥം ദീപേതി ആയസ്മാ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികോ, തഥാ ദീപേന്തോ ച ഇമാഹി ഗാഥാഹി തേസം ഥോമനം താസഞ്ച തേസം വചനസ്സ നിദാനഭാവേന ഠപനം ഠാനഗതമേവാതി ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം.

നിദാനഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

# ൧. ഏകകനിപാതോ

## ൧. പഠമവഗ്ഗോ

### ൧. സുഭൂതിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി **ഛന്നാ മേ കുടികാ**തിആദിനയപ്പവത്താനം ഥേരഗാഥാനം അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി. സാ പനായം അത്ഥവണ്ണനാ യസ്മാ താസം താസം ഗാഥാനം അട്ഠുപ്പത്തിം പകാസേത്വാ വുച്ചമാനാ പാകടാ ഹോതി സുവിഞ്ഞേയ്യാ ച. തസ്മാ തത്ഥ തത്ഥ അട്ഠുപ്പത്തിം പകാസേത്വാ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമാതി.

തത്ഥ **ഛന്നാ മേ കുടികാ**തിഗാഥായ കാ ഉപ്പത്തി? വുച്ചതേ - ഇതോ കിര കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ അനുപ്പന്നേയേവ പദുമുത്തരേ ഭഗവതി ലോകനാഥേ ഹംസവതീനാമകേ നഗരേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ ഏകോ പുത്തോ ഉപ്പജ്ജി. തസ്സ ''നന്ദമാണവോ''തി നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തത്ഥ സാരം അപസ്സന്തോ അത്തനോ പരിവാരഭൂതേഹി ചതുചത്താലീസായ മാണവകസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പബ്ബതപാദേ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേസി. അന്തേവാസികാനമ്പി കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. തേപി ന ചിരേനേവ ഝാനലാഭിനോ അഹേസും.

തേന ച സമയേന പദുമുത്തരോ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ഹംസവതീനഗരം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം പച്ചൂസസമയേ ലോകം വോലോകേന്തോ നന്ദതാപസസ്സ അന്തേവാസികജടിലാനം അരഹത്തൂപനിസ്സയം നന്ദതാപസസ്സ ച ദ്വീഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതസ്സ സാവകട്ഠാനന്തരസ്സ പത്ഥനം ദിസ്വാ പാതോവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ പുബ്ബണ്ഹസമയേ പത്തചീവരമാദായ അഞ്ഞം കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ സീഹോ വിയ ഏകചരോ നന്ദതാപസസ്സ അന്തേവാസികേസു ഫലാഫലത്ഥായ ഗതേസു ''ബുദ്ധഭാവം മേ ജാനാതൂ''തി പസ്സന്തസ്സേവ നന്ദതാപസസ്സ ആകാസതോ ഓതരിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠാസി. നന്ദതാപസോ ബുദ്ധാനുഭാവഞ്ചേവ ലക്ഖണപാരിപൂരിഞ്ച ദിസ്വാ ലക്ഖണമന്തേ സമ്മസിത്വാ ''ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ നാമ അഗാരം അജ്ഝാവസന്തോ രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ, പബ്ബജന്തോ ലോകേ വിവടച്ഛദോ സബ്ബഞ്ഞൂ ബുദ്ധോ ഹോതി. അയം പുരിസാജാനീയോ നിസ്സംസയം ബുദ്ധോതി ഞത്വാ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ, പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ, ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ, അദാസി. നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ. നന്ദതാപസോപി അത്തനോ അനുച്ഛവികം ആസനം ഗഹേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

തസ്മിം സമയേ ചതുചത്താലീസസഹസ്സജടിലാ പണീതപണീതാനി ഓജവന്താനി ഫലാഫലാനി ഗഹേത്വാ ആചരിയസ്സ സന്തികം സമ്പത്താ ബുദ്ധാനഞ്ചേവ ആചരിയസ്സ ച നിസിന്നാസനം ഓലോകേന്താ ആഹംസു - ''ആചരിയ, മയം 'ഇമസ്മിം ലോകേ തുമ്ഹേഹി മഹന്തതരോ നത്ഥീ'തി വിചരാമ, അയം പന പുരിസോ തുമ്ഹേഹി മഹന്തതരോ മഞ്ഞേ''തി. നന്ദതാപസോ, ''താതാ, കിം വദേഥ, സാസപേന സദ്ധിം

അട്ഠസട്ഠിസതസഹസ്സയോജനുബ്ബേധം സിനേരും ഉപമേതും ഇച്ഛഥ, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേന സദ്ധിം മാ മം ഉപമിത്ഥാ''തി ആഹ. അഥ തേ താപസാ ''സചേ അയം ഓരകോ അഭവിസ്സ, ന അമ്ഹാകം ആചരിയോ ഏവം ഉപമം ആഹരേയ്യ, യാവ മഹാ വതായം പുരിസാജാനീയോ''തി പാദേസു നിപതിത്വാ സിരസാ വന്ദിംസു. അഥ തേ ആചരിയോ ആഹ - ''താതാ, അമ്ഹാകം ബുദ്ധാനം അനുച്ഛവികോ ദേയ്യധമ്മോ നത്ഥി, ഭഗവാ ച ഭിക്ഖാചാരവേലായം ഇധാഗതോ, തസ്മാ മയം യഥാബലം ദേയ്യധമ്മം ദസ്സാമ, തുമ്ഹേ യം യം പണീതം ഫലാഫലം ആനീതം, തം തം ആഹരഥാ''തി വത്വാ ആഹരാപേത്വാ ഹത്ഥേ ധോവിത്വാ സയം തഥാഗതസ്സ പത്തേ പതിട്ഠാപേസി. സത്ഥാരാ ഫലാഫലേ പടിഗ്ഗഹിതമത്തേ ദേവതാ ദിബ്ബോജം പക്ഖിപിംസു. താപസോ ഉദകമ്പി സയമേവ പരിസ്സാവേത്വാ അദാസി. തതോ ഭോജനകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ നിസിന്നേ സത്ഥരി സബ്ബേ അന്തേവാസികേ പക്കോസിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ സാരണീയം കഥം കഥേന്തോ നിസീദി. സത്ഥാ ''ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ആഗച്ഛതൂ''തി ചിന്തേസി. ഭിക്ഖൂ സത്ഥു ചിത്തം ഞത്വാ സതസഹസ്സമത്താ ഖീണാസവാ ആഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു.

നന്ദതാപസോ അന്തേവാസികേ ആമന്തേസി - ''താതാ, ബുദ്ധാനം നിസിന്നാസനമ്പി നീചം, സമണസതസഹസ്സസ്സപി ആസനം നത്ഥി, തുമ്ഹേഹി അജ്ജ ഉളാരം ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച സക്കാരം കാതും വട്ടതി , പബ്ബതപാദതോ വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നാനി പുപ്ഫാനി ആഹരഥാ''തി. അചിന്തേയ്യത്താ ഇദ്ധിവിസയസ്സ മുഹുത്തേനേവ വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നാനി പുപ്ഫാനി ആഹരിത്വാ ബുദ്ധാനം യോജനപ്പമാണം പുപ്ഫാസനം പഞ്ഞാപേസും. അഗ്ഗസാവകാനം തിഗാവുതം, സേസഭിക്ഖൂനം അഡ്ഢയോജനികാദിഭേദം, സങ്ഘനവകസ്സ ഉസഭമത്തം അഹോസി. ഏവം പഞ്ഞത്തേസു ആസനേസു നന്ദതാപസോ തഥാഗതസ്സ പുരതോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ ഠിതോ, ''ഭന്തേ, മയ്ഹം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഇമം പുപ്ഫാസനം അഭിരുഹഥാ''തി ആഹ. നിസീദി ഭഗവാ പുപ്ഫാസനേ. ഏവം നിസിന്നേ സത്ഥരി സത്ഥു ആകാരം ഞത്വാ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദിംസു. നന്ദതാപസോ മഹന്തം പുപ്ഫഛത്തം ഗഹേത്വാ തഥാഗതസ്സ മത്ഥകേ ധാരേന്തോ അട്ഠാസി. സത്ഥാ ''താപസാനം അയം സക്കാരോ മഹപ്ഫലോ ഹോതൂ''തി നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജി. സത്ഥു സമാപന്നഭാവം ഞത്വാ ഭിക്ഖൂപി സമാപജ്ജിംസു. തഥാഗതേ സത്താഹം നിരോധം സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നേ അന്തേവാസികാ ഭിക്ഖാചാരകാലേ സമ്പത്തേ വനമൂലഫലാഫലം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സേസകാലേ ബുദ്ധാനം അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ തിട്ഠന്തി. നന്ദതാപസോ പന ഭിക്ഖാചാരമ്പി അഗന്ത്വാ പുപ്ഫഛത്തം ധാരേന്തോ സത്താഹം പീതിസുഖേനേവ വീതിനാമേതി.

സത്ഥാ നിരോധതോ വുട്ഠായ അരണവിഹാരിഅങ്ഗേന ദക്ഖിണേയ്യങ്ഗേന ചാതി ദ്വീഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം ഏകം സാവകം ''ഇസിഗണസ്സ പുപ്ഫാസനാനുമോദനം കരോഹീ''തി ആണാപേസി. സോ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ സന്തികാ പടിലദ്ധമഹാലാഭോ മഹായോധോ വിയ തുട്ഠമാനസോ അത്തനോ വിസയേ ഠത്വാ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം സമ്മസിത്വാ അനുമോദനം അകാസി. തസ്സ ദേസനാവസാനേ സത്ഥാ സയം ധമ്മം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സബ്ബേ ചതുചത്താലീസസഹസ്സതാപസാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സത്ഥാ ''ഏഥ, ഭിക്ഖവോ''തി ഹത്ഥം പസാരേസി. തേസം താവദേവ കേസമസ്സു

അന്തരധായി. അട്ഠ പരിക്ഖാരാ കായേ പടിമുക്കാവ അഹേസും സട്ഠിവസ്സത്ഥേരാ വിയ സത്ഥാരം പരിവാരയിംസു. നന്ദതാപസോ പന വിക്ഖിത്തചിത്തതായ വിസേസം നാധിഗച്ഛി. തസ്സ കിര അരണവിഹാരിത്ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സോതും ആരദ്ധകാലതോ പട്ഠായ ''അഹോ വതാഹമ്പി അനാഗതേ ഉപ്പജ്ജനകബുദ്ധസ്സ സാസനേ ഇമിനാ സാവകേന ലദ്ധധുരം ലഭേയ്യ''ന്തി ചിത്തം ഉദപാദി. സോ തേന പരിവിതക്കേന മഗ്ഗഫലപടിവേധം കാതും നാസക്ഖി. തഥാഗതം പന വന്ദിത്വാ സമ്മുഖേ ഠത്വാ ആഹ - ''ഭന്തേ, യേന ഭിക്ഖുനാ ഇസിഗണസ്സ പുപ്ഫാസനാനുമോദനാ കതാ, കോ നാമായം തുമ്ഹാകം സാസനേ''തി. ''അരണവിഹാരിഅങ്ഗേ ദക്ഖിണേയ്യഅങ്ഗേ ച ഏതദഗ്ഗം പത്തോ ഏസോ ഭിക്ഖൂ''തി. ''ഭന്തേ, യ്വായം മയാ സത്താഹം പുപ്ഫഛത്തം ധാരേന്തേന സക്കാരോ കതോ, തേന അധികാരേന ന അഞ്ഞം സമ്പത്തിം പത്ഥേമി, അനാഗതേ പന ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ അയം ഥേരോ വിയ ദ്വീഹങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ സാവകോ ഭവേയ്യ''ന്തി പത്ഥനമകാസി.

സത്ഥാ ''സമിജ്ഝിസ്സതി നു, ഖോ ഇമസ്സ താപസസ്സ പത്ഥനാ''തി അനാഗതംസഞാണം പേസേത്വാ ഓലോകേന്തോ കപ്പസതസഹസ്സം അതിക്കമിത്വാ സമിജ്ഝനകഭാവം ദിസ്വാ നന്ദതാപസം ആഹ - ''ന തേ അയം പത്ഥനാ മോഘാ ഭവിസ്സതി, അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സം അതിക്കമിത്വാ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ സന്തികേ സമിജ്ഝിസ്സതീ''തി വത്വാ ധമ്മകഥം കഥേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ആകാസം പക്ഖന്ദി. നന്ദതാപസോ യാവ ചക്ഖുപഥസമതിക്കമാ സത്ഥാരം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച ഉദ്ദിസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. സോ അപരഭാഗേ കാലേന കാലം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുണി. അപരിഹീനജ്ഝാനോവ കാലങ്കത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ. തതോ പന ചുതോ അപരാനിപി പഞ്ച ജാതിസതാനി പബ്ബജിത്വാ ആരഞ്ഞകോ അഹോസി. കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേപി പബ്ബജിത്വാ ആരഞ്ഞകോ ഹുത്വാ ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേസി. ഏതം കിര വത്തം അപരിപൂരേത്വാ മഹാസാവകഭാവം പാപുണന്താ നാമ നത്ഥി. ഗതപച്ചാഗതവത്തം പന ആഗമട്ഠകഥാസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. സോ വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ കാലങ്കത്വാ കാമാവചരദേവലോകേ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തി. വുത്തഞ്ഹേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩.൧൯൭) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ , നിസഭോ നാമ പബ്ബതോ;
അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ.

''കോസിയോ നാമ നാമേന, ജടിലോ ഉഗ്ഗതാപനോ;
ഏകാകിയോ അദുതിയോ, വസാമി നിസഭേ തദാ.

''ഫലം മൂലഞ്ച പണ്ണഞ്ച, ന ഭുഞ്ജാമി അഹം തദാ;
പവത്തംവ സുപാതാഹം, ഉപജീവാമി താവദേ.

''നാഹം കോപേമി ആജീവം, ചജമാനോപി ജീവിതം;
ആരാധേമി സകം ചിത്തം, വിവജ്ജേമി അനേസനം.

''രാഗൂപസംഹിതം ചിത്തം, യദാ ഉപ്പജ്ജതേ മമ;

സയംവ പച്ചവേക്ഖാമി, ഏകഗ്ഗോ തം ദമേമഹം.

“രജ്ജസേ രജ്ജനീയേ ച, ദുസ്സനീയേ ച ദുസ്സസേ;
മുയ്ഹസേ മോഹനീയേ ച, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവം.

“വിസുദ്ധാനം അയം വാസോ, നിമ്മലാനം തപസ്സിനം;
മാ ഖോ വിസുദ്ധം ദൂസേസി, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവം.

“അഗാരികോ ഭവിത്വാന, യദാ പുത്തം ലഭിസ്സസി;
ഉഭോപി മാ വിരാധേസി, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവം.

“ഛവാലാതം യഥാ കട്ഠം, ന ക്വചി കിച്ചകാരകം;
നേവ ഗാമേ അരഞ്ഞേ വാ, ന ഹി തം കട്ഠസമ്മതം.

“ഛവാലാതൂപമോ ത്വം സി, ന ഗിഹീ നാപി സഞ്ഞതോ;
ഉഭതോ മുത്തകോ അജ്ജ, നിക്ഖമസ്സു വനാ തുവം.

“സിയാ നു ഖോ തവ ഏതം, കോ പജാനാതി തേ ഇദം;
സദ്ധാധുരം വഹിസി മേ, കോസജ്ജബഹുലായ ച.

“ജിഗുച്ഛിസ്സന്തി തം വിഞ്ഞൂ, അസുചിം നാഗരികോ യഥാ;
ആകഡ്ഢിത്വാന ഇസയോ, ചോദയിസ്സന്തി തം സദാ.

“തം വിഞ്ഞൂ പവദിസ്സന്തി, സമതിക്കന്തസാസനം;
സംവാസം അലഭന്തോ ഹി, കഥം ജീവിഹിസി തുവം.

“തിധാപഭിന്നം മാതങ്ഗം, കുഞ്ജരം സട്ഠിഹായനം;
ബലീ നാഗോ ഉപഗന്ത്വാ, യൂഥാ നീഹരതേ ഗജം.

“യൂഥാ വിനിസ്സടോ സന്തോ, സുഖം സാതം ന വിന്ദതി;
ദുക്ഖിതോ വിമനോ ഹോതി, പജ്ഝായന്തോ പവേധതി.

“തഥേവ ജടിലാ തമ്പി, നീഹരിസ്സന്തി ദുമ്മതിം;
തേഹി ത്വം നിസ്സടോ സന്തോ, സുഖം സാതം ന ലച്ഛസി.

“ദിവാ വാ യദി വാ രത്തിം, സോകസല്ലസമപ്പിതോ;
ദയ്ഹതി പരിളാഹേന, ഗജോ യൂഥാവ നിസ്സടോ.

“ജാതരൂപം യഥാ കൂടം, നേവ ഝായതി കത്ഥചി;
തഥാ സീലവിഹീനോ ത്വം, ന ഝായിസ്സസി കത്ഥചി.

“അഗാരം വസമാനോപി, കഥം ജീവിഹിസി തുവം;
മത്തികം പേത്തികഞ്ചാപി, നത്ഥി തേ നിഹിതം ധനം.

“സയം കമ്മം കരിത്വാന, ഗത്തേ സേദം പമോചയം;
ഏവം ജീവിഹിസി ഗേഹേ, സാധു തേ തം ന രുച്ചതി.

“ഏവാഹം തത്ഥ വാരേമി, സംകിലേസഗതം മനം;

നാനാധമ്മകഥം കത്വാ, പാപാ ചിത്തം നിവാരയിം.

“ഏവം മേ വിഹരന്തസ്സ, അപ്പമാദവിഹാരിനോ;
തിംസവസ്സസഹസ്സാനി, വിപിനേ മേ അതിക്കമും.

“അപ്പമാദരതം ദിസ്വാ, ഉത്തമത്ഥം ഗവേസകം;
പദുമുത്തരസമ്ബുദ്ധോ, ആഗച്ഛി മമ സന്തികം.

“തിമ്ബരൂസകവണ്ണാഭോ, അപ്പമേയ്യോ അനൂപമോ;
രൂപേനാസദിസോ ബുദ്ധോ, ആകാസേ ചങ്കമീ തദാ.

“സുഫുല്ലോ സാലരാജാവ, വിജ്ജൂവബ്ഭഘനന്തരേ;
ഞാണേനാസദിസോ ബുദ്ധോ, ആകാസേ ചങ്കമീ തദാ.

“സീഹരാജാവസമ്ഭീതോ, ഗജരാജാവ ദപ്പിതോ;
ലാസിതോ ബ്യഗ്ഘരാജാവ, ആകാസേ ചങ്കമീ തദാ.

“സിങ്ഘീനിക്ഖസവണ്ണാഭോ, ഖദിരങ്ഗാരസന്നിഭോ;
മണി യഥാ ജോതിരസോ, ആകാസേ ചങ്കമീ തദാ.

“വിസുദ്ധകേലാസനിഭോ, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമാ;
മജ്ഝന്ഹികേവ സൂരിയോ, ആകാസേ ചങ്കമീ തദാ.

“ദിസ്വാ നഭേ ചങ്കമന്തം, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ;
ദേവോ നു ഖോ അയം സത്തോ, ഉദാഹു മനുജോ അയം.

“ന മേ സുതോ വാ ദിട്ഠോ വാ, മഹിയാ ഏദിസോ നരോ;
അപി മന്തപദം അത്ഥി, അയം സത്ഥാ ഭവിസ്സതി.

“ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, സകം ചിത്തം പസാദയിം;
നാനാപുപ്ഫഞ്ച ഗന്ധഞ്ച, സന്നിപാതേസഹം തദാ.

“പുപ്ഫാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ, സാധുചിത്തം മനോരമം;
നരസാരഥിനം അഗ്ഗം, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“ഇദം മേ ആസനം വീര, പഞ്ഞത്തം തവനുച്ഛവം;
ഹാസയന്തോ മമം ചിത്തം, നിസീദ കുസുമാസനേ.

“നിസീദി തത്ഥ ഭഗവാ, അസമ്ഭീതോവ കേസരീ;
സത്തരത്തിന്ദിവം ബുദ്ധോ, പവരേ കുസുമാസനേ.

“നമസ്സമാനോ അട്ഠാസിം, സത്തരത്തിന്ദിവം അഹം;
വുട്ഠഹിത്വാ സമാധിമ്ഹാ, സത്ഥാ ലോകേ അനുത്തരോ;
മമ കമ്മം പകിത്തേന്തോ, ഇദം വചനമബ്രവി.

“ഭാവേഹി ബുദ്ധാനുസ്സതിം, ഭാവനാനമനുത്തരം;
ഇമം സതിം ഭാവയിത്വാ, പൂരയിസ്സസി മാനസം.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സാനി , ദേവലോകേ രമിസ്സസി;
അസീതിക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സസി;
സഹസ്സക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സസി.

‘‘പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
അനുഭോസ്സസി തം സബ്ബം, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഫലം.

‘‘ഭവാഭവേ സംസരന്തോ, മഹാഭോഗം ലഭിസ്സസി;
ഭോഗേ തേ ഊനതാ നത്ഥി, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഫലം.

‘‘കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘അസീതികോടിം ഛഡ്ഡേത്വാ, ദാസേ കമ്മകരേ ബഹൂ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിസ്സസി.

‘‘ആരാധയിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
സുഭൂതി നാമ നാമേന, ഹേസ്സസി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ദക്ഖിണേയ്യഗുണമ്ഹി തം;
തഥാരണവിഹാരേ ച, ദ്വീസു അഗ്ഗേ ഠപേസ്സസി.

‘‘ഇദം വത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, ജലജുത്തമനാമകോ;
നഭം അബ്ഭുഗ്ഗമീ വീരോ, ഹംസരാജാവ അമ്ബരേ.

‘‘സാസിതോ ലോകനാഥേന, നമസ്സിത്വാ തഥാഗതം;
സദാ ഭാവേമി മുദിതോ, ബുദ്ധാനുസ്സതിമുത്തമം.

‘‘തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസം അഗച്ഛഹം.

‘‘അസീതിക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

‘‘പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
അനുഭോമി സുസമ്പത്തിം, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഫലം.

‘‘ഭവാഭവേ സംസരന്തോ, മഹാഭോഗം ലഭാമഹം;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഫലം.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഫലം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി. -

ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ സുഭൂതിത്ഥേരോ ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസിത്ഥാതി.

ഏവം പന സോ താവതിംസഭവനേ അപരാപരം ഉപ്പജ്ജനവസേന ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ തതോ ചുതോ മനുസ്സലോകേ അനേകസതക്ഖത്തും ചക്കവത്തിരാജാ ച പദേസരാജാ ച ഹുത്വാ ഉളാരം മനുസ്സസമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അഥ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിയം സുമനസേട്ഠിസ്സ ഗേഹേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ കനിട്ഠോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **"സുഭൂതീ"**തിസ്സ നാമം അഹോസി.

തേന ച സമയേന അമ്ഹാകം ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം ഗന്ത്വാ തത്ഥ വേളുവനപടിഗ്ഗഹണാദിനാ ലോകാനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ സീതവനേ വിഹരതി. തദാ അനാഥപിണ്ഡികോ സേട്ഠി സാവത്ഥിയം ഉട്ഠാനകഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ അത്തനോ സഹായസ്സ രാജഗഹസേട്ഠിനോ ഘരം ഗതോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ സത്ഥാരം സീതവനേ വിഹരന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഠമദസ്സനേനേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ സത്ഥാരം സാവത്ഥിം ആഗമനത്ഥായ യാചിത്വാ തതോ പഞ്ചചത്താലീസയോജനേ മഗ്ഗേ യോജനേ യോജനേ സതസഹസ്സപരിച്ചാഗേന വിഹാരേ പതിട്ഠാപേത്വാ സാവത്ഥിയം രാജമാനേന അട്ഠകരീസപ്പമാണം ജേതസ്സ രാജകുമാരസ്സ ഉയ്യാനഭൂമിം കോടിസന്ഥാരേന കിണിത്വാ തത്ഥ ഭഗവതോ വിഹാരം കാരേത്വാ അദാസി. വിഹാരപരിഗ്ഗഹണദിവസേ അയം സുഭൂതികുടുമ്ബികോ അനാഥപിണ്ഡികസേട്ഠിനാ സദ്ധിം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണന്തോ സദ്ധം പടിലഭിത്വാ പബ്ബജി . സോ ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ ദ്വേ മാതികാ പഗുണാ കത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ അരഞ്ഞേ സമണധമ്മം കരോന്തോ മേത്താഝാനപാദകം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ ധമ്മം ദേസേന്തോ യസ്മാ സത്ഥാരാ ദേസിതനിയാമേന അനോദിസ്സകം കത്വാ ധമ്മം ദേസേതി. തസ്മാ അരണവിഹാരീനം അഗ്ഗോ നാമ ജാതോ. പിണ്ഡായ ചരന്തോ ഘരേ ഘരേ മേത്താഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ഭിക്ഖം പടിഗ്ഗണ്ഹാതി "ഏവം ദായകാനം മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതീ"തി. തസ്മാ ദക്ഖിണേയ്യാനം അഗ്ഗോ നാമ ജാതോ. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം അരണവിഹാരീനം യദിദം സുഭൂതി, ദക്ഖിണേയ്യാനം യദിദം സുഭൂതീ"തി (അം നി॰ ൧.൧൯൮, ൨൦൧). ഏവമയം മഹാഥേരോ അരഹത്തേ പതിട്ഠായ അത്തനാ പൂരിതപാരമീനം ഫലസ്സ മത്ഥകം പത്വാ ലോകേ അഭിഞ്ഞാതോ അഭിലക്ഖിതോ ഹുത്വാ ബഹുജനഹിതായ ജനപദചാരികം ചരന്തോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം അഗമാസി.

രാജാ ബിമ്ബിസാരോ ഥേരസ്സ ആഗമനം സുത്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ "ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥാ"തി വത്വാ "നിവാസനട്ഠാനം കരിസ്സാമീ"തി പക്കന്തോ വിസ്സരി. ഥേരോ സേനാസനം അലഭന്തോ അബ്ഭോകാസേ വീതിനാമേസി. ഥേരസ്സ ആനുഭാവേന ദേവോ ന വസ്സതി. മനുസ്സാ അവുട്ഠിതായ ഉപദ്ദുതാ രഞ്ഞോ നിവേസനദ്വാരേ ഉക്കുട്ഠിമകംസു. രാജാ "കേന നു ഖോ കാരണേന ദേവോ ന വസ്സതീ"തി വീമംസന്തോ "ഥേരസ്സ അബ്ഭോകാസവാസേന മഞ്ഞേ ന വസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ തസ്സ പണ്ണകുടിം കാരാപേത്വാ "ഇമിസ്സാ, ഭന്തേ, പണ്ണകുടിയാ വസഥാ"തി വത്വാ വന്ദിത്വാ പക്കാമി. ഥേരോ കുടികം പവിസിത്വാ തിണസന്ഥാരകേ പല്ലങ്കേന നിസീദി. തദാ പന ദേവോ ഥോകം ഥോകം ഫുസായതി, ന സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛതി. അഥ ഥേരോ ലോകസ്സ

അവുട്ഠികഭയം വിസമിതുകാമോ അത്തനോ അജ്ഝത്തികബാഹിരവത്ഥുകസ്സ പരിസ്സയസ്സ അഭാവം പവേദേന്തോ -

൧. "ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ, വസ്സ ദേവ യഥാസുഖം;
ചിത്തം മേ സുസമാഹിതം വിമുത്തം, ആതാപീ വിഹരാമി വസ്സ ദേവാ"തി. -

ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **ഛന്ന**-സദ്ദോ താവ "ഛന്നാ സാ കുമാരികാ ഇമസ്സ കുമാരകസ്സ" (പാരാ॰ ൨൯൩) "നച്ഛന്നം നപ്പതിരൂപ"ന്തിആദീസു (പാരാ॰ ൩൮൫) പതിരൂപേ ആഗതോ. "ഛന്നം ത്വേവ, ഫഗ്ഗുണ, ഫസ്സായതനാന"ന്തിആദീസു വചനവിസിട്ഠേ സങ്ഖ്യാവിസേസേ. "ഛന്നമതിവസ്സതി, വിവടം നാതിവസ്സതീ"തിആദീസു (ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൫) ഗഹണേ. "ക്യാഹം തേ നച്ഛന്നോപി കരിസ്സാമീ"തിആദീസു നിവാസനപാരുപനേ "ആയസ്മാ ഛന്നോ അനാചാരം ആചരതീ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൪൨൪) പഞ്ഞത്തിയം. "സബ്ബച്ഛന്നം സബ്ബപരിച്ഛന്നം (പാചി॰ ൭൨, ൭൪), ഛന്നാ കുടി ആഹിതോ ഗിനീ"തി (സു॰ നി॰ ൧൯) ച ആദീസു തിണാദീഹി ഛാദനേ. ഇധാപി തിണാദീഹി ഛാദനേയേവ ദട്ഠബ്ബോ, തസ്മാ തിണേന വാ പണ്ണേന വാ ഛന്നാ യഥാ ന വസ്സതി വസ്സോദകപതനം ന ഹോതി ന ഓവസ്സതി, ഏവം സമ്മദേവ ഛാദിതാതി അത്ഥോ.

**മേ**-സദ്ദോ "കിച്ഛേന മേ അധിഗതം, ഹലം ദാനി പകാസിതു"ന്തിആദീസു (മഹാവ॰ ൭; ദീ॰ നി॰ ൨.൬൫; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൧; ൨.൩൩൬; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨) കരണേ ആഗതോ, മയാതി അത്ഥോ. "തസ്സ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൧൯൫; അ॰ നി॰ ൪.൨൫൭) സമ്പദാനേ, മയ്ഹന്തി അത്ഥോ. "പുബ്ബേവ മേ, ഭിക്ഖവേ, സമ്ബോധാ അനഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ബോധിസത്തസ്സേവ സതോ"ആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൯; സം॰ നി॰ ൪.൧൪) സാമിഅത്ഥേ ആഗതോ. ഇധാപി സാമിഅത്ഥേ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ, മമാതി അത്ഥോ. കിഞ്ചാപി ഖീണാസവാനം മമായിതബ്ബം നാമ കിഞ്ചി നത്ഥി ലോകധമ്മേഹി അനുപലിത്തഭാവതോ, ലോകസമഞ്ഞാവസേന പന തേസമ്പി "അഹം മമാ"തി വോഹാരമത്തം ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "കിന്തി മേ സാവകാ ധമ്മദായാദാ ഭവേയ്യും, നോ ആമിസദായാദാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൯).

**കുടികാ**തി പന മാതുകുച്ഛിപി കരജകായോപി തിണാദിച്ഛദനോ പതിസ്സയോപി വുച്ചതി. തഥാ ഹി -

"മാതരം കുടികം ബ്രൂസി, ഭരിയം ബ്രൂസി കുലാവകം;
പുത്തേ സന്താനകേ ബ്രൂസി, തണ്ഹാ മേ ബ്രൂസി ബന്ധന"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൯) -

ആദീസു മാതുകുച്ഛി "കുടികാ"തി വുത്താ.

"അട്ഠികങ്കലകുടികേ , മംസന്ഹാരുപസിബ്ബിതേ;
ധിരത്ഥു പൂരേ ദുഗ്ഗന്ധേ, പരഗത്തേ മമായസീ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൧൧൫൦) -

ആദീസു കേസാദിസമൂഹഭൂതോ കരജകായോ. “കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ ഭഗിനി കുടി ഓവസ്സതി” (മ॰ നി॰ ൨.൨൮൫) “കുടി നാമ ഉല്ലിത്താ വാ ഹോതി അവലിത്താ വാ”തിആദീസു (പാരാ॰ ൩൪൯) തിണഛദനപതിസ്സയോ. ഇധാപി സോ ഏവ വേദിതബ്ബോ പണ്ണസാലായ അധിപ്പേതത്താ. കുടി ഏവ ഹി കുടികാ, അപാകടകുടി “കുടികാ”തി വുത്താ.

**സുഖ**-സദ്ദോ പന “വിപിട്ഠികത്വാന സുഖം ദുഖഞ്ച, പുബ്ബേവ ച സോമനസ്സദോമനസ്സ”ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൬൭) സുഖവേദനായം ആഗതോ. “സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ, സുഖാ സദ്ധമ്മദേസനാ”തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൯൪) സുഖമൂലേ. “സുഖസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, അധിവചനം യദിദം പുഞ്ഞാനീ”തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൭.൬൨; ഇതിവു॰ ൨൨) സുഖഹേതുമ്ഹി. “യസ്മാ ച, ഖോ, മഹാലി, രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിതം സുഖാവക്കന്ത”ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) സുഖാരമ്മണേ, “ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാ ഏതേ, ചുന്ദ, അരിയസ്സ വിനയേ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൮൨) അബ്യാപജ്ജേ. “നിബ്ബാനം പരമം സുഖ”ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൫; ധ॰ പ॰ ൨൦൩-൨൦൪) നിബ്ബാനേ. “യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, ന സുകരം അക്ഖാനേന പാപുണിതും യാവ സുഖാ സഗ്ഗാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൨൫) സുഖപ്പച്ചയട്ഠാനേ. “സോവഗ്ഗികം സുഖവിപാകം സഗ്ഗസംവത്തനിക”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൩൦) ഇട്ഠേ, പിയമനാപേതി അത്ഥോ. ഇധാപി ഇട്ഠേ സുഖപ്പച്ചയേ വാ ദട്ഠബ്ബോ. സാ ഹി കുടി അന്തോ ബഹി ച മനാപഭാവേന സമ്പാദിതാ നിവാസനഫാസുതായ “സുഖാ”തി വുത്താ. തഥാ നാതിസീതനാതിഉണ്ഹതായ ഉതുസുഖസമ്പത്തിയോഗേന കായികചേതസികസുഖസ്സ പച്ചയഭാവതോ.

**നിവാതാ**തി അവാതാ, ഫുസിതഗ്ഗളപിഹിതവാതപാനത്താ വാതപരിസ്സയരഹിതാതി അത്ഥോ. ഇദം തസ്സാ കുടികാ സുഖഭാവവിഭാവനം. സവാതേ ഹി സേനാസനേ ഉതുസപ്പായോ ന ലബ്ഭതി, നിവാതേ സോ ലബ്ഭതീതി. **വസ്സാ**തി പവസ്സ സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛ. **ദേവാ**തി അയം **ദേവ**-സദ്ദോ “ഇമാനി തേ, ദേവ, ചതുരാസീതി നഗരസഹസ്സാനി കുസവതീരാജധാനിപ്പമുഖാനി, ഏത്ഥ , ദേവ, ഛന്ദം ജനേഹി ജീവിതേ അപേക്ഖ”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൬൬) സമ്മുതിദേവേ ഖത്തിയേ ആഗതോ. “ചാതുമഹാരാജികാ ദേവാ വണ്ണവന്തോ സുഖബഹുലാ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൭) ഉപപത്തിദേവേസു. “തസ്സ ദേവാതിദേവസ്സ, സാസനം സബ്ബദസ്സിനോ”തിആദീസു വിസുദ്ധിദേവേസു . വിസുദ്ധിദേവാനഞ്ഹി ഭഗവതോ അതിദേവഭാവേ വുത്തേ ഇതരേസം വുത്തോ ഏവ ഹോതി. “വിദ്ധേ വിഗതവലാഹകേ ദേവേ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൮൬; സം॰ നി॰ ൧.൧൧൦; ഇതിവു॰ ൨൭) ആകാസേ. “ദേവോ ച കാലേന കാലം ന സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛതീ”തിആദീസു (അ॰ നി॰ ４.൭൦) മേഘേ പജ്ജുന്നേ വാ. ഇധാപി മേഘേ പജ്ജുന്നേ വാ ദട്ഠബ്ബോ. വസ്സാതി ഹി തേ ആണാപേന്തോ ഥേരോ ആലപതി. **യഥാസുഖ**ന്തി യഥാരുചിം. തവ വസ്സനേന മയ്ഹം ബാഹിരോ പരിസ്സയോ നത്ഥി, തസ്മാ യഥാകാമം വസ്സാതി വസ്സൂപജീവിസത്തേ അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ വദതി.

ഇദാനി അബ്ഭന്തരേ പരിസ്സയാഭാവം ദസ്സേന്തോ **“ചിത്ത”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചിത്തം മേ സുസമാഹിത**ന്തി മമ ചിത്തം സുട്ഠു അതിവിയ സമ്മാ

സമ്മദേവ ഏകഗ്ഗഭാവേന ആരമ്മണേ ഠപിതം. തഞ്ച ഖോ ന നീവരണാദിവിക്ഖമ്ഭനമത്തേന; അപി ച ഖോ വിമുത്തം ഓരമ്ഭാഗിയഉദ്ധംഭാഗിയസങ്ഗഹേഹി സബ്ബസംയോജനേഹി സബ്ബകിലേസധമ്മേതോ ച വിസേസേന വിമുത്തം, സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന പടിപസ്സദ്ധിപ്പഹാനവസേന തേ പജഹിത്വാ ഠിതന്തി അത്ഥോ. **ആതാപീ**തി വീരിയവാ. ഫലസമാപത്തിഅത്ഥം വിപസ്സനാരമ്ഭവസേന ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥഞ്ച ആരദ്ധവീരിയോ ഹുത്വാ വിഹരാമി, ദിബ്ബവിഹാരാദീഹി അത്തഭാവം പവത്തേമി, ന പന കിലേസപ്പഹാനത്ഥം, പഹാതബ്ബസ്സേവ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ. ''യഥാ പന ബാഹിരപരിസ്സയാഭാവേന, ദേവ, മയാ ത്വം വസ്സനേ നിയോജിതോ, ഏവം അബ്ഭന്തരപരിസ്സയാഭാവേനപീ''തി ദസ്സേന്തോ പുനപി **''വസ്സ, ദേവാ''**തി ആഹ.

അപരോ നയോ **ഛന്നാ**തി ഛാദിതാ പിഹിതാ. **കുടികാ**തി അത്തഭാവോ. സോ ഹി ''അനേകാവയവസ്സ സമുദായസ്സ അവിജ്ജാനീവരണസ്സ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലസ്സ തണ്ഹാസംയുത്തസ്സ അയഞ്ചേവ കായോ സമുദാഗതോ, ബഹിദ്ധാ ച നാമരൂപ''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൯) കായോതി ആഗതോ. ''സിഞ്ച, ഭിക്ഖു, ഇമം നാവം , സിത്താ തേ ലഹുമേസ്സതീ''തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൩൬൯) നാവാതി ആഗതോ. ''ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖത''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൫൪) ച ആദീസു ഗഹന്തി ആഗതോ. ''സത്തോ ഗുഹായം ബഹുനാഭിഛന്നോ, തിട്ഠം നരോ മോഹനസ്മിം പഗാള്ഹോ''തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൭൭൨) ഗുഹാതി ആഗതോ. ''നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ, ഏകാരോ വത്തതീ രഥോ''തിആദീസു (ഉദാ॰ ൬൫) രഥോതി ആഗതോ. ''പുന ഗേഹം ന കാഹസീ''തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൫൪) ഗേഹന്തി ആഗതോ. ''വിവടാ കുടി നിബ്ബുതോ ഗിനീ''തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൧൯) കുടീതി ആഗതോ. തസ്മാ ഇധാപി സോ ''കുടികാ''തി വുത്തോ. അത്തഭാവോ ഹി കട്ഠാദീനി പടിച്ച ലബ്ഭമാനാ ഗേഹനാമികാ കുടികാ വിയ അട്ഠിആദിസഞ്ഞിതേ പഥവീധാതുആദികേ ഫസ്സാദികേ ച പടിച്ച ലബ്ഭമാനോ ''കുടികാ''തി വുത്തോ, ചിത്തമക്കടസ്സ നിവാസഭാവതോ ച. യഥാഹ -

''അട്ഠികങ്കലകുടികേ വേസാ, മക്കടാവസഥോ ഇതി;
മക്കടോ പഞ്ചദ്വാരായ, കുടികായ പസക്കിയ;
ദ്വാരേനാനുപരിയാതി, ഘട്ടയന്തോ പുനപ്പുന''ന്തി ച.

സാ പനേസാ അത്തഭാവകുടികാ ഥേരസ്സ തിണ്ണം ഛന്നം അട്ഠന്നഞ്ച അസംവരദ്വാരാനം വസേന സമതി വിജ്ഝനകസ്സ രാഗാദിഅവസ്സുതസ്സ പഞ്ഞായ സംവുതത്താ സമ്മദേവ പിഹിതത്താ ''ഛന്നാ''തി വുത്താ. തേനാഹ ഭഗവാ - ''സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി, പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ''തി (സു॰ നി॰ ൧൦൪൧). വുത്തനയേന ഛന്നത്താ ഏവ കിലേസദുക്ഖാഭാവതോ നിരാമിസസുഖസമങ്ഗിതായ ച **സുഖാ** സുഖപ്പത്താ, തതോ ഏവ ച **നിവാതാ** നിഹതമാനമദഥമ്ഭസാരമ്ഭതായ നിവാതവുത്തികാ. അയഞ്ച നയോ ''മയ്ഹം ന സംകിലേസധമ്മാനം സംവരണമത്തേന സിദ്ധോ, അഥ ഖോ അഗ്ഗമഗ്ഗസമാധിനാ സുട്ഠു സമാഹിതചിത്തതായ ചേവ അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞായ സബ്ബസംയോജനേഹി വിപ്പമുത്തചിത്തതായ ചാ''തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''ചിത്തം മേ സുസമാഹിതം വിമുത്ത''**ന്തി. ഏവംഭൂതോ ച ''ഇദാനാഹം കതകരണീയോ''തി ന അപ്പോസ്സുക്കോ ഹോമി, അഥ ഖോ **ആതാപീ വിഹരാമി,** സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ഹിതസുഖൂപസംഹാരേ ഉസ്സാഹജാതോ ഭിക്ഖാചാരകാലേപി അനുഘരം

ബ്രഹ്മവിഹാരേനേവ വിഹരാമി. തസ്മാ ത്വമ്പി, **ദേവ,** പജ്ജുന്ന മയ്ഹം പിയം കാതുകാമതായപി വസ്സൂപജീവീനം സത്താനം അനുകമ്പായപി **വസ്സ** സമ്മാ ധാരം അനുപ്പവേച്ഛാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച ഥേരോ "ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ"തി ഇമിനാ ലോകിയലോകുത്തരഭേദം അത്തനോ അധിസീലസിക്ഖം ദസ്സേതി. "ചിത്തം മേ സുസമാഹിത"ന്തി ഇമിനാ അധിചിത്തസിക്ഖം. "വിമുത്ത"ന്തി ഇമിനാ അധിപഞ്ഞാസിക്ഖം. "ആതാപീ വിഹരാമീ"തി ഇമിനാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരം. അഥ വാ "ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ"തി ഇമിനാ അനിമിത്തവിഹാരം ദസ്സേതി കിലേസവസ്സപിധാനമുഖേന നിച്ചാദിനിമിത്തുഗ്ഘാടനദീപനതോ. "ചിത്തം മേ സുസമാഹിത"ന്തി ഇമിനാ അപ്പണിഹിതവിഹാരം. "വിമുത്ത"ന്തി ഇമിനാ സുഞ്ഞതവിഹാരം. "ആതാപീ വിഹരാമീ"തി ഇമിനാ തേസം തിണ്ണം വിഹാരാനം അധിഗമൂപായം. പഠമേന വാ ദോസപ്പഹാനം, ദുതിയേന രാഗപ്പഹാനം, തതിയേന മോഹപ്പഹാനം. തഥാ ദുതിയേന പഠമദുതിയേഹി വാ ധമ്മവിഹാരസമ്പത്തിയോ ദസ്സേതി. തതിയേന വിമുത്തിസമ്പത്തിയോ. "ആതാപീ വിഹരാമീ"തി ഇമിനാ പരഹിതപടിപത്തിയം അതന്ദിതഭാവം ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം "യഥാനാമാ"തി ഗാഥായ വുത്താനം ധമ്മവിഹാരാദീനം ഇമായ ഗാഥായ ദസ്സിതത്താ തത്ഥ അദസ്സിതേസു നാമഗോത്തേസു നാമം ദസ്സേതും **"ഇത്ഥം സുദ"**ന്തിആദി വുത്തം. യേ ഹി ഥേരാ നാമമത്തേന പാകടാ, തേ നാമേന, യേ ഗോത്തമത്തേന പാകടാ, തേ ഗോത്തേന, യേ ഉഭയഥാ പാകടാ, തേ ഉഭയേനപി ദസ്സിസ്സ"ന്തി. അയം പന ഥേരോ നാമേന അഭിലക്ഖിതോ, ന തഥാ ഗോത്തേനാതി **"ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ സുഭൂതീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **ഇത്ഥ**ന്തി ഇദം പകാരം, ഇമിനാ ആകാരേനാതി അത്ഥോ. **സുദ**ന്തി സു ഇദം, സന്ധിവസേന ഇകാരലോപോ. **സൂ**തി ച നിപാതമത്തം, ഇദം ഗാഥന്തി യോജനാ. **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം ഗരുഗാരവസപ്പതിസ്സവചനമേതം. **സുഭൂതീ**തി നാമകിത്തനം. സോ ഹി സരീരസമ്പത്തിയാപി ദസ്സനീയോ പാസാദികോ, ഗുണസമ്പത്തിയാപി. ഇതി സുന്ദരായ സരീരാവയവവിഭൂതിയാ സീലസമ്പത്തിയാദിവിഭൂതിയാ ച സമന്നാഗതത്താ സുഭൂതീതി പഞ്ഞായിത്ഥ സീലസാരാദിഥിരഗുണയോഗതോ **ഥേരോ. അഭാസിത്ഥാ**തി കഥേസി. കസ്മാ പനേതേ മഹാഥേരാ അത്തനോ ഗുണേ പകാസേന്തീതി? ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ അനധിഗതപുബ്ബം പരമഗമ്ഭീരം അതിവിയ സന്തം പണീതം അത്തനാ അധിഗതം ലോകുത്തരധമ്മം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിവേഗസമുസ്സാഹിതഉദാനവസേന സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവവിഭാവനവസേന ച പരമപ്പിച്ഛാ അരിയാ അത്തനോ ഗുണേ പകാസേന്തി, യഥാ തം ലോകനാഥോ ബോധനേയ്യഅജ്ഝാസയവസേന "ദസബലസമന്നാഗതോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദോ"തിആദിനാ അത്തനോ ഗുണേ പകാസേതി, ഏവമയം ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ ഹോതീതി.

പരമത്ഥദീപനിയാ ഥേരഗാഥാസംവണ്ണനായ

സുഭൂതിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൨. മഹാകോട്ഠികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ഉപസന്തോ**തി ആയസ്മതോ മഹാകോട്ഠികത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. തസ്സ കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി ഥേരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ മാതാപിതൂനം അച്ചയേന കുടുമ്ബം സണ്ഠപേത്വാ ഘരാവാസം വസന്തോ ഏകദിവസം പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാകാലേ ഹംസവതീനഗരവാസികേ ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥേ യേന ബുദ്ധോ യേന ധമ്മോ യേന സങ്ഘോ, തന്നിന്നേ തപ്പോണേ തപ്പബ്ഭാരേ ഗച്ഛന്തേ ദിസ്വാ മഹാജനേനേന സദ്ധിം ഉപഗതോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ ''അയം കിര ഇമസ്മിം സാസനേ പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗോ, അഹോ വതാഹമ്പി ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ അയം വിയ പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ സത്ഥു ദേസനാപരിയോസാനേ വുട്ഠിതായ പരിസായ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ, ''ഭന്തേ, സ്വേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ''തി നിമന്തേസി. സത്ഥാ അധിവാസേസി. സോ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ സകനിവേസനം ഗന്ത്വാ സബ്ബരത്തിം ബുദ്ധസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച നിസജ്ജട്ഠാനം ഗന്ധദാമമാലാദാമാദീഹി അലങ്കരിത്വാ പണീതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം പടിയാദാപേത്വാ തസ്സാ രത്തിയാ അച്ചയേന സകേ നിവേസനേ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സപരിവാരം ഭഗവന്തം വിവിധയാഗുഖജ്ജകപരിവാരം നാനാരസസൂപബ്യഞ്ജനം ഗന്ധസാലിഭോജനം ഭോജേത്വാ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ ചിന്തേസി - ''മഹന്തം, ഖോ, അഹം ഠാനന്തരം പത്ഥേമി ന ഖോ പന മയ്ഹം യുത്തം ഏകദിവസമേവ ദാനം ദത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേതും, അനുപടിപാടിയാ സത്ത ദിവസേ ദാനം ദത്വാ പത്ഥേസ്സാമീ''തി . സോ തേനേവ നിയാമേന സത്ത ദിവസേ മഹാദാനാനി ദത്വാ ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ ദുസ്സകോട്ഠാഗാരം വിവരാപേത്വാ ഉത്തമം തിചീവരപ്പഹോനകം സുഖുമവത്ഥം ബുദ്ധസ്സ പാദമൂലേ ഠപേത്വാ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ ച തിചീവരം ദത്വാ തഥാഗതം ഉപസങ്കമിത്വാ, ''ഭന്തേ, യോ സോ ഭിക്ഖു തുമ്ഹേഹി ഇതോ സത്തമദിവസമത്ഥകേ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ, അഹമ്പി സോ ഭിക്ഖു വിയ അനാഗതേ ഉപ്പജ്ജനകബുദ്ധസ്സ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ''ന്തി വത്വാ സത്ഥു പാദമൂലേ നിപജ്ജിത്വാ പത്ഥനം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ പത്ഥനായ സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ''അനാഗതേ ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ സാസനേ തവ പത്ഥനാ സമിജ്ഝിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി. വുത്തമ്പി ചേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൨൨൧-൨൪൦) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബലോകവിദൂ മുനി;
ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

''ഓവാദകോ വിഞ്ഞാപകോ, താരകോ സബ്ബപാണിനം;
ദേസനാകുസലോ ബുദ്ധോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

''അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, ഹിതേസീ സബ്ബപാണിനം;
സമ്പത്തേ തിത്ഥിയേ സബ്ബേ, പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠപി.

''ഏവം നിരാകുലം ആസി, സുഞ്ഞതം തിത്ഥിയേഹി ച;
വിചിത്തം അരഹന്തേഹി, വസീഭൂതേഹി താദിഭി.

''രതനാനട്ഠപഞ്ഞാസം, ഉഗ്ഗതോ സോ മഹാമുനി;

കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ.

“വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

“തദാഹം ഹംസവതിയം, ബ്രാഹ്മണോ വേദപാരഗൂ;
ഉപേച്ച സബ്ബലോകഗ്ഗം, അസ്സോസിം ധമ്മദേസനം.

“തദാ സോ സാവകം വീരോ, പഭിന്നമതിഗോചരം;
അത്ഥേ ധമ്മേ നിരുത്തേ ച, പടിഭാനേ ച കോവിദം.

“ഠപേസി ഏതദഗ്ഗമ്ഹി, തം സുത്വാ മുദിതോ അഹം;
സസാവകം ജിനവരം, സത്താഹം ഭോജയിം തദാ.

“ദുസ്സേഹച്ഛാദയിത്വാന, സസിസ്സം ബുദ്ധിസാഗരം;
നിപച്ച പാദമൂലമ്ഹി, തം ഠാനം പത്ഥയിം അഹം.

“തതോ അവോച ലോകഗ്ഗോ, പസ്സഥേതം ദിജുത്തമം;
വിനതം പാദമൂലേ മേ, കമലോദരസപ്പഭം.

“ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ, ഠാനം പത്ഥയതേ അയം;
തായ സദ്ധായ ചാഗേന, സദ്ധമ്മസ്സവനേന ച.

“സബ്ബത്ഥ സുഖിതോ ഹുത്വാ, സംസരിത്വാ ഭവാഭവേ;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ലച്ഛസേതം മനോരഥം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കോട്ഠികോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തം സുത്വാ മുദിതോ ഹുത്വാ, യാവജീവം തദാ ജിനം;
മേത്തചിത്തോ പരിചരിം, സതോ പഞ്ഞാ സമാഹിതോ.

“തേന കമ്മവിപാകേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“സതാനം തീണിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സതാനം പഞ്ചക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
സബ്ബത്ഥ സുഖിതോ ആസിം, തസ്സ കമ്മസ്സ വാഹസാ.

“ദുവേ ഭവേ സംസരാമി, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ;
അഞ്ഞം ഗതിം ന ഗച്ഛാമി, സുചിണ്ണസ്സ ഇദം ഫലം.

“ദുവേ കുലേ പജായാമി, ഖത്തിയേ അഥ ബ്രാഹ്മണേ;

നീചേ കുലേ ന ജായാമി, സുചിണ്ണസ്സ ഇദം ഫലം.

‘‘പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, ബ്രഹ്മബന്ധു അഹോസഹം;
സാവത്ഥിയം വിപ്പകുലേ, പച്ചാജാതോ മഹദ്ധനേ.

‘‘മാതാ ചന്ദവതീ നാമ, പിതാ മേ അസ്സലായനോ;
യദാ മേ പിതരം ബുദ്ധോ, വിനയീ സബ്ബസുദ്ധിയാ.

‘‘തദാ പസന്നോ സുഗതേ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
മോഗ്ഗല്ലാനോ ആചരിയോ, ഉപജ്ഝാ സാരിസമ്ഭവോ.

‘‘കേസേസു ഛിജ്ജമാനേസു, ദിട്ഠി ഛിന്നാ സമൂലികാ;
നിവാസേന്തോ ച കാസാവം, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘അത്ഥധമ്മനിരുത്തീസു, പടിഭാനേ ച മേ മതി;
പഭിന്നാ തേന ലോകഗ്ഗോ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

‘‘അസന്ദിട്ഠം വിയാകാസിം, ഉപതിസ്സേന പുച്ഛിതോ;
പടിസമ്ഭിദാസു തേനാഹം, അഗ്ഗോ സമ്ബുദ്ധസാസനേ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘സ്വാഗതം വത മേ ആസി, മമ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഏവം സോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരം സമ്ഭരന്തോ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി. കോട്ഠികോതിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേ നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പത്വാ പടിസമ്ഭിദാസു ചിണ്ണവസീ ഹുത്വാ അഭിഞ്ഞാതേ അഭിഞ്ഞാതേ മഹാഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോപി ദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോപി പടിസമ്ഭിദാസുയേവ പഞ്ഹം പുച്ഛി. ഏവമയം ഥേരോ തത്ഥ കതാധികാരതായ ചിണ്ണവസീഭാവേന ച പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗോ ജാതോ. അഥ നം സത്ഥാ മഹാവേദല്ലസുത്തം (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ പടിസമ്ഭിദാപത്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി - ‘‘ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം പടിസമ്ഭിദാപത്താനം യദിദം മഹാകോട്ഠികോ’’തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൧൮, ൨൨൩). സോ അപരേന സമയേന വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോ ഉദാനവസേന -

൨. ‘‘ഉപസന്തോ ഉപരതോ, മന്തഭാണീ അനുദ്ധതോ;
ധുനാതി പാപകേ ധമ്മേ, ദുമപത്തംവ മാലുതോ’’തി. -

ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ മഹാകോട്ഠികത്ഥേരോ ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ഉപസന്തോ**തി മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം ഉപസമനേന നിബ്ബിസേവനഭാവകരണേന ഉപസന്തോ. **ഉപരതോ**തി സബ്ബസ്മാ പാപകരണതോ ഓരതോ വിരതോ. **മന്തഭാണീ**തി മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തായ പന ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഭണതീതി മന്തഭാണീ, കാലവാദീആദിഭാവം അവിസ്സജ്ജേന്തോയേവ ഭണതീതി അത്ഥോ. മന്തഭണനവസേന വാ ഭണതീതി മന്തഭാണീ, ദുബ്ഭാസിതതോ വിനാ അത്തനോ ഭാസനവസേന ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം സുഭാസിതംയേവ ഭണതീതി അത്ഥോ. ജാതിആദിവസേന അത്തനോ അനുക്കംസനതോ ന ഉദ്ധതോതി **അനുദ്ധതോ** അഥ വാ തിണ്ണം കായദുച്ചരിതാനം വൂപസമനേന തതോ പടിവിരതിയാ ഉപസന്തോ, തിണ്ണം മനോദുച്ചരിതാനം ഉപരമണേന പജഹനേന ഉപരതോ, ചതുന്നം വചീദുച്ചരിതാനം അപ്പവത്തിയാ പരിമിതഭാണിതായ മന്തഭാണീ, തിവിധദുച്ചരിതനിമിത്തഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഉദ്ധച്ചസ്സ അഭാവതോ അനുദ്ധതോ. ഏവം പന തിവിധദുച്ചരിതപ്പഹാനേന സുദ്ധേ സീലേ പതിട്ഠിതോ, ഉദ്ധച്ചപ്പഹാനേന സമാഹിതോ, തമേവ സമാധിം പദട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ **ധുനാതി പാപകേ ധമ്മേ** ലാമകട്ഠേന പാപകേ സബ്ബേപി സംകിലേസധമ്മേ നിദ്ധുനാതി, സമുച്ഛേദവസേന പജഹതി . യഥാ കിം? **ദുമപത്തംവ മാലുതോ,** യഥാ നാമ ദുമസ്സ രുക്ഖസ്സ പത്തം പണ്ഡുപലാസം മാലുതോ വാതോ ധുനാതി, ബന്ധനതോ വിയോജേന്തോ നീഹരതി, ഏവം യഥാവുത്തപടിപത്തിയം ഠിതോ പാപധമ്മേ അത്തനോ സന്താനതോ നീഹരതി, ഏവമയം ഥേരസ്സ അഞ്ഞാപദേസേന അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാപി ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ച കായവചീദുച്ചരിതപ്പഹാനവചനേന പയോഗസുദ്ധിം ദസ്സേതി, മനോദുച്ചരിതപ്പഹാനവചനേന ആസയസുദ്ധിം. ഏവം പയോഗാസയസുദ്ധസ്സ "അനുദ്ധതോ"തി ഇമിനാ ഉദ്ധച്ചാഭാവവചനേന തദേകട്ഠതായ നീവരണപ്പഹാനം ദസ്സേതി. തേസു പയോഗസുദ്ധിയാ സീലസമ്പത്തി വിഭാവിതാ, ആസയസുദ്ധിയാ സമഥഭാവനായ ഉപകാരകധമ്മപരിഗ്ഗഹോ, നീവരണപ്പഹാനേന സമാധിഭാവനാ, "ധുനാതി പാപകേ ധമ്മേ"തി ഇമിനാ പഞ്ഞാഭാവനാ വിഭാവിതാ ഹോതി. ഏവം അധിസീലസിക്ഖാദയോ തിസ്സോ സിക്ഖാ, തിവിധകല്യാണം സാസനം, തദങ്ഗപ്പഹാനാദീനി തീണി പഹാനാനി, അന്തദ്വയപരിവജ്ജനേന സദ്ധിം മജ്ഝിമായ പടിപത്തിയാ പടിപജ്ജനം, അപായഭവാദീനം സമതിക്കമനൂപായോ ച യഥാരഹം നിദ്ധാരേത്വാ യോജേതബ്ബാ. ഇമിനാ നയേന സേസഗാഥാസുപി യഥാരഹം അത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ. അത്ഥമത്തമേവ പന തത്ഥ തത്ഥ അപുബ്ബം വണ്ണയിസ്സാമ. "ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ മഹാകോട്ഠികോ"തി ഇദം പൂജാവചനം, യഥാ തം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോതി.

മഹാകോട്ഠികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൩. കങ്ഖാരേവതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**പഞ്ഞം ഇമം പസ്സാ**തി ആയസ്മതോ കങ്ഖാരേവതസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി ഥേരോ പദുമുത്തരഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തോ. ഏകദിവസം ബുദ്ധാനം ധമ്മദേസനാകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന മഹാജനേന സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ

പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ഝാനാഭിരതാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ "മയാപി അനാഗതേ ഏവരൂപേന ഭവിതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ ദേസനാവസാനേ സത്ഥാരം നിമന്തേത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന മഹാസക്കാരം കത്വാ ഭഗവന്തം ആഹ - "ഭന്തേ, അഹം ഇമിനാ അധികാരകമ്മേന അഞ്ഞം സമ്പത്തിം ന പത്ഥേമി, യഥാ പന സോ ഭിക്ഖു തുമ്ഹേഹി ഇതോ സത്തമദിവസമത്ഥകേ ഝായീനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിതോ, ഏവം അഹമ്പി അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ ഝായീനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥനമകാസി. സത്ഥാ അനാഗതം ഓലോകേത്വാ നിപ്ഫജ്ജനഭാവം ദിസ്വാ "അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സാവസാനേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ സാസനേ ത്വം ഝായീനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സസീ"തി ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി.

സോ യാവജീവം കല്യാണകമ്മം കത്വാ കപ്പസതസഹസ്സം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിനഗരേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തോ പച്ഛാഭത്തം ധമ്മസ്സവനത്ഥം ഗച്ഛന്തേന മഹാജനേന സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ദസബലസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പദം ലഭിത്വാ കമ്മട്ഠാനം കഥാപേത്വാ ഝാനപരികമ്മം കരോന്തോ ഝാനലാഭീ ഹുത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. സോ യേഭുയ്യേന ദസബലേന സമാപജ്ജിതബ്ബസമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തോ അഹോരത്തം ഝാനേസു ചിണ്ണവസീ അഹോസി. അഥ നം സത്ഥാ "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഝായീനം യദിദം കങ്ഖാരേവതോ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൮, ൨൦൪) ഝായീനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. വുത്തമ്പി ചേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൩൪-൩൮) -

"പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മേസു ചക്ഖുമാ;
ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ.

"സീഹഹനു ബ്രഹ്മഗിരോ, ഹംസദുന്ദുഭിനിസ്സനോ;
നാഗവിക്കന്തഗമനോ, ചന്ദസൂരാധികപ്പഭോ.

"മഹാമതി മഹാവീരോ, മഹാഝായീ മഹാബലോ;
മഹാകാരുണികോ നാഥോ, മഹാതമപനൂദനോ.

"സ കദാചി തിലോകഗ്ഗോ, വേനേയ്യം വിനയം ബഹും;
ധമ്മം ദേസേസി സമ്ബുദ്ധോ, സത്താസയവിദൂ മുനി.

"ഝായിം ഝാനരതം വീരം, ഉപസന്തം അനാവിലം;
വണ്ണയന്തോ പരിസതിം, തോസേസി ജനതം ജിനോ.

"തദാഹം ഹംസവതിയം, ബ്രാഹ്മണോ വേദപാരഗൂ;
ധമ്മം സുത്വാന മുദിതോ, തം ഠാനമഭിപത്ഥയിം.

"തദാ ജിനോ വിയാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ വിനായകോ;
മുദിതോ ഹോഹി ത്വം ബ്രഹ്മേ, ലച്ഛസേ തം മനോരഥം.

"സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;

ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
രേവതോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“പച്ഛിമേ ച ഭവേ ദാനി, ജാതോഹം കോലിയേ പുരേ;
ഖത്തിയേ കുലസമ്പന്നേ, ഇദ്ധേ ഫീതേ മഹദ്ധനേ.

“യദാ കപിലവത്ഥുസ്മിം, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയി;
തദാ പസന്നോ സുഗതേ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

“കങ്ഖാ മേ ബഹുലാ ആസി, കപ്പാകപ്പേ തഹിം തഹിം;
സബ്ബം തം വിനയീ ബുദ്ധോ, ദേസേത്വാ ധമ്മമുത്തമം.

“തതോഹം തിണ്ണസംസാരോ, തദാ ഝാനസുഖേ രതോ;
വിഹരാമി തദാ ബുദ്ധോ, മം ദിസ്വാ ഏതദബ്രവി.

“യാ കാചി കങ്ഖാ ഇധ വാ ഹുരം വാ, സവേദിയാ വാ പരവേദിയാ വാ;
യേ ഝായിനോ താ പജഹന്തി സബ്ബാ, ആതാപിനോ ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താ.

“സതസഹസ്സേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയിം മമ.

“തതോ ഝാനരത്തം ദിസ്വാ, ബുദ്ധോ ലോകന്തഗൂ മുനി;
ഝായീനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗോ, പഞ്ഞാപേസി മഹാമതി.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, മമ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

തഥാ കതകിച്ചോ പനായം മഹാഥേരോ പുബ്ബേ ദീഘരത്തം അത്തനോ കങ്ഖാപകതചിത്തതം ഇദാനി സബ്ബസോ വിഗതകങ്ഖതഞ്ച പച്ചവേക്ഖിത്വാ “അഹോ നൂന മയ്ഹം സത്ഥുനോ ദേസനാനുഭാവോ, തേനേതരഹി ഏവം വിഗതകങ്ഖോ അജ്ഝത്തം വൂപസന്തചിത്തോ ജാതോ”തി സഞ്ജാതബഹുമാനോ ഭഗവതോ പഞ്ഞം പസംസന്തോ **“പഞ്ഞം ഇമം പസ്സാ”**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

**൩.** തത്ഥ **പഞ്ഞ**ന്തി പകാരേ ജാനാതി, പകാരേഹി ഞാപേതീതി ച പഞ്ഞാ. വേനേയ്യാനം ആസയാനുസയചരിയാധിമുത്തിആദിപ്പകാരേ ധമ്മാനം കുസലാദികേ ഖന്ധാദികേ ച ദേസേതബ്ബപ്പകാരേ ജാനാതി, യഥാസഭാവതോ പടിവിജ്ഝതി, തേഹി ച പകാരേഹി ഞാപേതീതി അത്ഥോ. സത്ഥു ദേസനാഞാണഞ്ഹി ഇധാധിപ്പേതം, തേനാഹ **"ഇമ"**ന്തി. തഞ്ഹി അത്തനി സിദ്ധേന ദേസനാബലേന നയഗ്ഗാഹതോ പച്ചക്ഖം വിയ ഉപട്ഠിതം ഗഹേത്വാ **"ഇമ"**ന്തി വുത്തം. യദഗ്ഗേന വാ സത്ഥു ദേസനാഞാണം സാവകേഹി നയതോ ഗയ്ഹതി, തദഗ്ഗേന അത്തനോ വിസയേ പടിവേധഞാണമ്പി നയതോ ഗയ്ഹതേവ. തേനാഹ ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി - "അപിച മേ, ഭന്തേ, ധമ്മന്വയോ വിദിതോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൬; ൩.൧൪൩). **പസ്സാതി** വിമ്ഹയപ്പത്തോ അനിയമതോ ആലപതി അത്തനോയേവ വാ ചിത്തം, യഥാഹ ഭഗവാ ഉദാനേന്തോ - "ലോകമിമം പസ്സ; പുഥൂ അവിജ്ജായ പരേതം ഭൂതം ഭൂതരതം ഭവാ അപരിമുത്ത"ന്തി (ഉദാ॰ ൩൦). **തഥാഗതാന**ന്തി തഥാ ആഗമനാദിഅത്ഥേന തഥാഗതാനം. തഥാ ആഗതോതി ഹി തഥാഗതോ, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ, തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ, തഥവാദിതായ തഥാഗതോ, തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ, അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോതി ഏവം അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോ. തഥായ ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥായ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാനി ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാവിധോതി തഥാഗതോ, തഥാ പവത്തിതോതി തഥാഗതോ, തഥേഹി ആഗതോതി തഥാഗതോ , തഥാ ഗതഭാവേന തഥാഗതോതി ഏവമ്പി അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന പരമത്ഥദീപനിയാ ഉദാനട്ഠകഥായ (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮) ഇതിവുത്തകട്ഠകഥായ (ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൮) ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി തസ്സാ പഞ്ഞായ അസാധാരണവിസേസം ദസ്സേതും **"അഗ്ഗി യഥാ"**തിആദി വുത്തം. **യഥാ അഗ്ഗീ**തി ഉപമാവചനം. **യഥാ**തി തസ്സ ഉപമാഭാവദസ്സനം. **പജ്ജലിതോ**തി ഉപമേയ്യേന സമ്ബന്ധദസ്സനം. **നിസീഥേ**തി കിച്ചകരണകാലദസ്സനം. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യഥാ നാമ നിസീഥേ രത്തിയം ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ അന്ധകാരേ വത്തമാനേ ഉന്നതേ ഠാനേ പജ്ജലിതോ അഗ്ഗി തസ്മിം പദേസേ തയഗതം വിധമന്തം തിട്ഠതി, ഏവമേവ തഥാഗതാനം ഇമം ദേസനാഞാണസങ്ഖാതം സബ്ബസോ വേനേയ്യാനം സംസയതമം വിധമന്തം പഞ്ഞം പസ്സാതി. യതോ ദേസനാവിലാസേന സത്താനം ഞാണമയം ആലോകം ദേന്തീതി **ആലോകദാ**. പഞ്ഞാമയമേവ ചക്ഖും ദദന്തീതി **ചക്ഖുദദാ**. തദുഭയമ്പി കങ്ഖാവിനയപദട്ഠാനമേവ കത്വാ ദസ്സേന്തോ **"യേ ആഗതാനം വിനയന്തി കങ്ഖ"**ന്തി ആഹ, **യേ** തഥാഗതാ അത്തനോ സന്തികം **ആഗതാനം** ഉപഗതാനം വേനേയ്യാനം "അഹോസിം നു ഖോ അഹമതീതമദ്ധാന"ന്തിആദിനയപ്പവത്തം (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) സോളസവത്ഥുകം, "ബുദ്ധേ കങ്ഖതി ധമ്മേ കങ്ഖതീ"തിആദിനയപ്പവത്തം (ധ॰ സ॰ ൧൦൦൮) അട്ഠവത്ഥുകഞ്ച **കങ്ഖം** വിചികിച്ഛം **വിനയന്തി** ദേസനാനുഭാവേന അനവസേസതോ വിധമന്തി വിദ്ധംസേന്തി. വിനയകുക്കുച്ചസങ്ഖാതാ പന കങ്ഖാ തബ്ബിനയേനേവ വിനീതാ ഹോന്തീതി.

അപരോ നയോ - യഥാ അഗ്ഗി നിസീഥേ രത്തിഭാഗേ പജ്ജലിതോ പടുതരജാലോ സമുജ്ജലം ഉച്ചാസനേ ഠിതാനം ഓഭാസദാനമത്തേന അന്ധകാരം വിധമിത്വാ സമവിസമം വിഭാവേന്തോ ആലോകദദോ ഹോതി. അച്ചാസന്നേ പന ഠിതാനം തം സുപാകടം കരോന്തോ ചക്ഖുകിച്ചകരണതോ ചക്ഖുദദോ നാമ ഹോതി, ഏവമേവ തഥാഗതോ അത്തനോ ധമ്മകായസ്സ ദൂരേ ഠിതാനം അകതാധികാരാനം പഞ്ഞാപജ്ജോതേന മോഹന്ധകാരം വിധമിത്വാ കായവിസമാദിസമവിസമം വിഭാവേന്തോ ആലോകദാ ഭവന്തി, ആസന്നേ ഠിതാനം പന കതാധികാരാനം ധമ്മചക്ഖും ഉപ്പാദേന്തോ ചക്ഖുദദാ ഭവന്തി. യേ ഏവംഭൂതാ അത്തനോ വചീഗോചരം ആഗതാനം മാദിസാനമ്പി കങ്ഖാബഹുലാനം കങ്ഖം വിനയന്തി അരിയമഗ്ഗസമുപ്പാദനേന വിധമന്തി, തേസം തഥാഗതാനം പഞ്ഞം ഞാണാതിസയം പസ്സാതി യോജനാ. ഏവമയം ഥേരസ്സ അത്തനോ കങ്ഖാവിതരണപ്പകാസനേന അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാപി ഹോതി. അയഞ്ഹി ഥേരോ പുഥുജ്ജനകാലേ കപ്പിയേപി കുക്കുച്ചകോ ഹുത്വാ കങ്ഖാബഹുലതായ ''കങ്ഖാരേവതോ''തി പഞ്ഞാതോ, പച്ഛാ ഖീണാസവകാലേപി തഥേവ വോഹരയിത്ഥ. തേനാഹ - ''ഇത്ഥം സുദം ആയസ്മാ കങ്ഖാരേവതോ ഗാഥം അഭാസിത്ഥാ''തി. തം വുത്തത്ഥമേവ.

കങ്ഖാരേവതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ꠳. പുണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സബ്ഭിരേവ സമാസേഥാ**തി ആയസ്മതോ പുണ്ണത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ദസബലസ്സ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ ഹംസവതീനഗരേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തോ അനുക്കമേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തേ ഏകദിവസം ബുദ്ധാനം ധമ്മദേസനാകാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന മഹാജനേന സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ധമ്മകഥികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ ''മയാപി അനാഗതേ ഏവരൂപേന ഭവിതും വട്ടതീ''തി ചിന്തേത്വാ ദേസനാവസാനേ വുട്ഠിതായ പരിസായ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ നിമന്തേത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ മഹാസക്കാരം കത്വാ ഭഗവന്തം ഏവമാഹ - ''ഭന്തേ, അഹം ഇമിനാ അധികാരകമ്മേന നാഞ്ഞം സമ്പത്തിം പത്ഥേമി. യഥാ പന സോ ഭിക്ഖു ഇതോ സത്തമദിവസമത്ഥകേ ധമ്മകഥികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിതോ, ഏവം അഹമ്പി അനാഗതേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ സാസനേ ധമ്മകഥികാനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ''ന്തി പത്ഥനം അകാസി. സത്ഥാ അനാഗതം ഓലോകേത്വാ തസ്സ പത്ഥനായ സമിജ്ഝനഭാവം ദിസ്വാ ''അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ സാസനേ ത്വം പബ്ബജിത്വാ ധമ്മകഥികാനം അഗ്ഗോ ഭവിസ്സസീ''തി ബ്യാകാസി.

സോ തത്ഥ യാവജീവം കല്യാണധമ്മം കത്വാ തതോ ചുതോ കപ്പസതസഹസ്സം പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരം സമ്ഭരന്തോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ കപിലവത്ഥുനഗരസ്സ അവിദൂരേ ദോണവത്ഥുനാമകേ ബ്രാഹ്മണഗാമേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ''പുണ്ണോ''തി നാമം അകംസു. സോ സത്ഥരി അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തവരധമ്മചക്കേ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം ഗന്ത്വാ

തം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തേ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ സബ്ബം പുബ്ബകിച്ചം കത്വാ പധാനമനുയുഞ്ജന്തോ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പാപേത്വാവ "ദസബലസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സാമീ"തി മാതുലത്ഥേരേന സദ്ധിം സത്ഥു സന്തികം അഗന്ത്വാ കപിലവത്ഥുസാമന്തായേവ ഓഹീയിത്വാ യോനിസോമനസികാരേ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. വുത്തമ്പി ചേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൪൬൪-൪൭൦) -

"അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
പുരക്ഖതോമ്ഹി സിസ്സേഹി, ഉപഗച്ഛിം നരുത്തമം.

"പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമ കമ്മം പകിത്തേസി, സംഖിത്തേന മഹാമുനി.

"താഹം ധമ്മം സുണിത്വാന, അഭിവാദേത്വാന സത്ഥുനോ;
അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, പക്കമിം ദക്ഖിണാമുഖോ.

"സംഖിത്തേന സുണിത്വാന, വിത്ഥാരേന അഭാസയിം;
സബ്ബേ സിസ്സാ അത്തമനാ, സുത്വാന മമ ഭാസതോ.

"സകം ദിട്ഠിം വിനോദേത്വാ, ബുദ്ധേ ചിത്തം പസാദയും;
സംഖിത്തേനപി ദേസേമി, വിത്ഥാരേന തഥേവഹം.

"അഭിധമ്മനയഞ്ഞൂഹം, കഥാവത്ഥുവിസുദ്ധിയാ;
സബ്ബേസം വിഞ്ഞാപേത്വാന, വിഹരാമി അനാസവോ.

"ഇതോ പഞ്ചസതേ കപ്പേ, ചതുരോ സുപ്പകാസകാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചതുദീപമ്ഹി ഇസ്സരാ.

"പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

തസ്സ പന പുണ്ണത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിതാ കുലപുത്താ പഞ്ചസതാ അഹേസും. ഥേരോ സയം ദസകഥാവത്ഥുലാഭിതായ തേപി ദസഹി കഥാവത്ഥൂഹി ഓവദി. തേ തസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ സബ്ബേവ അരഹത്തം പത്താ. തേ അത്തനോ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകപ്പത്തം ഞത്വാ ഉപജ്ഝായം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹംസു - "ഭന്തേ, അമ്ഹാകം കിച്ചം മത്ഥകപ്പത്തം, ദസന്നഞ്ചമ്ഹ കഥാവത്ഥൂനം ലാഭിനോ, സമയോ, ദാനി നോ ദസബലം പസ്സിതു"ന്തി. ഥേരോ തേസം വചനം സുത്വാ ചിന്തേസി - "മമ ദസകഥാവത്ഥുലാഭിതം സത്ഥാ ജാനാതി അഹം ധമ്മം ദേസേന്തോ ദസ കഥാവത്ഥൂനി അമുഞ്ചിത്വാവ ദേസേമി, മയി ഗച്ഛന്തേ സബ്ബേപിമേ ഭിക്ഖൂ മം പരിവാരേത്വാ ഗച്ഛിസ്സന്തി, ഏവം ഗണസങ്ഗണികായ ഗന്ത്വാ പന അയുത്തം മയ്ഹം ദസബലം പസ്സിതും, ഇമേ താവ ഗന്ത്വാ പസ്സന്തൂ"തി തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "ആവുസോ, തുമ്ഹേ പുരതോ ഗന്ത്വാ തഥാഗതം പസ്സഥ, മമ വചനേന ചസ്സ പാദേ വന്ദഥ, അഹമ്പി തുമ്ഹാകം ഗതമഗ്ഗേനാഗമിസ്സാമീ"തി. തേ ഥേരാ സബ്ബേപി ദസബലസ്സ ജാതിഭൂമിരട്ഠവാസിനോ സബ്ബേ ഖീണാസവാ സബ്ബേ ദസകഥാവത്ഥുലാഭിനോ അത്തനോ ഉപജ്ഝായസ്സ ഓവാദം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഥേരം വന്ദിത്വാ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരന്താ സട്ഠിയോജനമഗ്ഗം അതിക്കമ്മ

രാജഗഹേ വേളുവനമഹാവിഹാരം ഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദേ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു.

ആചിണ്ണം ഖോ പനേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ആഗന്തുകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പടിസമ്മോദിതുന്തി ഭഗവാ തേഹി സദ്ധിം - "കച്ചി, ഭിക്ഖവേ, ഖമനീയ"ന്തിആദിനാ നയേന മധുരപടിസന്ഥാരം കത്വാ "കുതോ ച തുമ്ഹേ, ഭിക്ഖവേ, ആഗച്ഛഥാ"തി പുച്ഛി . അഥ തേഹി "ജാതിഭൂമിതോ"തി വുത്തേ "കോ നു ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ജാതിഭൂമിയം ജാതിഭൂമകാനം ഭിക്ഖൂനം സബ്രഹ്മചാരീനം ഏവം സമ്ഭാവിതോ 'അത്തനാ ച അപ്പിച്ഛോ അപ്പിച്ഛകഥഞ്ച ഭിക്ഖൂനം കത്താ'"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൨) ദസകഥാവത്ഥുലാഭിം ഭിക്ഖും പുച്ഛി. തേപി "പുണ്ണോ നാമ, ഭന്തേ, ആയസ്മാ മന്താണിപുത്തോ"തി ആരോചയിംസു. തം കഥം സുത്വാ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ഥേരസ്സ ദസ്സനകാമോ അഹോസി. അഥ സത്ഥാ രാജഗഹതോ സാവത്ഥിം അഗമാസി . പുണ്ണത്ഥേരോപി ദസബലസ്സ തത്ഥ ആഗതഭാവം സുത്വാ - "സത്ഥാരം പസ്സിസ്സാമീ"തി ഗന്ത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിയംയേവ തഥാഗതം സമ്പാപുണി. സത്ഥാ തസ്സ ധമ്മം ദേസേസി. ഥേരോ ധമ്മം സുത്വാ ദസബലം വന്ദിത്വാ പടിസല്ലാനത്ഥായ അന്ധവനം ഗന്ത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ ദിവാവിഹാരം നിസീദി.

സാരിപുത്തത്ഥേരോപി തസ്സാഗമനം സുത്വാ സീസാനുലോകികോ ഗന്ത്വാ ഓകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ തം രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നം ഉപസങ്കമിത്വാ ഥേരേന സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ, തം സത്തവിസുദ്ധിക്കമം പുച്ഛി. ഥേരോപിസ്സ പുച്ഛിതപുച്ഛിതം ബ്യാകരോന്തോ രഥവിനീതൂപമായ ചിത്തം ആരാധേസി, തേ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സുഭാസിതം സമനുമോദിംസു. അഥ സത്ഥാ അപരഭാഗേ ഭിക്ഖുസങ്ഘമജ്ഝേ നിസിന്നോ ഥേരം "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥികാനം യദിദം പുണ്ണോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൯൬, ൧൯൮) ധമ്മകഥികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ ഏകദിവസം അത്തനോ വിമുത്തിസമ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ "സത്ഥാരം നിസ്സായ അഹഞ്ചേവ അഞ്ഞേ ച ബഹൂ സത്താ സംസാരദുക്ഖതോ വിപ്പമുത്താ, ബഹൂപകാരാ വത സപ്പുരിസസംസേവാ"തി പീതിസോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം **"സബ്ഭിരേവ സമാസേഥാ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪**. തത്ഥ **സബ്ഭിരേവാ**തി സപ്പുരിസേഹി ഏവ. സന്തോതി പനേത്ഥ ബുദ്ധാദയോ അരിയാ അധിപ്പേതാ. തേ ഹി അനവസേസതോ അസതം ധമ്മം പഹായ സദ്ധമ്മേ ഉക്കംസഗതത്താ സാതിസയം പസംസിയത്താ ച വിസേസതോ "സന്തോ സപ്പുരിസാ"തി ച വുച്ചന്തി. **സമാസേഥാ**തി സമം ആസേഥ സഹ വസേയ്യ. തേ പയിരുപാസന്തോ തേസം സുസ്സൂസന്തോ ദിട്ഠാനുഗതിഞ്ച ആപജ്ജന്തോ സമാനവാസോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **പണ്ഡിതേഹത്ഥദസ്സിഭീ**തി തേസം ഥോമനാ. **പണ്ഡാ** വുച്ചതി പഞ്ഞാ, സാ ഇമേസം സഞ്ജാതാതി **പണ്ഡിതാ**. തതോ ഏവ അത്തത്ഥാദിഭേദം അത്ഥം അവിപരീതതോ പസ്സന്തീതി **അത്ഥദസ്സിനോ**. തേഹി പണ്ഡിതേഹി അത്ഥദസ്സീഭി സമാസേഥ. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ തേ സന്തോ പണ്ഡിതാ, തേ വാ സമ്മാ സേവന്താ ഏകന്തഹിതഭാവതോ മഗ്ഗഞാണാദീഹേവ അരണീയതോ **അത്ഥം,** മഹാഗുണതായ സന്തതായ ച **മഹന്തം,** അഗാധഭാവതോ ഗമ്ഭീരഞാണഗോചരതോ ച **ഗമ്ഭീരം,** ഹീനച്ഛന്ദാദീഹി ദട്ഠും അസക്കുണേയ്യത്താ ഇതരേഹി ച കിച്ഛേന ദട്ഠബ്ബത്താ **ദുദ്ദസം** , ദുദ്ദസത്താ

സണ്ഹനിപുണസഭാവത്താ നിപുണഞാണഗോചരതോ ച **നിപുണം,** നിപുണത്താ ഏവം സുഖുമസഭാവതായ **അണും** നിബ്ബാനം, അവിപരീതട്ഠേന വാ പരമത്ഥസഭാവത്താ **അത്ഥം,** അരിയഭാവകരത്താ മഹത്തനിമിത്തതായ **മഹന്തം,** അനുത്താനസഭാവതായ **ഗമ്ഭീരം,** ദുക്ഖേന ദട്ഠബ്ബം ന സുഖേന ദട്ഠും സക്കാതി **ദുദ്ദസം,** ഗമ്ഭീരത്താ ദുദ്ദസം, ദുദ്ദസത്താ **ഗമ്ഭീര**ന്തി ചതുസച്ചം, വിസേസതോ **നിപുണം അണും,** നിരോധസച്ചന്തി ഏവമേതം ചതുസച്ചം **ധീരാ സമധിഗച്ഛന്തി** ധിതിസമ്പന്നതായ ധീരാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ സമ്മദേവ അധിഗച്ഛന്തി. **അപ്പമത്താ**തി സബ്ബത്ഥ സതിഅവിപ്പവാസേന അപ്പമാദപടിപത്തിം പൂരേന്താ. **വിചക്ഖണാ**തി വിപസ്സനാഭാവനായ ഛേകാ കുസലാ. തസ്മാ സബ്ഭിരേവ സമാസേഥാതി യോജനാ. പണ്ഡിതേഹത്ഥദസ്സിഭീതി വാ ഏതം നിസ്സക്കവചനം. യസ്മാ പണ്ഡിതേഹി അത്ഥദസ്സീഭി സമുദായഭൂതേഹി ധീരാ അപ്പമത്താ വിചക്ഖണാ മഹന്താദിവിസേസവന്തം അത്ഥം സമധിഗച്ഛന്തി, തസ്മാ താദിസേഹി സബ്ഭിരേവ സമാസേഥാതി സമ്ബന്ധോ. ഏവമേസാ ഥേരസ്സ പടിവേധദീപനേന അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാപി അഹോസീതി.

പുണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫. ദബ്ബത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ ദുദ്ദമിയോ**തി ആയസ്മതോ ദബ്ബത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ ധമ്മദേസനം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും സേനാസനപഞ്ഞാപകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ അധികാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ സത്ഥാരാ ബ്യാകതോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ കസ്സപദസബലസ്സ സാസനോസക്കനകാലേ പബ്ബജി. തദാ തേന സദ്ധിം അപരേ ഛ ജനാതി സത്ത ഭിക്ഖൂ ഏകചിത്താ ഹുത്വാ അഞ്ഞേ സാസനേ അഗാരവം കരോന്തേ ദിസ്വാ - “ഇധ കിം കരോമ ഏകമന്തേ സമണധമ്മം കത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സാമാ”തി നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ ഉച്ചം പബ്ബതസിഖരം ആരുഹിത്വാ, “അത്തനോ ചിത്തബലം ജാനന്താ നിസ്സേണിം നിപാതേന്തു, ജീവിതേ സാലയാ ഓതരന്തു, മാ പച്ഛാനുതപ്പിനോ അഹുവത്ഥാ”തി വത്വാ സബ്ബേ ഏകചിത്താ ഹുത്വാ നിസ്സേണിം പാതേത്വാ - “അപ്പമത്താ ഹോഥ, ആവുസോ”തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഓവദിത്വാ ചിത്തരുചികേസു ഠാനേസു നിസീദിത്വാ സമണധമ്മം കാതും ആരഭിംസു.

തത്രേകോ ഥേരോ പഞ്ചമേ ദിവസേ അരഹത്തം പത്വാ, “മമ കിച്ചം നിപ്ഫന്നം, അഹം ഇമസ്മിം ഠാനേ കിം കരിസ്സാമീ”തി ഇദ്ധിയാ ഉത്തരകുരുതോ പിണ്ഡപാതം ആഹരിത്വാ, “ആവുസോ, ഇമം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജഥ, ഭിക്ഖാചാരകിച്ചം മമായത്തം ഹോതു, തുമ്ഹേ അത്തനോ കമ്മം കരോഥാ”തി ആഹ. “കിം നു ഖോ മയം, ആവുസോ, നിസ്സേണിം പാതേന്താ ഏവം അവോചുമ്ഹ - ‘യോ പഠമം ധമ്മം സച്ഛികരോതി, സോ ഭിക്ഖം ആഹരതു, തേനാഭതം സേസാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരിസ്സന്തീ’”തി. “നത്ഥി, ആവുസോ”തി. തുമ്ഹേ അത്തനോ പുബ്ബഹേതുനാ ലഭിത്ഥ, മയമ്പി സക്കോന്താ വട്ടസ്സന്തം കരിസ്സാമ, ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേതി. ഥേരോ തേ സഞ്ഞാപേതും അസക്കോന്തോ ഫാസുകട്ഠാനേ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഗതോ . അപരോ ഥേരോ സത്തമേ ദിവസേ അനാഗാമിഫലം പത്വാ തതോ

ചുതോ സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ. ഇതരേ ഥേരാ തതോ ചുതാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ തേസു തേസു കുലേസു നിബ്ബത്താ. ഏകോ ഗന്ധാരരട്ഠേ തക്കസിലാനഗരേ രാജഗേഹേ നിബ്ബത്തോ, ഏകോ മജ്ഝന്തികരട്ഠേ പരിബ്ബാജികായ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തോ, ഏകോ ബാഹിയരട്ഠേ കുടുമ്ബിയഗേഹേ നിബ്ബത്തോ, ഏകോ ഭിക്ഖുനുപസ്സയേ ജാതോ.

അയം പന ദബ്ബത്ഥേരോ മല്ലരട്ഠേ അനുപിയനഗരേ ഏകസ്സ മല്ലരഞ്ഞോ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്സ മാതാ ഉപവിജഞ്ഞാ കാലമകാസി, മതസരീരം സുസാനം നേത്വാ ദാരുചിതകം ആരോപേത്വാ അഗ്ഗിം അദംസു. തസ്സാ അഗ്ഗിവേഗസന്തത്തം ഉദരപടലം ദ്വേധാ അഹോസി. ദാരകോ അത്തനോ പുഞ്ഞബലേന ഉപ്പതിത്വാ ഏകസ്മിം ദബ്ബത്ഥമ്ഭേ നിപതി. തം ദാരകം ഗഹേത്വാ അയ്യികായ അദംസു. സാ തസ്സ നാമം ഗണ്ഹന്തീ ദബ്ബത്ഥമ്ഭേ പതിത്വാ ലദ്ധജീവിതത്താ ''ദബ്ബോ''തിസ്സ നാമം അകാസി. തസ്സ ച സത്തവസ്സികകാലേ സത്ഥാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവാരോ മല്ലരട്ഠേ ചാരികം ചരമാനോ അനുപിയമ്ബവനേ വിഹരതി. ദബ്ബകുമാരോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ ദസ്സനേനേവ പസീദിത്വാ പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ ''അഹം ദസബലസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിസ്സാമീ''തി അയ്യികം ആപുച്ഛി. സാ ''സാധു, താതാ''തി ദബ്ബകുമാരം ആദായ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ, ''ഭന്തേ, ഇമം കുമാരം പബ്ബാജേഥാ''തി ആഹ. സത്ഥാ അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ സഞ്ഞം അദാസി - ''ഭിക്ഖു ഇമം ദാരകം പബ്ബാജേഹീ''തി. സോ ഥേരോ സത്ഥു വചനം സുത്വാ ദബ്ബകുമാരം പബ്ബാജേന്തോ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. പുബ്ബഹേതുസമ്പന്നോ കതാഭിനീഹാരോ സത്തോ പഠമകേസവട്ടിയാ വോരോപനക്ഖണേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി, ദുതിയായ കേസവട്ടിയാ ഓരോപിയമാനായ സകദാഗാമിഫലേ, തതിയായ അനാഗാമിഫലേ, സബ്ബകേസാനം പന ഓരോപനഞ്ച അരഹത്തഫലസച്ഛികിരിയാ ച അപച്ഛാ അപുരേ അഹോസി. സത്ഥാ മല്ലരട്ഠേ യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ വേളുവനേ വാസം കപ്പേസി.

തത്രായസ്മാ ദബ്ബോ മല്ലപുത്തോ രഹോഗതോ അത്തനോ കിച്ചനിപ്ഫത്തിം ഓലോകേത്വാ സങ്ഘസ്സ വേയ്യാവച്ചകരണേ കായം യോജേതുകാമോ ചിന്തേസി - ''യംനൂനാഹം സങ്ഘസ്സ സേനാസനഞ്ച പഞ്ഞാപേയ്യം ഭത്താനി ച ഉദ്ദിസേയ്യ''ന്തി. സോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ അത്തനോ പരിവിതക്കം ആരോചേസി. സത്ഥാ തസ്സ സാധുകാരം ദത്വാ സേനാസനപഞ്ഞാപകത്തഞ്ച ഭത്തുദ്ദേസകത്തഞ്ച സമ്പടിച്ഛി. അഥ നം ''അയം ദബ്ബോ ദഹരോവ സമാനോ മഹന്തേ ഠാനേ ഠിതോ''തി സത്തവസ്സികകാലേയേവ ഉപസമ്പാദേസി. ഥേരോ ഉപസമ്പന്നകാലതോ പട്ഠായ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്താനം സബ്ബഭിക്ഖൂനം സേനാസനാനി ച പഞ്ഞാപേതി, ഭിക്ഖഞ്ച ഉദ്ദിസതി. തസ്സ സേനാസനപഞ്ഞാപകഭാവോ സബ്ബദിസാസു പാകടോ അഹോസി - ''ദബ്ബോ കിര മല്ലപുത്തോ സഭാഗസഭാഗാനം ഭിക്ഖൂനം ഏകട്ഠാനേ സേനാസനാനി പഞ്ഞാപേതി, ആസന്നേപി ദൂരേപി സേനാസനം പഞ്ഞാപേതി, ഗന്തും അസക്കോന്തേ ഇദ്ധിയാ നേതീ''തി.

അഥ നം ഭിക്ഖൂ കാലേപി വികാലേപി - ''അമ്ഹാകം, ആവുസോ, ജീവകമ്ബവനേ സേനാസനം പഞ്ഞാപേഹി, അമ്ഹാകം മദ്ദകുച്ഛിസ്മിം മിഗദായേ''തി ഏവം സേനാസനം ഉദ്ദിസാപേത്വാ തസ്സ ഇദ്ധിം പസ്സന്താ ഗച്ഛന്തി. സോപി ഇദ്ധിയാ മനോമയേ കായേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ഏകേകസ്സ ഥേരസ്സ

ഏ്കേകം അത്തനാ സദിസം ഭിക്ഖും ദത്വാ അങ്ഗുലിയാ ജലമാനായ പുരതോ ഗന്ത്വാ ''അയം മഞ്ചോ ഇദം പീഠ''ന്തിആദീനി വത്വാ സേനാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ പുന അത്തനോ വസനട്ഠാനമേവ ആഗച്ഛതി . അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനിദം വത്ഥു പാളിയം ആഗതമേവ. സത്ഥാ ഇദമേവ കാരണം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ അപരഭാഗേ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ഥേരം സേനാസനപഞ്ഞാപകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി - ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം സേനാസനപഞ്ഞാപകാനം യദിദം ദബ്ബോ മല്ലപുത്തോ''തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൦൯; ൨൧൫). വുത്തമ്പി ചേതം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪, ൧൭൮-൨൧൯) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബലോകവിദൂ മുനി;
ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

''ഓവാദകോ വിഞ്ഞാപകോ, താരകോ സബ്ബപാണിനം;
ദേസനാകുസലോ ബുദ്ധോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

''അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, ഹിതേസീ സബ്ബപാണിനം;
സമ്പത്തേ തിത്ഥിയേ സബ്ബേ, പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠപി.

''ഏവം നിരാകുലം ആസി, സുഞ്ഞതം തിത്ഥിയേഹി ച;
വിചിത്തം അരഹന്തേഹി, വസീഭൂതേഹി താദിഭി.

''രതനാനട്ഠപഞ്ഞാസം, ഉഗ്ഗതോ സോ മഹാമുനി;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ.

''വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

''തദാഹം ഹംസവതിയം, സേട്ഠിപുത്തോ മഹായസോ;
ഉപേത്വാ ലോകപജ്ജോതം, അസ്സോസിം ധമ്മദേസനം.

''സേനാസനാനി ഭിക്ഖൂനം, പഞ്ഞാപേന്തം സസാവകം;
കിത്തയന്തസ്സ വചനം, സുണിത്വാ മുദിതോ അഹം.

''അധികാരം സസങ്ഘസ്സ, കത്വാ തസ്സ മഹേസിനോ;
നിപച്ച സിരസാ പാദേ, തം ഠാനമഭിപത്ഥയിം.

''തദാഹ സ മഹാവീരോ, മമ കമ്മം പകിത്തയം;
യോ സസങ്ഘമഭോജേസി, സത്താഹം ലോകനായകം.

''സോയം കമലപത്തക്ഖോ, സീഹംസോ കനകത്തചോ;
മമ പാദമൂലേ നിപതി, പത്ഥയം ഠാനമുത്തമം.

''സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

''സാവകോ തസ്സ ബുദ്ധസ്സ, ദബ്ബോ നാമേന വിസ്സുതോ;

സേനാസനപഞ്ഞാപകോ, അഗ്ഗോ ഹേസ്സതിയം തദാ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“സതാനം തീണിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സതാനം പഞ്ചക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
സബ്ബത്ഥ സുഖിതോ ആസിം, തസ്സ കമ്മസ്സ വാഹസാ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, വിപസ്സീ നാമ നായകോ;
ഉപ്പജ്ജി ചാരുദസ്സനോ, സബ്ബധമ്മേവിപസ്സകോ.

“ദുട്ഠചിത്തോ ഉപവദിം, സാവകം തസ്സ താദിനോ;
സബ്ബാസവപരിക്ഖീണം, സുദ്ധോതി ച വിജാനിയ.

“തസ്സേവ നരവീരസ്സ, സാവകാനം മഹേസിനം;
സലാകഞ്ച ഗഹേത്വാന, ഖീരോദനമദാസഹം.

“ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, ബ്രഹ്മബന്ധു മഹായസോ;
കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ഉപ്പജ്ജി വദതം വരോ.

“സാസനം ജോതയിത്വാന, അഭിഭുയ്യ കുതിത്ഥിയേ;
വിനേയ്യേ വിനയിത്വാവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

“സസിസ്സേ നിബ്ബുതേ നാഥേ, അത്ഥമേന്തമ്ഹി സാസനേ;
ദേവാ കന്ദിംസു സംവിഗ്ഗാ, മുത്തകേസാ രുദമ്മുഖാ.

“നിബ്ബായിസ്സതി ധമ്മക്ഖോ, ന പസ്സിസാമ സുബ്ബതേ;
ന സുണിസ്സാമ സദ്ധമ്മം, അഹോ നോ അപ്പപുഞ്ഞതാ.

“തദായം പഥവീ സബ്ബാ, അചലാ സാ ചലാചലാ;
സാഗരോ ച സസോകോവ, വിനദീ കരുണം ഗിരം.

“ചതുദ്ദിസാ ദുന്ദുഭിയോ, നാദയിംസു അമാനുസാ;
സമന്തതോ അസനിയോ, ഫലിംസു ച ഭയാവഹാ.

“ഉക്കാ പതിംസു നഭസാ, ധൂമകേതു ച ദിസ്സതി;
സധൂമാ ജാലവട്ടാ ച, രവിംസു കരുണം മിഗാ.

“ഉപ്പാദേ ദാരുണേ ദിസ്വാ, സാസനത്ഥങ്ഗസൂചകേ;
സംവിഗ്ഗാ ഭിക്ഖവോ സത്ത, ചിന്തയിമ്ഹ മയം തദാ.

“സാസനേന വിനാമ്ഹാകം, ജീവിതേന അലം മയം;
പവിസിത്വാ മഹാരഞ്ഞം, യുഞ്ജാമ ജിനസാസനേ.

“അദ്ദസമ്ഹ തദാരഞ്ഞേ, ഉബ്ബിദ്ധം സേലമുത്തമം;

നിസ്സേണിയാ തമാരുയ്ഹ, നിസ്സേണിം പാതയിമ്ഹസേ.

‘‘തദാ ഓവദി നോ ഥേരോ, ബുദ്ധുപ്പാദോ സുദുല്ലഭോ;
സദ്ധാതിദുല്ലഭാ ലദ്ധാ, ഥോകം സേസഞ്ച സാസനം.

‘‘നിപതന്തി ഖണാതീതാ, അനന്തേ ദുക്ഖസാഗരേ;
തസ്മാ പയോഗോ കത്തബ്ബോ, യാവ ഠാതി മുനേ മതം.

‘‘അരഹാ ആസി സോ ഥേരോ, അനാഗാമീ തദാനുഗോ;
സുസീലാ ഇതരേ യുത്താ, ദേവലോകം അഗമ്ഹസേ.

‘‘നിബ്ബുതോ തിണ്ണസംസാരോ, സുദ്ധാവാസേ ച ഏകകോ;
അഹഞ്ച പക്കുസാതി ച, സഭിയോ ബാഹിയോ തഥാ.

‘‘കുമാരകസ്സപോ, ചേവ, തത്ഥ തത്ഥൂപഗാ മയം;
സംസാരബന്ധനാ മുത്താ, ഗോതമേനാനുകമ്പിതാ.

‘‘മല്ലേസു കുസിനാരായം, ഗബ്ഭേ ജാതസ്സ മേ സതോ;
മാതാ മതാ ചിതാരുള്ഹാ, തതോ നിപ്പതിതോ അഹം.

‘‘പതിതോ ദബ്ബപുഞ്ജമ്ഹി, തതോ ദബ്ബോതി വിസ്സുതോ;
ബ്രഹ്മചാരീബലേനാഹം, വിമുത്തോ സത്തവസ്സികോ.

‘‘ഖീരോദനബലേനാഹം , പഞ്ചഹങ്ഗേഹുപാഗതോ;
ഖീണാസവോപവാദേന, പാപേഹി ബഹു ചോദിതോ.

‘‘ഉഭോ പുഞ്ഞഞ്ച പാപഞ്ച, വീതിവത്തോമ്ഹി ദാനിഹം;
പത്വാന പരമം സന്തിം, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘സേനാസനം പഞ്ഞാപയിം, ഹാസയിത്വാന സുബ്ബതേ;
ജിനോ തസ്മിം ഗുണേ തുട്ഠോ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

‘‘പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ...പേ॰...കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഏവംഭൂതം പന തം യേന പുബ്ബേ ഏകസ്സ ഖീണാസവത്ഥേരസ്സ അനുദ്ധംസനവസേന കതേന പാപകമ്മേന ബഹൂനി വസ്സസതസഹസ്സാനി നിരയേ പച്ചി, തായ ഏവ കമ്മപിലോതികായ ചോദിയമാനാ മേത്തിയഭൂമജകാ ഭിക്ഖൂ ‘‘ഇമിനാ മയം കല്യാണഭത്തികസ്സ ഗഹപതിനോ അന്തരേ പരിഭേദിതാ’’തി ദുഗ്ഗഹിതഗാഹിനോ അമൂലകേന പാരാജികേന ധമ്മേന അനുദ്ധംസേസും. തസ്മിഞ്ച അധികരണേ സങ്ഘേന സതിവിനയേന വൂപസമിതേ അയം ഥേരോ ലോകാനുകമ്പായ അത്തനോ ഗുണേ വിഭാവേന്തോ **‘‘യോ ദുദ്ദമിയോ’’**തി ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

൭. തത്ഥ **യോ**തി അനിയമിതനിദ്ദേസോ, തസ്സ "സോ"തി ഇമിനാ നിയമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ഉഭയേനപി അഞ്ഞം വിയ കത്വാ അത്താനമേവ വദതി. **ദുദ്ദമിയോ**തി ദുദ്ദമോ, ദമേതും അസക്കുണേയ്യോ. ഇദഞ്ച അത്തനോ പുഥുജ്ജനകാലേ ദിട്ഠിഗതാനം വിസൂകായികാനം കിലേസാനം മദാലേപചിത്തസ്സ വിപ്ഫന്ദിതം ഇന്ദ്രിയാനം അവൂപസമനഞ്ച ചിന്തേത്വാ വദതി. **ദമേനാ**തി ഉത്തമേന അഗ്ഗമഗ്ഗദമേന, തേന ഹി ദന്തോ പുന ദമേതബ്ബതാഭാവതോ "ദന്തോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, ന അഞ്ഞേന. അഥ വാ **ദമേനാ**തി ദമകേന പുരിസദമ്മസാരഥിനാ ദമിതോ . **ദബ്ബോ**തി ദ്രബ്യോ, ഭബ്ബോതി അത്ഥോ. തേനാഹ ഭഗവാ ഇമമേവ ഥേരം സന്ധായ - "ന ഖോ, ദബ്ബ, ദബ്ബാ ഏവം നിബ്ബേഠേന്തീ"തി (പാരാ॰ ൩൮൪; ചൂളവ॰ ൧൯൩) . **സന്തുസിതോ**തി യഥാലദ്ധപച്ചയസന്തോസേന ഝാനസമാപത്തിസന്തോസേന മഗ്ഗഫലസന്തോസേന ച സന്തുട്ഠോ. **വിതിണ്ണകങ്ഖോ**തി സോളസവത്ഥുകായ അട്ഠവത്ഥുകായ ച കങ്ഖായ പഠമമഗ്ഗേനേവ സമുഗ്ഘാടിതത്താ വിഗതകങ്ഖോ. **വിജിതാവീ**തി പുരിസാജാനീയേന വിജേതബ്ബസ്സ സബ്ബസ്സപി സംകിലേസപക്ഖസ്സ വിജിതത്താ വിധമിതത്താ വിജിതാവീ. **അപേതഭേരവോ**തി പഞ്ചവീസതിയാ ഭയാനം സബ്ബസോ അപേതത്താ അപഗതഭേരവോ അഭയൂപരതോ . പുന **ദബ്ബോ**തി നാമകിത്തനം. **പരിനിബ്ബുതോ**തി ദ്വേ പരിനിബ്ബാനാനി കിലേസപരിനിബ്ബാനഞ്ച, യാ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു, ഖന്ധപരിനിബ്ബാനഞ്ച, യാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു. തേസു ഇധ കിലേസപരിനിബ്ബാനം അധിപ്പേതം, തസ്മാ പഹാതബ്ബധമ്മാനം മഗ്ഗേന സബ്ബസോ പഹീനത്താ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോതി അത്ഥോ. **ഠിതത്തോ**തി ഠിതസഭാവോ അചലോ ഇട്ഠാദീസു താദിഭാവപ്പത്തിയാ ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനീയോ. **ഹീ**തി ച ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ, തേന യോ പുബ്ബേ ദുദ്ദമോ ഹുത്വാ ഠിതോ യസ്മാ ദബ്ബത്താ സത്ഥാരാ ഉത്തമേന ദമേന ദമിതോ സന്തുസിതോ വിതിണ്ണകങ്ഖോ വിജിതാവീ അപേതഭേരവോ, തസ്മാ സോ ദബ്ബോ പരിനിബ്ബുതോ തതോയേവ ച ഠിതത്തോ, ഏവംഭൂതേ ച തസ്മിം ചിത്തപസാദോവ കാതബ്ബോ, ന പസാദഞ്ഞഥത്തന്തി പരനേയ്യബുദ്ധികേ സത്തേ അനുകമ്പന്തോ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

ദബ്ബത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. സീതവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ സീതവന**ന്തി ആയസ്മതോ സമ്ഭൂതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? ഇതോ കിര അട്ഠാരസാധികസ്സ കപ്പസതസ്സ മത്ഥകേ അത്ഥദസ്സീ നാമ സമ്ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സദേവകം ലോകം സംസാരമഹോഘതോ താരേന്തോ ഏകദിവസം മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ഗങ്ഗാതീരം ഉപഗച്ഛി. തസ്മിം കാലേ അയം ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തോ തത്ഥ ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ "കിം, ഭന്തേ, പാരം ഗന്തുകാമത്ഥാ"തി പുച്ഛി. ഭഗവാ "ഗമിസ്സാമാ"തി അവോച. സോ താവദേവ നാവാസങ്ഘാടം യോജേത്വാ ഉപനേസി. സത്ഥാ തം അനുകമ്പന്തോ സഹ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നാവം അഭിരുഹി. സോ സയമ്പി അഭിരുയ്ഹ സുഖേനേവ പരതീരം സമ്പാപേത്വാ ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച ദുതിയദിവസേ മഹാദാനം പവത്തേത്വാ അനുഗന്ത്വാ പസന്നചിത്തോ വന്ദിത്വാ നിവത്തി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇതോ തേരസാധികകപ്പസതസ്സ

മത്ഥകേ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ രാജാ അഹോസി ചക്കവത്തീ ധമ്മികോ ധമ്മരാജാ. സോ സത്തേ സുഗതിമഗ്ഗേ പതിട്ഠാപേത്വാ തതോ ചുതോ ഏകനവുതികപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ധുതധമ്മേ സമാദായ സുസാനേ വസന്തോ സമണധമ്മം അകാസി. പുന കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേപി തസ്സ സാസനേ തീഹി സഹായേഹി സദ്ധിം പബ്ബജിത്വാ വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി സമണധമ്മം കത്വാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ "സമ്ഭൂതോ"തി നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ. ഭൂമിജോ ജേയ്യസേനോ അഭിരാധനോതി തീഹി സഹായേഹി സദ്ധിം ഭഗവതോ സന്തികം ഗതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. യേ സന്ധായ വുത്തം -

"ഭൂമിജോ ജേയ്യസേനോ ച, സമ്ഭൂതോ അഭിരാധനോ;
ഏതേ ധമ്മം അഭിഞ്ഞാസും, സാസനേ വരതാദിനോ"തി.

അഥ സമ്ഭൂതോ ഭഗവതോ സന്തികേ കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിബദ്ധം സീതവനേ വസതി. തേനേവായസ്മാ "സീതവനിയോ"തി പഞ്ഞായിത്ഥ. തേന ച സമയേന വേസ്സവണോ മഹാരാജാ കേനചിദേവ കരണീയേന ജമ്ബുദീപേ ദക്ഖിണദിസാഭാഗം ഉദ്ദിസ്സ ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ ഥേരം അബ്ഭോകാസേ നിസീദിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തം ദിസ്വാ വിമാനതോ ഓരുയ്ഹ ഥേരം വന്ദിത്വാ, "യദാ ഥേരോ സമാധിതോ വുട്ഠഹിസ്സതി, തദാ മമ ആഗമനം ആരോചേഥ, ആരക്ഖഞ്ചസ്സ കരോഥാ"തി ദ്വേ യക്ഖേ ആണാപേത്വാ പക്കാമി. തേ ഥേരസ്സ സമീപേ ഠത്വാ മനസികാരം പടിസംഹരിത്വാ നിസിന്നകാലേ ആരോചേസും. തം സുത്വാ ഥേരോ "തുമ്ഹേ മമ വചനേന വേസ്സവണമഹാരാജസ്സ കഥേഥ, ഭഗവതാ അത്തനോ സാസനേ ഠിതാനം സതിആരക്ഖാ നാമ ഠപിതാ അത്ഥി, സായേവ മാദിസേ രക്ഖതി, ത്വം തത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കോ ഹോഹി, ഭഗവതോ ഓവാദേ ഠിതാനം ഏദിസായ ആരക്ഖായ കരണീയം നത്ഥീ"തി തേ വിസ്സജ്ജേത്വാ താവദേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ വിജ്ജാത്തയം സച്ഛാകാസി. തതോ വേസ്സവണോ നിവത്തമാനോ ഥേരസ്സ സമീപം പത്വാ മുഖാകാരസല്ലക്ഖണേനേവസ്സ കതകിച്ചഭാവം ഞത്വാ സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേത്വാ സത്ഥു സമ്മുഖാ ഥേരം അഭിത്ഥവന്തോ -

"സതിആരക്ഖസമ്പന്നോ, ധിതിമാ വീരിയസമാഹിതോ;
അനുജാതോ സത്ഥു സമ്ഭൂതോ, തേവിജ്ജോ മച്ചുപാരഗൂ"തി. -

ഇമായ ഗാഥായ ഥേരസ്സ ഗുണേ വണ്ണേസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൧൫-൨൦) -

"അത്ഥദസ്സീ തു ഭഗവാ, ദ്വിപദിന്ദോ നരാസഭോ;
പുരക്ഖതോ സാവകേഹി, ഗങ്ഗാതീരമുപാഗമി.

"സമതിത്തി കാകപേയ്യാ, ഗങ്ഗാ ആസി ദുരുത്തരാ;
ഉത്താരയിം ഭിക്ഖുസങ്ഘം, ബുദ്ധഞ്ച ദ്വിപദുത്തമം.

"അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തരണായ ഇദം ഫലം.

‘‘തേരസേതോ കപ്പസതേ, പഞ്ച സബ്ബോഭവാ അഹും;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

‘‘പച്ഛിമേ ച ഭവേ അസ്മിം, ജാതോഹം ബ്രാഹ്മണേ കുലേ;
സദ്ധിം തീഹി സഹായേഹി, പബ്ബജിം സത്ഥു സാസനേ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അഥായസ്മാ സമ്ഭൂതോ ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ഗച്ഛന്തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ‘‘ആവുസോ, മമ വചനേന ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദഥ, ഏവഞ്ച വദേഥാ’’തി വത്വാ ധമ്മാധികരണം അത്തനോ സത്ഥു അവിഹേഠിതഭാവം പകാസേന്തോ **‘‘യോ സീതവന’’**ന്തി ഗാഥമാഹ. തേ ഭിക്ഖൂ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ സമ്ഭൂതത്ഥേരസ്സ സാസനം സമ്പവേദേന്താ, ‘‘ആയസ്മാ, ഭന്തേ, സമ്ഭൂതോ ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദതി, ഏവഞ്ച വദതീ’’തി വത്വാ തം ഗാഥം ആരോചേസും, തം സുത്വാ ഭഗവാ ‘‘പണ്ഡിതോ, ഭിക്ഖവേ, സമ്ഭൂതോ ഭിക്ഖു പച്ചപാദി ധമ്മസ്സാനുധമ്മം, ന ച മം ധമ്മാധികരണം വിഹേഠേതി. വേസ്സവണ്ണേന തസ്സത്ഥോ മയ്ഹം ആരോചിതാ’’തി ആഹ.

**൬**. യം പന തേ ഭിക്ഖൂ സമ്ഭൂതത്ഥേരേന വുത്തം **‘‘യോ സീതവന’’**ന്തി ഗാഥം സത്ഥു നിവേദേസും. തത്ഥ **സീതവന**ന്തി ഏവംനാമകം രാജഗഹസമീപേ മഹന്തം ഭേരവസുസാനവനം. **ഉപഗാ**തി നിവാസനവസേന ഉപഗച്ഛി. ഏതേന ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതം പബ്ബജിതാനുരൂപം നിവാസനട്ഠാനം ദസ്സേതി. **ഭിക്ഖൂ**തി സംസാരഭയസ്സ ഇക്ഖനതോ ഭിന്നകിലേസതായ ച ഭിക്ഖു. **ഏകോ**തി അദുതിയോ, ഏതേന കായവിവേകം ദസ്സേതി. **സന്തുസിതോ**തി സന്തുട്ഠോ. ഏതേന ചതുപച്ചയസന്തോസലക്ഖണം അരിയവംസം ദസ്സേതി. **സമാഹിതത്തോ**തി ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ സമാഹിതചിത്തോ, ഏതേന ചിത്തവിവേകഭാവനാമുഖേന ഭാവനാരാമം അരിയവംസം ദസ്സേതി. **വിജിതാവീ**തി സാസനേ സമ്മാപടിപജ്ജന്തേന വിജേതബ്ബം കിലേസഗണം വിജിത്വാ ഠിതോ, ഏതേന ഉപധിവിവേകം ദസ്സേതി. ഭയഹേതൂനം കിലേസാനം അപഗതത്താ **അപേതലോമഹംസോ,** ഏതേന സമ്മാപടിപത്തിയാ ഫലം ദസ്സേതി. **രക്ഖ**ന്തി രക്ഖന്തോ. **കായഗതാസതി**ന്തി കായാരമ്മണം സതിം, കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം പരിബ്രൂഹനവസേന അവിസ്സജ്ജേന്തോ. **ധിതിമാ**തി ധീരോ, സമാഹിതത്തം വിജിതാവിഭാവതം വാ ഉപാദായ പടിപത്തിദസ്സനമേതം. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - സോ ഭിക്ഖു വിവേകസുഖാനുപേക്ഖായ ഏകോ സീതവനം ഉപാഗമി, ഉപാഗതോ ച ലോലഭാവാഭാവതോ സന്തുട്ഠോ ധിതിമാ കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനം ഭാവേന്തോ തഥാധിഗതം ഝാനം പാദകം കത്വാ ആരദ്ധവിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അധിഗതേന അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമാഹിതോ വിജിതാവീ ച ഹുത്വാ കതകിച്ചതായ ഭയഹേതൂനം സബ്ബസോ അപഗതത്താ അപേതലോമഹംസോ ജാതോതി.

സീതവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. ഭല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**യോപാനുദീ**തി ആയസ്മതോ ഭല്ലിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ സുമനസ്സ നാമ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പസന്നചിത്തോ ഫലാഫലം ദത്വാ സുഗതീസു ഏവ സംസരന്തോ

സിഖിസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കാലേ അരുണവതീനഗരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തോ "സിഖിസ്സ ഭഗവതോ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ഉജിത, ഓജിതാ നാമ ദ്വേ സത്ഥവാഹപുത്താ പഠമാഹാരം അദംസൂ"തി സുത്വാ അത്തനോ സഹായകേന സദ്ധിം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ മഹാദാനം പവത്തേത്വാ പത്ഥനം അകംസു - "ഉഭോപി മയം, ഭന്തേ, അനാഗതേ തുമ്ഹാദിസസ്സ ബുദ്ധസ്സ പഠമാഹാരദായകാ ഭവേയ്യാമാ"തി. തേ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞകമ്മം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്താ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഗോപാലകസേട്ഠിസ്സ പുത്താ ഭാതരോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ. ബഹൂനി വസ്സാനി ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഖീരഭോജനേന ഉപട്ഠഹിംസു. അമ്ഹാകം പന ഭഗവതോ കാലേ പോക്ഖരവതീനഗരേ സത്ഥവാഹസ്സ പുത്താ ഭാതരോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്താ. തേസു ജേട്ഠോ തഫുസ്സോ നാമ, കനിട്ഠോ ഭല്ലിയോ നാമ, തേ പഞ്ചമത്താനി സകടസതാനി ഭണ്ഡസ്സ പൂരേത്വാ വാണിജ്ജായ ഗച്ഛന്താ ഭഗവതി പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധേ സത്തസത്താഹം വിമുത്തിസുഖധമ്മപച്ചവേക്ഖണാഹി വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ സത്താഹേ രാജായതനമൂലേ വിഹരന്തേ രാജായതനസ്സ അവിദൂരേ മഹാമഗ്ഗേന അതിക്കമന്തി, തേസം തസ്മിം സമയേ സമേപി ഭൂമിഭാഗേ അകദ്ദമോദകേ സകടാനി നപ്പവത്തിംസു, "കിം നു, ഖോ, കാരണ"ന്തി ച ചിന്തേന്താനം പോരാണസാലോഹിതാ ദേവതാ രുക്ഖവിടപന്തരേ അത്താനം ദസ്സേന്തീ ആഹ - "മാദിസാ, അയം ഭഗവാ അചിരാഭിസമ്ബുദ്ധോ സത്തസത്താഹം അനാഹാരോ വിമുത്തിസുഖാപടിസംവേദീ ഇദാനി രാജായതനമൂലേ നിസിന്നോ, തം ആഹാരേന പടിമാനേഥ, യദസ്സ തുമ്ഹാകം ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ"തി. തം സുത്വാ തേ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേന്താ, "ആഹാരസമ്പാദനം പപഞ്ച"ന്തി മഞ്ഞമാനാ മന്ഥഞ്ച മധുപിണ്ഡികഞ്ച ഭഗവതോ ദത്വാ ദ്വേവാചികസരണം ഗന്ത്വാ കേസധാതുയോ ലഭിത്വാ അഗമംസു. തേ ഹി പഠമം ഉപാസകാ അഹേസും. അഥ ഭഗവതി ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹേ വിഹരന്തേ തഫുസ്സഭല്ലിയാ രാജഗഹം ഉപഗതാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. തേസു തഫുസ്സോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ ഉപാസകോവ അഹോസി. ഭല്ലിയോ പന പബ്ബജിത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൩൩-൩൦) -

"സുമനോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, തക്കരായം വസീ തദാ;
വല്ലികാരഫലം ഗയ്ഹ, സയമ്ഭുസ്സ അദാസഹം.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അഥേകദിവസം മാരോ ഭല്ലിയത്ഥേരസ്സ ഭിംസാപനത്ഥം ഭയാനകം രൂപം ദസ്സേസി. സോ അത്തനോ സബ്ബഭയാതിക്കമം പകാസേന്തോ **"യോപാനുദീ"**തി ഗാഥമഭാസി.

൭. തത്ഥ **യോപാനുദീ**തി യോ അപാനുദി ഖിപി പജഹി വിദ്ധംസേസി. **മച്ചുരാജസ്സാ**തി **മച്ചു** നാമ മരണം ഖന്ധാനം ഭേദോ, സോ ഏവ ച സത്താനം അത്തനോ വസേ അനുവത്താപനതോ ഇസ്സരട്ഠേന **രാജാ**തി മച്ചുരാജാ, തസ്സ. **സേന**ന്തി ജരാരോഗാദിം, സാ ഹിസ്സ വസവത്തനേ അങ്ഗഭാവതോ സേനാ നാമ,

തേന ഹേസ മഹതാ നാനാവിധേന വിപുലേന "മഹാസേനോ"തി വുച്ചതി. യഥാഹ - "ന ഹി നോ സങ്ഗരം തേന, മഹാസേനേന മച്ചുനാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨; ജാ॰ ൨.൨൨.൱൨൩; നേത്തി॰ ൱൩). അഥ വാ ഗുണമാരണട്ഠേന "മച്ചൂ"തി ഇധ ദേവപുത്തമാരോ അധിപ്പേതോ, തസ്സ ച സഹായഭാവൂപഗമനതോ കാമാദയോ സേനാ. തഥാ ചാഹ -

"കാമാ തേ പഠമാ സേനാ, ദുതിയാ അരതി വുച്ചതി;
തതിയാ ഖുപ്പിപാസാ തേ, ചതുത്ഥീ തണ്ഹാ പവുച്ചതി.

"പഞ്ചമീ ഥിനമിദ്ധം തേ, ഛട്ഠാ ഭീരൂ പവുച്ചതി;
സത്തമീ വിചികിച്ഛാ തേ, മാനോ മക്ഖോ ച അട്ഠമീ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൩൬-൪൩൯; മഹാനി॰ ൨൮;ചൂളനി॰ നന്ദമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൪൭);

**നളസേതുംവ സുദുബ്ബലം മഹോഘോ**തി സാരവിരഹിതതോ നളസേതുസദിസം അതിവിയ അബലഭാവതോ സുട്ഠു ദുബ്ബലം സംകിലേസസേനം നവലോകുത്തരധമ്മാനം മഹാബലവഭാവതോ മഹോഘസദിസേന അഗ്ഗമഗ്ഗേന യോ അപാനുദി വിജിതാവീ അപേതഭേരവോ ദന്തോ, സോ പരിനിബ്ബുതോ ഠിതത്തോതി യോജനാ. തം സുത്വാ മാരോ "ജാനാതി മം സമണോ"തി തത്ഥേവന്തരധായീതി.

ഭല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. വീരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ ദുദ്ദമിയോ**തി ആയസ്മതോ വീരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ വസനആവാസം പടിജഗ്ഗി. ഏകദിവസഞ്ച സിന്ധുവാരപുപ്ഫസദിസാനി നിഗ്ഗുണ്ഠിപുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ പഞ്ചതിംസേ കപ്പേ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ മഹാപതാപോ നാമ രാജാ അഹോസി ചക്കവത്തീ. സോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേന്തോ സത്തേ സഗ്ഗമഗ്ഗേ പതിട്ഠാപേസി. പുന ഇമസ്മിം കപ്പേ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹാവിഭവോ സേട്ഠി ഹുത്വാ കപണദ്ധികാദീനം ദാനം ദേന്തോ സങ്ഘസ്സ ഖീരഭത്തം അദാസി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ ദാനമയം പുഞ്ഞസമ്ഭാരം കരോന്തോ ഇതരഞ്ച നിബ്ബാനത്ഥം സമ്ഭരന്തോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിനഗരേ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ അമച്ചകുലേ നിബ്ബത്തി, "വീരോ"തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ നാമാനുഗതേഹി പത്തബലജവാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതോ സങ്ഗാമസൂരോ ഹുത്വാ മാതാപിതൂഹി നിബന്ധവസേന കാരിതേ ദാരപരിഗ്ഗഹേ ഏകംയേവ പുത്തം ലഭിത്വാ പുബ്ബഹേതുനാ ചോദിയമാനോ കാമേസു സംസാരേ ച ആദീനവം ദിസ്വാ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൱.൨൱.൨൱-൨൪) -

"വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ, ആസിമാരാമികോ അഹം;
നിഗ്ഗുണ്ഠിപുപ്ഫം പഗ്ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“പഞ്ചവീസേ ഇതോ കപ്പേ, ഏകോ ആസിം ജനാധിപോ;
മഹാപതാപനാമേന, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഏവം പന അരഹത്തം പത്വാ ഫലസമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തം ഥേരം പുരാണദുതിയികാ ഉപ്പബ്ബാജേതുകാമാ അന്തരന്തരാ നാനാനയേഹി പലോഭേതും പരക്കമന്തീ ഏകദിവസം ദിവാവിഹാരട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഇത്ഥികുത്താദീനി ദസ്സേതും ആരഭി. അഥായസ്മാ വീരോ “മം പലോഭേതുകാമാ സിനേരും മകസപക്ഖവാതേന ചാലേതുകാമാ വിയ യാവ ബാലാ വതായം ഇത്ഥീ”തി തസ്സാ കിരിയായ നിരത്ഥകഭാവം ദീപേന്തോ **“യോ ദുദ്ദമിയോ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**വ്വ**. തത്ഥ **യോ ദുദ്ദമിയോ**തിആദീനം പദാനം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഇദം പനേത്ഥ യോജനാമത്തം **യോ** പുബ്ബേ അദന്ത കിലേസതായ പച്ചത്ഥികേഹി വാ സങ്ഗമസീസേ ദമേതും ജേതും അസക്കുണേയ്യതായ**ദുദ്ദമിയോ,** ഇദാനി പന ഉത്തമേന ദമേന ദന്തോ ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയസമ്പത്തിയാ **വീരോ,** വുത്തനയേനേവ സന്തുസിതോ വിതിണ്ണകങ്ഖോ വിജിതാവീ അപേതലോമഹംസോ **വീരോ** വീരനാമകോ അനവസേസതോ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന **പരിനിബ്ബുതോ,** തതോ ഏവ ഠിതസഭാവോ, ന താദിസാനം സതേനപി സഹസ്സേനപി ചാലനീയോതി. തം സുത്വാ സാ ഇത്ഥീ - “മയ്ഹം സാമികേ ഏവം പടിപന്നേ കോ മയ്ഹം ഘരാവാസേന അത്ഥോ”തി സംവേഗജാതാ ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ തേവിജ്ജാ അഹോസീതി.

വീരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൻ. പിലിന്ദവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സ്വാഗത**ന്തി ആയസ്മതോ പിലിന്ദവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ദേവതാനം പിയമനാപഭാവേന അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ യാവജീവം കുസലം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ സത്ഥു ഥൂപസ്സ പൂജം കത്വാ സങ്ഘേ ച മഹാദാനം പവത്തേത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു ഏവ സംസരന്തോ അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ ചക്കവത്തീ രാജാ ഹുത്വാ മഹാജനം പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠാപേത്വാ സഗ്ഗപരായണം അകാസി. സോ അനുപ്പന്നേയേവ അമ്ഹാകം ഭഗവതി സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണഗേഹേ നിബ്ബത്തി. “പിലിന്ദോ”തിസ്സ നാമം അകംസു. വച്ഛോതി പന ഗോത്തം . തേന സോ അപരഭാഗേ “പിലിന്ദവച്ഛോ”തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സംസാരേ പന സംവേഗബഹുലതായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ചൂളഗന്ധാരം നാമ വിജ്ജം സാധേത്വാ തായ

വിജ്ജായ ആകാസചാരീ പരചിത്തവിദൂ ച ഹുത്വാ രാജഗഹേ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ പടിവസതി.

അഥ യദാ അമ്ഹാകം ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ അനുക്കമേന രാജഗഹം ഉപഗതോ, തതോ പട്ഠായ ബുദ്ധാനുഭാവേന തസ്സ സാ വിജ്ജാ ന സമ്പജ്ജതി, അത്തനോ കിച്ചം ന സാധേതി. സോ ചിന്തേസി - “സുതം ഖോ പന മേതം ആചരിയപാചരിയാനം ഭാസമാനാനം ‘യത്ഥ മഹാഗന്ധാരവിജ്ജാ ധരതി, തത്ഥ ചൂളഗന്ധാരവിജ്ജാ ന സമ്പജ്ജതീ’തി, സമണസ്സ പന ഗോതമസ്സ ആഗതകാലതോ പട്ഠായ നായം മമ വിജ്ജാ സമ്പജ്ജതി, നിസ്സംസയം സമണോ ഗോതമോ മഹാഗന്ധാരവിജ്ജം ജാനാതി, യംനൂനാഹം തം പയിരുപാസിത്വാ തസ്സ സന്തികേ തം വിജ്ജം പരിയാപുണേയ്യ”ന്തി. സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതദവോച - “അഹം, മഹാസമണ, തവ സന്തികേ ഏകം വിജ്ജം പരിയാപുണിതുകാമോ, ഓകാസം മേ കരോഹീ”തി. ഭഗവാ “തേന ഹി പബ്ബജാ”തി ആഹ. സോ “വിജ്ജായ പരികമ്മം പബ്ബജ്ജാ”തി മഞ്ഞമാനോ പബ്ബജി. തസ്സ ഭഗവാ ധമ്മം കഥേത്വാ ചരിതാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. യാ പന പുരിമജാതിയം തസ്സോവാദേ ഠത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താ ദേവതാ, തം കതഞ്ഞുതം നിസ്സായ സഞ്ജാതബഹുമാനാ സായം പാതം ഥേരം പയിരുപാസിത്വാ ഗച്ഛന്തി. തസ്മാ ഥേരോ ദേവതാനം പിയമനാപതായ അഗ്ഗതം പത്തോ. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൫൬-൬൭) -

“നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, സുമേധേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലേ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ധൂപപൂജം അകാസഹം.

“യേ ച ഖീണാസവാ തത്ഥ, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
തേഹം തത്ഥ സമാനേത്വാ, സങ്ഘഭത്തം അകാസഹം.

“സുമേധസ്സ ഭഗവതോ, ഉപട്ഠാകോ തദാ അഹു;
സുമേധോ നാമ നാമേന, അനുമോദിത്ഥ സോ തദാ.

“തേന ചിത്തപ്പസാദേന, വിമാനം ഉപപജ്ജഹം;
ഛളാസീതിസഹസ്സാനി, അച്ഛരായോ രമിംസു മേ.

“മമേവ അനുവത്തന്തി, സബ്ബകാമേഹി താ സദാ;
അഞ്ഞേ ദേവേ അഭിഭോമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

“പഞ്ചവീസമ്ഹി കപ്പമ്ഹി, വരുണോ നാമ ഖത്തിയോ;
വിസുദ്ധഭോജനോ ആസിം, ചക്കവത്തീ അഹം തദാ.

“ന തേ ബീജം പവപ്പന്തി, നപി നീയന്തി നങ്ഗലാ;
അകട്ഠപാകിമം സാലിം, പരിഭുഞ്ജന്തി മാനുസാ.

“തത്ഥ രജ്ജം കരിത്വാന, ദേവത്തം പുന ഗച്ഛഹം;
തദാപി ഏദിസാ മയ്ഹം, നിബ്ബത്താ ഭോഗസമ്പദാ.

“ന മം മിത്താ അമിത്താ വാ, ഹിംസന്തി സബ്ബപാണിനോ;
സബ്ബേസമ്പി പിയോ ഹോമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി , യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഗന്ധാലേപസ്സിദം ഫലം.

“ഇമസ്മിം ഭദ്ദകേ കപ്പേ, ഏകോ ആസിം ജനാധിപോ;
മഹാനുഭാവോ രാജാഹം, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“സോഹം പഞ്ചസു സീലേസു, ഠപേത്വാ ജനതം ബഹും;
പാപേത്വാ സുഗതിംയേവ, ദേവതാനം പിയോ അഹും.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

തഥാ ദേവതാഹി അതിവിയ പിയായിതബ്ബഭാവതോ ഇമം ഥേരം ഭഗവാ ദേവതാനം പിയമനാപഭാവേന അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ദേവതാനം പിയമനാപാനം യദിദം പിലിന്ദവച്ഛോ”തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൪൯, ൨൫൨) സോ ഏകദിവസം ഭിക്ഖുസങ്ഘമജ്ഝേ നിസിന്നോ അത്തനോ ഗുണേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ തേസം കാരണഭൂതം വിജ്ജാനിമിത്തം ഭഗവതോ സന്തികേ ആഗമനം പസംസന്തോ **“സ്വാഗതം നാപഗത”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൯**. തത്ഥ **സ്വാഗത**ന്തി സുന്ദരം ആഗമനം, ഇദം മമാതി സമ്ബന്ധോ. അഥ വാ **സ്വാഗത**ന്തി സുട്ഠു ആഗതം, മയാതി വിഭത്തി വിപരിണാമേതബ്ബാ. **നാപഗത**ന്തി ന അപഗതം ഹിതാഭിവുദ്ധിതോ ന അപേതം. **നയിദം ദുമന്തിതം മമാ**തി ഇദം മമ ദുട്ഠു കഥിതം, ദുട്ഠു വാ വീമംസിതം ന ഹോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം ഭഗവതോ സന്തികേ മമാഗമനം, യം വാ മയാ തത്ഥ ആഗതം, തം സ്വാഗതം, സ്വാഗതത്തായേവ ന ദുരാഗതം. യം “ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിസ്സാമീ”തി മമ മന്തിതം ഗദിതം കഥിതം, ചിത്തേന വാ വീമംസിതം ഇദമ്പി ന ദുമ്മന്തിതന്തി. ഇദാനി തത്ഥ കാരണം ദസ്സേന്തോ **“സംവിഭത്തേസൂ”**തിആദിമാഹ. **സംവിഭത്തേസൂ**തി പകാരതോ വിഭത്തേസു. **ധമ്മേസൂ**തി ഞേയ്യധമ്മേസു സമഥധമ്മേസു വാ, നാനാതിത്ഥിയേഹി പകതിആദിവസേന, സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ദുക്ഖാദിവസേന സംവിഭജിത്വാ വുത്തധമ്മേസു. **യം സേട്ഠം തദുപാഗമി**ന്തി യം തത്ഥ സേട്ഠം, തം ചതുസച്ചധമ്മം, തസ്സ വാ ബോധകം സാസനധമ്മം ഉപാഗമിം, “അയം ധമ്മോ അയം വിനയോ”തി ഉപഗച്ഛിം. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി ഏവ വാ കുസലാദിവസേന ഖന്ധാദിവസേന യഥാസഭാവതോ സംവിഭത്തേസു സഭാവധമ്മേസു യം തത്ഥ സേട്ഠം ഉത്തമം പവരം, തം മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനധമ്മം ഉപാഗമിം, അത്തപച്ചക്ഖതോ ഉപഗച്ഛിം സച്ഛാകാസിം, തസ്മാ സ്വാഗതം മമ ന അപഗതം സുമന്തിതം ന ദുമ്മന്തിതന്തി യോജനാ.

പിലിന്ദവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. പുണ്ണമാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**വിഹരി അപേക്ഖ**ന്തി ആയസ്മതോ പുണ്ണമാസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ചക്കവാകയോനിയം നിബ്ബത്തോ ഭഗവന്തം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അത്തനോ മുഖതുണ്ഡകേന സാലപുപ്ഫം ഗഹേത്വാ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ സത്തരസേ കപ്പേ

അട്ഠക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ രാജാ അഹോസി. ഇമസ്മിം പന കപ്പേ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഓസക്കമാനേ കുടുമ്ബിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിനഗരേ സമിദ്ധിസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ജാതദിവസേ തസ്മിം ഗേഹേ സബ്ബാ രിത്തകുമ്ഭിയോ സുവണ്ണമാസാനം പുണ്ണാ അഹേസും. തേനസ്സ **പുണ്ണമാസോ**തി നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം പത്വാ വിവാഹകമ്മം കത്വാ ഏകം പുത്തം ലഭിത്വാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ ഘരാവാസം ജിഗുച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ പുബ്ബകിച്ചസമ്പന്നോ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനേ യുത്തപ്പയുത്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൭.൯൩-൯൯) -

“സിന്ധുയാ നദിയാ തീരേ, ചക്കവാകോ അഹം തദാ;
സുദ്ധസേവാലഭക്ഖോഹം, പാപേസു ച സുസഞ്ഞതോ.

“അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഗച്ഛന്തം അനിലഞ്ജസേ;
തുണ്ഡേന സാലം പഗ്ഗയ്ഹ, വിപസ്സിസ്സാഭിരോപയിം.

“യസ്സ സദ്ധാ തഥാഗതേ, അചലാ സുപ്പതിട്ഠിതാ;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദുഗ്ഗതിം സോ ന ഗച്ഛതി.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സന്തികേ;
വിഹങ്ഗമേന സന്തേന, സുബീജം രോപിതം മയാ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“സുചാരുദസ്സനാ നാമ, അട്ഠേതേ ഏകനാമകാ;
കപ്പേ സത്തരസേ ആസും, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥസ്സ പുരാണദുതിയികാ തം പലോഭേതുകാമാ അലങ്കതപടിയത്താ പുത്തേന സദ്ധിം ഉപഗന്ത്വാ പിയാലാപഭാവാദികേഹി ഭാവവിവരണകമ്മം നാമ കാതും ആരഭി. ഥേരോ തസ്സാ കാരണം ദിസ്വാ അത്തനോ കഥചിപി അലഗ്ഗഭാവം പകാസേന്തോ **“വിഹരി അപേക്ഖ”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൦.** തത്ഥ **വിഹരീ**തി വിസേസതോ ഹരി അപഹരി അപനേസി. **അപേക്ഖ**ന്തി തണ്ഹം. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ അത്തഭാവേ വാ. **ഹുര**ന്തി അപരസ്മിം അനാഗതേ അത്തഭാവേ വാ. **ഇധാ**തി വാ അജ്ഝത്തികേസു ആയതനേസു. **ഹുര**ന്തി ബാഹിരേസു . **വാ**-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ “അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ”തിആദീസു (ഇതിവു॰ ൯൦; അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨) വിയ. **യോ**തി അത്താനമേവ പരം വിയ ദസ്സേതി. **വേദഗൂ**തി വേദേന ഗതോ മഗ്ഗഞാണേന നിബ്ബാനം ഗതോ അധിഗതോ, ചത്താരി വാ സച്ചാനി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാഭിസമയവസേന അഭിസമേച്ച ഠിതോ. **യതത്തോ**തി മഗ്ഗസംവരേന സംയതസഭാവോ, സമ്മാവായാമേന വാ

സംയതസഭാവോ. **സബ്ബേസു ധമ്മേസു അനൂപലിത്തോ**തി സബ്ബേസു ആരമ്മണേസു ധമ്മേസു തണ്ഹാദിട്ഠിലേപവസേന ന ഉപലിത്തോ, തേന ലാഭാദിലോകധമ്മേ സമതിക്കമം ദസ്സേതി. **ലോകസ്സാ**തി ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകസ്സ. തഞ്ഹി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ. **ഞത്വാ**തി ജാനിത്വാ. **ഉദയബ്ബയഞ്ചാ**തി ഉപ്പാദഞ്ചേവ വയഞ്ച, ഏതേന യഥാവുത്തഗുണാനം പുബ്ബഭാഗപടിപദം ദസ്സേതി. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - യോ സകലസ്സ ഖന്ധാദിലോകസ്സ സമപഞ്ഞാസായ ആകാരേഹി ഉദയബ്ബയം ജാനിത്വാ വേദഗൂ യതത്തോ കത്ഥചി അനുപലിത്തോ, സോ സബ്ബത്ഥ അപേക്ഖം വിനേയ്യ സന്തുസിതോ താദിസാനം വിപ്പകാരാനം ന കിഞ്ചി മഞ്ഞതി, തസ്മാ ത്വം അന്ധബാലേ യഥാഗതമഗ്ഗേനേവ ഗച്ഛാതി. അഥ സാ ഇത്ഥീ ''അയം സമണോ മയി പുത്തേ ച നിരപേക്ഖോ, ന സക്കാ ഇമം പലോഭേതു''ന്തി പക്കാമി.

പുണ്ണമാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പരമത്ഥദീപനിയാ ഥേരഗാഥാസംവണ്ണനായ

പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

### ൧. ചൂളവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പാമോജ്ജബഹുലോ**തി ആയസ്മതോ ചൂളവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ദലിദ്ദകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ പരേസം ഭതിയാ ജീവികം കപ്പേന്തോ ഭഗവതോ സാവകം സുജാതം നാമ ഥേരം പംസുകൂലം പരിയേസന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഉപസങ്കമിത്വാ വത്ഥം ദത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന തേത്തിംസക്ഖത്തും ദേവരജ്ജം കാരേസി. സത്തസത്തതിക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ രാജാ അഹോസി. അനേകവാരം പദേസരാജാ. ഏവം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ഓസക്കമാനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കത്വാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സഗതീസു അപരാപരം പരിവത്തന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ കോസമ്ബിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. **ചൂളവച്ഛോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ബുദ്ധഗുണേ സുത്വാ പസന്നമാനസോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി, തസ്സ ഭഗവാ ധമ്മം കഥേസി. സോ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ കതപുബ്ബകിച്ചോ ചരിതാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഭാവേന്തോ വിഹരി. തേന ച സമയേന കോസമ്ബികാ ഭിക്ഖൂ ഭണ്ഡനജാതാ അഹേസും. തദാ ചൂളവച്ഛത്ഥേരോ ഉഭയേസം ഭിക്ഖൂനം ലദ്ധിം അനാദായ ഭഗവതാ ദിന്നോവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സനം ബ്രൂഹേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൩൧-൪൦) -

''പദുമുത്തരഭഗവതോ, സുജാതോ നാമ സാവകോ;
പംസുകൂലം ഗവേസന്തോ, സങ്കാരേ ചരതീ തദാ.

''നഗരേ ഹംസവതിയാ, പരേസം ഭതകോ അഹം;
ഉപഡ്ഢദുസ്സം ദത്വാന, സിരസാ അഭിവാദയിം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“തേത്തിംസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സത്തസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
ഉപഡ്ഢദുസ്സദാനേന, മോദാമി അകുതോഭയോ.

“ഇച്ഛമാനോ ചഹം അജ്ജ, സകാനനം സപബ്ബതം;
ഖോമദുസ്സേഹി ഛാദേയ്യം, അഡ്ഢുദുസ്സസ്സിദം ഫലം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, അഡ്ഢുദുസ്സസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ ചൂളവച്ഛത്ഥേരോ അരഹത്തം പത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം കലഹാഭിരതിയാ സകത്ഥവിനാസം ദിസ്വാ ധമ്മസംവേഗപ്പത്തോ, അത്തനോ ച പത്തവിസേസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിസോമനസ്സവസേന **“പാമോജ്ജബഹുലോ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൧**. തത്ഥ **പാമോജ്ജബഹുലോ**തി സുപരിസുദ്ധസീലതായ വിപ്പടിസാരാഭാവതോ അധികുസലേസു ധമ്മേസു അഭിരതിവസേന പമോദബഹുലോ. തേനേവാഹ **“ധമ്മേ ബുദ്ധപ്പവേദിതേ”**തി. തത്ഥ **ധമ്മേ**തി. സത്തതിംസായ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ നവവിധേ വാ ലോകുത്തരധമ്മേ. സോ ഹി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധേന സാമുക്കംസികായ ദേസനായ പകാസിതത്താ സാതിസയം ബുദ്ധപ്പവേദിതോ നാമ. തസ്സ പന അധിഗമൂപായഭാവതോ ദേസനാധമ്മോപി ഇധ ലബ്ഭതേവ. **പദം സന്ത**ന്തി നിബ്ബാനം സന്ധായ വദതി. ഏവരൂപോ ഹി ഭിക്ഖു സന്തം പദം സന്തം കോട്ഠാസം സബ്ബസങ്ഖാരാനം ഉപസമഭാവതോ **സങ്ഖാരൂപസമം** പരമസുഖതായ **സുഖം** നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛതി വിന്ദതിയേവ. പരിസുദ്ധസീലോ ഹി ഭിക്ഖു വിപ്പടിസാരാഭാവേന പാമോജ്ജബഹുലോ സദ്ധമ്മേ യുത്തപ്പയുത്തോ വിമുത്തിപരിയോസാനാ സബ്ബസമ്പത്തിയോ പാപുണാതി. യഥാഹ - “അവിപ്പടിസാരത്ഥാനി ഖോ , ആനന്ദ, കുസലാനി സീലാനി, അവിപ്പടിസാരോ പാമോജ്ജത്ഥായാ”തിആദി (അ॰ നി॰ ൧൧.൧). അഥ വാ **പാമോജ്ജബഹുലോ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോതി രതനത്തയം സന്ധായ പമോദബഹുലോ. തത്ഥ പന സോ പമോദബഹുലോ കിം വാ കരോതീതി ആഹ “ധമ്മേ ബുദ്ധപ്പവേദിതേ”തിആദി. സദ്ധാസമ്പന്നസ്സ ഹി സപ്പുരിസസംസേവനസദ്ധമ്മസ്സവനയോനിസോമനസികാരധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തീനം സുഖേനേവ സമ്ഭവതോ സമ്പത്തിയോ ഹത്ഥഗതാ ഏവ ഹോന്തി, യഥാഹ - “സദ്ധാജാതോ ഉപസങ്കമതി, ഉപസങ്കമന്തോ പയിരുപാസതീ”തിആദി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൩).

ചൂളവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൨. മഹാവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**പഞ്ഞാബലീ**തി ആയസ്മതോ മഹാവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച പാനീയദാനമദാസി. പുന സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഉപാസകോ ഹുത്വാ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും പുഞ്ഞകമ്മം അകാസി, സോ തേഹി പുഞ്ഞകമ്മേഹി തത്ഥ തത്ഥ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ നാളകഗാമേ സമിദ്ധിസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ **മഹാവച്ഛോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ഭഗവതോ സാവകഭാവം സുത്വാ "സോപി നാമ മഹാപഞ്ഞോ. യസ്സ സാവകത്തം ഉപാഗതോ, സോ ഏവ മഞ്ഞേ ഇമസ്മിം ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ"തി ഭഗവതി സദ്ധം ഉപ്പാദേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൭൪-൭൭) -

> "പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അനുത്തരേ;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പാനീയഘടമപൂരയിം.
>
> "പബ്ബതഗ്ഗേ ദുമഗ്ഗേ വാ, ആകാസേ വാഥ ഭൂമിയം;
> യദാ പാനീയമിച്ഛാമി, ഖിപ്പം നിബ്ബത്തതേ മമ.
>
> "സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദകദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> "കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
> ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഏവം പന അരഹത്തം പത്വാ വിമുത്തിസുഖം അനുഭവന്തോ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവവിഭാവനേന സബ്രഹ്മചാരീനം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം **"പഞ്ഞാബലീ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൨**. തത്ഥ **പഞ്ഞാബലീ**തി പാരിഹാരിയപഞ്ഞായ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ച വസേന അഭിണ്ഹസോ സാതിസയേന പഞ്ഞാബലേന സമന്നാഗതോ. **സീലവതൂപപന്നോ**തി ഉക്കംസഗതേന ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന, ധുതധമ്മസങ്ഖാതേഹി വതേഹി ച ഉപപന്നോ സമന്നാഗതോ. **സമാഹിതോ**തി ഉപചാരപ്പനാഭേദേന സമാധിനാ സമാഹിതോ. **ഝാനരതോ**തി തതോ ഏവ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേ ച രതോ സതതാഭിയുത്തോ. സബ്ബകാലം സതിയാ അവിപ്പവാസവസേന **സതിമാ. യദത്ഥിയ**ന്തി അത്ഥതോ അനപേതം അത്ഥിയം, യേന അത്ഥിയം യദത്ഥിയം. യഥാ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ പരിഭുഞ്ജനം അത്ഥിയം ഹോതി, തഥാ **ഭോജനം ഭുഞ്ജമാനോ**. സാമിപരിഭോഗേന ഹി തം അത്ഥിയം ഹോതി ദായജ്ജപരിഭോഗേന വാ, ന അഞ്ഞഥാ ഭോജനന്തി ച നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം. ഭുഞ്ജിയതി പരിഭുഞ്ജിയതീതി വാ ഭോജനം, ചത്താരോ പച്ചയാ. "യദത്ഥിക"ന്തി വാ പാഠോ. യദത്ഥം യസ്സത്ഥായ സത്ഥാരാ പച്ചയാ അനുഞ്ഞാതാ, തദത്ഥം കായസ്സ ഠിതിആദിഅത്ഥം, തഞ്ച അനുപാദിസേസനിബ്ബാനത്ഥം. തസ്മാ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥം ഭോജനപച്ചയേ ഭുഞ്ജമാനോ തതോ ഏവ **കങ്ഖേഥ കാലം** അത്തനോ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനകാലം ആഗമേയ്യ. **ഇധ** ഇമസ്മിം

സാസനേ **വീതരാഗോ**. ബാഹിരകസ്സ പന കാമേസു വീതരാഗസ്സ ഇദം നത്ഥീതി അധിപ്പായോ.

മഹാവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. വനവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നീലബ്ഭവണ്ണാ**തി ആയസ്മതോ വനവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര അത്ഥദസ്സിനോ ഭഗവതോ കാലേ കച്ഛപയോനിയം നിബ്ബത്തോ വിനതായ നാമ നദിയാ വസതി. തസ്സ ഖുദ്ദകനാവപ്പമാണോ അത്തഭാവോ അഹോസി. സോ കിര ഏകദിവസം ഭഗവന്തം നദിയാ തീരേ ഠിതം ദിസ്വാ, ''പാരം ഗന്തുകാമോ മഞ്ഞേ ഭഗവാ''തി അത്തനോ പിട്ഠിയം ആരോപേത്വാ നേതുകാമോ പാദമൂലേ നിപജ്ജി. ഭഗവാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ തം അനുകമ്പന്തോ ആരുഹി. സോ പീതിസോമനസ്സജാതോ സോതം ഛിന്ദന്തോ ജിയായ വേഗേന ഖിത്തസരോ വിയ താവദേവ പരതീരം പാപേസി. ഭഗവാ തസ്സ പുഞ്ഞസ്സ ഫലം ഏതരഹി നിബ്ബത്തനകസമ്പത്തിഞ്ച ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അനേകസതക്ഖത്തും താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞവാസീയേവ അഹോസി. പുന കസ്സപബുദ്ധകാലേ കപോതയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തം മേത്താവിഹാരിം ഏകം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ ചിത്തം പസാദേസി.

തതോ പന ചുതോ ബാരാണസിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും പുഞ്ഞകമ്മം ഉപചിനി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ വച്ഛഗോത്തസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്സ മാതാ പരിപക്കഗബ്ഭാ അരഞ്ഞം ദസ്സനത്ഥായ സഞ്ജാതദോഹളാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിചരതി, താവദേവസ്സാ കമ്മജവാതാ ചലിംസു, തിരോകരണിം പരിക്ഖിപിത്വാ അദംസു. സാ ധഞ്ഞപുഞ്ഞലക്ഖണം പുത്തം വിജായി. സോ ബോധിസത്തേന സഹ പംസുകീളികസഹായോ അഹോസി. ''വച്ഛോ''തിസ്സ നാമഞ്ച അഹോസി. വനാഭിരതിയാ വസേന **വനവച്ഛോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. അപരഭാഗേ മഹാസത്തേ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ മഹാപധാനം പദഹന്തേ, ''അഹമ്പി സിദ്ധത്ഥകുമാരേന സഹ അരഞ്ഞേ വിഹരിസ്സാമീ''തി നിക്ഖമിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തേ വസന്തോ അഭിസമ്ബുദ്ധഭാവം സുത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഉപഗന്ത്വാ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വസമാനോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯-൩൪൭-൩൬൩) -

''അത്ഥദസ്സീ തു ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
വിനതാനദിയാ തീരം, ഉപഗച്ഛി തഥാഗതോ.

''ഉദകാ അഭിനിക്ഖമ്മ, കച്ഛപോ വാരിഗോചരോ;
ബുദ്ധം താരേതുകാമോഹം, ഉപേസിം ലോകനായകം.

''അഭിരൂഹതു മം ബുദ്ധോ, അത്ഥദസ്സീ മഹാമുനി;
അഹം തം താരയിസ്സാമി, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ തുവം.

“മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
അഭിരൂഹിത്വാ മേ പിട്ഠിം, അട്ഠാസി ലോകനായകോ.

“യതോ സരാമി അത്താനം, യതോ പത്തോസ്മി വിഞ്ഞുതം;
സുഖം മേ താദിസം നത്ഥി, ഫുട്ഠേ പാദതലേ യഥാ.

“ഉത്തരിത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
നദിതീരമ്ഹി ഠത്വാന, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യാവതാ വത്തതേ ചിത്തം, ഗങ്ഗാസോതം തരാമഹം;
അയഞ്ച കച്ഛപോ രാജാ, താരേസി മമ പഞ്ഞവാ.

“ഇമിനാ ബുദ്ധതരണേന, മേത്തചിത്തവതായ ച;
അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ദേവലോകേ രമിസ്സതി.

“ദേവലോകാ ഇധാഗന്ത്വാ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ, കങ്ഖാസോതം തരിസ്സതി.

“യഥാപി ഭദ്ദകേ ഖേത്തേ, ബീജം അപ്പമ്പി രോപിതം;
സമ്മാധാരേ പവേച്ഛന്തേ, ഫലം തോസേതി കസ്സകം.

“തഥേവിദം ബുദ്ധഖേത്തം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം;
സമ്മാധാരേ പവേച്ഛന്തേ, ഫലം മം തോസയിസ്സതി.

“പധാനപഹിതത്തോമ്ഹി, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തരണായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഏവം പന അരഹത്തം പത്വാ ഭഗവതി കപിലവത്ഥുസ്മിം വിഹരന്തേ തത്ഥ ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഭിക്ഖൂഹി സമാഗതോ പടിസന്ഥാരവസേന “കിം, ആവുസോ, അരഞ്ഞേ ഫാസുവിഹാരോ ലദ്ധോ”തി പുട്ഠോ “രമണീയാ, ആവുസോ, അരഞ്ഞേ പബ്ബതാ”തി അത്തനാ വുട്ഠപബ്ബതേ വണ്ണേന്തോ **“നീലബ്ഭവണ്ണാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൩.** തത്ഥ **നീലബ്ഭവണ്ണാ**തി നീലവലാഹകനിഭാ നീലവലാഹകസണ്ഠാനാ ച. **രുചിരാ**തി രുചിയാ സകിരണാ പഭസ്സരാ ച. **സീതവാരീ**തി സീതലസലിലാ. **സുചിന്ധരാ**തി സുചിസുദ്ധഭൂമിഭാഗതായ സുദ്ധചിത്താനം വാ അരിയാനം നിവാസനട്ഠാനതായ സുചിന്ധരാ. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹി സാനുനാസികം കത്വാ നിദ്ദേസോ. “സീതവാരിസുചിന്ധരാ”തിപി പാഠോ, സീതസുചിവാരിധരാ സീതലവിമലസലിലാസയവന്തോതി അത്ഥോ. **ഇന്ദഗോപകസഞ്ഛന്നാ**തി ഇന്ദഗോപകനാമകേഹി പവാളവണ്ണേഹി രത്തകിമീഹി സഞ്ഛാദിതാ പാവുസ്സകാലവസേന ഏവമാഹ. കേചി പന “ഇന്ദഗോപകനാമാനി രത്തതിണാനീ”തി വദന്തി. അപരേ “കണികാരരുക്ഖാ”തി. **സേലാ**തി സിലാമയാ പബ്ബതാ, ന പംസുപബ്ബതാതി അത്ഥോ. തേനാഹ - “യഥാപി പബ്ബതോ

സേലോ''തി (ഉദാ॰ ൩൪). **രമയന്തി** **മ**ന്തി മം രമാപേന്തി, മയ്ഹം വിവേകാഭിരത്തിം പരിബ്രൂഹേന്തി. ഏവം ഥേരോ അത്തനോ ചിരകാലപരിഭാവിതം അരഞ്ഞാഭിരതിം പവേദേന്തോ തിവിധം വിവേകാഭിരതിമേവ ദീപേതി. തത്ഥ ഉപധിവിവേകേന അഞ്ഞാബ്യാകരണം ദീപിതമേവ ഹോതീതി.

വനവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. സിവകസാമണേരഗാഥാവണ്ണനാ**

ഉപജ്ഝായോതി സിവകസ്സ സാമണേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ വേസ്സഭുസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം കേനചിദേവ കരണീയേന അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ തത്ഥ പബ്ബതന്തരേ നിസിന്നം വേസ്സഭും ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. പുന തത്ഥ മനോഹരാനി കാസുമാരികഫലാനി ദിസ്വാ താനി ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ ഉപനേസി, പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ മാതുലേ പബ്ബജന്തേ തേന സദ്ധിം പബ്ബജിത്വാ ബഹും വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വനവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഭാഗിനേയ്യോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, **സിവകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ മാതാ അത്തനോ ജേട്ഠഭാതികേ വനവച്ഛേ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പാപേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തേ തം പവത്തിം സുത്വാ പുത്തം ആഹ - ''താത സിവക, ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഥേരം ഉപട്ഠഹ, മഹല്ലകോ ദാനി ഥേരോ''തി. സോ മാതു ഏകവചനേനേവ ച പുബ്ബേ കതാധികാരതായ ച മാതുലത്ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പബ്ബജിത്വാ തം ഉപട്ഠഹന്തോ അരഞ്ഞേ വസതി.

തസ്സ ഏകദിവസം കേനചിദേവ കരണീയേന ഗാമന്തം ഗതസ്സ ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി. മനുസ്സേസു ഭേസജ്ജം കരോന്തേസുപി ന പടിപ്പസ്സമ്ഭി. തസ്മിം ചിരായന്തേ ഥേരോ ''സാമണേരോ ചിരായതി, കിം നു ഖോ കാരണ''ന്തി തത്ഥ ഗന്ത്വാ തം ഗിലാനം ദിസ്വാ തസ്സ തം തം കത്തബ്ബയുത്തകം കരോന്തോ ദിവസഭാഗം വീതിനാമേത്വാ രത്തിഭാഗേ ബലവപച്ചൂസവേലായം ആഹ - ''സിവക, ന മയാ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഗാമേ വസിതപുബ്ബം, ഇതോ അരഞ്ഞമേവ ഗച്ഛാമാ''തി. തം സുത്വാ സിവകോ ''യദിപി മേ, ഭന്തേ, ഇദാനി കായോ ഗാമന്തേ ഠിതോ, ചിത്തം പന അരഞ്ഞേ, തസ്മാ സയാനോപി അരഞ്ഞമേവ ഗമിസ്സാമീ''തി, തം സുത്വാ ഥേരോ തം ബാഹായം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞമേവ നേത്വാ ഓവാദം അദാസി. സോ ഥേരസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൮.൩൬-൪൨) -

''കണികാരംവ ജോതന്തം, നിസിന്നം പബ്ബതന്തരേ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം.

''പസന്നചിത്തോ സുമനോ, കിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
കാസുമാരികമാദായ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

സോ അരഹത്തം പത്വാ ഉപജ്ഝായേന അത്തനാ ച വുത്തമത്ഥം സംസന്ദിത്വാ അത്തനോ വിവേകാഭിരതികതം കതകിച്ചതഞ്ച പവേദേന്തോ **‘‘ഉപജ്ഝായോ മം അവചാ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൨**. തത്ഥ **ഉപജ്ഝായോ**തി വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായതി ഹിതേസിതം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ ഞാണചക്ഖുനാ പേക്ഖതീതി ഉപജ്ഝായോ. **മ**ന്തി അത്താനം വദതി. **അവചാ**തി അഭാസി. **ഇതോ ഗച്ഛാമ സീവകാ**തി വുത്താകാരദസ്സനം, സിവക, ഇതോ ഗാമന്തതോ അരഞ്ഞട്ഠാനമേവ ഏഹി ഗച്ഛാമ, തദേവ അമ്ഹാകം വസനയോഗ്ഗന്തി അധിപ്പായോ. ഏവം പന ഉപജ്ഝായേന വുത്തോ സിവകോ ഭദ്രോ അസ്സാജാനീയോ വിയ കസാഭിഹതോ സഞ്ജാതസംവേഗോ ഹുത്വാ അരഞ്ഞമേവ ഗന്തുകാമതം പവേദേന്തോ -

‘‘ഗാമേ മേ വസതി കായോ, അരഞ്ഞം മേ ഗതം മനോ;
സേമാനകോപി ഗച്ഛാമി, നത്ഥി സങ്ഗോ വിജാനത’’ന്തി. -ആഹ;

തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ ഇദാനി യദിപി മേ ഇദം സരീരം ഗാമന്തേ ഠിതം, അജ്ഝാസയോ പന അരഞ്ഞമേവ ഗതോ, തസ്മാ സേമാനകോപി ഗച്ഛാമി ഗേലഞ്ഞേന ഠാനനിസജ്ജാഗമനേസു അസമത്ഥതായ സയാനോപി ഇമിനാ സയിതാകാരേന സരീസപോ വിയ സരീസപന്തോ, ഏഥ, ഭന്തേ, അരഞ്ഞമേവ ഗച്ഛാമ, കസ്മാ? **നത്ഥി സങ്ഗോ വിജാനത**ന്തി, യസ്മാ ധമ്മസഭാവാ കാമേസു സംസാരേ ച ആദീനവം, നേക്ഖമ്മേ നിബ്ബാനേ ച ആനിസംസം യാഥാവതോ ജാനന്തസ്സ ന കത്ഥചി സങ്ഗോ, തസ്മാ ഏകപദേനേവ ഉപജ്ഝായസ്സ ആണാ അനുഠിതാതി, തദപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സിവകസാമണേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൧. കുണ്ഡധാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പഞ്ച ഛിന്ദേ പഞ്ച ജഹേ**തി ആയസ്മതോ കുണ്ഡധാനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ ഉപ്പന്നോ വയപ്പത്തോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരാ ഏകം ഭിക്ഖും പഠമം സലാകം ഗണ്ഹന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിയമാനം ദിസ്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ തദനുരൂപം പുഞ്ഞം കരോന്തോ വിചരി. സോ ഏകദിവസം പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ നിസിന്നസ്സ മനോസിലാചുണ്ണപിഞ്ജരം മഹന്തം കദലിഫലകണ്ണികം ഉപനേസി, തം ഭഗവാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ഏകാദസക്ഖത്തും ദേവേസു ദേവരജ്ജം കാരേസി. ചതുവീസതിവാരേ രാജാ അഹോസി ചക്കവത്തീ. ഏവം സോ പുനപ്പുനം പുഞ്ഞാനി കത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപബുദ്ധകാലേ ഭുമ്മദേവതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ച നാമ ന അന്വദ്ധമാസികോ ഉപോസഥോ ഹോതി. തഥാ ഹി വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ഛബ്ബസ്സന്തരേ ഛബ്ബസ്സന്തരേ ഉപോസഥോ അഹോസി.

കസ്സപദസബലോ പന ഛട്ഠേ ഛട്ഠേ മാസേ പാതിമോക്ഖം ഓസാരേസി. തസ്സ പാതിമോക്ഖസ്സ ഓസാരണകാലേ ദിസാവാസികാ ദ്വേ സഹായകാ ഭിക്ഖൂ "ഉപോസഥം കരിസ്സാമാ"തി ഗച്ഛന്തി.

അയം ഭുമ്മദേവതാ ചിന്തേസി - "ഇമേസം ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം മേത്തി അതിവിയ ദള്ഹാ, കിം നു ഖോ, ഭേദകേ സതി ഭിജ്ജേയ്യ, ന ഭിജ്ജേയ്യാ"തി, സാ തേസം ഓകാസം ഓലോകയമാനാ തേസം അവിദൂരേനേവ ഗച്ഛതി. അഥേകോ ഥേരോ ഏകസ്സ ഹത്ഥേ പത്തചീവരം ദത്വാ സരീരവളഞ്ജനത്ഥം ഉദകഫാസുകട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ധോതഹത്ഥപാദോ ഹുത്വാ ഗുമ്ബസമീപതോ നിക്ഖമതി ഭുമ്മദേവതാ തസ്സ ഥേരസ്സ പച്ഛതോ ഉത്തമരൂപാ ഇത്ഥീ ഹുത്വാ കേസേ വിധുനിത്വാ സംവിധായ സമ്ബന്ധന്തീ വിയ പിട്ഠിയം പംസും പുഞ്ഛമാനാ വിയ സാടകം സംവിധായ നിവാസയമാനാ വിയ ച ഹുത്വാ ഥേരസ്സ പദാനുപദികാ ഹുത്വാ ഗുമ്ബതോ നിക്ഖന്താ. ഏകമന്തേ ഠിതോ സഹായകത്ഥേരോ തം കാരണം ദിസ്വാവ ദോമനസ്സജാതോ "നട്ഠോ ദാനി മേ ഇമിനാ ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം ദീഘരത്താനുഗതോ സിനേഹോ, സചാഹം ഏവംവിധഭാവം ജാനേയ്യം, ഏത്തകം അദ്ധാനം ഇമിനാ സദ്ധിം വിസ്സാസം ന കരേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ ആഗച്ഛന്തസ്സേവസ്സ, "ഹന്ദാവുസോ, തുയ്ഹം പത്തചീവരം, താദിസേന പാപേന സദ്ധിം ഏകമഗ്ഗം നാഗച്ഛാമീ"തി ആഹ. തം കഥം സുത്വാ തസ്സ ലജ്ജിഭിക്ഖുനോ ഹദയം തിഖിണസത്തിം ഗഹേത്വാ വിദ്ധം വിയ അഹോസി. തതോ നം ആഹ - "ആവുസോ, കിം നാമേതം വദസി, അഹം ഏത്തകം കാലം ദുക്കടമത്തമ്പി ആപത്തിം ന ജാനാമി. ത്വം പന മം അജ്ജ 'പാപോ'തി വദസി, കിം തേ ദിട്ഠ"ന്തി. "കിം അഞ്ഞേന ദിട്ഠേന, കിം ത്വം ഏവംവിധേന അലങ്കതപടിയത്തേന മാതുഗാമേന സദ്ധിം ഏകട്ഠാനേ ഹുത്വാ നിക്ഖന്തോ"തി. "നത്ഥേതം, ആവുസോ, മയ്ഹം, നാഹം ഏവരൂപം മാതുഗാമം പസ്സാമീ"തി. തസ്സ യാവതതിയം കഥേന്തസ്സാപി ഇതരോ ഥേരോ കഥം അസദ്ദഹിത്വാ അത്തനാ ദിട്ഠകാരണംയേവ ഭൂതത്തം കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ തേന സദ്ധിം ഏകമഗ്ഗേന അഗന്ത്വാ അഞ്ഞേന മഗ്ഗേന സത്ഥു സന്തികം ഗതോ. ഇതരോപി ഭിക്ഖു അഞ്ഞേന മഗ്ഗേന സത്ഥു സന്തികംയേവ ഗതോ.

തതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ഉപോസഥാഗാരം പവിസനവേലായ സോ ഭിക്ഖു തം ഭിക്ഖും ഉപോസഥഗ്ഗേ സഞ്ജാനിത്വാ, "ഇമസ്മിം ഉപോസഥഗ്ഗേ ഏവരൂപോ നാമ പാപഭിക്ഖു അത്ഥി, നാഹം തേന സദ്ധിം ഉപോസഥം കരിസ്സാമീ"തി നിക്ഖമിത്വാ ബഹി അട്ഠാസി. അഥ ഭുമ്മദേവതാ "ഭാരിയം മയാ കമ്മം കത"ന്തി മഹല്ലകഉപാസകവണ്ണേന തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ "കസ്മാ, ഭന്തേ, അയ്യോ ഇമസ്മിം ഠാനേ ഠിതോ"തി ആഹ. "ഉപാസക, ഇമം ഉപോസഥഗ്ഗം ഏകോ പാപഭിക്ഖു പവിട്ഠോ, 'നാഹം തേന സദ്ധിം ഉപോസഥം കരോമീ'തി ബഹി ഠിതോമ്ഹീ"തി. "ഭന്തേ, മാ ഏവം ഗണ്ഹഥ, പരിസുദ്ധസീലോ ഏസ ഭിക്ഖു. തുമ്ഹേഹി ദിട്ഠമാതുഗാമോ നാമ അഹം, മയാ തുമ്ഹാകം വീമംസനത്ഥായ 'ദള്ഹാ നു ഖോ ഇമേസം ഥേരാനം മേത്തി, നോ ദള്ഹാ'തി ഭിജ്ജനാഭിജ്ജനഭാവം ഓലോകേന്തേന തം കമ്മം കത"ന്തി. "കോ പന, ത്വം സപ്പുരിസാ"തി? "അഹം ഏകാ ഭുമ്മദേവതാ, ഭന്തേ"തി ദേവപുത്തോ കഥേന്തോ ദിബ്ബാനുഭാവേന ഠത്വാ ഥേരസ്സ പാദേസു നിപതിത്വാ "മയ്ഹം, ഭന്തേ, ഖമഥ, ഏതം ദോസം ഥേരോ ന ജാനാതി, ഉപോസഥം കരോഥാ"തി ഥേരം യാചിത്വാ ഉപോസഥഗ്ഗം പവേസേസി. സോ ഥേരോ ഉപോസഥം താവ ഏകട്ഠാനേ അകാസി, മിത്തസന്ഥവവസേന പന പുന തേന സദ്ധിം ന

ഏകട്ഠാനേ അഹോസീതി. ഇമസ്സ ഥേരസ്സ കമ്മം ന കഥീയതി, ചുദിതകത്ഥേരോ പന അപരാപരം വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ അരഹത്തം പാപുണി.

ഭുമ്മദേവതാ തസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന ഏകം ബുദ്ധന്തരം അപായഭയതോ ന മുച്ചിത്ഥ. സചേ പന കിസ്മിഞ്ചി കാലേ മനുസ്സത്തം ആഗച്ഛതി, അഞ്ഞേന യേന കേനചി കതോ ദോസോ തസ്സേവ ഉപരി പതതി. സോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. ''ധാനമാണവോ''തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ മഹല്ലകകാലേ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി, തസ്സ ഉപസമ്പന്നദിവസതോ പട്ഠായ ഏകാ അലങ്കതപടിയത്താ ഇത്ഥീ തസ്മിം ഗാമം പവിസന്തേ സദ്ധിംയേവ ഗാമം പവിസതി, നിക്ഖമന്തേ നിക്ഖമതി. വിഹാരം പവിസന്തേപി സദ്ധിം പവിസതി, തിട്ഠന്തേപി തിട്ഠതീതി ഏവം നിച്ചാനുബന്ധാ പഞ്ഞായതി. ഥേരോ തം ന പസ്സതി. തസ്സ പുന പുരിമകമ്മനിസ്സന്ദേന സാ അഞ്ഞേസം ഉപട്ഠാതി. ഗാമേ യാഗും ഭിക്ഖഞ്ച ദദമാനാ ഇത്ഥിയോ ''ഭന്തേ, അയം ഏകോ യാഗുഉളുങ്കോ തുമ്ഹാകം, ഏകോ ഇമിസ്സാ അമ്ഹാകം സഹായികായാ''തി പരിഹാസം കരോന്തി. ഥേരസ്സ മഹതീ വിഹേസാ ഹോതി. വിഹാരഗതമ്പി നം സാമണേരാ ചേവ ദഹരാ ഭിക്ഖൂ ച പരിവാരേത്വാ ''ധാനോ കോണ്ഡോ ജാതോ''തി പരിഹാസം കരോന്തി. അഥസ്സ തേനേവ കാരണേന **കുണ്ഡധാനത്ഥേരോ**തി നാമം ജാതം. സോ ഉട്ഠായ സമുട്ഠായ തേഹി കരിയമാനം കേളിം സഹിതും അസക്കോന്തോ ഉമ്മാദം ഗഹേത്വാ ''തുമ്ഹേ കോണ്ഡാ, തുമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ കോണ്ഡോ, ആചരിയോ കോണ്ഡോ''തി വദതി. അഥ നം സത്ഥു ആരോചേസും ''കുണ്ഡധാനോ, ഭന്തേ, ദഹരസാമണേരേഹി സദ്ധിം ഏവം ഫരുസവാചം വദതീ''തി. സത്ഥാ തം പക്കോസാപേത്വാ ''സച്ചം കിര ത്വം, ധാന, സാമണേരേഹി സദ്ധിം ഫരുസവാചം വദസീ''തി വത്വാ തേന ''സച്ചം ഭഗവാ''തി വുത്തേ ''കസ്മാ ഏവം വദേസീ''തി ആഹ. ''ഭന്തേ, നിബദ്ധം വിഹേസം അസഹന്തോ ഏവം കഥേമീ''തി. ''ത്വം പുബ്ബേ കതകമ്മം യാവജ്ജദിവസാ ജീരാപേതും ന സക്കോസി, പുന ഏവരൂപം ഫരുസം മാവദീ ഭിക്ഖൂ''തി വത്വാ ആഹ -

> ''മാവോച ഫരുസം കഞ്ചി, വുത്താ പടിവദേയ്യു തം;
> ദുക്ഖാ ഹി സാരമ്ഭകഥാ, പടിദണ്ഡാ ഫുസേയ്യു തം.
>
> ''സചേ നേരേസി അത്താനം, കംസോ ഉപഹതോ യഥാ;
> ഏസ പത്തോസി നിബ്ബാനം, സാരമ്ഭോ തേ ന വിജ്ജതീ''തി. (ധ॰ പ॰
> ൧൩൩-൧൩൪);

ഇമഞ്ച പന തസ്സ ഥേരസ്സ മാതുഗാമേന സദ്ധിം വിചരണഭാവം കോസലരഞ്ഞോപി കഥയിംസു. രാജാ ''ഗച്ഛഥ, ഭണേ, വീമംസഥാ''തി പേസേത്വാ സയമ്പി മന്ദേനേവ പരിവാരേന ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഏകമന്തേ ഓലോകേന്തോ അട്ഠാസി. തസ്മിം ഖണേ ഥേരോ സൂചികമ്മം കരോന്തോ നിസിന്നോ ഹോതി, സാപി ഇത്ഥീ അവിദൂരേ ഠാനേ ഠിതാ വിയ പഞ്ഞായതി. രാജാ ദിസ്വാ ''അത്ഥിദം കാരണ''ന്തി തസ്സാ ഠിതട്ഠാനം അഗമാസി. സാ തസ്മിം ആഗച്ഛന്തേ ഥേരസ്സ വസനപണ്ണസാലം പവിട്ഠാ വിയ അഹോസി. രാജാപി തായ സദ്ധിം തമേവ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ സബ്ബത്ഥ ഓലോകേന്തോ അദിസ്വാ ''നായം മാതുഗാമോ, ഥേരസ്സ ഏകോ കമ്മവിപാകോ''തി സഞ്ഞം

കത്വാ പഠമം ഥേരസ്സ സമീപേന ഗച്ഛന്തോപി ഥേരം അവന്ദിത്വാ തസ്സ കാരണസ്സ അഭൂതഭാവം ഞത്വാ ആഗമ്മ ഥേരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ "കച്ചി, ഭന്തേ, പിണ്ഡകേന ന കിലമഥാ"തി പുച്ഛി. ഥേരോ "വട്ടതി, മഹാരാജാ"തി ആഹ. "ജാനാമഹം, ഭന്തേ, അയ്യസ്സ കഥം, ഏവരൂപേന പരിക്കിലേസേന സദ്ധിം ചരന്താനം തുമ്ഹാകം കേ നാമ പസീദിസ്സന്തി, ഇതോ പട്ഠായ വോ കത്ഥചി ഗമനകിച്ചം നത്ഥി, അഹം ചതൂഹി പച്ചയേഹി തുമ്ഹേ ഉപട്ഠഹിസ്സാമി, തുമ്ഹേ യോനിസോ മനസികാരേ മാ പമജ്ജിത്ഥാ"തി നിബദ്ധഭിക്ഖം പട്ഠപേസി. ഥേരോ രാജാനം ഉപത്ഥമ്ഭകം ലഭിത്വാ ഭോജനസപ്പായേന ഏകഗ്ഗചിത്തോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തതോ പട്ഠായ സാ ഇത്ഥീ അന്തരധായി.

തദാ മഹാസുഭദ്ദാ ഉഗ്ഗനഗരേ മിച്ഛാദിട്ഠികകുലേ വസമാനാ "സത്ഥാ മം അനുകമ്പതൂ"തി ഉപോസഥം അധിട്ഠായ നിരാമഗന്ധാ ഹുത്വാ ഉപരിപാസാദതലേ ഠിതാ "ഇമാനി പുപ്ഫാനി അന്തരേ അട്ഠത്വാ ദസബലസ്സ മത്ഥകേ വിതാനം ഹുത്വാ തിട്ഠന്തു, ദസബലോ ഇമായ സഞ്ഞായ സ്വേ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹതൂ"തി സച്ചകിരിയം കത്വാ അട്ഠ സുമനപുപ്ഫമുട്ഠിയോ വിസ്സജ്ജേസി. പുപ്ഫാനി ഗന്ത്വാ ധമ്മദേസനാവേലായ സത്ഥു മത്ഥകേ വിതാനം ഹുത്വാ അട്ഠംസു. സത്ഥാ തം സുമനപുപ്ഫവിതാനം ദിസ്വാ ചിത്തേനേവ സുഭദ്ദായ ഭിക്ഖം അധിവാസേത്വാ പുനദിവസേ അരുണേ ഉട്ഠിതേ ആനന്ദത്ഥേരം ആഹ - "ആനന്ദ, മയം അജ്ജ ദൂരം ഭിക്ഖാചാരം ഗമിസ്സാമ, പുഥുജ്ജനാനം അദത്വാ അരിയാനംയേവ സലാകം ദേഹീ"തി. ഥേരോ ഭിക്ഖൂനം ആരോചേസി - "ആവുസോ, സത്ഥാ അജ്ജ ദൂരം ഭിക്ഖാചാരം ഗമിസ്സതി, പുഥുജ്ജനാ മാ ഗണ്ഹന്തു, അരിയാവ സലാകം ഗണ്ഹന്തൂ"തി. കുണ്ഡധാനത്ഥേരോ "ആഹര, ആവുസോ സലാക"ന്തി പഠമംയേവ ഹത്ഥം പസാരേസി. ആനന്ദോ "സത്ഥാ താദിസാനം ഭിക്ഖൂനം സലാകം ന ദാപേതി, അരിയാനംയേവ ദാപേതീ"തി വിതക്കം ഉപ്പാദേത്വാ ഗന്ത്വാ സത്ഥു ആരോചേസി. സത്ഥാ "ആഹരാപേന്തസ്സ സലാകം ദേഹീ"തി ആഹ. ഥേരോ ചിന്തേസി - "സചേ കുണ്ഡധാനസ്സ സലാകാ ദാതും ന യുത്താ, അഥ സത്ഥാ പടിബാഹേയ്യ, ഭവിസ്സതി ഏത്ഥ കാരണ"ന്തി "കുണ്ഡധാനസ്സ സലാകം ദസ്സാമീ"തി ഗമനം അഭിനീഹരി. കുണ്ഡധാനോ തസ്സ പുരേ ആഗമനാ ഏവ അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഇദ്ധിയാ ആകാസേ ഠത്വാ "ആഹരാവുസോ, ആനന്ദ, സത്ഥാ മം ജാനാതി, മാദിസം ഭിക്ഖും പഠമം സലാകം ഗണ്ഹന്തം ന സത്ഥാ നിവാരേതീ"തി ഹത്ഥം പസാരേത്വാ സലാകം ഗണ്ഹി. സത്ഥാ തം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ഥേരം ഇമസ്മിം സാസനേ പഠമം സലാകം ഗണ്ഹന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. യസ്മാ അയം ഥേരോ രാജാനം ഉപത്ഥമ്ഭകം ലഭിത്വാ സപ്പായാഹാരലാഭേന സമാഹിതചിത്തോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪.൧-൧൩) -

"സത്താഹം പടിസല്ലീനം, സയമ്ഭും അഗ്ഗപുഗ്ഗലം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസേട്ഠം ഉപട്ഠഹിം.

"വുട്ഠിതം കാലമഞ്ഞായ, പദുമുത്തരം മഹാമുനിം;
മഹന്തിം കദലീകണ്ണിം, ഗഹേത്വാ ഉപഗച്ഛഹം.

"പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഭഗവാ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;

മമ ചിത്തം പസാദേന്തോ, പരിഭുഞ്ജി മഹാമുനി.

“പരിഭുഞ്ജിത്വാ സമ്ബുദ്ധോ, സത്ഥവാഹോ അനുത്തരോ;
സകാസനേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യേ ച സന്തി സമിതാരോ, യക്ഖാ ഇമമ്ഹി പബ്ബതേ;
അരഞ്ഞേ ഭൂതഭബ്യാനി, സുണന്തു വചനം മമ.

“യോ സോ ബുദ്ധം ഉപട്ഠാസി, മിഗരാജംവ കേസരിം;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“ഏകാദസഞ്ചക്ഖത്തും സോ, ദേവരാജാ ഭവിസ്സതി;
ചതുവീസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“അക്കോസിത്വാന സമണേ, സീലവന്തേ അനാസവേ;
പാപകമ്മവിപാകേന, നാമധേയ്യം ലഭിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേ സുദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കുണ്ഡധാനോതി നാമേന, സാവകോ സോ ഭവിസ്സതി.

“പവിവേകമനുയുത്തോ, ഝായീ ഝാനരതോ അഹം;
തോസയിത്വാന സത്ഥാരം, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സാവകേഹി പരിവുതോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, സലാകം ഗാഹയീ ജിനോ.

“ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, വന്ദിത്വാ ലോകനായകം;
വദതം വരസ്സ പുരതോ, പഠമം അഗ്ഗഹേസഹം.

“തേന കമ്മേന ഭഗവാ, ദസസഹസ്സികമ്പകോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി മം.

“വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹം, യോഗക്ഖേമാധിവാഹനം;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഏവംഭൂതസ്സപി ഇമസ്സ ഥേരസ്സ ഗുണേ അജാനന്താ യേ പുഥുജ്ജനാ ഭിക്ഖൂ തദാ പഠമം സലാകഗ്ഗഹണേ “കിം നു ഖോ ഏത”ന്തി സമചിന്തേസും. തേസം വിമതിവിധമനത്ഥം ഥേരോ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ അഞ്ഞാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“പഞ്ച ഛിന്ദേ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൫.** തത്ഥ **പഞ്ച ഛിന്ദേ**തി അപായൂപപത്തിനിബ്ബത്തനകാനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി പാദേ ബന്ധനരജ്ജുകം വിയ പുരിസോ

സത്ഥേന ഹേട്ഠിമമഗ്ഗത്തയേന ഛിന്ദേയ്യ പജഹേയ്യ. **പഞ്ച ജഹേ**തി ഉപരിദേവലോകൂപപത്തിഹേതുഭൂതാനി പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി പുരിസോ ഗീവായ ബന്ധനരജ്ജുകം വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന ജഹേയ്യ, ഛിന്ദേയ്യ വാതി അത്ഥോ. **പഞ്ച ചുത്തരി ഭാവയേ**തി തേസംയേവ ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനം പഹാനായ സദ്ധാദീനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ഉത്തരി അനാഗാമിമഗ്ഗാധിഗമതോ ഉപരി ഭാവേയ്യ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമവസേന വഡ്ഢേയ്യ. **പഞ്ചസങ്ഗാതിഗോ**തി ഏവംഭൂതോ പന പഞ്ചന്നം രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിസങ്ഗാനം അതിക്കമനേന പഹാനേന പഞ്ചസങ്ഗാതിഗോ ഹുത്വാ. **ഭിക്ഖു ഓഘതിണ്ണോതി വുച്ചതീ**തി സബ്ബഥാ ഭിന്നകിലേസതായ ഭിക്ഖൂതി, കാമഭവദിട്ഠിഅവിജ്ജോഘേ തരിത്വാ തേസം പാരഭൂതേ നിബ്ബാനേ ഠിതോതി ച വുച്ചതീതി അത്ഥോ.

കുണ്ഡധാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൹. ബേലട്ഠസീസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ**തി ആയസ്മതോ ബേലട്ഠസീസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ അഭാവേന വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. വിവട്ടൂപനിസ്സയം പന ബഹും കുസലം ഉപചിനിത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ വേസ്സഭും ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നചിത്തോ മാതുലുങ്ഗഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതിതോ സുഗതിം ഉപഗച്ഛന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തോ ഭഗവതോ അഭിസമ്ബോധിയാ പുരേതരമേവ ഉരുവേലകസ്സപസ്സ സന്തികേ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അഗ്ഗിം പരിചരന്തോ ഉരുവേലകസ്സപദമനേ **ആദിത്തപരിയായദേസനായ** (മഹാവ॰ ൫൪; സം॰ നി॰ ൪.൨൩) പുരാണജടിലസഹസ്സേന സദ്ധിം അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൹൩-൭൭) -

> ‘‘കണികാരംവ ജോതന്തം, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമം;
> ജലന്തം ദീപരുക്ഖംവ, അദ്ദസം ലോകനായകം.
>
> ‘‘മാതുലുങ്ഗഫലം ഗയ്ഹ, അദാസിം സത്ഥുനോ അഹം;
> ദക്ഖിണേയ്യസ്സ വീരസ്സ, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.
>
> ‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഏവം അധിഗതാരഹത്തോ ആയസ്മതോ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ഉപജ്ഝായോ അയം ഥേരോ ഏകദിവസം ഫലസമാപത്തിതോ ഉട്ഠായ തം സന്തം പണീതം നിരാമിസം സുഖം അത്തനോ പുബ്ബേയോഗഞ്ച പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിവേഗവസേന **‘‘യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൭**. തത്ഥ **യഥാപീ**തി ഓപമ്മപടിപാദനത്ഥേ നിപാതോ. **ഭദ്ദോ**തി സുന്ദരോ ഥാമബലസമത്ഥജവപരക്കമാദിസമ്പന്നോ. **ആജഞ്ഞോ**തി ആജാനീയോ ജാതിമാ കാരണാകാരണാനം ആജാനനകോ. സോ തിവിധോ ഉസഭാജഞ്ഞോ അസ്സാജഞ്ഞോ ഹത്ഥാജഞ്ഞോതി. തേസു ഉസഭാജഞ്ഞോ ഇധാധിപ്പേതോ. സോ ച ഖോ ഛേകകസനകിച്ചേ നിയുത്തോ, തേനാഹ **"നങ്ഗലാവത്തനീ"**തി. നങ്ഗലസ്സ ഫാലസ്സ ആവത്തനകോ, നങ്ഗലം ഇതോ ചിതോ ച ആവത്തേത്വാ ഖേത്തേ കസനകോതി അത്ഥോ. നങ്ഗലം വാ ആവത്തയതി ഏത്ഥാതി നങ്ഗലാവത്തം , ഖേത്തേ നങ്ഗലപഥോ, തസ്മിം നങ്ഗലാവത്തനി. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹേത്ഥ "വത്തനീ"തി ദീഘം കത്വാ വുത്തം. **സിഖീ**തി മത്ഥകേ അവട്ഠാനതോ സിഖാസദിസതായ സിഖാ, സിങ്ഗം. തദസ്സ അത്ഥീതി സിഖീ. അപരേ പന "കകുധം ഇധ 'സിഖാ'തി അധിപ്പേത"ന്തി വദന്തി, ഉഭയഥാപി പധാനങ്ഗകിത്തനമേതം "സിഖീ"തി. **അപ്പകസിരേനാ**തി അപ്പകിലമഥേന. **രത്തിന്ദിവാ**തി രത്തിയോ ദിവാ ച, ഏവം മമം അപ്പകസിരേന ഗച്ഛന്തീതി യോജനാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ "ഭദ്ദോ ഉസഭാജാനീയോ കസനേ നിയുത്തോ ഘനതിണമൂലാദികേപി നങ്ഗലപഥേ തം അഗണേന്തോ അപ്പകസിരേന ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തേന്തോ ഗച്ഛതി, യാവ കസനതിണാനം പരിസ്സമം ദസ്സേതി, ഏവം മമം രത്തിന്ദിവാപി അപ്പകസിരേനേവ ഗച്ഛന്തി അതിക്കമന്തീ"തി. തത്ഥ കാരണമാഹ **"സുഖേ ലദ്ധേ നിരാമിസേ"**തി. യസ്മാ കാമാമിസലോകാമിസവട്ടാമിസേഹി അസമ്മിസ്സം സന്തം പണീതം ഫലസമാപത്തിസുഖം ലദ്ധം, തസ്മാതി അത്ഥോ. പച്ചത്തേ ചേതം ഭുമ്മവചനം യഥാ "വനപ്പഗുമ്ബേ" (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩; സു॰ നി॰ ൨൩൬) "തേന വത രേ വത്തബ്ബേ"തി (കഥാ॰ ൧) ച. അഥ വാ തതോ പഭുതി രത്തിന്ദിവാ അപ്പകസിരേന ഗച്ഛന്തീതി വിചാരണായ ആഹ - "സുഖേ ലദ്ധേ നിരാമിസേ"തി, നിരാമിസേ സുഖേ ലദ്ധേ സതി തസ്സ ലദ്ധകാലതോ പട്ഠായാതി അത്ഥോ.

ബേലട്ഠസീസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. ദാസകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**മിദ്ധീ യദാ**തി ആയസ്മതോ ദാസകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ അനുപ്പന്നേ തഥാഗതേ അജിതസ്സ നാമ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഗന്ധമാദനതോ മനുസ്സപഥം ഓതരിത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തസ്സ മനോരമാനി അമ്ബഫലാനി അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും പുഞ്ഞം അകാസി. ഏവം കുസലകമ്മപ്പസുതോ ഹുത്വാ സുഗതിതോ സുഗതിം ഉപഗച്ഛന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തി. **ദാസകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ വിഹാരപടിജഗ്ഗനകമ്മേ ഠപിതോ സക്കച്ചം വിഹാരം പടിജഗ്ഗന്തോ അഭിണ്ഹം ബുദ്ധദസ്സനേന ധമ്മസ്സവനേന ച പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. കേചി പന ഭണന്തി - "അയം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ അഞ്ഞതരം ഖീണാസവത്ഥേരം ഉപട്ഠഹന്തോ കിഞ്ചി കമ്മം കാരാപേതുകാമോ ഥേരം ആണാപേസി. സോ തേന കമ്മേന അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സാവത്ഥിയം അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തോ വയപ്പത്തോ സേട്ഠിനാ വിഹാരപടിജഗ്ഗനേ ഠപിതോ വുത്തനയേനേവ പടിലദ്ധസദ്ധോ അഹോസി.

മഹാസേട്ഠി തസ്സ സീലാചാരം അജ്ഝാസയഞ്ച ഞത്വാ ഭുജിസ്സം കത്വാ ‘യഥാസുഖം പബ്ബജാ’തി ആഹ. തം ഭിക്ഖൂ പബ്ബാജേസു’’ന്തി. സോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ കുസീതോ ഹീനവീരിയോ ഹുത്വാ ന കിഞ്ചി വത്തപടിവത്തം കരോതി, കുതോ സമണധമ്മം, കേവലം യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിത്വാ നിദ്ദാബഹുലോ വിഹരതി. ധമ്മസ്സവനകാലേപി ഏകം കോണം പവിസിത്വാ പരിസപരിയന്തേ നിസിന്നോ ഘുരുഘുരുപസ്സാസീ നിദ്ദായതേവ. അഥസ്സ ഭഗവാ പുബ്ബൂപനിസ്സയം ഓലോകേത്വാ സംവേഗജനനത്ഥം **‘‘മിദ്ധീ യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ചാ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൭**. തത്ഥ **മിദ്ധീ**തി ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ, യഞ്ഹി മിദ്ധം അഭിഭവതി, തം ഥിനമ്പി അഭിഭവതേവ. **യദാ**തി യസ്മിം കാലേ. **മഹഗ്ഘസോ**തി മഹാഭോജനോ, ആഹരഹത്ഥകഅലംസാടകതത്ഥവട്ടകകാകമാസകഭുത്തവമിതകാനം അഞ്ഞതരോ വിയ. **നിദ്ദായിതാ**തി സുപനസീലോ. **സമ്പരിവത്തസായീ**തി സമ്പരിവത്തകം സമ്പരിവത്തകം നിപജ്ജിത്വാ ഉഭയേനപി സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോതി ദസ്സേതി. **നിവാപപുട്ഠോ**തി കുണ്ഡകാദിനാ സൂകരഭത്തേന പുട്ഠോ ഭരിതോ. ഘരസൂകരോ ഹി ബാലകാലതോ പട്ഠായ പോസിയമാനോ ഥൂലസരീരകാലേ ഗേഹാ ബഹി നിക്ഖമിതും അലഭന്തോ ഹേട്ഠാമഞ്ചാദീസു സമ്പരിവത്തേത്വാ സമ്പരിവത്തേത്വാ സയതേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദാ പുരിസോ മിദ്ധീ ച ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ച നിവാപപുട്ഠോ മഹാവരാഹോ വിയ അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന യാപേതും അസക്കോന്തോ നിദ്ദായനസീലോ സമ്പരിവത്തസായീ, തദാ സോ ‘‘അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ’’തി തീണി ലക്ഖണാനി മനസികാതും ന സക്കോതി. തേസം അമനസികാരാ മന്ദപഞ്ഞോ പുനപ്പുനം ഗബ്ഭം ഉപേതി, ഗബ്ഭാവാസതോ ന പരിമുച്ചതേവാതി. തം സുത്വാ ദാസകത്ഥേരോ സംവേഗജാതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൪, ൮൦-൮൪) -

‘‘അജിതോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ഹിമവന്തേ വസീ തദാ;
ചരണേന ച സമ്പന്നോ, സമാധികുസലോ മുനി.

‘‘സുവണ്ണവണ്ണേ സമ്ബുദ്ധേ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹേ;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തേ, അമ്ബഫലമദാസഹം.

‘‘ഏകനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ ഇമായ ഗാഥായ മം ഭഗവാ ഓവദി, ‘‘അയം ഗാഥാ മയ്ഹം അങ്കുസഭൂതാ’’തി തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി. തയിദം ഥേരസ്സ പരിവത്താഹാരനയേന അഞ്ഞാബ്യാകരണം ജാതം.

ദാസകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൮. സിങ്ഗാലപിതുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അഹു ബുദ്ധസ്സ ദായാദോ**തി സിങ്ഗാലകപിതുത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സതരംസിം നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ അത്തനോ ഹത്ഥഗതം താലഫലം അദാസി. തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തോ സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ ഹുത്വാ പബ്ബജിത്വാ അട്ഠികസഞ്ഞം ഭാവേസി. പുന ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ദാരപരിഗ്ഗഹം കത്വാ ഏകം പുത്തം ലഭിത്വാ തസ്സ "സിങ്ഗാലകോ"തി നാമം അകാസി. തേന നം **സിങ്ഗാലകപിതാ**തി വോഹരന്തി. സോ അപരഭാഗേ ഘരബന്ധനം പഹായ സാസനേ പബ്ബജി. തസ്സ ഭഗവാ അജ്ഝാസയം ഓലോകേന്തോ അട്ഠികസഞ്ഞാകമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ തം ഗഹേത്വാ ഭഗ്ഗേസു വിഹരതി സുസുമാരഗിരേ ഭേസകളാവനേ, അഥസ്സ തസ്മിം വനേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഉസ്സാഹജനനത്ഥം "ഭാവനാഫലം നചിരസ്സേവ ഹത്ഥഗതം കരിസ്സതീ"തി ഇമമത്ഥം അഞ്ഞാപദേസേന വിഭാവേന്തീ **"അഹു ബുദ്ധസ്സ ദായാദോ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**ഏവ്വ**. തത്ഥ **അഹൂ**തി ഹോതി, വത്തമാനത്ഥേ ഹി ഇദം അതീതകാലവചനം. **ബുദ്ധസ്സാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സ. **ദായാദോ**തി ധമ്മദായാദോ നവവിധസ്സ ലോകുത്തരധമ്മദായസ്സ അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിയാ ആദായകോ ഗണ്ഹനകോ. അഥ വാ **അഹൂ**തി അഹോസി. ഏവംനാമസ്സ ബുദ്ധസ്സ ദായാദഭാവേ കോചി വിബന്ധോ ഇദാനേവ ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"മഞ്ഞേഹം കാമരാഗം സോ, ഖിപ്പമേവ വഹിസ്സതീ"**തി. **ഭേസകളാവനേ**തി ഭേസകേന നാമ യക്ഖേന ലഭിതത്താ പരിഗ്ഗഹിതത്താ, ഭേസകളാനം വാ കട്ഠാദീനം ബഹുലതായ "ഭേസകളാവന"ന്തി ലദ്ധനാമേ അരഞ്ഞേ. തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ബുദ്ധസ്സ ദായാദഭാവേ കാരണം വദന്തോ **"കേവലം അട്ഠിസഞ്ഞായ, അഫരീ പഥവിം ഇമ"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **കേവല**ന്തി സകലം അനവസേസം. **അട്ഠിസഞ്ഞായാ**തി അട്ഠികഭാവനായ. **അഫരീ**തി "അട്ഠീ"തി അധിമുച്ചനവസേന പത്ഥരി. **പഥവി**ന്തി അത്തഭാവപഥവിം. അത്തഭാവോ ഹി ഇധ "പഥവീ"തി വുത്തോ "കോ ഇമം പഥവിം വിച്ചേസ്സതീ"തിആദീസു വിയ. **മഞ്ഞേഹ**ന്തി മഞ്ഞേ അഹം. "മഞ്ഞാഹ"ന്തിപി പാഠോ. **സോ**തി സോ ഭിക്ഖു. **ഖിപ്പമേവ** നചിരസ്സേവ കാമരാഗം പഹിസ്സതി പജഹിസ്സതീതി മഞ്ഞേ. കസ്മാ? അട്ഠികസഞ്ഞായ കാമരാഗസ്സ ഉജുപടിപക്ഖഭാവതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ ഏകസ്മിം പദേസേ ലദ്ധായ അത്ഥികസഞ്ഞായ സകലം അത്തനോ സബ്ബേസം വാ അത്തഭാവം "അട്ഠീ"ത്വേവ ഫരിത്വാ ഠിതോ, സോ ഭിക്ഖു തം അട്ഠികജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സന്തോ നചിരേനേവ അനാഗാമിമഗ്ഗേന കാമരാഗം , സബ്ബം വാ കാമനട്ഠേന "കാമോ", രഞ്ജനട്ഠേന "രാഗോ"തി ച ലദ്ധനാമം തണ്ഹം അഗ്ഗമഗ്ഗേന പജഹിസ്സതീതി. ഇമം ഗാഥം സുത്വാ സോ ഥേരോ "അയം ദേവതാ മയ്ഹം ഉസ്സാഹജനനത്ഥം ഏവമാഹാ"തി അപ്പടിവാനവീരിയം അധിട്ഠായ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൬.൮൬-൯൦) -

"സതരംസീ നാമ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
വിവേകാ ഉട്ഠഹിത്വാന, ഗോചരായാഭിനിക്ഖമി.

"ഫലഹത്ഥോ അഹം ദിസ്വാ, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;

പസന്നചിത്തോ സുമനോ, താലഫലമദാസഹം.

‘‘ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ തായ ദേവതായ വുത്തവചനം പതിമാനേന്തോ തമേവ ഗാഥം ഉദാനവസേന അഭാസി. തദേവസ്സ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

സിങ്ഗാലപിതുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. കുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ഉദകഞ്ഹി നയന്തീ**തി ആയസ്മതോ കുലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര ഥേരോ പുബ്ബേപി വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും കുസലം ഉപചിനിത്വാ അധികാരസമ്പന്നോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ആകാസേ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നാളികേരഫലം ദാതുകാമോ അട്ഠാസി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തം ഞത്വാ ഓതരിത്വാ പടിഗ്ഗണ്ഹി. സോ അതിവിയ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ തേനേവ സദ്ധാപടിലാഭേന സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി, സത്ഥാ അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും ആണാപേസി - ‘‘ഇമം പുരിസം പബ്ബാജേഹീ’’തി. സോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ സമണധമ്മം കത്വാ തതോ ചുതോ ഛപി ബുദ്ധന്തരാനി ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. **കുലോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സാസനേ ലദ്ധപ്പസാദോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിക്ഖേപബഹുലതായ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. അഥേകദിവസം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഭൂമിം ഖണിത്വാ ഉദകവാഹകം കത്വാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനേ ഉദകം നേന്തേ പുരിസേ ദിസ്വാ തം സല്ലക്ഖേത്വാ ഗാമം പവിട്ഠോ അഞ്ഞതരം ഉസുകാരം ഉസുദണ്ഡകം ഉസുയന്തേ പക്ഖിപിത്വാ അക്ഖികോടിയാ ഓലോകേത്വാ ഉജും കരോന്തം ദിസ്വാ തമ്പി സല്ലക്ഖേത്വാ ഗച്ഛന്തോ പുരതോ ഗന്ത്വാ അരനേമിനാഭിആദികേ രഥചക്കാവയവേ തച്ഛന്തേ തച്ഛകേ ദിസ്വാ തമ്പി സല്ലക്ഖേത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ പത്തചീവരം പടിസാമേത്വാ ദിവാവിഹാരേ നിസിന്നോ അത്തനാ ദിട്ഠനിമിത്താനി ഉപമാഭാവേന ഗഹേത്വാ അത്തനോ ചിത്തദമനേ ഉപനേന്തോ ‘‘അചേതനം ഉദകമ്പി മനുസ്സാ ഇച്ഛികിച്ഛിതട്ഠാനം നയന്തി തഥാ അചേതനം വങ്കമ്പി സരദണ്ഡം ഉപായേന നമേന്തോ ഉജും കരോന്തി , തഥാ അചേതനം കട്ഠകലിങ്ഗരാദിം തച്ഛകാ നേമിആദിവസേന വങ്കം ഉജുഞ്ച കരോന്തി. അഥ കസ്മാ അഹം സകചിത്തം ഉജും ന കരിസ്സാമീ’’തി ചിന്തേത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൩.൩൬-൩൯) -

‘‘നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, ആരാമികോ അഹം തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഗച്ഛന്തം അനിലഞ്ജസേ.

‘‘നാളികേരഫലം ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
ആകാസേ ഠിതകോ സന്തോ, പടിഗ്ഗണ്ഹി മഹായസോ.

“വിത്തിസഞ്ജനനോ മയ്ഹം, ദിട്ഠധമ്മസുഖാവഹോ;
ഫലം ബുദ്ധസ്സ ദത്വാന, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

“അധിഗച്ഛിം തദാ പീതിം, വിപുലഞ്ച സുഖുത്തമം;
ഉപ്പജ്ജതേവ രതനം, നിബ്ബത്തസ്സ തഹിം തഹിം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“ദിബ്ബചക്ഖു വിസുദ്ധം മേ, സമാധികുസലോ അഹം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്തോ, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഏവം യാനി നിമിത്താനി അങ്കുസേ കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി, തേഹി സദ്ധിം അത്തനോ ചിത്തദമനം സംസന്ദിത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“ഉദകഞ്ഹി നയന്തി നേത്തികാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൧൯**. തത്ഥ **ഉദകം ഹീതി ഹി**-സദ്ദോ നിപാതമത്തം. **നയന്തീ**തി പഥവിയാ തം തം ഥലട്ഠാനം ഖണിത്വാ നിന്നട്ഠാനം പൂരേത്വാ മാതികം വാ കത്വാ രുക്ഖദോണിം വാ ഠപേത്വാ അത്തനോ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം നേന്തി. തഥാ തേ നേന്തീതി **നേത്തികാ. തേജന**ന്തി കണ്ഡം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - നേത്തികാ അത്തനോ രുചിയാ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം ഉദകം **നയന്തി, ഉസുകാരാ**പി താപേത്വാ തേജനം **നമയന്തി** ഉജും കരോന്തി. നമനവസേന **തച്ഛകാ** നേമിആദീനം അത്ഥായ തച്ഛന്താ **ദാരും നമയന്തി** അത്തനോ രുചിയാ ഉജും വാ വങ്കം വാ കരോന്തി. ഏവം ഏത്തകം ആരമ്മണം കത്വാ **സുബ്ബതാ** യഥാസമാദിന്നേന സീലാദിനാ സുന്ദരവതാ ധീരാ സോതാപത്തിമഗ്ഗാദീനം ഉപ്പാദേന്തോ **അത്താനം ദമേന്തി,** അരഹത്തം പന പത്തേസു ഏകന്തദന്താ നാമ ഹോന്തീതി.

കുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. അജിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**മരണേ മേ ഭയം നത്ഥീ**തി ആയസ്മതോ അജിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നചിത്തോ കപിത്ഥഫലം അദാസി. തതോ പരമ്പി തം തം പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം കപ്പേ അനുപ്പന്നേ ഏവ അമ്ഹാകം സത്ഥരി സാവത്ഥിയം മഹാകോസലരഞ്ഞോ അഗ്ഗാസനിയസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ **അജിതോ**തി നാമം അഹോസി. തസ്മിഞ്ച സമയേ സാവത്ഥിവാസീ ബാവരീ നാമ ബ്രാഹ്മണോ തീഹി മഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സാവത്ഥിതോ നിക്ഖമിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഗോധാവരീതീരേ കപിത്ഥാരാമേ വസതി. അഥ അജിതോ തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിതോ അത്ഥകാമായ ദേവതായ ചോദിതേന ബാവരിനാ സത്ഥു സന്തികം പേസിതോ തിസ്സമേത്തേയ്യാദീഹി സദ്ധിം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ മനസാവ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ തേസു വിസ്സജ്ജിതേസു പസന്നചിത്തോ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിപസ്സനം

വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൭-൧൧) -

“സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, കപിത്ഥം അദദിം ഫലം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം ദദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്തോ സീഹനാദം നദന്തോ **“മരണേ മേ ഭയം നത്ഥീ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

൨൦. തത്ഥ **മരണേ**തി മരണനിമിത്തം മരണഹേതു. **മേ**തി മയ്ഹം, ഭയം നത്ഥി ഉച്ഛിന്നഭവമൂലതായ പരിക്ഖീണജാതികത്താ . അനുച്ഛിന്നഭവമൂലാനഞ്ഹി “കീദിസീ നു ഖോ മയ്ഹം ആയതിം ഉപ്പത്തീ”തി മരണതോ ഭയം ഭവേയ്യ. **നികന്തീ**തി അപേക്ഖാ തണ്ഹാ, സാ നത്ഥി ജീവിതേ സുപരിമദ്ദിതസങ്ഖാരതായ ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം ദുക്ഖാസാരകാദിഭാവേന സുട്ഠു ഉപട്ഠഹനതോ. ഏവംഭൂതോ ചാഹം **സന്ദേഹം** സരീരം, സകം വാ ദേഹം ദേഹസങ്ഖാതം ദുക്ഖഭാരം **നിക്ഖിപിസ്സാമി** ഛഡ്ഡേസ്സാമി, നിക്ഖിപന്തോ ച “‘ഇമിനാ സരീരകേന സാധേതബ്ബം സാധിതം, ഇദാനി തം ഏകംസേന ഛഡ്ഡനീയമേവാ’തി പഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ **സമ്പജാനോ** സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ **പടിസ്സതോ** നിക്ഖിപിസ്സാമീ”തി. ഇമം പന ഗാഥം വത്വാ ഥേരോ ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തദനന്തരം പരിനിബ്ബായീതി.

അജിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൩. തതിയവഗ്ഗോ

### ൧. നിഗ്രോധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നാഹം ഭയസ്സ ഭായാമീ**തി ആയസ്മതോ നിഗ്രോധത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര ഇതോ അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ കാമേസു ആദീനവം നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം ദിസ്വാ ഘരബന്ധനം പഹായ അരഞ്ഞായതനം പവിസിത്വാ അഞ്ഞതരസ്മിം സാലവനേ പണ്ണസാലം കത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ വനമൂലഫലാഹാരോ വസതി. തേന സമയേന പിയദസ്സീ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ധമ്മാമതവസ്സേന കിലേസസന്താപം നിബ്ബാപേന്തോ ഏകദിവസം താപസേ അനുകമ്പായ തം സാലവനം പവിസിത്വാ നിരോധസമാപത്തിം സമാപന്നോ. താപസോ വനമൂലഫലത്ഥായ ഗച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പുപ്ഫിതസാലദണ്ഡസാഖായോ ഗഹേത്വാ സാലമണ്ഡപം കത്വാ തം സബ്ബത്ഥകമേവ സാലപുപ്ഫേഹി സഞ്ഛാദേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പീതിസോമനസ്സവസേനേവ ആഹാരത്ഥായപി അഗന്ത്വാ നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. സത്ഥാ നിരോധതോ വുട്ഠായ തസ്സ അനുകമ്പായ

“ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ആഗച്ഛതൂ”തി ചിന്തേസി, “ഭിക്ഖുസങ്ഘേപി ചിത്തം പസാദേസ്സതീ”തി. താവദേവ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ആഗതോ. സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘമ്പി ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. സത്ഥാ സിതസ്സ പാതുകരണാപദേസേന തസ്സ ഭാവിനിം സമ്പത്തിം പകാസേന്തോ ധമ്മം കഥേത്വാ പക്കാമി സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസുയേവ സംസരന്തോ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും കുസലം ഉപചിനിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി, **നിഗ്രോധോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണദിവസേ ബുദ്ധാനുഭാവദസ്സനേന സഞ്ജാതപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൭൯-൨൨) -

“അജ്ഝോഗാഹേത്വാ സാലവനം, സുകതോ അസ്സമോ മമ;
സാലപുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നോ, വസാമി വിപിനേ തദാ.

“പിയദസ്സീ ച ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
വിവേകകാമോ സമ്ബുദ്ധോ, സാലവനമുപാഗമി.

“അസ്സമാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പവനം അഗമാസഹം;
മൂലഫലം ഗവേസന്തോ, ആഹിണ്ഡാമി വനേ തദാ.

“തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, പിയദസ്സിം മഹായസം;
സുനിസിന്നം സമാപന്നം, വിരോചന്തം മഹാവനേ.

“ചതുദണ്ഡേ ഠപേത്വാന, ബുദ്ധസ്സ ഉപരീ അഹം;
മണ്ഡപം സുകതം കത്വാ, സാലപുപ്ഫേഹി ഛാദയിം.

“സത്താഹം ധാരയിത്വാന, മണ്ഡപം സാലഛാദിതം;
തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠമവന്ദഹം.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, വുട്ഠഹിത്വാ സമാധിതോ;
യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോ, നിസീദി പുരിസുത്തമോ.

“സാവകോ വരുണോ നാമ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
വസീസതസഹസ്സേഹി, ഉപഗച്ഛി വിനായകം.

“പിയദസ്സീ ച ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, സിതം പാതുകരീ ജിനോ.

“അനുരുദ്ധോ ഉപട്ഠാകോ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, അപുച്ഛിത്ഥ മഹാമുനിം.

“കോ നു ഖോ ഭഗവാ ഹേതു, സിതകമ്മസ്സ സത്ഥുനോ;
കാരണേ വിജ്ജമാനമ്ഹി, സത്ഥാ പാതുകരേ സിതം.

“സത്താഹം സാലച്ഛദനം, യോ മേ ധാരേസി മാണവോ;
തസ്സ കമ്മം സരിത്വാന, സിതം പാതുകരിം അഹം.

‘‘അനോകാസം ന പസ്സാമി, യത്ഥ പുഞ്ഞം വിപച്ചതി;
ദേവലോകേ മനുസ്സേ വാ, ഓകാസോവ ന സമ്മതി.

‘‘ദേവലോകേ വസന്തസ്സ, പുഞ്ഞകമ്മസമങ്ഗിനോ;
യാവതാ പരിസാ തസ്സ, സാലച്ഛന്നാ ഭവിസ്സതി.

‘‘തത്ഥ ദിബ്ബേഹി നച്ചേഹി, ഗീതേഹി വാദിതേഹി ച;
രമിസ്സതി സദാ സന്തോ, പുഞ്ഞകമ്മസമാഹിതോ.

‘‘യാവതാ പരിസാ തസ്സ, ഗന്ധഗന്ധീ ഭവിസ്സതി;
സാലസ്സ പുപ്ഫവസ്സോ ച, പവസ്സിസ്സതി താവദേ.

‘‘തതോ ചുതോയം മനുജോ, മാനുസം ആഗമിസ്സതി;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, സബ്ബകാലം ധരിസ്സതി.

‘‘ഇധ നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച, സമ്മതാളസമാഹിതം;
പരിവാരേസ്സന്തി മം നിച്ചം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ ച സൂരിയേ, സാലവസ്സം പവസ്സതേ;
പുഞ്ഞകമ്മേന സംയുത്തം, വസ്സതേ സബ്ബകാലികം.

‘‘അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ നാമേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘തസ്സ ധമ്മേ സുദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘ധമ്മം അഭിസമേന്തസ്സ, സാലച്ഛന്നം ഭവിസ്സതി;
ചിതകേ ഝായമാനസ്സ, ഛദനം തത്ഥ ഹേസ്സതി.

‘‘വിപാകം കിത്തയിത്വാന, പിയദസ്സീ മഹാമുനി;
പരിസായ ധമ്മം ദേസേസി, തപ്പേന്തോ ധമ്മവുട്ഠിയാ.

‘‘തിംസകപ്പാനി ദേവേസു, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സട്ഠി ച സത്തക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

‘‘ദേവലോകാ ഇധാഗന്ത്വാ, ലഭാമി വിപുലം സുഖം;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, മണ്ഡപസ്സ ഇദം ഫലം.

‘‘അയം പച്ഛിമകോ മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, ഹേസ്സതി സബ്ബകാലികം.

‘‘മഹാമുനിം തോസയിത്വാ, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഹിത്വാ ജയപരാജയം.

‘‘അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം.

“പടിസമ്ഭിദാ ചതസ്സോ, വിമോക്ഖാപി ച അട്ഠിമേ;
ഛളഭിഞ്ഞാ സച്ഛികതാ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഏവം പന ഛളഭിഞ്ഞോ ഹുത്വാ ഫലസുഖേന വീതിനാമേന്തോ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവവിഭാവനത്ഥം അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന **“നാഹം ഭയസ്സ ഭായാമീ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൨൧**. തത്ഥ ഭായന്തി ഏതസ്മാതി **ഭയം,** ജാതിജരാദി. **ഭയസ്സാ**തി നിസ്സക്കേ സാമിവചനം, ഭയതോ ഭായിതബ്ബനിമിത്തം ജാതിജരാമരണാദിനാ ഹേതുനാ നാഹം ഭായാമീതി അത്ഥോ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“സത്ഥാ നോ അമതസ്സ കോവിദോ”**തി. അമ്ഹാകം സത്ഥാ അമതേ കുസലോ വേനേയ്യാനം അമതദാനേ ഛേകോ. **യത്ഥ ഭയം നാവതിട്ഠതീ**തി യസ്മിം നിബ്ബാനേ യഥാവുത്തം ഭയം ന തിട്ഠതി ഓകാസം ന ലഭതി. **തേനാ**തി തതോ നിബ്ബാനതോ. **വജന്തീ**തി അഭയട്ഠാനമേവ ഗച്ഛന്തി. നിബ്ബാനഞ്ഹി അഭയട്ഠാനം നാമ. കേന പന വജന്തീതി ആഹ **“മഗ്ഗേന വജന്തി ഭിക്ഖവോ”**തി, അട്ഠങ്ഗികേന അരിയമഗ്ഗേന സത്ഥു ഓവാദകരണാ ഭിക്ഖൂ സംസാരേ ഭയസ്സ ഇക്ഖനകാതി അത്ഥോ. **യത്ഥാ**തി വാ യം നിമിത്തം യസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ അധിഗമഹേതു അത്താനുവാദാദികം പഞ്ചവീസതിവിധമ്പി ഭയം നാവതിട്ഠതി പതിട്ഠം ന ലഭതി, തേന അരിയേന മഗ്ഗേന വജന്തി അഭയട്ഠാനം സത്ഥു സാസനേ ഭിക്ഖൂ, തേന മഗ്ഗേന അഹമ്പി ഗതോ, തസ്മാ നാഹം ഭയസ്സ ഭായാമീതി ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

നിഗ്രോധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨൨. ചിത്തകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നീലാസുഗീവാ**തി ആയസ്മതോ ചിത്തകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരബുദ്ധകാലതോ പട്ഠായ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ആചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ പുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ വന്ദിത്വാ “സന്തധമ്മേന നാമ ഏത്ഥ ഭവിതബ്ബ”ന്തി സത്ഥരി നിബ്ബാനേ ച അധിമുച്ചി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന തതോ ചുതോ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **ചിത്തകോ** നാമ നാമേന. സോ ഭഗവതി രാജഗഹം ഗന്ത്വാ വേളുവനേ വിഹരന്തേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞായതനം പവിസിത്വാ ഭാവനാനുയുത്തോ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനപാദകം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ നചിരേനേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൦.൭-൭) -

“കണികാരംവ ജോതന്തം, നിസിന്നം പബ്ബതന്തരേ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, വിപസ്സിം ലോകനായകം.

“തീണി കിങ്കണിപുപ്ഫാനി, പഗ്ഗയ്ഹ അഭിരോപയിം;
സമ്ബുദ്ധം അഭിപൂജേത്വാ, ഗച്ഛാമി ദക്ഖിണാമുഖോ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസം അഗച്ഛഹം.

“ഏകനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിതും രാജഗഹം ഉപഗതോ തത്ഥ ഭിക്ഖൂഹി “കിം, ആവുസോ, അരഞ്ഞേ അപ്പമത്തോ വിഹാസീ”തി പുട്ഠോ അത്തനോ അപ്പമാദവിഹാരനിവേദനേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“നീലാസുഗീവാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

൨൨. തത്ഥ **നീലാസുഗീവാ**തി നീലസുഗീവാ, ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹേത്ഥ ദീഘോ കതോ, രാജിവന്തതായ സുന്ദരായ ഗീവായ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. തേ യേഭുയ്യേന ച നീലവണ്ണതായ **നീലാ.** സോഭനകണ്ഠതായ **സുഗീവാ. സിഖിനോ**തി മത്ഥകേ ജാതായ സിഖായ സസ്സിരികഭാവേന **സിഖിനോ. മോരാ**തി മയൂരാ. **കാരമ്ഭിയ**ന്തി കാരമ്ബരുക്ഖേ. **കാരമ്ഭിയ**ന്തി വാ തസ്സ വനസ്സ നാമം. തസ്മാ കാരമ്ഭിയന്തി കാരമ്ഭനാമകേ വനേതി അത്ഥോ. **അഭിനദന്തീ**തി പാവുസ്സകാലേ മേഘഗജ്ജിതം സുത്വാ കേകാസദ്ദം കരോന്താ ഉതുസമ്പദാസിദ്ധേന സരേന ഹംസാദികേ അഭിഭവന്താ വിയ നദന്തി. **തേ**തി തേ മോരാ. **സീതവാതകീളിതാ**തി സീതേന മേഘവാതേന സഞ്ജാതകീളിതാ മധുരവസ്സിതം വസ്സന്താ. **സുത്ത**ന്തി ഭത്തസമ്മദവിനോദനത്ഥം സയിതം, കായകിലമഥപടിപസ്സമ്ഭനായ വാ അനുഞ്ഞാതവേലായം സുപന്തം. **ഝായ**ന്തി സമഥവിപസ്സനാഝാനേഹി ഝായനസീലം ഭാവനാനുയുത്തം. **നിബോധേന്തീ**തി പബോധേന്തി. “ഇമേപി നാമ നിദ്ദം അനുപഗന്ത്വാ ജാഗരന്താ അത്തനാ കത്തബ്ബം കരോന്തി, കിമങ്ഗം പനാഹ”ന്തി ഏവം സമ്പജഞ്ഞുപ്പാദനേന സയനതോ വുട്ഠാപേന്തീതി അധിപ്പായോ.

ചിത്തകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. ഗോസാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അഹം ഖോ വേളുഗുമ്ബസ്മി**ന്തി ആയസ്മതോ ഗോസാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ആചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ അഞ്ഞതരസ്മിം പബ്ബതേ രുക്ഖസാഖായം ഓലമ്ബമാനം പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പംസുകൂലചീവരം ദിസ്വാ “അരഹദ്ധജോ വതായ”ന്തി പസന്നചിത്തോ പുപ്ഫേഹി പൂജേഹി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തോ . തതോ പട്ഠായ ദേവമനുസ്സേസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തോ **ഗോസാലോ** നാമ നാമേന.

സോണേന പന കോടികണ്ണേന കതപരിചയത്താ തസ്സ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ "സോപി നാമ മഹാവിഭവോ പബ്ബജിസ്സതി , കിമങ്ഗം പനാഹ"ന്തി സഞ്ജാതസംവേഗോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സപ്പായം വസനട്ഠാനം ഗവേസന്തോ അത്തനോ ജാതഗാമസ്സ അവിദൂരേ ഏകസ്മിം സാനുപബ്ബതേ വിഹാസി. തസ്സ മാതാ ദിവസേ ദിവസേ ഭിക്ഖം ദേതി. അഥേകദിവസം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠസ്സ മാതാ മധുസക്ഖരാഭിസങ്ഖതം പായാസം അദാസി. സോ തം ഗഹേത്വാ തസ്സ പബ്ബതസ്സ ഛായായം അഞ്ഞതരസ്സ വേളുഗുമ്ബസ്സ മൂലേ നിസീദിത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ ധോവിതപത്തപാണീ വിപസ്സനം ആരഭി. ഭോജനസപ്പായലാഭേന കായചിത്താനം കല്ലതായ സമാഹിതോ ഉദയബ്ബയഞാണാദികേ തിക്ഖേ സൂരേ വഹന്തേ അപ്പകസിരേനേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ഭാവനം മത്ഥകം പാപേന്തോ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൮൧-൮൪) -

"ഹിമവന്തസ്സ അവിദൂരേ, ഉദങ്ഗണോ നാമ പബ്ബതോ;
തത്ഥദ്ദസം പംസുകൂലം, ദുമഗ്ഗമ്ഹി വിലമ്ബിതം.

"തീണി കിങ്കണിപുപ്ഫാനി, ഓചിനിത്വാനഹം തദാ;
ഹേട്ഠാ പഹട്ഠേന ചിത്തേന, പംസുകൂലം അപൂജയിം.

"തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസം അഗച്ഛഹം.

"ഏകനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പൂജിത്വാ അരഹദ്ധജം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന അധിഗന്ത്വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം പബ്ബതസാനുമേവ ഗന്തുകാമോ അത്തനോ പടിപത്തിം പവേദേന്തോ **"അഹം ഖോ വേളുഗുമ്ബസ്മി"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

൨൩. തത്ഥ **വേളുഗുമ്ബസ്മി**ന്തി വേളുഗച്ഛസ്സ സമീപേ, തസ്സ ഛായായം. **ഭുത്വാന മധുപായസ**ന്തി മധുപസിത്തപായാസം ഭുഞ്ജിത്വാ. **പദക്ഖിണ**ന്തി പദക്ഖിണഗ്ഗാഹേന, സത്ഥു ഓവാദസ്സ സമ്മാ സമ്പടിച്ഛനേനാതി അത്ഥോ. **സമ്മസന്തോ ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയ**ന്തി പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയഞ്ച വിപസ്സന്തോ, യദിപി ഇദാനി കതകിച്ചോ, ഫലസമാപത്തിം പന സമാപജ്ജിതും വിപസ്സനം പട്ഠപേന്തോതി അധിപ്പായോ. **സാനും പടിഗമിസ്സാമീ**തി പുബ്ബേ മയാ വുത്ഥപബ്ബതസാനുമേവ ഉദ്ദിസ്സ ഗച്ഛിസ്സാമി. **വിവേകമനുബ്രൂഹയ**ന്തി പടിപസ്സദ്ധിവിവേകം ഫലസമാപത്തികായവിവേകഞ്ച പരിബ്രൂഹയന്തോ, തസ്സ വാ പരിബ്രൂഹനഹേതു ഗമിസ്സാമീതി. ഏവം പന വത്വാ ഥേരോ തത്ഥേവ ഗതോ, അയമേവ ച ഇമസ്സ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി.

ഗോസാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. സുഗന്ധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അനുവസ്സികോ പബ്ബജിതോ**തി ആയസ്മതോ സുഗന്ധത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഇതോ ദ്വാനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കാലേ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ മിഗബ്യധനേന അരഞ്ഞേ വിചരതി. സത്ഥാ തസ്സ അനുകമ്പായ പദവളഞ്ജം ദസ്സേത്വാ ഗതോ. സോ സത്ഥു പദചേതിയാനി ദിസ്വാ പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരതായ ''സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗപുഗ്ഗലസ്സ ഇമാനി പദാനീ''തി പീതിസോമനസ്സജാതോ കോരണ്ഡകപുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ പൂജം കത്വാ ചിത്തം പസാദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചുതോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുടുമ്ബികോ ഹുത്വാ സത്ഥു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച മഹാദാനം പവത്തേത്വാ ഗന്ധകുടിം മഹഗ്ഘഗോസിതചന്ദനം പിസിത്വാ തേന പരിഭണ്ഡം കത്വാ പത്ഥനം പട്ഠപേസി - ''നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ മയ്ഹം സരീരം ഏവംസുഗന്ധം ഹോതൂ''തി. ഏവം അഞ്ഞാനിപി തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ ബഹൂനി പുഞ്ഞകമ്മാനി കത്വാ സുഗതീസു ഏവ പരിവത്തമാനോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തി. നിബ്ബത്തസ്സ ച തസ്സ മാതുകുച്ഛിഗതകാലതോ പട്ഠായ മാതു സരീരം സകലമ്പി ഗേഹം സുരഭിഗന്ധം വായതി. ജാതദിവസേ പന വിസേസതോ പരമസുഗന്ധം സാമന്തഗേഹേസുപി വായതേവ. തസ്സ മാതാപിതരോ ''അമ്ഹാകം പുത്തോ അത്തനാവ അത്തനോ നാമം ഗഹേത്വാ ആഗതോ''തി **സുഗന്ധോ**ത്വേവ നാമം അകംസു. സോ അനുപുബ്ബേന വയപ്പത്തോ മഹാസേലത്ഥേരം ദിസ്വാ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ സത്താഹബ്ഭന്തരേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൧൭-൨൪) -

''വനകമ്മികോ പുരേ ആസിം, പിതുമാതുമതേനഹം;
പസുമാരേന ജീവാമി, കുസലം മേ ന വിജ്ജതി.

''മമ ആസയസാമന്താ, തിസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ;
പദാനി തീണി ദസ്സേസി, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ.

''അക്കന്തേ ച പദേ ദിസ്വാ, തിസ്സനാമസ്സ സത്ഥുനോ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, പദേ ചിത്തം പസാദയിം.

''കോരണ്ഡം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, പാദപം ധരണീരുഹം;
സകോസകം ഗഹേത്വാന, പദസേട്ഠം അപൂജയിം.

''തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

''യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
കോരണ്ഡകഛവീ ഹോമി, സുപ്പഭാസോ ഭവാമഹം.

''ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പദപൂജായിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“അനുവസ്സികോ പബ്ബജിതോ”**തി ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

**൨൪**. തത്ഥ **അനുവസ്സികോ**തി അനുഗതോ ഉപഗതോ വസ്സം അനുവസ്സോ, അനുവസ്സോവ അനുവസ്സികോ. **പബ്ബജിതോ**തി പബ്ബജ്ജം ഉപഗതോ, പബ്ബജിതോ ഹുത്വാ ഉപഗതവസ്സമത്തോ ഏകവസ്സികോതി അത്ഥോ. അഥ വാ അനുഗതം പച്ഛാഗതം അപഗതം വസ്സം അനുവസ്സം, തം അസ്സ അത്ഥീതി അനുവസ്സികോ. യസ്സ പബ്ബജിതസ്സ വസ്സം അപരിപുണ്ണതായ ന ഗണനൂപഗതം, സോ ഏവം വുത്തോ, തസ്മാ അവസ്സികോതി വുത്തം ഹോതി. **പസ്സ ധമ്മസുധമ്മത**ന്തി തവ സത്ഥു ധമ്മസ്സ സുധമ്മഭാവം സ്വാക്ഖാതതം ഏകന്തനിയ്യാനികതം പസ്സ, യത്ഥ അനുവസ്സികോ തുവം പബ്ബജിതോ. പുബ്ബേനിവാസഞാണം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം ആസവക്ഖയഞാണന്തി **തിസ്സോ വിജ്ജാ** തയാ **അനുപ്പത്താ** സച്ഛികതാ, തതോ ഏവ **കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനം** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനം അനുസിട്ഠി ഓവാദോ അനുസിക്ഖിതോതി കതകിച്ചതം നിസ്സായ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഥേരോ അത്താനം പരം വിയ കത്വാ വദതീതി.

സുഗന്ധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൫. നന്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഓഭാസജാത**ന്തി ആയസ്മതോ നന്ദിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ ചേതിയേ ചന്ദനസാരേന വേദികം കാരേത്വാ ഉളാരം പൂജാസക്കാരം പവത്തേസി. തതോ പട്ഠായ അജ്ഝാസയസമ്പന്നോ ഹുത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും പുഞ്ഞകമ്മം ആചിനിത്വാ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ മാതാപിതരോ നന്ദിം ജനേന്തോ ജാതോതി **നന്ദിയോ**തി നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ അനുരുദ്ധാദീസു സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജന്തേസു സയമ്പി പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ കതാധികാരതായ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൫൯-൬൪) -

“പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിഖന്ധോവ, സമ്ബുദ്ധോ പരിനിബ്ബുതോ.

“നിബ്ബുതേ ച മഹാവീരേ, ഥൂപോ വിത്ഥാരികോ അഹു;
ദൂരതോവ ഉപട്ഠേന്തി, ധാതുഗേഹവരുത്തമേ.

“പസന്നചിത്തോ സുമനോ, അകം ചന്ദനവേദികം;
ദിസ്സതി ഥൂപഖന്ധോ ച, ഥൂപാനുച്ഛവികോ തദാ.

“ഭവേ നിബ്ബത്തമാനമ്ഹി, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ.
ഓമത്തം മേ ന പസ്സാമി, പുബ്ബകമ്മസ്സിദം ഫലം.

“പഞ്ചദസകപ്പസതേ, ഇതോ അട്ഠ ജനാ അഹും;
സബ്ബേ സമത്തനാമാ തേ ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അനുരുദ്ധത്ഥേരാദീഹി സദ്ധിം പാചീനവംസമിഗദായേ വിഹരന്തേ ഇമസ്മിം ഥേരേ ഏകദിവസം മാരോ പാപിമാ ഭിംസാപേതുകാമോ തസ്സ ഭേരവരൂപം ദസ്സേതി. ഥേരോ തം "മാരോ അയ"ന്തി ഞത്വാ "പാപിമ, യേ മാരധേയ്യം വീതിവത്താ, തേസം തവ കിരിയാ കിം കരിസ്സതി, തതോനിദാനം പന ത്വം ഏവ വിഘാതം അനത്ഥം പാപുണിസ്സസീ"തി ദസ്സേന്തോ **"ഓഭാസജാതം ഫലഗ"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൨൫**. തത്ഥ **ഓഭാസജാത**ന്തി ഞാണോഭാസേന ജാതോഭാസം അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണസ്സ അധിഗതത്താ. തേന അനവസേസതോ കിലേസന്ധകാരസ്സ വിഹതവിദ്ധംസിതഭാവതോ അതിവിയ പഭസ്സരന്തി അത്ഥോ. **ഫലഗ**ന്തി ഫലം ഗതം ഉപഗതം, അഗ്ഗഫലഞാണസഹിതന്തി അധിപ്പായോ. **ചിത്ത**ന്തി ഖീണാസവസ്സ ചിത്തം സാമഞ്ഞേന വദതി. തേനാഹ **"അഭിണ്ഹസോ"**തി. തഞ്ഹി നിരോധനിന്നതായ ഖീണാസവാനം നിച്ചകപ്പം അരഹത്തഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനതോ "ഫലേന സഹിത"ന്തി വത്തബ്ബതം അരഹതി. **താദിസ**ന്തി തഥാരൂപം, അരഹന്തന്തി അത്ഥോ. **ആസജ്ജാ**തി വിസോധേത്വാ പരിഭുയ്യ. **കണ്ഹാ**തി മാരം ആലപതി, സോ ഹി കണ്ഹകമ്മത്താ കണ്ഹാഭിജാതിതായ ച "കണ്ഹോ"തി വുച്ചതി. **ദുക്ഖം നിഗച്ഛസീ**തി ഇധ കുച്ഛിഅനുപ്പവേസാദിനാ നിരത്ഥകം കായപരിസ്സമം ദുക്ഖം, സമ്പരായേ ച അപ്പതികാരം അപായദുക്ഖം ഉപഗമിസ്സസി പാപുണിസ്സസി. തം സുത്വാ മാരോ "ജാനാതി മം സമണോ"തി തത്ഥേവന്തരധായീതി.

നന്ദിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. അഭയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുത്വാ സുഭാസിതം വാച**ന്തി ആയസ്മതോ അഭയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ധമ്മകഥികോ ഹുത്വാ ധമ്മകഥനകാലേ പഠമം ചതൂഹി ഗാഥാഹി ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവിത്വാ പച്ഛാ ധമ്മം കഥേസി. തേനസ്സ പുഞ്ഞകമ്മബലേന കപ്പാനം സതസഹസ്സം അപായപടിസന്ധി നാമ നാഹോസി. തഥാ ഹി വുത്തം -

> "അഭിത്ഥവിത്വാ പദുമുത്തരം ജിനം, പസന്നചിത്തോ അഭയോ സയമ്ഭും;
> ന ഗച്ഛി കപ്പാനി അപായഭൂമിം, സതസഹസ്സാനി ഉളാരസദ്ധോ"തി.
> (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൨൭)

ഖേത്തസമ്പത്തിയാദീഹി തസ്സ ച പുബ്ബപച്ഛിമസന്നിട്ഠാനചേതനാനം അതിവിയ ഉളാരഭാവേന സോ അപരിമേയ്യോ പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ കുസലാഭിസന്ദോ താദിസോ അഹോസി. "അചിന്തിയേ പസന്നാനം, വിപാകോ ഹോതി അചിന്തിയോ"തി (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൧൪൨) ഹി വുത്തം. തത്ഥ തത്ഥ ഹി ഭവേ ഉപചിതം പുഞ്ഞം തസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭകമഹോസി. തഥാ ഹി സോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കേതകപുപ്ഫേഹി പൂജമകാസി. ഏവം ഉളാരേഹി പുഞ്ഞവിസേസേഹി സുഗതീസു ഏവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രഞ്ഞോ ബിമ്ബിസാരസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. **അഭയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ ഉപ്പത്തി പരതോ ആവി ഭവിസ്സതി. സോ നിഗണ്ഠേന നാടപുത്തേന ഉഭതോകോടികം പഞ്ഹം സിക്ഖാപേത്വാ "ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വാദം ആരോപേഹീ"തി വിസ്സജ്ജിതോ ഭഗവന്തം

ഉപസങ്കമിത്വാ തം പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ തസ്സ പഞ്ഹസ്സ അനേകംസബ്യാകരണഭാവേ ഭഗവതാ കഥിതേ നിഗണ്ഠാനം പരാജയം, സത്ഥു ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവം വിദിത്വാ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസി. തതോ രഞ്ഞേ ബിമ്ബിസാരേ കാലങ്കതേ സഞ്ജാതസംവേഗോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ താലച്ഛിഗ്ഗളൂപമസുത്തദേസനായ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ പുന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൧൭-൨൨) -

> "വിനതാനദിയാ തീരേ, വിഹാസി പുരിസുത്തമോ;
> അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതം.
>
> "മധുഗന്ധസ്സ പുപ്ഫേന, കേതകസ്സ അഹം തദാ;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസേട്ഠമപൂജയിം.
>
> "ഏകനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.
>
> "കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തികിത്തനേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **"സുത്വാ സുഭാസിതം വാച"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൨൬.** തത്ഥ **സുത്വാ**തി സോതം ഓദഹിത്വാ, സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരേത്വാ. **സുഭാസിത**ന്തി സുട്ഠു ഭാസിതം, സമ്മദേവ ഭാസിതം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവതോ മഹാകാരുണികതായ ച കിഞ്ചി അവിസംവാദേത്വാ യഥാധിപ്പേതസ്സ അത്ഥസ്സ ഏകന്തതോ സാധനവസേന ഭാസിതം ചതുസച്ചവിഭാവനീയധമ്മകഥം. ന ഹി സച്ചവിനിമുത്താ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ അത്ഥി. **ബുദ്ധസ്സാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സ. **ആദിച്ചബന്ധുനോ**തി ആദിച്ചവംസേ സമ്ഭൂതത്താ ആദിച്ചോ ബന്ധു ഏതസ്സാതി ആദിച്ചബന്ധു, ഭഗവാ. തസ്സ ആദിച്ചബന്ധുനോ. ആദിച്ചസ്സ വാ ബന്ധൂതി ആദിച്ചബന്ധു, ഭഗവാ. തസ്സ ഭഗവതോ ഓരസപുത്തഭാവതോ. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "യോ അന്ധകാരേ തമസീ പഭങ്കരോ, വേരോചനോ മണ്ഡലീ ഉഗ്ഗതേജോ;
> മാ രാഹു ഗിലീ ചരമന്തലിക്ഖേ, പജം മമം രാഹു പമുഞ്ച സൂരിയ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൯൧);

**പച്ചബ്യധി**ന്തി പടിവിജ്ഝിം. **ഹീ**-തി നിപാതമത്തം. **നിപുണ**ന്തി സണ്ഹം പരമസുഖുമം, നിരോധസച്ചം, ചതുസച്ചമേവ വാ. **ഹീ**-തി വാ ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ പച്ചബ്യധിം നിപുണം ചതുസച്ചം, തസ്മാ ന ദാനി കിഞ്ചി പടിവിജ്ഝിതബ്ബം അത്ഥീതി അത്ഥോ. യഥാ കിം പടിവിജ്ഝീതി ആഹ **"വാലഗ്ഗം ഉസുനാ യഥാ"**തി. യഥാ സത്തധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിം സുസിക്ഖിതോ കുസലോ ഇസ്സാസോ ഉസുനാ കണ്ഡേന അവിരജ്ഝന്തോ വിജ്ഝേയ്യ, ഏവം പച്ചബ്യധിം നിപുണം അരിയസച്ചന്തി യോജനാ.

അഭയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. ലോമസകങ്ഗിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ദബ്ബം കുസ**ന്തി ആയസ്മതോ ലോമസകങ്ഗിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ നാനാപുപ്ഫേഹി പൂജേത്വാ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ പുന അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി. തേന ച സമയേന സത്ഥാരാ ഭദ്ദേകരത്തപടിപദായ കഥിതായ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭദ്ദേകരത്തസുത്തവസേന തേന സാകച്ഛം കരോതി. സോ തം ന സമ്പായാസി. അസമ്പായന്തോ "അഹം അനാഗതേ തുയ്ഹം ഭദ്ദേകരത്തം കഥേതും സമത്ഥോ ഭവേയ്യ"ന്തി പണിധാനം അകാസി, ഇതരോ "പുച്ഛേയ്യ"ന്തി. ഏതേസു പഠമോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ സുഖുമാലഭാവേന സോണസ്സ വിയ പാദതലേസു ലോമാനി ജാതാനി, തേനസ്സ **ലോമസകങ്ഗിയോ**തി നാമം അഹോസി. ഇതരോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ചന്ദനോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. ലോമസകങ്ഗിയോ അനുരുദ്ധാദീസു സക്യകുമാരേസു പബ്ബജന്തേസു പബ്ബജിതും ന ഇച്ഛി. അഥ നം സംവേജേതും ചന്ദനോ ദേവപുത്തോ ഉപസങ്കമിത്വാ ഭദ്ദേകരത്തം പുച്ഛി. ഇതരോ "ന ജാനാമീ"തി. പുന ദേവപുത്തോ "അഥ കസ്മാ തയാ 'ഭദ്ദേകരത്തം കഥേയ്യ'ന്തി സങ്ഗരോ കതോ, ഇദാനി പന നാമമത്തമ്പി ന ജാനാസീ"തി ചോദേസി. ഇതരോ തേന സദ്ധിം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ, "മയാ കിര, ഭന്തേ, പുബ്ബേ 'ഇമസ്സ ഭദ്ദേകരത്തം കഥേസ്സാമീ'തി സങ്ഗരോ കതോ"തി പുച്ഛി. ഭഗവാ "ആമ, കുലപുത്ത, കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ തയാ ഏവം കത"ന്തി ആഹ. സ്വായമത്ഥോ ഉപരിപണ്ണാസകേ ആഗതനയേന വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബോ. അഥ ലോമസകങ്ഗിയോ "തേന ഹി, ഭന്തേ, പബ്ബാജേഥ മ"ന്തി ആഹ. ഭഗവാ "ന, ഖോ, തഥാഗതാ മാതാപിതൂഹി അനനുഞ്ഞാതം പുത്തം പബ്ബാജേന്തീ"തി പടിക്ഖിപി. സോ മാതു സന്തികം ഗന്ത്വാ "അനുജാനാഹി മം, അമ്മ, പബ്ബജിതും, പബ്ബജിസ്സാമഹ"ന്തി വത്വാ, മാതരാ "താത, സുഖുമാലോ ത്വം കഥം പബ്ബജിസ്സസീ"തി വുത്തേ, "അത്തനോ പരിസ്സയസഹനഭാവം പകാസേന്തോ **"ദബ്ബം കുസം പോടകില"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

൨൭. തത്ഥ **ദബ്ബ**ന്തി ദബ്ബതിണമാഹ, യം "സദ്ദുലോ"തിപി വുച്ചതി. **കുസ**ന്തി കുസതിണം, യോ "കാസോ"തി വുച്ചതി. **പോടകില**ന്തി സകണ്ടകം അകണ്ടകഞ്ച ഗച്ഛം. ഇധ പന സകണ്ടകമേവ അധിപ്പേതം. ഉസീരാദീനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി. ദബ്ബാദീനി തിണാനി ബീരണതിണാനി പാദേഹി അക്കന്തസ്സാപി ദുക്ഖജനകാനി ഗമനന്തരായകരാനി ച, താനി ച പനാഹം **ഉരസാ പനുദിസ്സാമി** ഉരസാപി അപനേസ്സാമി. ഏവം അപനേന്തോ തം നിമിത്തം ദുക്ഖം സഹന്തോ അരഞ്ഞായതനേ ഗുമ്ബന്തരം പവിസിത്വാ സമണധമ്മം കാതും സക്ഖിസ്സാമി. കോ പന വാദോ പാദേഹി അക്കമനേതി ദസ്സേതി. **വിവേകമനുബ്രൂഹയ**ന്തി കായവിവേകം ചിത്തവിവേകം ഉപധിവിവേകഞ്ച അനുബ്രൂഹയന്തോ. ഗണസങ്ഗണികഞ്ഹി പഹായ കായവിവേകം അനുബ്രൂഹയന്തസ്സേവ അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചിത്തം സമാദഹന്തസ്സ ചിത്തവിവേകോ, ന സങ്ഗണികാരതസ്സ. സമാഹിതസ്സേവ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തസ്സ സമഥവിപസ്സനഞ്ച യുഗനദ്ധം കരോന്തസ്സ കിലേസാനം ഖേപനേന ഉപധിവിവേകാധിഗമോ, ന അസമാഹിതസ്സ. തേന വുത്തം "വിവേകമനുബ്രൂഹയന്തി കായവിവേകം ചിത്തവിവേകം ഉപധിവിവേകഞ്ച അനുബ്രൂഹയന്തോ"തി. ഏവം പന പുത്തേന വുത്തേ മാതാ "തേന ഹി, താത,

പബ്ബജാ''തി അനുജാനി. സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. തം സത്ഥാ പബ്ബാജേസി. തം പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞം പവിസന്തം ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - ''ആവുസോ, ത്വം സുഖുമാലോ കിം സക്ഖിസ്സസി അരഞ്ഞേ വസിതു''ന്തി. സോ തേസമ്പി തമേവ ഗാഥം വത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൨൩-൨൭) -

''സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, നാനാപുപ്ഫേഹി പൂജയിം.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ തംയേവ ഗാഥം അഭാസീതി.

ലോമസകങ്ഗിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. ജമ്ബുഗാമിയപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കച്ചി നോ വത്ഥപസുതോ**തി ആയസ്മതോ ജമ്ബുഗാമിയപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഹുത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ആചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ വേസ്സഭുസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഏകദിവസം കിംസുകാനി പുപ്ഫാനി ദിസ്വാ താനി പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തോ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ആകാസേ ഖിപന്തോ പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസേസു നിബ്ബത്തോ. തതോ പരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ചമ്പായം ജമ്ബുഗാമിയസ്സ നാമ ഉപാസകസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസേസു നിബ്ബത്തോ. തതോ പരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ചമ്പായം ജമ്ബുഗാമിയസ്സ നാമ ഉപാസകസ്സ പുത്വാ നിബ്ബത്തി. തേനസ്സ **ജമ്ബുഗാമിയപുത്തോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സാകേതേ അഞ്ജനവനേ വസതി. അഥസ്സ പിതാ ''കിം നു ഖോ മമ പുത്തോ സാസനേ അഭിരതോ വിഹരതി, ഉദാഹു നോ''തി വീമംസനത്ഥം **''കച്ചി നോ വത്ഥപസുതോ''**തി ഗാഥം ലിഖിത്വാ പേസേസി. സോ തം വാചേത്വാ, ''പിതാ മേ പമാദവിഹാരം ആസങ്കതി, അഹഞ്ച അജ്ജാപി പുഥുജ്ജനഭൂമിം നാതിവത്തോ''തി സംവേഗജാതോ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൦.൨൪-൩൦) -

''കിംസുകം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, പഗ്ഗഹേത്വാന അഞ്ജലിം;
ബുദ്ധസേട്ഠം സരിത്വാന, ആകാസേ അഭിപൂജയിം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഞാതീനം വസനനഗരം ഗന്ത്വാ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം പകാസേന്തോ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേസി. തം ദിസ്വാ ഞാതകാ പസന്നമാനസാ ബഹൂ സങ്ഘാരാമേ കാരേസും. ഥേരോപി സകപിതരാ പേസിതം ഗാഥം അങ്കുസം കത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോപി പിതുപൂജനത്ഥം **“കച്ചി നോ വത്ഥപസുതോ”**തി തമേവ ഗാഥം അഭാസി.

**൨൮.** തത്ഥ **കച്ചീ**തി പുച്ഛായം നിപാതോ. **നോ**തി പടിസേധേ. **വത്ഥപസുതോ**തി വത്ഥേ പസുതോ വത്ഥപസുതോ, ചീവരമണ്ഡനാഭിരതോ. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം പത്തമണ്ഡനാദിചാപല്ലപടിക്ഖേപസ്സാപി അധിപ്പേതത്താ. “കച്ചി ന വത്ഥപസുതോ”തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **ഭൂസനാരതോ**തി അത്തഭാവവിഭൂസനായ രതോ അഭിരതോ, യഥേകച്ചേ പബ്ബജിത്വാപി ചപലാ കായദള്ഹിബഹുലാ ചീവരാദിപരിക്ഖാരസ്സ അത്തനോ സരീരസ്സ ച മണ്ഡനവിഭൂസനട്ഠാനായ യുത്താ ഹോന്തി. കിമേവ പരിക്ഖാരപസുതോ ഭൂസനാരതോ ച നാഹോസീതി അയമേത്ഥ പദദ്വയസ്സാപി അത്ഥോ. **സീലമയം ഗന്ധ**ന്തി അഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനേന സുപരിസുദ്ധസ്സ ചതുബ്ബിധസ്സപി സീലസ്സ വസേന യ്വായം “യോ ച സീലവതം പജാതി ന ഇതരാ ദുസ്സീലപജാ, ദുസ്സീലത്തായേവ ദുസ്സില്യമയം ദുഗ്ഗന്ധം വായതി, ഏവം ത്വം ദുഗ്ഗന്ധം അവായിത്വാ കച്ചി സീലമയം ഗന്ധം വായസീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **നേതരാ പജാ**തി ന ഇതരാ ദുസ്സീലപജാ, തം കച്ചി ന ഹോതി, യതോ സീലമയം ഗന്ധം വായസീതി ബ്യതിരേകേന സീലഗന്ധവായനമേവ വിഭാവേതി.

ജമ്ബുഗാമിയപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. ഹാരിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സമുന്നമയമത്താന**ന്തി ആയസ്മതോ ഹാരിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഹുത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞസമ്ഭാരം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സുദസ്സനം നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കുടജപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിനഗരേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി. **ഹാരിതോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ വയപ്പത്തസ്സ മാതാപിതരോ കുലരൂപാദീഹി അനുച്ഛവികം കുമാരികം ബ്രാഹ്മണധീതരം ആനേസും. സോ തായ സദ്ധിം ഭോഗസുഖം അനുഭവന്തോ ഏകദിവസം അത്തനോ തസ്സാ ച രൂപസമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ ധമ്മതായ ചോദിയമാനോ “ഈദിസം നാമ രൂപം നചിരസ്സേവ ജരായ മച്ചുനാ ച അഭിപ്പമദ്ദീയതീ”തി സംവേഗം പടിലഭി. കതിപയദിവസാതിക്കമേനേവ ചസ്സ ഭരിയം കണ്ഹസപ്പോ ഡംസിത്വാ മാരേസി. സോ തേന ഭിയ്യോസോമത്തായ സഞ്ജാതസംവേഗോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ

ധമ്മം സുത്വാ ഘരബന്ധനേ ഛിന്ദിത്വാ പബ്ബജി. തസ്സ ച ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരന്തസ്സ കമ്മട്ഠാനം ന സമ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഉജുഗതം ന ഹോതി. സോ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ അഞ്ഞതരം ഉസുകാരം ഉസുദണ്ഡം യന്തേ പക്ഖിപിത്വാ ഉജും കരോന്തം ദിസ്വാ "ഇമേ അചേതനമ്പി നാമ ഉജും കരോന്തി, കസ്മാ അഹം ചിത്തം ഉജും ന കരിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ തതോവ പടിനിവത്തിത്വാ ദിവാട്ഠാനേ നിസിന്നോ വിപസ്സനം ആരഭി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഉപരി ആകാസേ നിസീദിത്വാ ഓവാദം ദേന്തോ **"സമുന്നമയമത്താന"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി. അയമേവ ഥേരോ അത്താനം പരം വിയ ഓവദന്തോ അഭാസീതി ച വദന്തി.

**൨൯**. തത്ഥ **സമുന്നമയ**ന്തി സമ്മാ ഉന്നമേന്തോ, സമാപത്തിവസേന കോസജ്ജപക്ഖേ പതിതും അദത്വാ തതോ ഉദ്ധരന്തോ വീരിയസമതം യോജേന്തോതി അത്ഥോ. **അത്താന**ന്തി ചിത്തം, അഥ വാ **സമുന്നമയാ**തി കോസജ്ജപക്ഖതോ സമുന്നമേഹി. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. ഹീനവീരിയതായ തവ ചിത്തം കമ്മട്ഠാനവീഥിം നപ്പടിപജ്ജതി ചേ, തം വീരിയാരമ്ഭവസേന സമ്മാ ഉന്നമേഹി, അനോനതം അനപനതം കരോഹീതി അധിപ്പായോ. ഏവം പന കരോന്തോ **ഉസുകാരോവ തേജനം. ചിത്തം ഉജും കരിത്വാന, അവിജ്ജം ഭിന്ദ ഹാരിതാ**തി. യഥാ നാമ ഉസുകാരോ കണ്ഡം ഈസകമ്പി ഓനതം അപനതഞ്ച വിജ്ഝന്തോ ലക്ഖം ഭിന്ദനത്ഥം ഉജും കരോതി, ഏവം കോസജ്ജപാതതോ അരക്ഖണേന ഓനതം ഉദ്ധച്ചപാതതോ അരക്ഖണേന അപനതം വിജ്ഝന്തോ അപ്പനാപത്തിയാ ചിത്തം ഉജും കരിത്വാന സമാഹിതചിത്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ സീഘം അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണേന അവിജ്ജം ഭിന്ദ പദാലേഹീതി. തം സുത്വാ ഥേരോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ നചിരേനേവ അരഹാ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൭.൩൯-൪൩) -

"ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, വസലോ നാമ പബ്ബതോ;
ബുദ്ധോ സുദസ്സനോ നാമ, വസതേ പബ്ബതന്തരേ.

"പുപ്ഫം ഹേമവന്തം ഗയ്ഹ, വേഹാസം അഗമാസഹം;
തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം.

"പുപ്ഫം കുടജമാദായ, സീസേ കത്വാനഹം തദാ;
ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപേസിം, സയമ്ഭുസ്സ മഹേസിനോ.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫപൂജായിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോപി തമേവ ഗാഥം അഭാസി.

ഹാരിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ആബാധേ മേ സമുപ്പന്നേ**തി ആയസ്മതോ ഉത്തിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ചന്ദഭാഗായ നദിയാ മഹാരൂപോ സുസുമാരോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. സോ പാരം ഗന്തും നദിയാ തീരം ഉപഗതം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പാരം നേതുകാമോ തീരസമീപേ നിപജ്ജി. ഭഗവാ തസ്സ അനുകമ്പായ പിട്ഠിയം പാദേ ഠപേസി. സോ ഹട്ഠോ ഉദഗ്ഗോ പീതിവേഗേന ദിഗുണുസ്സാഹോ ഹുത്വാ സോതം ഛിന്ദന്തോ സീഘേന ജവേന ഭഗവന്തം പരതീരം നേസി. ഭഗവാ തസ്സ ചിത്തപ്പസാദം ഓലോകേത്വാ ''അയം ഇതോ ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ പട്ഠായ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ അമതം പാപുണിസ്സതീ''തി ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി.

സോ തഥാ സുഗതീസുയേവ പരിബ്ഭമന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **ഉത്തിയോ** നാമ നാമേന. സോ വയപ്പത്തോ ''അമതം പരിയേസിസ്സാമീ''തി പരിബ്ബാജകോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സാസനേ പബ്ബജിത്വാപി സീലാദീനം അവിസോധിതത്താ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ വിസേസം നിബ്ബത്തേത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തേ ദിസ്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ സങ്ഖേപേനേവ ഓവാദം യാചി. സത്ഥാപി തസ്സ ''തസ്മാതിഹ ത്വം, ഉത്തിയ, ആദിമേവ വിസോധേഹീ''തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൫) സങ്ഖേപേനേവ ഓവാദം അദാസി. സോ തസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സനം ആരഭി. തസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സനസ്സ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി. ഉപ്പന്നേ പന ആബാധേ സഞ്ജാതസംവേഗോ വീരിയാരമ്ഭവത്ഥും കത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩.൩൮൫-൩൯൧) -

''ചന്ദഭാഗാനദീതീരേ, സുസുമാരോ അഹം തദാ;
സഗോചരപസുതോഹം, നദിതിത്ഥം അഗച്ഛഹം.

''സിദ്ധത്ഥോ തമ്ഹി സമയേ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
നദിം തരിതുകാമോ സോ, നദിതിത്ഥം ഉപാഗമി.

''ഉപഗതേ ച സമ്ബുദ്ധേ, അഹമ്പി തത്ഥുപാഗമിം;
ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ഇമം വാചം ഉദീരയിം.

''അഭിരൂഹ മഹാവീര, താരേസ്സാമി അഹം തുവം;
പേത്തികം വിസയം മയ്ഹം, അനുകമ്പ മഹാമുനി.

''മമ ഉഗ്ഗജ്ജനം സുത്വാ, അഭിരൂഹി മഹാമുനി;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, താരേസിം ലോകനായകം.

''നദിയാ പാരിമേ തീരേ, സിദ്ധത്ഥോ ലോകനായകോ;
അസ്സാസേസി മമം തത്ഥ, അമതം പാപുണിസ്സതി.

''തമ്ഹാ കായാ ചവിത്വാന, ദേവലോകം അഗച്ഛഹം;

ദിബ്ബസുഖം അനുഭവിം, അച്ഛരാഹി പുരക്ഖതോ.

“സത്തക്ഖത്തുഞ്ച ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാസഹം;
തീണിക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, മഹിയാ ഇസ്സരോ അഹും.

“വിവേകമനുയുത്തോഹം , നിപകോ ച സുസംവുതോ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, താരേസിം യം നരാസഭം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തരണായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ സമ്മാ പടിപത്തിയാ പരിപുണ്ണാകാരവിഭാവനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“ആബാധേ മേ സമുപ്പന്നേ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൦.** തത്ഥ **ആബാധേ മേ സമുപ്പന്നേ**തി സരീരസ്സ ആബാധനതോ “ആബാധോ”തി ലദ്ധനാമേ വിസഭാഗധാതുക്ഖോഭഹേതുകേ രോഗേ മയ്ഹം സഞ്ജാതേ. **സതി മേ ഉദപജ്ജഥാ**തി “ഉപ്പന്നോ ഖോ മേ ആബാധോ, ഠാനം ഖോ പനേതം വിജ്ജതി, യദിദം ആബാധോ വഡ്ഢേയ്യ. യാവ പനായം ആബാധോ ന വഡ്ഢതി, ഹന്ദാഹം വീരിയം ആരഭാമി ‘അപ്പത്തസ്സ പത്തിയാ അനധിഗതസ്സ അധിഗമായ അസച്ഛികതസ്സ സച്ഛികിരിയായാ’”തി വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുഭൂതാ സതി തസ്സേവ ആബാധസ്സ വസേന ദുക്ഖായ വേദനായ പീളിയമാനസ്സ മയ്ഹം ഉദപാദി. തേനാഹ **“ആബോധോ മേ സമുപ്പന്നോ, കാലോ മേ നപ്പമജ്ജിതു”**ന്തി. ഏവം ഉപ്പന്നഞ്ഹി സതിം അങ്കുസം കത്വാ അയം ഥേരോ അരഹത്തം പത്തോതി.

ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൪. ചതുത്ഥവഗ്ഗോ

### ൧. ഗഹ്വരതീരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഫുട്ഠോ ഡംസേഹീ**തി ആയസ്മതോ ഗഹ്വരതീരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മിഗലുദ്ദോ ഹുത്വാ അരഞ്ഞേ വിചരന്തോ അദ്ദസ സിഖിം ഭഗവന്തം അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ ദേവനാഗയക്ഖാനം ധമ്മം ദേസേന്തം, ദിസ്വാ പന പസന്നമാനസോ “ധമ്മോ ഏസ വുച്ചതീ”തി സരേ നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസി. സോ തേന ചിത്തപ്പസാദേന ദേവലോകേ ഉപ്പന്നോ പുന അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ “അഗ്ഗിദത്തോ”തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഭഗവതോ യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ സഞ്ജാതപ്പസാദോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഗഹ്വരതീരേ നാമ അരഞ്ഞട്ഠാനേ വസതി. തേനസ്സ **ഗഹ്വരതീരിയോ**തി സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ

നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൪൭-൫൦) -

> ‘‘മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസി, അരഞ്ഞേ വിപിനേ അഹം;
> അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതം.
>
> ‘‘ചതുസച്ചം പകാസേന്തം, ദേസേന്തം, അമതം പദം;
> അസ്സോസിം മധുരം ധമ്മം, സിഖിനോ ലോകബന്ധുനോ.
>
> ‘‘ഘോസേ ചിത്തം പസാദേസിം, അസമപ്പടിപുഗ്ഗലേ;
> തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഉത്തരിം ദുത്തരം ഭവം.
>
> ‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഘോസസഞ്ഞായിദം ഫലം.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ സാവത്ഥിയം അഗമാസി. തസ്സ ആഗതഭാവം സുത്വാ ഞാതകാ ഉപഗന്ത്വാ മഹാദാനം പവത്തേസും. സോ കതിപയദിവസേ വസിത്വാ അരഞ്ഞമേവ ഗന്തുകാമോ അഹോസി. തം ഞാതകാ, ‘‘ഭന്തേ, അരഞ്ഞം നാമ ഡംസമകസാദിവസേന ബഹുപരിസ്സയം, ഇധേവ വസഥാ’’തി ആഹംസു. തം സുത്വാ ഥേരോ ‘‘അരഞ്ഞവാസോയേവ മയ്ഹം രുച്ചതീ’’തി വിവേകാഭിരതികിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ ‘‘ഫുട്ഠോ ഡംസേഹീ’’തി ഗാഥം അഭാസി.

൩൧. തത്ഥ **ഫുട്ഠോ ഡംസേഹി മകസേഹീ**തി ഡംസനസീലതായ ‘‘ഡംസാ’’തി ലദ്ധനാമാഹി അന്ധകമക്ഖികാഹി, മകസനഞ്ഞിതേഹി ച സൂചിമുഖപാണേഹി ഫുസ്സിതോ ദട്ഠോതി അത്ഥോ. **അരഞ്ഞസ്മി**ന്തി ‘‘പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ’’ന്തി (പാരാ॰ ൬൫൪) വുത്തഅരഞ്ഞലക്ഖണയോഗതോ അരഞ്ഞേ. **ബ്രഹാവനേ**തി മഹാരുക്ഖഗച്ഛഗഹനതായ മഹാവനേ അരഞ്ഞാനിയം. **നാഗോ സങ്ഗാമസീസേവാ**തി സങ്ഗാമാവചരോ ഹത്ഥിനാഗോ വിയ സങ്ഗാമമുദ്ധനി പരസേനാസമ്പഹാരം. ‘‘അരഞ്ഞവാസോ നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിതോ ഥോമിതോ’’തി ഉസ്സാഹജാതോ **സതോ** സതിമാ ഹുത്വാ **തത്ര** തസ്മിം അരഞ്ഞേ, തസ്മിം വാ ഡംസാദിസമ്ഫസ്സേ ഉപട്ഠിതേ **അധിവാസയേ** അധിവാസേയ്യ സഹേയ്യ, ‘‘ഡംസാദയോ മം ആബാധേന്തീ’’തി അരഞ്ഞവാസം ന ജഹേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഗഹ്വരതീരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. സുപ്പിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അജരം ജീരമാനേനാ**തി ആയസ്മതോ സുപ്പിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ വസന്തോ തത്ഥ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഫലാഫലം അദാസി, തഥാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കാലേ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ അനുക്കമേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ

കല്യാണമിത്തസന്നിസ്സയേന ലദ്ധസംവേഗോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ബഹുസ്സുതോ അഹോസി. ജാതിമദേന സുതമദേന ച അത്താനം ഉക്കംസേന്തോ പരേ ച വമ്ഭേന്തോ വിഹാസി. സോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ തസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന സാവത്ഥിയം പരിഭൂതരൂപേ സുസാനഗോപകകുലേ നിബ്ബത്തി. **സുപ്പിയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. അഥ വിഞ്ഞുതം പത്തോ അത്തനോ സഹായഭൂതം സോപാകത്ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ സമ്മാപടിപത്തിം പൂരേത്വാ **"അജരം ജീരമാനേനാ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൨**. തത്ഥ **അജര**ന്തി ജരാരഹിതം, നിബ്ബാനം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി അജാതത്താ നത്ഥി ഏത്ഥ ജരാ, ഏതസ്മിം വാ അധിഗതേ പുഗ്ഗലസ്സ സാ നത്ഥീതി ജരാഭാവഹേതുതോപി അജരം നാമ. **ജീരമാനേനാ**തി ജീരന്തേന, ഖണേ ഖണേ ജരം പാപുണന്തേന. **തപ്പമാനേനാ**തി സന്തപ്പമാനേന, രാഗാദീഹി ഏകാദസഹി അഗ്ഗീഹി ദയ്ഹമാനേന. **നിബ്ബുതി**ന്തി യഥാവുത്തസന്താപാഭാവതോ നിബ്ബുതസഭാവം നിബ്ബാനം. **നിമിയ**ന്തി പരിവത്തേയ്യം ചേതാപേയ്യം. **പരമം സന്തി**ന്തി അനവസേസകിലേസാഭിസങ്ഖാരപരിളാഹവൂപസമധമ്മതായ ഉത്തമം സന്തിം. ചതൂഹി യോഗേഹി അനനുബന്ധത്താ **യോഗക്ഖേമം**. അത്തനോ ഉത്തരിതരസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ **അനുത്തരം**. അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - ഖണേ ഖണേ ജരായ അഭിഭുയ്യമാനത്താ ജീരമാനേന, തഥാ രാഗഗ്ഗിആദീഹി സന്തപ്പമാനേന ഗതോ ഏവം അനിച്ചേന ദുക്ഖേന അസാരേന സബ്ബഥാപി അനുപസന്തസഭാവേന സഉപദ്ദവേന, തപ്പടിപക്ഖഭാവതോ അജരം പരമുപസമഭൂതം കേനചി അനുപദ്ദുതം അനുത്തരം നിബ്ബാനം നിമിയം പരിവത്തേയ്യം "മഹാ വത മേ ലാഭോ മഹാ ഉദയോ ഹത്ഥഗതോ"തി. യഥാ ഹി മനുസ്സാ യം കിഞ്ചി ഭണ്ഡം പരിവത്തേന്താ നിരപേക്ഖാ ഗയ്ഹമാനേന സമ്ബഹുമാനാ ഹോന്തി, ഏവമയം ഥേരോ പഹിതത്തോ വിഹരന്തോ അത്തനോ കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖതം, നിബ്ബാനം പടിപേസിതത്തഞ്ച പകാസേന്തോ "നിമിയം പരമം സന്തിം, യോഗക്ഖേമം അനുത്തര"ന്തി വത്വാ തമേവ പടിപത്തിം പരിബ്രൂഹയന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൭൯-൭൭) -

"വരുണോ നാമ നാമേന, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ;
ഛഡ്ഡേത്വാ ദസ പുത്താനി, വനമജ്ഝോഗഹിം തദാ.

"അസ്സമം സുകതം കത്വാ, സുവിഭത്തം മനോരമം;
പണ്ണസാലം കരിത്വാന, വസാമി വിപിനേ അഹം.

"പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമുദ്ധരിതുകാമോ സോ, ആഗച്ഛി മമ അസ്സമം.

"യാവതാ വനസണ്ഡമ്ഹി, ഓഭാസോ വിപുലോ അഹു;
ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, പജ്ജലീ വിപിനം തദാ.

"ദിസ്വാന തം പാടിഹീരം, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ താദിനോ;
പത്തപുടം ഗഹേത്വാന, ഫലേന പൂജയിം അഹം.

“ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, സഹഖാരിമദാസഹം;
അനുകമ്പായ മേ ബുദ്ധോ, ഇദം വചനമബ്രവി.

“ഖാരിഭാരം ഗഹേത്വാന, പച്ഛതോ ഏഹി മേ തുവം;
പരിഭുത്തേ ച സങ്ഘമ്ഹി, പുഞ്ഞം തവ ഭവിസ്സതി.

“പുടകം തം ഗഹേത്വാന, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സദാസഹം;
തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, തുസിതം ഉപപജ്ജഹം.

“തത്ഥ ദിബ്ബേഹി നച്ചേഹി, ഗീതേഹി വാദിതേഹി ച;
പുഞ്ഞകമ്മേന സംയുത്തം, അനുഭോമി സദാ സുഖം.

“യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“യാവതാ ചതുരോ ദീപാ, സസമുദ്ദാ സപബ്ബതാ;
ഫലം ബുദ്ധസ്സ ദത്വാന, ഇസ്സരം കാരയാമഹം.

“യാവതാ യേ പക്ഖിഗണാ, ആകാസേ ഉപ്പതന്തി ചേ;
തേപി മേ വസമന്വേന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“യാവതാ വനസണ്ഡമ്ഹി, യക്ഖാ ഭൂതാ ച രക്ഖസാ;
കുമ്ഭണ്ഡാ ഗരുളാ ചാപി, പാരിചരിയം ഉപേന്തി മേ.

“കുമ്മാ സോണാ മധുകാരാ, ഡംസാ ച മകസാ ഉഭോ;
തേപി മം വസമന്വേന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“സുപണ്ണാ നാമ സകുണാ, പക്ഖിജാതാ മഹബ്ബലാ;
തേപി മം സരണം യന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“യേപി ദീഘായുകാ നാഗാ, ഇദ്ധിമന്തോ മഹായസാ;
തേപി മം വസമന്വേന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“സീഹാ ബ്യഗ്ഘാ ച ദീപീ ച, അച്ഛകോകതരച്ഛകാ;
തേപി മം വസമന്വേന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“ഓസധീ തിണവാസീ ച, യേ ച ആകാസവാസിനോ;
സബ്ബേ മം സരണം യന്തി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“സുദുദ്ദസം സുനിപുണം, ഗമ്ഭീരം സുപ്പകാസിതം;
ഫസ്സയിത്വാ വിഹരാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“വിമോക്ഖേ അട്ഠ ഫുസിത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ;
ആതാപീ നിപകോ ചാഹം, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“യേ ഫലട്ഠാ ബുദ്ധപുത്താ, ഖീണദോസാ മഹായസാ;
അഹമഞ്ഞതരോ തേസം, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘തേവിജ്ജാ ഇദ്ധിപത്താ ച, ബുദ്ധപുത്താ മഹായസാ;
ദിബ്ബസോതം സമാപന്നാ, തേസം അഞ്ഞതരോ അഹം.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാപി തമേവ ഗാഥം അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന അഭാസി.

സുപ്പിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൩. സോപാകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**യഥാപി ഏകപുത്തസ്മി**ന്തി ആയസ്മതോ സോപാകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഹുത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ അഞ്ഞതരസ്സ കുടുമ്ബികസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ബീജപൂരഫലാനി സത്ഥു ഉപനേസി. പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ . സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച അഭിപ്പസന്നോ സലാകഭത്തം പട്ഠപേത്വാ സങ്ഘുദ്ദേസവസേന തിണ്ണം ഭിക്ഖൂനം യാവതായുകം ഖീരഭത്തം അദാസി. സോ തേഹി പുഞ്ഞകമ്മേഹി അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ ഏകദാ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തോ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഖീരഭത്തം അദാസി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസു ഏവ പരിബ്ഭമന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പുരിമകമ്മനിസ്സന്ദേന സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരായ ദുഗ്ഗതിത്ഥിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്സ മാതാ ദസ മാസേ കുച്ഛിനാ പരിഹരിത്വാ പരിപക്കേ ഗബ്ഭേ വിജായനകാലേ വിജായിതും അസക്കോന്തീ മുച്ഛം ആപജ്ജിത്വാ ബഹുവേലം മതാ വിയ നിപജ്ജി. തം ഞാതകാ ‘‘മതാ’’തി സഞ്ഞായ സുസാനം നേത്വാ ചിതകം ആരോപേത്വാ ദേവതാനുഭാവേന വാതവുട്ഠിയാ ഉട്ഠിതായ അഗ്ഗിം അദത്വാ പക്കമിംസു. ദാരകോ പച്ഛിമഭവികത്താ ദേവതാനുഭാവേന മാതുകുച്ഛിതോ അരോഗോ നിക്ഖമി. മാതാ പന കാലമകാസി. ദേവതാ തം ഗഹേത്വാ മനുസ്സരൂപേന സുസാനഗോപകസ്സ ഗേഹേ ഠപേത്വാ കതിപയകാലം പതിരൂപേന ആഹാരേന പോസേസി. തതോ പരം സുസാനഗോപകോ ച നം അത്തനോ പുത്തം കത്വാ വഡ്ഢേതി. സോ തഥാ വഡ്ഢേന്തോ തസ്സ പുത്തേന സുപിയേന നാമ ദാരകേന സദ്ധിം കീളന്തോ വിചരതി. തസ്സ സുസാനേ ജാതസംവഡ്ഢഭാവതോ **സോപാകോ**തി സമഞ്ഞാ അഹോസി.

അഥേകദിവസം സത്തവസ്സികം തം ഭഗവാ പച്ചൂസവേലായ ഞാണജാലം പത്ഥരിത്വാ വേനേയ്യബന്ധവേ ഓലോകേത്വാ ഞാണജാലന്തോഗധം ദിസ്വാ സുസാനട്ഠാനം അഗമാസി. ദാരകോ പുബ്ബഹേതുനാ ചോദിയമാനോ പസന്നമാനസോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠാസി. സത്ഥാ തസ്സ

ധമ്മം കഥേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ ‘‘പിതരാ അനുഞ്ഞാതോസീ’’തി വുത്തോ പിതരം സത്ഥു സന്തികം നേസി. തസ്സ പിതാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ‘‘ഭന്തേ, ഇമം ദാരകം പബ്ബാജേഥാ’’തി അനുജാനി. സത്ഥാ തം പബ്ബാജേത്വാ മേത്താഭാവനായ നിയോജേസി. സോ മേത്താകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സുസാനേ വിഹരന്തോ ച ചിരസ്സേവ മേത്താഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ２.൪൯.൧-൭) -

‘‘കകുസന്ധോ മഹാവീരോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
ഗണമ്ഹാ വൂപകട്ഠോ സോ, അഗമാസി വനന്തരം.

‘‘ബീജമിഞ്ജം ഗഹേത്വാന, ലതായ ആവുണിം അഹം;
ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, ഝായതേ പബ്ബതന്തരേ.

‘‘ദിസ്വാനഹം ദേവദേവം, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
ദക്ഖിണേയ്യസ്സ വീരസ്സ, ബീജമിഞ്ജമദാസഹം.

‘‘ഇമസ്മിംയേവ കപ്പമ്ഹി, യം മിഞ്ജമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബീജമിഞ്ജസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹാ ഹുത്വാ പന അഞ്ഞേസം സോസാനികഭിക്ഖൂനം മേത്താഭാവനാവിധിം ദസ്സേന്തോ **‘‘യഥാപി ഏകപുത്തസ്മി’’**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

൩൩. തത്ഥ **യഥാ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **ഏകപുത്തസ്മി**ന്തി പുനാതി ച കുലവംസം തായതി ചാതി പുത്തോ, അത്രജാദിഭേദോ പുത്തോ. ഏകോ പുത്തോ ഏകപുത്തോ, തസ്മിം ഏകപുത്തസ്മിം. വിസയേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **പിയസ്മി**ന്തി പിയായിതബ്ബതായ ചേവ ഏകപുത്തതായ ച രൂപസീലാചാരാദീഹി ച പേമകരണട്ഠാനഭൂതേ. **കുസലീ**തി കുസലം വുച്ചതി ഖേമം സോത്ഥിഭാവോ, തം ലഭിതബ്ബം ഏതസ്സ അത്ഥീതി കുസലീ, സത്താനം ഹിതേസീ മേത്തജ്ഝാസയോ. **സബ്ബേസു പാണേസൂ**തി സബ്ബേസു സത്തേസു. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബാസു ദിസാസു സബ്ബേസു വാ ഭവാദീസു, സബ്ബാസു വാ അവത്ഥാസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ ഏകപുത്തകേ പിയേ മനാപേ മാതാപിതാ കുസലീ ഏകന്തഹിതേസീ ഭവേയ്യ, ഏവം പുരത്ഥിമാദിഭേദാസു സബ്ബാസു ദിസാസു, കാമഭവാദിഭേദേസു സബ്ബേസു ഭവേസു ദഹരാദിഭേദാസു സബ്ബാസു അവത്ഥാസു ച ഠിതേസു സബ്ബേസു സത്തേസു ഏകന്തഹിതേസിതായ കുസലീ ഭവേയ്യ, ‘‘മിത്തോ ഉദാസീനോ പച്ചത്ഥികോ’’തി സീമം അകത്വാ സീമാസമ്ഭേദവസേന സബ്ബത്ഥ ഏകരസം മേത്തം ഭാവേയ്യാതി. ഇമം പന ഗാഥം വത്വാ ‘‘സചേ തുമ്ഹേ ആയസ്മന്തോ ഏവം മേത്താഭാവനം അനുയുഞ്ജേയ്യാഥ, യേ തേ ഭഗവതാ ‘സുഖം സുപതീ’തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൧൧.൧൫) ഏകാദസ മേത്താനിസംസാ വുത്താ, ഏകംസേന തേസം ഭാഗിനോ ഭവഥാ’’തി ഓവാദമദാസി.

സോപാകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. പോസിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അനാസന്നവരാ**തി ആയസ്മതോ പോസിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം ബഹും കുസലം ഉപചിനിത്വാ സുഗതീസു ഏവ സംസരന്തോ ഇതോ ദ്വേനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മിഗലുദ്ദോ ഹുത്വാ അരഞ്ഞേ വിചരതി. അഥ ഭഗവാ തസ്സ അനുഗ്ഗഹം കാതും അരഞ്ഞം ഗന്ത്വാ തസ്സ ചക്ഖുപഥേ അത്താനം ദസ്സേസി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ആവുധം നിക്ഖിപിത്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. ഭഗവാ നിസീദിതുകാമതം ദസ്സേസി. സോ താവദേവ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ സമേ ഭൂമിഭാഗേ സക്കച്ചം സന്ഥരിത്വാ അദാസി. നിസീദി തത്ഥ ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ. നിസിന്നേ പന ഭഗവതി അനപ്പകം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേന്തോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ സയമ്പി ഏകമന്തം നിസീദി. അഥ ഭഗവാ ''ഏത്തകം വട്ടതി ഇമസ്സ കുസലബീജ''ന്തി ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി. അചിരപക്കന്തേ ഭഗവതി തം സീഹോ മിഗരാജാ ഘാതേസി. സോ കാലങ്കതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. ''സോ കിര ഭഗവതി അനുപഗച്ഛന്തേ സീഹേന ഘാതിതോ നിരയേ നിബ്ബത്തിസ്സതീ''തി തം ദിസ്വാ ഭഗവാ സുഗതിയം നിബ്ബത്തനത്ഥം കുസലബീജരോപനത്ഥഞ്ച ഉപസങ്കമി.

സോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ മഹാവിഭവസ്സ സേട്ഠിനോ പുത്തോ സങ്ഗാമജിതത്ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. **പോസിയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ദാരപരിഗ്ഗഹം കത്വാ ഏകം പുത്തം ലഭിത്വാ അന്തിമഭവികതായ ധമ്മതായ ചോദിയമാനോ ജാതിആദിം പടിച്ച ഉപ്പന്നസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വൂപകട്ഠോ ഹുത്വാ ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൬.൫൭-൬൭) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, ലമ്ബകോ നാമ പബ്ബതോ;
തത്ഥേവ തിസ്സോ സമ്ബുദ്ധോ, അബ്ഭോകാസമ്ഹി ചങ്കമി.

''മിഗലുദ്ദോ തദാ ആസിം, അരഞ്ഞേ കാനനേ അഹം;
ദിസ്വാന തം ദേവദേവം, തിണമുട്ഠിമദാസഹം.

''നിസീദനത്ഥം ബുദ്ധസ്സ, ദത്വാ ചിത്തം പസാദയിം;
സമ്ബുദ്ധം അഭിവാദേത്വാ, പക്കാമിം ഉത്തരാമുഖോ.

''അചിരം ഗതമത്തസ്സ, മിഗരാജാ അപോഥയി;
സോഹേന പോഥിതോ, സന്തോ തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

''ആസന്നേ മേ കതം കമ്മം, ബുദ്ധസേട്ഠേ അനാസവേ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, ദേവലോകമഗച്ഛഹം.

''യൂപോ തത്ഥ സുഭോ ആസി, പുഞ്ഞകമ്മാഭിനിമ്മിതോ;
സഹസ്സകണ്ഡോ സതഭേണ്ഡു, ധജാലു ഹരിതാമയോ.

''പഭാ നിദ്ധാവതേ തസ്സ, സതരംസീവ ഉഗ്ഗതോ;

ആകിണ്ണോ ദേവകഞ്ഞാഹി, ആമോദിം കാമകാമിഹം.

“ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ആഗന്ത്വാന മനുസ്സത്തം, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, നിസീദനമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തിണമുട്ഠേ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ആഗതോ ഞാതിം അനുകമ്പായ ഞാതിഗേഹം അഗമാസി. തത്ഥ നം പുരാണദുതിയികാ വന്ദിത്വാ ആസനദാനാദിനാ പഠമം ഉപാസികാ വിയ വത്തം ദസ്സേത്വാ ഥേരസ്സ അജ്ഝാസയം അജാനന്തീ പച്ഛാ ഇത്ഥികുത്താദീഹി പലോഭേതുകാമാ അഹോസി . ഥേരോ “അഹോ അന്ധബാലാ മാദിസേപി നാമ ഏവം പടിപജ്ജതീ”തി ചിന്തേത്വാ കിഞ്ചി അവത്വാ ഉട്ഠായാസനാ അരഞ്ഞമേവ ഗതോ. തം ആരഞ്ഞകാ ഭിക്ഖൂ “കിം, ആവുസോ, അതിലഹും, നിവത്തോസി, ഞാതകേഹി ന ദിട്ഠോസീ”തി പുച്ഛിംസു. ഥേരോ തത്ഥ പവത്തിം ആചിക്ഖന്തോ **“അനാസന്നവരാ ഏതാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൮**. തത്ഥ **അനാസന്നവരാതി ഏതാ** ഇത്ഥിയോ ന ആസന്നാ അനുപഗതാ, ദൂരേ ഏവ വാ ഠിതാ ഹുത്വാ വരാ പുരിസസ്സ സേട്ഠാ ഹിതാവഹാ, തഞ്ച ഖോ **നിച്ചമേവ** സബ്ബകാലമേവ, ന രത്തിമേവ, ന ദിവാപി, ന രഹോവേലായപി. **വിജാനതാ**തി വിജാനന്തേന. “അനാസന്നപരാ”തിപി പാളി, സോ ഏവത്ഥോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സമഹിംസസീഹബ്യഗ്ഘയക്ഖരക്ഖസപിസാചാപി മനുസ്സാനം അനുപസങ്കമന്തോ വരാ സേട്ഠാ, ന അനത്ഥാവഹാ, തേ പന ഉപസങ്കമന്താ ദിട്ഠധമ്മികംയേവ അനത്ഥം കരേയ്യും. ഇത്ഥിയോ പന ഉപസങ്കമിത്വാ ദിട്ഠധമ്മികം സമ്പരായികം വിമോക്ഖനിസ്സിതമ്പി അത്ഥം വിനാസേത്വാ മഹന്തം അനത്ഥം ആപാദേന്തി, തസ്മാ അനാസന്നവരാ ഏതാ നിച്ചമേവ വിജാനതാതി. ഇദാനി തമത്ഥം അത്തൂപനായികം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **“ഗാമാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗാമാ**തി ഗാമം. ഉപയോഗത്ഥേ ഹി ഏതം നിസ്സക്കവചനം. **അരഞ്ഞമാഗമ്മാ**തി അരഞ്ഞതോ ആഗന്ത്വാ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ, നിസ്സക്കേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. **തതോ**തി മഞ്ചകതോ. **അനാമന്തേത്വാ**തി അനാലപിത്വാ പുരാണദുതിയികം “അപ്പമത്താ ഹോഹീ”തി ഏത്തകമ്പി അവത്വാ. **പോസിയോ**തി അത്താനമേവ പരം വിയ വദതി. യേ പന “പക്കാമി”ന്തി പഠന്തി, തേസം അഹം പോസിയോ പക്കാമിന്തി യോജനാ. യേ പന “സാ ഇത്ഥീ ഥേരം ഘരം ഉപഗതം ഭോജേത്വാ പലോഭേതുകാമാ ജാതാ, തം ദിസ്വാ ഥേരോ താവദേവ ഗേഹതോ നിക്ഖമിത്വാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ അത്തനോ വസനട്ഠാനേ മഞ്ചകേ നിസീദി. സാപി ഖോ ഇത്ഥീ പച്ഛാഭത്തം അലങ്കതപടിയത്താ വിഹാരേ ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനം ഉപസങ്കമി. തം ദിസ്വാ ഥേരോ കിഞ്ചി അവത്വാ ഉട്ഠായ ദിവാട്ഠാനമേവ ഗതോ”തി വദന്തി, തേസം “ഗാമാ അരഞ്ഞമാഗമ്മാ”തി ഗാഥാപദസ്സ അത്ഥോ യഥാരുതവസേനേവ നിയ്യതി. വിഹാരോ ഹി ഇധ “അരഞ്ഞ”ന്തി അധിപ്പേതോ.

പോസിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. സാമഞ്ഞകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുഖം സുഖത്ഥോ**തി ആയസ്മതോ സാമഞ്ഞകാനിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഹുത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മനുസ്സയോനിയം നിബ്ബത്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഏകം മഞ്ചം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അഞ്ഞതരസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. **സാമഞ്ഞകാനീ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ ഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ౧.౨౩.౧౦-౨౨) -

> “വിപസ്സിനോ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
> ഏകം മഞ്ചം മയാ ദിന്നം, പസന്നേന സപാണിനാ.
>
> “ഹത്ഥിയാനം അസ്സയാനം, ദിബ്ബയാനം സമജ്ഝഗം;
> തേന മഞ്ചക ദാനേന, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.
>
> “ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം മഞ്ചമദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മഞ്ചദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> “കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഥേരസ്സ പന ഗിഹിസഹായകോ കാതിയാനോ നാമ പരിബ്ബാജകോ ബുദ്ധുപ്പാദതോ പട്ഠായ തിത്ഥിയാനം ഹതലാഭസക്കാരതായ ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി അലഭന്തോ ആജീവകാപകതോ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ “തുമ്ഹേ സാകിയപുത്തിയാ നാമ മഹാലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്താ സുഖേന ജീവഥ, മയം പന ദുക്ഖിതാ കിച്ഛജീവികാ, കഥം നു ഖോ പടിപജ്ജമാനസ്സ ദിട്ഠധമ്മികഞ്ചേവ സമ്പരായികഞ്ച സുഖം സമ്പജ്ജതീ”തി പുച്ഛി. അഥസ്സ ഥേരോ “നിപ്പരിയായതോ സുഖം നാമ ലോകുത്തരസുഖമേവ, തഞ്ച തദനുരൂപം പടിപത്തിം പടിപജ്ജന്തസ്സേവാ”തി അത്തനാ തസ്സ അധിഗതഭാവം പരിയായേന വിഭാവേന്തോ **“സുഖം സുഖത്ഥോ ലഭതേ തദാചര”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**౩൭**. തത്ഥ **സുഖ**ന്തി നിരാമിസം സുഖം ഇധാധിപ്പേതം. തഞ്ച ഫലസമാപത്തി ചേവ നിബ്ബാനഞ്ച. തഥാ ഹി “അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവ ആയതിഞ്ച സുഖവിപാകോ” (ദീ॰ നി॰ ౩.౩൫൫; അം॰ നി॰ ൫.൨൭; വിഭ॰ ൮൦൪) “നിബ്ബാനം പരമം സുഖ”ന്തി (ധ॰ പ॰ ൨൦൩-൨൦൪) ച വുത്തം. **സുഖത്ഥോ**തി സുഖപ്പയോജനോ, യഥാവുത്തേന സുഖേന അത്ഥികോ. **ലഭതേ**തി പാപുണാതി, അത്ഥികസ്സേവേദം സുഖം, ന ഇതരസ്സ. കോ പന അത്ഥികോതി ആഹ **“തദാചര”**ന്തി തദത്ഥം ആചരന്തോ, യായ പടിപത്തിയാ തം പടിപത്തിം പടിപജ്ജന്തോതി അത്ഥോ. ന കേവലം തദാചരം സുഖമേവ ലഭതേ, അഥ ഖോ **കിത്തിഞ്ച പപ്പോതി** “ഇതിപി സീലവാ സുപരിസുദ്ധകായവചീകമ്മന്തോ സുപരിസുദ്ധാജീവോ ഝായീ ഝാനയുത്തോ”തിആദിനാ കിത്തിം പരമ്മുഖാ പത്ഥടയസതം പാപുണാതി. **യസസ്സ വഡ്ഢതീ**തി സമ്മുഖേ ഗുണാഭിത്ഥവസങ്ഖാതോ പരിവാരസമ്പദാസങ്ഖാതോ ച യസോ അസ്സ

പരിബ്രൂഹതി. ഇദാനി ''തദാചര''ന്തി സാമഞ്ഞതോ വുത്തമത്ഥം സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ - **''യോ അരിയമട്ഠങ്ഗികമഞ്ജസം ഉജും, ഭാവേതി മഗ്ഗം അമതസ്സ പത്തിയാ''**തി ആഹ. തസ്സത്ഥോ **യോ** പുഗ്ഗലോ കിലേസേഹി ആരകത്താ പരിസുദ്ധട്ഠേന പടിപജ്ജന്താനം അരിയഭാവകരണട്ഠേന **അരിയം,** സമ്മാദിട്ഠിആദിഅട്ഠങ്ഗസമുദായതായ **അട്ഠങ്ഗികം,** അന്തദ്വയരഹിതമജ്ഝിമപടിപത്തിഭാവതോ അകുടിലട്ഠേന **അഞ്ജസം,** കായവങ്കാദിപ്പഹാനതോ **ഉജും,** നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനിയട്ഠേന കിലേസേ മാരേന്തോ ഗമനട്ഠേന ച **''മഗ്ഗ''**ന്തി ലദ്ധനാമം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദം **അമതസ്സ** അസങ്ഖതായ ധാതുയാ **പത്തിയാ** അധിഗമായ **ഭാവേതി** അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേതി വഡ്ഢേതി ച, സോ നിപ്പരിയായേന ''സുഖത്ഥോ തദാചര''ന്തി വുച്ചതി, തസ്മാ യഥാവുത്തം സുഖം ലഭതി. തം സുത്വാ പരിബ്ബാജകോ പസന്നമാനസോ പബ്ബജിത്വാ സമ്മാ പടിപജ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. ഇദമേവ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

സാമഞ്ഞകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൩. കുമാപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സാധു സുത**ന്തി ആയസ്മതോ കുമാപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ അജിനചമ്മവസനോ താപസോ ഹുത്വാ ബന്ധുമതീനഗരേ രാജുയ്യാനേ വസന്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ പാദബ്ഭഞ്ജനതേലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ. തതോ പട്ഠായ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അവന്തിരട്ഠേ വേളുകണ്ടകനഗരേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തോ. ''നന്ദോ''തിസ്സ നാമം അകംസു. മാതാ പനസ്സ കുമാ നാമ, തേന **കുമാപുത്തോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ പരിയന്തപബ്ബതപസ്സേ സമണധമ്മം കരോന്തോ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്തോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ കമ്മട്ഠാനം സോധേത്വാ സപ്പായട്ഠാനേ വസന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൬.൨൪-൩൦) -

''നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, രാജുയ്യാനേ വസാമഹം;
ചമ്മവാസീ തദാ ആസിം, കമണ്ഡലുധരോ അഹം.

''അദ്ദസം വിമലം ബുദ്ധം, സയമ്ഭും അപരാജിതം;
പധാനം പഹിതത്തം തം, ഝായിം ഝാനരതം വസിം.

''സബ്ബകാമസമിദ്ധഞ്ച, ഓഘതിണ്ണമനാസവം;
ദിസ്വാ പസന്നസുമനോ, അബ്ഭഞ്ജനമദാസഹം.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, അബ്ഭഞ്ജനമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, അബ്ഭഞ്ജനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ०… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അരഞ്ഞേ കായദള്ഹിബഹുലേ ഭിക്ഖൂ, ദിസ്വാ തേ ഓവദന്തോ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം പകാസേന്തോ **“സാധു സുതം സാധു ചരിതക”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൬൭**. തത്ഥ **സാധൂ**തി സുന്ദരം. **സുത**ന്തി സവനം. തഞ്ച ഖോ വിവട്ടൂപനിസ്സിതം വിസേസതോ അപ്പിച്ഛതാദിപടിസംയുത്തം ദസകഥാവത്ഥുസവനം ഇധാധിപ്പേതം. **സാധു ചരിതക**ന്തി തദേവ അപ്പിച്ഛതാദിചരിതം ചിണ്ണം, സാധുചരിതമേവ ഹി “ചരിതക”ന്തി വുത്തം. പദദ്വയേനാപി ബാഹുസച്ചം തദനുരൂപം പടിപത്തിഞ്ച “സുന്ദര”ന്തി ദസ്സേതി. **സദാ**തി സബ്ബകാലേ നവകമജ്ഝിമഥേരകാലേ, സബ്ബേസു വാ ഇരിയാപഥക്ഖണേസു. **അനികേതവിഹാരോ**തി കിലേസാനം നിവാസനട്ഠാനട്ഠേന പഞ്ചകാമഗുണാ നികേതാ നാമ, ലോകിയാ വാ ഛളാരമ്മണധമ്മാ. യഥാഹ - “രൂപനിമിത്തനികേതവിസാരവിനിബന്ധാ ഖോ, ഗഹപതി, ‘നികേതസാരീ’തി വുച്ചതീ”തിആദി (സം० നി० ൩.൩). തേസം നികേതാനം പഹാനത്ഥായ പടിപദാ അനികേതവിഹാരോ. **അത്ഥപുച്ഛന**ന്തി തം ആജാനിതുകാമസ്സ കല്യാണമിത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥപഭേദസ്സ പുച്ഛനം, കുസലാദിഭേദസ്സ വാ അത്ഥസ്സ സഭാവധമ്മസ്സ “കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസലം, കിം സാവജ്ജം, കിം അനവജ്ജ”ന്തിആദിനാ (മ० നി० ൩.൨൯൬) പുച്ഛനം അത്ഥപുച്ഛനം. **പദക്ഖിണകമ്മ**ന്തി തം പന പുച്ഛിത്വാ പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിഭാവേന തസ്സ ഓവാദേ അധിട്ഠാനം സമ്മാപടിപത്തി. ഇധാപി “സാധൂ”തി പദം ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. **ഏതം സാമഞ്ഞ**ന്തി “സാധു സുത”ന്തിആദിനാ വുത്തം യം സുതം, യഞ്ച ചരിതം, യോ ച അനികേതവിഹാരോ , യഞ്ച അത്ഥപുച്ഛനം, യഞ്ച പദക്ഖിണകമ്മം, ഏതം സാമഞ്ഞം ഏസോ സമണഭാവോ. യസ്മാ ഇമായ ഏവ പടിപദായ സമണഭാവോ, ന അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ “സാമഞ്ഞ”ന്തി നിപ്പരിയായതോ മഗ്ഗഫലസ്സ അധിവചനം. തസ്സ വാ പന അയം അപണ്ണകപടിപദാ, തം പനേതം സാമഞ്ഞം യാദിസസ്സ സമ്ഭവതി, തം ദസ്സേതും **“അകിഞ്ചനസ്സാ”**തി വുത്തം. അപരിഗ്ഗാഹകസ്സ, ഖേത്തവത്ഥുഹിരഞ്ഞസുവണ്ണദാസിദാസാദിപരിഗ്ഗഹപടിഗ്ഗഹണരഹിതസ്സാതി അത്ഥോ.

കുമാപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. കുമാപുത്തസഹായത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നാനാജനപദം യന്തീ**തി ആയസ്മതോ കുമാപുത്തസഹായത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ ബഹും രുക്ഖദണ്ഡം ഛിന്ദിത്വാ കത്തരയട്ഠിം കത്വാ സങ്ഘസ്സ അദാസി. അഞ്ഞഞ്ച യഥാവിഭവം പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ പട്ഠായ സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേളുകണ്ടകനഗരേ ഇദ്ധേ കുലേ നിബ്ബത്തി. **സുദന്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. “വാസുലോ”തി കേചി വദന്തി. സോ കുമാപുത്തസ്സ പിയസഹായോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ “കുമാപുത്തോ പബ്ബജിതോ”തി സുത്വാ “ന ഹി നൂന സോ

ഓരകോ ധമ്മവിനയോ, യത്ഥ കുമാപുത്തോ പബ്ബജിതോ''തി തദനുബന്ധേന സയമ്പി പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഉപസങ്കമി. തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ഭിയ്യോസോമത്തായ പബ്ബജ്ജായ സഞ്ജാതഛന്ദോ പബ്ബജിത്വാ കുമാപുത്തേനേവ സദ്ധിം പരിയന്തപബ്ബതേ ഭാവനാനുയുത്തോ വിഹരതി. തേന ച സമയേന സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ നാനാജനപദേസു ജനപദചാരികം ചരന്താപി ഗച്ഛന്താപി ആഗച്ഛന്താപി തം ഠാനം ഉപഗച്ഛന്തി. തേന തത്ഥ കോലാഹലം ഹോതി. തം ദിസ്വാ സുദന്തത്ഥേരോ ''ഇമേ ഭിക്ഖൂ നിയ്യാനികസാസനേ പബ്ബജിത്വാ ജനപദവിതക്കം അനുവത്തേന്താ ചിത്തസമാധിം വിരാധേന്തീ''തി സംവേഗജാതോ തമേവ സംവേഗം അത്തനോ ചിത്തദമനസ്സ അങ്കുസം കരോന്തോ **''നാനാജനപദം യന്തീ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൭.** തത്ഥ **നാനാജനപദന്തി** വിസും വിസും നാനാവിധം ജനപദം, കാസികോസലാദിഅനേകരട്ഠന്തി അത്ഥോ. **യന്തീ**തി ഗച്ഛന്തി. **വിചരന്താ**തി ''അസുകോ ജനപദോ സുഭിക്ഖോ സുലഭപിണ്ഡോ, അസുകോ ഖേമോ അരോഗോ''തിആദിവിതക്കവസേന ജനപദചാരികം ചരന്താ. **അസഞ്ഞതാ**തി തസ്സേവ ജനപദവിതക്കസ്സ അപ്പഹീനതായ ചിത്തേന അസംയതാ. **സമാധിഞ്ച വിരാധേന്തീ**തി സബ്ബസ്സപി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മസ്സ മൂലഭൂതം ഉപചാരപ്പനാഭേദം സമാധിഞ്ച നാമ വിരാധേന്തി . **ച**-സദ്ദോ സമ്ഭാവനേ. ദേസന്തരചരണേന ഝായിതും ഓകാസാഭാവേന അനധിഗതം സമാധിം നാധിഗച്ഛന്താ, അധിഗതഞ്ച വസീഭാവാനാപാദനേന ജീരന്താ വീരാധേന്തി നാമ. **കിംസു രട്ഠചരിയാ കരിസ്സതീ**തി **സൂ**തി നിപാതമത്തം. ''ഏവംഭൂതാനം രട്ഠചരിയാ ജനപദചാരികാ കിം കരിസ്സതി, കിം നാമ അത്ഥം സാധേസ്സതി, നിരത്ഥകാവാ''തി ഗരഹന്തോ വദതി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഈദിസീ ദേസന്തരചരിയാ ഭിക്ഖുസ്സ ന അത്ഥാവഹാ, അപി ച ഖോ അനത്ഥാവഹാ സമ്പത്തീനം വിരാധനതോ, തസ്മാ. **വിനേയ്യ സാരമ്ഭ**ന്തി വസനപദേസേ അരതിവസേന ഉപ്പന്നം സാരമ്ഭം ചിത്തസംകിലേസം തദനുരൂപേന പടിസങ്ഖാനേന വിനേത്വാ വൂപസമേത്വാ. **ഝായേയ്യാ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ചാതി ദുവിധേനപി ഝാനേന ഝായേയ്യ. **അപുരക്ഖതോ**തി മിച്ഛാവിതക്കേഹി തണ്ഹാദീഹി വാ ന പുരക്ഖതോതി തേസം വസം അനുപഗച്ഛന്തോ കമ്മട്ഠാനമേവ മനസി കരേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏവം പന വത്വാ ഥേരോ തമേവ സംവേഗം അങ്കുസം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൩൭-൪൧) -

''കാനനം വനമോഗ്ഗയ്ഹ, വേളും ഛേത്വാനഹം തദാ;
ആലമ്ബനം കരിത്വാന, സങ്ഘസ്സ അദദിം ബഹും.

''തേന ചിത്തപ്പസാദേന, സുബ്ബതേ അഭിവാദിയ;
ആലമ്ബദണ്ഡം ദത്വാന, പക്കാമിം ഉത്തരാമുഖോ.

''ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ദണ്ഡമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദണ്ഡദാനസ്സിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

യം പനത്ഥം അങ്കുസം കത്വാ അയം ഥേരോ അരഹത്തം പത്തോ, തമേവത്ഥം ഹദയേ ഠപേത്വാ അരഹത്തം പത്തോപി **''നാനാജനപദം യന്തീ''**തി ഇദമേവ ഗാഥം അഭാസി. തസ്മാ തദേവസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

കുമാപുത്തസഹായത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. ഗവമ്പതിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ ഇദ്ധിയാ സരഭുന്തി** ആയസ്മതോ ഗവമ്പതിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ പുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ ഉപ്പന്നോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കോണാഗമനസ്സ ഭഗവതോ ചേതിയേ ഛത്തഞ്ച വേദികഞ്ച കാരേസി. കസ്സപസ്സ പന ഭഗവതോ കാലേ അഞ്ഞതരസ്മിം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ. തസ്മിഞ്ച കുലേ ബഹും ഗോമണ്ഡലം അഹോസി. തം ഗോപാലകാ രക്ഖന്തി. അയം തത്ഥ അന്തരന്തരാ യുത്തപ്പയുത്തം വിചാരേന്തോ വിചരതി. സോ ഏകം ഖീണാസവത്ഥേരം ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ബഹിഗാമേ ദേവസികം ഏകസ്മിം പദേസേ ഭത്തകിച്ചം കരോന്തം ദിസ്വാ ''അയ്യോ സൂരിയാതപേന കിലമിസ്സതീ''തി ചിന്തേത്വാ ചത്താരോ സിരീസദണ്ഡേ ഉസ്സാപേത്വാ തേസം ഉപരി സിരീസസാഖായോ ഠപേത്വാ സാഖാമണ്ഡപം കത്വാ അദാസി. ''മണ്ഡപസ്സ സമീപേ സിരീസരുക്ഖം രോപേസീ''തി ച വദന്തി. തസ്സ അനുകമ്പായ ദേവസികം ഥേരോ തത്ഥ നിസീദി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന തതോ ചവിത്വാ ചാതുമഹാരാജികേസു നിബ്ബത്തി. തസ്സ പുരിമകമ്മസംസൂചകം വിമാനദ്വാരേ മഹന്തം സിരീസവനം നിബ്ബത്തി വണ്ണഗന്ധസമ്പന്നേഹി അഞ്ഞേഹി പുപ്ഫേഹി സബ്ബകാലേ ഉപസോഭയമാനം, തേന തം വിമാനം ''സേരീസക''ന്തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ ദേവപുത്തോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ യസത്ഥേരസ്സ ചതൂസു ഗിഹിസഹായേസു **ഗവമ്പതി** നാമ ഹുത്വാ ആയസ്മതോ യസസ്സ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ അത്തനോ സഹായേഹി സദ്ധിം ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി . സത്ഥാ തസ്സ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ദേസനാവസാനേ സഹായേഹി സദ്ധിം അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൬.൪൨-൪൭) -

> ''മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, വിപിനേ വിചരം അഹം;
> അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും.
>
> ''തസ്മിം മഹാകാരുണികേ, സബ്ബസത്തഹിതേ രതേ;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, നേലപുപ്ഫം അപൂജയിം.
>
> ''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോ സാകേതേ വിഹരതി അഞ്ജനവനേ. തേന ച സമയേന ഭഗവാ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം സാകേതം ഗന്ത്വാ അഞ്ജനവനേ വിഹാസി. സേനാസനം നപ്പഹോസി. സമ്ബഹുലാ ഭിക്ഖൂ വിഹാരസാമന്താ സരഭുയാ നദിയാ വാലികാപുളിനേ സയിംസു. അഥ അഡ്ഢരത്തസമയേ നദിയാ ഉദകോഘേ ആഗച്ഛന്തേ സാമണേരാദയോ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാ അഹേസും. ഭഗവാ തം ഞത്വാ ആയസ്മന്തം ഗവമ്പതിം ആണാപേസി - ''ഗച്ഛ, ഗവമ്പതി, ജലോഘം

വിക്ഖമ്ഭേത്വാ ഭിക്ഖൂനം ഫാസുവിഹാരം കരോഹീ”തി. ഥേരോ “സാധു, ഭന്തേ”തി ഇദ്ധിബലേന നദീസോതം വിക്ഖമ്ഭി, തം ദൂരതോവ പബ്ബതകൂടം വിയ അട്ഠാസി. തതോ പട്ഠായ ഥേരസ്സ ആനുഭാവോ ലോകേ പാകടോ അഹോസി. അഥേകദിവസം സത്ഥാ മഹതിയാ ദേവപരിസായ മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ ഥേരം ദിസ്വാ ലോകാനുകമ്പായ തസ്സ ഗുണാനം വിഭാവനത്ഥം തം പസംസന്തോ **“യോ ഇദ്ധിയാ സരഭു”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൮.** തത്ഥ **ഇദ്ധിയാ**തി അധിട്ഠാനിദ്ധിയാ. **സരഭുന്തി** ഏവംനാമികം നദിം, യം ലോകേ “സരഭു”ന്തി വദന്തി. **അട്ഠപേസീ**തി സന്ദിതും അദേന്തോ സോതം നിവത്തേത്വാ പബ്ബതകൂടം വിയ മഹന്തം ജലരാസിം കത്വാ ഠപേസി. **അസിതോ**തി നസിതോ, തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയരഹിതോ, ബന്ധനസങ്ഖാതാനം വാ സബ്ബസംയോജനാനം സമുച്ഛിന്നത്താ കേനചിപി ബന്ധനേന അബദ്ധോ, തതോ ഏവ ഏജാനം കിലേസാനം അഭാവതോ **അനേജോ സോ, ഗവമ്പതി, തം സബ്ബസങ്ഗാതിഗതം** താദിസം സബ്ബേപി രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിസങ്ഗേ അതിക്കമിത്വാ ഠിതത്താ സബ്ബസങ്ഗാതിഗതം, അസേക്ഖമുനിഭാവതോ **മഹാമുനിം,** തതോ ഏവ കാമകമ്മഭവാദിഭേദസ്സ സകലസ്സപി ഭവസ്സ പാരം നിബ്ബാനം ഗതത്താ **ഭവസ്സ പാരഗും. ദേവാ നമസ്സന്തീ**തി ദേവാപി ഇമസ്സന്തി, പഗേവ ഇതരാ പജാതി.

ഗാഥാപരിയോസാനേ മഹതോ ജനകായസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ “സത്ഥാരം പൂജേസ്സാമീ”തി ഇമമേവ ഗാഥം അഭാസീതി.

ഗവമ്പതിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ**തി ആയസ്മതോ തിസ്സത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ ബോധിയാ മൂലേ പുരാണപണ്ണാനി നീഹരിത്വാ സോധേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ ഭഗവതോ പിതുച്ഛാപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **തിസ്സോ** നാമ നാമേന. സോ ഭഗവന്തം അനുപബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പന്നോ ഹുത്വാ അരഞ്ഞായതനേ വിഹരന്തോ ജാതിം പടിച്ച മാനം കരോന്തോ കോധൂപായാസബഹുലോ ച ഉജ്ഝാനബഹുലോ ച ഹുത്വാ വിചരതി, സമണധമ്മേ ഉസ്സുക്കം ന കരോതി. അഥ നം സത്ഥാ ഏകദിവസം ദിവാട്ഠാനേ വിവടമുഖം നിദ്ദായന്തം ദിബ്ബചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ സാവത്ഥിതോ ആകാസേന ഗന്ത്വാ തസ്സ ഉപരി ആകാസേയേവ ഠത്വാ ഓഭാസം ഫരിത്വാ തേനോഭാസേന പടിബുദ്ധസ്സ സതിം ഉപ്പാദേത്വാ ഓവാദം ദേന്തോ **“സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൯.** തത്ഥ **സത്തിയാ**തി ദേസനാസീസമേതം, ഏകതോധാരാദിനാ സത്ഥേനാതി അത്ഥോ. **ഓമട്ഠോ**തി പഹതോ. ചത്താരോ ഹി പഹാരാ ഓമട്ഠോ ഉമ്മട്ഠോ മട്ഠോ വിമട്ഠോതി. തത്ഥ ഉപരി ഠത്വാ അധോമുഖം ദിന്നപഹാരോ ഓമട്ഠോ നാമ, ഹേട്ഠാ ഠത്വാ ഉദ്ധമ്മുഖം ദിന്നപഹാരോ ഉമ്മട്ഠോ നാമ, അഗ്ഗളസൂചി വിയ വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഗതോ മട്ഠോ നാമ,

സേസോ സബ്ബോപി വിമട്ഠോ നാമ. ഇമസ്മിം പന ഠാനേ ഓമട്ഠോ ഗഹിതോ. സോ ഹി സബ്ബദാരുണോ ദുരുദ്ധരണസല്ലോ ദുത്തികിച്ഛോ അന്തോദോസോ അന്തോപുബ്ബലോഹിതോവ ഹോതി, പുബ്ബലോഹിതം അനിക്ഖമിത്വാ വണമുഖം പരിയോനന്ധിത്വാ തിട്ഠതി. പുബ്ബലോഹിതം നീഹരിതുകാമേഹി മഞ്ചേന സദ്ധിം ബന്ധിത്വാ അധോസിരോ കാതബ്ബോ ഹോതി, മരണം വാ മരണമത്തം വാ ദുക്ഖം പാപുണന്തി. **ഡയ്ഹമാനേ**തി അഗ്ഗിനാ ഝായമാനേ. **മത്ഥകേ**തി സീസേ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ സത്തിയാ ഓമട്ഠോ പുരിസോ സല്ലുബ്ബാഹനവണതികിച്ഛനാനം അത്ഥായ വീരിയം ആരഭതി താദിസം പയോഗം കരോതി പരക്കമതി, യഥാ ച ഡയ്ഹമാനേ മത്ഥകേ ആദിത്തസീസോ പുരിസോ തസ്സ നിബ്ബാപനത്ഥം വീരിയം ആരഭതി താദിസം പയോഗം കരോതി, ഏവമേവം, ഭിക്ഖു, കാമരാഗപ്പഹാനായ സതോ അപ്പമത്തോ അതിവിയ ഉസ്സാഹജാതോ ഹുത്വാ വിഹരേയ്യാതി.

ഏവം ഭഗവാ തസ്സ ഥേരസ്സ കോധൂപായാസവൂപസമായ ഓവാദം ദേന്തോ തദേകട്ഠതായ കാമരാഗപ്പഹാനസീസേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ഥേരോ ഇമം ഗാഥം സുത്വാ സംവിഗ്ഗഹദയോ വിപസ്സനായ യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹാസി. തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ സത്ഥാ സംയുത്തകേ **തിസ്സത്ഥേരസുത്തം** (സം॰ നി॰ ൩.൮൪) ദേസേസി. സോ ദേസനാപരിയോസാനേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൩൩-൩൫) -

“ദേവലോകേ മനുസ്സേ ചേ, അനുഭോത്വാ ഉഭോ യസേ;
അവസാനേ ച നിബ്ബാനം, സിവം പത്തോ അനുത്തരം.

“സമ്ബുദ്ധം ഉദ്ദിസിത്വാന, ബോധിം വാ തസ്സ സത്ഥുനോ;
യോ പുഞ്ഞം പസവീ പോസോ, തസ്സ കിം നാമ ദുല്ലഭം.

“മഗ്ഗേ ഫലേ ആഗമേ ച, ഝാനാഭിഞ്ഞാഗുണേസു ച;
അഞ്ഞേസം അധികോ ഹുത്വാ, നിബ്ബായാമി അനാസവോ.

“പുരേഹം ബോധിയാ പത്തം, ഛഡ്ഡേത്വാ ഹട്ഠമാനസോ;
ഇമേഹി വീസതങ്ഗേഹി, സമങ്ഗീ ഹോമി സബ്ബദാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ സത്ഥാരം പൂജേതും തമേവ ഗാഥം അഭാസി.

തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൪൦. വഡ്ഢമാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ**തി ആയസ്മതോ വഡ്ഢമാനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ ദ്വേനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ തിസ്സം ഭഗവന്തം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സുപരിപക്കാനി വണ്ടതോ മുത്താനി അമ്ബഫലാനി അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞകമ്മാനി ഉപചിനന്തോ ഇമസ്മിം

ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം ലിച്ഛവിരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, **വഡ്ഢമാനോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സദ്ധോ പസന്നോ ദായകോ ദാനരതോ കാരകോ സങ്ഘുപട്ഠാകോ ഹുത്വാ തഥാരൂപേ അപരാധേ സത്ഥാരാ പത്തനിക്കുജ്ജനകമ്മേ കാരാപിതേ അഗ്ഗിം അക്കന്തോ വിയ സങ്ഘം ഖമാപേത്വാ കമ്മം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ പബ്ബജി, പബ്ബജിത്വാ പന ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ വിഹാസി. തം സത്ഥാ സംവേജേന്തോ **''സത്തിയാ വിയ ഓമട്ഠോ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൦**. തത്ഥ **ഭവരാഗപ്പഹാനായാ**തി ഭവരാഗസ്സ രൂപരാഗസ്സ അരൂപരാഗസ്സ ച പജഹനത്ഥായ. യദിപി അജ്ഝത്തസംയോജനാനി അപ്പഹായ ബഹിദ്ധസംയോജനാനം പഹാനം നാമ നത്ഥി, നാനന്തരികഭാവതോ പന ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനപ്പഹാനവചനേന ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനപ്പഹാനമ്പി വുത്തമേവ ഹോതി. യസ്മാ വാ സമുച്ഛിന്നോരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനമ്പി കേസഞ്ചി അരിയാനം ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി ദുപ്പഹേയ്യാനി ഹോന്തി, തസ്മാ സുപ്പഹേയ്യതോ ദുപ്പഹേയ്യമേവ ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ ഭവരാഗപ്പഹാനസീസേന സബ്ബസ്സാപി ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനസ്സ പഹാനമാഹ. ഥേരസ്സ ഏവ വാ അജ്ഝാസയവസേനേവം വുത്തം. സേസം വുത്തനയമേവ.

വഡ്ഢമാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫. പഞ്ചമവഗ്ഗോ

### ൧. സിരിവഡ്ഢത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**വിവരമനുപതന്തി വിജ്ജുതാ**തി ആയസ്മതോ സിരിവഡ്ഢത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ കിങ്കണിപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തി, **സിരിവഡ്ഢോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ബിമ്ബിസാരസമാഗമേ സത്ഥരി സദ്ധമ്മേ ച ഉപ്പന്നപ്പസാദോ ഹേതുസമ്പന്നതായ പബ്ബജി. പബ്ബജിത്വാ ച കതപുബ്ബകിച്ചോ വേഭാരപണ്ഡവപബ്ബതാനം അവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം അരഞ്ഞായതനേ പബ്ബതഗുഹായം കമ്മട്ഠാനമനുയുത്തോ വിഹരതി. തസ്മിഞ്ച സമയേ മഹാ അകാലമേഘോ ഉട്ഠഹി. വിജ്ജുല്ലതാ പബ്ബതവിവരം പവിസന്തിയോ വിയ വിചരന്തി. ഥേരസ്സ ഘമ്മപരിളാഹാഭിഭൂതസ്സ സാരഗബ്ഭേഹി മേഘവാതേഹി ഘമ്മപരിളാഹോ വൂപസമി. ഉതുസപ്പായലാഭേന ചിത്തം ഏകഗ്ഗം അഹോസി. സമാഹിതചിത്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൩൦-൩൪) -

''കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
ഓദകം ദഹമോഗ്ഗയ്ഹ, സിനായി അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ.

‘‘പഗ്ഗയ്ഹ കിങ്കണിം പുപ്ഫം, വിപസ്സിസ്സാഭിരോപയിം;
ഉദഗ്ഗചിത്തോ സുമനോ, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സത്തവീസതികപ്പമ്ഹി, രാജാ ഭീമരഥോ അഹു;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞാപദേസേന അത്തസന്നിസ്സയം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ **‘‘വിവരമനുപതന്തി വിജ്ജുതാ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൧**. തത്ഥ **വിവര**ന്തി അന്തരാ വേമജ്ഝം. **അനുപതന്തീ**തി അനുലക്ഖണേ പതന്തി പവത്തന്തി, വിജ്ജോതന്തീതി അത്ഥോ. വിജ്ജോതനമേവ ഹി വിജ്ജുല്ലതാനം പവത്തി നാമ. **അനു**-സദ്ദയോഗേന ചേത്ഥ ഉപയോഗവചനം, യഥാ ‘‘രുക്ഖമനുവിജ്ജോതന്തീ’’തി. **വിജ്ജുതാ**തി സതേരതാ. **വേഭാരസ്സ ച പണ്ഡവസ്സ ചാ**തി വേഭാരപബ്ബതസ്സ ച പണ്ഡവപബ്ബതസ്സ ച വിവരമനുപതന്തീതി യോജനാ. **നഗവിവരഗതോ**തി നഗവിവരം പബ്ബതഗുഹം ഉപഗതോ. **ഝായതീ**തി ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായതി, സമഥവിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേന്തോ ഭാവേതി. **പുത്തോ അപ്പടിമസ്സ താദിനോ**തി സീലക്ഖന്ധാദിധമ്മകായസമ്പത്തിയാ രൂപകായസമ്പത്തിയാ ച അനുപമസ്സ ഉപമാരഹിതസ്സ ഇട്ഠാനിട്ഠാദീസു താദിലക്ഖണസമ്പത്തിയാ താദിനോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഓരസപുത്തോ. പുത്തവചനേനേവ ചേത്ഥ ഥേരേന സത്ഥു അനുജാതഭാവദീപനേന അഞ്ഞാ ബ്യാകതാതി വേദിതബ്ബം.

സിരിവഡ്ഢത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ഖദിരവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ചാലേ ഉപചാലേ**തി ആയസ്മതോ ഖദിരവനിയരേവതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ തിത്ഥനാവികകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ മഹാഗങ്ഗായ പയാഗതിത്ഥേ തിത്ഥനാവാകമ്മം കരോന്തോ ഏകദിവസം സസാവകസങ്ഘം ഭഗവന്തം ഗങ്ഗാതീരം ഉപഗതം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നാവാസങ്ഘാടം യോജേത്വാ മഹന്തേന പൂജാസക്കാരേന പരതീരം പാപേത്വാ അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും സത്ഥാരാ ആരഞ്ഞകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിയമാനം ദിസ്വാ തദത്ഥം പത്ഥനം പട്ഠപേത്വാ ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച മഹാദാനം പവത്തേസി. ഭഗവാ ച തസ്സ പത്ഥനായ അവജ്ഝഭാവം ബ്യാകാസി. സോ തതോ പട്ഠായ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ നാലകഗാമേ രൂപസാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തി. തം വയപ്പത്തം മാതാപിതരോ ഘരബന്ധനേന ബന്ധിതുകാമാ ജാതാ. സോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ ‘‘മയ്ഹം ജേട്ഠഭാതാ അയ്യോ ഉപതിസ്സോ ഇമം വിഭവം ഛഡ്ഡേത്വാ പബ്ബജിതോ, തേന വന്തം ഖേളപിണ്ഡം കഥാഹം പച്ഛാ ഗിലിസ്സാമീ’’തി ജാതസംവേഗോ പാസം അനുപഗച്ഛനകമിഗോ വിയ ഞാതകേ വഞ്ചേത്വാ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ ഭിക്ഖൂനം

സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മസേനാപതിനോ കനിട്ഠഭാവം നിവേദേത്വാ അത്തനോ പബ്ബജ്ജായ ഛന്ദം ആരോചേസി. ഭിക്ഖൂ തം പബ്ബാജേത്വാ പരിപുണ്ണവീസതിവസ്സം ഉപസമ്പാദേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജേസും. സോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഖദിരവനം പവിസിത്വാ, ''അരഹത്തം പത്വാ ഭഗവന്തം ധമ്മസേനാപതിഞ്ച പസ്സിസ്സാമീ''തി ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഞാണസ്സ പരിപാകഗതത്താ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൯൨൭-൯൪൬) -

''ഗങ്ഗാ ഭാഗീരഥീ നാമ, ഹിമവന്താ പഭാവിതാ;
കുതിത്ഥേ നാവികോ ആസിം, ഓരിമേ ച തരിം അഹം.

''പദുമുത്തരോ നായകോ, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
വസീസതസഹസ്സേഹി, ഗങ്ഗാതീരമുപാഗതോ.

''ബഹൂ നാവാ സമാനേത്വാ, വഡ്ഢകീഹി സുസങ്ഖതം;
നാവായ ഛദനം കത്വാ, പടിമാനിം നരാസഭം.

''ആഗന്ത്വാന ച സമ്ബുദ്ധോ, ആരൂഹി തഞ്ച നാവകം;
വാരിമജ്ഝേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

''യോ സോ താരേസി സമ്ബുദ്ധം, സങ്ഘഞ്ചാപി അനാസവം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദേവലോകേ രമിസ്സതി.

''നിബ്ബത്തിസ്സതി തേ ബ്യമ്ഹം, സുകതം നാവസണ്ഠിതം;
ആകാസേ പുപ്ഫഛദനം, ധാരയിസ്സതി സബ്ബദാ.

''അട്ഠപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, താരകോ നാമ ഖത്തിയോ;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

''സത്തപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി , ചമ്മകോ നാമ ഖത്തിയോ;
ഉഗ്ഗച്ഛന്തോവ സൂരിയോ, ജോതിസ്സതി മഹബ്ബലോ.

''കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

''തിദസാ സോ ചവിത്വാന, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി;
രേവതോ നാമ നാമേന, ബ്രഹ്മബന്ധു ഭവിസ്സതി.

''അഗാരാ നിക്ഖമിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിസ്സതി.

''സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, യുത്തയോഗോ വിപസ്സകോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

''വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹം, യോഗക്ഖേമാധിവാഹനം;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“സതസഹസ്സേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയീ മമ.

“തതോ മം വനനിരതം, ദിസ്വാ ലോകന്തഗൂ മുനി;
വനവാസിഭിക്ഖൂനഗ്ഗം, പഞ്ഞപേസി മഹാമതി.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ഥേരോ സത്ഥാരം ധമ്മസേനാപതിഞ്ച വന്ദിതും സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനം പവിസിത്വാ സത്ഥാരം ധമ്മസേനാപതിഞ്ച വന്ദിത്വാ കതിപാഹം ജേതവനേ വിഹാസി . അഥ നം സത്ഥാ അരിയഗണമജ്ഝേ നിസിന്നോ ആരഞ്ഞകാനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി - “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ആരഞ്ഞകാനം യദിദം രേവതോ ഖദിരവനിയോ”തി (അം॰ നി॰ ൧.൧൯൮, ൨൦൩). സോ അപരഭാഗേ അത്തനോ ജാതഗാമം ഗന്ത്വാ “ചാലാ, ഉപചാലാ, സീസൂപചാലാ”തി തിസ്സന്നം ഭഗിനീനം പുത്തേ “ചാലാ, ഉപചാലാ, സീസൂപചാലാ”തി തയോ ഭാഗിനേയ്യേ ആനേത്വാ പബ്ബാജേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജേസി. തേ കമ്മട്ഠാനം അനുയുത്താ വിഹരന്തി. തസ്മിഞ്ച സമയേ ഥേരസ്സ കോചിദേവ ആബാധോ ഉപ്പന്നോ. തം സുത്വാ സാരിപുത്തത്ഥേരോ രേവതം “ഗിലാനപുച്ഛനം അധിഗമപുച്ഛനഞ്ച കരിസ്സാമീ”തി ഉപഗച്ഛി. രേവതത്ഥേരോ ധമ്മസേനാപതിം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ തേസം സാമണേരാനം സതുപ്പാദനവസേന ഓവദന്തോ **“ചാലേ ഉപചാലേ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

൪൨. തത്ഥ **ചാലേ ഉപചാലേ സീസൂപചാലേ**തി തേസം ആലപനം. “ചാലാ, ഉപചാലാ, സീസൂപചാലാ”തി ഹി ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ലദ്ധനാമാ തേ തയോ ദാരകാ പബ്ബജിതാപി തഥാ വോഹരീയന്തി. “‘ചാലീ, ഉപചാലീ, സീസൂപചാലീ’തി തേസം നാമ”ന്തി ച വദന്തി. യദത്ഥം “ചാലാ”തിആദിനാ ആമന്തനം കതം, തം ദസ്സേന്തോ **“പതിസ്സതാ നു ഖോ വിഹരഥാ”**തി വത്വാ തത്ഥ കാരണമാഹ **“ആഗതോ വോ വാലം വിയ വേധീ”**തി. **പതിസ്സതാ**തി പതിസ്സതികാ. **ഖോ**തി അവധാരണേ. **ആഗതോ**തി ആഗച്ഛി. **വോ**തി തുമ്ഹാകം. **വാലം വിയ വേധീ**തി വാലവേധീ വിയ, അയഞ്ഹേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - തിക്ഖജവനനിബ്ബേധികപഞ്ഞതായ വാലവേധിരൂപോ സത്ഥുകപ്പോ തുമ്ഹാകം മാതുലത്ഥേരോ ആഗതോ, തസ്മാ സമണസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ സതിസമ്പജഞ്ഞയുത്താ ഏവ ഹുത്വാ വിഹരഥ, “യഥാധിഗതേ വിഹാരേ അപ്പമത്താ ഭവഥാ”തി.

തം സുത്വാ തേ സാമണേരാ ധമ്മസേനാപതിസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനാദിവത്തം കത്വാ ഉഭിന്നം മാതുലത്ഥേരാനം പടിസന്ഥാരവേലായം നാതിദൂരേ സമാധിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദിംസു. ധമ്മസേനാപതി രേവതത്ഥേരേന സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കത്വാ ഉട്ഠായാസനാ തേ സാമണേരേ ഉപസങ്കമി, തേ തഥാകാലപരിച്ഛേദസ്സ കതത്താ ഥേരേ ഉപസങ്കമന്തേ ഏവ ഉട്ഠഹിത്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. ഥേരോ “കതരകതരവിഹാരേന വിഹരഥാ”തി പുച്ഛിത്വാ തേഹി “ഇമായ ഇമായാ”തി വുത്തേ “ദാരകേപി നാമ ഏവം വിനേന്തോ മയ്ഹം ഭാതികോ പച്ചപാദി വത ധമ്മസ്സ അനുധമ്മ”ന്തി ഥേരം പസംസന്തോ പക്കാമി.

ഖദിരവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. സുമങ്ഗലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുമുത്തികോ**തി ആയസ്മതോ സുമങ്ഗലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ രുക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ന്ഹായിത്വാ ഏകചീവരം ഠിതം ദിസ്വാ സോമനസ്സപ്പത്തോ ഹുത്വാ അപ്ഫോടേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയാ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം ഗാമകേ താദിസേന കമ്മനിസ്സന്ദേന ദലിദ്ദകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ **സുമങ്ഗലോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഖുജ്ജകാസിതനങ്ഗലകുദ്ദാലപരിക്ഖാരോ ഹുത്വാ കസിയാ ജീവതി. സോ ഏകദിവസം രഞ്ഞാ പസേനദികോസലേന ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച മഹാദാനേ പവത്തിയമാനേ ദാനോപകരണാനി ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തേഹി മനുസ്സേഹി സദ്ധിം ദധിഘടം ഗഹേത്വാ ആഗതോ ഭിക്ഖൂനം സക്കാരസമ്മാനം ദിസ്വാ "ഇമേ സമണാ സക്യപുത്തിയാ സുഖുമവത്ഥസുനിവത്ഥാ സുഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ നിവാതേസു സേനാസനേസു വിഹരന്തി, യംനൂനാഹമ്പി പബ്ബജേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ, അഞ്ഞതരം മഹാഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ അത്തനോ പബ്ബജ്ജാധിപ്പായം നിവേദേസി. സോ തം കരുണായന്തോ പബ്ബാജേത്വാ കമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. സോ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ഏകവിഹാരേ നിബ്ബിന്നോ ഉക്കണ്ഠിതോ ഹുത്വാ, വിബ്ഭമിതുകാമോ ഞാതിഗാമം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ കച്ഛം ബന്ധിത്വാ ഖേത്തം കസന്തേ കിലിട്ഠവത്ഥനിവത്ഥേ സമന്തതോ രജോകിണ്ണസരീരേ വാതാതപേന ഫുസ്സന്തേ കസ്സകേ ദിസ്വാ, "മഹന്തം വതിമേ സത്താ ജീവികനിമിത്തം ദുക്ഖം പച്ചനുഭോന്തീ"തി സംവേഗം പടിലഭി. ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ യഥാഗഹിതം കമ്മട്ഠാനം ഉപട്ഠാസി. സോ അഞ്ഞതരം രുക്ഖമൂലം ഉപഗന്ത്വാ വിവേകം ലഭിത്വാ യോനിസോ മനസികരോന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൮.൧൧-൧൭) -

"അത്ഥദസ്സീ ജിനവരോ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
വിഹാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, തളാകം ഉപസങ്കമി.

"ന്ഹാത്വാ പിത്വാ ച സമ്ബുദ്ധോ, ഉത്തരിത്വേകചീവരോ;
അട്ഠാസി ഭഗവാ തത്ഥ, വിലോകേന്തോ ദിസോദിസം.

"ഭവനേ ഉപവിട്ഠോഹം, അദ്ദസം ലോകനായകം;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, അപ്ഫോടേസിം അഹം തദാ.

"സതരംസിംവ ജോതന്തം, പഭാസന്തംവ കഞ്ചനം;
നച്ചഗീതേ പയുത്തോഹം, പഞ്ചങ്ഗതൂരിയമ്ഹി ച.

"യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
സബ്ബേ സത്തേ അഭിഭോമി, വിപുലോ ഹോതി മേ യസോ.

"നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
അത്താനം തോസയിത്വാന, പരേ തോസേസി ത്വം മുനി.

“പരിഗ്ഗഹേ നിസീദിത്വാ, ഹാസം കത്വാന സുബ്ബതേ;
ഉപട്ഠഹിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, തുസിതം ഉപപജ്ജഹം.

“സോളസേതോ കപ്പസതേ, ദ്വിനവഏകചിന്തിതാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സമ്പത്തിം അത്തനോ ദുക്ഖവിമുത്തിഞ്ച കിത്തനവസേന ഉദാനം ഉദാനേന്തോ **“സുമുത്തികോ”**തിആദിമാഹ.

**൪൩.** തത്ഥ **സുമുത്തികോതി** സുന്ദരാ അച്ചന്തികതായ അപുനബ്ഭവികാ മുത്തി ഏതസ്സാതി സുമുത്തികോ. തസ്സ പന വിമുത്തിയാ പാസംസിയതായ അച്ഛരിയതായ ച അപ്ഫോടേന്തോ ആഹ **“സുമുത്തികോ”**തി. പുന തത്ഥ വിമുത്തിയം അത്തനോ പസാദസ്സ ദള്ഹഭാവം ദസ്സേന്തോ **“സാഹു സുമുത്തികോമ്ഹീ”**തി ആഹ. “സാധു സുട്ഠു മുത്തികോ വതമ്ഹീ”തി അത്ഥോ. “കുതോ പനായം സുമുത്തികതാ”തി? കാമഞ്ചായം ഥേരോ സബ്ബസ്മാപി വട്ടദുക്ഖതോ സുവിമുത്തോ, അത്തനോ പന താവ ഉപട്ഠിതം അതിവിയ അനിട്ഠഭൂതം ദുക്ഖം ദസ്സേന്തോ **“തീഹി ഖുജ്ജകേഹീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഖുജ്ജകേഹീ**തി ഖുജ്ജസഭാവേഹി, ഖുജ്ജാകാരേഹി വാ. നിസ്സക്കവചനഞ്ചേതം മുത്തസദ്ദാപേക്ഖായ. കസ്സകോ ഹി അഖുജ്ജോപി സമാനോ തീസു ഠാനേസു അത്താനം ഖുജ്ജം കത്വാ ദസ്സേതി ലായനേ കസനേ കുദ്ദാലകമ്മേ ച. യോ ഹി പന കസ്സകോ ലായനാദീനി കരോതി , താനിപി അസിതാദീനി കുടിലാകാരതോ ഖുജ്ജകാനീതി വുത്തം “തീഹി ഖുജ്ജകേഹീ”തി.

ഇദാനി താനി സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **“അസിതാസു മയാ, നങ്ഗലാസു മയാ, ഖുദ്ദകുദ്ദാലാസു മയാ”**തി ആഹ. തത്ഥ **അസിതാസു മയാ**തി ലവിത്തേഹി മയാ മുത്തന്തി അത്ഥോ. നിസ്സക്കേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അപരേ പന **“അസിതാസു മയാ**തി ലവിത്തേഹി കരണഭൂതേഹി മയാ ഖുജ്ജിത”ന്തി വദന്തി. തേസം മതേന കരണത്ഥേ ഹേതുമ്ഹി വാ ഭുമ്മവചനം. **“നങ്ഗലാസൂ”**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസം കത്വാ വുത്തം, നങ്ഗലേഹി കസിരേഹീതി അത്ഥോ. അത്തനാ വളഞ്ജിതകുദ്ദാലസ്സ സഭാവതോ വളഞ്ജനേന വാ അപ്പകതായ വുത്തം “ഖുദ്ദകുദ്ദാലാസൂ”തി “കുണ്ഠകുദ്ദാലാസൂ”തിപി പാളി. വളഞ്ജനേനേവ അതിഖിണഖണിത്തേസൂതി അത്ഥോ. **ഇധമേവാതി മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. **അഥ വാപീതി വാ**-സദ്ദോ നിപാതമത്തം. ഗാമകേ ഠിതത്താ താനി അസിതാദീനി കിഞ്ചാപി ഇധേവ മമ സമീപേയേവ, തഥാപി അലമേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. തുരിതവസേന ചേതം ആമേഡിതവചനം. **ഝായാ**തി ഫലസമാപത്തിജ്ഝാനവസേന ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരത്ഥം ദിബ്ബവിഹാരാദിവസേന ച ഝായ. **സുമങ്ഗലാ**തി അത്താനം ആലപതി. ഝാനേ പന ആദരദസ്സനത്ഥം ആമേഡിതം കതം. **അപ്പമത്തോ വിഹരാ**തി സതിപഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ സബ്ബത്ഥകമേവ അപ്പമത്തോസി ത്വം, തസ്മാ ഇദാനി സുഖം വിഹര, സുമങ്ഗല. കേചി പന “അരഹത്തം അപ്പത്വാ ഏവ വിപസ്സനായ വീഥിപടിപന്നായ സാസനേ സഞ്ജാതാഭിരതിയാ യഥാനുഭൂതം ഘരാവാസദുക്ഖം ജിഗുച്ഛന്തോ ഥേരോ ഇമം ഗാഥം വത്വാ പച്ഛാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണീ”തി വദന്തി. തേസം മതേന “ഝായ അപ്പമത്തോ വിഹരാ”തി പദാനം അത്ഥോ വിപസ്സനാമഗ്ഗവസേനപി യുജ്ജതി ഏവ.

സുമങ്ഗലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. സാനുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**മതം വാ അമ്മ രോദന്തീ**തി ആയസ്മതോ സാനുത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ ഹത്ഥപാദധോവനമുഖവിക്ഖാലനാനം അത്ഥായ ഉദകം ഉപനേസി. സത്ഥാ ഹി ഭോജനകാലേ ഹത്ഥപാദേ ധോവിതുകാമോ അഹോസി. സോ സത്ഥു ആകാരം സല്ലക്ഖേത്വാ ഉദകം ഉപനേസി. ഭഗവാ ഹത്ഥപാദേ ധോവിത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ മുഖം വിക്ഖാലേതുകാമോ അഹോസി. സോ തമ്പി ഞത്വാ മുഖോദകം ഉപനേസി. സത്ഥാ മുഖം വിക്ഖാലേത്വാ മുഖധോവനകിച്ചം നിട്ഠാപേസി. ഏവം ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ തേന കരീയമാനം വേയ്യാവച്ചം സാദിയി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ഉപാസകസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്മിം ഗബ്ഭഗതേയേവ പിതാ പവാസം ഗതോ, ഉപാസികാ ദസമാസച്ചയേന പുത്തം വിജായിത്വാ **സാനൂ**തിസ്സ നാമം അകാസി. തസ്മിം അനുക്കമേന വഡ്ഢന്തേ സത്തവസ്സികംയേവ നം ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ പബ്ബാജേസി, ''ഏവമയം അനന്തരായോ വഡ്ഢിത്വാ അച്ചന്തസുഖഭാഗീ ഭവിസ്സതീ''തി. ''സോ സാനുസാമണേരോ''തി പഞ്ഞാതോ പഞ്ഞവാ വത്തസമ്പന്നോ ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ സത്ഥേസു മേത്തജ്ഝാസയോ ഹുത്വാ ദേവമനുസ്സാനം പിയോ അഹോസി മനാപോതി സബ്ബം സാനുസുത്തേ ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം.

തസ്സ അതീതജാതിയം മാതാ യക്ഖയോനിയം നിബ്ബത്തി. തം യക്ഖാ ''സാനുത്ഥേരസ്സ അയം മാതാ''തി ഗരുചിത്തികാരബഹുലാ ഹുത്വാ മാനേന്തി. ഏവം ഗച്ഛന്തേ കാലേ പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ ആദീനവം വിഭാവേന്തം വിയ ഏകദിവസം സാനുസ്സ യോനിസോ മനസികാരാഭാവാ അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തസ്സ വിബ്ഭമിതുകാമതാചിത്തം ഉപ്പജ്ജി. തം തസ്സ യക്ഖിനിമാതാ ഞത്വാ മനുസ്സമാതുയാ ആരോചേസി - ''തവ പുത്തോ, സാനു, 'വിബ്ഭമിസ്സാമീ'തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി, തസ്മാ ത്വം -

''സാനും പബുദ്ധം വജ്ജാസി, യക്ഖാനം വചനം ഇദം;
മാകാസി പാപകം കമ്മം, ആവി വാ യദി വാ രഹോ.

''സചേ ത്വം പാപകം കമ്മം, കരിസ്സസി കരോസി വാ;
ന തേ ദുക്ഖാ പമുത്യത്ഥി, ഉപ്പച്ചാപി പലായതോ''തി. (സം॰ നി॰
൧.൨൩൯; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൨൭ സാനുസാമണേരവത്ഥു) -

ഏവം ഭണാഹീ''തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ യക്ഖിനിമാതാ തത്ഥേവന്തരധായി. മനുസ്സമാതാ പന തം സുത്വാ പരിദേവസോകസമാപന്നാ ചേതോദുക്ഖസമപ്പിതാ അഹോസി. അഥ സാനുസാമണേരോ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ മാതു സന്തികം ഉപഗതോ മാതരം രോദമാനം ദിസ്വാ ''അമ്മ, കിം നിസ്സായ രോദസീ''തി വത്വാ ''തം നിസ്സായാ''തി ച

വുത്തോ മാതു **“മതം വാ, അമ്മ, രോദന്തി, യോ വാ ജീവം ന ദിസ്സതീ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**ൻർ**. തസ്സത്ഥോ - **“അമ്മ,** രോദന്താ നാമ ഞാതകാ മിത്താ വാ അത്തനോ ഞാതകം മിത്തം വാ **മതം** ഉദ്ദിസ്സ **രോദന്തി** പരലോകം ഗതത്താ, **യോ വാ** ഞാതകോ മിത്തോ വാ **ജീവം** ജീവന്തോ ദേസന്തരം പക്കന്തതായ ച **ന ദിസ്സതി,** തം വാ ഉദ്ദിസ്സ രോദന്തി, ഉഭയമ്പേതം മയി ന വിജ്ജതി, ഏവം സന്തേ **ജീവന്തം** ധരമാനം **മം** പുരതോ ഠിതം **പസ്സന്തീ; കസ്മാ, അമ്മ, രോദസി?**മം ഉദ്ദിസ്സ തവ രോദനസ്സ കാരണമേവ നത്ഥീ”തി.

തം സുത്വാ തസ്സ മാതാ “മരണഞ്ഹേതം, ഭിക്ഖവേ, യോ സിക്ഖം പച്ചക്ഖായ ഹീനായാവത്തതീ”തി (മ॰ നി॰ ൩.൬൪) സുത്തപദാനുസാരേന ഉപ്പബ്ബജനം അരിയസ്സ വിനയേ മരണന്തി ദസ്സേന്തീ -

“മതം വാ പുത്ത രോദന്തി, യോ വാ ജീവം ന ദിസ്സതി;
യോ ച കാമേ ചജിത്വാന, പുനരാഗച്ഛതേ ഇധ.

“തം വാപി പുത്ത രോദന്തി, പുന ജീവം മതോ ഹി സോ;
കുക്കുളാ ഉബ്ഭതോ താത, കുക്കുളം പതിതുമിച്ഛസീ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൯; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.സാനുസാമണേരവത്ഥു) -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **കാമേ ചജിത്വാനാ**തി നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയേന വത്ഥുകാമേ പഹായ, തഞ്ച കിലേസകാമസ്സ തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന വേദിതബ്ബം. പബ്ബജ്ജാ ഹേത്ഥ കാമപരിച്ചാഗോ അധിപ്പേതോ. **പുനരാഗച്ഛതേ ഇധാ**തി ഇധ ഗേഹേ പുനദേവ ആഗച്ഛതി, ഹീനായാവത്തനം സന്ധായ വദതി. **തം വാപീ**തി യോ പബ്ബജിത്വാ വിബ്ഭമതി , തം വാപി പുഗ്ഗലം മതം വിയമാദിസിയോ രോദന്തി. കസ്മാതി ചേ? **പുന ജീവം മതോ ഹി സോ**തി വിബ്ഭമനതോ പച്ഛാ യോ ജീവന്തോ, സോ ഗുണമരണേന അത്ഥതോ മതോയേവ. ഇദാനിസ്സ സവിസേസസംവേഗം ജനേതും **“കുക്കുളാ”**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - “അഹോരത്തം ആദിത്തം വിയ ഹുത്വാ ഡഹനട്ഠേന കുക്കുളനിരയസദിസത്താ **കുക്കുളാ** ഗിഹിഭാവാ അനുകമ്പന്തിയാ മയാ **ഉബ്ഭതോ** ഉദ്ധതോ, **താത** സാനു, **കുക്കുളം പതിതും ഇച്ഛസി** പതിതുകാമോസീ”തി.

തം സുത്വാ സാനുസാമണേരോ സംവേഗജാതോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൨൭-൨൯) -

“ഭുഞ്ജന്തം സമണം ദിസ്വാ, വിപ്പസന്നമനാവിലം;
ഘടേനോദകമാദായ, സിദ്ധത്ഥസ്സ അദാസഹം.

“നിമ്മലോ ഹോമഹം അജ്ജ, വിമലോ ഖീണസംസയോ;
ഭവേ നിബ്ബത്തമാനസ്സ, ഫലം നിബ്ബത്തതേ സുഭം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, ഉദകം യമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദകദാനസ്സിദം ഫലം.

“ഏകസട്ഠിമ്ഹിതോ കപ്പേ, ഏകോവ വിമലോ അഹു;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വസേന “മയ്ഹം വിപസ്സനാരമ്ഭോ അരഹത്തപ്പത്തി ച ജാതാ”തി ഉദാനവസേന തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

സാനുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫. രമണീയവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ**തി ആയസ്മതോ രമണീയവിഹാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ കോരണ്ഡപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്സ സേട്ഠിസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ യോബ്ബനമദേന കാമേസു മുച്ഛം ആപന്നോ വിഹരതി. സോ ഏകദിവസം അഞ്ഞതരം പാരദാരികം രാജപുരിസേഹി വിവിധാ കമ്മകാരണാ കരീയമാനം ദിസ്വാ സംവേഗജാതോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജി. പബ്ബജിതോ ച രാഗചരിതതായ നിച്ചകാലം സുസമ്മട്ഠം പരിവേണം സൂപട്ഠിതം പാനീയപരിഭോജനീയം സുപഞ്ഞത്തം മഞ്ചപീഠം കത്വാ വിഹരതി. തേന സോ **രമണീയവിഹാരീ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ.

സോ രാഗുസ്സന്നതായ അയോനിസോ മനസി കരിത്വാ സഞ്ചേതനികം സുക്കവിസ്സട്ഠിആപത്തിം ആപജ്ജിത്വാ, “ധിരത്ഥു, മം ഏവംഭൂതോ സദ്ധാദേയ്യം ഭുഞ്ജേയ്യ”ന്തി വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ “വിബ്ഭമിസ്സാമീ”തി ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ രുക്ഖമൂലേ നിസീദി, തേന ച മഗ്ഗേന സകടേസു ഗച്ഛന്തേസു ഏകോ സകടയുത്തോ ഗോണോ പരിസ്സമന്തോ വിസമട്ഠാനേ ഖലിത്വാ പതി, തം സാകടികാ യുഗതോ മുഞ്ചിത്വാ തിണോദകം ദത്വാ പരിസ്സമം വിനോദേത്വാ പുനപി ധുരേ യോജേത്വാ അഗമംസു. ഥേരോ തം ദിസ്വാ - “യഥായം ഗോണോ സകിം ഖലിത്വാപി ഉട്ഠായ സകിം ധുരം വഹതി, ഏവം മയാപി കിലേസവസേന സകിം ഖലിതേനാപി വുട്ഠായ സമണധമ്മം കാതും വട്ടതീ”തി യോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തോ നിവത്തിത്വാ ഉപാലിത്ഥേരസ്സ അത്തനോ പവത്തിം ആചിക്ഖിത്വാ തേന വുത്തവിധിനാ ആപത്തിതോ വുട്ഠഹിത്വാ സീലം പാകതികം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൩൫-൩൯) -

“അക്കന്തഞ്ച പദം ദിസ്വാ, ചക്കാലങ്കാരഭൂസിതം;
പദേനാനുപദം യന്തോ, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ.

“കോരണ്ഡം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, സമൂലം പൂജിതം മയാ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, അവന്ദിം പദമുത്തമം.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സത്തപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, ഏകോ വീതമലോ അഹും;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖം അനുഭവന്തോ അത്തനോ പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ സദ്ധിം അരിയധമ്മാധിഗമനദീപനിം **‘‘യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ, ഖലിത്വാ പതിതിട്ഠതീ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

൪൫. തത്ഥ **ഖലിത്വാ**തി പക്ഖലിത്വാ. **പതിതിട്ഠതീ**തി പതിട്ഠഹതി, പുനദേവ യഥാഠാനേ തിട്ഠതി. **ഏവ**ന്തി യഥാ ഭദ്ദോ ഉസഭാജാനീയോ ഭാരം വഹന്തോ പരിസ്സമപ്പത്തോ വിസമട്ഠാനം ആഗമ്മ ഏകവാരം പക്ഖലിത്വാ പതിതോ ന തത്തകേന ധുരം ഛഡ്ഡേതി, ഥാമജവപരക്കമസമ്പന്നതായ പന ഖലിത്വാപി പതിതിട്ഠതി, അത്തനോ സഭാവേനേവ ഠത്വാ ഭാരം വഹതി, ഏവം കിലേസപരിസ്സമപ്പത്തോ കിരിയാപരാധേന ഖലിത്വാ തം ഖലിതം ഥാമവീരിയസമ്പത്തിതായ പടിപാകതികം കത്വാ മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ **ദസ്സനസമ്പന്നം,** തതോ ഏവ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ** സവനന്തേ അരിയായ ജാതിയാ ജാതതായ **സാവകം,** തസ്സ ഉരേ വായാമജനിതാഭിജാതിതായ ഓരസം പുത്തം ഭദ്ദാജാനീയസദിസകിച്ചതായ ആജാനീയന്തി ച മം ധാരേഥ ഉപധാരേഥാതി അത്ഥോ.

രമണീയവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. സമിദ്ധിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സദ്ധായാഹം പബ്ബജിതോ**തി ആയസ്മതോ സമിദ്ധിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കത്താധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ സവണ്ടാനി പുപ്ഫാനി കണ്ണികബദ്ധാനി ഗഹേത്വാ പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ജാതകാലതോ പട്ഠായ തം കുലം ധനധഞ്ഞാദീഹി വഡ്ഢി, അത്തഭാവോ ചസ്സ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ ഗുണവാ ഇതി വിഭവസമിദ്ധിയാ ച ഗുണസമിദ്ധിയാ ച **സമിദ്ധീ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ ബിമ്ബിസാരസമാഗമേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഭാവനായ യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരന്തോ ഭഗവതി തപോദാരാമേ വിഹരന്തേ ഏകദിവസം ഏവം ചിന്തേസി - ‘‘ലാഭാ വത മേ സത്ഥാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, സ്വാക്ഖാതേ ചാഹം ധമ്മവിനയേ പബ്ബജിതോ, സബ്രഹ്മചാരീ ച മേ സീലവന്തോ കല്യാണധമ്മാ’’തി. തസ്സേവം ചിന്തേന്തസ്സ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം ഉദപാദി. തം അസഹന്തോ മാരോ പാപിമാ ഥേരസ്സ അവിദൂരേ മഹന്തം ഭേരവസദ്ദമകാസി, പഥവിയാ ഉന്ദ്രിയനകാലോ വിയ അഹോസി. ഥേരോ ഭഗവതോ തമത്ഥം ആരോചേസി. ഭഗവാ ‘‘മാരോ തുയ്ഹം വിചക്ഖുകമ്മായ ചേതേതി, ഗച്ഛ, ഭിക്ഖു തത്ഥ അചിന്തേത്വാ വിഹരാഹീ’’തി ആഹ. ഥേരോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വിഹരന്തോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം

ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൩൦-൩൪) -

> ‘‘കണികാരംവ ജോതന്തം, നിസിന്നം പബ്ബതന്തരേ;
> ഓഭാസേന്തം ദിസാ സബ്ബാ, സിദ്ധത്ഥം നരസാരഥിം.
>
> ‘‘ധനും അദ്വേജ്ഝം കത്വാന, ഉസും സന്നയ്ഹഹം തദാ;
> പുപ്ഫം സവണ്ടം ഛേത്വാന, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.
>
> ‘‘ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.
>
> ‘‘ഏകപഞ്ഞാസിതോ കപ്പേ, ഏകോ ആസിം ജുതിന്ധരോ;
> സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ തത്ഥേവ വിഹരന്തസ്സ ഥേരസ്സ ഖീണാസവഭാവം അജാനന്തോ പുരിമനയേനേവ മാരോ മഹന്തം ഭേരവസദ്ദം അകാസി. തം സുത്വാ ഥേരോ അഭീതോ അച്ഛമ്ഭീ ‘‘താദിസാനം മാരാനം സതമ്പി സഹസ്സമ്പി മയ്ഹം ലോമമ്പി ന കമ്പേതീ’’തി അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **‘‘സദ്ധായാഹം പബ്ബജിതോ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൬**. തത്ഥ **സദ്ധായാ**തി ധമ്മച്ഛന്ദസമുട്ഠാനായ കമ്മഫലസദ്ധായ ചേവ രതനത്തയസദ്ധായ ച. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. **പബ്ബജിതോ**തി ഉപഗതോ. **അഗാരസ്മാ**തി ഗേഹതോ ഘരാവാസതോ വാ. **അനഗാരിയ**ന്തി പബ്ബജ്ജം, സാ ഹി യംകിഞ്ചി കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം ‘അഗാരസ്സ ഹിത’ന്തി അഗാരിയം നാമ, തദഭാവതോ ‘‘അനഗാരിയാ’’തി വുച്ചതി. **സതി പഞ്ഞാ ച മേ വുഡ്ഢാ**തി സരണലക്ഖണാ സതി, പജാനനലക്ഖണാ പഞ്ഞാതി ഇമേ ധമ്മാ വിപസ്സനാക്ഖണതോ പട്ഠായ മഗ്ഗപടിപാടിയാ യാവ അരഹത്താ മേ വുഡ്ഢാ വഡ്ഢിതാ, ന ദാനി വഡ്ഢേതബ്ബാ അത്ഥി സതിപഞ്ഞാ വേപുല്ലപ്പത്താതി ദസ്സേതി. **ചിത്തഞ്ച സുസമാഹിത**ന്തി അട്ഠസമാപത്തിവസേന ചേവ ലോകുത്തരസമാധിവസേന ച ചിത്തം മേ സുട്ഠു സമാഹിതം, ന ദാനി തസ്സ സമാധാതബ്ബം അത്ഥി, സമാധി വേപുല്ലപ്പത്തോതി ദസ്സേതി. തസ്മാ **കാമം കരസ്സു രൂപാനീ**തി പാപിമ മം ഉദ്ദിസ്സ യാനി കാനിചി വിപ്പകാരാനി യഥാരുചിം കരോഹി, തേഹി പന **നേവ മം ബ്യാധയിസ്സസി** മമ സരീരകമ്പനമത്തമ്പി കാതും ന സക്ഖിസ്സസി, കുതോ ചിത്തഞ്ഞഥത്തം? തസ്മാ തവ കിരിയാ അപ്പടിച്ഛിതപഹേനകം വിയ ന കിഞ്ചി അത്ഥം സോധേതി, കേവലം തവ ചിത്തവിഘാതമത്തഫലാതി ഥേരോ മാരം തജ്ജേസി. തം സുത്വാ മാരോ ‘‘ജാനാതി മം സമണോ’’തി തത്ഥേവന്തരധായി.

സമിദ്ധിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. ഉജ്ജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നമോ തേ ബുദ്ധ വീരത്ഥൂ**തി ആയസ്മതോ ഉജ്ജയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ

പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ദ്വാനവുതേ കപ്പേ തിസ്സം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ കണികാരപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്സ സോത്തിയബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഉജ്ജയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ തത്ഥ സാരം അപസ്സന്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ വേളുവനം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൧൪) -

"കണികാരം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, ഓചിനിത്വാനഹം തദാ;
തിസ്സസ്സ അഭിരോപേസിം, ഓഘതിണ്ണസ്സ താദിനോ.

"ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

"പഞ്ചതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, അരുണപാണീതി വിസ്സുതോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ ഭഗവതോ ഥോമനാകാരേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **"നമോ തേ ബുദ്ധ വീരത്ഥൂ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൭**. തത്ഥ **നമോ**തി പണാമകിത്തനം. **തേ**തി പണാമകിരിയായ സമ്പദാനകിത്തനം, തുയ്ഹന്തി അത്ഥോ. **ബുദ്ധ വീരാ**തി ച ഭഗവതോ ആലപനം. ഭഗവാ ഹി യഥാ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദസ്സ അത്ഥസ്സ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭേദേന സയമ്ഭൂഞാണേന അനവസേസതോ ബുദ്ധത്താ "ബുദ്ധോ"തി വുച്ചതി. ഏവം പഞ്ചന്നമ്പി മാരാനം അഭിപ്പമദ്ദനവസേന പദഹന്തേന മഹതാ വീരിയേന സമന്നാഗതത്താ "വീരോ"തി വുച്ചതി. **അത്ഥൂ**തി ഹോതു, തസ്സ "നമോ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **വിപ്പമുത്തോസി സബ്ബധീ**തി സബ്ബേഹി കിലേസേഹി സബ്ബസ്മിഞ്ച സങ്ഖാരഗതേ വിപ്പമുത്തോ വിസംയുത്തോ അസി ഭവസി, ന തയാ കിഞ്ചി അവിപ്പമുത്തം നാമ അത്ഥി, യതോഹം **തുയ്ഹാപദാനേ വിഹരം, വിഹരാമി അനാസവോ**തി തുയ്ഹം തവ അപദാനേ ഓവാദേ ഗതമഗ്ഗേ പടിപത്തിചരിയായ വിഹരം യഥാസത്തി യഥാബലം പടിപജ്ജന്തോ കാമാസവാദീനം ചതുന്നമ്പി ആസവാനം സുപ്പഹീനത്താ അനാസവോ വിഹരാമി, താദിസസ്സ നമോ തേ ബുദ്ധ-വീരത്ഥൂതി.

ഉജ്ജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൮. സഞ്ജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**യതോ അഹ**ന്തി ആയസ്മതോ സഞ്ജയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹതി പൂഗേ സംകിത്തിവസേന വത്ഥും സങ്ഘരിത്വാ രതനത്തയം ഉദ്ദിസ്സ പുഞ്ഞം കരോന്തോ സയം ദലിദ്ദോ ഹുത്വാ നേസം ഗണാദീനം പുഞ്ഞകിരിയായ ബ്യാവടോ അഹോസി. കാലേന കാലം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ പസന്നമാനസോ ഭിക്ഖൂനഞ്ച തം തം വേയ്യാവച്ചം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **സഞ്ജയോ** നാമ നാമേന, സോ വയപ്പത്തോ ബ്രഹ്മായുപോക്ഖരസാതിആദികേ അഭിഞ്ഞാതേ ബ്രാഹ്മണേ സാസനേ അഭിപ്പസന്നേ ദിസ്വാ സഞ്ജാതപ്പസാദോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമി. തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ സോതാപന്നോ അഹോസി. അപരഭാഗേ പബ്ബജി. പബ്ബജന്തോ ച ഖുരഗ്ഗേയേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസീ. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൭൧-൭൪) -

"വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ, മഹാപൂഗഗണോ അഹു;
വേയ്യാവച്ചകരോ ആസിം, സബ്ബകിച്ചേസു വാവടോ.

"ദേയ്യധമ്മോ ച മേ നത്ഥി, സുഗതസ്സ മഹേസിനോ;
അവന്ദിം സത്ഥുനോ പാദേ, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, വേയ്യാവച്ചം അകാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, വേയ്യാവച്ചസ്സിദം ഫലം.

"ഇതോ ച അട്ഠമേ കപ്പേ, രാജാ ആസിം സുചിന്തിതോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **"യതോ അഹം പബ്ബജിതോ"**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൮**. തത്ഥ **യതോ അഹം പബ്ബജിതോ**തി യതോ പഭുതി യതോ പട്ഠായ അഹം പബ്ബജിതോ. പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ **നാഭിജാനാമി സങ്കപ്പം, അനരിയം ദോസസംഹിത**ന്തി രാഗാദിദോസസംഹിതം തതോ ഏവ അനരിയം നിഹീനം, അരിയേഹി വാ അനരണീയതായ അനരിയേഹി അരണീയതായ ച അനരിയം പാപകം ആരമ്മണേ അഭൂതഗുണാദിസങ്കപ്പനതോ "സങ്കപ്പോ"തി ലദ്ധനാമം കാമവിതക്കാദിമിച്ഛാവിതക്കം ഉപ്പാദിതം നാഭിജാനാമീതി, "ഖുരഗ്ഗേയേവ മയാ അരഹത്തം പത്ത"ന്തി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സഞ്ജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. രാമണേയ്യകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ചിഹചിഹാഭിനദിതേ**തി ആയസ്മതോ രാമണേയ്യകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ

പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസു ഏവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ സഞ്ജാതപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്സ അത്തനോ സമ്പത്തിയാ പബ്ബജിതസാരുപ്പായ ച പടിപത്തിയാ പാസാദികഭാവതോ **രാമണേയ്യകോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി . അഥേകദിവസം മാരോ ഥേരം ഭിംസാപേതുകാമോ ഭേരവസദ്ദം അകാസി. തം സുത്വാ ഥേരോ ഥിരപകതിതായ തേന അസന്തസന്തോ ''മാരോ അയ''ന്തി ഞത്വാ തത്ഥ അനാദരം ദസ്സേന്തോ **''ചിഹചിഹാഭിനദിതേ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൪൯**. തത്ഥ **ചിഹചിഹാഭിനദിതേ**തി ചിഹചിഹാതി അഭിണ്ഹം പവത്തസദ്ദതായ ''ചിഹചിഹാ''തി ലദ്ധനാമാനം വട്ടകാനം അഭിനാദനിമിത്തം, വിരവഹേതൂതി അത്ഥോ. **സിപ്പികാഭിരുതേഹി ചാ**തി സിപ്പികാ വുച്ചന്തി ദേവകാ പരനാമകാ ഗേലഞ്ഞേന ഛാതകിസദാരകാകാരാ സാഖാമിഗാ. ''മഹാകലന്ദകാ''തി കേചി, സിപ്പികാനം അഭിരുതേഹി മഹാവിരവേഹി, ഹേതുമ്ഹി ചേതം കരണവചനം, തം ഹേതൂതി അത്ഥോ. **ന മേ തം ഫന്ദതി ചിത്ത**ന്തി മമ ചിത്തം ന ഫന്ദതി ന ചവതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇമസ്മിം അരഞ്ഞേ വിരവഹേതു സിപ്പികാഭിരുതഹേതു വിയ, പാപിമ, തവ വിസ്സരകരണഹേതു മമ ചിത്തം കമ്മട്ഠാനതോ ന പരിപതതീതി. തത്ഥ കാരണമാഹ **''ഏകത്തനിരതഞ്ഹി മേ''**തി. **ഹി**-സദ്ദോ ഹേതു അത്ഥോ, യസ്മാ മമ ചിത്തം ഗണസങ്ഗണികം പഹായ ഏകത്തേ ഏകീഭാവേ, ബഹിദ്ധാ വാ വിക്ഖേപം പഹായ ഏകത്തേ ഏകഗ്ഗതായ, ഏകത്തേ ഏകസഭാവേ വാ നിബ്ബാനേ നിരതം അഭിരതം, തസ്മാ കമ്മട്ഠാനതോ ന ഫന്ദതി ന ചവതീതി, ഇമം കിര ഗാഥം വദന്തോ ഏവ ഥേരോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൧.൭൯) -

''സുവണ്ണവണ്ണോ ഭഗവാ, സതരംസീ പതാപവാ;
ചങ്കമനം സമാരൂള്ഹോ, മേത്തചിത്തോ സിഖീസഭോ.

''പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വന്ദിത്വാ ഞാണമുത്തമം;
മിനേലപുപ്ഫം പഗ്ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ഏകൂനതിംസകപ്പമ്ഹി, സുമേഘഘനനാമകോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.
അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി.

രാമണേയ്യകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. വിമലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ധരണീ ച സിഞ്ചതി** വാതി ആയസ്മതോ വിമലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സങ്ഖധമനകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ തസ്മിം സിപ്പേ നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഏകദിവസം വിപസ്സിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ സങ്ഖധമനേന പൂജം കത്വാ തതോ പട്ഠായ കാലേന കാലം സത്ഥു ഉപട്ഠാനം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ''അനാഗതേ മേ വിമലോ വിസുദ്ധോ കായോ ഹോതൂ''തി ബോധിരുക്ഖം ഗന്ധോദകേഹി ന്ഹാപേസി, ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണേസു ആസനാനി ധോവാപേസി, ഭിക്ഖൂനമ്പി കിലിട്ഠേ സമണപരിക്ഖാരേ ധോവാപേസി.

സോ തതോ ചവിത്വാ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ മാതുകുച്ഛിയം വസന്തസ്സ നിക്ഖമന്തസ്സ ച കായോ പിത്തസേമ്ഹാദീഹി അസംകിലിട്ഠോ പദുമപലാസേ ഉദകബിന്ദു വിയ അലഗ്ഗോ പച്ഛിമഭവികബോധിസത്തസ്സ വിയ സുവിസുദ്ധോ അഹോസി, തേനസ്സ **വിമലോ**ത്വേവ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ രാജഗഹപ്പവേസനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കോസലരട്ഠേ പബ്ബതഗുഹായം വിഹരതി. അഥേകദിവസം ചാതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ സകലം ചക്കവാളഗബ്ഭം പത്ഥരിത്വാ പാവസ്സി. വിവട്ടട്ഠായിമ്ഹി ബുദ്ധാനം ചക്കവത്തീനഞ്ച ധരമാനകാലേ ഏവ കിര ഏവം വസ്സതി. ഘമ്മപരിളാഹവൂപസമതോ ഉതുസപ്പായലാഭേന ഥേരസ്സ ചിത്തം സമാഹിതം അഹോസി ഏകഗ്ഗം. സോ സമാഹിതചിത്തോ താവദേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൫൦.൭൭-൮൧) -

''വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ, അഹോസിം സങ്ഖധമ്മകോ;
നിച്ചുപട്ഠാനയുത്തോമ്ഹി, സുഗതസ്സ മഹേസിനോ.

''ഉപട്ഠാനഫലം പസ്സ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ;
സട്ഠി തൂരിയസഹസ്സാനി, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, ഉപട്ഠഹിം മഹാഇസിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഉപട്ഠാനസ്സിദം ഫലം.

''ചതുവീസേ ഇതോ കപ്പേ, മഹാനിഗ്ഘോസനാമകാ;
സോളസാസിംസു രാജാനോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ കതകിച്ചതായ തുട്ഠമാനസോ ഉദാനം ഉദാനേന്തോ **''ധരണീ ച സിഞ്ചതി വാതി മാലുതോ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൫൦.** തത്ഥ **ധരണീ**തി പഥവീ, സാ ഹി സകലം ധരാധരം ധാരേതീതി ''ധരണീ''തി വുച്ചതി. **സിഞ്ചതീ**തി സമന്തതോ നഭം പൂരേത്വാ അഭിപ്പവസ്സതോ

മഹാമേഘസ്സ വുട്ഠിധാരാഹി സിഞ്ചതി . **വാതി മാലുതോതി** ഉദകഫുസിതസമ്മിസ്സതായ സീതലോ വാതോ വായതി. **വിജ്ജുതാ ചരതി നഭേതി** തത്ഥ തത്ഥ ഗജ്ജതാ ഗളഗളായതാ മഹാമേഘതോ നിച്ഛരന്തിയോ സതേരതാ ആകാസേ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തി. **ഉപസമന്തി വിതക്കാതി** ഉതുസപ്പായസിദ്ധേന സമഥവിപസ്സനാധിഗമേന പുബ്ബഭാഗേ തദങ്ഗാദിവസേന വൂപസന്താ ഹുത്വാ കാമവിതക്കാദയോ സബ്ബേപി നവ മഹാവിതക്കാ അരിയമഗ്ഗാധിഗമേന ഉപസമന്തി. അനവസേസതോ സമുച്ഛിജ്ജന്തീതി. വത്തമാനസമീപതായ അരിയമഗ്ഗക്ഖണം വത്തമാനം കത്വാ വദതി. അതീതത്ഥേ വാ ഏതം പച്ചുപ്പന്നവചനം. **ചിത്തം സുസമാഹിതം മമാ**തി തതോ ഏവ ലോകുത്തരസമാധിനാ മമ ചിത്തം സുട്ഠു സമാഹിതം, ന ദാനി തസ്സ സമാധാനേ കിഞ്ചി കാതബ്ബം അത്ഥീതി ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

വിമലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. ഛട്ഠവഗ്ഗോ

### ൧. ഗോധികാദിചതുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**വസ്സതി ദേവോ**തിആദികാ ചതസ്സോ - ഗോധികോ, സുബാഹു, വല്ലിയോ, ഉത്തിയോതി ഇമേസം ചതുന്നം ഥേരാനം ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? ഇമേപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരാ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്താ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സഹായാ ഹുത്വാ വിചരിംസു. തേസു ഏകോ സിദ്ധത്ഥം ഭഗവന്തം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ കടച്ഛുഭിക്ഖം അദാസി. ദുതിയോ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹി. തതിയോ പസന്നചിത്തോ ഏകേന പുപ്ഫഹത്ഥേന ഭഗവന്തം പൂജേസി. ചതുത്ഥോ സുമനപുപ്ഫേഹി പൂജമകാസി. ഏവം തേ സത്ഥരി ചിത്തം പസാദേത്വാ പസുതേന തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ പുന അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ സഹായകാ ഹുത്വാ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ പാവായം ചതുന്നം മല്ലരാജാനം പുത്താ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം **ഗോധികോ, സുബാഹു, വല്ലിയോ, ഉത്തിയോ**തി നാമാനി അകംസു. അഞ്ഞമഞ്ഞം പിയസഹായാ അഹേസും. തേ കേനചിദേവ കരണീയേന കപിലവത്ഥും അഗമംസു. തസ്മിഞ്ച സമയേ സത്ഥാ കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ നിഗ്രോധാരാമേ വസന്തോ യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ സുദ്ധോദനപ്പമുഖേ സക്യരാജാനോ ദമേസി. തദാ തേപി ചത്താരോ മല്ലരാജപുത്താ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ ലദ്ധപ്പസാദാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനാകമ്മം കരോന്താ നചിരസ്സേവ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൧-൨൩) -

> ‘‘സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
> പവരാ അഭിനിക്ഖന്തം, വനാ നിബ്ബനമാഗതം.

“കടച്ഛുഭിക്ഖം പാദാസിം, സിദ്ധത്ഥസ്സ മഹേസിനോ;
പഞ്ഞായ ഉപസന്തസ്സ, മഹാവീരസ്സ താദിനോ.

“പദേനാനുപദായന്തം, നിബ്ബാപേന്തേ മഹാജനം;
ഉളാരാ വിത്തി മേ ജാതാ, ബുദ്ധേ ആദിച്ചബന്ധുനേ.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഭിക്ഖാദാനസ്സിദം ഫലം.

“സത്താസീതിമ്ഹിതോ കപ്പേ, മഹാരേണുസനാമകാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, സത്തേതേ ചക്കവത്തിനോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനന്”തി.

ഗോധികോ ഥേരോ.

“സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, നിസഭാജാനിയം യഥാ;
തിധാപഭിന്നം മാതങ്ഗം, കുഞ്ജരംവ മഹേസിനം.

“ഓഭാസേന്തം ദിസാ സബ്ബാ, ഉളുരാജംവ പൂരിതം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, ലോകജേട്ഠം അപസ്സഹം.

“ഞാണേ ചിത്തം പസാദേത്വാ, പഗ്ഗഹേത്വാന അഞ്ജലിം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, സിദ്ധത്ഥമഭിവാദയിം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണസഞ്ഞായിദം ഫലം.

“തേസത്തതിമ്ഹിതോ കപ്പേ, സോളസാസും നരുത്തമാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനന്”തി.

സുബാഹുത്ഥേരോ.

“തിവരായം നിവാസീഹം, അഹോസിം മാലികോ തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സിദ്ധത്ഥം ലോകപൂജിതം.

“പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പുപ്ഫഹത്ഥമദാസഹം;
യത്ഥ യത്ഥുപപജ്ജാമി, തസ്സ കമ്മസ്സ വാഹസാ.

“അനുഭോമി ഫലം ഇട്ഠം, പുബ്ബേ സുകതമത്തനോ;
പരിക്ഖിത്തോ സുമല്ലേഹി, പുപ്ഫദാനസ്സിദം ഫലം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫപൂജായിദം ഫലം.

“ചതുന്നവുതുപാദായ , ഠപേത്വാ വത്തമാനകം;
പഞ്ചരാജസതാ തത്ഥ, നജ്ജസമസനാമകാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.
വല്ലിയോ ഥേരോ.

‘‘സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ, ജാതിപുപ്ഫമദാസഹം;
പാദേസു സത്ത പുപ്ഫാനി, ഹാസേനോകിരിതാനി മേ.

‘‘തേന കമ്മേനഹം അജ്ജ, അഭിഭോമി നരാമരേ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

‘‘ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സമന്തഗന്ധനാമാസും, തേരസ ചക്കവത്തിനോ;
ഇതോ പഞ്ചമകേ കപ്പേ, ചാതുരന്താ ജനാധിപാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി. (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൧-൨൩);
ഉത്തിയോ ഥേരോ.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഇമേ ചത്താരോപി ഥേരാ ലോകേ പാകടാ പഞ്ഞാതാ രാജരാജമഹാമത്തേഹി സക്കതാ ഗരുകതാ ഹുത്വാ അരഞ്ഞേ സഹേവ വിഹരന്തി. അഥേകദാ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ തേ ചത്താരോ ഥേരേ രാജഗഹം ഉപഗതേ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ തേമാസം വസ്സാവാസത്ഥായ നിമന്തേത്വാ തേസം പാടിയേക്കം കുടികായോ കാരേത്വാ സതിസമ്മോസേന ന ഛാദേസി. ഥേരാ അച്ഛന്നാസു കുടികാസു വിഹരന്തി. വസ്സകാലേ ദേവോ ന വസ്സതി. രാജാ ‘‘കിം നു ഖോ കാരണം ദേവോ ന വസ്സതീ’’തി ചിന്തേന്തോ, തം കാരണം ഞത്വാ, താ കുടികായോ ഛാദാപേത്വാ, മത്തികാകമ്മം ചിത്തകമ്മഞ്ച കാരാപേത്വാ, കുടികാമഹം കരോന്തോ മഹതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം അദാസി. ഥേരാ രഞ്ഞോ അനുകമ്പായ കുടികായോ പവിസിത്വാ മേത്താസമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിംസു. അഥുത്തരപാചീനദിസതോ മഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഥേരാനം സമാപത്തിതോ വുട്ഠാനക്ഖണേയേവ വസ്സിതും ആരഭി. തേസു ഗോധികത്ഥേരോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സഹ മേഘഗജ്ജിതേന -

൫൧. ‘‘വസ്സതി ദേവോ യഥാ സുഗീതം, ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ;
ചിത്തം സുസമാഹിതഞ്ച മയ്ഹം, അഥ ചേ പത്ഥയസി പവസ്സ ദേവാ’’തി. -

ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **വസ്സതീ**തി സിഞ്ചതി വുട്ഠിധാരം പവേച്ഛതി. **ദേവോ**തി മേഘോ. **യഥാ സുഗീത**ന്തി സുന്ദരഗീതം വിയ ഗജ്ജന്തോതി അധിപ്പായോ. മേഘോ ഹി വസ്സനകാലേ സതപടലസഹസ്സപടലോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഥനയന്തോ വിജ്ജുതാ നിച്ഛാരേന്തോവ സോഭതി, ന കേവലോ. തസ്മാ സിനിദ്ധമധുരഗമ്ഭീരനിഗ്ഘോസോ വസ്സതി ദേവോതി ദസ്സേതി. തേന സദ്ദതോ അനുപപീളിതം ആഹ **‘‘ഛന്നാ മേ കുടികാ സുഖാ നിവാതാ’’**തി. യഥാ ന ദേവോ വസ്സതി, ഏവം തിണാദീഹി ഛാദിതാ അയം മേ കുടികാ, തേന വുട്ഠിവസ്സേന അനുപപീളിതം ആഹ. പരിഭോഗസുഖസ്സ ഉതുസപ്പായഉതുസുഖസ്സ ച

സബ്ഭാവതോ സുഖാ. ഫുസിതഗ്ഗളപിഹിതവാതപാനതാഹി വാതപരിസ്സയരഹിതാ. ഉഭയേനപി ആവാസസപ്പായവസേന അനുപപീളിതം ആഹ. **ചിത്തം സുസമാഹിതഞ്ച മയ്ഹ**ന്തി ചിത്തഞ്ച മമ സുട്ഠു സമാഹിതം അനുത്തരസമാധിനാ നിബ്ബാനാരമ്മണേ സുട്ഠു അപ്പിതം, ഏതേന അബ്ഭന്തരപരിസ്സയാഭാവതോ അപ്പോസ്സുക്കതം ദസ്സേതി. **അഥ ചേ പത്ഥയസീ**തി അഥ ഇദാനി പത്ഥയസി ചേ, യദി ഇച്ഛസി. **പവസ്സാ**തി സിഞ്ച ഉദകം പഗ്ഘര വുട്ഠിധാരം പവേച്ഛ. **ദേവാ**തി മേഘം ആലപതി.

ഗോധികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൨. സുബാഹുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**൫൨**. ഇതരേഹി വുത്തഗാഥാസു തതിയപദേ ഏവ വിസേസോ. തത്ഥ സുബാഹുനാ വുത്തഗാഥായം **ചിത്തം സുസമാഹിതഞ്ച കായേ**തി മമ ചിത്തം കരജകായേ കായഗതാസതിഭാവനാവസേന സുട്ഠു സമാഹിതം സമ്മദേവ അപ്പിതം. അയഞ്ഹി ഥേരോ കായഗതാസതിഭാവനാവസേന പടിലദ്ധഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തം സന്ധായാഹ ''ചിത്തം സുസമാഹിതഞ്ച കായേ''തി.

സുബാഹുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൩. വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**൫൩**. വല്ലിയത്ഥേരഗാഥായം **തസ്സം വിഹരാമി അപ്പമത്തോ**തി തസ്സം കുടികായം അപ്പമാദപടിപത്തിയാ മത്ഥകം പാപിതത്താ അപ്പമത്തോ അരിയവിഹാരൂപസംഹിതേന ദിബ്ബവിഹാരാദിസംഹിതേന ച ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരാമി, അത്തഭാവം പവത്തേമീതി വുത്തം ഹോതി.

വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ

**൪. ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**൫൪**. ഉത്തിയത്ഥേരേന വുത്തഗാഥായം **അദുതിയോ**തി അസഹായോ, കിലേസസങ്ഗണികായ ഗണസങ്ഗണികായ ച വിരഹിതോതി അത്ഥോ.

ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുന്നം ഥേരാനം ഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൫. അഞ്ജനവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ആസന്ദിം കുടികം കത്വാ**തി ആയസ്മതോ അഞ്ജനവനിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സുദസ്സനോ നാമ മാലാകാരോ ഹുത്വാ സുമനപുപ്ഫേഹി ഭഗവന്തം പൂജേത്വാ അഞ്ഞമ്പി തത്ഥ തത്ഥ ബഹും പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം അകാസി. അഥ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ

വേസാലിയം വജ്ജിരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ തസ്സ വയപ്പത്തകാലേ വജ്ജിരട്ഠേ അവുട്ഠിഭയം ബ്യാധിഭയം അമനുസ്സഭയന്തി തീണി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജിംസു . തം സബ്ബം രതനസുത്തവണ്ണനായം (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ രതനസുത്തവണ്ണനാ; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.രതനസുത്തവണ്ണനാ) വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. ഭഗവതി പന വേസാലിം പവിട്ഠേ ഭയേസു ച വൂപസന്തേസു സത്ഥു ധമ്മദേസനായ സമ്ബഹുലാനം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയേ ച ജാതേ അയം രാജകുമാരോ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. യഥാ ചായം ഏവം അനന്തരം വുച്ചമാനാ ചത്താരോപി ജനാ. തേപി ഹി ഇമസ്സ സഹായഭൂതാ ലിച്ഛവിരാജകുമാരാ ഏവം ഇമിനാവ നീഹാരേന പബ്ബജിംസു. കസ്സപസമ്ബുദ്ധകാലേപി സഹായാ ഹുത്വാ ഇമിനാ സഹേവ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം അകംസു, പദുമുത്തരസ്സപി ഭഗവതോ പാദമൂലേ കുസലബീജരോപനാദിം അകംസൂതി. തത്ഥായം കതപുബ്ബകിച്ചോ സാകേതേ അഞ്ജനവനേ സുസാനട്ഠാനേ വസന്തോ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ മനുസ്സേഹി ഛഡ്ഡിതം ജിണ്ണകം ആസന്ദിം ലഭിത്വാ തം ചതൂസു പാസാണേസു ഠപേത്വാ ഉപരി തിരിയഞ്ച തിണാദീഹി ഛാദേത്വാ ദ്വാരം യോജേത്വാ വസ്സം ഉപഗതോ. പഠമമാസേയേവ ഘടേന്തോ വായമന്തോ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൨൮-൩൩) -

“സുദസ്സനോതി നാമേന, മാലാകാരോ അഹം തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം.

“ജാതിപുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, പൂജയിം പദുമുത്തരം;
വിസുദ്ധചക്ഖു സുമനോ, ദിബ്ബചക്ഖും സമജ്ഝഗം.

“ഏതിസ്സാ പുപ്ഫപൂജായ, ചിത്തസ്സ പണിധീഹി ച;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

“സോളസാസിംസു രാജാനോ, ദേവുത്തരസനാമകാ;
ഛത്തിംസമ്ഹി ഇതോ കപ്പേ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദേന്തോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ യഥാലദ്ധം സമ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിവേഗേന ഉദാനേന്തോ **“ആസന്ദിം കുടികം കത്വാ”**തി ഗാഥം അഭാസി .

൭൩. തത്ഥ **ആസന്ദിം കുടികം കത്വാ**തി ആസന്ദീ നാമ ദീഘപാദകം ചതുരസ്സപീഠം, ആയതം ചതുരസ്സമ്പി അത്ഥിയേവ, യത്ഥ നിസീദിതുമേവ സക്കാ, ന നിപജ്ജിതും തം ആസന്ദിം കുടികം കത്വാ വാസത്ഥായ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന കുടികം കത്വാ യഥാ തത്ഥ നിസിന്നസ്സ ഉതുപരിസ്സയാഭാവേന സുഖേന സമണധമ്മം കാതും സക്കാ, ഏവം കുടികം കത്വാ. ഏതേന പരമുക്കംസഗതം സേനാസനേ അത്തനോ അപ്പിച്ഛതം സന്തുട്ഠിഞ്ച ദസ്സേതി. വുത്തമ്പി ചേതം ധമ്മസേനാപതിനാ -

“പല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സ, ജണ്ണുകേനാഭിവസ്സതി;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ”തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൫; മി॰ പ॰ ൬.൧.൧);

അപരേ "ആസന്ദികുടിക"ന്തി പാഠം വത്വാ "ആസന്ദിപ്പമാണം കുടികം കത്വാ"തി അത്ഥം വദന്തി. അഞ്ഞേ പന "ആസനനിസജ്ജാദിഗതേ മനുസ്സേ ഉദ്ദിസ്സ മഞ്ചകസ്സ ഉപരി കതകുടികാ ആസന്ദീ നാമ, തം ആസന്ദിം കുടികം കത്വാ"തി അത്ഥം വദന്തി. **ഓഗ്ഗയ്ഹ**ാതി ഓഗാഹേത്വാ അനുപവിസിത്വാ. **അഞ്ജനം വന**ന്തി ഏവംനാമകം വനം, അഞ്ജനവണ്ണപുപ്ഫഭാവതോ ഹി അഞ്ജനാ വുച്ചന്തി വല്ലിയോ, തബ്ബഹുലതായ തം വനം "അഞ്ജനവന"ന്തി നാമം ലഭി. അപരേ പന "അഞ്ജനാ നാമ മഹാഗച്ഛാ"തി വദന്തി, തം അഞ്ജനവനം ഓഗ്ഗയ്ഹ ആസന്ദികം കുടികം കത്വാ **തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന**ന്തി വിഹരതാ മയാതി വചനസേസേനേവ യോജനാ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

അഞ്ജനവനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൩. കുടിവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കോ കുടികായ**ന്തി ആയസ്മതോ കുടിവിഹാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ ആകാസേന ഗച്ഛന്തസ്സ "ഉദകദാനം ദസ്സാമീ"തി സീതലം ഉദകം ഗഹേത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഉദ്ധമ്മുഖോ ഹുത്വാ ഉക്ഖിപി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ പസാദസംവഡ്ഢനത്ഥം ആകാസേ ഠിതോവ സമ്പടിച്ഛി. സോ തേന അനപ്പകം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേസി. സേസം അഞ്ജനവനിയത്ഥേരസ്സ വത്ഥുമ്ഹി വുത്തസദിസമേവ. അയം പന വിസേസോ - അയം കിര വുത്തനയേന പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജന്തോ സായം ഖേത്തസമീപേന ഗച്ഛന്തോ ദേവേ ഫുസായന്തേ ഖേത്തപാലകസ്സ പുഞ്ഞം തിണകുടിം ദിസ്വാ പവിസിത്വാ തത്ഥ തിണസന്ഥാരകേ നിസീദി . നിസിന്നമത്തോവ ഉതുസപ്പായം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൨൯-൩൫) -

"സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ഗച്ഛന്തം അനിലഞ്ജസേ;
ഘതാസനംവ ജലിതം, ആദിത്തംവ ഹുതാസനം.

"പാണിനാ ഉദകം ഗയ്ഹ, ആകാസേ ഉക്ഖിപിം അഹം;
സമ്പടിച്ഛി മഹാവീരോ, ബുദ്ധോ കാരുണികോ ഇസി.

"അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ സത്ഥാ, പദുമുത്തരനാമകോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

"ഇമിനാ ദകദാനേന, പീതിഉപ്പാദനേന ച;
കപ്പസതസഹസ്സമ്പി, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജതി.

"തേന കമ്മേന ദ്വിപദിന്ദ, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഹിത്വാ ജയപരാജയം.

"സഹസ്സരാജനാമേന, തയോ തേ ചക്കവത്തിനോ;
പഞ്ചസട്ഠികപ്പസതേ, ചാതുരന്താ ജനാധിപാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരേ തത്ഥ നിസിന്നേ ഖേത്തപാലകോ ആഗന്ത്വാ "കോ കുടികായ"ന്തി ആഹ. തം സുത്വാ ഥേരോ "ഭിക്ഖു കുടികായ"ന്തിആദിമാഹ. തയിദം ഖേത്തപാലസ്സ ഥേരസ്സ ച വചനം ഏകജ്ഝം കത്വാ -

൩൬. "കോ കുടികായം ഭിക്ഖു കുടികായം, വീതരാഗോ
സുസമാഹിതചിത്തോ;
ഏവം ജാനാഹി ആവുസോ, അമോഘാ തേ കുടികാ കതാ"തി. -

തഥാരൂപേന സങ്ഗീതിം ആരോപിതം.

തത്ഥ **കോ കുടികായ**ന്തി, "ഇമിസ്സം കുടികായം കോ നിസിന്നോ"തി ഖേത്തപാലസ്സ പുച്ഛാവചനം. തസ്സ **ഭിക്ഖു കുടികായ**ന്തി ഥേരസ്സ പടിവചനദാനം. അഥ നം അത്തനോ അനുത്തരദക്ഖിണേയ്യഭാവതോ തം കുടിപരിഭോഗം അനുമോദാപേത്വാ ഉളാരം തമേവ പുഞ്ഞം പതിട്ഠാപേതും **"വീതരാഗോ"**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - ഏകോ ഭിന്നകിലേസോ **ഭിക്ഖു** തേ **കുടികായം** നിസിന്നോ, തതോ ഏവ സോ അഗ്ഗമഗ്ഗേന സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നരാഗതായ **വീതരാഗോ** അനുത്തരസമാധിനാ നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ സുട്ഠു സമാഹിതചിത്തതായ **സുസമാഹിതചിത്തോ,** ഇമഞ്ച അത്ഥം, **ആവുസോ** ഖേത്തപാല, യഥാഹം വദാമി, **ഏവം ജാനാഹി** സദ്ദഹ അധിമുച്ചസ്സു. **അമോഘാ തേ കുടികാ കതാ** തയാ കതാ കുടികാ അമോഘാ അവഞ്ഝാ സഫലാ സഉദ്രയാ, യസ്മാ അരഹതാ ഖീണാസവേന പരിഭുത്താ. സചേ ത്വം അനുമോദസി, തം തേ ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാതി.

തം സുത്വാ ഖേത്തപാലോ "ലാഭാ വത മേ, സുലദ്ധം വത മേ, യസ്സ മേ കുടികായം ഏദിസോ അയ്യോ പവിസിത്വാ നിസീദതീ"തി പസന്നചിത്തോ അനുമോദന്തോ അട്ഠാസി. ഇമം പന തേസം കഥാസല്ലാപം ഭഗവാ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ സുത്വാ അനുമോദനഞ്ചസ്സ ഞത്വാ തമ്ഭാവിനിം സമ്പത്തിം വിഭാവേന്തോ ഖേത്തപാലം ഇമാഹി ഗാഥാഹി അജ്ഝഭാസി -

"വിഹാസി കുടിയം ഭിക്ഖു, സന്തചിത്തോ അനാസവോ;
തേന കമ്മവിപാകേന, ദേവിന്ദോ ത്വം ഭവിസ്സസി.

"ഛത്തിംസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സസി;
ചതുത്തിംസക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സസി;

രതനകുടി നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ, വീതരാഗോ ഭവിസ്സസീ"തി.

കുടികായം ലദ്ധവിസേസത്താ പന ഥേരസ്സ തതോ പഭുതി **കുടിവിഹാരീ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ ഉദപാദി. അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാപി അഹോസീതി.

കുടിവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. ദുതിയകുടിവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അയമാഹു പുരാണിയാ**തി ആയസ്മതോ കുടിവിഹാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ പസന്നമാനസോ പരിളാഹകാലേ നളവിലീവേഹി വിരചിതം ബീജനിം അദാസി. തം സത്ഥാ അനുമോദനഗാഥായ സമ്പഹംസേസി. സേസം യദേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം അഞ്ജനവനിയത്ഥേരവത്ഥുമ്ഹി വുത്തസദിസമേവ. അയം പന വിസേസോ - അയം കിര വുത്തനയേന പബ്ബജിത്വാ അഞ്ഞതരായ പുരാണകുടികായ വിഹരന്തോ സമണധമ്മം അചിന്തേത്വാ, ''അയം കുടികാ ജിണ്ണാ, അഞ്ഞം കുടികം കാതും വട്ടതീ''തി നവകമ്മവസേന ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തസ്സ അത്ഥകാമാ ദേവതാ സംവേഗജനനത്ഥം ഇമം ഉത്താനോഭാസം ഗമ്ഭീരത്ഥം **''അയമാഹു''**തി ഗാഥമാഹ.

൫൭. തത്ഥ **അയ**ന്തി ആസന്നപച്ചക്ഖവചനം. **ആഹൂ**തി അഹോസീതി അത്ഥോ. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ഹി ദീഘം കത്വാ വുത്തം. **പുരാണിയാ**തി പുരാതനീ അദ്ധഗതാ. **അഞ്ഞം പത്ഥയസേ നവം കുടി**ന്തി ഇമിസ്സാ കുടിയാ പുരാണഭാവേന ജിണ്ണതായ ഇതോ അഞ്ഞം ഇദാനി നിബ്ബത്തനീയതായ നവം കുടിം പത്ഥയസേ പത്ഥേസി ആസീസസി. സബ്ബേന സബ്ബം പന **ആസം കുടിയാ വിരാജയ** പുരാണിയം വിയ നവായമ്പി കുടിയം ആസം തണ്ഹം അപേക്ഖം വിരാജേഹി, സബ്ബസോ തത്ഥ വിരത്തചിത്തോ ഹോഹി. കസ്മാ? യസ്മാ **ദുക്ഖാ ഭിക്ഖു പുന നവാ** നാമ **കുടി** ഭിക്ഖു പുന ഇദാനി നിബ്ബത്തിയമാനാ ദുക്ഖാവഹത്താ ദുക്ഖാ, തസ്മാ അഞ്ഞം നവം ദുക്ഖം അനുപ്പാദേന്തോ യഥാനിബ്ബത്തായം പുരാണിയംയേവ കുടിയം ഠത്വാ അത്തനാ കത്തബ്ബം കരോഹീതി. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - ത്വം, ഭിക്ഖു, ''അയം പുരാണീ തിണകുടികാ ജിണ്ണാ''തി അഞ്ഞം നവം തിണകുടികം കാതും ഇച്ഛസി, ന സമണധമ്മം, ഏവം ഇച്ഛന്തോ പന ഭാവനായ അനനുയുഞ്ജനേന പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാ അനതിവത്തനതോ ആയതിം അത്തഭാവകുടിമ്പി പത്ഥേന്തോ കാതും ഇച്ഛന്തോയേവ നാമ ഹോതി. സാ പന നവാ തിണകുടി വിയ കരണദുക്ഖേന തതോ ഭിയ്യോപി ജരാമരണസോകപരിദേവാദിദുക്ഖസംസട്ഠതായ ദുക്ഖാ, തസ്മാ തിണകുടിയം വിയ അത്തഭാവകുടിയം ആസം അപേക്ഖം വിരാജയ സബ്ബസോ തത്ഥ വിരത്തചിത്തോ ഹോഹി, ഏവം തേ വട്ടദുക്ഖം ന ഭവിസ്സതീതി. ദേവതായ ച വചനം സുത്വാ ഥേരോ സംവേഗജാതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൩൫-൪൧) -

''പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ , ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
തിണത്ഥരേ നിസിന്നസ്സ, ഉപസന്തസ്സ താദിനോ.

''നളമാലം ഗഹേത്വാന, ബന്ധിത്വാ ബീജനിം അഹം;
ബുദ്ധസ്സ ഉപനാമേസിം, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ.

''പടിഗ്ഗഹേത്വാ സബ്ബഞ്ഞൂ, ബീജനിം ലോകനായകോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ഇമം ഗാഥം അഭാസഥ.

''യഥാ മേ കായോ നിബ്ബാതി, പരിളാഹോ ന വിജ്ജതി;
തഥേവ തിവിധഗ്ഗീഹി, ചിത്തം തവ വിമുച്ചതു.

‘‘സബ്ബേ ദേവാ സമാഗച്ഛും, യേ കേചി വനനിസ്സിതാ;
സോസ്സാമ ബുദ്ധവചനം, ഹാസയന്തഞ്ച ദായകം.

‘‘നിസിന്നോ ഭഗവാ തത്ഥ, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ;
ദായകം സമ്പഹംസേന്തോ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

‘‘ഇമിനാ ബീജനിദാനേന, ചിത്തസ്സ പണിധീഹി ച;
സുബ്ബതോ നാമ നാമേന, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

‘‘തേന കമ്മാവസേസേന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
മാലുതോ നാമ നാമേന, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

‘‘ഇമിനാ ബീജനിദാനേന, സമ്മാനവിപുലേന ച;
കപ്പസതസഹസ്സമ്പി, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജതി.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, സുബ്ബതാ അട്ഠതിംസ തേ;
ഏകൂനതിംസസഹസ്സേ, അട്ഠ മാലുതനാമകാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തേ പന പതിട്ഠിതോ ‘‘അയം മേ അരഹത്തപ്പത്തിയാ അങ്കുസഭൂതാ’’തി തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി. സായേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി. കുടിഓവാദേന ലദ്ധവിസേസത്താ ചസ്സ **കുടിവിഹാരീ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസീതി.

ദുതിയകുടിവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. രമണീയകുടികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**രമണീയാ മേ കുടികാ**തി ആയസ്മതോ രമണീയകുടികത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുസലബീജരോപനം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ അട്ഠാരസകപ്പസതമത്ഥകേ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബുദ്ധാരഹം ആസനം ഭഗവതോ അദാസി. പുപ്ഫേഹി ച ഭഗവന്തം പൂജേത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സേസം അഞ്ജനവനിയത്ഥേരസ്സ വത്ഥുമ്ഹി വുത്തസദിസമേവ. അയം പന വിസേസോ - അയം കിര വുത്തനയേന പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വജ്ജിരട്ഠേ അഞ്ഞതരസ്മിം ഗാമകാവാസേ കുടികായം വിഹരതി, സാ ഹോതി കുടികാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ പാസാദികാ സുപരികമ്മകതഭിത്തിഭൂമികാ ആരാമപോക്ഖരണിരാമണേയ്യാദിസമ്പന്നാ മുത്താജാലസദിസവാലികാകിണ്ണഭൂമിഭാഗാ ഥേരസ്സ ച വത്തസമ്പന്നതായ സുസമ്മട്ഠങ്ഗണതാദിനാ ഭിയ്യോസോമത്തായ രമണീയതരാ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. സോ തത്ഥ വിഹരന്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൪൭-൫൨) -

‘‘കാനനം വനമോഗ്ഗയ്ഹ, അപ്പസദ്ദം നിരാകുലം;
സീഹാസനം മയാ ദിന്നം, അത്ഥദസ്സിസ്സ താദിനോ.

“മാലാഹത്ഥം ഗഹേത്വാന, കത്വാ ച നം പദക്ഖിണം;
സത്ഥാരം പയിരുപാസിത്വാ, പക്കാമിം ഉത്തരാമുഖോ.

“തേന കമ്മേന ദ്വിപദിന്ദ, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
സന്നിബ്ബാപേമി അത്താനം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ.

“അട്ഠാരസകപ്പസതേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, സീഹാസനസ്സിദം ഫലം.

“ഇതോ സത്തകപ്പസതേ, സന്നിബ്ബാപകഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരേ തത്ഥ വിഹരന്തേ കുടികായ രമണീയഭാവതോ വിഹാരപേക്ഖകാ മനുസ്സാ തതോ തതോ ആഗന്ത്വാ കുടിം പസ്സന്തി . അഥേകദിവസം കതിപയാ ധുത്തജാതികാ ഇത്ഥിയോ തത്ഥ ഗതാ കുടികായ രമണീയഭാവം ദിസ്വാ, “ഏത്ഥ വസന്തോ അയം സമണോ സിയാ അമ്ഹേഹി ആകഡ്ഢനീയഹദയോ”തി അധിപ്പായേന - “രമണീയം വോ, ഭന്തേ, വസനട്ഠാനം. മയമ്പി രമണീയരൂപാ പഠമയോബ്ബനേ ഠിതാ”തി വത്വാ ഇത്ഥികുത്താദീനി ദസ്സേതും ആരഭിംസു. ഥേരോ അത്തനോ വീതരാഗഭാവം പകാസേന്തോ **“രമണീയാ മേ കുടികാ, സദ്ധാദേയ്യാ മനോരമാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൭൩.** തത്ഥ **രമണീയാ മേ കുടികാ**തി “രമണീയാ തേ, ഭന്തേ, കുടികാ”തി യം തുമ്ഹേഹി വുത്തം, തം സച്ചം. അയം മമ വസനകുടികാ രമണീയാ മനുഞ്ഞരൂപാ, സാ ച ഖോ **സദ്ധാദേയ്യാ,** “ഏവരൂപായ മനാപം കത്വാ പബ്ബജിതാനം ദിന്നായ ഇദം നാമ ഫലം ഹോതീ”തി കമ്മഫലാനി സദ്ദഹിത്വാ സദ്ധായ ധമ്മച്ഛന്ദേന ദാതബ്ബത്താ സദ്ധാദേയ്യാ, ന ധനേന നിബ്ബത്തിതാ. സയഞ്ച തഥാദിന്നാനി സദ്ധാദേയ്യാനി പസ്സന്താനം പരിഭുഞ്ജന്താനഞ്ച മനോ രമേതീതി **മനോരമാ**. സദ്ധാദേയ്യത്താ ഏവ ഹി മനോരമാ, സദ്ധാദീഹി ദേയ്യധമ്മം സക്കച്ചം അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദേന്തി, സദ്ധാദേയ്യഞ്ച പരിഭുഞ്ജന്താ സപ്പുരിസാ ദായകസ്സ അവിസംവാദനത്ഥമ്പി പയോഗാസയസമ്പന്നാ ഹോന്തി, ന തുമ്ഹേഹി ചിന്തിതാകാരേന പയോഗാസയവിപന്നാതി അധിപ്പായോ. **ന മേ അത്ഥോ കുമാരീഹീ**തി യസ്മാ സബ്ബസോ കാമേഹി വിനിവത്തിതമാനസോ അഹം, തസ്മാ ന മേ അത്ഥോ കുമാരീഹി. കപ്പിയകാരകകമ്മവസേനപി ഹി മാദിസാനം ഇത്ഥീഹി പയോജനം നാമ നത്ഥി, പഗേവ രാഗവസേന, തസ്മാ ന മേ അത്ഥോ കുമാരീഹീതി. കുമാരിഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഉപലക്ഖണം ദട്ഠബ്ബം. മാദിസസ്സ നാമ സന്തികേ ഏവം പടിപജ്ജാഹീതി അയുത്തകാരിനീഹി യാവ അപരദ്ധഞ്ച തുമ്ഹേഹി സമാനജ്ഝാസയാനം പുരതോ അയം കിരിയാ സോഭേയ്യാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“യേസം അത്ഥോ തഹിം ഗച്ഛഥ നാരിയോ”**തി. തത്ഥ **യേസ**ന്തി കാമേസു അവീതരാഗാനം. **അത്ഥോ**തി പയോജനം. **തഹി**ന്തി തത്ഥ തേസം സന്തികം. **നാരിയോ**തി ആലപനം. തം സുത്വാ ഇത്ഥിയോ മങ്കുഭൂതാ പത്തക്ഖന്ധാ ആഗതമഗ്ഗേനേവ ഗതാ. ഏത്ഥ ച “ന മേ അത്ഥോ കുമാരീഹീ”തി കാമേഹി അനത്ഥികഭാവവചനേനേവ ഥേരേന അരഹത്തം ബ്യാകതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

രമണീയകുടികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. കോസലവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സദ്ധായാഹം പബ്ബജിതോ**തി ആയസ്മതോ കോസലവിഹാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുസലബീജം രോപേത്വാ തം തം പുഞ്ഞം അകാസി. സേസം അഞ്ജനവനിയത്ഥേരവത്ഥുസദിസമേവ. അയം പന വിസേസോ - അയം കിര വുത്തനയേന പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ കോസലരട്ഠേ അഞ്ഞതരസ്മിം ഗാമേ ഏകം ഉപാസകകുലം നിസ്സായ അരഞ്ഞേ വിഹരതി, തം സോ ഉപാസകോ രുക്ഖമൂലേ വസന്തം ദിസ്വാ കുടികം കാരേത്വാ അദാസി. ഥേരോ കുടികായം വിഹരന്തോ ആവാസസപ്പായേന സമാധാനം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൭൬-൮൩) -

“ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, വസാമി പണ്ണസന്ഥരേ;
ഘാസേസു ഗേധമാപന്നോ, സേയ്യസീലോ ചഹം തദാ.

“ഖണന്താലുകലമ്ബാനി , ബിളാലിതക്കലാനി ച;
കോലം ഭല്ലാതകം ബില്ലം, ആഹത്വാ പടിയാദിതം.

“പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ആഗച്ഛി മമ സന്തികം.

“ഉപാഗതം മഹാനാഗം, ദേവദേവം നരാസഭം;
ബിളാലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, പത്തമ്ഹി ഓകിരിം അഹം.

“പരിഭുഞ്ജി മഹാവീരോ, തോസയന്തോ മമം തദാ;
പരിഭുഞ്ജിത്വാന സബ്ബഞ്ഞൂ, ഇമം ഗാഥം അഭാസഥ.

“സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, ബിളാലിം മേ അദാ തുവം;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജസി.

“ചരിമം വത്തതേ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“ചതുപഞ്ഞാസിതോ കപ്പേ, സുമേഖലിയ സവ്ഹയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസനന്”തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖപ്പടിസംവേദനേന ഉപ്പന്നപീതിവേഗേന ഉദാനേന്തോ **“സദ്ധായാഹം പബ്ബജിതോ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൫൯**. തത്ഥ **സദ്ധായ**ാതി ഭഗവതോ വേസാലിം ഉപഗമനേ ആനുഭാവം ദിസ്വാ, “ഏകന്തനിയ്യാനികം ഇദം സാസനം, തസ്മാ അദ്ധാ ഇമായ പടിപത്തിയാ ജരാമരണതോ മുച്ചിസ്സാമീ”തി ഉപ്പന്നസദ്ധാവസേന **പബ്ബജിതോ** പബ്ബജ്ജം ഉപഗതോ. **അരഞ്ഞേ മേ കുടികാ കതാ**തി തസ്സാ പബ്ബജ്ജായ

അനുരൂപവസേന അരഞ്ഞേ വസതോ മേ കുടികാ കതാ, പബ്ബജ്ജാനുരൂപം ആരഞ്ഞകോ ഹുത്വാ വൂപകട്ഠോ വിഹരാമീതി ദസ്സേതി. തേനാഹ **"അപ്പമത്തോ ച ആതാപീ, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ"**തി. അരഞ്ഞവാസലദ്ധേന കായവിവേകേന ജാഗരിയം അനുയുഞ്ജന്തോ തത്ഥ സതിയാ അവിപ്പവാസേന **അപ്പമത്തോ,** ആരദ്ധവീരിയതായ **ആതാപീ,** പുബ്ബഭാഗിയസതിസമ്പജഞ്ഞപാരിപൂരിയാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്താധിഗമേന പഞ്ഞാസതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ അച്ചന്തമേവ **സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ** വിഹരാമീതി അത്ഥോ. അപ്പമത്തഭാവാദികിത്തനേ ചസ്സ ഇദമേവ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി കോസലരട്ഠേ ചിരനിവാസിഭാവേന പന **കോസലവിഹാരീ**തി സമഞ്ഞാ ജാതാതി.

കോസലവിഹാരിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. സീവലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**തേ മേ ഇജ്ഝിംസു സങ്കപ്പാ**തി ആയസ്മതോ സീവലിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ലാഭീനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ "മയാപി അനാഗതേ ഏവരൂപേന ഭവിതും വട്ടതീ"തി ദസബലം നിമന്തേത്വാ സത്താഹം സത്ഥു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച മഹാദാനം ദത്വാ "ഭഗവാ അഹം ഇമിനാ അധികാരകമ്മേന അഞ്ഞം സമ്പത്തിം ന പത്ഥേമി, അനാഗതേ പന ഏകബുദ്ധസ്സ സാസനേ അഹമ്പി തുമ്ഹേഹി സോ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതഭിക്ഖു വിയ ലാഭീനം അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥനം അകാസി. സത്ഥാ അനന്തരായം ദിസ്വാ - "അയം തേ പത്ഥനാ അനാഗതേ ഗോതമബുദ്ധസ്സ സന്തികേ സമിജ്ഝിസ്സതീ"തി ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി. സോപി കുലപുത്തോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ വിപസ്സീബുദ്ധകാലേ ബന്ധുമതീനഗരതോ അവിദൂരേ ഏകസ്മിം ഗാമകേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തസ്മിം സമയേ ബന്ധുമതീനഗരവാസിനോ രഞ്ഞാ സദ്ധിം സാകച്ഛിത്വാ ദസബലസ്സ ദാനം ദേന്തി. തേ ഏകദിവസം സബ്ബേവ ഏകതോ ഹുത്വാ ദാനം ദേന്താ "കിം നു ഖോ അമ്ഹാകം ദാനമുഖേ നത്ഥീ"തി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦൭) മധുഞ്ച ഗുളദധിഞ്ച ന അദ്ദസംസു. തേ "യതോ കുതോചി ആഹരിസ്സാമാ"തി ജനപദതോ നഗരപവിസനമഗ്ഗേ പുരിസം ഠപേസും. തദാ ഏസ കുലപുത്തോ അത്തനോ ഗാമതോ ഗുളദധിവാരകം ഗഹേത്വാ, "കിഞ്ചിദേവ ആഹരിസ്സാമീ"തി നഗരം ഗച്ഛന്തോ, "മുഖം ധോവിത്വാ ധോതഹത്ഥപാദോ പവിസിസ്സാമീ"തി ഫാസുകട്ഠാനം ഓലോകേന്തോ നങ്ഗലസീസമത്തം നിമ്മക്ഖികം ദണ്ഡകമധും ദിസ്വാ "പുഞ്ഞേന മേ ഇദം ഉപ്പന്ന"ന്തി ഗഹേത്വാ നഗരം പാവിസി. നാഗരേഹി ഠപിതപുരിസോ തം ദിസ്വാ, "ഭോ പുരിസ, കസ്സിമം ആഹരസീ"തി പുച്ഛി. "ന കസ്സചി, സാമി, വിക്കിണിതും പന മേ ഇദം ആഭത"ന്തി. "തേന ഹി, ഭോ, ഇദം കഹാപണം ഗഹേത്വാ ഏതം മധുഞ്ച ഗുളദധിഞ്ച ദേഹീ"തി. സോ ചിന്തേസി - "ഇദം ന ബഹുമൂലം, അയഞ്ച ഏകപ്പഹാരേനേവ ബഹും ദേതി, വീമംസിതും വട്ടതീ"തി. തതോ നം "നാഹം ഏകേന കഹാപണേന ദേമീ"തി ആഹ. "യദി ഏവം ദ്വേ ഗഹേത്വാ ദേഹീ"തി. "ദ്വീഹിപി ന ദേമീ"തി. ഏതേനുപായേന വഡ്ഢേത്വാ സഹസ്സം പാപുണി.

സോ ചിന്തേസി - "അതിവഡ്ഢിതും ന വട്ടതി, ഹോതു താവ ഇമിനാ കത്തബ്ബകിച്ചം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി. അഥ നം ആഹ - "ഇദം ന ബഹും അഗ്ഘനകം, ത്വഞ്ച ബഹും ദേസി, കേന കമ്മേന ഇദം ഗണ്ഹാസീ"തി. "ഇധ, ഭോ, നഗരവാസിനോ രഞ്ഞാ സദ്ധിം പടിവിരുജ്ഝിത്വാ വിപസ്സീദസബലസ്സ ദാനം ദേന്താ ഇദം ദ്വയം ദാനമുഖേ അപസ്സന്താ പരിയേസന്തി, സചേ ഇദം ദ്വയം ന ലഭിസ്സന്തി, നാഗരാനം പരാജയോ ഭവിസ്സതി, തസ്മാ സഹസ്സം കത്വാ ഗണ്ഹാമീ"തി. "കിം പനേതം നാഗരാനമേവ വട്ടതി, അഞ്ഞേസം ദാതും ന വട്ടതീ"തി. "യസ്സ കസ്സചി ദാതും അവാരിതമേത"ന്തി. "അത്ഥി പന കോചി നാഗരാനം ദാനേ ഏകദിവസം സഹസ്സം ദാതാ"തി? "നത്ഥി, സമ്മാ"തി. "ഇമേസം പന ദ്വിന്നം സഹസ്സഗ്ഘനകഭാവം ജാനാസീ"തി? "ആമ, ജാനാമീ"തി. "തേന ഹി ഗച്ഛ, നാഗരാനം ആചിക്ഖ 'ഏകോ പുരിസോ ഇമാനി ദ്വേ മൂലേന ന ദേതി സഹത്ഥേനേവ ദാതുകാമോ, തുമ്ഹേ ഇമേസം ദ്വിന്നം കാരണാ നിബ്ബിതക്കാ ഹോഥാ'തി, ത്വം പന മേ ഇമസ്മിം ദാനമുഖേ ജേട്ഠകഭാവസ്സ കായസക്ഖീ ഹോഹീ"തി. സോ പരിബ്ബയത്ഥം ഗഹിതമാസകേന പഞ്ചകടുകം ഗഹേത്വാ ചുണ്ണം കത്വാ ദധിതോ കഞ്ജിയം ഗഹേത്വാ തത്ഥ മധുപടലം പീളേത്വാ പഞ്ചകടുകചുണ്ണേന യോജേത്വാ ഏകസ്മിം പദുമിനിപത്തേ പക്ഖിപിത്വാ തം സംവിദഹിത്വാ ആദായ ദസബലസ്സ അവിദൂരട്ഠാനേ നിസീദി മഹാജനേന ആഹരിയമാനസ്സ സക്കാരസ്സ അവിദൂരേ അത്തനോ പത്തവാരം ഓലോകയമാനോ, സോ ഓകാസം ഞത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ഭഗവാ അയം ഉപ്പന്നദുഗ്ഗതപണ്ണാകാരോ, ഇമം മേ അനുകമ്പം പടിച്ച പടിഗ്ഗണ്ഹഥാതി. സത്ഥാ തസ്സ അനുകമ്പം പടിച്ച ചതുമഹാരാജദത്തിയേന സേലമയപത്തേന തം പടിഗ്ഗഹേത്വാ യഥാ അട്ഠസട്ഠിയാ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ ദിയ്യമാനം ന ഖീയതി, ഏവം അധിട്ഠാസി. സോ കുലപുത്തോ നിട്ഠിതഭത്തകിച്ചം ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠിതോ ആഹ - "ദിട്ഠോ മേ, ഭഗവാ, അജ്ജ ബന്ധുമതീനഗരവാസികേഹി തുമ്ഹാകം സക്കാരോ ആഹരിയമാനോ, അഹമ്പി ഇമസ്സ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തഭവേ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ ഭവേയ്യ"ന്തി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൭). സത്ഥാ, "ഏവം ഹോതു, കുലപുത്താ"തി വത്വാ തസ്സ ച നഗരവാസീനഞ്ച ഭത്താനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി.

സോപി കുലപുത്തോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സുപ്പവാസായ രാജധീതായ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ സായം പാതഞ്ച പണ്ണാകാരസതാനി സകടേനാദായ സുപ്പവാസായ ഉപനീയന്തി. അഥ നം പുഞ്ഞവീമംസനത്ഥം ഹത്ഥേന ബീജപച്ഛിം ഫുസാപേന്തി. ഏകേകബീജതോ സലാകസതമ്പി സലാകസഹസ്സമ്പി നിഗ്ഗച്ഛതി. ഏകേകകരീസഖേത്തേ പണ്ണാസമ്പി സട്ഠിപി സകടപ്പമാണാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. കോട്ഠേ പൂരണകാലേപി കോട്ഠദ്വാരം ഹത്ഥേന ഫുസാപേന്തി. രാജധീതായ പുഞ്ഞേന ഗണ്ഹന്താനം ഗഹിതഗഹിതട്ഠാനം പുന പൂരതി. പരിപുണ്ണഭത്തഭാജനതോപി "രാജധീതായ പുഞ്ഞ"ന്തി വത്വാ യസ്സ കസ്സചി ദേന്താനം യാവ ന ഉക്കഡ്ഢന്തി, ന താവ ഭത്തം ഖീയതി, ദാരകേ കുച്ഛിഗതേയേവ സത്തവസ്സാനി അതിക്കമിംസു.

ഗബ്ഭേ പന പരിപക്കേ സത്താഹം മഹാദുക്ഖം അനുഭോസി. സാ സാമികം ആമന്തേത്വാ, "പുരേ മരണാ ജീവമാനാവ ദാനം ദസ്സാമീ"തി സത്ഥു സന്തികം പേസേസി - "ഗച്ഛ, ഇമം പവത്തിം സത്ഥു ആരോചേത്വാ സത്ഥാരം

നിമന്തേഹി, യഞ്ച സത്ഥാ വദേതി, തം സാധുകം ഉപലക്ഖേത്വാ ആഗന്ത്വാ മയ്ഹം കഥേഹീ''തി. സോ ഗന്ത്വാ തസ്സാ സാസനം ഭഗവതോ ആരോചേസി. സത്ഥാ, ''സുഖിനീ ഹോതു സുപ്പവാസാ കോലിയധീതാ അരോഗാ, അരോഗം പുത്തം വിജായതൂ''തി (ഉദാ॰ ഫ്വ) ആഹ. രാജാ തം സുത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ അത്തനോ ഗാമാഭിമുഖോ പായാസി. തസ്സ പുരേ ആഗമനായേവ സുപ്പവാസായ കുച്ഛിതോ ധമകരണാ ഉദകം വിയ ഗബ്ഭോ നിക്ഖമി, പരിവാരേത്വാ നിസിന്നജനോ അസ്സുമുഖോവ ഹസിതും ആരദ്ധോ തുട്ഠപഹട്ഠോ മഹാജനോ രഞ്ഞോ സാസനം ആരോചേതും അഗമാസി.

രാജാ തേസം ആഗമനം ദിസ്വാവ, ''ദസബലേന കഥിതകഥാ നിപ്ഫന്നാ ഭവിസ്സതി മഞ്ഞേ''തി ചിന്തേസി. സോ ആഗന്ത്വാ സത്ഥു സാസനം രാജധീതായ ആരോചേസി. രാജധീതാ തയാ നിമന്തിതം ജീവിതഭത്തമേവ മങ്ഗലഭത്തം ഭവിസ്സതി, ഗച്ഛ സത്താഹം ദസബലം നിമന്തേഹീതി. രാജാ തഥാ അകാസി. സത്താഹം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ മഹാദാനം പവത്തയിംസു. ദാരകോ സബ്ബേസം ഞാതീനം സന്തത്തം ചിത്തം നിബ്ബാപേന്തോ ജാതോതി **സീവലിദാരകോ**ത്വേവസ്സ നാമം അകംസു. സോ സത്തവസ്സാനി ഗബ്ഭേ വസിതത്താ ജാതകാലതോ പട്ഠായ സബ്ബകമ്മക്ഖമോ അഹോസി. ധമ്മസേനാപതി സാരിപുത്തോ സത്തമേ ദിവസേ തേന സദ്ധിം കഥാസല്ലാപം അകാസി. സത്ഥാപി ധമ്മപദേ ഗാഥം അഭാസി -

''യോമം പലിപഥം ദുഗ്ഗം, സംസാരം മോഹമച്ചഗാ;
തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഝായീ, അനേജോ അകഥംകഥീ;
അനുപാദായ നിബ്ബുതോ, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ർഫർ);

അഥ നം ഥേരോ ഏവമാഹ - ''കിം പന തയാ ഏവരൂപം ദുക്ഖരാസിം അനുഭവിത്വാ പബ്ബജിതും ന വട്ടതീ''തി? ''ലഭമാനോ പബ്ബജേയ്യം, ഭന്തേ''തി. സുപ്പവാസാ നം ദാരകം ഥേരേന സദ്ധിം കഥേന്തം ദിസ്വാ ''കിം നു ഖോ മേ പുത്തോ ധമ്മസേനാപതിനാ സദ്ധിം കഥേതീ''തി ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി - ''മയ്ഹം പുത്തോ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം കിം കഥേതി, ഭന്തേ''തി? ''അത്തനാ അനുഭൂതം ഗബ്ഭവാസദുക്ഖം കഥേത്വാ, 'തുമ്ഹേഹി അനുഞ്ഞാതോ പബ്ബജിസ്സാമീ'തി വദതീ''തി. ''സാധു , ഭന്തേ, പബ്ബാജേഥ ന''ന്തി. ഥേരോ തം വിഹാരം നേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ പബ്ബാജേന്തോ ''സീവലി, ന തുയ്ഹം അഞ്ഞേന ഓവാദേന കമ്മം അത്ഥി, തയാ സത്ത വസ്സാനി അനുഭൂതദുക്ഖമേവ പച്ചവേക്ഖാഹീ''തി. ''ഭന്തേ, പബ്ബാജനമേവ തുമ്ഹാകം ഭാരോ, യം പന മയാ കാതും സക്കാ, തമഹം ജാനിസ്സാമീ''തി. സോ പന പഠമകേസവട്ടിയാ ഓഹാരണക്ഖണേയേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി, ദുതിയായ ഓഹാരണക്ഖണേ സകദാഗാമിഫലേ, തതിയായ അനാഗാമിഫലേ സബ്ബേസംയേവ പന കേസാനം ഓരോപനഞ്ച അരഹത്തസച്ഛികിരിയാ ച അപച്ഛാ അപുരിമാ അഹോസി. തസ്സ പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ചത്താരോ പച്ചയാ യാവതിച്ഛകം ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം ഏത്ഥ വത്ഥു സമുട്ഠിതം.

അപരഭാഗേ സത്ഥാ സാവത്ഥിം അഗമാസി. ഥേരോ സത്ഥാരം അഭിവാദേത്വാ, ''ഭന്തേ, മയ്ഹം പുഞ്ഞം വീമംസിസ്സാമി, പഞ്ച മേ ഭിക്ഖുസതാനി ദേഥാ''തി ആഹ. ''ഗണ്ഹ സീവലീ''തി. സോ പഞ്ചസതേ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ഹിമവന്താഭിമുഖം ഗച്ഛന്തോ അടവിമഗ്ഗം ഗച്ഛതി, തസ്സ

പഠമം ദിട്ഠനിഗ്രോധേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ സത്തദിവസാനി ദാനം അദാസി. ഇതി സോ -

“നിഗ്രോധം പഠമം പസ്സി, ദുതിയം പണ്ഡവപബ്ബതം;
തതിയം അചിരവതിയം, ചതുത്ഥം വരസാഗരം.

“പഞ്ചമം ഹിമവന്തം സോ, ഛട്ഠം ഛദ്ദന്തുപാഗമി;
സത്തമം ഗന്ധമാദനം, അട്ഠമം അഥ രേവത”ന്തി.

സബ്ബട്ഠാനേസു സത്ത സത്ത ദിവസാനേവ ദാനം അദംസു. ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ പന നാഗദത്തദേവരാജാ നാമ സത്തസു ദിവസേസു ഏകദിവസേ ഖീരപിണ്ഡപാതം അദാസി, ഏകദിവസേ സപ്പിപിണ്ഡപാതം. ഭിക്ഖുസങ്ഘോ ആഹ - “ഇമസ്സ ദേവരഞ്ഞോ നേവ ധേനുയോ ദുയ്ഹമാനാ പഞ്ഞായന്തി, ന ദധിനിമ്മഥനം , കുതോ തേ ദേവരാജ ഇദം ഉപ്പജ്ജതീ”തി. “ഭന്തേ കസ്സപദസബലസ്സ കാലേ ഖീരസലാകഭത്തദാനസ്സേതം ഫല”ന്തി ദേവരാജാ ആഹ. അപരഭാഗേ സത്ഥാ ഖദിരവനിയരേവതസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ഥേരം അത്തനോ സാസനേ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി.

ഏവം ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തസ്സ പന ഇമസ്സ ഥേരസ്സ അരഹത്തപ്പത്തിം ഏകച്ചേ ആചരിയാ ഏവം വദന്തി - “ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ധമ്മസേനാപതിനാ ഓവാദേ ദിന്നേ യം മയാ കാതും സക്കാ, തമഹം ജാനിസ്സാമീതി പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തം ദിവസംയേവ അഞ്ഞതരം വിവിത്തം കുടികം ദിസ്വാ തം പവിസിത്വാ മാതുകുച്ഛിസ്മിം സത്ത വസ്സാനി അത്തനാ അനുഭൂതം ദുക്ഖം അനുസ്സരിത്വാ തദനുസാരേന അതീതാനാഗതേ തസ്സ അവേക്ഖന്തസ്സ ആദിത്താ വിയ തയോ ഭവാ ഉപട്ഠഹിംസു. ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ വിപസ്സനാവീഥിം ഓതരി, താവദേവ മഗ്ഗപ്പടിപാടിയാ സബ്ബേപി ആസവേ ഖേപേന്തോ അരഹത്തം പാപുണീ”തി. ഉഭയഥാപി ഥേരസ്സ അരഹത്തപ്പത്തിയേവ പകാസിതാ. ഥേരോ പന പഭിന്നപടിസമ്ഭിദോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൩൧-൩൯) -

“വരുണോ നാമ നാമേന, ദേവരാജാ അഹം തദാ;
ഉപട്ഠഹേസിം സമ്ബുദ്ധം, സയോഗ്ഗബലവാഹനോ.

“നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, അത്ഥദസ്സീനരുത്തമേ;
തൂരിയം സബ്ബമാദായ, അഗമം ബോധിമുത്തമം.

“വാദിതേന ച നച്ചേന, സമ്മതാളസമാഹിതോ;
സമ്മുഖാ വിയ സമ്ബുദ്ധം, ഉപട്ഠിം ബോധിമുത്തമം.

“ഉപട്ഠഹിത്വാ തം ബോധിം, ധരണീരുഹപാദപം;
പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

“സകകമ്മാഭിരദ്ധോഹം, പസന്നോ ബോധിമുത്തമേ;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, നിമ്മാനം ഉപപജ്ജഹം.

“സട്ഠിതൂരിയസഹസ്സാനി, പരിവാരേന്തി മം സദാ;

മനുസ്സേസു ച ദേവേസു, വത്തമാനം ഭവാഭവേ.

“തിവിധഗ്ഗീ നിബ്ബുതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“സുബാഹൂ നാമ നാമേന, ചതുത്തിംസാസു ഖത്തിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, പഞ്ചകപ്പസതേ ഇതോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദനേന പീതിവേഗേന ഉദാനേന്തോ **“തേ മേ ഇജ്ഝിംസു സങ്കപ്പാ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൬൦.** തത്ഥ **തേ മേ ഇജ്ഝിംസു സങ്കപ്പാ, യദത്ഥോ പാവിസിം കുടിം, വിജ്ജാവിമുത്തിം പച്ചേസ**ന്തി യേ പുബ്ബേ മയാ കാമസങ്കപ്പാദീനം സമുച്ഛേദകരാ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പാദയോ അഭിപത്ഥിതായേവ “കദാ നു ഖ്വാഹം തദായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിസ്സാമി, യദരിയാ എതരഹി ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരന്തീ”തി, വിമുത്താധിപ്പായസഞ്ഞിതാ വിമുത്തിം ഉദ്ദിസ്സ സങ്കപ്പാ മനോരഥാ അഭിണ്ഹസോ അപ്പമത്താ യദത്ഥോ യംപയോജനോ യേസം നിപ്ഫാദനത്ഥം കുടിം സുഞ്ഞാഗാരം വിപസ്സിതും പാവിസിം തിസ്സോ വിജ്ജാ ഫലവിമുത്തിഞ്ച പച്ചേസന്തോ, ഗവേസന്തോ തേ മേ ഇജ്ഝിംസു തേ സബ്ബേവ ഇദാനി മയ്ഹം ഇജ്ഝിംസു സമിജ്ഝിംസു, നിപ്ഫന്നകുസലസങ്കപ്പോ പരിപുണ്ണമനോരഥോ ജാതോതി അത്ഥോ. തേസം സമിദ്ധഭാവം ദസ്സേതും **“മാനാനുസയമുജ്ജഹ”**ന്തി വുത്തം. യസ്മാ മാനാനുസയമുജ്ജഹം പജഹിം സമുച്ഛിന്ദിം, തസ്മാ തേ മേ സങ്കപ്പാ ഇജ്ഝിംസൂതി യോജനാ. മാനാനുസയേ ഹി പഹീനേ അപ്പഹീനോ നാമ അനുസയോ നത്ഥി, അരഹത്തഞ്ച അധിഗതമേവ ഹോതീതി മാനാനുസയപ്പഹാനം യഥാവുത്തസങ്കപ്പസമിദ്ധിയാ കാരണം കത്വാ വുത്തം.

സീവലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഛട്ഠവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. സത്തമവഗ്ഗോ

### ൧. വപ്പത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പസ്സതി പസ്സോ**തി ആയസ്മതോ വപ്പത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ “അസുകോ ച അസുകോ ച ഥേരോ സത്ഥു പഠമം ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകാ അഹേസു”ന്തി ഥോമനം സുത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പത്ഥനം പട്ഠപേസി - “അഹമ്പി ഭഗവാ അനാഗതേ താദിസസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പഠമം ധമ്മപടിഗ്ഗാഹകാനം അഞ്ഞതരോ ഭവേയ്യ”ന്തി, സത്ഥു സന്തികേ സരണഗമനഞ്ച പവേദേസി. സോ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം വാസേട്ഠസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **വപ്പോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ അസിതേന ഇസിനാ “സിദ്ധത്ഥകുമാരോ സബ്ബഞ്ഞൂ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകതോ കോണ്ഡഞ്ഞപ്പമുഖേഹി ബ്രാഹ്മണപുത്തേഹി സദ്ധിം ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ

“തസ്മിം സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തേ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ അമതം പാപുണിസ്സാമീ”തി ഉരുവേലായം വിഹരന്തം മഹാസത്തം ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പദഹന്തം ഉപട്ഠഹിത്വാ ഓളാരികാഹാരപരിഭോഗേന നിബ്ബിജ്ജിത്വാ ഇസിപതനം ഗതോ. അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ സത്ഥാരാ സത്തസത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ ധമ്മചക്കേ പവത്തിതേ പാടിപദദിവസേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠിതോ പഞ്ചമിയം പക്ഖസ്സ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞാദീഹി സദ്ധിം അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൨൦-൩൦) -

> “ഉഭിന്നം ദേവരാജൂനം, സങ്ഗാമോ സമുപട്ഠിതോ;
> അഹോസി സമുപബ്യൂള്ഹോ, മഹാഘോസോ അവത്തഥ.
>
> “പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
> അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ സത്ഥാ, സംവേജേസി മഹാജനം.
>
> “സബ്ബേ ദേവാ അത്തമനാ, നിക്ഖിത്തകവചാവുധാ;
> സമ്ബുദ്ധം അഭിവാദേത്വാ, ഏകഗ്ഗാസിംസു താവദേ.
>
> “മയ്ഹം സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, വാചാസഭിമുദീരയി;
> അനുകമ്പകോ ലോകവിദൂ, നിബ്ബാപേസി മഹാജനം.
>
> “പദുട്ഠചിത്തോ മനുജോ, ഏകപാണം വിഹേഠയം;
> തേന ചിത്തപ്പദോസേന, അപായം ഉപപജ്ജതി.
>
> “സങ്ഗാമസീസേ നാഗോവ, ബഹൂ പാണേ വിഹേഠയം;
> നിബ്ബാപേഥ സകം ചിത്തം, മാ ഹഞ്ഞിത്ഥോ പുനപ്പുനം.
>
> “ദ്വിന്നമ്പി യക്ഖരാജൂനം, സേനാ സാ വിമ്ഹിതാ അഹു;
> സരണഞ്ച ഉപാഗച്ഛും, ലോകജേട്ഠം സുതാദിനം.
>
> “സഞ്ഞാപേത്വാന ജനതം, പദമുദ്ധരി ചക്ഖുമാ;
> പേക്ഖമാനോവ ദേവേഹി, പക്കാമി ഉത്തരാമുഖോ.
>
> “പഠമം സരണം ഗച്ഛിം, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ;
> കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.
>
> “മഹാദുന്ദുഭിനാമാ ച, സോളസാസും രഥേസഭാ;
> തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, രാജാനോ ചക്കവത്തിനോ.
>
> “കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനാ പടിലദ്ധസമ്പത്തിം പച്ചവേക്ഖണമുഖേന സത്ഥു ഗുണമഹന്തതം പച്ചവേക്ഖിത്വാ “ഈദിസം നാമ സത്ഥാരം ബാഹുലികാദിവാദേന സമുദാചരിമ്ഹ. അഹോ പുഥുജ്ജനഭാവോ നാമ അന്ധകരണോ അചക്ഖുകരണോ അരിയഭാവോയേവ ചക്ഖുകരണോ”തി ദസ്സേന്തോ **“പസ്സതി പസ്സോ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

൩൧. തത്ഥ **പസ്സതി പസ്സോ**തി പസ്സതി സമ്മാദിട്ഠിയാ ധമ്മേ അവിപരീതം ജാനാതി ബുജ്ഝതീതി പസ്സോ, ദസ്സനസമ്പന്നോ അരിയോ, സോ **പസ്സന്തം** അവിപരീതദസ്സാവിം ''അയം അവിപരീതദസ്സാവീ''തി പസ്സതി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ധമ്മാധമ്മം യഥാസഭാവതോ ജാനാതി. ന കേവലം പസ്സന്തമേവ, അഥ ഖോ **അപസ്സന്തഞ്ച** പസ്സതി, യോ പഞ്ഞാചക്ഖുവിരഹിതോ ധമ്മേ യഥാസഭാവതോ ന പസ്സതി, തമ്പി അപസ്സന്തം പുഥുജ്ജനം ''അന്ധോ വതായം ഭവം അചക്ഖുകോ''തി അത്തനോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പസ്സതി. **അപസ്സന്തോ അപസ്സന്തം, പസ്സന്തഞ്ച ന പസ്സതീ**തി അപസ്സന്തോ പഞ്ഞാചക്ഖുരഹിതോ അന്ധബാലോ താദിസം അന്ധബാലം അയം ധമ്മാധമ്മം യഥാസഭാവതോ ന പസ്സതീതി യഥാ അപസ്സന്തം ന പസ്സതി ന ജാനാതി, ഏവം അത്തനോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ധമ്മാധമ്മം യഥാസഭാവതോ പസ്സന്തഞ്ച പണ്ഡിതം ''അയം ഏവംവിധോ''തി ന പസ്സതി ന ജാനാതി, തസ്മാ അഹമ്പി പുബ്ബേ ദസ്സനരഹിതോ സകലം ഞേയ്യം ഹത്ഥാമലകം വിയ പസ്സന്തം ഭഗവന്തം അപസ്സന്തമ്പി പൂരണാദിം യഥാസഭാവതോ ന പസ്സിം, ഇദാനി പന ബുദ്ധാനുഭാവേന സമ്പന്നോ ഉഭയേപി യഥാസഭാവതോ പസ്സാമീതി സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബേസു അത്തനോ അവിപരീതപടിപത്തിം ദസ്സേതി.

വപ്പത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. വജ്ജിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഏകകാ മയം അരഞ്ഞേ**തി ആയസ്മതോ വജ്ജിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നാഗപുപ്ഫകേസരേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അമച്ചകുലേ നിബ്ബത്തി, **വജ്ജിപുത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ഭഗവതോ വേസാലിഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വേസാലിയാ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം വനസണ്ഡേ വിഹരതി. തേന ച സമയേന വേസാലിയം ഉസ്സവോ അഹോസി. തത്ഥ തത്ഥ നച്ചഗീതവാദിതം പവത്തതി, മഹാജനോ ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉസ്സവസമ്പത്തിം പച്ചനുഭോതി, തം സുത്വാ സോ ഭിക്ഖു അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജന്തോ വിവേകം വജ്ജമാനോ കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അത്തനോ അനഭിരതിം പകാസേന്തോ -

> ''ഏകകാ മയം അരഞ്ഞേ വിഹരാമ, അപവിദ്ധംവ വനസ്മിം ദാരുകം;
> ഏതാദിസികായ രത്തിയാ, കോ സു നാമ അമ്ഹേഹി പാപിയോ''തി. -
> ഗാഥമാഹ;

തം സുത്വാ വനസണ്ഡേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ തം ഭിക്ഖും അനുകമ്പമാനാ ''യദിപി, ത്വം ഭിക്ഖു, അരഞ്ഞവാസം ഹീളേന്തോ വദസി, വിവേകകാമാ പന വിദ്ദസുനോ തം ബഹു മഞ്ഞന്തിയേവാ''തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തീ -

> ''ഏകകോ ത്വം അരഞ്ഞേ വിഹരസി, അപവിദ്ധംവ വനസ്മിം ദാരുകം;
> തസ്സ തേ ബഹുകാ പിഹയന്തി, നേരയികാ വിയ സഗ്ഗഗാമിന''ന്തി. -

ഗാഥം വത്വാ, “കഥഞ്ഹി നാമ ത്വം, ഭിക്ഖു, നിയ്യാനികേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അനിയ്യാനികം വിതക്കം വിതക്കേസ്സസീ”തി സന്തജ്ജേന്തീ സംവേജേസി . ഏവം സോ ഭിക്ഖു തായ ദേവതായ സംവേജിതോ കസാഭിഹതോ വിയ ഭദ്രോ അസ്സാജാനീയോ വിപസ്സനാവീഥിം ഓതരിത്വാ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൧.൯൨-൯൬) -

“സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, സതരംസിംവ ഭാണുമം;
ഓഭാസേന്തം ദിസാ സബ്ബാ, ഉളുരാജംവ പൂരിതം.

“പുരക്ഖതം സാവകേഹി, സാഗരേഹേവ മേദനിം;
നാഗം പഗ്ഗയ്ഹ രേണൂഹി, വിപസ്സിസ്സാഭിരോപയിം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം രേണുമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“പണ്ണതാലീസിതോ കപ്പേ, രേണു നാമാസി ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ “അയം മേ അരഹത്തപ്പത്തിയാ അങ്കുസോ ജാതോ”തി അത്തനോ ദേവതായ ച വുത്തനയം സംകഡ്ഢിത്വാ -

൬൨. “ഏകകാ മയം അരഞ്ഞേ വിഹരാമ, അപവിദ്ധംവ വനസ്മിം ദാരുകം;
തസ്സ മേ ബഹുകാ പിഹയന്തി, നേരയികാ വിയ സഗ്ഗഗാമിന”ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - അനപേക്ഖഭാവേന വനേ ഛഡ്ഡിതദാരുക്ഖണ്ഡം വിയ യദിപി **മയം ഏകകാ** ഏകാകിനോ അസഹായാ ഇമസ്മിം **അരഞ്ഞേ വിഹരാമ,** ഏവം വിഹരതോ പന **തസ്സ മേ ബഹുകാ പിഹയന്തി** മം ബഹൂ അത്ഥകാമരൂപാ കുലപുത്താ അഭിപത്ഥേന്തി, “അഹോ വതസ്സ മയമ്പി വജ്ജിപുത്തത്ഥേരോ വിയ ഘരബന്ധനം പഹായ അരഞ്ഞേ വിഹരേയ്യാമാ”തി. യഥാ കിം? **നേരയികാ വിയ സഗ്ഗഗാമിനം,** യഥാ നാമ നേരയികാ അത്തനോ പാപകമ്മേന നിരയേ നിബ്ബത്തസത്താ സഗ്ഗഗാമീനം സഗ്ഗൂപഗാമീനം പിഹയന്തി - “അഹോ വത മയമ്പി നിരയദുക്ഖം പഹായ സഗ്ഗസുഖം പച്ചനുഭവേയ്യാമാ”തി ഏവംസമ്പദമിദന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച അത്തനി ഗരുബഹുവചനപ്പയോഗസ്സ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ “ഏകകാ മയം വിഹരാമാ”തി പുന തസ്സ അത്ഥസ്സ ഏകത്തം സന്ധായ “തസ്സ മേ”തി ഏകവചനപ്പയോഗോ കതോ. “തസ്സ മേ”, “സഗ്ഗഗാമിന”ന്തി ച ഉഭയമ്പി ‘പിഹയന്തീ’തി പദം അപേക്ഖിത്വാ ഉപയോഗത്ഥേ സമ്പദാനനിദ്ദേസോ ദട്ഠബ്ബോ. തം അഭിപത്ഥേന്തീതി ച താദിസേ അരഞ്ഞവാസാദിഗുണേ അഭിപത്ഥേന്താ നാമ ഹോന്തീതി കത്വാ വുത്തം. **തസ്സ മേതി** വാ തസ്സ മമ സന്തികേ ഗുണേതി അധിപ്പായോ.

വജ്ജിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൩. പക്ഖത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ചുതാ പതന്തീ**തി ആയസ്മതോ പക്ഖത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ യക്ഖസേനാപതി ഹുത്വാ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ദിബ്ബവത്ഥേന പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സക്കേസു ദേവദഹനിഗമേ സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, ''സമ്മോദകുമാരോ''തിസ്സ നാമം അഹോസി. അഥസ്സ ദഹരകാലേ വാതരോഗേന പാദാ ന വഹിംസു. സോ കതിപയം കാലം പീഠസപ്പീ വിയ വിചരി. തേനസ്സ **പക്ഖോ**തി സമഞ്ഞാ ജാതാ. പച്ഛാ അരോഗകാലേപി തഥേവ നം സഞ്ജാനന്തി, സോ ഭഗവതോ ഞാതിസമാഗമേ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. അഥേകദിവസം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിതും ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദി. തസ്മിഞ്ച സമയേ അഞ്ഞതരോ കുലലോ മംസപേസിം ആദായ ആകാസേന ഗച്ഛതി, തം ബഹൂ കുലലാ അനുപതിത്വാ പാതേസും. പാതിതം മംസപേസിം ഏകോ കുലലോ അഗ്ഗഹേസി. തം അഞ്ഞോ അച്ഛിന്ദിത്വാ ഗണ്ഹി, തം ദിസ്വാ ഥേരോ ''യഥായം മംസപേസി, ഏവം കാമാ നാമ ബഹുസാധാരണാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ''തി - കാമേസു ആദീനവം നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം പച്ചവേക്ഖിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ''അനിച്ച''ന്തിആദിനാ മനസികരോന്തോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൭-൭൭) -

''വിപസ്സീ നാമ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
അട്ഠസട്ഠിസഹസ്സേഹി, പാവിസി ബന്ധുമം തദാ.

''നഗരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, അഗമം ദീപചേതിയം;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം.

''ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി, യക്ഖാ മയ്ഹം ഉപന്തികേ;
ഉപട്ഠഹന്തി സക്കച്ചം, ഇന്ദംവ തിദസാ ഗണാ.

''ഭവനാ അഭിനിക്ഖമ്മ, ദുസ്സം പഗ്ഗയ്ഹഹം തദാ;
സിരസാ അഭിവാദേസിം, തഞ്ചാദാസിം മഹേസിനോ.

''അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ധമ്മോ, അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ;
ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, വസുധായം പകമ്പഥ.

''തഞ്ച അച്ഛരിയം ദിസ്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ബുദ്ധേ ചിത്തം പസാദേമി, ദ്വിപദിന്ദമ്ഹി താദിനേ.

''സോഹം ചിത്തം പസാദേത്വാ, ദുസ്സം ദത്വാന സത്ഥുനോ;
സരണഞ്ച ഉപാഗച്ഛിം, സാമച്ചോ സപരിജ്ജനോ.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ഇതോ പന്നരസേ കപ്പേ, സോളസാസും സുവാഹനാ;

സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ യദേവ സംവേഗവത്ഥും അങ്കുസം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അഞ്ഞാ അധിഗതാ, തസ്സ സംകിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“ചുതാ പതന്തീ”**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൹൬**. തത്ഥ **ചുതാ**തി ഭട്ഠാ. **പതന്തീ**തി അനുപതന്തി. **പതിതാ**തി ചവനവസേന ഭൂമിയം പതിതാ, ആകാസേ വാ സമ്പതനവസേന പതിതാ. **ഗിദ്ധാ**തി ഗേധം ആപന്നാ . **പുനരാഗതാ**തി പുനദേവ ഉപഗതാ. **ച**-സദ്ദോ സബ്ബത്ഥ യോജേതബ്ബോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പതന്തി അനുപതന്തി ച ഇധ കുലലാ, ഇതരസ്സ മുഖതോ ചുതാ ച മംസപേസി, ചുതാ പന സാ ഭൂമിയം പതിതാ ച, ഗിദ്ധാ ഗേധം ആപന്നാ സബ്ബേവ കുലലാ പുനരാഗതാ. യഥാ ചിമേ കുലലാ, ഏവം സംസാരേ പരിബ്ഭമന്താ സത്താ യേ കുസലധമ്മതോ ചുതാ, തേ പതന്തി നിരയാദീസു, ഏവം പതിതാ ച, സമ്പത്തിഭവേ ഠിതാ തത്ഥ കാമസുഖാനുയോഗവസേന കാമഭവേ രൂപാരൂപഭവേസു ച ഭവനികന്തിവസേന ഗിദ്ധാ ച പുനരാഗതാ ഭവതോ അപരിമുത്തത്താ തേന തേന ഭവഗാമിനാ കമ്മേന തം തം ഭവസഞ്ഞിതം ദുക്ഖം ആഗതാ ഏവ, ഏവംഭൂതാ ഇമേ സത്താ. മയാ പന **കതം കിച്ചം** പരിഞ്ഞാദിഭേദം സോളസവിധമ്പി കിച്ചം കതം, ന ദാനി തം കാതബ്ബം അത്ഥി. **രതം രമ്മം** രമിതബ്ബം അരിയേഹി സബ്ബസങ്ഖതവിനിസ്സടം നിബ്ബാനം രതം അഭിരതം രമ്മം. തേന ച **സുഖേനന്വാഗതം സുഖം** ഫലസമാപത്തിസുഖേന അനുആഗതം ഉപഗതം അച്ചന്തസുഖം നിബ്ബാനം, സുഖേന വാ സുഖാപടിപദാഭൂതേന വിപസ്സനാസുഖേന മഗ്ഗസുഖേന ച അന്വാഗതം ഫലസുഖം നിബ്ബാനസുഖഞ്ചാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

പക്ഖത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ർ. വിമലകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ദുമവ്ഹയായ ഉപ്പന്നോ**തി വിമലകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിഭവസമ്പന്നേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം വിപസ്സിം ഭഗവന്തം മഹതിയാ പരിസായ പരിവുതം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ചതൂഹി സുവണ്ണപുപ്ഫേഹി പൂജേസി. ഭഗവാ തസ്സ പസാദസംവഡ്ഢനത്ഥം തഥാരൂപം ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖാരേസി, യഥാ സുവണ്ണാഭാ സകലം തം പദേസം ഓത്ഥരതി. തം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ പസന്നമാനസോ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ തം നിമിത്തം ഗഹേത്വാ അത്തനോ ഗേഹം ഗന്ത്വാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം അവിജഹന്തോ കേനചി രോഗേന കാലം കത്വാ തുസിതേസു ഉപപന്നോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജാനം ബിമ്ബിസാരം പടിച്ച അമ്ബപാലിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. രാജാ ഹി ബിമ്ബിസാരോ തരുണകാലേ അമ്ബപാലിയാ രൂപസമ്പത്തിം സുത്വാ സഞ്ജാതാഭിലാസോ കതിപയമനുസ്സപരിവാരോ അഞ്ഞാതകവേസേന വേസാലിം ഗന്ത്വാ ഏകരത്തിം തായ സംവാസം കപ്പേസി. തദാ അയം തസ്സാ

കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സാ ച ഗബ്ഭസ്സ പതിട്ഠിതഭാവം തസ്സ ആരോചേസി. രാജാപി അത്താനം ജാനാപേത്വാ ദാതബ്ബയുത്തകം ദത്വാ പക്കാമി. സാ ഗബ്ഭസ്സ പരിപാകമന്വായ പുത്തം വിജായി, ''വിമലോ''തിസ്സ നാമം അഹോസി, പച്ഛാ **വിമലകോണ്ഡഞ്ഞോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വയപ്പത്തോ ഭഗവതോ വേസാലിഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൪൦-൪൮) -

''വിപസ്സീ നാമ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
നിസിന്നോ ജനകായസ്സ, ദേസേസി അമതം പദം.

''തസ്സാഹം ധമ്മം സുത്വാന, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ;
സോണ്ണപുപ്ഫാനി ചത്താരി, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

''സുവണ്ണച്ഛദനം ആസി, യാവതാ പരിസാ തദാ;
ബുദ്ധാഭാ ച സുവണ്ണാഭാ, ആലോകോ വിപുലോ അഹു.

''ഉദഗ്ഗചിത്തോ സുമനോ, വേദജാതോ കതഞ്ജലീ;
വിത്തിസഞ്ജനനോ തേസം, ദിട്ഠധമ്മസുഖാവഹോ.

''ആയാചിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, വന്ദിത്വാന ച സുബ്ബതം;
പാമോജ്ജം ജനയിത്വാന, സകം ഭവനുപാഗമിം.

''ഭവനേ ഉപവിട്ഠോഹം, ബുദ്ധസേട്ഠം അനുസ്സരിം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, തുസിതം ഉപപജ്ജഹം.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''സോളസാസിംസു രാജാനോ, നേമിസമ്മതനാമകാ;
തേതാലീസേ ഇതോ കപ്പേ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **''ദുമവ്ഹയായാ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൬൪**. തത്ഥ **ദുമവ്ഹയായാ**തി ദുമേന അമ്ബേന അവ്ഹാതബ്ബായ, അമ്ബപാലിയാതി അത്ഥോ. ആധാരേ ചേതം ഭുമ്മവചനം. **ഉപ്പന്നോ**തി തസ്സാ കുച്ഛിയം ഉപ്പന്നോ ഉപ്പജ്ജമാനോ ച. **ജാതോ പണ്ഡരകേതുനാ**തി ധവലവത്ഥധജത്താ ''പണ്ഡരകേതൂ''തി പഞ്ഞാതേന ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞാ ഹേതുഭൂതേന ജാതോ, തം പടിച്ച നിബ്ബത്തോതി അത്ഥോ. **ഉപ്പന്നോ**തി വാ പഠമാഭിനിബ്ബത്തിദസ്സനം. തതോ ഹി **ജാതോ**തി അഭിജാതിദസ്സനം. വിജായനകാലതോ പട്ഠായ ഹി ലോകേ ജാതവോഹാരോ. ഏത്ഥ ച ''ദുമവ്ഹയായ ഉപ്പന്നോ''തി ഇമിനാ അത്തുക്കംസനഭാവം അപനേതി, അനേകപതിപുത്താനമ്പി വിസേസാധിഗമസമ്ഭവഞ്ച ദീപേതി. ''ജാതോ പണ്ഡരകേതുനാ''തി ഇമിനാ വിഞ്ഞാതപിതികദസ്സനേന പരവമ്ഭനം അപനേതി. **കേതുഹാ**തി മാനപ്പഹായീ. മാനോ ഹി ഉണ്ണതിലക്ഖണത്താ കേതു വിയാതി

കേതു. തഥാ ഹി സോ ''കേതുകമ്യതാപച്ചുപട്ഠാനോ''തി വുച്ചതി. **കേതുനായേവാ**തി പഞ്ഞായ ഏവ. പഞ്ഞാ ഹി അനവജ്ജധമ്മേസു അച്ചുഗ്ഗതട്ഠേന മാരസേനപ്പമദ്ദനേന പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന ച അരിയാനം ധജാ നാമ. തേനാഹ ''ധമ്മോ ഹി ഇസിനം ധജോ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൪൧; അ॰ നി॰ ൪.൪൮; ജാ॰ ൨.൨൧.൪൭൪). **മഹാകേതും പധംസയീ**തി മഹാവിസയതായ മഹന്താ, സേയ്യമാനജാതിമാനാദിഭേദതോ ബഹവോ ച മാനപ്പകാരാ, ഇതരേ ച കിലേസധമ്മാ സമുസ്സിതട്ഠേന കേതു ഏതസ്സാതി മഹാകേതു മാരോ പാപിമാ. തം ബലവിധമനവിസയാതിക്കമനവസേന അഭിഭവി നിബ്ബിസേവനം അകാസീതി. ''മഹാകേതും പധംസയീ''തി അത്താനം പരം വിയ ദസ്സേന്തോ അഞ്ഞാപദേസേന അരഹത്തം ബ്യാകാസി.

വിമലകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ၈. ഉക്ഖേപകതവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഉക്ഖേപകതവച്ഛസ്സാ**തി ആയസ്മതോ ഉക്ഖേപകതവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ മാളം കരോന്തസ്സ പൂഗസ്സ ഏകത്ഥമ്ഭം അലഭന്തസ്സ ഥമ്ഭം ദത്വാ സഹായകിച്ചം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **വച്ഛോ**തിസ്സ ഗോത്തതോ ആഗതനാമം. സോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കോസലരട്ഠേ ഗാമകാവാസേ വസന്തോ ആഗതാഗതാനം ഭിക്ഖൂനം സന്തികേ ധമ്മം പരിയാപുണാതി. ''അയം വിനയോ ഇദം സുത്തന്തം അയം അഭിധമ്മോ''തി പന പരിച്ഛേദം ന ജാനാതി. അഥേകദിവസം ആയസ്മന്തം ധമ്മസേനാപതിം പുച്ഛിത്വാ യഥാപരിച്ഛേദം സബ്ബം സല്ലക്ഖേസി. ധമ്മസങ്ഗീതിയാ പുബ്ബേപി പിടകാദിസമഞ്ഞാ പരിയത്തിസദ്ധമ്മേ വവത്ഥിതാ ഏവ, യതോ ഭിക്ഖൂനം വിനയധരാദിവോഹാരോ. സോ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തോ പരിപുച്ഛന്തോ തത്ഥ വുത്തേ രൂപാരൂപധമ്മേ സല്ലക്ഖേത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സമ്മസന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨.൧൩൩-൨൬) -

''സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ, മഹാപൂഗഗണോ അഹു;
സരണം ഗതാ ച തേ ബുദ്ധം, സദ്ദഹന്തി തഥാഗതം.

''സബ്ബേ സങ്ഗമ്മ മന്തേത്വാ, മാളം കുബ്ബന്തി സത്ഥുനോ;
ഏകത്ഥമ്ഭം അലഭന്താ, വിചിനന്തി ബ്രഹാവനേ.

''തേഹം അരഞ്ഞേ ദിസ്വാന, ഉപഗമ്മ ഗണം തദാ;
അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, പടിപുച്ഛിം ഗണം അഹം.

''തേ മേ പുട്ഠാ വിയാകംസു, സീലവന്തോ ഉപാസകാ;
മാളം മയം കത്തുകാമാ, ഏകത്ഥമ്ഭോ ന ലബ്ഭതി.

“ഏകത്ഥമ്ഭം മമം ദേഥ, അഹം ദസ്സാമി സത്ഥുനോ;
ആഹരിസ്സാമഹം ഥമ്ഭം, അപ്പോസ്സുക്കാ ഭവന്തു തേ.

“തേ മേ ഥമ്ഭം പവേച്ഛിംസു, പസന്നാ തുട്ഠമാനസാ;
തതോ പടിനിവത്തിത്വാ, അഗമംസു സകം ഘരം.

“അചിരം ഗതേ പൂഗഗണേ, ഥമ്ഭം അഹാസഹം തദാ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, പഠമം ഉസ്സപേസഹം.

“തേന ചിത്തപ്പസാദേന, വിമാനം ഉപപജ്ജഹം;
ഉബ്ബിദ്ധം ഭവനം മയ്ഹം, സത്തഭൂമം സമുഗ്ഗതം.

“വജ്ജമാനാസു ഭേരീസു, പരിചാരേമഹം സദാ;
പഞ്ചപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, രാജാ ആസിം യസോധരോ.

“തത്ഥാപി ഭവനം മയ്ഹം, സത്തഭൂമം സമുഗ്ഗതം;
കൂടാഗാരവരൂപേതം, ഏകത്ഥമ്ഭം മനോരമം.

“ഏകവീസതികപ്പമ്ഹി , ഉദേനോ നാമ ഖത്തിയോ;
തത്രാപി ഭവനം മയ്ഹം, സത്തഭൂമം സമുഗ്ഗതം.

“യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
അനുഭോമി സുഖം സബ്ബം, ഏകത്ഥമ്ഭസ്സിദം ഫലം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ഥമ്ഭമദദം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഏകത്ഥമ്ഭസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ കതകിച്ചത്താ അകിലാസുഭാവേ ഠിതോ അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതാനം ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അനുകമ്പം ഉപാദായ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം വീമംസിത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. ദേസേന്തോ ച ഏകദിവസം അത്താനം പരം വിയ കത്വാ ദസ്സേന്തോ -

**൩൭.**“ഉക്ഖേപകതവച്ഛസ്സ, സങ്കലിതം ബഹൂഹി വസ്സേഹി;
തം ഭാസതി ഗഹട്ഠാനം, സുനിസിന്നോ ഉളാരപാമോജ്ജോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഉക്ഖേപകതവച്ഛസ്സാ**തി കതഉക്ഖേപവച്ഛസ്സ, ഭിക്ഖുനോ സന്തികേ വിസും വിസും ഉഗ്ഗഹിതം വിനയപദേസം സുത്തപദേസം അഭിധമ്മപദേസഞ്ച യഥാപരിച്ഛേദം വിനയസുത്താഭിധമ്മാനംയേവ ഉപരി ഖിപിത്വാ സജ്ഝായനവസേന തത്ഥ തത്ഥേവ പക്ഖിപിത്വാ ഠിതവച്ഛേനാതി അത്ഥോ കരണത്ഥേ ഹി ഇദം സാമിവചനം. **സങ്കലിതം ബഹൂഹി വസ്സേഹീ**തി ബഹുകേഹി സംവച്ഛരേഹി സമ്പിണ്ഡനവസേന ഹദയേ ഠപിതം. “സങ്ഖലിത”ന്തിപി പാഠോ, സങ്ഖലിതം വിയ കതം ഏകാബദ്ധവസേന വാചുഗ്ഗതം കതം. യം ബുദ്ധവചനന്തി വചനസേസോ. **ത**ന്തി തം പരിയത്തിധമ്മം **ഭാസതി** കഥേതി. **ഗഹട്ഠാന**ന്തി തേസം യേഭുയ്യതായ വുത്തം. **സുനിസിന്നോ**തി തസ്മിം ധമ്മേ സമ്മാ നിച്ചലോ നിസിന്നോ, ലാഭസക്കാരാദിം

അപച്ചാസീസന്തോ കേവലം വിമുത്തായതനസീസേയേവ ഠത്വാ കഥേതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“ഉളാരപാമോജ്ജോ”**തി ഫലസമാപത്തിസുഖവസേന ധമ്മദേസനാവസേനേവ ച ഉപ്പന്നഉളാരപാമോജ്ജോതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> “യഥാ യഥാവുസോ ഭിക്ഖു, യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം വിത്ഥാരേന പരേസം ദേസേതി തഥാ തഥാ സോ തസ്മിം ധമ്മേ ലഭതി അത്ഥവേദം, ലഭതി ധമ്മവേദം, ലഭതി ധമ്മൂപസംഹിതം പാമോജ്ജ”ന്തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൨).

ഉക്ഖേപകതവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൬. മേഘിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അനുസാസി മഹാവീരോ**തി ആയസ്മതോ മേഘിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ കുസലബീജാനി രോപേന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പാപുണി. തസ്മിഞ്ച സമയേ വിപസ്സീ ഭഗവാ ബുദ്ധകിച്ചസ്സ പരിയോസാനമാഗമ്മ ആയുസങ്ഖാരം ഓസ്സജ്ജി. തേന പഥവീകമ്പാദീസു ഉപ്പന്നേസു മഹാജനോ ഭീതതസിതോ അഹോസി. അഥ നം വേസ്സവണോ മഹാരാജാ തമത്ഥം വിഭാവേത്വാ സമസ്സാസേസി. തം സുത്വാ മഹാജനോ സംവേഗപ്പത്തോ അഹോസി. തത്ഥായം കുലപുത്തോ ബുദ്ധാനുഭാവം സുത്വാ സത്ഥരി സഞ്ജാതഗാരവബഹുമാനോ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **മേഘിയോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഭഗവന്തം ഉപട്ഠഹന്തോ ഭഗവതി ജാലികായം വിഹരന്തേ കിമികാലായ നദിയാ തീരേ രമണീയം അമ്ബവനം ദിസ്വാ തത്ഥ വിഹരിതുകാമോ ദ്വേ വാരേ ഭഗവതാ വാരേത്വാ തതിയവാരം വിസ്സജ്ജിതോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ മിച്ഛാവിതക്കമക്ഖികാഹി ഖജ്ജമാനോ ചിത്തസമാധിം അലഭിത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ തമത്ഥം ആരോചേസി. അഥസ്സ ഭഗവാ “അപരിപക്കായ, മേഘിയ, ചേതോവിമുത്തിയാ പഞ്ച ധമ്മാ പരിപാകായ സംവത്തന്തീ”തിആദിനാ (ഉദാ॰ ൩൧) ഓവാദം അദാസി. സോ തസ്മിം ഓവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൮.൭൩-൭൭) -

> “യദാ വിപസ്സീ ലോകഗ്ഗോ, ആയുസങ്ഖാരമോസ്സജി;
> പഥവീ സമ്പകമ്പിത്ഥ, മേദനീ ജലമേഖലാ.
>
> “ഓതതം വിതതം മയ്ഹം, സുവിചിത്തവടംസകം;
> ഭവനമ്പി പകമ്പിത്ഥ, ബുദ്ധസ്സ ആയുസങ്ഖയേ.
>
> “താസോ മയ്ഹം സമുപ്പന്നോ, ഭവനേ സമ്പകമ്പിതേ;
> ഉപ്പാദോ നു കിമത്ഥായ, ആലോകോ വിപുലോ അഹു.
>
> “വേസ്സവണോ ഇധാഗമ്മ, നിബ്ബാപേസി മഹാജനം;
> പാണഭൂതേ ഭയം നത്ഥി, ഏകഗ്ഗാ ഹോഥ സംവുതാ.

“അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ധമ്മോ, അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ;
യസ്മിം ഉപ്പജ്ജമാനമ്ഹി, പഥവീ സമ്പകമ്പതി.

“ബുദ്ധാനുഭാവം കിത്തേത്വാ, കപ്പം സഗ്ഗമ്ഹി മോദഹം;
അവസേസേസു കപ്പേസു, കുസലം ചരിതം മയാ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധസഞ്ഞായിദം ഫലം.

“ഇതോ ചുദ്ദസകപ്പമ്ഹി, രാജാ ആസിം പതാപവാ;
സമിതോ നാമ നാമേന, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ.... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥു സമ്മുഖാ ഓവാദം ലഭിത്വാ “മയാ അരഹത്തം അധിഗത”ന്തി അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧൬൫. “അനുസാസി മഹാവീരോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
തസ്സാഹം ധമ്മം സുത്വാന, വിഹാസിം സന്തികേ സതോ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **അനുസാസീ**തി “അപരിപക്കായ, മേഘിയ, ചേതോവിമുത്തിയാ പഞ്ച ധമ്മാ പരിപാകായ സംവത്തന്തീ”തിആദിനാ ഓവദി അനുസിട്ഠിം അദാസി. **മഹാവീരോ**തി മഹാവിക്കന്തോ, വീരിയപാരമിപാരിപൂരിയാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതവീരിയാധിട്ഠാനേന അനഞ്ഞസാധാരണചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനസമ്പത്തിയാ ച മഹാവീരിയോതി അത്ഥോ. **സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ**തി സബ്ബേസഞ്ച ഞേയ്യധമ്മാനം പാരം പരിയന്തം ഞാണഗമനേന ഗതോ അധിഗതോതി സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ, സബ്ബഞ്ഞൂതി അത്ഥോ. സബ്ബേസം വാ സങ്ഖതധമ്മാനം പാരഭൂതം നിബ്ബാനം സയമ്ഭൂഞാണേന ഗതോ അധിഗതോതി സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ. **തസ്സാഹം ധമ്മം സുത്വാനാ**തി തസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാമുക്കംസികം തം ചതുസച്ചധമ്മം സുണിത്വാ. **വിഹാസിം സന്തികേ**തി അമ്ബവനേ മിച്ഛാവിതക്കേഹി ഉപദ്ദുതോ ചാലികാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സമീപേയേവ വിഹാസിം. **സതോ**തി സതിമാ, സമഥവിപസ്സനാഭാവനായ അപ്പമത്തോതി അത്ഥോ. **അഹ**ന്തി ഇദം യഥാ “അനുസാസീ”തി ഏത്ഥ “മ”ന്തി ഏവം “വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി ഏത്ഥ “മയാ”തി പരിണാമേതബ്ബം. **“കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”**ന്തി ച ഇമിനാ യഥാവുത്തം വിജ്ജാത്തയാനുപ്പത്തിമേവ സത്ഥു ഓവാദപടികരണഭാവദസ്സനേന പരിയായന്തരേന പകാസേതി. സീലക്ഖന്ധാദിപരിപൂരണമേവ ഹി സത്ഥു സാസനകാരിതാ.

മേഘിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. ഏകധമ്മസവനീയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹ**ന്തി ആയസ്മതോ ഏകധമ്മസവനീയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ രുക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ കതിപയേ ഭിക്ഖൂ മഗ്ഗമൂള്ഹേ മഹാരഞ്ഞേ വിചരന്തേ

ദിസ്വാ അനുകമ്പമാനോ അത്തനോ ഭവനതോ ഓതരിത്വാ തേ സമസ്സാസേത്വാ ഭോജേത്വാ യഥാധിപ്പേതട്ഠാനം പാപേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപേ ഭഗവതി ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ കതബുദ്ധകിച്ചേ പരിനിബ്ബുതേ തസ്മിം കാലേ ബാരാണസിരാജാ കികീ നാമ അഹോസി. തസ്മിം കാലങ്കതേ തസ്സ പുഥുവിന്ദരാജാ നാമ പുത്തോ ആസി. തസ്സ പുത്തോ സുസാമോ നാമ. തസ്സ പുത്തോ കികീബ്രഹ്മദത്തോ നാമ ഹുത്വാ രജ്ജം കാരേന്തോ സാസനേ അന്തരഹിതേ ധമ്മസ്സവനം അലഭന്തോ, ''യോ ധമ്മം ദേസേതി, തസ്സ സഹസ്സം ദമ്മീ''തി ഘോസാപേത്വാ ഏകമ്പി ധമ്മകഥികം അലഭന്തോ, ''മയ്ഹം പിതുപിതാമഹാദീനം കാലേ ധമ്മോ സംവത്തതി, ധമ്മകഥികാ സുലഭാ അഹേസും. ഇദാനി പന ചതുപ്പദികഗാഥാമത്തമ്പി കഥേന്തോ ദുല്ലഭോ. യാവ ധമ്മസഞ്ഞാ ന വിനസ്സതി, താവദേവ പബ്ബജിസ്സാമീ''തി രജ്ജം പഹായ ഹിമവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ഗച്ഛന്തം സക്കോ ദേവരാജാ ആഗന്ത്വാ, ''അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ''തി ഗാഥായ ധമ്മം കഥേത്വാ നിവത്തേസി. സോ നിവത്തിത്വാ ബഹും പുഞ്ഞം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സേതബ്യനഗരേ സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ഭഗവതി സേതബ്യനഗരേ സിംസപാവനേ വിഹരന്തേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. തസ്സ സത്ഥാ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ, ''അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ''തി ഇമായ ഗാഥായ ധമ്മം ദേസേസി. തസ്സ തത്ഥ കതാധികാരതായ സോ അനിച്ചസഞ്ഞായ പാകടതരം ഹുത്വാ ഉപട്ഠിതായ പടിലദ്ധസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ ധമ്മസമ്മസനം പട്ഠപേത്വാ ദുക്ഖസഞ്ഞം അനത്തസഞ്ഞഞ്ച മനസികരോന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൧൧൧-൭൧) -

''പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ, സാവകാ വനചാരിനോ;
വിപ്പനട്ഠാ ബ്രഹാരഞ്ഞേ, അന്ധാവ അനുസുയ്യരേ.

''അനുസ്സരിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, പദുമുത്തരനായകം;
തസ്സ തേ മുനിനോ പുത്താ, വിപ്പനട്ഠാ മഹാവനേ.

''ഭവനാ ഓരുഹിത്വാന, അഗമിം ഭിക്ഖുസന്തികം;
തേസം മഗ്ഗഞ്ച ആചിക്ഖിം, ഭോജനഞ്ച അദാസഹം.

''തേന കമ്മേന ദ്വിപദിന്ദ, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
ജാതിയാ സത്തവസ്സോഹം, അരഹത്തമപാപുണിം.

''സചക്ഖൂ നാമ നാമേന, ദ്വാദസ ചക്കവത്തിനോ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, പഞ്ചകപ്പസതേ ഇതോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

തസ്സ ഏകേനേവ ധമ്മസ്സവനേന നിപ്ഫന്നകിച്ചത്താ **ഏകധമ്മസവനീയോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ അരഹാ ഹുത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧൩൭. ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **കിലേസാ**തി യസ്മിം സന്താനേ ഉപ്പന്നാ, തം കിലേസേന്തി വിബാധേന്തി ഉപതാപേന്തി വാതി കിലേസാ, രാഗാദയോ. **ഝാപിതാ**തി ഇന്ദഗ്ഗിനാ വിയ രുക്ഖഗച്ഛാദയോ അരിയമഗ്ഗഞാണഗ്ഗിനാ സമൂലം ദഡ്ഢാ. **മയ്ഹ**ന്തി മയാ, മമ സന്താനേ വാ. **ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ**തി കാമകമ്മഭവാദയോ സബ്ബേ ഭവാ സമുഗ്ഘാടിതാ കിലേസാനം ഝാപിതത്താ. സതി ഹി കിലേസവട്ടേ കമ്മവട്ടേന ഭവിതബ്ബം. കമ്മഭവാനം സമൂഹതത്താ ഏവ ച ഉപപത്തിഭവാപി സമൂഹതാ ഏവ അനുപ്പത്തിധമ്മതായ ആപാദിതത്താ. **വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ**തി ജാതിആദികോ -

> “ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ”തി. -

വുത്തലക്ഖണോ സംസാരോ വിസേസതോ ഖീണോ, തസ്മാ **നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ**. യസ്മാ ആയതിം പുനബ്ഭവോ നത്ഥി, തസ്മാ വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ. തസ്മാ ച പുനബ്ഭവോ നത്ഥി, യസ്മാ ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാതി ആവത്തേത്വാ വത്തബ്ബം. അഥ വാ വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, തതോ ഏവ നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോതി യോജേതബ്ബം.

ഏകധമ്മസവനീയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. ഏകുദാനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അധിചേതസോ അപ്പമജ്ജതോ**തി ആയസ്മതോ ഏകുദാനിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ യക്ഖസേനാപതി ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ, “അലാഭാ വത മേ, ദുല്ലദ്ധം വത മേ, യോഹം സത്ഥുധരമാനകാലേ ദാനാദിപുഞ്ഞം കാതും നാലത്ഥ”ന്തി പരിദേവസോകമാപന്നോ അഹോസി. അഥ നം സാഗരോ നാമ സത്ഥു സാവകോ സോകം വിനോദേത്വാ സത്ഥു ഥൂപപൂജായം നിയോജേസി. സോ പഞ്ച വസ്സാനി ഥൂപം പൂജേത്വാ തതോ ചുതോ തേന പുഞ്ഞേന ദേവമനുസ്സേസു ഏവ സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കാലേന കാലം സത്ഥു സന്തികം ഉപസങ്കമി. തസ്മിഞ്ച സമയേ സത്ഥാ **“അധിചേതസോ”**തി ഗാഥായ സാവകേ അഭിണ്ഹം ഓവദതി. സോ തം സുത്വാ സദ്ധാജാതോ പബ്ബജി. പബ്ബജിത്വാ ച പന തമേവ ഗാഥം പുനപ്പുനം പരിവത്തേതി. സോ തത്ഥ വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി സമണധമ്മം കരോന്തോ ഞാണസ്സ അപരിപക്കത്താ വിസേസം നിബ്ബത്തേതു നാസക്ഖി. തതോ പന ചുതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ വിഞ്ഞുതം പത്വാ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണസമയേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ സത്ഥു സന്തികം അഗമാസി. തസ്മിഞ്ച സമയേ സത്ഥാ ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം അത്തനോ അവിദൂരേ അധിചിത്തമനുയുത്തം ദിസ്വാ **“അധിചേതസോ”**തി ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി. തം സുത്വാ അയം ചിരകാലം ഭാവനായ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോപി കാലേന കാലം തമേവ ഗാഥം ഉദാനേതി, തേനസ്സ **ഏകുദാനിയോ**തി സമഞ്ഞാ ഉദപാദി. സോ

അഥേകദിവസം ചിത്തേകഗ്ഗതം ലഭിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൫-൮൨) -

> “അത്ഥദസ്സിമ്ഹി സുഗതേ, നിബ്ബുതേ സമനന്തരാ;
> യക്ഖയോനിം ഉപപജ്ജിം, യസം പത്തോ ചഹം തദാ.
>
> “ദുല്ലദ്ധം വത മേ ആസി, ദുപ്പഭാതം ദുരുട്ഠിതം;
> യം മേ ഭോഗേ വിജ്ജമാനേ, പരിനിബ്ബായി ചക്ഖുമാ.
>
> “മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, സാഗരോ നാമ സാവകോ;
> മമുദ്ധരിതുകാമോ സോ, ആഗച്ഛി മമ സന്തികം.
>
> “കിം നു സോചസി മാ ഭായി, ചര ധമ്മം സുമേധസ;
> അനുപ്പദിന്നാ ബുദ്ധേന, സബ്ബേസം ബീജസമ്പദാ.
>
> “യോ ചേ പൂജേയ്യ സമ്ബുദ്ധം, തിട്ഠന്തം ലോകനായകം;
> ധാതും സാസപമത്തമ്പി, നിബ്ബുതസ്സാപി പൂജയേ.
>
> “സമേ ചിത്തപ്പസാദമ്ഹി, സമം പുഞ്ഞം മഹഗ്ഗതം;
> തസ്മാ ഥൂപം കരിത്വാന, പൂജേഹി ജിനധാതുയോ.
>
> “സാഗരസ്സ വചോ സുത്വാ, ബുദ്ധഥൂപം അകാസഹം;
> പഞ്ചവസ്സേ പരിചരിം, മുനിനോ ഥൂപമുത്തമം.
>
> “തേന കമ്മേന ദ്വിപദിന്ദ, ലോകജേട്ഠ നരാസഭ;
> സമ്പത്തിം അനുഭോത്വാന, അരഹത്തമപാപുണിം.
>
> “ഭൂരിപഞ്ഞാ ച ചത്താരോ, സത്തകപ്പസതേ ഇതോ;
> സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.
>
> “കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ ഏകദിവസം ആയസ്മതാ ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികേന പടിഭാനം വീമംസിതും, “ആവുസോ, മയ്ഹം ധമ്മം ഭണാഹീ”തി അജ്ഝിട്ഠോ ചിരകാലപരിചിതത്താ -

**൬൮.** “അധിചേതസോ അപ്പമജ്ജതോ, മുനിനോ മോനപഥേസു സിക്ഖതോ;
സോകാ ന ഭവന്തി താദിനോ, ഉപസന്തസ്സ സദാ സതീമതോ”തി. (ഉദാ॰ ൩൭) -

ഇമമേവ ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **അധിചേതസോതി** അധിചിത്തവതോ, സബ്ബചിത്താനം അധികേന അരഹത്തഫലചിത്തേന സമന്നാഗതസ്സാതി അത്ഥോ. **അപ്പമജ്ജതോതി** നപ്പമജ്ജതോ, അപ്പമാദേന അനവജ്ജധമ്മേസു സാതച്ചകിരിയായ സമന്നാഗതസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **മുനിനോതി** “യോ മുനാതി ഉഭോ ലോകേ, മുനി തേന പവുച്ചതീ”തി (ധ॰ പ॰ ൨൬൯; മഹാനി॰ ൧൪൯; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൧) ഏവം ഉഭയലോകമുനനേന വാ, മോനം

വുച്ചതി ഞാണം, തേന അരഹത്തഫലപഞ്ഞാസങ്ഖാതേന മോനേന സമന്നാഗതതായ വാ ഖീണാസവോ മുനി നാമ, തസ്സ മുനിനോ. **മോനപഥേസു സിക്ഖതോ**തി അരഹത്തഞാണസങ്ഖാതസ്സ മോനസ്സ പഥേസു ഉപായമഗ്ഗേസു സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മേസു, തീസു വാ സിക്ഖാസു സിക്ഖതോ. ഇദഞ്ച പുബ്ബഭാഗപടിപദം ഗഹേത്വാ വുത്തം. പരിനിട്ഠിതസിക്ഖോ ഹി അരഹാ, തസ്മാ ഏവം സിക്ഖതോ, ഇമായ സിക്ഖായ മുനിഭാവം പത്തസ്സ മുനിനോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യസ്മാ ചേതദേവം തസ്മാ ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലചിത്താനം വസേന അധിചേതസോ, ചതുസച്ചസമ്ബോധിപടിപത്തിയം അപ്പമാദവസേന അപ്പമജ്ജതോ, അഗ്ഗമഗ്ഗഞാണസമന്നാഗമേന മുനിനോതി ഏവമേതേസം പദാനം അത്ഥോ യുജ്ജതിയേവ. അഥ വാ ''അപ്പമജ്ജതോ സിക്ഖതോ'' പധാനഹേതൂ അക്ഖാതാതി ദട്ഠബ്ബാ. തസ്മാ അപ്പമജ്ജനഹേതു സിക്ഖനഹേതു ച അധിചേതസോതി അത്ഥോ.

**സോകാ ന ഭവന്തി താദിനോ**തി താദിസസ്സ ഖീണാസവമുനിനോ അബ്ഭന്തരേ ഇട്ഠവിയോഗാദിവത്ഥുകാ സോകാ ചിത്തസന്താപാ ന ഹോന്തി. അഥ വാ താദിലക്ഖണപ്പത്തസ്സ അസേക്ഖമുനിനോ സോകാ ന ഭവന്തീതി. **ഉപസന്തസ്സാ**തി രാഗാദീനം അച്ചന്തൂപസമേന ഉപസന്തസ്സ. **സദാ സതീമതോ**തി സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ നിച്ചകാലം സതിയാ അവിരഹിതസ്സ.

ഏത്ഥ ച ''അധിചേതസോ''തി ഇമിനാ അധിചിത്തസിക്ഖാ, ''അപ്പമജ്ജതോ''തി ഇമിനാ അധിസീലസിക്ഖാ, ''മുനിനോ മോനപഥേസു സിക്ഖതോ''തി ഏതേഹി അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ. ''മുനിനോ''തി വാ ഏതേന അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ, ''മോനപഥേസു സിക്ഖതോ''തി ഏതേന താസം ലോകുത്തരസിക്ഖാനം പുബ്ബഭാഗപടിപദാ, ''സോകാ ന ഭവന്തീ''തിആദീഹി സിക്ഖാപാരിപൂരിയാ ആനിസംസാ പകാസിതാതി വേദിതബ്ബം അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി.

ഏകുദാനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. ഛന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുത്വാന ധമ്മം മഹതോ മഹാരസ**ന്തി ആയസ്മതോ ഛന്നത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സിദ്ധത്ഥം ഭഗവന്തം അഞ്ഞതരം രുക്ഖമൂലം ഉപഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ മുദുസമ്ഫസ്സം പണ്ണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ അദാസി. പുപ്ഫേഹി ച സമന്തതോ ഓകിരിത്വാ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ പുനപി അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ഗേഹേ ദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തി, **ഛന്നോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി, ബോധിസത്തേന സഹജാതോ. സോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഭഗവതി പേമേന, ''അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ, അമ്ഹാകം ധമ്മോ''തി മമത്തം ഉപ്പാദേത്വാ സിനേഹം ഛിന്ദിതും അസക്കോന്തോ സമണധമ്മം അകത്വാ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ സത്ഥാരാ ആണത്തവിധിനാ കതേന ബ്രഹ്മദണ്ഡേന സന്തജ്ജിതോ

സംവേഗപ്പത്തോ ഹുത്വാ സിനേഹം ഛിന്ദിത്വാ വിപസ്സന്തോ നചിരേനേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൦.൮൪-൮൦) -

“സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ, അദാസിം പണ്ണസന്ഥരം;
സമന്താ ഉപഹാരഞ്ച, കുസുമം ഓകിരിം അഹം.

“പാസാദേവം ഗുണം രമ്മം, അനുഭോമി മഹാരഹം;
മഹഗ്ഘാനി ച പുപ്ഫാനി, സയനേഭിസവന്തി മേ.

“സയനേഹം തുവട്ടാമി, വിചിത്തേ പുപ്ഫസന്ഥതേ;
പുപ്ഫവുട്ഠി ച സയനേ, അഭിവസ്സതി താവദേ.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, അദാസിം പണ്ണസന്ഥരം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, സന്ഥരസ്സ ഇദം ഫലം.

“തിണസന്ഥരകാ നാമ, സത്തേതേ ചക്കവത്തിനോ;
ഇതോ തേ പഞ്ചമേ കപ്പേ, ഉപ്പജ്ജിംസു ജനാധിപാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖസന്തപ്പിതോ പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ -

**൯൬.** “സുത്വാന ധമ്മം മഹതോ മഹാരസം,
സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണവരേന ദേസിതം;
മഗ്ഗം പപജ്ജിം അമതസ്സ പത്തിയാ,
സോ യോഗക്ഖേമസ്സ പഥസ്സ കോവിദോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സുത്വാനാ**തി സുണിത്വാ, സോതേന ഗഹേത്വാ ഓഹിതസോതോ സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരേത്വാ. **ധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **മഹതോ**തി ഭഗവതോ. ഭഗവാ ഹി മഹന്തേഹി ഉളാരതമേഹി സീലാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതത്താ, സദേവകേന ലോകേന വിസേസതോ മഹനീയതായ ച “മഹാ”തി വുച്ചതി, യാ തസ്സ **മഹാസമണോ**തി സമഞ്ഞാ ജാതാ. നിസ്സക്കവചനഞ്ചേതം “മഹതോ ധമ്മം സുത്വാനാ”തി. **മഹാരസ**ന്തി വിമുത്തിരസസ്സ ദായകത്താ ഉളാരരസം. **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണവരേന ദേസിത**ന്തി സബ്ബം ജാനാതീതി സബ്ബഞ്ഞൂ, തസ്സ ഭാവോ സബ്ബഞ്ഞുതാ. ഞാണമേവ വരം, ഞാണേസു വാ വരന്തി ഞാണവരം, സബ്ബഞ്ഞുതാ ഞാണവരം ഏതസ്സാതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണവരോ, ഭഗവാ. തേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതഅഗ്ഗഞാണേന വാ കരണഭൂതേന ദേസിതം കഥിതം ധമ്മം സുത്വാനാതി യോജനാ. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം പരമത്ഥദീപനിയം ഇതിവുത്തകവണ്ണനായം വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. **മഗ്ഗ**ന്തി അട്ഠങ്ഗികം അരിയമഗ്ഗം. **പപജ്ജി**ന്തി പടിപജ്ജിം. **അമതസ്സ പത്തിയാ**തി നിബ്ബാനസ്സ അധിഗമായ ഉപായഭൂതം പടിപജ്ജിന്തി യോജനാ. **സോതി** സോ ഭഗവാ. **യോഗക്ഖേമസ്സ പഥസ്സ കോവിദോതി** ചതൂഹി യോഗേഹി അനുപദ്ദുതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ യോ പഥോ, തസ്സ കോവിദോ തത്ഥ സുകുസലോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - ഭഗവതോ ചതുസച്ചദേസനം സുത്വാ അമതാധിഗമൂപായമഗ്ഗം അഹം പടിപജ്ജിം പടിപജ്ജനമഗ്ഗം മയാ കതം, സോ ഏവ പന ഭഗവാ സബ്ബഥാ യോഗക്ഖേമസ്സ പഥസ്സ കോവിദോ, പരസന്താനേ വാ പരമനേസു കുസലോ,

യസ്സ സംവിധാനമാഗമ്മ അഹമ്പി മഗ്ഗം പടിപജ്ജിന്തി. അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസീതി.

ഛന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൧൦. പുണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സീലമേവാ**തി ആയസ്മതോ പുണ്ണത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തപ്പദേസേ പണ്ണകുടിം കത്വാ വാസം കപ്പേസി. തസ്സ വസനട്ഠാനസ്സ അവിദൂരേ ഏകസ്മിം പബ്ഭാരേ പച്ചേകബുദ്ധോ ആബാധികോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായി, തസ്സ പരിനിബ്ബാനസമയേ മഹാ ആലോകോ അഹോസി. തം ദിസ്വാ സോ, ''കഥം നു ഖോ അയം ആലോകോ ഉപ്പന്നോ''തി വീമംസനവസേന ഇതോ ചിതോ ച ആഹിണ്ഡന്തോ പബ്ഭാരേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം പരിനിബ്ബുതം ദിസ്വാ ഗന്ധദാരൂനി സംകഡ്ഢിത്വാ സരീരം ഝാപേത്വാ ഗന്ധോദകേന ഉപസിഞ്ചി. തത്ഥേകോ ദേവപുത്തോ അന്തലിക്ഖേ ഠത്വാ ഏവമാഹ - ''സാധു, സാധു, സപ്പുരിസ, ബഹും തയാ പുഞ്ഞം പസവന്തേന പൂരിതം സുഗതിസംവത്തനിയം കമ്മം തേന ത്വം സുഗതീസുയേവ ഉപ്പജ്ജിസ്സസി, 'പുണ്ണോ'തി ച തേ നാമം ഭവിസ്സതീ''തി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സുനാപരന്തജനപദേ സുപ്പാരകപട്ടനേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി, **പുണ്ണോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ വാണിജ്ജവസേന മഹതാ സത്ഥേന സദ്ധിം സാവത്ഥിം ഗതോ. തേന ച സമയേന ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. അഥ സോ സാവത്ഥിവാസീഹി ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗതോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വത്തപടിവത്തേഹി ആചരിയുപജ്ഝായേ ആരാധേന്തോ വിഹാസി. സോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ, ''സാധു മം, ഭന്തേ ഭഗവാ, സംഖിത്തേന ഓവാദേന ഓവദതു, യമഹം സുത്വാ സുനാപരന്തജനപദേ വിഹരേയ്യ''ന്തി ആഹ. തസ്സ ഭഗവാ, ''സന്തി ഖോ, പുണ്ണ, ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ രൂപാ''തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൫; സം॰ നി॰ ൪.൮൮) ഓവാദം ദത്വാ സീഹനാദം നദാപേത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. സോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ സുനാപരന്തജനപദം ഗന്ത്വാ സുപ്പാരകപട്ടനേ വിഹരന്തോ സമഥവിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൧.൮൪-൮൮) -

''പബ്ഭാരകൂടം നിസ്സായ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
ആബാധികോ ച സോ ബുദ്ധോ, വസതി പബ്ബതന്തരേ.

''മമ അസ്സമസാമന്താ, പനാദോ ആസി താവദേ;
ബുദ്ധേ നിബ്ബായമാനമ്ഹി, ആലോകോ ഉദപജ്ജഥ.

''യാവതാ വനസണ്ഡസ്മിം, അച്ഛകോകതരച്ഛകാ;
വാളാ ച കേസരീ സബ്ബേ, അഭിഗജ്ജിംസു താവദേ.

“ഉപ്പാതം തമഹം ദിസ്വാ, പബ്ഭാരം അഗമാസഹം;
തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, നിബ്ബുതം അപരാജിതം.

“സുഫുല്ലം സാലരാജംവ, സതരംസിംവ ഉഗ്ഗതം;
വീതച്ചികംവ അങ്ഗാരം, നിബ്ബുതം അപരാജിതം.

“തിണം കട്ഠഞ്ച പൂരേത്വാ, ചിതകം തത്ഥകാസഹം;
ചിതകം സുകതം കത്വാ, സരീരം ഝാപയിം അഹം.

“സരീരം ഝാപയിത്വാന, ഗന്ധതോയം സമോകിരിം;
അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ യക്ഖോ, നാമമഗ്ഗഹി താവദേ.

“യം പൂരിതം തയാ കിച്ചം, സയമ്ഭുസ്സ മഹേസിനോ;
പുണ്ണകോ നാമ നാമേന, സദാ ഹോഹി തുവം മുനേ.

“തമ്ഹാ കായാ ചവിത്വാന, ദേവലോകം അഗച്ഛഹം;
തത്ഥ ദിബ്ബമയോ ഗന്ധോ, അന്തലിക്ഖാ പവസ്സതി.

“തത്രാപി നാമധേയ്യം മേ, പുണ്ണകോതി അഹൂ തദാ;
ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, സങ്കപ്പം പൂരയാമഹം.

“ഇദം പച്ഛിമകം മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
ഇധാപി പുണ്ണകോ നാമ, നാമധേയ്യം പകാസതി.

“തോസയിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തനുകിച്ചസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ ബഹൂ മനുസ്സേ സാസനേ അഭിപ്പസാദേസി. യതോ പഞ്ചസതമത്താ പുരിസാ ഉപാസകത്തം പഞ്ചസതമത്താ ച ഇത്ഥിയോ ഉപാസികാഭാവം പടിവേദേസും. സോ തത്ഥ രത്തചന്ദനേന ചന്ദനമാളം നാമ ഗന്ധകുടിം കാരാപേത്വാ, “സത്ഥാ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം മാളം പടിച്ഛതൂ”തി ഭഗവന്തം പുപ്ഫദൂതേന നിമന്തേസി . ഭഗവാ ച ഇദ്ധാനുഭാവേന തത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ചന്ദനമാളം പടിഗ്ഗഹേത്വാ അരുണേ അനുട്ഠിതേയേവ പച്ചാഗമാസി. ഥേരോ അപരഭാഗേ പരിനിബ്ബാനസമയേ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൭൦. “സീലമേവ ഇധ അഗ്ഗം, പഞ്ഞവാ പന ഉത്തമോ;
മനുസ്സേസു ച ദേവേസു, സീലപഞ്ഞാണതോ ജയ”ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സീലന്തി** സീലനട്ഠേന സീലം, പതിട്ഠാനട്ഠേന സമാധാനട്ഠേന ചാതി അത്ഥോ. സീലഞ്ഹി സബ്ബഗുണാനം പതിട്ഠാ, തേനാഹ - “സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩; പേടകോ॰ ൨൨; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧). സമാദഹതി ച തം കായവാചാഅവിപ്പകിണ്ണം കരോതീതി അത്ഥോ. തയിദം

സീലമേവ **അഗ്ഗം** സബ്ബഗുണാനം മൂലഭാവതോ പമുഖഭാവതോ ച. യഥാഹ - “തസ്മാതിഹ, ത്വം ഭിക്ഖു, ആദിമേവ വിസോധേഹി കുസലേസു ധമ്മേസു. കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധ”ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯), “പാതിമോക്ഖന്തി മുഖമേതം പമുഖമേത”ന്തി (മഹാവ॰ ൧൩൫) ച ആദി. **ഇധാ**തി നിപാതമത്തം. **പഞ്ഞവാ**തി ഞാണസമ്പന്നോ. സോ **ഉത്തമോ** സേട്ഠോ പവരോതി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ഗാഥായ പഞ്ഞായയേവ സേട്ഠഭാവം ദസ്സേതി. പഞ്ഞുത്തരാ ഹി കുസലാ ധമ്മാ. ഇദാനി തം സീലപഞ്ഞാനം അഗ്ഗസേട്ഠഭാവം കാരണതോ ദസ്സേതി **“മനുസ്സേസു ച ദേവേസു, സീലപഞ്ഞാണതോ ജയ”**ന്തി ച. സീലപഞ്ഞാണഹേതു പടിപക്ഖജയോ കാമകിലേസജയോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

പുണ്ണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സത്തമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. അട്ഠമവഗ്ഗോ

### ൧. വച്ഛപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിനാ**തി ആയസ്മതോ വച്ഛപാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ആചിനന്തോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ അഗ്ഗിം പരിചരന്തോ ഏകദിവസം മഹതിയാ കംസപാതിയാ പായാസം ആദായ ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസന്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ആകാസേ ചങ്കമന്തം ദിസ്വാ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതോ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ദാതുകാമതം ദസ്സേസി. പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **വച്ഛപാലോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ബിമ്ബിസാരസമാഗമേ ഉരുവേലകസ്സപത്ഥേരേന ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ സത്ഥു പരമനിപച്ചകാരേ കതേ തം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സത്താഹപബ്ബജിതോ ഏവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൭൯-൩൪) -

“സുവണ്ണവണ്ണോ സമ്ബുദ്ധോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ;
പവനാ അഭിനിക്ഖന്തോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതോ.

“മഹച്ചാ കംസപാതിയാ, വഡ്ഢേത്വാ പായസം അഹം;
ആഹുതിം യിട്ഠുകാമോ സോ, ഉപനേസിം ബലിം അഹം.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ചങ്കമം സുസമാരൂള്ഹോ, അമ്ബരേ അനിലായനേ.

“തഞ്ച അച്ഛരിയം ദിസ്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ഠപയിത്വാ കംസപാതിം, വിപസ്സിം അഭിവാദയിം.

“തുവം ദേവോസി സബ്ബഞ്ഞൂ, സദേവേ സഹമാനുസേ;
അനുകമ്പം ഉപാദായ, പടിഗ്ഗണ്ഹ മഹാമുനി.

“പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, സത്ഥാ ലോകേ മഹാമുനി.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പായാസസ്സ ഇദം ഫലം.

“ഏകതാലീസിതോ കപ്പേ, ബുദ്ധോ നാമാസി ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സുഖേനേവ അത്തനാ നിബ്ബാനസ്സ അധിഗതഭാവം വിഭാവേന്തോ -

൭൫. “സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിനാ, മതികുസലേന നിവാതവുത്തിനാ;
സംസേവിതവുദ്ധസീലിനാ, നിബ്ബാനം ന ഹി തേന ദുല്ലഭ”ന്തി. -

ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിനാ**തി അതിവിയ ദുദ്ദസട്ഠേന സുഖുമേ, സണ്ഹട്ഠേന നിപുണേ സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിഅത്ഥേ അനിച്ചതാദിം ഓരോപേത്വാ പസ്സതീതി സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സീ, തേന. **മതികുസലേനാ**തി മതിയാ പഞ്ഞായ കുസലേന ഛേകേന, “ഏവം പവത്തമാനസ്സ പഞ്ഞാ വഡ്ഢതി, ഏവം ന വഡ്ഢതീ”തി ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗപഞ്ഞായ ഉപ്പാദനേ കുസലേന. **നിവാതവുത്തിനാ**തി സബ്രഹ്മചാരീസു നിവാതനീചവത്തനസീലേന, വുഡ്ഢേസു നവേസു ച യഥാനുരൂപപടിപത്തിനാ. **സംസേവിതവുദ്ധസീലിനാ**തി സംസേവിതം ആചിണ്ണം വുദ്ധസീലം സംസേവിതവുദ്ധസീലം, തം യസ്സ അത്ഥി, തേന സംസേവിതവുദ്ധസീലിനാ. അഥ വാ സംസേവിതാ ഉപാസിതാ വുദ്ധസീലിനോ ഏതേനാതി **സംസേവിതവുദ്ധസീലീ,** തേന . **ഹീ**തിസദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥോ. യസ്മാ യോ നിവാതവുത്തി സംസേവിതവുദ്ധസീലീ മതികുസലോ സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സീ ച, തസ്മാ നിബ്ബാനം ന തസ്സ ദുല്ലഭന്തി അത്ഥോ. നിവാതവുത്തിതായ ഹി സംസേവിതവുദ്ധസീലിതായ ച പണ്ഡിതാ തം ഓവദിതബ്ബം അനുസാസിതബ്ബം മഞ്ഞന്തി, തേസഞ്ച ഓവാദേ ഠിതോ സയം മതികുസലതായ സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിതായ ച വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛതീതി, അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസീതി.

വച്ഛപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ആതുമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യഥാ കളീരോ സുസു വഡ്ഢിതഗ്ഗോ**തി ആയസ്മതോ ആതുമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ആചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വിപസ്സിം ഭഗവന്തം അന്തരവീഥിയം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഗന്ധോദകേന ഗന്ധചുണ്ണേന ച പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ

സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം അകാസി, ഞാണസ്സ പന അപരിപക്കത്താ വിസേസം നിബ്ബത്തേതും നാസക്ഖി. അഥ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സേട്ഠിപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ആതുമോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ വയപ്പത്തസ്സ മാതാ ''പുത്തസ്സ മേ ഭരിയം ആനേസ്സാമാ''തി ഞാതകേഹി സമ്മന്തേസി. സോ തം ഉപധാരേത്വാ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ ''കിം മയ്ഹം ഘരാവാസേന, ഇദാനേവ പബ്ബജിസ്സാമീ''തി ഭിക്ഖൂനം സന്തികം ഗന്ത്വാ പബ്ബജി. പബ്ബജിതമ്പി നം മാതാ ഉപ്പബ്ബാജേതുകാമാ നാനാനയേഹി പലോഭേതി. സോ തസ്സാ അവസരം അദത്വാ അത്തനോ അജ്ഝാസയം പകാസേന്തോ -

൭൨. ''യഥാ കളീരോ സുസു വഡ്ഢിതഗ്ഗോ, ദുന്നിക്ഖമോ ഹോതി പസാഖജാതോ;
ഏവം അഹം ഭരിയായാനീതായ, അനുമഞ്ഞ മം പബ്ബജിതോമ്ഹി ദാനീ''തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **കളീരോ**തി അങ്കുരോ, ഇധ പന വംസങ്കുരോ അധിപ്പേതോ. **സുസൂ**തി തരുണോ. **വഡ്ഢിതഗ്ഗോ**തി പവഡ്ഢിതസാഖോ. **സുസുവഡ്ഢിതഗ്ഗോ**തി വാ സുട്ഠു വഡ്ഢിതസാഖോ സഞ്ജാതപത്തസാഖോ. **ദുന്നിക്ഖമോ**തി വേളുഗുമ്ബതോ നിക്ഖാമേതും നീഹരിതും അസക്കുണേയ്യോ. **പസാഖജാതോ**തി ജാതപസാഖോ, സാഖാനമ്പി പബ്ബേ പബ്ബേ ഉപ്പന്നഅനുസാഖോ. **ഏവം അഹം ഭരിയായാനീതായാ**തി യഥാ വംസോ വഡ്ഢിതഗ്ഗോ വംസന്തരേസു സംസട്ഠസാഖാപസാഖോ വേളുഗുമ്ബതോ ദുന്നീഹരണീയോ ഹോതി, ഏവം അഹമ്പി ഭരിയായ മയ്ഹം ആനീതായ പുത്തധീതാദിവസേന വഡ്ഢിതഗ്ഗോ ആസത്തിവസേന ഘരാവാസതോ ദുന്നീഹരണീയോ ഭവേയ്യം. യഥാ പന വംസകളീരോ അസഞ്ജാതസാഖബന്ധോ വേളുഗുമ്ബതോ സുനീഹരണീയോവ ഹോതി, ഏവം അഹമ്പി അസഞ്ജാതപുത്തദാരാദിബന്ധോ സുനീഹരണീയോ ഹോമി, തസ്മാ അനാനീതായ ഏവ ഭരിയായ **അനുമഞ്ഞ മം** അത്തനാവ മം അനുജാനാപേത്വാ. **പബ്ബജിതോമ്ഹി ദാനീ**തി, ''ഇദാനി പന പബ്ബജിതോ അമ്ഹി, സാധു സുട്ഠൂ''തി അത്തനോ നേക്ഖമ്മാഭിരതിം പകാസേസി, അഥ വാ ''അനുമഞ്ഞ മം പബ്ബജിതോമ്ഹി ദാനീ''തി മാതു കഥേതി. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യദിപി തായ പുബ്ബേ നാനുമതം, ഇദാനി പന പബ്ബജിതോ അമ്ഹി, തസ്മാ അനുമഞ്ഞ അനുജാനാഹി മം സമണഭാവേയേവ ഠാതും, നാഹം തയാ നിവത്തനീയോതി . ഏവം പന കഥേന്തോ യഥാഠിതോവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ കിലേസേ ഖേപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൯.൩൭-൪൦) -

''നിസജ്ജ പാസാദവരേ, വിപസ്സിം അദ്ദസം ജിനം;
കകുധം വിലസന്തംവ, സബ്ബഞ്ഞും തമനാസകം.

''പാസാദസ്സാവിദൂരേ ച, ഗച്ഛതി ലോകനായകോ;
പഭാ നിദ്ധാവതേ തസ്സ, യഥാ ച സതരംസിനോ.

''ഗന്ധോദകഞ്ച പഗ്ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠം സമോകിരിം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഗന്ധോദകമാകിരിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, സുഗന്ധോ നാമ ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ മാതരം ആപുച്ഛിത്വാ തസ്സാ പേക്ഖന്തിയായേവ ആകാസേന പക്കാമി. സോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ ഉത്തരികാലമ്പി അന്തരന്തരാ തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

തഥ “പബ്ബജിതോമ്ഹീ”തി ഇമിനാപദേസേന അയമ്പി ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസി അത്തനോ സന്താനേ രാഗാദിമലസ്സ പബ്ബാജിതഭാവദീപനതോ. തേനാഹ ഭഗവാ - “പബ്ബാജയമത്തനോ മലം, തസ്മാ ‘പബ്ബജിതോ’തി വുച്ചതീ”തി (ധ॰ പ॰ ൩൮൮).

ആതുമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൩. മാണവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ജിണ്ണഞ്ച ദിസ്വാ ദുഖിതഞ്ച ബ്യാധിത**ന്തി ആയസ്മതോ മാണവത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ലക്ഖണധരോ ഹുത്വാ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ അഭിജാതിയാ ലക്ഖണാനി പരിഗ്ഗഹേത്വാ പുബ്ബനിമിത്താനി സാവേത്വാ, “ഏകംസേന അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകരിത്വാ നാനാനയേഹി ഥോമേത്വാ അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ യാവ സത്തവസ്സാനി, താവ അന്തോഘരേയേവ വഡ്ഢിത്വാ സത്തമേ സംവച്ഛരേ ഉപനയനത്ഥം ഉയ്യാനം നീതോ അന്തരാമഗ്ഗേ ജിണ്ണാതുരമതേ ദിസ്വാ തേസം അദിട്ഠപുബ്ബത്താ തേ പരിജനേ പുച്ഛിത്വാ ജരാരോഗമരണസഭാവം സുത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ തതോ അനിവത്തന്തോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ മാതാപിതരോ അനുജാനാപേത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൪൧-൫൭) -

“ജായമാനേ വിപസ്സിമ്ഹി, നിമിത്തം ബ്യാകരിം അഹം;
നിബ്ബാപയിഞ്ച ജനതം, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, ദസസഹസ്സി കമ്പതി;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, ആലോകോ വിപുലോ അഹു;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, സരിതായോ ന സന്ദയും;

സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, അവീചഗ്ഗി ന പജ്ജലി;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, പക്ഖിസങ്ഘോ ന സഞ്ചരി;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, വാതക്ഖന്ധോ ന വായതി;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, സബ്ബരതനാനി ജോതയും;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“യസ്മിഞ്ച ജായമാനസ്മിം, സത്താസും പദവിക്കമാ;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

“ജാതമത്തോ ച സമ്ബുദ്ധോ, ദിസാ സബ്ബാ വിലോകയി;
വാചാസഭിമുദീരേസി, ഏസാ ബുദ്ധാന ധമ്മതാ.

“സംവേജയിത്വാ ജനതം, ഥവിത്വാ ലോകനായകം;
സമ്ബുദ്ധം അഭിവാദേത്വാ, പക്കാമിം പാചിനാമുഖോ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭിഥോമയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഥോമനായ ഇദം ഫലം.

“ഇതോ നവുതികപ്പമ്ഹി, സമ്മുഖാഥവികവ്ഹയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“പഥവീദുന്ദുഭി നാമ, ഏകൂനനവുതിമ്ഹിതോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“അട്ഠാസീതിമ്ഹിതോ കപ്പേ, ഓഭാസോ നാമ ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“സത്താസീതിമ്ഹിതോ കപ്പേ, സരിതച്ഛേദനവ്ഹയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“അഗ്ഗിനിബ്ബാപനോ നാമ, കപ്പാനം ഛളസീതിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“ഗതിപച്ഛേദനോ നാമ, കപ്പാനം പഞ്ചസീതിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“രാജാ വാതസമോ നാമ, കപ്പാനം ചുല്ലസീതിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“രതനപജ്ജലോ നാമ, കപ്പാനം തേഅസീതിയാ;

സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“പദവിക്കമനോ നാമ, കപ്പാനം ദ്വേഅസീതിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“രാജാ വിലോകനോ നാമ, കപ്പാനം ഏകസീതിയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“ഗിരസാരോതി നാമേന, കപ്പേസീതിമ്ഹി ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അധിഗതാരഹത്തോ പന ഭിക്ഖൂഹി, “കേന, ത്വം ആവുസോ, സംവേഗേന അതിദഹരോവ സമാനോ പബ്ബജിതോ”തി പുച്ഛിതോ അത്തനോ പബ്ബജ്ജാനിമിത്തകിത്തനാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൭൩. “ജിണ്ണഞ്ച ദിസ്വാ ദുഖിതഞ്ച ബ്യാധിതം, മതഞ്ച ദിസ്വാ ഗതമായുസങ്ഖയം;
തതോ അഹം നിക്ഖമിതൂന പബ്ബജിം, പഹായ കാമാനി മനോരമാനീ”തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ജിണ്ണ**ന്തി ജരായ അഭിഭൂതം, ഖണ്ഡിച്ചപാലിച്ചവലിത്തചതാദീഹി സമങ്ഗീഭൂതം. **ദുഖിത**ന്തി ദുക്ഖപ്പത്തം. **ബ്യാധിത**ന്തി ഗിലാനം. ഏത്ഥ ച “ബ്യാധിത”ന്തി വുത്തേപി ദുക്ഖപ്പത്തഭാവോ സിദ്ധോ, “ദുഖിത”ന്തി വചനം തസ്സ ബാള്ഹഗിലാനഭാവപരിദീപനത്ഥം. **മത**ന്തി കാലങ്കതം, യസ്മാ കാലങ്കതോ ആയുനോ ഖയം വയം ഭേദം ഗതോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **“ഗതമായുസങ്ഖയ”**ന്തി. തസ്മാ ജിണ്ണബ്യാധിമതാനം ദിട്ഠത്താ, “ഇമേ ജരാദയോ നാമ ന ഇമേസംയേവ, അഥ ഖോ സബ്ബസാധാരണാ, തസ്മാ അഹമ്പി ജരാദികേ അനതിവത്തോ”തി സംവിഗ്ഗത്താ. **നിക്ഖമിതൂനാ**തി നിക്ഖമിത്വാ, അയമേവ വാ പാഠോ. പബ്ബജ്ജാധിപ്പായേന ഘരതോ നിഗ്ഗന്ത്വാ. **പബ്ബജി**ന്തി സത്ഥു സാസനേ പബ്ബജ്ജം ഉപഗതോ. **പഹായ കാമാനി മനോരമാനീ**തി ഇട്ഠകന്താദിഭാവതോ അവീതരാഗാനം മനോ രമേന്തീതി മനോരമേ വത്ഥുകാമേ പജഹിത്വാ, തപ്പടിബദ്ധസ്സ ഛന്ദരാഗസ്സ അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്ദനേന നിരപേക്ഖഭാവേന ഛഡ്ഡേത്വാതി അത്ഥോ. കാമാനം പഹാനകിത്തനമുഖേന ചേത്ഥ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി. മാണവകാലേ പബ്ബജിതത്താ ഇമസ്സ ഥേരസ്സ **മാണവോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ ജാതാതി.

മാണവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൪. സുയാമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കാമച്ഛന്ദോ ച ബ്യാപാദോ**തി ആയസ്മതോ സുയാമനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ധഞ്ഞവതീനഗരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ

ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം പത്വാ ബ്രാഹ്മണമന്തേ വാചേതി. തേന ച സമയേന വിപസ്സീ ഭഗവാ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ധഞ്ഞവതീനഗരം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ ഹോതി. തം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണോ പസന്നചിത്തോ അത്തനോ ഗേഹം നേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ തസ്സൂപരി പുപ്ഫസന്ഥാരം സന്ഥരിത്വാ അദാസി, സത്ഥരി തത്ഥ നിസിന്നേ പണീതേന ആഹാരേന സന്തപ്പേസി, ഭുത്താവിഞ്ച പുപ്ഫഗന്ധേന പൂജേസി. സത്ഥാ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സുയാമനോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ പരമനിസ്സമയുത്തോ ഹുത്വാ ഗേഹവാസീനം കാമൂപഭോഗം ജിഗുച്ഛിത്വാ ഝാനനിന്നോ ഭഗവതോ വേസാലിഗമനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൩൭-൪൭) -

"നഗരേ ധഞ്ഞവതിയാ, അഹോസിം ബ്രാഹ്മണോ തദാ;
ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സനിഘണ്ഡുസകേടുഭേ.

"പദകോ വേയ്യാകരണോ, നിമിത്തകോവിദോ അഹം;
മന്തേ ച സിസ്സേ വാചേസിം, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ.

"പഞ്ച ഉപ്പലഹത്ഥാനി, പിട്ഠിയം ഠപിതാനി മേ;
ആഹുതിം യിട്ഠുകാമോഹം, പിതുമാതുസമാഗമേ.

"തദാ വിപസ്സീ ഭഗവാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതോ;
ഓഭാസേന്തോ ദിസാ സബ്ബാ, ആഗച്ഛതി നരാസഭോ.

"ആസനം പഞ്ഞപേത്വാന, നിമന്തേത്വാ മഹാമുനിം;
സന്ഥരിത്വാന തം പുപ്ഫം, അഭിനേസിം സകം ഘരം.

"യം മേ അത്ഥി സകേ ഗേഹേ, ആമിസം പച്ചുപട്ഠിതം;
താഹം ബുദ്ധസ്സ പാദാസിം, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

"ഭുത്താവിം കാലമഞ്ഞായ പുപ്ഫഹത്ഥമദാസഹം;
അനുമോദിത്വാന സബ്ബഞ്ഞൂ, പക്കാമി ഉത്തരാമുഖോ.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫദാനസ്സിദം ഫലം.

"അനന്തരം ഇതോ കപ്പേ, രാജാഹും വരദസ്സനോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ നീവരണപ്പഹാനകിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൭൪.** "കാമച്ഛന്ദോ ച ബ്യാപാദോ, ഥിനമിദ്ധഞ്ച ഭിക്ഖുനോ;

ഉദ്ധച്ചം വിചികിച്ഛാ ച, സബ്ബസോവ ന വിജ്ജതീ''തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **കാമച്ഛന്ദോ**തി കാമേസു ഛന്ദോ, കാമോ ച സോ ഛന്ദോ ചാതിപി കാമച്ഛന്ദോ, കാമരാഗോ. ഇധ പന സബ്ബോപി രാഗോ കാമച്ഛന്ദോ അഗ്ഗമഗ്ഗവജ്ഝസ്സാപി അധിപ്പേതത്താ, തേനാഹ **''സബ്ബസോവ ന വിജ്ജതീ''**തി. സബ്ബേപി ഹി തേഭൂമകധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ, തത്ഥ പവത്തോ രാഗോ കാമച്ഛന്ദോ, തേനാഹ ഭഗവാ - ''ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധനീവരണം ഉദ്ധച്ചനീവരണം അവിജ്ജാനീവരണം ഉപ്പജ്ജതീ''തി (പട്ഠാം ൩.൮.൮) ബ്യാപജ്ജതി ചിത്തം പൂതിഭാവം ഗച്ഛതി ഏതേനാതി **ബ്യാപാദോ,** ''അനത്ഥം മേ അചരീ''തിആദിനയപ്പവത്തോ (ധം സം ൧൦൬൬; വിഭം ൯൦൯) ആഘാതോ. ഥിനം ചിത്തസ്സ അകല്യതാ അനുസ്സാഹസംഹനനം, മിദ്ധം കായസ്സ അകല്യതാ അസത്തിവിഘാതോ, തദുഭയമ്പി ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം,** കിച്ചാഹാരപടിപക്ഖാനം ഏകതായ ഏകം കത്വാ വുത്തം. ഉദ്ധതഭാവോ **ഉദ്ധച്ചം,** യേന ധമ്മേന ചിത്തം ഉദ്ധതം ഹോതി അവൂപസന്തം, സോ ചേതസോ വിക്ഖേപോ ഉദ്ധച്ചം. ഉദ്ധച്ചഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ കിച്ചാഹാരപടിപക്ഖാനം സമാനതായ കുക്കുച്ചമ്പി ഗഹിതമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. തം പച്ഛാനുതാപലക്ഖണം. യോ ഹി കതാകതകുസലാകുസലൂപനിസ്സയോ വിപ്പടിസാരോ, തം കുക്കുച്ചം. **വിചികിച്ഛാ**തി, ''ഏവം നു ഖോ ന നു ഖോ''തി സംസയം ആപജ്ജതി, ധമ്മസഭാവം വാ വിചിനന്തോ കിച്ഛതി കിലമതി ഏതായാതി വിചികിച്ഛാ, ബുദ്ധാദിവത്ഥുകോ സംസയോ. **സബ്ബസോ**തി അനവസേസതോ. **ന വിജ്ജതീ**തി നത്ഥി, മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നത്താ ന ഉപലബ്ഭതി. ഇദഞ്ച പദദ്വയം പച്ചേകം യോജേതബ്ബം അയഞ്ഹേത്ഥ യോജനാ - യസ്സ ഭിക്ഖുനോ തേന തേന അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നത്താ കാമച്ഛന്ദോ ച ബ്യാപാദോ ച ഥിനമിദ്ധഞ്ച ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചഞ്ച വിചികിച്ഛാ ച സബ്ബസോവ ന വിജ്ജതി, തസ്സ ന കിഞ്ചി കരണീയം, കതസ്സ വാ പതിചയോതി അഞ്ഞാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോതി. പഞ്ചസു ഹി നീവരണേസു മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നേസു തദേകട്ഠതായ സബ്ബേപി കിലേസാ സമുച്ഛിന്നായേവ ഹോന്തി. തേനാഹ - ''സബ്ബേതേ ഭഗവന്തോ പഞ്ച നീവരണേ പഹായ ചേതസോ ഉപക്കിലേസേ''തി (ദീം നിം ൨.൧൪൭).

സുയാമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. സുസാരദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സാധു സുവിഹിതാന ദസ്സന**ന്തി ആയസ്മതോ സുസാരദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിജ്ജാപദേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തപ്പദേസേ അരഞ്ഞായതനേ അസ്സമം കാരേത്വാ വിഹാസി. അഥ നം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ പദുമുത്തരോ ഭഗവാ ഭിക്ഖാചാരവേലായം ഉപസങ്കമി. സോ ദൂരതോവ ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ മധുരാനി ഫലാനി പക്ഖിപിത്വാ അദാസി. ഭഗവാ തം പടിഗ്ഗഹേത്വാ അനുമോദനം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ധമ്മസേനാപതിനോ ഞാതിബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ മന്ദപഞ്ഞത്താ **സുസാരദോ**തി ഗഹിതനാമോ അപരഭാഗേ ധമ്മസേനാപതിസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപം ഥേര ൧.൧൬.൭൭-൮൬) -

“അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, വസാമി അസ്സമേ അഹം.

“അഗ്ഗിഹുത്തഞ്ച മേ അത്ഥി, പുണ്ഡരീകഫലാനി ച;
പുടകേ നിക്ഖിപിത്വാന, ദുമഗ്ഗേ ലഗ്ഗിതം മയാ.

“പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമുദ്ധരിതുകാമോ സോ, ഭിക്ഖന്തോ മമുപാഗമി.

“പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ഫലം ബുദ്ധസ്സദാസഹം;
വിത്തിസഞ്ജനനോ മയ്ഹം, ദിട്ഠധമ്മസുഖാവഹോ.

“സുവണ്ണവണ്ണോ സമ്ബുദ്ധോ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമം ഗാഥം അഭാസഥ.

“ഇമിനാ ഫലദാനേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജസി.

“തേനേവ സുക്കമൂലേന, അനുഭോത്വാന സമ്പദാ;
പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഹിത്വാ ജയപരാജയം.

“ഇതോ സത്തസതേ കപ്പേ, രാജാ ആസിം സുമങ്ഗലോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയാനിസംസകിത്തനാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൭൫. “സാധു സുവിഹിതാന ദസ്സനം, കങ്ഖാ ഛിജ്ജതി ബുദ്ധി വഡ്ഢതി;
ബാലമ്പി കരോന്തി പണ്ഡിതം, തസ്മാ സാധു സതം സമാഗമോ”തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **സാധൂ**തി സുന്ദരം, ഭദ്ദകന്തി അത്ഥോ. **സുവിഹിതാന ദസ്സന**ന്തി സുവിഹിതാനം ദസ്സനം. ഗാഥാസുഖത്ഥം അനുസ്വാരലോപോ കതോ. സീലാദിഗുണേഹി സുസംവിഹിതത്തഭാവാനം പരാനുദ്ദയായ സുട്ഠു വിഹിതധമ്മദേസനാനം അരിയാനം ദസ്സനം സാധൂതി യോജനാ. “ദസ്സന”ന്തി നിദസ്സനമത്തം ദട്ഠബ്ബം സവനാദീനമ്പി ബഹുകാരത്താ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

“യേ തേ ഭിക്ഖൂ സീലസമ്പന്നാ സമാധിസമ്പന്നാ പഞ്ഞാസമ്പന്നാ വിമുത്തിസമ്പന്നാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ ഓവാദകാ വിഞ്ഞാപകാ സന്ദസ്സകാ സമാദപകാ സമുത്തേജകാ സമ്പഹംസകാ അലംസമക്ഖാതാരോ സദ്ധമ്മസ്സ, ദസ്സനമ്പാഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമി, സവനം...പേ॰... ഉപസങ്കമനം...പേ॰... പയിരുപാസനം...പേ॰... അനുസ്സരണം...പേ॰... അനുപബ്ബജ്ജമ്പാഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമീ”തി (ഇതിവു॰ ൧൦൪).

ദസ്സനമൂലകത്താ വാ ഇതരേസം ദസ്സനമേവേത്ഥ വുത്തം, **കങ്ഖാ ഛിജ്ജതീ**തിആദി തത്ഥ കാരണവചനം. താദിസാനഞ്ഹി കല്യാണമിത്താനം ദസ്സനേ സതി വിഞ്ഞുജാതികോ അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ തേ ഉപസങ്കമതി പയിരുപാസതി ''കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസല''ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൯൬) പഞ്ഹം പുച്ഛതി. തേ ചസ്സ അനേകവിഹിതേസു കങ്ഖാട്ഠാനീയേസു കങ്ഖം പടിവിനോദേന്തി, തേന വുത്തം ''കങ്ഖാ ഛിജ്ജതീ''തി. യസ്മാ ച തേ ധമ്മദേസനായ തേസം കങ്ഖം പടിവിനോദേത്വാ പുബ്ബഭാഗേ കമ്മപഥസമ്മാദിട്ഠിം വിപസ്സനാസമ്മാദിട്ഠിഞ്ച ഉപ്പാദേന്തി, തസ്മാ തേസം **ബുദ്ധി വഡ്ഢതി**. യദാ പന തേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്തി, തദാ സോളസവത്ഥുകാ അട്ഠവത്ഥുകാ ച വിചികിച്ഛാ ഛിജ്ജതി സമുച്ഛിജ്ജതി, നിപ്പരിയായേന പഞ്ഞാ ബുദ്ധി വഡ്ഢതി. ബാല്യസമതിക്കമനതോ തേ പണ്ഡിതാ ഹോന്തി. സോ തേഹി ബുദ്ധിം വഡ്ഢേതി, **ബാലമ്പി കരോന്തി പണ്ഡിത**ന്തി. **തസ്മാ**തിആദി നിഗമനം, യസ്മാ സാധൂനം ദസ്സനം വുത്തനയേന കങ്ഖാ ഛിജ്ജതി ബുദ്ധി വഡ്ഢതി, തേ ബാലം പണ്ഡിതം കരോന്തി, തസ്മാ തേന കാരണേന **സാധു** സുന്ദരം **സതം** സപ്പുരിസാനം അരിയാനം **സമാഗമോ,** തേഹി സമോധാനം സമ്മാ വഡ്ഢനന്തി അത്ഥോ.

സുസാരദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൩. പിയഞ്ജഹത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഉപ്പതന്തേസു നിപതേ**തി ആയസ്മതോ പിയഞ്ജഹത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹിമവന്തേ രുക്ഖദേവതാ ഹുത്വാ പബ്ബതന്തരേ വസന്തോ ദേവതാസമാഗമേസു അപ്പാനുഭാവതായ പരിസപരിയന്തേ ഠത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സത്ഥരി പടിലദ്ധസദ്ധോ ഏകദിവസം സുവിസുദ്ധം രമണീയം ഗങ്ഗായം പുലിനപ്പദേസം ദിസ്വാ സത്ഥു ഗുണേ അനുസ്സരി - ''ഇതോപി സുവിസുദ്ധാ സത്ഥു ഗുണാ അനന്താ അപരിമേയ്യാ ചാ''തി, ഏവം സോ സത്ഥു ഗുണേ ആരബ്ഭ ചിത്തം പസാദേത്വാ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം ലിച്ഛവിരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ യുദ്ധസോണ്ഡോ അപരാജിതസങ്ഗാമോ അമിത്താനം പിയഹാനികരണേന **പിയഞ്ജഹോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ സത്ഥു വേസാലിഗമനേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വസമാനോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൯൮-൧൦൦) -

''പബ്ബതേ ഹിമവന്തമ്ഹി, വസാമി പബ്ബതന്തരേ;
പുലിനം സോഭനം ദിസ്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠം അനുസ്സരിം.

''ഞാണേ ഉപനിധാ നത്ഥി, സങ്ഖാരം നത്ഥി സത്ഥുനോ;
സബ്ബധമ്മം അഭിഞ്ഞായ, ഞാണേന അധിമുച്ചതി.

''നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
ഞാണേന തേ സമോ നത്ഥി, യാവതാ ഞാണമുത്തമം.

“ഞാണേ ചിത്തം പസാദേത്വാ, കപ്പം സഗ്ഗമ്ഹി മോദഹം;
അവസേസേസു കപ്പേസു, കുസലം ചരിതം മയാ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണസഞ്ഞായിദം ഫലം.

“ഇതോ സത്തതികപ്പമ്ഹി, ഏകോ പുലിനപുപ്ഫിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ “അന്ധപുഥുജ്ജനാനം പടിപത്തിതോ വിധുരാ അരിയാനം പടിപത്തീ”തി ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ ദസ്സനവസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൭൬. “ഉപ്പതന്തേസു നിപതേ, നിപതന്തേസു ഉപ്പതേ;
വസേ അവസമാനേസു, രമമാനേസു നോ രമേ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഉപ്പതന്തേസൂ**തി ഉണ്ണമന്തേസു, സത്തേസു മാനുദ്ധച്ചഥമ്ഭസാരമ്ഭാദീഹി അത്തുക്കംസനേന അനുപസന്തേസു. **നിപതേ**തി നമേയ്യ, തേസഞ്ഞേവ പാപധമ്മാനം പരിവജ്ജനേന നിവാതവുത്തി ഭവേയ്യ. **നിപതന്തേസൂ**തി ഓണമന്തേസു, ഹീനാധിമുത്തികതായ കോസജ്ജേന ച ഗുണതോ നിഹീയമാനേസു. **ഉപ്പതേ**തി ഉണ്ണമേയ്യ, പണീതാധിമുത്തികതായ വീരിയാരമ്ഭേന ച ഗുണതോ ഉസ്സുക്കേയ്യ. അഥ വാ **ഉപ്പതന്തേസൂ**തി ഉട്ഠഹന്തേസു, കിലേസേസു പരിയുട്ഠാനവസേന സീസം ഉക്ഖിപന്തേസു. **നിപതേ**തി പടിസങ്ഖാനബലേന യഥാ തേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തഥാ അനുരൂപപച്ചവേക്ഖണായ നിപതേയ്യ, വിക്ഖമ്ഭേയ്യ ചേവ സമുച്ഛിന്ദേയ്യ ച. **നിപതന്തേസൂ**തി പരിപതന്തേസു, അയോനിസോമനസികാരേസു വീരിയപയോഗമന്ദതായ വാ യഥാരദ്ധേസു സമഥവിപസ്സനാധമ്മേസു ഹായ മാനേസു . **ഉപ്പതേ**തി യോനിസോമനസികാരേന വീരിയാരമ്ഭസമ്പദായ ച തേ ഉപട്ഠാപേയ്യ ഉപ്പാദേയ്യ വഡ്ഢേയ്യ ച. **വസേ അവസമാനേസൂ**തി സത്തേസു മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയവാസം അരിയവാസഞ്ച അവസന്തേസു സയം തം വാസം വസേയ്യാതി, അരിയേസു വാ കിലേസവാസം ദുതിയകവാസം അവസന്തേസു യേന വാസേന തേ അവസമാനാ നാമ ഹോന്തി, സയം തഥാ വസേ. **രമമാനേസു നോ രമേ**തി സത്തേസു കാമഗുണരതിയാ കിലേസരതിയാ രമന്തേസു സയം തഥാ നോ രമേ നം രമേയ്യ, അരിയേസു വാ നിരാമിസായ ഝാനാദിരതിയാ രമമാനേസു സയമ്പി തഥാ രമേ, തതോ അഞ്ഞഥാ പന കദാചിപി നോ രമേ നാഭിരമേയ്യ വാതി അത്ഥോ.

പിയഞ്ജഹത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. ഹത്ഥാരോഹപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഇദം പുരേ ചിത്തമചാരി ചാരിക**ന്തി ആയസ്മതോ ഹത്ഥാരോഹപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം വിഹാരതോ നിക്ഖന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ

പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ഹത്ഥാരോഹകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഹത്ഥിസിപ്പേ നിപ്ഫത്തിം അഗമാസി. സോ ഏകദിവസം ഹത്ഥിം സിക്ഖാപേന്തോ നദീതീരം ഗന്ത്വാ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ "കിം മയ്ഹം ഇമിനാ ഹത്ഥിദമനേന, അത്താനം ദമനമേവ വര"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാവ ചരിയാനുകൂലം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ചിരപരിചയേന കമ്മട്ഠാനതോ ബഹിദ്ധാ വിധാവന്തം ചിത്തം ഛേകോ ഹത്ഥാചരിയോ വിയ അങ്കുസേന ചണ്ഡമത്തവരവാരണം പടിസങ്ഖാനഅങ്കുസേന നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ **"ഇദം പുരേ ചിത്തമചാരി ചാരിക"**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

൭൭. തത്ഥ **ഇദ**ന്തി വുച്ചമാനസ്സ ചിത്തസ്സ അത്തപച്ചക്ഖതായ വുത്തം. **പുരേ**തി നിഗ്ഗഹകാലതോ പുബ്ബേ. **അചാരീ**തി വിചരി, അനവട്ഠിതതായ നാനാരമ്മണേസു പരിബ്ഭമി . **ചാരിക**ന്തി യഥാകാമചരിയം. തേനാഹ **"യേനിച്ഛകം യത്ഥകാമം യഥാസുഖ"**ന്തി. **ത**ന്തി തം ചിത്തം. **അജ്ജാ**തി ഏതരഹി. **നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ**തി നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമി, നിബ്ബിസേവനം കരിസ്സാമി. **യോനിസോ**തി ഉപായേന. യഥാ കിം? **ഹത്ഥിപ്പഭിന്നം വിയ അങ്കുസഗ്ഗഹോ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഇദം മമ ചിത്തം നാമ ഇതോ പുബ്ബേ രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു യേന യേന രമിതും ഇച്ഛതി, തസ്സ തസ്സ വസേന യേനിച്ഛകം, യത്ഥ യത്ഥ ചസ്സ കാമോ, തസ്സ തസ്സ വസേന യത്ഥകാമം, യഥാ യഥാ വിചരന്തസ്സ സുഖം ഹോതി, തഥേവ ചരണതോ യഥാസുഖം ദീഘരത്തം ചാരികം അചരി, തം അജ്ജപാഹം ഭിന്നമദമത്തഹത്ഥിം ഹത്ഥാചരിയസങ്ഖാതോ ഛേകോ അങ്കുസഗ്ഗഹോ അങ്കുസേന വിയ യോനിസോമനസികാരേന നിഗ്ഗഹേസ്സാമി, നാസ്സ വീതിക്കമിതും ദസ്സാമീതി. ഏവം വദന്തോ ഏവ ച ഥേരോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൩൧-൩൬) -

"സുവണ്ണവണ്ണോ സമ്ബുദ്ധോ, വിപസ്സീ ദക്ഖിണാരഹോ;
പുരക്ഖതോ സാവകേഹി, ആരാമാ അഭിനിക്ഖമി.

"ദിസ്വാനഹം ബുദ്ധസേട്ഠം, സബ്ബഞ്ഞും തമനാസകം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ഗണ്ഠിപുപ്ഫം അപൂജയിം.

"തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, പുന വന്ദിം തഥാഗതം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

"ഏകതാലീസിതോ കപ്പേ, ചരണോ നാമ ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസീതി.

ഹത്ഥാരോഹപുത്തഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. മേണ്ഡസിരഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അനേകജാതിസംസാര**ന്തി ആയസ്മതോ മേണ്ഡസിരഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയാനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ കാമേ പഹായ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ മഹതാ ഇസിഗണേന സദ്ധിം ഹിമവന്തേ വസന്തോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഇസിഗണേന പദുമാനി ആഹരാപേത്വാ സത്ഥു പുപ്ഫപൂജം കത്വാ സാവകേ അപ്പമാദപടിപത്തിയം ഓവദിത്വാ കാലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാകേതേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ മേണ്ഡസരിക്ഖസീസതായ **മേണ്ഡസിരോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ ഭഗവതി സാകേതേ അഞ്ജനവനേ വിഹരന്തേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമഥവിപസ്സനാസു കമ്മം കരോന്തോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൯൭-൧൦൭) -

"ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, ഗോതമോ നാമ പബ്ബതോ;
നാനാരുക്ഖേഹി സഞ്ഛന്നോ, മഹാഭൂതഗണാലയോ.

"വേമജ്ഝമ്ഹി ച തസ്സാസി, അസ്സമോ അഭിനിമ്മിതോ;
പുരക്ഖതോ സസിസ്സേഹി, വസാമി അസ്സമേ അഹം.

"ആയന്തു മേ സിസ്സഗണാ, പദുമം ആഹരന്തു മേ;
ബുദ്ധപൂജം കരിസ്സാമി, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ.

"ഏവന്തി തേ പടിസ്സുത്വാ, പദുമം ആഹരിംസു മേ;
തഥാ നിമിത്തം കത്വാഹം, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

"സിസ്സേ തദാ സമാനേത്വാ, സാധുകം അനുസാസഹം;
മാ ഖോ തുമ്ഹേ പമജ്ജിത്ഥ, അപ്പമാദോ സുഖാവഹോ.

"ഏവം സമനുസാസിത്വാ, തേ സിസ്സേ വചനക്ഖമേ;
അപ്പമാദഗുണേ യുത്തോ, തദാ കാലങ്കതോ അഹം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

"ഏകപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി , രാജാ ആസിം ജലുത്തമോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.
സോ അത്തനോ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തോ -

**൭൮.**"അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;

തസ്സ മേ ദുക്ഖജാതസ്സ, ദുക്ഖക്ഖന്ധോ അപരദ്ധോ''തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **അനേകജാതിസംസാര**ന്തി അനേകജാതിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യം ഇദം സംസാരവട്ടം, അദ്ധുനോ അധിപ്പേതത്താ അച്ചന്തസംയോഗേകവചനം. **സന്ധാവിസ്സ**ന്തി സംസരിം, അപരാപരം ചവനുപ്പജ്ജനവസേന പരിബ്ഭമിം. **അനിബ്ബിസ**ന്തി തസ്സ നിവത്തകഞാണം അവിന്ദന്തോ അലഭന്തോ. **തസ്സ മേ**തി ഏവം സംസരന്തസ്സ മേ. **ദുക്ഖജാതസ്സാ**തി ജാതിആദിവസേന ഉപ്പന്നദുക്ഖസ്സ, തിസ്സന്നം വാ ദുക്ഖതാനം വസേന ദുക്ഖസഭാവസ്സ. **ദുക്ഖക്ഖന്ധോ**തി കമ്മകിലേസവിപാകവട്ടപ്പകാരോ ദുക്ഖരാസി. **അപരദ്ധോ**തി അരഹത്തമഗ്ഗപ്പത്തിതോ പട്ഠായ പരിബ്ഭട്ഠോ ചുതോ ന അഭിനിബ്ബത്തിസ്സതി. ''അപരട്ഠോ''തി വാ പാഠോ, അപഗതസമിദ്ധിതോ സമുച്ഛിന്നകാരണത്താ അപഗതോതി അത്ഥോ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

മേണ്ഡസിരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. രക്ഖിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സബ്ബോ രാഗോ പഹീനോ മേ**തി ആയസ്മതോ രക്ഖിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പസന്നമാനസോ ദേസനാഞാണം ആരബ്ഭ ഥോമനം അകാസി. സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തപ്പസാദം ഓലോകേത്വാ ''അയം ഇതോ സതസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ രക്ഖിതോ നാമ സാവകോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി . സോ തം സുത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ പസന്നമാനസോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ദേവദഹനിഗമേ സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, **രക്ഖിതോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ യേ സാകിയകോലിയരാജൂഹി ഭഗവതോ പരിവാരത്ഥായ ദിന്നാ പഞ്ചസതരാജകുമാരാ പബ്ബജിതാ, തേസം അഞ്ഞതരോ. തേ പന രാജകുമാരാ ന സംവേഗേന പബ്ബജിതത്താ ഉക്കണ്ഠാഭിഭൂതാ യദാ സത്ഥാരാ കുണാലദഹതീരം നേത്വാ **കുണാലജാതകദേസനായ** (ജാ॰ ൨.൨൧.കുണാലജാതക) ഇത്ഥീനം ദോസവിഭാവനേന കാമേസു ആദീനവം പകാസേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജിതാ, തദാ അയമ്പി കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൫.൧-൯) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
മഹതോ ജനകായസ്സ, ദേസേതി അമതം പദം.

''തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, വാചാസഭിമുദീരിതം;
അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, ഏകഗ്ഗോ ആസഹം തദാ.

''യഥാ സമുദ്ദോ ഉദധീനമഗ്ഗോ, നേരൂ നഗാനം പവരോ സിലുച്ചയോ;
തഥേവ യേ ചിത്തവസേന വത്തരേ, ന ബുദ്ധഞാണസ്സ കലം ഉപേന്തി തേ.

‘‘ധമ്മവിധിം ഠപേത്വാന, ബുദ്ധോ കാരുണികോ ഇസി;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

‘‘യോ സോ ഞാണം പകിത്തേസി, ബുദ്ധമ്ഹി ലോകനായകേ;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം ന ഗമിസ്സതി.

‘‘കിലേസേ ഝാപയിത്വാന, ഏകഗ്ഗോ സുസമാഹിതോ;
സോഭിതോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘പഞ്ഞാസേ കപ്പസഹസ്സേ, സത്തേവാസും യസുഗ്ഗതാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖന്തോ **‘‘സബ്ബോ രാഗോ’’**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൩൯**. തത്ഥ **‘‘സബ്ബോ രാഗോ’’**തി കാമരാഗാദിപ്പഭേദോ സബ്ബോപി രാഗോ. **പഹീനോ**തി അരിയമഗ്ഗഭാവനായ സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന പഹീനോ. **സബ്ബോ ദോസോ**തി ആഘാതവത്ഥുകാദിഭാവേന അനേകഭേദഭിന്നോ സബ്ബോപി ബ്യാപാദോ. **സമൂഹതോ**തി മഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതോ. **സബ്ബോ മേ വിഗതോ മോഹോ**തി ‘‘ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണ’’ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൭; വിഭ॰ ൯൦൯) വത്ഥുഭേദേന അട്ഠഭേദോ, സംകിലേസവത്ഥുവിഭാഗേന അനേകവിഭാഗോ സബ്ബോപി മോഹോ മഗ്ഗേന വിദ്ധംസിതത്താ മയ്ഹം വിഗതോ. **സീതിഭൂതോസ്മി നിബ്ബുതോ**തി ഏവം മൂലകിലേസപ്പഹാനേന തദേകട്ഠതായ സംകിലേസാനം സമ്മദേവ പടിപ്പസ്സദ്ധത്താ അനവസേസകിലേസദരഥപരിളാഹാഭാവതോ സീതിഭാവം പത്തോ, തതോ ഏവ സബ്ബസോ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ അഹം അസ്മി ഭവാമീതി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

രക്ഖിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. ഉഗ്ഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യം മയാ പകതം കമ്മ**ന്തി ആയസ്മതോ ഉഗ്ഗത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സിഖിം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ കേതകപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഉഗ്ഗനിഗമേ സേട്ഠിപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഉഗ്ഗോ**തേവസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതി തസ്മിം നിഗമേ ഭദ്ദാരാമേ വിഹരന്തേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൧൦-൧൩) -

“വിനതാനദിയാ തീരേ, പിലക്ഖു ഫലിതോ അഹു;
താഹം രുക്ഖം ഗവേസന്തോ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“കേതകം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, വണ്ടേ ഛേത്വാനഹം തദാ;
ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപേസിം, സിഖിനോ ലോകബന്ധുനോ.

“യേന ഞാണേന പത്തോസി, അച്ചുതം അമതം പദം;
തം ഞാണം അഭിപൂജേമി, ബുദ്ധസേട്ഠ മഹാമുനി.

“ഞാണമ്ഹി പൂജം കത്വാന, പിലക്ഖുമദ്ദസം അഹം;
പടിലദ്ധോമ്ഹി തം പഞ്ഞം, ഞാണപൂജായിദം ഫലം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണപൂജായിദം ഫലം.

“ഇതോ തേരസകപ്പമ്ഹി, ദ്വാദസാസും ഫലുഗ്ഗതാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ വട്ടൂപച്ഛേദദീപനേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൮൦.** “യം മയാ പകതം കമ്മം, അപ്പം വാ യദി വാ ബഹും;
സബ്ബമേതം പരിക്ഖീണം, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **യം മയാ പകതം കമ്മ**ന്തി യം കമ്മം തീഹി കമ്മദ്വാരേഹി, ഛഹി ഉപ്പത്തിദ്വാരേഹി, അട്ഠഹി അസംവരദ്വാരേഹി , അട്ഠഹി ച സംവരദ്വാരേഹി പാപാദിവസേന ദാനാദിവസേന ചാതി അനേകേഹി പകാരേഹി അനാദിമതി സംസാരേ യം മയാ കതം ഉപചിതം അഭിനിബ്ബത്തിതം വിപാകകമ്മം. **അപ്പം വാ യദി വാ ബഹുന്തി** തഞ്ച വത്ഥുചേതനാപയോഗകിലേസാദീനം ദുബ്ബലഭാവേന അപ്പം വാ, തേസം ബലവഭാവേന അഭിണ്ഹപവത്തിയാ ച ബഹും വാ. **സബ്ബമേതം പരിക്ഖീണ**ന്തി സബ്ബമേവ ചേതം കമ്മം കമ്മക്ഖയകരസ്സ അഗ്ഗമഗ്ഗസ്സ അധിഗതത്താ പരിക്ഖയം ഗതം, കിലേസവട്ടപ്പഹാനേന ഹി കമ്മവട്ടം പഹീനമേവ ഹോതി വിപാകവട്ടസ്സ അനുപ്പാദനതോ. തേനാഹ **“നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”**തി. ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി മയ്ഹം നത്ഥീതി അത്ഥോ. “സബ്ബമേത”ന്തിപി പാഠോ, സബ്ബമ്പി ഏതന്തി പദവിഭാഗോ.

ഉഗ്ഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. നവമവഗ്ഗോ

### ൧. സമിതിഗുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യം മയാ പകതം പാപന്തി** ആയസ്മതോ സമിതിഗുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നചിത്തോ ജാതിസുമനപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന യത്ഥ യത്ഥ ഭവേ നിബ്ബത്തി, തത്ഥ തത്ഥ കുലരൂപപരിവാരസമ്പദായ അഞ്ഞേ സത്തേ അഭിഭവിത്വാ അട്ഠാസി. ഏകസ്മിം പന അത്തഭാവേ അഞ്ഞതരം പച്ചേകബുദ്ധം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ "അയം മുണ്ഡകോ കുട്ഠീ മഞ്ഞേ, തേനായം പടിച്ഛാദേത്വാ വിചരതീ"തി നിട്ഠുഭിത്വാ പക്കാമി. സോ തേന കമ്മേന ബഹും കാലം നിരയേ പച്ചിത്വാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മനുസ്സലോകേ നിബ്ബത്തോ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം ഉപഗതോ ഏകം സീലാചാരസമ്പന്നം ഉപാസകം ദിസ്വാ ദോസന്തരോ ഹുത്വാ, "കുട്ഠരോഗീ ഭവേയ്യാസീ"തി അക്കോസി, ന്ഹാനതിത്ഥേ ച മനുസ്സേഹി ഠപിതാനി ന്ഹാനചുണ്ണാനി ദൂസേസി. സോ തേന കമ്മേന പുന നിരയേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബഹൂനി വസ്സാനി ദുക്ഖം അനുഭവിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സമിതിഗുത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സുവിസുദ്ധസീലോ ഹുത്വാ വിഹരതി. തസ്സ പുരിമകമ്മനിസ്സന്ദേന കുട്ഠരോഗോ ഉപ്പജ്ജി, തേന തസ്സ സരീരാവയവാ യേഭുയ്യേന ഛിന്നഭിന്നാ ഹുത്വാ പഗ്ഘരന്തി. സോ ഗിലാനസാലായം വസതി. അഥേകദിവസം ധമ്മസേനാപതി ഗിലാനപുച്ഛം ഗന്ത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഗിലാനേ ഭിക്ഖൂ പുച്ഛന്തോ തം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ "ആവുസോ, യാവതാ ഖന്ധപ്പവത്തി നാമ, സബ്ബം ദുക്ഖമേവ വേദനാ. ഖന്ധേസു പന അസന്തേസുയേവ നത്ഥി ദുക്ഖ"ന്തി വേദനാനുപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ അഗമാസി. സോ ഥേരസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൨.൮൩-൯൦) -

"ജായന്തസ്സ വിപസ്സിസ്സ, ആലോകോ വിപുലോ അഹു;
പഥവീ ച പകമ്പിത്ഥ, സസാഗരാ സപബ്ബതാ.

"നേമിത്താ ച വിയാകംസു, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി;
അഗ്ഗോ ച സബ്ബസത്താനം, ജനതം ഉദ്ധരിസ്സതി.

"നേമിത്താനം സുണിത്വാന, ജാതിപൂജമകാസഹം;
ഏദിസാ പൂജനാ നത്ഥി, യാദിസാ ജാതിപൂജനാ.

"സങ്ഖരിത്വാന കുസലം, സകം ചിത്തം പസാദയിം;
ജാതിപൂജം കരിത്വാന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

"യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
സബ്ബേ സത്തേ അഭിഭോമി, ജാതിപൂജായിദം ഫലം.

"ധാതിയോ മം ഉപട്ഠേന്തി, മമ ചിത്തവസാനുഗാ;
ന താ സക്കോന്തി കോപേതും, ജാതിപൂജായിദം ഫലം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പൂജമകരിം തദാ;

ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ജാതിപൂജായിദം ഫലം.

‘‘സുപാരിചരിയാ നാമ, ചതുത്തിംസ ജനാധിപാ;
ഇതോ തതിയകപ്പമ്ഹി, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന ഏതരഹി അനുഭുയ്യമാനരോഗവസേന പുരിമജാതീസു അത്തനാ കതം പാപകമ്മം അനുസ്സരിത്വാ തസ്സ ഇദാനി സബ്ബസോ പഹീനഭാവം വിഭാവേന്തോ -

**൮൧.** ‘‘യം മയാ പകതം പാപം, പുബ്ബേ അഞ്ഞാസു ജാതിസു;
ഇധേവ തം വേദനീയം, വത്ഥു അഞ്ഞം ന വിജ്ജതീ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **പാപ**ന്തി അകുസലം കമ്മം. തഞ്ഹി ലാമകട്ഠേന പാപന്തി വുച്ചതി. **പുബ്ബേ**തി പുരാ. **അഞ്ഞാസു ജാതിസൂ**തി ഇതോ അഞ്ഞാസു ജാതീസു, അഞ്ഞേസു അത്തഭാവേസു. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യദിപി മയാ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ ന താദിസം പാപം കതം അത്ഥി, ഇദാനി പന തസ്സ സമ്ഭവോയേവ നത്ഥി. യം പന ഇതോ അഞ്ഞാസു ജാതീസു കതം അത്ഥി, **ഇധേവ തം വേദനീയം,** തഞ്ഹി ഇധേവ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വേദയിതബ്ബം അനുഭവിതബ്ബം ഫലം, കസ്മാ? **വത്ഥു അഞ്ഞം ന വിജ്ജതീ**തി തസ്സ കമ്മസ്സ വിപച്ചനോകാസോ അഞ്ഞോ ഖന്ധപ്പബന്ധോ നത്ഥി, ഇമേ പന ഖന്ധാ സബ്ബസോ ഉപാദാനാനം പഹീനത്താ അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ ചരിമകചിത്തനിരോധേന അപ്പടിസന്ധികാ നിരുജ്ഝന്തീതി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സമിതിഗുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. കസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യേന യേന സുഭിക്ഖാനീ**തി ആയസ്മതോ കസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ തീസു വേദേസു അഞ്ഞേസു ച ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ, സോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സുമനപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. കരോന്തോ ച സത്ഥു സമന്തതോ ഉപരി ച പുപ്ഫമുട്ഠിയോ ഖിപി. ബുദ്ധാനുഭാവേന പുപ്ഫാനി പുപ്ഫാസനാകാരേന സത്താഹം അട്ഠംസു. സോ തം അച്ഛരിയം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ പസന്നമാനസോ അഹോസി. അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കപ്പസതസഹസ്സം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ഉദിച്ചബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **കസ്സപോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ ദഹരകാലേയേവ പിതാ കാലമകാസി. മാതാ തം പടിജഗ്ഗതി. സോ ഏകദിവസം ജേതവനം ഗതോ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഹേതുസമ്പന്നതായ തസ്മിംയേവ ആസനേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ മാതു സന്തികം ഗന്ത്വാ അനുജാനാപേത്വാ പബ്ബജിതോ സത്ഥരി വുട്ഠവസ്സേ പവാരേത്വാ ജനപദചാരികം പക്കന്തേ സയമ്പി സത്ഥാരാ സദ്ധിം ഗന്തുകാമോ ആപുച്ഛിതും മാതു സന്തികം അഗമാസി. മാതാ വിസ്സജ്ജേന്തീ ഓവാദവസേന -

**വുവ്**“യേന യേന സുഭിക്ഖാനി, സിവാനി അഭയാനി ച;
തേന പുത്തക ഗച്ഛസ്സു, മാ സോകാപഹതോ ഭവാ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **യേന യേനാ**തി യത്ഥ യത്ഥ. ഭുമ്മത്ഥേ ഹി ഏതം കരണവചനം, യസ്മിം യസ്മിം ദിസാഭാഗേതി അത്ഥോ. **സുഭിക്ഖാനീ**തി സുലഭപിണ്ഡാനി, രട്ഠാനീതി അധിപ്പായോ. **സിവാനീ**തി ഖേമാനി അരോഗാനി. **അഭയാനീ**തി ചോരഭയാദീഹി നിബ്ഭയാനി, രോഗദുബ്ഭിക്ഖഭയാനി പന “സുഭിക്ഖാനി, സിവാനീ”തി പദദ്വയേനേവ ഗഹിതാനി. **തേനാ**തി തത്ഥ, തസ്മിം തസ്മിം ദിസാഭാഗേതി അത്ഥോ. **പുത്തകാ**തി അനുകമ്പന്തീ തം ആലപതി. **മാ**തി പടിസേധത്ഥേ നിപാതോ **സോകാപഹതോ**തി വുത്തഗുണരഹിതാനി രട്ഠാനി ഗന്ത്വാ ദുബ്ഭിക്ഖഭയാദിജനിതേന സോകേന ഉപഹതോ മാ **ഭവ** മാഹോസീതി അത്ഥോ. തം സുത്വാ ഥേരോ, “മമ മാതാ മയ്ഹം സോകരഹിതട്ഠാനഗമനം ആസീസതി, ഹന്ദ മയം സബ്ബസോ അച്ചന്തമേവ സോകരഹിതം ഠാനം പത്തും യുത്ത”ന്തി ഉസ്സാഹജാതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൧-൯) -

“അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
അബ്ഭോകാസേ ഠിതോ സന്തോ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“സീഹം യഥാ വനചരം, ബ്യഗ്ഘരാജംവ നിത്തസം;
തിധാപഭിന്നമാതങ്ഗം, കുഞ്ജരംവ മഹേസിനം.

“സേരേയകം ഗഹേത്വാന, ആകാസേ ഉക്ഖിപിം അഹം;
ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, പരിവാരേന്തി സബ്ബസോ.

“അധിട്ഠഹി മഹാവീരോ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
സമന്താ പുപ്ഫച്ഛദനാ, ഓകിരിംസു നരാസഭം.

“തതോ സാ പുപ്ഫകഞ്ചുകാ, അന്തോവണ്ടാ ബഹിമുഖാ;
സത്താഹം ഛദനം കത്വാ, തതോ അന്തരധായഥ.

“തഞ്ച അച്ഛരിയം ദിസ്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ബുദ്ധേ ചിത്തം പസാദേസിം, സുഗതേ ലോകനായകേ.

“തേന ചിത്തപ്പസാദേന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

“പന്നരസസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പാനം പഞ്ചവീസതി;
വീതമലാസനാമാ ച, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ “ഇദമേവ മാതു വചനം അരഹത്തപ്പത്തിയാ അങ്കുസം ജാത”ന്തി തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

കസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. സീഹത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സീഹപ്പമത്തോ വിഹരാ**തി ആയസ്മതോ സീഹത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ അട്ഠാരസകപ്പസതമത്ഥകേ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ചന്ദഭാഗായ നദിയാ തീരേ കിന്നരയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ പുപ്ഫഭക്ഖോ പുപ്ഫനിവസനോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ആകാസേന ഗച്ഛന്തം അത്ഥദസ്സിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പൂജേതുകാമോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. ഭഗവാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ ആകാസതോ ഓരുയ്ഹ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ പല്ലങ്കേന നിസീദി. കിന്നരോ ചന്ദനസാരം ഘംസിത്വാ ചന്ദനഗന്ധേന പുപ്ഫേഹി ച പൂജം കത്വാ വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മല്ലരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **സീഹോ**തി നാമം അഹോസി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ ധമ്മം കഥേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്സ ചിത്തം നാനാരമ്മണേ വിധാവതി, ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സകത്ഥം നിപ്ഫാദേതും ന സക്കോതി. സത്ഥാ തം ദിസ്വാ ആകാസേ ഠത്വാ -

**൮൩.** ''സീഹപ്പമത്തോ വിഹര, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതോ;
ഭാവേഹി കുസലം ധമ്മം, ജഹ സീഘം സമുസ്സയ''ന്തി. -

ഗാഥായ ഓവദി. സോ ഗാഥാവസാനേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൮.൧൭-൨൪) -

''ചന്ദഭാഗാനദീതീരേ, അഹോസിം കിന്നരോ തദാ;
പുപ്ഫഭക്ഖോ ചഹം ആസിം, പുപ്ഫനിവസനോ തഥാ.

''അത്ഥദസ്സീ തു ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
വിപിനഗ്ഗേന നിയ്യാസി, ഹംസരാജാവ അമ്ബരേ.

''നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, ചിത്തം തേ സുവിസോധിതം;
പസന്നമുഖവണ്ണോസി, വിപ്പസന്നമുഖിന്ദ്രിയോ.

''ഓരോഹിത്വാന ആകാസാ, ഭൂരിപഞ്ഞോ സുമേധസോ;
സങ്ഘാടിം പത്ഥരിത്വാന, പല്ലങ്കേന ഉപാവിസി.

''വിലീനം ചന്ദനാദായ, അഗമാസിം ജിനന്തികം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

''അഭിവാദേത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം;
പാമോജ്ജം ജനയിത്വാന, പക്കാമിം ഉത്തരാമുഖോ.

''അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ചന്ദനം യം അപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ചതുദ്ദസേ കപ്പസതേ, ഇതോ ആസിംസു തേ തയോ;

രോഹണീ നാമ നാമേന, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

യാ പന ഭഗവതാ ഓവാദവസേന വുത്താ “സീഹപ്പമത്തോ”തി ഗാഥാ, തത്ഥ **സീഹാ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ ആലപനം. **അപ്പമത്തോ വിഹരാ**തി സതിയാ അവിപ്പവാസേന പമാദവിരഹിതോ സബ്ബിരിയാപഥേസു സതിസമ്പജഞ്ഞയുത്തോ ഹുത്വാ വിഹരാഹി. ഇദാനി തം അപ്പമാദവിഹാരം സഹ ഫലേന സങ്ഖേപതോ ദസ്സേതും **“രത്തിന്ദിവ”**ന്തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - രത്തിഭാഗം ദിവസഭാഗഞ്ച “ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേതീ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦; അ॰ നി॰ ൩.൧൬; വിഭ॰ ൫൧൯) വുത്തനയേന ചതുസമ്മപ്പധാനവസേന അതന്ദിതോ അകുസീതോ ആരദ്ധവീരിയോ കുസലം സമഥവിപസ്സനാധമ്മഞ്ച ലോകുത്തരധമ്മഞ്ച ഭാവേഹി ഉപ്പാദേഹി വഡ്ഢേഹി ച, ഏവം ഭാവേത്വാ ച **ജഹ സീഘം സമുസ്സയ**ന്തി തവ സമുസ്സയം അത്തഭാവം പഠമം താവ തപ്പടിബദ്ധഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന സീഘം നചിരസ്സേവ പജഹ, ഏവംഭൂതോ ച പച്ഛാ ചരിമകചിത്തനിരോധേന അനവസേസതോ ച പജഹിസ്സതീതി. അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസീതി.

സീഹത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. നീതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സബ്ബരത്തിം സുപിത്വാനാ**തി ആയസ്മതോ നീതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സുനന്ദോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ അനേകസതേ ബ്രാഹ്മണേ മന്തേ വാചേന്തോ വാജപേയ്യം നാമ യഞ്ഞം യജി, ഭഗവാ തം ബ്രാഹ്മണം അനുകമ്പന്തോ യഞ്ഞട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ആകാസേ ചങ്കമി. ബ്രാഹ്മണോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സിസ്സേഹി പുപ്ഫാനി ആഹരാപേത്വാ ആകാസേ ഖിപിത്വാ പൂജം അകാസി. ബുദ്ധാനുഭാവേന തം ഠാനം സകലഞ്ച നഗരം പുപ്ഫപടവിതാനികം വിയ ഛാദിതം അഹോസി. മഹാജനോ സത്ഥരി ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേസി. സുനന്ദബ്രാഹ്മണോ തേന കുസലമൂലേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **നീതോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ “ഇമേ സമണാ സക്യപുത്തിയാ സുഖസീലാ സുഖസമാചാരാ സുഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ നിവാതേസു സേനാസനേസു വിഹരന്തി, ഇമേസു പബ്ബജിത്വാ സുഖേന വിഹരിതും സക്കാ”തി സുഖാഭിലാസായ പബ്ബജിത്വാവ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കതിപാഹമേവ മനസികരിത്വാ തം ഛഡ്ഡേത്വാ യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ ദിവസഭാഗം സങ്ഗണികാരാമോ തിരച്ഛാനകഥായ വീതിനാമേതി, രത്തിഭാഗേപി ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതോ സബ്ബരത്തിം സുപതി. സത്ഥാ തസ്സ ഹേതുപരിപാകം ഓലോകേത്വാ ഓവാദം ദേന്തോ -

**൮൪.** “സബ്ബരത്തിം സുപിത്വാന, ദിവാ സങ്ഗണികേ രതോ;
കുദാസ്സു നാമ ദുമ്മേധോ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതീ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സബ്ബരത്തി**ന്തി സകലം രത്തിം. **സുപിത്വാനാ**തി നിദ്ദായിത്വാ, ‘‘രത്തിയാ പഠമം യാമം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേതീ’’തിആദിനാ വുത്തം ജാഗരിയം അനനുയുഞ്ജിത്വാ കേവലം രത്തിയാ തീസുപി യാമേസു നിദ്ദം ഓക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. **ദിവാ**തി ദിവസം, സകലം ദിവസഭാഗന്തി അത്ഥോ. **സങ്ഗണികേ**തി തിരച്ഛാനകഥികേഹി കായദള്ഹിബഹുലപുഗ്ഗലേഹി സന്നിസജ്ജാ സങ്ഗണികോ, തസ്മിം **രതോ** അഭിരതോ തത്ഥ അവിഗതച്ഛന്ദോ ‘‘സങ്ഗണികേ രതോ’’തി വുത്തോ ‘‘സങ്ഗണികാരതോ’’തിപി പാളി. **കുദാസ്സു നാമാ**തി കുദാ നാമ. **അസ്സൂ**തി നിപാതമത്തം, കസ്മിം നാമ കാലേതി അത്ഥോ. **ദുമ്മേധോ**തി നിപ്പഞ്ഞോ. **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ. **അന്ത**ന്തി പരിയോസാനം. അച്ചന്തമേവ അനുപ്പാദം കദാ നാമ കരിസ്സതി, ഏദിസസ്സ ദുക്ഖസ്സന്തകരണം നത്ഥീതി അത്ഥോ. ‘‘ദുമ്മേധ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സസീ’’തിപി പാളി.

ഏവം പന സത്ഥാരാ ഗാഥായ കഥിതായ ഥേരോ സംവേഗജാതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൧൩൫-൧൩൯) -

‘‘സുനന്ദോ നാമ നാമേന, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ;
അജ്ഝായകോ യാചയോഗോ, വാജപേയ്യം അയാജയി.

‘‘പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, അഗ്ഗോ കാരുണികോ ഇസി;
ജനതം അനുകമ്പന്തോ, അമ്ബരേ ചങ്കമീ തദാ.

‘‘ചങ്കമിത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
മേത്തായ അഫരി സത്തേ, അപ്പമാണേ നിരൂപധി.

‘‘വണ്ടേ ഛേത്വാന പുപ്ഫാനി, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ;
സബ്ബേ സിസ്സേ സമാനേത്വാ, ആകാസേ ഉക്ഖിപാപയി.

‘‘യാവതാ നഗരം ആസി, പുപ്ഫാനം ഛദനം തദാ;
ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, സത്താഹം ന വിഗച്ഛഥ.

‘‘തേനേവ സുക്കമൂലേന, അനുഭോത്വാന സമ്പദാ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, തിണ്ണോ ലോകേ വിസത്തികം.

‘‘ഏകാരസേ കപ്പസതേ, പഞ്ചതിംസാസു ഖത്തിയാ;
അമ്ബരംസസനാമാ തേ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

നീതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൧. സുനാഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ചിത്തനിമിത്തസ്സ കോവിദോതി** ആയസ്മതോ സുനാഗത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകത്തിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ അരഞ്ഞായതനേ അസ്സമേ വസന്തോ തീണി ബ്രാഹ്മണസഹസ്സാനി മന്തേ വാചേസി. അഥേകദിവസം തസ്സ സത്ഥാരം ദിസ്വാ ലക്ഖണാനി ഉപധാരേത്വാ ലക്ഖണമന്തേ പരിവത്തേന്തസ്സ, "ഈദിസേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അനന്തജിനോ അനന്തഞാണോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബുദ്ധഞാണം ആരബ്ഭ ഉളാരോ പസാദോ ഉപ്പജ്ജി. സോ തേന ചിത്തപ്പസാദേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ നാലകഗാമേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സുനാഗോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ധമ്മസേനാപതിസ്സ ഗിഹിസഹായോ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ ദസ്സനഭൂമിയം പതിട്ഠിതോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൩൪-൪൦) -

"ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, വസഭോ നാമ പബ്ബതോ;
തസ്മിം പബ്ബതപാദമ്ഹി, അസ്സമോ ആസി മാപിതോ.

"തീണി സിസ്സസഹസ്സാനി, വാചേസിം ബ്രാഹ്മണോ തദാ;
സംഹരിത്വാന തേ സിസ്സേ, ഏകമന്തം ഉപാവിസിം.

"ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ;
ബുദ്ധവേദം ഗവേസന്തോ, ഞാണേ ചിത്തം പസാദയിം.

"തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, നിസീദിം പണ്ണസന്ഥരേ;
പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണസഞ്ഞായിദം ഫലം.

"സത്തവീസതി കപ്പമ്ഹി, രാജാ സിരിധരോ അഹു;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനാപദേസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൮൫.** "ചിത്തനിമിത്തസ്സ കോവിദോ, പവിവേകരസം വിജാനിയ;
ഝായം നിപകോ പതിസ്സതോ, അധിഗച്ഛേയ്യ സുഖം നിരാമിസ"ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ചിത്തനിമിത്തസ്സ കോവിദോതി** ഭാവനാചിത്തസ്സ നിമിത്തഗ്ഗഹണേ കുസലോ, "ഇമസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഗ്ഗഹേതബ്ബം, ഇമസ്മിം സമ്പഹംസിതബ്ബം, ഇമസ്മിം അജ്ഝുപേക്ഖിതബ്ബ"ന്തി ഏവം പഗ്ഗഹണാദിയോഗ്യസ്സ ചിത്തനിമിത്തസ്സ ഗഹണേ ഛേകോ. **പവിവേകരസം**

**വിജാനിയാ**തി കായവിവേകസംവഡ്ഢിതസ്സ ചിത്തവിവേകസ്സ രസം സഞ്ജാനിത്വാ, വിവേകസുഖം അനുഭവിത്വാതി അത്ഥോ. "പവിവേകരസം പിത്വാ"തി (ധ॰ പ॰ ൨൦൫) ഹി വുത്തം. **ഝായ**ന്തി പഠമം ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന പച്ഛാ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ച ഝായന്തോ. **നിപകോ**തി കമ്മട്ഠാനപരിഹരണേ കുസലോ. **പതിസ്സതോ**തി ഉപട്ഠിതസ്സതി. **അധിഗച്ഛേയ്യ സുഖം നിരാമിസ**ന്തി ഏവം സമഥനിമിത്താദികോസല്ലേന ലബ്ഭേ ചിത്തവിവേകസുഖേ പതിട്ഠായ സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ വിപസ്സനാഝാനേനേവ ഝായന്തോ കാമാമിസവട്ടാമിസേഹി അസമ്മിസ്സതായ നിരാമിസം നിബ്ബാനസുഖം ഫലസുഖഞ്ച അധിഗച്ഛേയ്യ സമുപഗച്ഛേയ്യാതി അത്ഥോ.

സുനാഗത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. നാഗിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഇതോ ബഹിദ്ധാ പുഥുഅഞ്ഞവാദിന**ന്തി ആയസ്മതോ നാഗിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ നാരദോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം മാളകേ നിസിന്നോ ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന പുരക്ഖതം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ തീഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, **നാഗിതോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ഭഗവതി കപിലവത്ഥുസ്മിം വിഹരന്തേ **മധുപിണ്ഡികസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൯ ആദയോ) സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൪൩-൫൪) -

"വിസാലമാളേ ആസീനോ, അദ്ദസം ലോകനായകം;
ഖീണാസവം ബലപ്പത്തം, ഭിക്ഖുസങ്ഘപുരക്ഖതം.

"സതസഹസ്സാ തേവിജ്ജാ, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
പരിവാരേന്തി സമ്ബുദ്ധം, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

"ഞാണേ ഉപനിധാ യസ്സ, ന വിജ്ജതി സദേവകേ;
അനന്തഞാണം സമ്ബുദ്ധം, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

"ധമ്മകായഞ്ച ദീപേന്തം, കേവലം രതനാകരം;
വികപ്പേതും ന സക്കോന്തി, കോ ദിസ്വാ നപ്പസീദതി.

"ഇമാഹി തീഹി ഗാഥാഹി, നാരദോവ്ഹയവച്ഛലോ;
പദുമുത്തരം ഥവിത്വാന, സമ്ബുദ്ധം അപരാജിതം.

"തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ബുദ്ധസന്ഥവനേന ച;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

"ഇതോ തിംസകപ്പസതേ, സുമിത്തോ നാമ ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥു അവിതഥദേസനതം ധമ്മസ്സ ച നിയ്യാനികതം നിസ്സായ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ പീതിവേഗപ്പവിസ്സട്ഠം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ -

**വൃന്ന്**“ഇതോ ബഹിദ്ധാ പുഥുഅഞ്ഞവാദിനം, മഗ്ഗോ ന നിബ്ബാനഗമോ യഥാ അയം;
ഇതിസ്സു സങ്ഘം ഭഗവാനുസാസതി, സത്ഥാ സയം പാണിതലേവ ദസ്സയ”ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ഇതോ ബഹിദ്ധാ**തി ഇമസ്മാ ബുദ്ധസാസനാ ബാഹിരകേ സമയേ, തേനാഹ **“പുഥുഅഞ്ഞവാദിന”**ന്തി, നാനാതിത്ഥിയാനന്തി അത്ഥോ. **മഗ്ഗോ ന നിബ്ബാനഗമോ യഥാ അയ**ന്തി യഥാ അയം അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഏകംസേന നിബ്ബാനം ഗച്ഛതീതി നിബ്ബാനഗമോ, നിബ്ബാനഗാമീ, ഏവം നിബ്ബാനഗമോ മഗ്ഗോ തിത്ഥിയസമയേ നത്ഥി അസമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതത്താ അഞ്ഞതിത്ഥിയവാദസ്സ. തേനാഹ ഭഗവാ -

> “ഇധേവ , ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ, ഇധ തതിയോ സമണോ, ഇധ ചതുത്ഥോ സമണോ, സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪; മ॰ നി॰ ၁.၁൩൯; അ॰ നി॰ ർ.൨ർ၁).

**ഇതീ**തി ഏവം. **അസ്സൂ**തി നിപാതമത്തം. **സങ്ഘ**ന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘം, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോയം യഥാ “സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന”ന്തി. **സങ്ഘ**ന്തി വാ സമൂഹം, വേനേയ്യജനന്തി അധിപ്പായോ. **ഭഗവാ**തി ഭാഗ്യവന്തതാദീഹി കാരണേഹി ഭഗവാ, അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന പരമത്ഥദീപനിയം ഇതിവുത്തകവണ്ണനായം വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. **സത്ഥാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം അനുസാസതീതി സത്ഥാ. **സയ**ന്തി സയമേവ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - “സീലാദിക്ഖന്ധത്തയസങ്ഗഹോ സമ്മാദിട്ഠിആദീനം അട്ഠന്നം അങ്ഗാനം വസേന അട്ഠങ്ഗികോ നിബ്ബാനഗാമീ അരിയമഗ്ഗോ യഥാ മമ സാസനേ അത്ഥി, ഏവം ബാഹിരകസമയേ മഗ്ഗോ നാമ നത്ഥീ”തി സീഹനാദം നദന്തോ അമ്ഹാകം സത്ഥാ ഭഗവാ സയമേവ സയമ്ഭൂഞാണേന ഞാതം, സയമേവ വാ മഹാകരുണാസഞ്ചോദിതോ ഹുത്വാ അത്തനോ ദേസനാവിലാസസമ്പത്തിയാ ഹത്ഥതലേ ആമലകം വിയ ദസ്സേന്തോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം വേനേയ്യജനതം അനുസാസതി ഓവദതീതി.

നാഗിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. പവിട്ഠത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഖന്ധാ ദിട്ഠാ യഥാഭൂത**ന്തി ആയസ്മതോ പവിട്ഠത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം കരോന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കേസവോ നാമ താപസോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നമാനസോ അഭിവാദേത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ

പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ അനുക്കമേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ നേക്ഖമ്മനിന്നജ്ഝാസയതായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ സിക്ഖിതബ്ബം സിക്ഖിത്വാ വിചരന്തോ ഉപതിസ്സകോലിതാനം ബുദ്ധസാസനേ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ "തേപി നാമ മഹാപഞ്ഞാ തത്ഥ പബ്ബജിതാ, തദേവ മഞ്ഞേ സേയ്യോ"തി സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. തസ്സ സത്ഥാ വിപസ്സനം ആചിക്ഖി. സോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൭൭-൭൯) -

"നാരദോ ഇതി മേ നാമം, കേസവോ ഇതി മം വിദൂ;
കുസലാകുസലം ഏസം, അഗമം ബുദ്ധസന്തികം.

"മേത്തചിത്തോ കാരുണികോ, അത്ഥദസ്സീ മഹാമുനി;
അസ്സാസയന്തോ സത്തേ സോ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

"സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
സത്ഥാരം അഭിവാദേത്വാ, പക്കാമിം പാചിനാമുഖോ.

"സത്തരസേ കപ്പസതേ, രാജാ ആസി മഹീപതി;
അമിത്തതാപനോ നാമ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൨൭. "ഖന്ധാ ദിട്ഠാ യഥാഭൂതം, ഭവാ സബ്ബേ പദാലിതാ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഖന്ധാതി** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ, തേ ഹി വിപസ്സനുപലക്ഖണതോ സാമഞ്ഞലക്ഖണതോ ച ഞാതപരിഞ്ഞാദീഹി പരിജാനനവസേന വിപസ്സിതബ്ബാ. **ദിട്ഠാ യഥാഭൂതന്തി** വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തിആദിനാ അവിപരീതതോ ദിട്ഠാ. **ഭവാ സബ്ബേ പദാലിതാതി** കാമഭവാദയോ സബ്ബേ കമ്മഭവാ ഉപപത്തിഭവാ ച മഗ്ഗഞാണസത്ഥേന ഭിന്നാ വിദ്ധംസിതാ. കിലേസപദാലനേനേവ ഹി കമ്മോപപത്തിഭവാ പദാലിതാ നാമ ഹോന്തി. തേനാഹ **"വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ"**തി. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

പവിട്ഠത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൮. അജ്ജുനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അസക്ഖിം വത അത്താനന്തി** ആയസ്മതോ അജ്ജുനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സീഹയോനിയം നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം അരഞ്ഞേ അഞ്ഞതരസ്മിം

രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നം സത്ഥാരം ദിസ്വാ "അയം ഖോ ഇമസ്മിം കാലേ സബ്ബസേട്ഠോ പുരിസസീഹോ"തി പസന്നമാനസോ സുപുപ്ഫിതസാലസാഖം ഭഞ്ജിത്വാ സത്ഥാരം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തി. **അജ്ജുനോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ നിഗണ്ഠേഹി കതപരിചയോ ഹുത്വാ "ഏവാഹം അമതം അധിഗമിസ്സാമീ"തി വിവട്ടജ്ഝാസയതായ ദഹരകാലേയേവ നിഗണ്ഠേസു പബ്ബജിത്വാ തത്ഥ സാരം അലഭന്തോ സത്ഥു യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹാ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൮.൩൦-൩൫) -

"മിഗരാജാ തദാ ആസിം, അഭിജാതോ സുകേസരീ;
ഗിരിദുഗ്ഗം ഗവേസന്തോ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

"അയം നു ഖോ മഹാവീരോ, നിബ്ബാപേതി മഹാജനം;
യംനൂനാഹം ഉപാസേയ്യം, ദേവദേവം നരാസഭം.

"സാഖം സാലസ്സ ഭഞ്ജിത്വാ, സകോസം പുപ്ഫമാഹരിം;
ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, അദാസിം പുപ്ഫമുത്തമം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുപ്ഫദാനസ്സിദം ഫലം.

"ഇതോ ച നവമേ കപ്പേ, വിരോചനസനാമകാ;
തയോ ആസിംസു രാജാനോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അനുത്തരസുഖാധിഗമസമ്ഭൂതേന പീതിവേഗേന ഉദാനം ഉദാനേന്തോ -

൮൮. "അസക്ഖിം വത അത്താനം, ഉദ്ധാതും ഉദകാ ഥലം;
വുയ്ഹമാനോ മഹോഘേവ, സച്ചാനി പടിവിജ്ഝഹ"ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **അസക്ഖി**ന്തി സക്കോസിം. **വതാ**തി വിമ്ഹയേ നിപാതോ. അതിവിമ്ഹയനീയഞ്ഹേതം യദിദം സച്ചപടിവേധോ. തേനാഹ -

"തം കിംമഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, കതമം നു ഖോ ദുക്കരതരം വാ ദുരഭിസമ്ഭവതരം വാ, യം സത്തധാ ഭിന്നസ്സ വാലസ്സ കോടിയാ കോടിം പടിവിജ്ഝേയ്യാ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫)?

**അത്താന**ന്തി നിയകജ്ഝത്തം സന്ധായ വദതി. യോ ഹി പരോ ന ഹോതി സോ അത്താതി. **ഉദ്ധാതു**ന്തി ഉദ്ധരിതും, "ഉദ്ധട"ന്തിപി പാഠോ. **ഉദകാ**തി സംസാരമഹോഘസങ്ഖാതാ ഉദകാ. **ഥല**ന്തി നിബ്ബാനഥലം. **വുയ്ഹമാനോ മഹോഘേവാ**തി മഹണ്ണവേ വുയ്ഹമാനോ വിയ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ നാമ ഗമ്ഭീരവിത്ഥതേ അപ്പതിട്ഠേ മഹതി ഉദകോഘേ വേഗസാ വുയ്ഹമാനോ പുരിസോ കേനചി അത്ഥകാമേന ഉപനീതം ഫിയാരിത്തസമ്പന്നം

ദള്ഹനാവം ലഭിത്വാ സുഖേനേവ തതോ അത്താനം ഉദ്ധരിതും സക്കുണേയ്യ പാരം പാപുണേയ്യ, ഏവമേവാഹം സംസാരമഹോഘേ കിലേസാഭിസങ്ഖാരവേഗേന വുയ്ഹമാനോ സത്ഥാരാ ഉപനീതം സമഥവിപസ്സനുപേതം അരിയമഗ്ഗനാവം ലഭിത്വാ തതോ അത്താനം ഉദ്ധരിതും നിബ്ബാനഥലം പത്തും അഹോ അസക്ഖിന്തി. യഥാ പന അസക്ഖി, തം ദസ്സേതും **"സച്ചാനി പടിവിജ്ഝഹ"**ന്തി ആഹ. യസ്മാ അഹം ദുക്ഖാദീനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാപടിവേധേന പടിവിജ്ഝിം അരിയമഗ്ഗഞാണേന അഞ്ഞാസിം, തസ്മാ അസക്ഖിം വത അത്താനം ഉദ്ധാതും ഉദകാ ഥലന്തി യോജനാ.

അജ്ജുനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൻ. (പഠമ) ദേവസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഉത്തിണ്ണാ പങ്കപലിപാ**തി ആയസ്മതോ ദേവസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ പാരാവതയോനിയം നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പിയാലഫലം ഉപനേസി. സത്ഥാ തസ്സ പസാദസംവഡ്ഢനത്ഥം തം പരിഭുഞ്ജി. സോ തേന അതിവിയ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ചിത്തം പസാദേതി . സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അഞ്ഞതരസ്സ മണ്ഡലികരഞ്ഞോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ തരുണകാലേയേവ രജ്ജേ പതിട്ഠിതോ രജ്ജസുഖമനുഭവന്തോ വുദ്ധോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമി, തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ സംവേഗജാതോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧ർ.ന്നന്ന-൩൨) -

"പാരാവതോ തദാ ആസിം, പരം അനുപരോധകോ;
പബ്ഭാരേ സേയ്യം കപ്പേമി, അവിദൂരേ സിഖിസത്ഥുനോ.

"സായം പാതഞ്ച പസ്സാമി, ബുദ്ധം ലോകഗ്ഗനായകം;
ദേയ്യധമ്മോ ച മേ നത്ഥി, ദ്വിപദിന്ദസ്സ താദിനോ.

"പിയാലഫലമാദായ , അഗമം ബുദ്ധസന്തികം;
പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ.

"തതോ പരം ഉപാദായ, പരിചാരിം വിനായകം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

"ഏകത്തിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"ഇതോ പന്നരസേ കപ്പേ, തയോ ആസും പിയാലിനോ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണവസേന ഉപ്പന്നസോമനസ്സോ ഉദാനം ഉദാനേന്തോ -

**൨൨൫.**“ഉത്തിണ്ണാ പങ്കപലിപാ, പാതാലാ പരിവജ്ജിതാ;
മുത്തോ ഓഘാ ച ഗന്ഥാ ച, സബ്ബേ മാനാ വിസംഹതാ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഉത്തിണ്ണാ**തി ഉത്തരിതാ അതിക്കന്താ. **പങ്കപലിപാ**തി പങ്കാ ച പലിപാ ച. പങ്കോ വുച്ചതി പകതികദ്ദമോ. “പലിപോ”തി ഗമ്ഭീരപുഥുലോ മഹാകദ്ദമോ. ഇധ പന പങ്കോ വിയാതി പങ്കോ, കാമരാഗോ അസുചിഭാവാപാദനേന ചിത്തസ്സ മക്ഖനതോ. പലിപോ വിയാതി പലിപോ, പുത്തദാരാദിവിസയോ ബഹലോ ഛന്ദരാഗോ വുത്തനയേന സമ്മക്ഖനതോ ദുരുത്തരണതോ ച. തേ മയാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന സബ്ബസോ അതിക്കന്താതി ആഹ “ഉത്തിണ്ണാ പങ്കപലിപാ”തി. **പാതാലാ**തി പാതായാലന്തി പാതാലാ, മഹാസമുദ്ദേ നിന്നതരപദേസാ. കേചി പന നാഗഭവനം “പാതാല”ന്തി വദന്തി. ഇധ പന അഗാഹദുരവഗ്ഗാഹദുരുത്തരണട്ഠേന പാതാലാ വിയാതി പാതാലാ, ദിട്ഠിയോ. തേ ച മയാ പഠമമഗ്ഗാധിഗമേനേവ സബ്ബഥാ വജ്ജിതാ സമുച്ഛിന്നാതി ആഹ **“പാതാലാ പരിവജ്ജിതാ”**തി **മുത്തോ ഓഘാ ച ഗന്ഥാ ചാ**തി കാമോഘാദിഓഘതോ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥാദിഗന്ഥതോ ച തേന തേന മഗ്ഗേന മുത്തോ പരിമുത്തോ, പുന അനഭികിരണഅഗന്ഥനവസേന അതിക്കന്തോതി അത്ഥോ. **സബ്ബേ മാനാ വിസംഹതാ**തി നവവിധാപി മാനാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന വിസേസതോ സങ്ഘാതം വിനാസം ആപാദിതാ സമുച്ഛിന്നാ “മാനവിധാ ഹതാ”തി കേചി പഠന്തി, മാനകോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. “മാനവിസാ”തി അപരേ, തേസം പന മാനവിസസ്സ ദുക്ഖസ്സ ഫലതോ മാനവിസാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

(പഠമ) ദേവസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. സാമിദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാതി** ആയസ്മതോ സാമിദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ഥൂപേ പുപ്ഫേഹി ഛത്താതിഛത്തം കത്വാ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സാമിദത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ അനുക്കമേന വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബുദ്ധാനുഭാവം സുത്വാ ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗതോ സത്ഥാരം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഏകമന്തം നിസീദി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ തഥാ ധമ്മം ദേസേസി, യഥാ സദ്ധം പടിലഭി സംസാരേ ച സംവേഗം. സോ പടിലദ്ധസദ്ധോ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ ഞാണസ്സ അപരിപക്കത്താ കതിപയകാലം അലസബഹുലീ വിഹാസി. പുന സത്ഥാരാ ധമ്മദേസനായ സമുത്തേജിതോ വിപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തത്ഥ യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരന്തോ നചിരേനേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൧-ർ) -

“പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി, അത്ഥദസ്സീനരുത്തമേ;
ഛത്താതിഛത്തം കാരേത്വാ, ഥൂപമ്ഹി അഭിരോപയിം.

“കാലേന കാലമാഗന്ത്വാ, നമസ്സിം ലോകനായകം;
പുപ്ഫച്ഛദനം കത്വാന, ഛത്തമ്ഹി അഭിരോപയിം.

“സത്തരസേ കപ്പസതേ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
മനുസ്സത്തം ന ഗച്ഛാമി, ഥൂപപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സ്വാഗതം വത മേ ആസി, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

സോ അപരഭാഗേ ഭിക്ഖൂഹി “കിം തയാ, ആവുസോ, ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അധിഗതോ”തി പുട്ഠോ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവം അത്തനോ ച ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്തിം തേസം പവേദേന്തോ അഞ്ഞാബ്യാകരണവസേന -

**൯൦.** “പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ, തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ**തി മയാ ഇമേ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ “ഇദം ദുക്ഖം, എത്തകം ദുക്ഖം, ന തതോ ഭിയ്യോ”തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഞാതാ വിദിതാ പടിവിദ്ധാ. **തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ**തി തഥാ പരിഞ്ഞാതത്തായേവ മൂലഭൂതസ്സ സമുദയസ്സ സബ്ബസോ പഹീനത്താ തേ ഇദാനി യാവ ചരിമകചിത്തനിരോധോ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ, ചരിമകചിത്തനിരോധേന പന അപ്പടിസന്ധികാവ നിരുജ്ഝന്തി. തേനാഹ - “വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

സാമിദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നവമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. ദസമവഗ്ഗോ

### ൧. പരിപുണ്ണകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ന തഥാ മതം സതരസ**ന്തി ആയസ്മതോ പരിപുണ്ണകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ധമ്മദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ സത്ഥു ചേതിയേ പുപ്ഫാദീഹി ഉളാരം പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പരിപുണ്ണവിഭവതായ **പരിപുണ്ണകോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വിഭവസമ്പന്നതായ സബ്ബകാലം സതരസം

നാമ ആഹാരം പരിഭുഞ്ജന്തോ സത്ഥു മിസ്സകാഹാരപരിഭോഗം സുത്വാ “താവ സുഖുമാലോപി ഭഗവാ നിബ്ബാനസുഖം അപേക്ഖിത്വാ യഥാ തഥാ യാപേതി, കസ്മാ മയം ആഹാരഗിദ്ധാ ഹുത്വാ ആഹാരസുദ്ധികാ ഭവിസ്സാമ, നിബ്ബാനസുഖമേവ പന അമ്ഹേഹി പരിയേസിതബ്ബ”ന്തി സംസാരേ ജാതസംവേഗോ ഘരാവാസം പഹായ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഭഗവതാ കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനേ നിയോജിതോ തത്ഥ പതിട്ഠായ പടിലദ്ധഝാനം പാദകം കത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൨.൭-൯) -

“നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, ധമ്മദസ്സീനരാസഭേ;
ആരോപേസിം ധജത്ഥമ്ഭം, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ ചേതിയേ.

“നിസ്സേണിം മാപയിത്വാന, ഥൂപസേട്ഠം സമാരുഹിം;
ജാതിപുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, ഥൂപമ്ഹി അഭിരോപയിം.

“അഹോ ബുദ്ധോ അഹോ ധമ്മോ, അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഥൂപപൂജായിദം ഫലം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, ഥൂപസീഖസനാമകാ;
സോളസാസിംസു രാജാനോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ധമ്മേ ഗാരവബഹുമാനേന പീതിവേഗവിസ്സട്ഠം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ **“ന തഥാ മതം സതരസ”**ന്തി ഗാഥം അഭാസി.

**൯൧**. തത്ഥ **ന തഥാ മതം സതരസം, സുധന്നം യം മയജ്ജ പരിഭുത്ത**ന്തി തഥാതി തേന പകാരേന. **മത**ന്തി അഭിമതം. **സതരസ**ന്തി സതരസഭോജനം “സതരസഭോജനം നാമ സതപാകസപ്പിആദീഹി അഭിസങ്ഖതം ഭോജന”ന്തി വദന്തി. അഥ വാ അനേകത്ഥോ സതസദ്ദോ “സതസോ സഹസ്സസോ”തിആദീസു വിയ. തസ്മാ യം ഭോജനം അനേകസൂപം അനേകബ്യഞ്ജനം, തം അനേകരസതായ “സതരസ”ന്തി വുച്ചതി, നാനാരസഭോജനന്തി അത്ഥോ. സുധാ ഏവ അന്നം സുധാഭോജനം ദേവാനം ആഹാരോ. **യം മയജ്ജ പരിഭുത്ത**ന്തി യം മയാ അജ്ജ അനുഭുത്തം. “യം മയാ പരിഭുത്ത”ന്തി ച ഇദം “സതരസം സുധന്ന”ന്തി ഏത്ഥാപി യോജേതബ്ബം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം മയാ അജ്ജ ഏതരഹി നിരോധസമാപത്തിസമാപജ്ജനവസേന ഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനവസേന ച അച്ചന്തമേവ സന്തം പണീതം നിബ്ബാനസുഖം പരിഭുഞ്ജിയമാനം, തം യഥാ മതം അഭിമതം സമ്ഭാവിതം തഥാ രാജകാലേ മയാ പരിഭുത്തം സതരസഭോജനം ദേവത്തഭാവേ പരിഭുത്തം സുധന്നഞ്ച ന മതം നാഭിമതം. കസ്മാ? ഇദഞ്ഹി അരിയനിസേവിതം നിരാമിസം കിലേസാനം അവത്ഥുഭൂതം, തം പന പുഥുജ്ജനസേവിതം സാമിസം കിലേസാനം വത്ഥുഭൂതം, തം ഇമസ്സ സങ്ഖമ്പി കലമ്പി കലഭാഗമ്പി ന ഉപേതീതി. ഇദാനി “യം മയജ്ജ പരിഭുത്ത”ന്തി വുത്തധമ്മം ദേസേന്തോ **അപരിമിതദസ്സിനാ ഗോതമേന, ബുദ്ധേന സുദേസിതോ ധമ്മോ”**തി ആഹ. തസ്സത്ഥോ - അപരിമിതം അപരിച്ഛിന്നം ഉപ്പാദവയാഭാവതോ സന്തം അസങ്ഖതധാതും സയമ്ഭുഞാണേന പസ്സീ, അപരിമിതസ്സ അനന്താപരിമേയ്യസ്സ ഞേയ്യസ്സ ദസ്സാവീതി തേന **അപരിമിതദസ്സിനാ** ഗോതമഗോത്തേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന “ഖയം വിരാഗം

അമതം പണീത''ന്തി (ഖു॰ പാ॰ ൬.൪; സു॰ നി॰ ൨൨൭) ച ''മദനിമ്മദനോ പിപാസവിനയോ'' (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦) ''സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ''തി (അ॰ നി॰ ൯.൩൬; ൩.൩൨) ച ആദിനാ സുട്ഠു **ദേസിതോ ധമ്മോ,** നിബ്ബാനം മയാ അജ്ജ പരിഭുത്തന്തി യോജനാ.

പരിപുണ്ണകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. വിജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യസ്സാസവാ പരിക്ഖീണാ**തി ആയസ്മതോ വിജയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പിയദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിഭവസമ്പന്നേ കുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ഥൂപസ്സ രതനഖചിതം വേദികം കാരേത്വാ തത്ഥ ഉളാരം വേദികാമഹം കാരേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന അനേകസതേ അത്തഭാവേ മണിഓഭാസേന വിചരി. ഏവം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **വിജയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ ഝാനലാഭീ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ ഉപ്പന്നപ്പസാദോ സത്ഥു സന്തികം ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൯.൧൩-൧൭) -

''നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, പിയദസ്സീനരുത്തമേ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, മുത്താവേദിമകാസഹം.

''മണീഹി പരിവാരേത്വാ, അകാസിം വേദിമുത്തമം;
വേദികായ മഹം കത്വാ, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

''യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
മണീ ധാരേന്തി ആകാസേ, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

''സോളസിതോ കപ്പസതേ, മണിപ്പഭാസനാമകാ;
ഛത്തിംസാസിംസു രാജാനോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **''യസ്സാസവാ പരിക്ഖീണാ''**തി ഗാഥം അഭാസി.

**൯൨.** തത്ഥ **യസ്സാസവാ പരിക്ഖീണാ**തി യസ്സ ഉത്തമപുഗ്ഗലസ്സ കാമാസവാദയോ ചത്താരോ ആസവാ സബ്ബസോ ഖീണാ അരിയമഗ്ഗേന ഖേപിതാ. **ആഹാരേ ച അനിസ്സിതോ**തി യോ ച ആഹാരേ തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയേഹി അനിസ്സിതോ അഗധിതോ അനജ്ഝാപന്നോ, നിദസ്സനമത്തം, ആഹാരസീസേനേത്ഥ ചത്താരോപി പച്ചയാ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. പച്ചയപരിയായോ വാ ഇധ ആഹാര-സദ്ദോ വേദിതബ്ബോ. **''സുഞ്ഞതോ അനിമിത്തോ ചാ''**തി ഏത്ഥ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖോപി ഗഹിതോയേവ,

തീണിപി ചേതാനി നിബ്ബാനസ്സേവ നാമാനി. നിബ്ബാനഞ്ഹി രാഗാദീനം അഭാവേന സുഞ്ഞം, തേഹി വിമുത്തഞ്ചാതി സുഞ്ഞതവിമോക്ഖോ, തഥാ രാഗാദിനിമിത്താഭാവേന സങ്ഖാരനിമിത്താഭാവേന ച അനിമിത്തം , തേഹി വിമുത്തഞ്ചാതി അനിമിത്തവിമോക്ഖോ, രാഗാദിപണിധീനം അഭാവേന അപ്പണിഹിതം, തേഹി വിമുത്തഞ്ചാതി അപ്പണിഹിതോ വിമോക്ഖോതി വുച്ചതി. ഫലസമാപത്തിവസേന തം ആരമ്മണം കത്വാ വിഹരന്തസ്സ അയമ്പി തിവിധോ **വിമോക്ഖോ യസ്സ ഗോചരോ, ആകാസേവ സകുന്താനം, പദം തസ്സ ദുരന്നയ**ന്തി യഥാ ആകാസേ ഗച്ഛന്താനം സകുണാനം "ഇമസ്മിം ഠാനേ പാദേഹി അക്കമിത്വാ ഗതാ, ഇദം ഠാനം ഉരേന പഹരിത്വാ ഗതാ, ഇദം സീസേന, ഇദം പക്ഖേഹീ"തി ന സക്കാ ഞാതും, ഏവമേവ ഏവരൂപസ്സ ഭിക്ഖുനോ "നിരയപദാദീസു ഇമിനാ നാമ പദേന ഗതോ"തി ഞാപേതുമ്പി ന സക്കാതി.

വിജയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. ഏരകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ദുക്ഖാ കാമാ ഏരകാ**തി ആയസ്മതോ ഏരകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സത്ഥു കിഞ്ചി ദാതബ്ബയുത്തകം അലഭന്തോ "ഹന്ദാഹം കായസാരം പുഞ്ഞം കരിസ്സാമീ"തി സത്ഥു ഗമനമഗ്ഗം സോധേത്വാ സമം അകാസി. സത്ഥാ തേന തഥാകതം മഗ്ഗം പടിപജ്ജി . സോ തത്ഥ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ പസന്നചിത്തോ യാവ ദസ്സനുപചാരസമതിക്കമാ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം അവിജഹന്തോ അട്ഠാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം സമ്ഭാവനീയസ്സ കുടുമ്ബിയസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഏരകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ ഇതികത്തബ്ബതാസു പരമേന വേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ. തസ്സ മാതാപിതരോ കുലേന രൂപേന ആചാരേന വയേന കോസല്ലേന ച അനുച്ഛവികം ദാരികം ആനേത്വാ വിവാഹകമ്മം അകംസു . സോ തായ സദ്ധിം സംവാസേന ഗേഹേ വസന്തോ പച്ഛിമഭവികത്താ കേനചിദേവ സംവേഗവത്ഥുനാ സംസാരേ സംവിഗ്ഗമാനസോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി, തസ്സ സത്ഥാ കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കതിപയദിവസാതിക്കമേന ഉക്കണ്ഠാഭിഭൂതോ വിഹാസി. അഥ സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തപ്പവത്തിം ഞത്വാ ഓവാദവസേന **"ദുക്ഖാ കാമാ ഏരകാ"**തി ഗാഥം അഭാസി. സോ തം സുത്വാ "അയുത്തം മയാ കതം, യോഹം ഏവരൂപസ്സ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തം വിസ്സജ്ജേന്തോ മിച്ഛാവിതക്കബഹുലോ വിഹാസി"ന്തി സംവേഗജാതോ വിപസ്സനായ യുത്തപ്പയുത്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൯൨-൯൭) -

"ഉത്തരിത്വാന നദികം, വനം ഗച്ഛതി ചക്ഖുമാ;
തമദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, സിദ്ധത്ഥം വരലക്ഖണം.

“കുദാലപിടകമാദായ , സമം കത്വാന തം പഥം;
സത്ഥാരം അഭിവാദേത്വാ, സകം ചിത്തം പസാദയിം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മഗ്ഗദാനസ്സിദം ഫലം.

“സത്തപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, ഏകോ ആസിം ജനാധിപോ;
നാമേന സുപ്പബുദ്ധോതി, നായകോ സോ നരിസ്സരോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹാ പന ഹുത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൯൭. “ദുക്ഖാ കാമാ ഏരക, ന സുഖാ കാമാ ഏരക;
യോ കാമേ കാമയതി, ദുക്ഖം സോ കാമയതി ഏരക;
യോ കാമേ ന കാമയതി, ദുക്ഖം സോ ന കാമയതി ഏരകാ”തി. -

തമേവ ഭഗവതാ വുത്തഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

തത്ഥ **ദുക്ഖാ കാമാ**തി ഇമേ വത്ഥുകാമകിലേസകാമാ ദുക്ഖവത്ഥുതായ വിപരിണാമദുക്ഖസംസാരദുക്ഖസഭാവതോ ച, ദുക്ഖാ ദുക്ഖമാ ദുക്ഖനിബ്ബത്തികാ. വുത്തഞ്ഹേതം - “അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ എത്ഥ ഭിയ്യോ”തിആദി (പാചി॰ ൪൧൭; മ॰ നി॰ ൧.൨൩൪). **ഏരകാ**തി പഠമം താവ ഭഗവാ തം ആലപതി, പച്ഛാ പന ഥേരോ അത്താനം നാമേന കഥേസി. **ന സുഖാ കാമാ**തി കാമാ നാമേതേ ജാനന്തസ്സ സുഖാ ന ഹോന്തി, അജാനന്തസ്സ പന സുഖതോ ഉപട്ഠഹന്തി. യഥാഹ - “യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ”തിആദി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩; ഇതിവു॰ ൫൩; ഥേരഗാ॰ ൯൮൩). **യോ കാമേ കാമയതി, ദുക്ഖം സോ കാമയതീ**തി യോ സത്തോ കിലേസകാമേന വത്ഥുകാമേ കാമയതി, തസ്സ തം കാമനം സമ്പതി സപരിളാഹതായ , ആയതിം അപായദുക്ഖഹേതുതായ ച വട്ടദുക്ഖഹേതുതായ ച ദുക്ഖം. വത്ഥുകാമാ പന ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭൂതാ. ഇതി സോ ദുക്ഖസഭാവം ദുക്ഖനിമിത്തം ദുക്ഖവത്ഥുഞ്ച കാമയതീതി വുത്തോ. ഇതരം പടിപക്ഖവസേന തമേവത്ഥം ഞാപേതും വുത്തം, തസ്മാ തസ്സത്ഥോ വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ.

ഏരകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൪. മേത്തജിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നമോ ഹി തസ്സ ഭഗവതോ**തി ആയസ്മതോ മേത്തജിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സാസനേ അഭിപ്പസന്നോ ഹുത്വാ ബോധിരുക്ഖസ്സ ഇട്ഠകാഹി വേദികം ചിനിത്വാ സുധാപരികമ്മം കാരേസി. സത്ഥാ തസ്സ അനുമോദനം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **മേത്തജീ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ

ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ പുബ്ബഹേതുനാ ചോദിയമാനോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ പവത്തിനിവത്തിയോ ആരബ്ഭ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ സത്ഥാരാ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജിതേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൫.൨൬-൩൧) -

“അനോമദസ്സീമുനിനോ, ബോധിവേദിമകാസഹം;
സുധായ പിണ്ഡം ദത്വാന, പാണികമ്മം അകാസഹം.

“ദിസ്വാ തം സുകതം കമ്മം, അനോമദസ്സീ നരുത്തമോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“ഇമിനാ സുധകമ്മേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
സമ്പത്തിം അനുഭോത്വാന, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതി.

“പസന്നമുഖവണ്ണോമ്ഹി, ഏകഗ്ഗോ സുസമാഹിതോ;
ധാരേമി അന്തിമം ദേഹം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ.

“ഇതോ കപ്പസതേ ആസിം, പരിപുണ്ണേ അനൂനകേ;
രാജാ സബ്ബഘനോ നാമ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥാരം ഥോമേന്തോ -

**൯൪.** “നമോ ഹി തസ്സ ഭഗവതോ, സക്യപുത്തസ്സ സിരീമതോ;
തേനായം അഗ്ഗപ്പത്തേന, അഗ്ഗധമ്മോ സുദേസിതോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **നമോതി** നമക്കാരോ. **ഹീതി** നിപാതമത്തം. **തസ്സാതി** യോ സോ ഭഗവാ സമത്തിംസപാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, സക്യരാജസ്സ പുത്തോതി **സക്യപുത്തോ**. അനഞ്ഞസാധാരണായ പുഞ്ഞസമ്പത്തിയാ ച സമ്ഭാവിതോ ഉത്തമായ രൂപകായസിരിയാ ധമ്മകായസിരിയാ ച സമന്നാഗതത്താ **സിരീമാ,** തസ്സ ഭഗവതോ സക്യപുത്തസ്സ സിരീമതോ നമോ അത്ഥു, തം നമാമീതി അത്ഥോ. **തേനാതി** തേന ഭഗവതാ. **അയന്തി** തസ്സ ധമ്മസ്സ അത്തനോ പച്ചക്ഖതായ വദതി. **അഗ്ഗപ്പത്തേനാതി** അഗ്ഗം സബ്ബഞ്ഞുതം, സബ്ബേഹി വാ ഗുണേഹി അഗ്ഗഭാവം സേട്ഠഭാവം പത്തേന. **അഗ്ഗധമ്മോതി** അഗ്ഗോ ഉത്തമോ നവവിധലോകുത്തരോ ധമ്മോ സുട്ഠു അവിപരീതം **ദേസിതോ** പവേദിതോതി.

മേത്തജിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫. ചക്ഖുപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അന്ധോഹം ഹതനേത്തോസ്മീതി** ആയസ്മതോ ചക്ഖുപാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ ഥൂപമഹേ കയിരമാനേ ഉമാപുപ്ഫം ഗഹേത്വാ ഥൂപം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു

സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം മഹാസുവണ്ണസ്സ നാമ കുടുമ്ബികസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **പാലോ**തി നാമമകംസു. മാതാ തസ്സ ആധാവിത്വാ പരിധാവിത്വാ വിചരണകാലേ അഞ്ഞം പുത്തം ലഭി. തസ്സ മാതാപിതരോ **ചൂളപാലോ**തി നാമം കത്വാ ഇതരം **മഹാപാലോ**തി വോഹരിംസു. അഥ തേ വയപ്പത്തേ ഘരബന്ധനേന ബന്ധിംസു. തസ്മിം സമയേ സത്ഥാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ. തത്ഥ മഹാപാലോ ജേതവനം ഗച്ഛന്തേഹി ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ കുടുമ്ബഭാരം കനിട്ഠഭാതികസ്സേവ ഭാരം കത്വാ സയം പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ ആചരിയുപജ്ഝായാനം സന്തികേ പഞ്ചവസ്സാനി വസിത്വാ വുട്ഠവസ്സോ പവാരേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സട്ഠിമത്തേ സഹായഭിക്ഖൂ ലഭിത്വാ തേഹി സദ്ധിം ഭാവനാനുകൂലം വസനട്ഠാനം പരിയേസന്തോ അഞ്ഞതരം പച്ചന്തഗാമം നിസ്സായ ഗാമവാസികേഹി ഉപാസകേഹി കാരേത്വാ ദിന്നായ അരഞ്ഞായതനേ പണ്ണസാലായ വസന്തോ സമണധമ്മം കരോതി. തസ്സ അക്ഖിരോഗോ ഉപ്പന്നോ. വേജ്ജോ ഭേസജ്ജം സമ്പാദേത്വാ അദാസി. സോ വേജ്ജേന വുത്തവിധാനം ന പടിപജ്ജി. തേനസ്സ രോഗോ വഡ്ഢി. സോ "അക്ഖിരോഗവൂപസമനതോ കിലേസരോഗവൂപസമനമേവ മയ്ഹം വര"ന്തി അക്ഖിരോഗം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ വിപസ്സനായയേവ യുത്തപ്പയുത്തോ അഹോസി. തസ്സ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേന്തസ്സ അപുബ്ബം അചരിമം അക്ഖീനി ചേവ കിലേസാ ച ഭിജ്ജിംസു. സോ സുക്ഖവിപസ്സകോ അരഹാ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൫൩.൨൧-൨൫) -

"നിബ്ബുതേ ലോകമഹിതേ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹേ;
സിദ്ധത്ഥമ്ഹി ഭഗവതി, മഹാഥൂപമഹോ അഹു.

"മഹേ പവത്തമാനമ്ഹി, സിദ്ധത്ഥസ്സ മഹേസിനോ;
ഉമാപുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, ഥൂപമ്ഹി അഭിരോപയിം.

"ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഥൂപപൂജായിദം ഫലം.

"ഇതോ ച നവമേ കപ്പേ, സോമദേവസനാമകാ;
പഞ്ചാസീതിസു രാജാനോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അഥ ഥേരേ അക്ഖിരോഗേന വിഹാരേ ഓഹീനേ ഗാമം പിണ്ഡായ ഗതേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ഉപാസകാ "കസ്മാ ഥേരോ നാഗതോ"തി പുച്ഛിത്വാ തമത്ഥം സുത്വാ സോകാഭിഭൂതാ പിണ്ഡപാതം ഉപനേത്വാ, "ഭന്തേ, കിഞ്ചി മാ ചിന്തയിത്ഥ, ഇദാനി മയമേവ പിണ്ഡപാതം ആനേത്വാ ഉപട്ഠഹിസ്സാമാ"തി തഥാ കരോന്തി. ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്വാ വുട്ഠവസ്സാ പവാരേത്വാ, "സത്ഥാരം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ഗമിസ്സാമ, ഭന്തേ"തി ആഹംസു. ഥേരോ, "അഹം ദുബ്ബലോ അചക്ഖുകോ, മഗ്ഗോ ച സഉപദ്ദവോ, മയാ സദ്ധിം ഗച്ഛന്താനം തുമ്ഹാകം പരിസ്സയോ ഭവിസ്സതി, തുമ്ഹേ പഠമം ഗച്ഛഥ, ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം മഹാഥേരേ ച മമ വചനേന വന്ദഥ, ചൂളപാലസ്സ മമ പവത്തിം കഥേത്വാ കഞ്ചി പുരിസം പേസേയ്യാഥാ"തി ആഹ. തേ പുനപ്പി യാചിത്വാ ഗമനം അലഭന്താ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ

സേനാസനം സംസാമേത്വാ ഉപാസകേ ആപുച്ഛിത്വാ അനുക്കമേന ജേതവനം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം മഹാഥേരേ ച തസ്സ വന്ദനായ വന്ദിത്വാ ദുതിയദിവസേ സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ചൂളപാലസ്സ തം പവത്തിം വത്വാ തേന "അയം, ഭന്തേ, മയ്ഹം ഭാഗിനേയ്യോ പാലിതോ നാമ, ഇമം പേസിസ്സാമീ"തി വുത്തേ, "മഗ്ഗോ സപരിസ്സയോ, ന സക്കാ ഏകേന ഗഹട്ഠേന ഗന്തും, തസ്മാ പബ്ബാജേതബ്ബോ"തി തം പബ്ബാജേത്വാ പേസേസും. സോ അനുക്കമേന ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ അത്താനം തസ്സ ഓരോചേത്വാ തം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ അഞ്ഞതരസ്സ ഗാമസ്സ സാമന്താ അരഞ്ഞട്ഠാനേ ഏകിസ്സാ കട്ഠഹാരിയാ ഗായന്തിയാ സദ്ദം സുത്വാ പടിബദ്ധചിത്തോ ഹുത്വാ യട്ഠികോടിം വിസ്സജ്ജേത്വാ "തിട്ഠഥ, ഭന്തേ, മുഹുത്തം യാവാഹം ആഗച്ഛാമീ"തി വത്വാ തസ്സാ സന്തികം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സീലവിപത്തിം പാപുണി. ഥേരോ ഇദാനിമേവ ഇത്ഥിയാ ഗീതസദ്ദോ സുതോ, സാമണേരോ ച ചിരായതി, നൂന സീലവിപത്തിം പത്തോ ഭവിസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. സോപി ആഗന്ത്വാ "ഗച്ഛാമ, ഭന്തേ"തി ആഹ. ഥേരോ "കിം പാപോ ജാതോസീ"തി പുച്ഛി. സാമണേരോ തുണ്ഹീ ഹുത്വാ പുന പുച്ഛിതോപി ന കഥേസി. ഥേരോ "താദിസേന പാപേന മയ്ഹം യട്ഠിഗഹണകിച്ചം നത്ഥി, ഗച്ഛ ത്വ"ന്തി വത്വാ പുന തേന "ബഹുപരിസ്സയോ മഗ്ഗോ, തുമ്ഹേ ച അന്ധാ, കഥം ഗമിസ്സഥാ"തി വുത്തേ "ബാല ഇധേവ മേ നിപജ്ജിത്വാ മരന്തസ്സാപി അപരാപരം പരിവത്തേന്തസ്സാപി താദിസേന ഗമനം നാമ നത്ഥീ"തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ -

**൯൫.** "അന്ധോഹം ഹതനേത്തോസ്മി, കന്താരദ്ധാനപക്ഖന്ദോ;
സയമാനോപി ഗച്ഛിസ്സം, ന സഹായേന പാപേനാ"തി. - ഗാഥം
അഭാസിത്ഥ;

തത്ഥ **അന്ധോ**തി ചക്ഖുവികലോ. **ഹതനേത്തോ**തി വിനട്ഠചക്ഖുകോ, തേന "പയോഗവിപത്തിവസേനാഹം ഉപഹതനേത്തതായ അന്ധോ, ന ജച്ചന്ധഭാവേനാ"തി യഥാവുത്തം അന്ധഭാവം വിസേസേതി. അഥ വാ "അന്ധോ"തി ഇദം "അന്ധേ ജിണ്ണേ മാതാപിതരോ പോസേതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൨൮൮) വിയ മംസചക്ഖുവേകല്ലദീപനം, "സബ്ബേപിമേ പരിബ്ബാജകാ അന്ധാ അചക്ഖുകാ" (ഉദാ॰ ൫൪) "അന്ധോ ഏകചക്ഖു ദ്വിചക്ഖൂ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൨൯) വിയ ന പഞ്ഞാചക്ഖുവേകല്ലദീപനന്തി ദസ്സേതും **"ഹതനേത്തോസ്മീ"**തി വുത്തം, തേന മുഖ്യമേവ അന്ധഭാവം ദസ്സേതി. **കന്താരദ്ധാനപക്ഖന്ദോ**തി കന്താരേ വിവനേ ദീഘമഗ്ഗം അനുപവിട്ഠോ, ന ജാതികന്താരാദിഗഹനം സംസാരദ്ധാനം പടിപന്നോതി അധിപ്പായോ. താദിസഞ്ഹി കന്താരദ്ധാനം അയം ഥേരോ സമതിക്കമിത്വാ ഠിതോ, **സയമാനോപീ**തി സയന്തോപി, പാദേസു അവഹന്തേസു ഉരേന ജണ്ണുകാഹി ച ഭൂമിയം സംസരന്തോ പരിവത്തേന്തോപി ഗച്ഛേയ്യം. **ന സഹായേന പാപേനാ**തി താദിസേന പാപപുഗ്ഗലേന സഹായഭൂതേന സദ്ധിം ന ഗച്ഛിസ്സന്തി യോജനാ. തം സുത്വാ ഇതരോ സംവേഗജാതോ "ഭാരിയം വത മയാ സാഹസികകമ്മം കത"ന്തി ബാഹാ പഗ്ഗയ്ഹ കന്ദന്തോ വനസണ്ഡം പക്ഖന്ദോ ച അഹോസി. അഥ ഥേരസ്സ സീലതേജേന പണ്ഡുകമ്ബലസിലാസനം ഉണ്ഹാകാരം ദസ്സേസി. തേന സക്കോ തം കാരണം ഞത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ സാവത്ഥിഗാമിപുരിസം വിയ അത്താനം ഞാപേത്വാ യട്ഠികോടിം ഗണ്ഹന്തോ മഗ്ഗം സങ്ഖിപിത്വാ തദഹേവ സായന്ഹേ സാവത്ഥിയം ഥേരം നേത്വാ തത്ഥ ജേതവനേ ചൂളപാലിതേന കാരിതായ പണ്ണസാലായ ഫലകേ നിസീദാപേത്വാ

തസ്സ സഹായവണ്ണേന ഥേരസ്സ ആഗതഭാവം ജാനാപേത്വാ പക്കാമി; ചൂളപാലിതോപി തം യാവജീവം സക്കച്ചം ഉപട്ഠാസീതി.

ചക്ഖുപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൩. ഖണ്ഡസുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ഏകപുപ്ഫം ചജിത്വാനാ**തി ആയസ്മതോ ഖണ്ഡസുമനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ഥൂപസ്സ സമന്തതോ ചന്ദനവേദികായ പരിക്ഖിപിത്വാ മഹന്തം പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു ഉളാരം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുടുമ്ബികകുലേ നിബ്ബത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ കനകഥൂപം ഉദ്ദിസ്സ രഞ്ഞാ പുപ്ഫപൂജായ കയിരമാനായ പുപ്ഫാനി അലഭന്തോ ഏകം ഖണ്ഡസുമനപുപ്ഫം ദിസ്വാ മഹതാ മൂലേന തം കിണിത്വാ ഗണ്ഹന്തോ ചേതിയേ പൂജം കരോന്തോ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പാദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അസീതി വസ്സകോടിയോ സഗ്ഗസുഖം അനുഭവിത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പാവായം മല്ലരാജകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ജാതകാലേ ഗേഹേ ഖണ്ഡസക്ഖരാ സുമനപുപ്ഫാനി ച ഉപ്പന്നാനി അഹേസും. തേനസ്സ **ഖണ്ഡസുമനോ**തി നാമമകംസു. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതി പാവായം ചുന്ദസ്സ അമ്ബവനേ വിഹരന്തേ ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൧൭-൨൦) -

"പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, സമ്ബുദ്ധോ പരിനിബ്ബുതോ.

"നിബ്ബുതേ ച മഹാവീരേ, ഥൂപോ വിത്ഥാരികോ അഹു;
ദൂരതോവ ഉപട്ഠേന്തി, ധാതുഗേഹവരുത്തമേ.

"പസന്നചിത്തോ, സുമനോ, അകം ചന്ദനവേദികം;
ദിസ്സതി ഥൂപഖന്ധോ ച, ഥൂപാനുച്ഛവികോ തദാ.

"ഭവേ നിബ്ബത്തമാനമ്ഹി, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ;
ഓമത്തം മേ ന പസ്സാമി, പുബ്ബകമ്മസ്സിദം ഫലം.

"പഞ്ചദസകപ്പസതേ, ഇതോ അട്ഠ ജനാ അഹും;
സബ്ബേ സമത്തനാമാ തേ ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പുരിമജാതിം അനുസ്സരന്തോ തത്ഥ അത്തനോ സുമനപുപ്ഫപരിച്ചാഗസ്സ സഗ്ഗസമ്പത്തിനിമിത്തകം നിബ്ബാനൂപനിസ്സയതഞ്ച ദിസ്വാ ഉദാനവസേന തമത്ഥം പകാസേന്തോ -

**൯൬.** "ഏകപുപ്ഫം ചജിത്വാന, അസീതി വസ്സകോടിയോ;

സഗ്ഗേസു പരിചാരേത്വാ, സേസകേനമ്ഹി നിബ്ബുതോ"തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഏകപുപ്ഫ**ന്തി ഏകം കുസുമം, തം പന ഇധ സുമനപുപ്ഫം അധിപ്പേതം. **ചജിത്വാനാ**തി സത്ഥു ഥൂപപൂജാകരണവസേന പരിച്ചജിത്വാ പരിച്ചാഗഹേതു. **അസീതി വസ്സകോടിയോ**തി മനുസ്സഗണനായ വസ്സാനം അസീതി കോടിയോ, അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം, ഇദഞ്ച ഛസു കാമസഗ്ഗേസു ദുതിയേ അപരാപരുപ്പത്തിവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്മാ **സഗ്ഗേസൂ**തി താവതിംസസങ്ഖാതേ സഗ്ഗലോകേ, പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനവസേന ഹേത്ഥ ബഹുവചനം. **പരിചാരേത്വാ**തി രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു ഇന്ദ്രിയാനി പരിചാരേത്വാ സുഖം അനുഭവിത്വാ, ദേവച്ഛരാഹി വാ അത്താനം പരിചാരേത്വാ ഉപട്ഠാപേത്വാ. **സേസകേനമ്ഹി നിബ്ബുതോ**തി പുപ്ഫപൂജായ വസേന പവത്തകുസലചേതനാസു ഭവസമ്പത്തി ദായകകമ്മതോ സേസേന യം തത്ഥ വിവട്ടൂപനിസ്സയഭൂതം, തം സന്ധായ വദതി. ബഹൂ ഹി തത്ഥ പുബ്ബാപരവസേന പവത്താ ചേതനാ. **സേസകേനാ**തി വാ തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേന അപരിക്ഖീണേയേവ തസ്മിം കമ്മവിപാകേ നിബ്ബുതോ അമ്ഹി, കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോസ്മി. ഏതേന യസ്മിം അത്തഭാവേ ഠത്വാ അത്തനാ അരഹത്തം സച്ഛികതം, സോപി ചരിമത്തഭാവോ തസ്സ കമ്മവിപാകോതി ദസ്സേതി. യാദിസം സന്ധായ അഞ്ഞത്ഥാപി "തസ്സേവ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേനാ"തി (പാരാ॰ ൨൨൮; സം॰ നി॰ ൧.൧൩൧) വുത്തം.

ഖണ്ഡസുമനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഹിത്വാ സതപലം കംസ**ന്തി ആയസ്മതോ തിസ്സത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ യാനകാരകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ചന്ദനഖണ്ഡേന ഫലകം കത്വാ ഭഗവതോ ഉപനാമേസി, തഞ്ച ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രോരുവനഗരേ രാജകുലേ നിബ്ബത്തി. സോ വയപ്പത്തോ പിതരി കാലങ്കതേ രജ്ജേ പതിട്ഠിതോ ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞോ അദിട്ഠസഹായോ ഹുത്വാ തസ്സ മണിമുത്താവത്ഥാദീനി പണ്ണാകാരാനി പേസേസി. തസ്സ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ പുഞ്ഞവന്തതം സുത്വാ പടിപാഭതം പേസേന്തോ ചിത്തപടേ ബുദ്ധചരിതം സുവണ്ണപട്ടേ ച പടിച്ചസമുപ്പാദം ലിഖാപേത്വാ പേസേസി. സോ തം ദിസ്വാ പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരതായ പച്ഛിമഭവികതായ ച ചിത്തപടേ ദസ്സേന്തം ബുദ്ധചരിതം സുവണ്ണപട്ടകേ ലിഖിതം പടിച്ചസമുപ്പാദക്കമഞ്ച ഓലോകേത്വാ പവത്തിനിവത്തിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ സാസനക്കമം ഹദയേ ഠപേത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ "ദിട്ഠോ മയാ ഭഗവതോ വേസോ, സാസനക്കമോ ച ഏകപദേസേന ഞാതോ, ബഹുദുക്ഖാ കാമാ ബഹുപായാസാ, കിം ദാനി മയ്ഹം ഘരാവാസേനാ"തി രജ്ജം പഹായ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ കാസായാനി വത്ഥാനി അച്ഛാദേന്തോ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിത്വാ മത്തികാപത്തം ഗഹേത്വാ രാജാ പുക്കുസാതി വിയ മഹാജനസ്സ പരിദേവന്തസ്സേവ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ അനുക്കമേന രാജഗഹം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സപ്പസോണ്ഡികപബ്ഭാരേ വിഹരന്തം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ

വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ യുത്തപ്പയുത്തോ വിഹരന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ๑.൧൩.൩൭-൪൨) -

"യാനകാരോ പുരേ ആസിം, ദാരുകമ്മേ സുസിക്ഖിതോ;
ചന്ദനം ഫലകം കത്വാ, അദാസിം ലോകബന്ധുനോ.

"പഭാസതി ഇദം ബ്യമ്ഹം, സുവണ്ണസ്സ സുനിമ്മിതം;
ഹത്ഥിയാനം അസ്സയാനം, ദിബ്ബയാനം ഉപട്ഠിതം.

"പാസാദാ സിവികാ ചേവ, നിബ്ബത്തന്തി യദിച്ഛകം;
അക്ഖുബ്ഭം രതനം മയ്ഹം, ഫലകസ്സ ഇദം ഫലം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, ഫലകം യമഹം ദദിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലകസ്സ ഇദം ഫലം.

"സത്തപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, ചതുരോ നിമ്മിതാവ്ഹയാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ ഉദാനവസേന അത്തനോ പടിപത്തിം കഥേന്തോ -

**൯൭.**"ഹിത്വാ സതപലം കംസം, സോവണ്ണം സതരാജികം;
അഗ്ഗഹിം മത്തികാപത്തം, ഇദം ദുതിയാഭിസേചന"ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഹിത്വാ**തി പരിച്ചജിത്വാ. **സതപല**ന്തി സതം പലാനി യസ്സ, തം സതപലപരിമാണം. **കംസ**ന്തി ഥാലം. **സോവണ്ണ**ന്തി സുവണ്ണമയം. **സതരാജിക**ന്തി ഭിത്തിവിചിത്തതായ ച അനേകരൂപരാജിചിത്തതായ ച അനേകലേഖായുത്തം. **അഗ്ഗഹിം മത്തികാപത്ത**ന്തി ഏവരൂപേ മഹാരഹേ ഭാജനേ പുബ്ബേ ഭുഞ്ജിത്വാ ബുദ്ധാനം ഓവാദം കരോന്തോ "ഇദാനാഹം തം ഛഡ്ഡേത്വാ മത്തികാമയപത്തം അഗ്ഗഹേസിം , അഹോ, സാധു, മയാ കതം അരിയവതം അനുഠിത"ന്തി ഭാജനകിത്തനാപദേസേന രജ്ജപരിച്ചാഗം പബ്ബജ്ജൂപഗമനഞ്ച അനുമോദന്തോ വദതി. തേനാഹ **"ഇദം ദുതിയാഭിസേചന"**ന്തി. പഠമം രജ്ജാഭിസേചനം ഉപാദായ ഇദം പബ്ബജ്ജൂപഗമനം മമ ദുതിയം അഭിസേചനം. തഞ്ഹി രാഗാദീഹി സംകിലിട്ഠം സാസങ്കം സപരിസങ്കം കമ്മം അനത്ഥസഞ്ഹിതം ദുക്ഖപടിബദ്ധം നിഹീനം, ഇദം പന തംവിപരിയായതോ ഉത്തമം പണീതന്തി അധിപ്പായോ.

തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൮. അഭയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**രൂപം ദിസ്വാ സതി മുട്ഠാ**തി ആയസ്മതോ അഭയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ

കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സുമേധം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ സളലപുപ്ഫേഹി പൂജമകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **അഭയോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ ഏകദിവസം വിഹാരം ഗതോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ വിഹരതി. അഥസ്സ ഏകദിവസം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠസ്സ അലങ്കതപടിയത്തം മാതുഗാമം ദിസ്വാ അയോനിസോമനസികാരവസേന തസ്സ രൂപം ആരബ്ഭ ഛന്ദരാഗോ ഉപ്പജ്ജി, സോ വിഹാരം പവിസിത്വാ ‘‘സതിം വിസ്സജ്ജിത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ രൂപാരമ്മണേ മയ്ഹം കിലേസോ ഉപ്പന്നോ, അയുത്തം മയാ കത’’ന്തി അത്തനോ ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ താവദേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൪൬-൪൭) -

‘‘സുമേധോ നാമ നാമേന, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
വിവേകമനുബ്രൂഹന്തോ, അജ്ഝോഗഹി മഹാവനം.

‘‘സളലം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, ഗന്ഥിത്വാന വടംസകം;
ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപേസിം, സമ്മുഖാ ലോകനായകം.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘ഊനവീസേ കപ്പസതേ, സോളസാസും സുനിമ്മിതാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ കിലേസുപ്പത്തിനിദസ്സനേന ‘‘കിലേസേ അനുവത്തേന്തസ്സ വട്ടദുക്ഖതോ നത്ഥേവ സീസുക്ഖിപനം. അഹം പന തേ നാനുവത്തി’’ന്തി ദസ്സേന്തോ -

**൯൮.**‘‘രൂപം ദിസ്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസികരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി;

തസ്സ വഡ്ഢന്തി ആസവാ, ഭവമൂലോപഗാമിനോ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **രൂപ**ന്തി രജ്ജനീയം രൂപായതനം, തം പനേത്ഥ ഇത്ഥിരൂപം അധിപ്പേതം. **ദിസ്വാ**തി ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ, ചക്ഖുദ്വാരാനുസാരേന നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനസല്ലക്ഖണവസേന തം ഗഹേത്വാ, തസ്സ തഥാഗഹണഹേതൂതി അത്ഥോ. **സതി മുട്ഠാ**തി അസുഭസഭാവേ കായേ ‘‘അസുഭ’’ന്തേവ പവത്തനസതി നട്ഠാ. യഥാ പന രൂപം ദിസ്വാ സതി നട്ഠാ, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘പിയം നിമിത്തം മനസികരോതോ’’**തി. യഥാഉപട്ഠിതം ആരമ്മണം ‘‘സുഭം സുഖ’’ന്തിആദിനാ പിയനിമിത്തം കത്വാ അയോനിസോമനസികാരേന മനസികരോതോ സതി മുട്ഠാതി യോജനാ. തഥാ ഭൂതോവ **സാരത്തചിത്തോ വേദേതീ**തി സുട്ഠു രത്തചിത്തോ ഹുത്വാ തം രൂപാരമ്മണം അനുഭവതി അഭിനന്ദതി, അഭിനന്ദന്തോ പന **തഞ്ച അജ്ഝോസ**

**തിട്ഠതി** അജ്ഝോസായ തം ആരമ്മണം ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ വത്തതി ചേവ, ഏവംഭൂതസ്സ ച **തസ്സ വഡ്ഢന്തി ആസവാ ഭവമൂലോപഗാമിനോ**തി ഭവസ്സ സംസാരസ്സ മൂലഭാവം കാരണഭാവം ഉപഗമനസഭാവാ കാമാസവാദയോ ചത്താരോപി ആസവാ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉപരൂപരി വഡ്ഢന്തിയേവ, ന ഹായന്തി. മയ്ഹം പന പടിസങ്ഖാനേ ഠത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്തസ്സ മഗ്ഗപടിപാടിയാ തേ ചത്താരോപി ആസവാ അനവസേസതോ പഹീനാ പരിക്ഖീണാതി അധിപ്പായോ.

അഭയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സദ്ദം സുത്വാ സതി മുട്ഠാ**തി ആയസ്മതോ ഉത്തിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഗോനകാദിഅത്ഥതം സഉത്തരച്ഛദം ബുദ്ധാരഹം പല്ലങ്കം ഗന്ധകുടിയം പഞ്ഞാപേത്വാ അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **ഉത്തിയോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഏകദിവസം നാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ അന്തരാമഗ്ഗേ മാതുഗാമസ്സ ഗീതസദ്ദം സുത്വാ അയോനിസോമനസികാരവസേന തത്ഥ ഛന്ദരാഗേ ഉപ്പന്നേ പടിസങ്ഖാനബലേന തം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ ദിവാട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ താവദേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൪൮-൫൨) –

“സുമേധസ്സ ഭഗവതോ, ലോകജേട്ഠസ്സ താദിനോ;
പല്ലങ്കോ ഹി മയാ ദിന്നോ, സഉത്തരസപച്ഛദോ.

“സത്തരതനസമ്പന്നോ, പല്ലങ്കോ ആസി സോ തദാ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, നിബ്ബത്തതി സദാ മമ.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, പല്ലങ്കമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പല്ലങ്കസ്സ ഇദം ഫലം.

“വീസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, സുവണ്ണാഭാ തയോ ജനാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ കിലേസുപ്പത്തിനിദസ്സനേന “കിലേസേ അജിഗുച്ഛന്തസ്സ നത്ഥി വട്ടദുക്ഖതോ സീസുക്ഖിപനം, അഹം പന തേ ജിഗുച്ഛിമേവാ”തി ദസ്സേന്തോ –

**൯൯.** “സദ്ദം സുത്വാ സതി മുട്ഠാ, പിയം നിമിത്തം മനസികരോതോ;
സാരത്തചിത്തോ വേദേതി, തഞ്ച അജ്ഝോസ തിട്ഠതി;

തസ്സ വഡ്ഢന്തി ആസവാ, സംസാര ഉപഗാമിനോ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സദ്ദന്തി** രജ്ജനീയം സദ്ദാരമ്മണം, **സംസാരഉപഗാമിനോ**തി -

“ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ”തി. -

ഏവം വുത്തസംസാരവട്ടകാരണം ഹുത്വാ ഉപഗമേന്തീതി സംസാരഉപഗാമിനോ, “സംസാരൂപഗാമിനോ”തി വാ പാഠോ. സേസം അനന്തരഗാഥായ വുത്തനയമേവ.

ഉത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൫൦. (ദുതിയ) ദേവസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സമ്മപ്പധാനസമ്പന്നോ**തി ആയസ്മതോ ദേവസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സിഖിം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ബന്ധുജീവകപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **ദേവസഭോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ചുമ്ബടകലഹവൂപസമനത്ഥം സത്ഥരി ആഗതേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സരണേസു പതിട്ഠിതോ പുന നിഗ്രോധാരാമേ സത്ഥരി വിഹരന്തേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൩.൧-൩) -

“ചന്ദംവ വിമലം സുദ്ധം, വിപ്പസന്നമനാവിലം;
നന്ദീഭവപരിക്ഖീണം, തിണ്ണം ലോകേ വിസത്തികം.

“നിബ്ബാപയന്തം ജനതം, തിണ്ണം താരയതം വരം;
മുനിം വനമ്ഹി ഝായന്തം, ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതം.

“ബന്ധുജീവകപുപ്ഫാനി, ലഗേത്വാ സുത്തകേനഹം;
ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം, സിഖിനോ ലോകബന്ധുനോ.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ഇതോ സത്തമകേ കപ്പേ, മനുജിന്ദോ മഹായസോ;
സമന്തചക്ഖുനാമാസി, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനാ അധിഗതം വിമുത്തിസുഖം നിസ്സായ ഉപ്പന്നപീതിസോമനസ്സോ ഉദാനവസേന -

**൧൦൦.**“സമ്മപ്പധാനസമ്പന്നോ , സതിപട്ഠാനഗോചരോ;

വിമുത്തികുസുമസഞ്ഛന്നോ, പരിനിബ്ബിസ്സത്യനാസവോ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സമ്മപ്പധാനസമ്പന്നോ**തി സമ്പന്നചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനോ, തേഹി കത്തബ്ബകിച്ചം സമ്പാദേത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. **സതിപട്ഠാനഗോചരോ**തി കായാനുപസ്സനാദയോ സതിപട്ഠാനാ ഗോചരോ പവത്തിട്ഠാനം ഏതസ്സാതി സതിപട്ഠാനഗോചരോ, ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു പതിട്ഠിതചിത്തോതി അത്ഥോ. ഗുണസോഭേന പരമസുഗന്ധാ വിമുത്തിയേവ കുസുമാനി, തേഹി സബ്ബസോ സമ്മദേവ സഞ്ഛന്നോ വിഭൂസിതോ അലങ്കതോതി **വിമുത്തികുസുമസഞ്ഛന്നോ. പരിനിബ്ബിസ്സത്യനാസവോ**തി ഏവം സമ്മാ പടിപജ്ജന്തോ ഭിക്ഖു നചിരസ്സേവ അനാസവോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബിസ്സതി സഉപാദിസേസായ അനുപാദിസേസായ ച നിബ്ബാനധാതുയാതി അത്ഥോ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

(ദുതിയ) ദേവസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദസമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൧. ഏകാദസമവഗ്ഗോ

### ൧. ബേലട്ഠാനികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഹിത്വാ ഗിഹിത്തം അനവോസിതത്തോ**തിആദികാ ആയസ്മതോ ബേലട്ഠാനികത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ വേസ്സഭുസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ ഘരാവാസം പഹായ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഇസീഹി പരിവുതോ വിചരന്തോ ഏകദിവസം വേസ്സഭും ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ സത്ഥു ഞാണസമ്പത്തിം നിസ്സായ പസന്നമാനസോ ഞാണം ഉദ്ദിസ്സ പുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ബേലട്ഠാനികോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ കോസലരട്ഠേ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ അലസോ കായദള്ഹിബഹുലോ ഫരുസവാചോ അഹോസി, സമണധമ്മേ ചിത്തം ന ഉപ്പാദേസി. അഥ നം ഭഗവാ ഞാണപരിപാകം ഓലോകേത്വാ -

൧൦൧.‘‘ഹിത്വാ ഗിഹിത്തം അനവോസിതത്തോ, മുഖനങ്ഗലീ ഓദരികോ കുസീതോ;
മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ, പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ’’തി.
-

ഇമായ ഓഭാസഗാഥായ സംവേജേസി. സോ സത്ഥാരം പുരതോ നിസിന്നം വിയ ദിസ്വാ തഞ്ച ഗാഥം സുത്വാ സംവേഗജാതോ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൪.൧൪-൧൯) -

“കണികാരംവ ജോതന്തം, നിസിന്നം പബ്ബതന്തരേ;
ഓഭാസേന്തം ദിസാ സബ്ബാ, ഓസധിം വിയ താരകം.

“തയോ മാണവകാ ആസും, സകേ സിപ്പേ സുസിക്ഖിതാ;
ഖാരിഭാരം ഗഹേത്വാന, അന്വേന്തി മമ പച്ഛതോ.

“പുടകേ സത്ത പുപ്ഫാനി, നിക്ഖിത്താനി തപസ്സിനാ;
ഗഹേത്വാ താനി ഞാണമ്ഹി, വേസ്സഭുസ്സാഭിരോപയിം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഞാണപൂജായിദം ഫലം.

“ഏകൂനതിംസകപ്പമ്ഹി, വിപുലാഭസനാമകോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥു ഓവാദം പടിപൂജേന്തോ ബ്യതിരേകമുഖേന ച അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി.

തത്ഥ **ഹിത്വാ ഗിഹിത്ത**ന്തി ഗഹട്ഠഭാവം പരിച്ചജിത്വാ പബ്ബജിത്വാതി അത്ഥോ. **അനവോസിതത്തോ**തി അനുരൂപം അവോസിതത്തോ, യദത്ഥം സാസനേ പബ്ബജന്തസ്സ അനുരൂപപരിഞ്ഞാദീനം അതീരിതത്താ അപരിയോസിതഭാവോ അകതകരണീയോതി അത്ഥോ. അഥ വാ **അനവോസിതത്തോ**തി അനുഅവോസിതസഭാവോ, വിസുദ്ധീനം മഗ്ഗാനഞ്ച അനുപടിപാടിയാ വസിതബ്ബവാസസ്സ അകതാവീ, ദസസു അരിയവാസേസു അവുസിതവാതി അത്ഥോ. മുഖസങ്ഖാതം നങ്ഗലം ഇമസ്സ അത്ഥീതി **മുഖനങ്ഗലീ**. നങ്ഗലേന വിയ പഥവിം പരേസു ഫരുസവാചപ്പയോഗേന അത്താനം ഖനന്തോതി അത്ഥോ. **ഓദരികോ**തി ഉദരേ പസുതോ ഉദരപോസനതപ്പരോ. **കുസീതോ**തി അലസോ, ഭാവനം അനനുയുഞ്ജന്തോ. ഏവംഭൂതസ്സ നിപ്ഫത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **“മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ, പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ”**തി. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഏത്ഥ ച യഥാ പബ്ബജിത്വാ അനവോസിതാദിസഭാവതായ പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ, ന ഏവം മാദിസോ പണ്ഡിതോ. തബ്ബിപരീതസഭാവതായ പന സമ്മാപടിപത്തിയാ മത്ഥകം പാപിതത്താ പരിനിബ്ബായതീതി ബ്യതിരേകമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസീതി ദട്ഠബ്ബന്തി.

ബേലട്ഠാനികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. സേതുച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**മാനേന വഞ്ചിതാസേ**തി ആയസ്മതോ സേതുച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ തിസ്സസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം തിസ്സം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സുമധുരം പനസഫലം അഭിസങ്ഖതം നാളികേരസാളവം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അഞ്ഞതരസ്സ

മണ്ഡലികരഞ്ഞോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സേതുച്ഛോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ പിതരി മതേ രജ്ജേ പതിട്ഠിതോ ഉസ്സാഹസത്തീനം അഭാവേന രാജകിച്ചാനി വിരാധേന്തോ രജ്ജം പരഹത്ഥഗതം കത്വാ ദുക്ഖപ്പത്തിയാ സംവേഗജാതോ ജനപദചാരികം ചരന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ പരികമ്മം കരോന്തോ തദഹേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൮.൧൧-൧൩) -

“തിസ്സസ്സ ഖോ ഭഗവതോ, പുബ്ബേ ഫലമദാസഹം;
നാളികേരഞ്ച പാദാസിം, ഖജ്ജകം അഭിസമ്മതം.

“ബുദ്ധസ്സ തമഹം ദത്വാ, തിസ്സസ്സ തു മഹേസിനോ;
മോദാമഹം കാമകാമീ, ഉപപജ്ജിം യമിച്ഛകം.

“ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“ഇതോ തേരസകപ്പമ്ഹി, രാജാ ഇന്ദസമോ അഹു;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ കിലേസേ ഗരഹന്തോ -

൩൯. “മാനേന വഞ്ചിതാസേ, സങ്ഖാരേസു സംകിലിസ്സമാനാസേ;
ലാഭാലാഭേന മഥിതാ, സമാധിം നാധിഗച്ഛന്തീ”തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **മാനേന വഞ്ചിതാസേ**തി “സേയ്യോഹമസ്മീ”തിആദിനയപ്പവത്തേന മാനേന അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനാദിവസേന കുസലഭണ്ഡച്ഛേദനേന വിപ്പലദ്ധാ. **സങ്ഖാരേസു സംകിലിസ്സമാനാസേ**തി അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ചക്ഖാദീസു ചേവ രൂപാദീസു ച സങ്ഖതധമ്മേസു സംകിലിസ്സമാനാ, “ഏതം മമ, ഏസോഹമസ്മി, ഏസോ മേ അത്താ”തി തംനിമിത്തം തണ്ഹാഗാഹാദിവസേന സംകിലേസം ആപജ്ജമാനാ. **ലാഭാലാഭേന മഥിതാ**തി പത്തചീവരാദീനഞ്ചേവ വത്ഥാദീനഞ്ച ലാഭേന തേസംയേവ ച അലാഭേന തംനിമിത്തം ഉപ്പന്നേഹി അനുനയപടിഘേഹി മഥിതാ മദ്ദിതാ അഭിഭൂതാ. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അവസിട്ഠലോകധമ്മാനമ്പേത്ഥ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സമാധിം നാധിഗച്ഛന്തീ**തി തേ ഏവരൂപാ പുഗ്ഗലാ സമാധിം സമഥവിപസ്സനാവസേന ചിത്തേകഗ്ഗതം കദാചിപി ന വിന്ദന്തി ന പടിലഭന്തി ന പാപുണന്തി സമാധിസംവത്തനികാനം ധമ്മാനം അഭാവതോ, ഇതരേസഞ്ച ഭാവതോ. ഇധാപി യഥാ മാനാദീഹി അഭിഭൂതാ അവിദ്ദസുനോ സമാധിം നാധിഗച്ഛന്തി, ന ഏവം വിദ്ദസുനോ. തേ പന മാദിസാ തേഹി അനഭിഭൂതാ സമാധിം അധിഗച്ഛന്തേവാതി ബ്യതിരേകമുഖേന അഞ്ഞാബ്യാകരണന്തി വേദിതബ്ബം.

സേതുച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. ബന്ധുരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നാഹം ഏതേന അത്ഥികോ**തി ആയസ്മതോ ബന്ധുരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ അഞ്ഞതരസ്സ രഞ്ഞോ അന്തേപുരേ ഗോപകോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം സപരിസം രാജങ്ഗണേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കണവേരപുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ സസങ്ഘം ലോകനായകം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സീലവതീനഗരേ സേട്ഠിപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ബന്ധുരോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന സാവത്ഥിയം ഗതോ ഉപാസകേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗതോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഞാണസ്സ പരിപാകത്താ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൭-൧൨) -

“സിദ്ധത്ഥോ നാമ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
പുരക്ഖതോ സാവകേഹി, നഗരം പടിപജ്ജഥ.

“രഞ്ഞോ അന്തേപുരേ ആസിം, ഗോപകോ അഭിസമ്മതോ;
പാസാദേ ഉപവിട്ഠോഹം, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“കണവേരം ഗഹേത്വാന, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ സമോകിരിം;
ബുദ്ധസ്സ വിസും കത്വാന, തതോ ഭിയ്യോ സമോകിരിം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“സത്താസീതിമ്ഹിതോ കപ്പേ, ചതുരാസും മഹിദ്ധികാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ കതഞ്ഞുഭാവേ ഠത്വാ അത്തനോ ഉപകാരസ്സ രഞ്ഞോ പച്ചുപകാരം കാതും സീലവതീനഗരം ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ധമ്മം ദേസേന്തോ സച്ചാനി പകാസേസി. രാജാ സച്ചപരിയോസാനേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ അത്തനോ നഗരേ സുദസ്സനം നാമ മഹന്തം വിഹാരം കാരേത്വാ ഥേരസ്സ നിയ്യാതേസി. മഹാലാഭസക്കാരോ അഹോസി. ഥേരോ വിഹാരം സബ്ബഞ്ച ലാഭസക്കാരം സങ്ഘസ്സ നിയ്യാതേത്വാ സയം പുരിമനിയാമേനേവ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ യാപേന്തോ കതിപാഹം തത്ഥ വസിത്വാ സാവത്ഥിം ഗന്തുകാമോ അഹോസി. ഭിക്ഖൂ, “ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഇധേവ വസഥ, സചേ പച്ചയേഹി വേകല്ലം, മയം തം പരിപൂരേസ്സാമാ”തി ആഹംസു. ഥേരോ, “ന മയ്ഹം, ആവുസോ, ഉള്ളാരേഹി പച്ചയേഹി അത്ഥോ അത്ഥി, ഇതരീതരേഹി പച്ചയേഹി യാപേമി, ധമ്മരസേനേവമ്ഹി തിത്തോ”തി ദസ്സേന്തോ -

**൧൦൩.** “നാഹം ഏതേന അത്ഥികോ, സുഖിതോ ധമ്മരസേന തപ്പിതോ;
പിത്വാ രസഗ്ഗമുത്തമം, ന ച കാഹാമി വിസേന സന്ഥവ”ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **നാഹം ഏതേന അത്ഥികോ**തി യേന മം തുമ്ഹേ തപ്പേതുകാമാ ‘‘പരിപൂരേസ്സാമാ’’തി വദഥ, ഏതേന ആമിസലാഭേന പച്ചയാമിസരസേന നാഹം അത്ഥികോ, മയ്ഹം ഏതേന അത്ഥോ നത്ഥി, സന്തുട്ഠി പരമം സുഖന്തി ഇതരീതരേഹേവ പച്ചയേഹി യാപേമീതി അത്ഥോ. ഇദാനി തേന അനത്ഥികഭാവേ പധാനകാരണം ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘സുഖിതോ ധമ്മരസേന തപ്പിതോ’’**തി. സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മരസേന ചേവ നവവിധലോകുത്തരധമ്മരസേന ച തപ്പിതോ പീണിതോ സുഖിതോ ഉത്തമേന സുഖേന സുഹിതോതി അത്ഥോ. **പിത്വാ രസഗ്ഗമുത്തമ**ന്തി സബ്ബരസേസു അഗ്ഗം സേട്ഠം തതോയേവ ഉത്തമം യഥാവുത്തം ധമ്മരസം പിവിത്വാ ഠിതോ, തേനാഹ - ‘‘സബ്ബരസം ധമ്മരസോ ജിനാതീ’’തി (ധ॰ പ॰ ൩൫൪). **ന ച കാഹാമി വിസേന സന്ഥവ**ന്തി ഏവരൂപം രസുത്തമം ധമ്മരസം പിവിത്വാ ഠിതോ വിസേന വിസസദിസേന വിസരസേന സന്ഥവം സംസഗ്ഗം ന കരിസ്സാമി, തഥാകരണസ്സ കാരണം നത്ഥീതി അത്ഥോ.

ബന്ധുരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൪. ഖിതകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ലഹുകോ വത മേ കായോ**തി ആയസ്മതോ ഖിതകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ യക്ഖസേനാപതി ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം യക്ഖസമാഗമേ നിസിന്നോ സത്ഥാരം അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. തസ്സ സത്ഥാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പവേദേന്തോ അപ്ഫോടേന്തോ ഉട്ഠഹിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **ഖിതകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ മഹിദ്ധികഭാവം സുത്വാ ‘‘ഇദ്ധിമാ ഭവിസ്സാമീ’’തി പുബ്ബഹേതുനാ ചോദിയമാനോ പബ്ബജിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ സമഥവിപസ്സനാസു കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൧-ൻ) -

‘‘പദുമോ നാമ നാമേന, ദ്വിപദിന്ദോ നരാസഭോ;
പവനാ അഭിനിക്ഖമ്മ, ധമ്മം ദേസേതി ചക്ഖുമാ.

‘‘യക്ഖാനം സമയോ ആസി, അവിദൂരേ മഹേസിനോ;
യേന കിച്ചേന സമ്പത്താ, അജ്ഝാപേക്ഖിംസു താവദേ.

‘‘ബുദ്ധസ്സ ഗിരമഞ്ഞായ, അമതസ്സ ച ദേസനം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, അപ്ഫോടേത്വാ ഉപട്ഠഹിം.

‘‘സുചിണ്ണസ്സ ഫലം പസ്സ, ഉപട്ഠാനസ്സ സത്ഥുനോ;
തിംസകപ്പസഹസ്സേസു, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

‘‘ഊനതിംസേ കപ്പസതേ, സമലങ്കതനാമകോ;

സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സവിസേസം ഇദ്ധീസു വസീഭാവേന അനേകവിഹിതം ഇദ്ധിവിധം പച്ചനുഭോന്തോ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേന അനുസാസനീപാടിഹാരിയേന ച സത്താനം അനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ വിഹരതി. സോ ഭിക്ഖൂഹി, “കഥം ത്വം, ആവുസോ, ഇദ്ധി വളഞ്ജേസീ”തി പുട്ഠോ തമത്ഥം ആചിക്ഖന്തോ -

൧൦൪. “ലഹുകോ വത മേ കായോ, ഫുട്ഠോ ച പീതിസുഖേന വിപുലേന;
തൂലമിവ ഏരിതം മാലുതേന, പിലവതീവ മേ കായോ”തി. -

ഗാഥം അഭാസി. “ഉദാനവസേനാ”തിപി വദന്തിയേവ.

തത്ഥ **ലഹുകോ വത മേ കായോ**തി നീവരണാദിവിക്ഖമ്ഭനേന ചുദ്ദസവിധേന ചിത്തപരിദമനേന ചതുരിദ്ധിപാദകഭാവനായ സുട്ഠു ചിണ്ണവസീഭാവേന ച മേ രൂപകായോ സല്ലഹുകോ വത, യേന ദന്ധം മഹാഭൂതപച്ചയമ്പി നാമ ഇമം കരജകായം ചിത്തവസേന പരിണാമേമീതി അധിപ്പായോ. **ഫുട്ഠോ ച പീതിസുഖേന വിപുലേനാ**തി സബ്ബത്ഥകമേവ ഫരന്തേന മഹതാ ഉളാരേന പീതിസഹിതേന സുഖേന ഫുട്ഠോ ച മേ കായോതി യോജനാ. ഇദഞ്ച യഥാ കായോ ലഹുകോ അഹോസി, തം ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. സുഖസഞ്ഞോക്കമനേന ഹി സദ്ധിംയേവ ലഹുസഞ്ഞോക്കമനം ഹോതി. സുഖസ്സ ഫരണഞ്ചേത്ഥ തംസമുട്ഠാനരൂപവസേന ദട്ഠബ്ബം കഥം പന ചതുത്ഥജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ പീതിസുഖഫരണം, സമതിക്കന്തപീതിസുഖഞ്ഹി തന്തി ചേ? സച്ചമേതം, ഇദം പന ന ചതുത്ഥജ്ഝാനലക്ഖണവസേന വുത്തം, അഥ ഖോ പുബ്ബഭാഗവസേന. “പീതിസുഖേനാ”തി പന പീതിസഹിതസദിസേന സുഖേന, ഉപേക്ഖാ ഹി ഇധ സന്തസഭാവതായ ഞാണവിസേസയോഗതോ ച സുഖന്തി അധിപ്പേതം. തഥാ ഹി വുത്തം “സുഖസഞ്ഞഞ്ച ലഹുസഞ്ഞഞ്ച ഓക്കമതീ”തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൦൨). പാദകജ്ഝാനാരമ്മണേന രൂപകായാരമ്മണേന വാ ഇദ്ധിചിത്തേന സഹജാതം സുഖസഞ്ഞഞ്ച ലഹുസഞ്ഞഞ്ച ഓക്കമതി പവിസതി ഫുസതി സമ്പാപുണാതീതി അയമ്പി തത്ഥ അത്ഥോ. തഥാ ചാഹ അട്ഠകഥായം (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൧൨) - “സുഖസഞ്ഞാ നാമ ഉപേക്ഖാസമ്പയുത്താ സഞ്ഞാ. ഉപേക്ഖാ ഹി സന്തം സുഖന്തി വുത്തം സായേവ സഞ്ഞാ നീവരണേഹി ചേവ വിതക്കാദിപച്ചനീകേഹി ച വിമുത്തത്താ ലഹുസഞ്ഞാതിപി വേദിതബ്ബാ. തം ഓക്കന്തസ്സ പനസ്സ കരജകായോപി തൂലപിചു വിയ സല്ലഹുകോ ഹോതി. സോ ഏവം വാതക്ഖിത്തതൂലപിചുനോ വിയ സല്ലഹുകേന ദിസ്സമാനേന കായേന ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛതീ”തി. തേനാഹ **“തൂലമിവ ഏരിതം മാലുതേന, പിലവതീവ മേ കായോ”**തി. തസ്സത്ഥോ - യദാഹം ബ്രഹ്മലോകം അഞ്ഞം വാ ഇദ്ധിയാ ഗന്തുകാമോ ഹോമി, തദാ മാലുതേന വായുനാ ഏരിതം ചിത്തം തൂലപിചു വിയ ആകാസം ലങ്ഘന്തോയേവ മേ കായോ ഹോതീതി.

ഖിതകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. മലിതവമ്ഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഉക്കണ്ഠിതോ**തി ആയസ്മതോ മലിതവമ്ഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹിമവന്തതോ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം ജാതസ്സരേ സകുണോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, പദുമുത്തരോ ഭഗവാ തം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ജാതസ്സരതീരേ ചങ്കമതി. സകുണോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സരേ കുമുദാനി ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കുരുകച്ഛനഗരേ അഞ്ഞതരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **മലിതവമ്ഭോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പച്ഛാഭൂമഹാഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ വിഹരതി. തസ്സ ച അയം സഭാവോ, യത്ഥ ഭോജനസപ്പായോ ദുല്ലഭോ, ഇതരേ സുലഭാ, തതോ ന പക്കമതി. യത്ഥ പന ഭോജനസപ്പായോ സുലഭോ, ഇതരേ ദുല്ലഭാ, തത്ഥ ന വസതി പക്കമതേവ. ഏവം വിഹരന്തോ ച ഹേതുസമ്പന്നതായ മഹാപുരിസജാതികതായ ച നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൭൧-൭൭) -

"ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ , മഹാജാതസ്സരോ അഹു;
പദുമുപ്പലസഞ്ഛന്നോ, പുണ്ഡരീകസമോത്ഥടോ.

"കുകുത്ഥോ നാമ നാമേന, തത്ഥാസിം സകുണോ തദാ;
സീലവാ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ, പുഞ്ഞാപുഞ്ഞേസു കോവിദോ.

"പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
ജാതസ്സരസ്സാവിദൂരേ, സഞ്ചരിത്ഥ മഹാമുനി.

"ജലജം കുമുദം ഛേത്വാ, ഉപനേസിം മഹേസിനോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, പടിഗ്ഗഹി മഹാമുനി.

"തഞ്ച ദാനം ദദിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
കപ്പാനം സതസഹസ്സം, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

"സോളസേതോ കപ്പസതേ, ആസും വരുണനാമകാ;
അട്ഠ ഏതേ ജനാധിപാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉദാനേന്തോ -

൧൬൭. "ഉക്കണ്ഠിതോപി ന വസേ, രമമാനോപി പക്കമേ;
ന ത്വേവാനത്ഥസംഹിതം, വസേ വാസം വിചക്ഖണോ"തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഉക്കണ്ഠിതോപി ന വസേ**തി യസ്മിം ആവാസേ വസന്തസ്സ മേ ഭോജനസപ്പായാലാഭേന അധികുസലേസു ധമ്മേസു ഉക്കണ്ഠാ അനഭിരതി ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ ഉക്കണ്ഠിതോപി വസാമിയേവ ഇതരസപ്പായലാഭേന ന പക്കമേ ന പക്കമാമി. **ന വസേ**തി ഏത്ഥ ന-കാരേനപി പക്കമേതിപദം സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **രമമാനോപി പക്കമേ**തി യസ്മിം പന ആവാസേ വസന്തസ്സ മേ

പച്ചയവേകല്ലാഭാവേന നത്ഥി ഉക്കണ്ഠാ, അഞ്ഞദത്ഥു അഭിരമാമി, ഏവം അഭിരമമാനോപി അവസേസസപ്പായാലാഭേന തതോ പക്കമേ, ന വസേയ്യം. ഏവം പടിപജ്ജന്തോവാഹം നചിരസ്സേവ സകത്ഥം പച്ചുപാദിന്തി. അയഞ്ചേത്ഥ അത്തപടിപത്തിപച്ചവേക്ഖണായം യോജനാ. പരസ്സ ഓവാദദാനേ പന വസേയ്യ ന പക്കമേയ്യാതി വിധാനവസേന യോജേതബ്ബം. **ന ത്വേവാനത്ഥസംഹിതം, വസേ വാസം വിചക്ഖണോതി** യസ്മിം ആവാസേ പച്ചയാ സുലഭാ , സമണധമ്മോ ന പാരിപൂരിം ഗച്ഛതി, യസ്മിഞ്ച ആവാസേ പച്ചയാ ദുല്ലഭാ, സമണധമ്മോപി പാരിപൂരിം ന ഗച്ഛതി, ഏവരൂപോ ആവാസോ ഇധ അനത്ഥസംഹിതോ നാമ അവഡ്ഢിസഹിതോതി കത്വാ. ഏവരൂപം വാസം വിചക്ഖണോ വിഞ്ഞുജാതികോ സകത്ഥം പരിപൂരേതുകാമോ നത്വേവ വസേയ്യ. യത്ഥ പന പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതോ ആവാസോ ലബ്ഭതി, സത്തപി സപ്പായാ ലബ്ഭന്തി, തത്ഥേവ വസേയ്യാതി അത്ഥോ.

മലിതവമ്ഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. സുഹേമന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സാ**തി ആയസ്മതോ സുഹേമന്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ദ്വാനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വനചരോ ഹുത്വാ വനേ വസതി, തം അനുഗ്ഗഹിതും ഭഗവാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തസ്സ ആസന്നേ ഠാനേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ സുഗന്ധാനി പുന്നാഗപുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ ഭഗവന്തം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പാരിയന്തദേസേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സുഹേമന്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സങ്കസ്സനഗരേ മിഗദായേ വിഹരന്തം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ തേപിടകോ ഹുത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ പടിസമ്ഭിദാപത്തോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൫.൪൫-൫൦) -

> ‘‘കാനനം വനമോഗയ്ഹ, വസാമി ലുദ്ദകോ അഹം;
> പുന്നാഗം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠം അനുസ്സരിം.
>
> ‘‘തം പുപ്ഫം ഓചിനിത്വാന, സുഗന്ധം ഗന്ധിതം സുഭം;
> ഥൂപം കരിത്വാ പുലിനേ, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.
>
> ‘‘ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.
>
> ‘‘ഏകമ്ഹി നവുതേ കപ്പേ, ഏകോ ആസിം തമോനുദോ;
> സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഏവം ചിന്തേസി - "മയാ ഖോ യം സാവകേന പത്തബ്ബം, തം അനുപ്പത്തം, യംനൂനാഹം ഇദാനി ഭിക്ഖൂനം അനുഗ്ഗഹം കരേയ്യ"ന്തി. ഏവം ചിന്തേത്വാ പഭിന്നപടിസമ്ഭിദതായ അകിലാസുതായ ച അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതേ ഭിക്ഖൂ യഥാരഹം ഓവദന്തോ അനുസാസന്തോ കങ്ഖം ഛിന്ദന്തോ ധമ്മം കഥേന്തോ കമ്മട്ഠാനം നിഗ്ഗുമ്ബം നിജ്ജടം കത്വാ ആചിക്ഖന്തോ വിഹരതി. അഥേകദിവസം അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതാനം ഭിക്ഖൂനം വിഞ്ഞൂനഞ്ച പുഗ്ഗലാനം വിസേസം ആചിക്ഖന്തോ -

**൭൦൩.**"സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സ, സതലക്ഖണധാരിനോ;
ഏകങ്ഗദസ്സീ ദുമ്മേധോ, സതദസ്സീ ച പണ്ഡിതോ"തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സതലിങ്ഗസ്സാ**തി ലീനമത്ഥം ഗമേന്തീതി ലിങ്ഗാനി, അത്ഥേസു സദ്ദസ്സ പവത്തിനിമിത്താനി, താനി പന സതം അനേകാനി ലിങ്ഗാനി ഏതസ്സാതി സതലിങ്ഗോ. അനേകത്ഥോ ഹി ഇധ സതസദ്ദോ, "സതം സഹസ്സ"ന്തിആദീസു വിയ ന സങ്ഖ്യാവിസേസത്ഥോ തസ്സ സതലിങ്ഗസ്സ. **അത്ഥസ്സാ**തി ഞേയ്യസ്സ, ഞേയ്യഞ്ഹി ഞാണേന അരണീയതോ "അത്ഥോ"തി വുച്ചതി. സോ ച ഏകോപി അനേകലിങ്ഗോ, യഥാ "സക്കോ പുരിന്ദദോ മഘവാ"തി, "പഞ്ഞാ വിജ്ജാ മേധാ ഞാണ"ന്തി ച. യേന ലിങ്ഗേന പവത്തിനിമിത്തേന താവതിംസാധിപതിമ്ഹി ഇന്ദസദ്ദോ പവത്തോ, ന തേന തത്ഥ സക്കാദിസദ്ദാ പവത്താ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേന. തഥാ യേന സമ്മാദിട്ഠിമ്ഹി പഞ്ഞാസദ്ദോ പവത്തോ, ന തേന വിജ്ജാദിസദ്ദാ. തേന വുത്തം "സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സാ"തി.

**സതലക്ഖണധാരിനോ**തി അനേകലക്ഖണവതോ. ലക്ഖീയതി ഏതേനാതി ലക്ഖണം, പച്ചയഭാവിനോ അത്ഥസ്സ അത്തനോ ഫലം പടിച്ച പച്ചയഭാവോ, തേന ഹി സോ അയം ഇമസ്സ കാരണന്തി ലക്ഖീയതി. സോ ച ഏകസ്സേവ അത്ഥസ്സ അനേകപ്പഭേദോ ഉപലബ്ഭതി , തേനാഹ "സതലക്ഖണധാരിനോ"തി. അഥ വാ ലക്ഖീയന്തീതി ലക്ഖണാനി, തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ സങ്ഖതതാദയോ പകാരവിസേസാ തേ പന അത്ഥതോ അവത്ഥാവിസേസാ വേദിതബ്ബാ. തേ ച പന തേസം അനിച്ചതാദിസാമഞ്ഞലക്ഖണം ലിങ്ഗേന്തി ഞാപേന്തീതി "ലിങ്ഗാനീ"തി ച വുച്ചന്തി. തസ്സിമേ ആകാരാ, യസ്മാ ഏകസ്സാപി അത്ഥസ്സ അനേകേ ഉപലബ്ഭന്തി. തേന വുത്തം "സതലിങ്ഗസ്സ അത്ഥസ്സ, സതലക്ഖണധാരിനോ"തി. തേനാഹ ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി - "സബ്ബേ ധമ്മാ സബ്ബാകാരേന ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീ"തി (മഹാനി॰ ൧൫൬; ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൫).

**ഏകങ്ഗദസ്സീ ദുമ്മേധോ**തി ഏവം അനേകലിങ്ഗേ അനേകലക്ഖണേ അത്ഥേ യോ തത്ഥ ഏകങ്ഗദസ്സീ അപുഥുപഞ്ഞതായ ഏകലിങ്ഗമത്തം ഏകലക്ഖണമത്തഞ്ച ദിസ്വാ അത്തനാ ദിട്ഠമേവ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി അഭിനിവിസ്സ "മോഘമഞ്ഞ"ന്തി ഇതരം പടിക്ഖിപതി, ഹത്ഥിദസ്സനകഅന്ധോ വിയ ഏകങ്ഗഗാഹീ **ദുമ്മേധോ** ദുപ്പഞ്ഞോ തത്ഥ വിജ്ജമാനാനംയേവ പകാരവിസേസാനം അജാനനതോ മിച്ഛാ അഭിനിവിസനതോ ച. **സതദസ്സീ ച പണ്ഡിതോ**തി പണ്ഡിതോ പന തത്ഥ വിജ്ജമാനേ അനേകേപി പകാരേ അത്തനോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ സബ്ബസോ പസ്സതി. യോ വാ തത്ഥ ലബ്ഭമാനേ അനേകേ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അത്തനാപി പസ്സതി, അഞ്ഞേസമ്പി ദസ്സേതി പകാസേതി, സോ **പണ്ഡിതോ** വിചക്ഖണോ അത്ഥേസു കുസലോ നാമാതി.

ഏവം ഥേരോ ഉക്കംസഗതം അത്തനോ പടിസമ്ഭിദാസമ്പത്തിം ഭിക്ഖൂനം വിഭാവേസി.

സുഹേമന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. ധമ്മസവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പബ്ബജിം തുലയിത്വാനാ**തി ആയസ്മതോ ധമ്മസവത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സുവച്ഛോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഘരാവാസേ ദോസം ദിസ്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ പബ്ബതന്തരേ അസ്സമം കാരേത്വാ ബഹൂഹി താപസേഹി സദ്ധിം വസി. അഥസ്സ കുസലബീജം രോപേതുകാമോ പദുമുത്തരോ ഭഗവാ അസ്സമസമീപേ ആകാസേ ഠത്വാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേസി. സോ തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പൂജേതുകാമോ നാഗപുപ്ഫാനി ഓചിനാപേസി. സത്ഥാ, ''അലം ഇമസ്സ താപസസ്സ ഏത്തകം കുസലബീജ''ന്തി പക്കാമി. സോ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ സത്ഥു ഗമനമഗ്ഗം ഓകിരിത്വാ ചിത്തം പസാദേന്തോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ധമ്മസവോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ ഘരാവാസേ ആദീനവം പബ്ബജ്ജായ ആനിസംസഞ്ച ദിസ്വാ ദക്ഖിണാഗിരിസ്മിം വിഹരന്തം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൯൯-൪൭) -

''സുവച്ഛോ നാമ നാമേന, ബ്രാഹ്മണോ മന്തപാരഗൂ;
പുരക്ഖതോ സസിസ്സേഹി, വസതേ പബ്ബതന്തരേ.

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമുദ്ധരിതുകാമോ സോ, ആഗച്ഛി മമ സന്തികം.

''വേഹാസമ്ഹി ചങ്കമതി, ധൂപായതി ജലതേ തഥാ;
ഹാസം മമം വിദിത്വാന, പക്കാമി പാചിനാമുഖോ.

''തഞ്ച അച്ഛരിയം ദിസ്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
നാഗപുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, ഗതമഗ്ഗമ്ഹി ഓകിരിം.

''സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫം ഓകിരിം അഹം;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദുഗ്ഗതിം നുപപജ്ജഹം.

''ഏകതിംസേ കപ്പസതേ, രാജാ ആസി മഹാരഹോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോമനസ്സപ്പത്തോ ഉദാനവസേന -

൧൪൭പബ്ബജിം തുലയിത്വാന, അഗാരസ്മാനഗാരിയം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **പബ്ബജിം തുലയിത്വാനാ**തി ''സമ്ബാധോ ഘരാവാസോ രജാപഥോ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൧; മ॰ നി॰ ൨.൧൦; സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) ഘരാവാസേ, ''അപ്പസ്സാദാ കാമാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ''തിആദിനാ (പാചി॰ ൪൧൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൭൭) കാമേസു ആദീനവം തപ്പടിപക്ഖതോ നേക്ഖമ്മേ ച ആനിസംസം തുലഭൂതായ പഞ്ഞായ വിചാരേത്വാ വീമംസിത്വാതി അത്ഥോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

ധമ്മസവത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. ധമ്മസവപിതുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സ വീസവസ്സസതികോ**തി ആയസ്മതോ ധമ്മസവപിതുത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭൂതഗണേ നാമ പബ്ബതേ വിഹരന്തം പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ തിണസൂലപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ദാരപരിഗ്ഗഹം കത്വാ ധമ്മസവം നാമ പുത്തം ലഭിത്വാ തസ്മിം പബ്ബജിതേ സയമ്പി വീസവസ്സസതികോ ഹുത്വാ, ''മമ പുത്തോ താവ തരുണോ പബ്ബജി , അഥ കസ്മാ നാഹം പബ്ബജിസ്സാമീ''തി സഞ്ജാതസംവേഗോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൩൬-൩൮) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, ഭൂതഗണോ നാമ പബ്ബതോ;
വസതേകോ ജിനോ തത്ഥ, സയമ്ഭൂ ലോകനിസ്സടോ.

''തിണസൂലം ഗഹേത്വാന, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം;
ഏകൂനസതസഹസ്സം, കപ്പം ന വിനിപാതികോ.

''ഇതോ ഏകാദസേ കപ്പേ, ഏകോസിം ധരണീരുഹോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സഞ്ജാതസോമനസ്സോ ഉദാനേന്തോ -

൧൪൮''സ വീസവസ്സസതികോ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തഥ **സ വീസവസ്സസതികോ**തി സോ വീസംവസ്സസതികോ, സോ അഹം ജാതിയാ വീസാധികവസ്സസതികോ സമാനോ. **പബ്ബജി**ന്തി പബ്ബജ്ജം ഉപഗച്ഛിം. സേസം വുത്തനയമേവ. ഇദമേവ ച ഇമസ്സ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

ധമ്മസവപിതുത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. സങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ന നൂനായം പരമഹിതാനുകമ്പിനോ**തി ആയസ്മതോ സങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോപി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം പബ്ബതപാദേ വസന്തേ സത്ത പച്ചേകസമ്ബുദ്ധേ ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കദമ്ബപുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **സങ്ഘരക്ഖിതോ**തി നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും സഹായം കത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. ഥേരസ്സ വസനട്ഠാനതോ അവിദൂരേ വനഗുമ്ബേ ഏകാ മിഗീ വിജായിത്വാ തരുണം ഛാപം രക്ഖന്തീ ഛാതജ്ഝത്താപി പുത്തസിനേഹേന ദൂരേ ഗോചരായ ന ഗച്ഛതി, ആസന്നേ ച തിണോദകസ്സ അലാഭേന കിലമതി. തം ദിസ്വാ ഥേരോ, ''അഹോ വതായം ലോകോ തണ്ഹാബന്ധനബദ്ധോ മഹാദുക്ഖം അനുഭവതി, ന തം ഛിന്ദിതും സക്കോതീ''തി സംവേഗജാതോ തമേവ അങ്കുസം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ၁.၁၅.၄၈-၅၂) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, കുക്കുടോ നാമ പബ്ബതോ;
തമ്ഹി പബ്ബതപാദമ്ഹി, സത്ത ബുദ്ധാ വസന്തി തേ.

''കദമ്ബം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, ദീപരാജംവ ഉഗ്ഗതം;
ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, സത്ത ബുദ്ധേ സമോകിരിം.

''ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, സത്താസും പുപ്ഫനാമകാ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലാ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ ദുതിയകം ഭിക്ഖും മിച്ഛാവിതക്കബഹുലം വിഹരന്തം ഞത്വാ തമേവ മിഗിം ഉപമം കരിത്വാ തം ഓവദന്തോ -

၁၀၈. ''ന നൂനായം പരമഹിതാനുകമ്പിനോ, രഹോഗതോ അനുവിഗണേതി സാസനം;

തഥാഹയം വിഹരതി പാകതിന്ദ്രിയോ, മിഗീ യഥാ തരുണജാതികാ വനേ"തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ന നൂനായന്തി** **ന**-ഇതി പടിസേധേ നിപാതോ. **നൂനാതി** പരിവിതക്കേ. നൂന അയന്തി പദച്ഛേദോ. **പരമഹിതാനുകമ്പിനോതി** പരമം അതിവിയ, പരമേന വാ അനുത്തരേന ഹിതേന സത്തേ അനുകമ്പനസീലസ്സ ഭഗവതോ. **രഹോഗതോതി** രഹസി ഗതോ, സുഞ്ഞാഗാരഗതോ കായവിവേകയുത്തോതി അത്ഥോ. **അനുവിഗണേതീതി** ഏത്ഥ "ന നൂനാ"തി പദദ്വയം ആനേത്വാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം "നാനുവിഗണേതി നൂനാ"തി, ന ചിന്തേസി മഞ്ഞേ, "നാനുയുഞ്ജതീ"തി തക്കേമീതി അത്ഥോ. **സാസനന്തി** പടിപത്തിസാസനം, ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനഭാവനന്തി അധിപ്പായോ . **തഥാ ഹീതി** തേനേവ കാരണേന, സത്ഥു സാസനസ്സ അനനുയുഞ്ജനതോ ഏവ. **അയന്തി** അയം ഭിക്ഖു. **പാകതിന്ദ്രിയോതി** മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം യഥാസകം വിസയേസു വിസ്സജ്ജനതോ സഭാവഭൂതഇന്ദ്രിയോ , അസംവുതചക്ഖുദ്വാരാദികോതി അത്ഥോ. യസ്സ തണ്ഹാസങ്ഗസ്സ അച്ഛിന്നതായ സോ ഭിക്ഖു പാകതിന്ദ്രിയോ വിഹരതി, തസ്സ ഉപമം ദസ്സേന്തോ **"മിഗീ യഥാ തരുണജാതികാ വനേ"**തി ആഹ. യഥാ അയം തരുണസഭാവാ മിഗീ പുത്തസ്നേഹസ്സ അച്ഛിന്നതായ വനേ ദുക്ഖം അനുഭവതി, ന തം അതിവത്തതി, ഏവമയമ്പി ഭിക്ഖു സങ്ഗസ്സ അച്ഛിന്നതായ പാകതിന്ദ്രിയോ വിഹരന്തോ വട്ടദുക്ഖം നാതിവത്തതീതി അധിപ്പായോ. "തരുണവിജാതികാ"തി വാ പാഠോ. അഭിനവപ്പസുതാ ബാലവച്ഛാതി അത്ഥോ. തം സുത്വാ സോ ഭിക്ഖു സഞ്ജാതസംവേഗോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി.

സങ്ഘരക്ഖിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൧൦. ഉസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**നഗാ നഗഗ്ഗേസു സുസംവിരൂള്ഹാതി** ആയസ്മതോ ഉസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയാനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ദിബ്ബപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സാ പുപ്ഫപൂജാ സത്താഹം പുപ്ഫമണ്ഡപാകാരേന അട്ഠാസി. ദേവമനുസ്സാനം മഹാസമാഗമോ അഹോസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **ഉസഭോതി** നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ സത്ഥരി ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ അരഞ്ഞേ പബ്ബതപാദേ വിഹരതി. തേന ച സമയേന പാവുസകാലമേഘേ അഭിപ്പവുട്ഠേ പബ്ബതസിഖരേസു രുക്ഖഗച്ഛലതായ ഘനപണ്ണസഞ്ഛന്നാ ഹോന്തി . അഥേകദിവസം ഥേരോ ലേണതോ നിക്ഖമിത്വാ തം വനരാമണേയ്യകം പബ്ബതരാമണേയ്യകഞ്ച ദിസ്വാ യോനിസോമനസികാരവസേന "ഇമേപി നാമ രുക്ഖാദയോ അചേതനാ ഉതുസമ്പത്തിയാ വഡ്ഢിം പാപുണന്തി, അഥ കസ്മാ നാഹം ഉതുസപ്പായം ലഭിത്വാ ഗുണേഹി വഡ്ഢിം പാപുണിസ്സാമീ"തി ചിന്തേന്തോ -

൧൧൦.നഗാ നഗഗ്ഗേസു സുസംവിരൂള്ഹാ, ഉദഗ്ഗമേഘേന നവേന സിത്താ;
വിവേകകാമസ്സ അരഞ്ഞസഞ്ഞിനോ, ജനേതി ഭിയ്യോ ഉസഭസ്സ
കല്യത''ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **നഗാ**തി രുക്ഖാ, ''നാഗാ''തി കേചി വദന്തി, നാഗരുക്ഖാതി അത്ഥോ. **നഗഗ്ഗേസൂ**തി പബ്ബതസിഖരേസു. **സുസംവിരൂള്ഹാ**തി സുട്ഠു സമന്തതോ വിരൂള്ഹമൂലാ ഹുത്വാ പരിതോ ഉപരി ച സമ്മദേവ സഞ്ജാതസാഖഗ്ഗപല്ലവപ്പസാഖാതി അത്ഥോ. **ഉദഗ്ഗമേഘേന നവേന സിത്താ**തി പഠമുപ്പന്നേന ഉളാരേന മഹതാ പാവുസമേഘേന അഭിപ്പവുട്ഠാ. **വിവേകകാമസ്സാ**തി കിലേസവിവിത്തം ചിത്തവിവേകം ഇച്ഛന്തസ്സ, അരഞ്ഞവാസേന താവ കായവിവേകോ ലദ്ധോ, ഇദാനി ഉപധിവിവേകാധിഗമസ്സ നിസ്സയഭൂതോ ചിത്തവിവേകോ ലദ്ധബ്ബോതി തം പത്ഥയമാനസ്സ, ജാഗരിയം അനുയുഞ്ജന്തസ്സാതി അത്ഥോ, തേനാഹ **''അരഞ്ഞസഞ്ഞിനോ''**തി. അരഞ്ഞവാസോ നാമ സത്ഥാരാ വണ്ണിതോ ഥോമിതോ. സോ ച ഖോ യാവദേവ സമഥവിപസ്സനാഭാവനാപാരിപൂരിയാ, തസ്മാ സാ മയാ ഹത്ഥഗതാ കാതബ്ബാതി ഏവം അരഞ്ഞഗതസഞ്ഞിനോ നേക്ഖമ്മസങ്കപ്പബഹുലസ്സാതി അത്ഥോ. **ജനേതീ**തി ഉപ്പാദേന്തി, പുഥുത്തേ ഹി ഇദം ഏകവചനം. കേചി പന ''ജനേന്തീ''തി പഠന്തി. **ഭിയ്യോ**തി ഉപരൂപരി. **ഉസഭസ്സാ**തി അത്താനമേവ പരം വിയ വദതി. **കല്യത**ന്തി കല്യഭാവം ചിത്തസ്സ കമ്മഞ്ഞതം ഭാവനായോഗ്യതം. സ്വായമത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഏവം ഥേരോ ഇമം ഗാഥം വദന്തോയേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൭.൨൭-൨൯) -

''ദേവപുത്തോ അഹം സന്തോ, പൂജയിം സിഖിനായകം;
മന്ദാരവേന പുപ്ഫേന, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

''സത്താഹം ഛദനം ആസി, ദിബ്ബം മാലം തഥാഗതേ;
സബ്ബേ ജനാ സമാഗന്ത്വാ, നമസ്സിംസു തഥാഗതം.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ഇതോ ച ദസമേ കപ്പേ, രാജാഹോസിം ജുതിന്ധരോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.
അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസീതി.

ഉസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏകാദസമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൧൨. ദ്വാദസമവഗ്ഗോ

### ൧. ജേന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ദുപ്പബ്ബജ്ജം വേ ദുരധിവാസാ ഗേഹാ**തി ആയസ്മതോ ജേന്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. സോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കിംകിരാതപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ജേന്തഗാമേ ഏകസ്സ മണ്ഡലികരാജസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ജേന്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ദഹരകാലേയേവ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ പബ്ബജ്ജാനിന്നമാനസോ ഹുത്വാ പുന ചിന്തേസി - ''പബ്ബജ്ജാ നാമ ദുക്കരാ, ഘരാപി ദുരാവാസാ, ധമ്മോ ച ഗമ്ഭീരോ, ഭോഗാ ച ദുരധിഗമാ, കിം നു ഖോ കത്തബ്ബ''ന്തി ഏവം പന ചിന്താബഹുലോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണി. സുതകാലതോ പട്ഠായ പബ്ബജ്ജാഭിരതോ ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ സുഖായ പടിപദായ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞായ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൨൧-൨൪) -

''ദേവപുത്തോ അഹം സന്തോ, പൂജയിം സിഖിനായകം;
കക്കാരുപുപ്ഫം പഗ്ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസ്സ അഭിരോപയിം.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

''ഇതോ ച നവമേ കപ്പേ, രാജാ സത്തുത്തമോ അഹും;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖന്തോ, ''അസക്ഖിം വതാഹം ആദിതോ മയ്ഹം ഉപ്പന്നവിതക്കം ഛിന്ദിതു''ന്തി സോമനസ്സജാതോ വിതക്കസ്സ ഉപ്പന്നാകാരം തസ്സ ച സമ്മദേവ ഛിന്നതം ദസ്സേന്തോ -

൧൧൧. ''ദുപ്പബ്ബജ്ജം വേ ദുരധിവാസാ ഗേഹാ, ധമ്മോ ഗമ്ഭീരോ ദുരധിഗമാ ഭോഗാ;
കിച്ഛാ വുത്തി നോ ഇതരീതരേനേവ, യുത്തം ചിന്തേതും സതതമനിച്ചത''ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **ദുപ്പബ്ബജ്ജ**ന്തി അപ്പം വാ മഹന്തം വാ ഭോഗക്ഖന്ധഞ്ചേവ ഞാതിപരിവട്ടഞ്ച പഹായ ഇമസ്മിം സാസനേ ഉരം ദത്വാ പബ്ബജനസ്സ ദുക്കരത്താ ദുക്ഖം പബ്ബജനം, ദുക്കരാ പബ്ബജ്ജാതി ദുപ്പബ്ബജ്ജം. **വേ**തി നിപാതമത്തം, ദള്ഹത്ഥോ വാ ''പബ്ബജ്ജാ ദുക്ഖാ''തി . ഗേഹഞ്ചേ ആവസേയ്യം, **ദുരധിവാസാ ഗേഹാ,** യസ്മാ ഗേഹം അധിവസന്തേന രഞ്ഞോ രാജകിച്ചം, ഇസ്സരേന ഇസ്സരകിച്ചം, ഗഹപതിനാ ഗഹപതികിച്ചം കത്തബ്ബം ഹോതി, പരിജനോ ചേവ സമണബ്രാഹ്മണാ ച സങ്ഗഹേതബ്ബാ, തസ്മിം തസ്മിഞ്ച

കത്തബ്ബേ കരിയമാനേപി ഘരാവാസോ ഛിദ്ദഘടോ വിയ മഹാസമുദ്ദോ വിയ ച ദുപ്പൂരോ, തസ്മാ ഗേഹാ നാമേതേ അധിവസിതും ആവസിതും ദുക്ഖാ ദുക്കരാതി കത്വാ ദുരധിവാസാ ദുരാവാസാതി. പബ്ബജ്ജഞ്ചേ അനുതിട്ഠേയ്യം **ധമ്മോ ഗമ്ഭീരോ,** യദത്ഥാ പബ്ബജ്ജാ, സോ പബ്ബജിതേന അധിഗന്തബ്ബോ പടിവേധസദ്ധമ്മോ ഗമ്ഭീരോ, ഗമ്ഭീരഞാണഗോചരത്താ ദുദ്ദസോ, ദുപ്പടിവിജ്ഝോ ധമ്മസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവേന ദുപ്പടിവിജ്ഝത്താ. ഗേഹഞ്ചേ ആവസേയ്യം, **ദുരധിഗമാ ഭോഗാ** യേഹി വിനാ ന സക്കാ ഗേഹം ആവസിതും, തേ ഭോഗാ ദുക്ഖേന കസിരേന അധിഗന്തബ്ബതായ ദുരധിഗമാ. ഏവം സന്തേ ഘരാവാസം പഹായ പബ്ബജ്ജംയേവ അനുതിട്ഠേയ്യം, ഏവമ്പി **കിച്ഛാ വുത്തി നോ ഇതരീതരേന ഇധ** ഇമസ്മിം ബുദ്ധസാസനേ ഇതരീതരേന യഥാലദ്ധേന പച്ചയേന അമ്ഹാകം വുത്തി ജീവികാ കിച്ഛാ ദുക്ഖാ, ഘരാവാസാനം ദുരധിവാസതായ ഭോഗാനഞ്ച ദുരധിഗമതായ ഗേഹേ ഇതരീതരേന പച്ചയേന യാപേതബ്ബതായ കിച്ഛാ കസിരാ വുത്തി അമ്ഹാകം, തത്ഥ കിം കാതും വട്ടതീതി? **യുത്തം ചിന്തേതും സതതമനിച്ചതം** സകലം ദിവസം പുബ്ബരത്താപരരത്തഞ്ച തേഭൂമകധമ്മജാതം അനിച്ചതന്തി, തതോ ഉപ്പാദവയവന്തതോ ആദിഅന്തവന്തതോ താവകാലികതോ ച ന നിച്ചന്തി ''അനിച്ച''ന്തി ചിന്തേതും വിപസ്സിതും യുത്തം. അനിച്ചാനുപസ്സനായ സിദ്ധായ ഇതരാനുപസ്സനാ സുഖേനേവ സിജ്ഝന്തീതി അനിച്ചാനുപസ്സനാവ ഏത്ഥ വുത്താ, അനിച്ചസ്സ ദുക്ഖാനത്തതാനം അബ്യഭിചരണതോ സാസനികസ്സ സുഖഗ്ഗഹണതോ ച. തേനാഹ - ''യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫), ''യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മം'' (മഹാവ॰ ൧൬; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൧; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧), ''വയധമ്മാ സങ്ഖാരാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮) ച തദമിനാ ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിപക്ഖവസേന അപരാപരം ഉപ്പന്നേ വിതക്കേ നിഗ്ഗഹേത്വാ അനിച്ചതാമുഖേന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ഇദാനി കതകിച്ചോ ജാതോതി ദസ്സേതി. തേന വുത്തം ''അത്തനോ പടിപത്തി''ന്തിആദി. ഇദമേവ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

ജേന്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. വച്ഛഗോത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**തേവിജ്ജോഹം മഹാഝായീ**തി ആയസ്മതോ വച്ഛഗോത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലബീജം രോപേന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബന്ധുമതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം രഞ്ഞാ നാഗരേഹി ച സദ്ധിം ബുദ്ധപൂജം കത്വാ തതോ പരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ വച്ഛഗോത്തതായ **വച്ഛഗോത്തോ**ത്വേവ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്വാ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ വിമുത്തിം ഗവേസന്തോ തത്ഥ സാരം അദിസ്വാ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ തസ്മിം വിസ്സജ്ജിതേ പസന്നമാനസോ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൧൫-൨൦) -

“ഉദേന്തം സതരംസിംവ, പീതരംസിംവ ഭാണുമം;
പന്നരസേ യഥാ ചന്ദം, നിയ്യന്തം ലോകനായകം.

“അട്ഠസട്ഠിസഹസ്സാനി, സബ്ബേ ഖീണാസവാ അഹും;
പരിവാരിംസു സമ്ബുദ്ധം, ദ്വിപദിന്ദം നരാസഭം.

“സമ്മജ്ജിത്വാന തം വീഥിം, നിയ്യന്തേ ലോകനായകേ;
ഉസ്സാപേസിം ധജം തത്ഥ, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ധജം അഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ധജദാനസ്സിദം ഫലം.

“ഇതോ ചതുത്ഥകേ കപ്പേ, രാജാഹോസിം മഹബ്ബലോ;
സബ്ബാകാരേന സമ്പന്നോ, സുധജോ ഇതി വിസ്സുതോ.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന -

൧൨.
“തേവിജ്ജോഹം മഹാഝായീ, ചേതോസമഥകോവിദോ;
സദത്ഥോ മേ അനുപ്പത്തോ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. - ഗാഥം
അഭാസി;

തത്ഥ **തേവിജ്ജോഹ**ന്തി യദിപി മം പുബ്ബേ തിണ്ണം വേദാനം പാരം ഗതത്താ “ബ്രാഹ്മണോ തേവിജ്ജോ”തി സഞ്ജാനന്തി, തം പന സമഞ്ഞാമത്തം വേദേസു വിജ്ജാകിച്ചസ്സ അഭാവതോ. ഇദാനി പന പുബ്ബേനിവാസഞാണാദീനം തിസ്സന്നം വിജ്ജാനം അധിഗതത്താ പരമത്ഥതോ തേവിജ്ജോ അഹം, മഹന്തസ്സ അനവസേസസ്സ സമുദയപക്ഖിയസ്സ കിലേസഗണസ്സ ഝാപനതോ, മഹന്തേന മഗ്ഗഫലഝാനേന മഹന്തസ്സ ഉളാരസ്സ പണീതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ഝായനതോ ച **മഹാഝായീ. ചേതോസമഥകോവിദോ**തി ചിത്തസങ്ഖോഭകരാനം സംകിലേസധമ്മാനം വൂപസമനേന ചേതസോ സമാദഹനേ കുസലോ. ഏതേന തേവിജ്ജഭാവസ്സ കാരണമാഹ. സമാധികോസല്ലസഹിതേന ഹി ആസവക്ഖയേന തേവിജ്ജതാ, ന കേവലേന. **സദത്ഥോ**തി സകത്ഥോ ക-കാരസ്സായം ദ-കാരോ കതോ “അനുപ്പത്തസദത്ഥോ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.ൻ; അ॰ നി॰ ൬.൬൨) വിയ. “സദത്ഥോ”തി ച അരഹത്തം വേദിതബ്ബം. തഞ്ഹി അത്തപടിബന്ധട്ഠേന അത്താനം അവിജഹനട്ഠേന അത്തനോ പരമത്ഥട്ഠേന അത്തനോ അത്ഥത്താ “സകത്ഥോ”തി വുച്ചതി. സ്വായം സദത്ഥോ **മേ** മയാ **അനുപ്പത്തോ** അധിഗതോ. ഏതേന യഥാവുത്തം മഹാഝായിഭാവം സിഖാപത്തം കത്വാ ദസ്സേതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

വച്ഛഗോത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. വനവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അച്ഛോദികാ പുഥുസിലാ**തി ആയസ്മതോ വനവച്ഛത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലബീജം രോപേന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ

കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പരസ്സ കമ്മം കത്വാ ജീവന്തോ കസ്സചി അപരാധം കത്വാ മരണഭയേന തജ്ജിതോ പലായന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ബോധിരുക്ഖം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ തസ്സ മൂലം സമ്മജ്ജിത്വാ പിണ്ഡിബന്ധേഹി അസോകപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ വന്ദിത്വാ ബോധിം അഭിമുഖോ നമസ്സമാനോ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോ മാരേതും ആഗതേ പച്ചത്ഥികേ ദിസ്വാ തേസു ചിത്തം അകോപേത്വാ ബോധിം ഏവ ആവജ്ജേന്തോ സതപോരിസേ പപാതേ പപതി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, ''വച്ഛോ''തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ബിമ്ബിസാരസമാഗമേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧൬.൭-൧൪) -

''പരകമ്മായനേ യുത്തോ, അപരാധം അകാസഹം;
വനന്തം അഭിധാവിസ്സം, ഭയവേരസമപ്പിതോ.

''പുപ്ഫിതം പാദപം ദിസ്വാ, പിണ്ഡിബന്ധം സുനിമ്മിതം;
തമ്ബപുപ്ഫം ഗഹേത്വാന, ബോധിയം ഓകിരിം അഹം.

''സമ്മജ്ജിത്വാന തം ബോധിം, പാടലിം പാദപുത്തമം;
പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാന, ബോധിമൂലേ ഉപാവിസിം.

''ഗതമഗ്ഗം ഗവേസന്താ, ആഗച്ഛും മമ സന്തികം;
തേ ച ദിസ്വാനഹം തത്ഥ, ആവജ്ജിം ബോധിമുത്തമം.

''വന്ദിത്വാന അഹം ബോധിം, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
അനേകതാലേ പപതിം, ഗിരിദുഗ്ഗേ ഭയാനകേ.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബോധിപൂജായിദം ഫലം.

''ഇതോ ച തതിയേ കപ്പേ, രാജാ സുസഞ്ഞതോ അഹം;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിവേകാഭിരതിയാ വനേയേവ വസി, തേന **വനവച്ഛോ**തി സമഞ്ഞാ ഉദപാദി. അഥ കദാചി ഥേരോ ഞാതിജനാനുഗ്ഗഹത്ഥം രാജഗഹം ഗതോ തത്ഥ ഞാതകേഹി ഉപട്ഠിയമാനോ കതിപാഹം വസിത്വാ ഗമനാകാരം സന്ദസ്സേതി. തം ഞാതകാ, ''ഭന്തേ, അമ്ഹാകം അനുഗ്ഗഹത്ഥം ധുരവിഹാരേ വസഥ, മയം ഉപട്ഠഹിസ്സാമാ''തി യാചിംസു. ഥേരോ തേസം പബ്ബതരാമണേയ്യകിത്തനാപദേസേന വിവേകാഭിരതിം നിവേദേന്തോ -

൧൩. ''അച്ഛോദികാ പുഥുസിലാ, ഗോനങ്ഗുലമിഗായുതാ;
അമ്ബുസേവാലസഞ്ഛന്നാ, തേ സേലാ രമയന്തി മ''ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **അച്ഛോദികാ**തി അച്ഛം അബഹലം സുഖുമം ഉദകം ഏതേസൂതി "അച്ഛോദകാ"തി വത്തബ്ബേ ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന അച്ഛോദികാ"തി വുത്തം. ഏതേന തേസം ഉദകസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. **പുഥുസിലാ**തി പുഥുലാ വിത്ഥതാ മുദുസുഖസമ്ഫസ്സാ സിലാ ഏതേസൂതി പുഥുസിലാ. ഏതേന നിസജ്ജനട്ഠാനസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. ഗുന്നം വിയ നങ്ഗുലം നങ്ഗുട്ഠം ഏതേസന്തി **ഗോനങ്ഗുലാ,** കാളമക്കടാ, "പകതിമക്കടാ"തിപി വദന്തിയേവ . ഗോനങ്ഗുലേഹി ച പസദാദികേഹി മിഗേഹി ച തഹം തഹം വിചരന്തേഹി ആയുതാ മിസ്സിതാതി **ഗോനങ്ഗുലമിഗായുതാ** . ഏതേന തേസം അമനുസ്സൂപചാരിതായ അരഞ്ഞലക്ഖണൂപേതതം ദസ്സേതി. **അമ്ബുസേവാലസഞ്ഛന്നാ**തി പസവനതോ സതതം പഗ്ഘരമാനസലിലതായ തഹം തഹം ഉദകസേവാലസഞ്ഛാദിതാ. **തേ സേലാ രമയന്തി മ**ന്തി യത്ഥാഹം വസാമി; തേ ഏദിസാ സേലാ പബ്ബതാ വിവേകാഭിരതിയാ മം രമയന്തി, തസ്മാ തത്ഥേവാഹം ഗച്ഛാമീതി അധിപ്പായോ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

വനവച്ഛത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൪. അധിമുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കായദുട്ഠുല്ലഗരുനോ**തി ആയസ്മതോ അധിമുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? സോ കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ മനുസ്സൂപചാരം ഉപഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അത്തനോ വാകചീരം സത്ഥു പാദമൂലേ പത്ഥരി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ തസ്മിം അട്ഠാസി. തത്ഥ ഠിതം ഭഗവന്തം കാളാനുസാരേന ഗന്ധേന പൂജേത്വാ "സമുദ്ധരസിമം ലോക"ന്തിആദികാഹി ദസഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവി. തം സത്ഥാ "അനാഗതേ ഇതോ സതസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ ഗോതമസ്സ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ യാവായം ബുദ്ധുപ്പാദോ, താവ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **അധിമുത്തോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ തത്ഥ സാരം അപസ്സന്തോ പച്ഛിമഭവികത്താ നിസ്സരണം ഗവേസന്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൩൪൪-൩൫൫) -

"കണികാരംവ ജലിതം, ദീപരുക്ഖംവ ഉജ്ജലം;
ഓസധിംവ വിരോചന്തം, വിജ്ജുതം ഗഗനേ യഥാ.

"അസമ്ഭീതം അനുത്താസിം, മിഗരാജംവ കേസരിം;
ഞാണാലോകം പകാസേന്തം, മദ്ദന്തം തിത്ഥിയേ ഗണേ.

"ഉദ്ധരന്തം ഇമം ലോകം, ഛിന്ദന്തം സബ്ബസംസയം;

ഗജ്ജന്തം മിഗരാജംവ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“ജടാജിനധരോ ആസിം, ബ്രഹാ ഉജു പതാപവാ;
വാകചീരം ഗഹേത്വാന, പാദമൂലേ അപത്ഥരിം.

“കാളാനുസാരിയം ഗയ്ഹം, അനുലിമ്പിം തഥാഗതം;
സമ്ബുദ്ധമനുലിമ്പേത്വാ, സന്ഥവിം ലോകനായകം.

“സമുദ്ധരസിമം ലോകം, ഓഘതിണ്ണ മഹാമുനി;
ഞാണാലോകേന ജോതേസി, നാവടം ഞാണമുത്തമം.

“ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, മദ്ദസേ പരതിത്ഥിയേ;
ഉസഭോ ജിതസങ്ഗാമോ, സമ്പകമ്പേസി മേദനിം.

“മഹാസമുദ്ദേ ഊമിയോ, വേലന്തമ്ഹി പഭിജ്ജരേ;
തഥേവ തവ ഞാണമ്ഹി, സബ്ബദിട്ഠീ പഭിജ്ജരേ.

“സുഖുമച്ഛികജാലേന, സരമ്ഹി സമ്പതാനിതേ;
അന്തോജാലീകതാ പാണാ, പീളിതാ ഹോന്തി താവദേ.

“തഥേവ തിത്ഥിയാ ലോകേ, പുഥുപാസണ്ഡനിസ്സിതാ;
അന്തോഞാണവരേ തുയ്ഹം, പരിവത്തന്തി മാരിസ.

“പതിട്ഠാ വുയ്ഹതം ഓഘേ, ത്വഞ്ഹി നാഥോ അബന്ധുനം;
ഭയട്ടിതാനം സരണം, മുത്തിത്ഥീനം പരായണം.

“ഏകവീരോ അസദിസോ, മേത്താകരുണസഞ്ചയോ;
അസമോ സുസമോ സന്തോ, വസീ താദീ ജിതഞ്ജയോ.

“ധീരോ വിഗതസമ്മോഹോ, അനേജോ അകഥംകഥീ;
തുസിതോ വന്തദോസോസി, നിമ്മലോ സംയതോ സുചി.

“സങ്ഗാതിഗോ ഹതമദോ, തേവിജ്ജോ തിഭവന്തഗോ;
സീമാതിഗോ ധമ്മഗരു, ഗതത്ഥോ ഹിതവബ്ഭുതോ.

“താരകോ ത്വം യഥാ നാവാ, നിധീവസ്സാസകാരകോ;
അസമ്ഭീതോ യഥാ സീഹോ, ഗജരാജാവ ദപ്പിതോ.

“ഥോമേത്വാ ദസഗാഥാഹി, പദുമുത്തരം മഹായസം;
വന്ദിത്വാ സത്ഥുനോ പാദേ, തുണ്ഹീ അട്ഠാസഹം തദാ.

“പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യോ മേ സീലഞ്ച ഞാണഞ്ച, സദ്ധമ്മഞ്ചാപി വണ്ണയി;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“സട്ഠി കപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;

അഞ്ഞേ ദേവേഭിഭവിത്വാ, ഇസ്സരം കാരയിസ്സതി.

‘‘സോ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിസ്സതി.

‘‘പബ്ബജിത്വാന കായേന, പാപകമ്മം വിവജ്ജിയ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘യഥാപി മേഘോ ഥനയം, തപ്പേതി മേദനിം ഇമം;
തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ധമ്മേന തപ്പയീ മമം.

‘‘സീലം പഞ്ഞഞ്ച ധമ്മഞ്ച, ഥവിത്വാ ലോകനായകം;
പത്തോമ്ഹി പരമം സന്തിം, നിബ്ബാനം പദമച്ചുതം.

‘‘അഹോ നൂന സ ഭഗവാ, ചിരം തിട്ഠേയ്യ ചക്ഖുമാ;
അഞ്ഞാതഞ്ച വിജാനേയ്യും, ഫുസേയ്യും അമതം പദം.

‘‘അയം മേ പച്ഛിമാ ജാതി, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭിഥോമയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കിത്തനായ ഇദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനാ സഹ വസന്തേ കായദള്ഹിബഹുലേ ഭിക്ഖൂ ഓവദന്തോ -

൧൧൭. ‘‘കായദുട്ഠുല്ലഗരുനോ, ഹിയ്യമാനമ്ഹി ജീവിതേ;
സരീരസുഖഗിദ്ധസ്സ, കുതോ സമണസാധുതാ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **കായദുട്ഠുല്ലഗരുനോ**തി ദുട്ഠുല്ലം അസുഭയോഗ്യതാ, കായസ്സ ദുട്ഠുല്ലം കായദുട്ഠുല്ലം, കായദുട്ഠുല്ലം ഗരു സമ്ഭാവിതം യസ്സ സോ കായദുട്ഠുല്ലഗരു, അനിസ്സരണപ്പഞ്ഞോ ഹുത്വാ കായപോസനപ്പസുതോ കായദള്ഹിബഹുലോതി അത്ഥോ, തസ്സ കായദുട്ഠുല്ലഗരുനോ. **ഹിയ്യമാനമ്ഹി ജീവിതേ**തി കുന്നദീനം ഉദകം വിയ ജീവിതസങ്ഖാരേ ലഹുസോ ഖീയമാനേ. **സരീരസുഖഗിദ്ധസ്സാ**തി പണീതാഹാരാദീഹി അത്തനോ കായസ്സ സുഖേന ഗേധം ആപന്നസ്സ . **കുതോ സമണസാധുതാ**തി ഏവരൂപസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സമണഭാവേന സാധുതാ സുസമണതാ കുതോ കേന കാരണേന സിയാ, ഏകംസതോ പന കായേ ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖസ്സ ഇതരീതരസന്തോസേന സന്തുട്ഠസ്സ ആരദ്ധവീരിയസ്സേവ സമണസാധുതാതി അധിപ്പായോ.

അധിമുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. മഹാനാമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഏസാവഹിയ്യസേ പബ്ബതേനാ**തി ആയസ്മതോ മഹാനാമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ

പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഘരാവാസം പഹായ അഞ്ഞതരായ നദിയാ തീരേ അസ്സമം കാരേത്വാ സമ്ബഹുലേ ബ്രാഹ്മണേ മന്തേ വാചേന്തോ വിഹരതി. അഥേകദിവസം ഭഗവാ തം അനുഗ്ഗണ്ഹിതും തസ്സ അസ്സമപദം ഉപഗച്ഛി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ അദാസി . നിസിന്നേ ഭഗവതി സുമധുരം മധും ഉപനാമേസി. തം ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഹേട്ഠാ അധിമുത്തഥേരവത്ഥുമ്ഹി വുത്തനയേന അനാഗതം ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **മഹാനാമോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതോ സന്തികം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നേസാദകേ നാമ പബ്ബതേ വിഹരന്തോ കിലേസപരിയുട്ഠാനം വിക്ഖമ്ഭേതും അസക്കോന്തോ ‘‘കിം മേ ഇമിനാ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ ജീവിതേനാ’’തി അത്തഭാവം നിബ്ബിന്ദന്തോ ഉച്ചം പബ്ബതസിഖരം അഭിരുഹിത്വാ ‘‘ഇതോ പാതേത്വാ തം മാരേസ്സാമീ’’തി അത്താനം പരം വിയ നിദ്ദിസന്തോ -

൧൧൫. ‘‘ഏസാവഹിയ്യസേ പബ്ബതേന, ബഹുകുടജസല്ലകികേന;
നേസാദകേന ഗിരിനാ, യസസ്സിനാ പരിച്ഛദേനാ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **ഏസാവഹിയ്യസേ**തി ഏസോ ത്വം മഹാനാമ അവഹിയ്യസേ പരിഹായസി. **പബ്ബതേനാ**തി നിവാസട്ഠാനഭൂതേന ഇമിനാ പബ്ബതേന. **ബഹുകുടജസല്ലകികേനാ**തി ബഹൂഹി കുടജേഹി ഇന്ദസാലരുക്ഖേഹി സല്ലകീഹി ഇന്ദസാലരുക്ഖേഹി വാ സമന്നാഗതേന. **നേസാദകേനാ**തി ഏവംനാമകേന. **ഗിരിനാ**തി സേലേന. സേലോ ഹി സന്ധിസങ്ഖാതേഹി പബ്ബേഹി ഠിതത്താ ‘‘പബ്ബതോ’’തി, പസവനാദിവസേന ജലസ്സ, സാരഭൂതാനം ഭേസജ്ജാദിവത്ഥൂനഞ്ച ഗിരണതോ ‘‘ഗിരീ’’തി വുച്ചതി. തദുഭയത്ഥസമ്ഭവതോ പനേത്ഥ ‘‘പബ്ബതേനാ’’തി വത്വാ ‘‘ഗിരിനാ’’തി ച വുത്തം. **യസസ്സിനാ**തി സബ്ബഗുണേഹി വിസ്സുതേന പകാസേന. **പരിച്ഛദേനാ**തി നാനാവിധരുക്ഖഗച്ഛലതാഹി സമന്തതോ ഛന്നേന, വസനട്ഠാനതായ വാ തുയ്ഹം പരിച്ഛദഭൂതേന. അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ - മഹാനാമ, യദി കമ്മട്ഠാനം വിസ്സജ്ജേത്വാ വിതക്കബഹുലോ ഹോസി, ഏവം ത്വം ഇമിനാ ഛായൂദകസമ്പന്നേന സപ്പായേന നിവാസനട്ഠാനഭൂതേന നേസാദകഗിരിനാ പരിഹായസി, ഇദാനിഹം തം ഇതോ പാതേത്വാ മാരേസ്സാമി, തസ്മാ ന ലബ്ഭാ വിതക്കവസികേന ഭവിതുന്തി. ഏവം ഥേരോ അത്താനം സന്തജ്ജേന്തോയേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൩൩൩-൩൬൨) -

‘‘സിന്ധുയാ നദിയാ തീരേ, സുകതോ അസ്സമോ മമ;
തത്ഥ വാചേമഹം സിസ്സേ, ഇതിഹാസം സലക്ഖണം.

‘‘ധമ്മകാമാ വിനീതാ തേ, സോതുകാമാ സുസാസനം;
ഛളങ്ഗേ പാരമിപ്പത്താ, സിന്ധുകൂലേ വസന്തി തേ.

‘‘ഉപ്പാതഗമനേ ചേവ, ലക്ഖണേസു ച കോവിദാ;
ഉത്തമത്ഥം ഗവേസന്താ, വസന്തി വിപിനേ തദാ.

“സുമേധോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി താവദേ;
അമ്ഹാകം അനുകമ്പന്തോ, ഉപാഗച്ഛി വിനായകോ.

“ഉപാഗതം മഹാവീരം, സുമേധം ലോകനായകം;
തിണസന്ഥാരകം കത്വാ, ലോകജേട്ഠസ്സദാസഹം.

“വിപിനാതോ മധും ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
സമ്ബുദ്ധോ പരിഭുഞ്ജിത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവി.

“യോ തം അദാസി മധും മേ, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“ഇമിനാ മധുദാനേന, തിണസന്ഥാരകേന ച;
തിംസ കപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“ദേവലോകാ ഇധാഗന്ത്വാ, മാതുകുച്ഛിം ഉപാഗതേ;
മധുവസ്സം പവസ്സിത്ഥ, ഛാദയം മധുനാ മഹിം.

“മയി നിക്ഖന്തമത്തമ്ഹി, കുച്ഛിയാ ച സുദുത്തരാ;
തത്രാപി മധുവസ്സം മേ, വസ്സതേ നിച്ചകാലികം.

“അഗാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
ലാഭീ അന്നസ്സ പാനസ്സ, മധുദാനസ്സിദം ഫലം.

“സബ്ബകാമസമിദ്ധോഹം, ഭവിത്വാ ദേവമാനുസേ;
തേനേവ മധുദാനേന, പത്തോമ്ഹി ആസവക്ഖയം.

“വുട്ഠമ്ഹി ദേവേ ചതുരങ്ഗുലേ തിണേ, സമ്പുപ്ഫിതേ ധരണീരുഹേ സഞ്ഛന്നേ;
സുഞ്ഞേ ഘരേ മണ്ഡപരുക്ഖമൂലകേ, വസാമി നിച്ചം സുഖിതോ അനാസവോ.

“മജ്ഝേ മഹന്തേ ഹീനേ ച, ഭവേ സബ്ബേ അതിക്കമിം;
അജ്ജ മേ ആസവാ ഖീണാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മധുദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അയമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണഗാഥാ അഹോസീതി.

മഹാനാമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഛഫസ്സായതനേ ഹിത്വാ**തി ആയസ്മതോ പാരാപരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പിയദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ നേസാദയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ തസ്സ വിഞ്ഞുതം പത്തസ്സ വിചരണട്ഠാനേ അഞ്ഞതരസ്മിം വനസണ്ഡേ പിയദസ്സീ ഭഗവാ തം അനുഗ്ഗണ്ഹിതും നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദി. സോ ച മിഗേ പരിയേസന്തോ തം ഠാനം ഗതോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഭഗവന്തം അന്തോ കത്വാ കതം സാഖാമണ്ഡപം പദുമപുപ്ഫേഹി കൂടാഗാരാകാരേന സഞ്ഛാദേത്വാ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദേന്തോ സത്താഹം നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. ദിവസേ ദിവസേ ച മിലാതമിലാതാനി അപനേത്വാ അഭിനവേഹി ഛാദേസി. സത്ഥാ സത്താഹസ്സ അച്ചയേന നിരോധതോ വുട്ഠഹിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുസ്സരി. താവദേവ അസീതിസഹസ്സമത്താ ഭിക്ഖൂ സത്ഥാരം പരിവാരേസും. ‘‘മധുരധമ്മകഥം സുണിസ്സാമാ’’തി ദേവതാ സന്നിപതിംസു, മഹാ സമാഗമോ അഹോസി. സത്ഥാ അനുമോദനം കരോന്തോ തസ്സ ദേവമനുസ്സേസു ഭാവിനിം സമ്പത്തിം ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവകബോധിഞ്ച ബ്യാകരിത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ പരാപരഗോത്തതായ **പാരാപരിയോ**തി ലദ്ധസമഞ്ഞോ ബഹൂ ബ്രാഹ്മണേ മന്തേ വാചേന്തോ സത്ഥു രാജഗഹഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൦.൭൫൬-൭൮൫) -

‘‘പിയദസ്സീ നാമ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
വിവേകകാമോ സമ്ബുദ്ധോ, സമാധികുസലോ മുനി.

‘‘വനസണ്ഡം സമോഗ്ഗയ്ഹ, പിയദസ്സീ മഹാമുനി;
പംസുകൂലം പത്ഥരിത്വാ, നിസീദി പുരിസുത്തമോ.

‘‘മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, അരഞ്ഞേ കാനനേ അഹം;
പസദം മിഗമേസന്തോ, ആഹിണ്ഡാമി അഹം തദാ.

‘‘തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം;
പുപ്ഫിതം സാലരാജംവ, സതരംസിംവ ഉഗ്ഗതം.

‘‘ദിസ്വാനഹം ദേവദേവം, പിയദസ്സിം മഹായസം;
ജാതസ്സരം സമോഗ്ഗയ്ഹ, പദുമം ആഹരിം തദാ.

‘‘ആഹരിത്വാന പദുമം, സതപത്തം മനോരമം;
കൂടാഗാരം കരിത്വാന, ഛാദയിം പദുമേനഹം.

‘‘അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, പിയദസ്സീ മഹാമുനി;
സത്തരത്തിന്ദിവം ബുദ്ധോ, കൂടാഗാരേ വസീ ജിനോ.

‘‘പുരാണം ഛഡ്ഡയിത്വാന, നവേന ഛാദയിം അഹം;

അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, അട്ഠാസിം താവദേ അഹം.

‘‘വുട്ഠഹിത്വാ സമാധിമ്ഹാ, പിയദസ്സീ മഹാമുനി;
ദിസം അനുവിലോകേന്തോ, നിസീദി ലോകനായകോ.

‘‘തദാ സുദസ്സനോ നാമ, ഉപട്ഠാകോ മഹിദ്ധികോ;
ചിത്തമഞ്ഞായ ബുദ്ധസ്സ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

‘‘അസീതിയാ സഹസ്സേഹി, ഭിക്ഖൂഹി പരിവാരിതോ;
വനന്തേ സുഖമാസീനം, ഉപേസി ലോകനായകം.

‘‘യാവതാ വനസണ്ഡമ്ഹി, അധിവത്ഥാ ച ദേവതാ;
ബുദ്ധസ്സ ചിത്തമഞ്ഞായ, സബ്ബേ സന്നിപതും തദാ.

‘‘സമാഗതേസു യക്ഖേസു, കുമ്ഭണ്ഡേ സഹരക്ഖസേ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച സമ്പത്തേ, ഗാഥാ പബ്യാഹരീ ജിനോ.

‘‘യോ മം സത്താഹം പൂജേസി, ആവാസഞ്ച അകാസി മേ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘സുദുദ്ദസം സുനിപുണം, ഗമ്ഭീരം സുപ്പകാസിതം;
ഞാണേന കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘ചതുദ്ദസാനി കപ്പാനി, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
കൂടാഗാരം മഹന്തസ്സ, പദ്മപുപ്ഫേഹി ഛാദിതം.

‘‘ആകാസേ ധാരയിസ്സതി, പുപ്ഫകമ്മസ്സിദം ഫലം;
ചതുബ്ബീസേ കപ്പസതേ, വോകിണ്ണം സംസരിസ്സതി.

‘‘തത്ഥ പുപ്ഫമയം ബ്യമ്ഹം, ആകാസേ ധാരയിസ്സതി;
യഥാ പദുമപത്തമ്ഹി, തോയം ന ഉപലിമ്പതി.

‘‘തഥേവിമസ്സ ഞാണമ്ഹി, കിലേസാ നോപലിമ്പരേ;
മനസാ വിനിവട്ടേത്വാ, പഞ്ച നീവരണേ അയം.

‘‘ചിത്തം ജനേത്വാ നേക്ഖമ്മേ, അഗാരാ പബ്ബജിസ്സതി;
തതോ പുപ്ഫമയേ ബ്യമ്ഹേ, ധാരേന്തേ നിക്ഖമിസ്സതി.

‘‘രുക്ഖമൂലേ വസന്തസ്സ, നിപകസ്സ സതീമതോ;
തത്ഥ പുപ്ഫമയം ബ്യമ്ഹം, മത്ഥകേ ധാരയിസ്സതി.

‘‘ചീവരം പിണ്ഡപാതഞ്ച, പച്ചയം സയനാസനം;
ദത്വാന ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘കൂടാഗാരേന ചരതാ, പബ്ബജ്ജം അഭിനിക്ഖമിം;
രുക്ഖമൂലേ വസന്തമ്പി, കൂടാഗാരം ധരീയതി.

‘‘ചീവരേ പിണ്ഡപാതേ ച, ചേതനാ മേ ന വിജ്ജതി;

പുഞ്ഞകമ്മേന സംയുത്തോ, ലഭാമി പരിനിട്ഠിതം.

‘‘ഗണനാതോ അസങ്ഖേയ്യാ, കപ്പകോടീ ബഹൂ മമ;
രിത്തകാ തേ അതിക്കന്താ, പമുത്താ ലോകനായകാ.

‘‘അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, പിയദസ്സീ വിനായകോ;
തമഹം പയിരുപാസിത്വാ, ഇമം യോനിം ഉപാഗതോ.

‘‘ഇധ പസ്സാമി സമ്ബുദ്ധം, അനോമം നാമ ചക്ഖുമം;
തമഹം ഉപഗന്ത്വാന, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

‘‘ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ബുദ്ധോ, മഗ്ഗം മേ ദേസയീ ജിനോ;
തസ്സ ധമ്മം സുണിത്വാന, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

‘‘തോസയിത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സഞ്ജാതസോമനസ്സോ ഉദാനവസേന -

**൧൧൩.** ‘‘ഛഫസ്സായതനേ ഹിത്വാ, ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ;
അഘമൂലം വമിത്വാന, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ’’തി. - ഗാഥം
അഭാസി;

തത്ഥ **ഛഫസ്സായതനേ ഹിത്വാ**തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദീനം ഛന്നം സമ്ഫസ്സാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനതായ ‘‘ഫസ്സായതനാനീ’’തി ലദ്ധനാമാനി ചക്ഖാദീനി ഛ അജ്ഝത്തികായതനാനി തപ്പടിബദ്ധസംകിലേസപ്പഹാനവസേന പഹായ. **ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ**തി തതോ ഏവ ചക്ഖുദ്വാരാദീനം ഗുത്തത്താ, തത്ഥ പവത്തനകാനം അഭിജ്ഝാദീനം പാപധമ്മാനം പവേസനനിവാരണേന സതികവാടേന സുട്ടു പിഹിതത്താ ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ. അഥ വാ മനച്ഛട്ഠാനം ഛന്നം ദ്വാരാനം വുത്തനയേന രക്ഖിതത്താ ഗുത്തദ്വാരോ, കായാദീഹി സുട്ഠു സഞ്ഞതത്താ സുസംവുതോതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അഘമൂലം വമിത്വാനാ**തി അഘസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ മൂലഭൂതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാസങ്ഖാതം ദോസം, സബ്ബം വാ കിലേസദോസം അരിയമഗ്ഗസങ്ഖാതവമനയോഗപാനേന ഉഗ്ഗിരിത്വാ സന്താനതോ ബഹി കത്വാ, ബഹികരണഹേതു വാ. **പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ**തി കാമാസവാദയോ ആസവാ ഏത്ഥ ഖീയന്തി, തേസം വാ ഖയേന പത്തബ്ബോതി ആസവക്ഖയോ, നിബ്ബാനം അരഹത്തഞ്ച. സോ ആസവക്ഖയോ പത്തോ അധിഗതോതി ഉദാനവസേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

പാരാപരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. യസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സുവിലിത്തോ സുവസനോ**തി ആയസ്മതോ യസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയാനി പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹാനുഭാവോ നാഗരാജാ ഹുത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം അത്തനോ ഭവനം നേത്വാ മഹാദാനം പവത്തേസി. ഭഗവന്തം മഹഗ്ഘേന തിചീവരേന അച്ഛാദേസി, ഏകമേകഞ്ച ഭിക്ഖും മഹഗ്ഘേനേവ പച്ചേകദുസ്സയുഗേന സബ്ബേന സമണപരിക്ഖാരേന അച്ഛാദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സേട്ഠിപുത്തോ ഹുത്വാ മഹാബോധിമണ്ഡം സത്തഹി രതനേഹി പൂജേസി. കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം അകാസി. ഏവം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ബാരാണസിയം മഹാവിഭവസ്സ സേട്ഠിനോ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **യസോ** നാമ നാമേന പരമസുഖുമാലോ. ''തസ്സ തയോ പാസാദാ''തി സബ്ബം ഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൨൫) ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം.

സോ പുബ്ബഹേതുനാ ചോദിയമാനോ രത്തിഭാഗേ നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ പരിജനസ്സ വിപ്പകാരം ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ സുവണ്ണപാദുകാരൂള്ഹോവ ഗേഹതോ നിഗ്ഗതോ ദേവതാവിവടേന നഗരദ്വാരേന നിക്ഖമിത്വാ ഇസിപതനസമീപം ഗതോ ''ഉപദ്ദുതം വത, ഭോ, ഉപസ്സട്ഠം വത, ഭോ''തി ആഹ. തേന സമയേന ഭഗവതാ ഇസിപതനേ വിഹരന്തേന തസ്സേവ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം അബ്ഭോകാസേ ചങ്കമന്തേന ''ഏഹി, യസ, ഇദം അനുപദ്ദുതം, ഇദം അനുപസ്സട്ഠ''ന്തി വുത്തോ, ''അനുപദ്ദുതം അനുപസ്സട്ഠം കിര അത്ഥീ''തി സോമനസ്സജാതോ സുവണ്ണപാദുകാ ഓരുയ്ഹ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ സത്ഥാരാ അനുപുബ്ബികഥം കഥേത്വാ സച്ചദേസനായ കതായ സച്ചപരിയോസാനേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഗവേസനത്ഥം ആഗതസ്സ പിതു ഭഗവതാ സച്ചദേസനായ കരിയമാനായ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൦.൪൩൯-൪൫൫) -

''മഹാസമുദ്ദം ഓഗ്ഗയ്ഹ, ഭവനം മേ സുനിമ്മിതം;
സുനിമ്മിതാ പോക്ഖരണീ, ചക്കവാകപകൂജിതാ.

''മന്ദാലകേഹി സഞ്ഛന്നാ, പദുമുപ്പലകേഹി ച;
നദീ ച സന്ദതേ തത്ഥ, സുപതിത്ഥാ മനോരമാ.

''മച്ഛകച്ഛപസഞ്ഛന്നാ, നാനാദിജസമോത്ഥതാ;
മയൂരകോഞ്ചാഭിരുദാ, കോകിലാദീഹി വഗ്ഗുഹി.

''പാരേവതാ രവിഹംസാ ച, ചക്കവാകാ നദീചരാ;
ദിന്ദിഭാ സാളികാ ചേത്ഥ, പമ്മകാ ജീവജീവകാ.

''ഹംസാ കോഞ്ചാപി നദിതാ, കോസിയാ പിങ്ഗലാ ബഹൂ;
സത്തരതനസമ്പന്നാ, മണിമുത്തികവാലുകാ.

''സബ്ബസോണ്ണമയാ രുക്ഖാ, നാനാഗന്ധസമേരിതാ;
ഉജ്ജോതേന്തി ദിവാരത്തിം, ഭവനം സബ്ബകാലികം.

“സട്ഠിതൂരിയസഹസ്സാനി, സായം പാതോ പവജ്ജരേ;
സോളസിത്ഥിസഹസ്സാനി, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

“അഭിനിക്ഖമ്മ ഭവനാ, സുമേധം ലോകനായകം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വന്ദയിം തം മഹായസം.

“സമ്ബുദ്ധം അഭിവാദേത്വാ, സസങ്ഘം തം നിമന്തയിം;
അധിവാസേസി സോ ധീരോ, സുമേധോ ലോകനായകോ.

“മമ ധമ്മകഥം കത്വാ, ഉയ്യോജേസി മഹാമുനി;
സമ്ബുദ്ധം അഭിവാദേത്വാ, ഭവനം മേ ഉപാഗമിം.

“ആമന്തയിം പരിജനം, സബ്ബേ സന്നിപതാഥ വോ;
പുബ്ബണ്ഹസമയം ബുദ്ധോ, ഭവനം ആഗമിസ്സതി.

“ലാഭാ അമ്ഹം സുലദ്ധം നോ, യേ വസാമ തവന്തികേ;
മയമ്പി ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, പൂജം കസ്സാമ സത്ഥുനോ.

“അന്നം പാനം പട്ഠപേത്വാ, കാലം ആരോചയിം അഹം;
വസീസതസഹസ്സേഹി, ഉപേസി ലോകനായകോ.

“പഞ്ചങ്ഗികേഹി തൂരിയേഹി, പച്ചുഗ്ഗമനമകാസഹം;
സബ്ബസോണ്ണമയേ പീഠേ, നിസീദി പുരിസുത്തമോ.

“ഉപരിച്ഛദനം ആസി, സബ്ബസോണ്ണമയം തദാ;
ബീജനിയോ പവായന്തി, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അന്തരേ.

“പഹൂതേനന്നപാനേന, ഭിക്ഖുസങ്ഘമതപ്പയിം;
പച്ചേകദുസ്സയുഗളേ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സദാസഹം.

“യം വദന്തി സുമേധോതി, ലോകാഹുതിപടിഗ്ഗഹം;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യോ മേ അന്നേന പാനേന, സബ്ബേ ഇമേ ച തപ്പയിം;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“ഉപപജ്ജതി യം യോനിം, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
സബ്ബദാ സബ്ബസോവണ്ണം, ഛദനം ധാരയിസ്സതി.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, സീഹനാദം നദിസ്സതി;
ചിതകേ ഛത്തം ധാരേന്തി, ഹേട്ഠാ ഛത്തമ്ഹി ഡയ്ഹഥ.

“സാമഞ്ഞം മേ അനുപ്പത്തം, കിലേസാ ഝാപിതാ മയാ;
മണ്ഡപേ രുക്ഖമൂലേ വാ, സന്താപോ മേ ന വിജ്ജതി.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, സബ്ബദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥ ഭഗവാ ആയസ്മന്തം യസം ദക്ഖിണം ബാഹും പസാരേത്വാ “ഏഹി ഭിക്ഖൂ”തി ആഹ. വചനസമനന്തരമേവ ദ്വങ്ഗുലമത്തകേസമസ്സു അട്ഠപരിക്ഖാരധരോ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരോ വിയ അഹോസി. സോ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഉദാനേന്തോ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവപ്പത്തിതോ പുരിമാവത്ഥവസേന -

൧൧൭. “സുവിലിത്തോ സുവസനോ, സബ്ബാഭരണഭൂസിതോ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അജ്ഝഗമിം, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **സുവിലിത്തോ**തി സുന്ദരേന കുങ്കുമചന്ദനാനുലേപനേന വിലിത്തഗത്തോ. **സുവസനോ**തി സുട്ഠു മഹഗ്ഘകാസികവത്ഥവസനോ. **സബ്ബാഭരണഭൂസിതോ**തി സീസൂപഗാദീഹി സബ്ബേഹി ആഭരണേഹി അലങ്കതോ. **അജ്ഝഗമി**ന്തി അധിഗച്ഛിം. സേസം വുത്തനയമേവ.

യസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. കിമിലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അഭിസത്തോവ നിപതതീ**തി ആയസ്മതോ കിമിലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പരിനിബ്ബുതേ സത്ഥരി തസ്സ ധാതുയോ ഉദ്ദിസ്സ സളലമാലാഹി മണ്ഡപാകാരേന പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുനഗരേ സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തി, **കിമിലോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഭോഗസമ്പത്തിയാ സമ്പന്നോ വിഹരതി. തസ്സ ഞാണപരിപാകം ദിസ്വാ സംവേഗജനനത്ഥം അനുപിയായം വിഹരന്തോ സത്ഥാ പഠമയോബ്ബനേ ഠിതം ദസ്സനീയം ഇത്ഥിരൂപം അഭിനിമ്മിനിത്വാ പുരതോ ദസ്സേത്വാ പുന അനുക്കമേന യഥാ ജരാരോഗവിപത്തീഹി അഭിഭൂതാ ദിസ്സതി, തഥാ അകാസി. തം ദിസ്വാ കിമിലകുമാരോ അതിവിയ സംവേഗം പകാസേന്തോ -

൧൧൮. “അഭിസത്തോവ നിപതതി വയോ, രൂപം അഞ്ഞമിവ തഥേവ സന്തം;
തസ്സേവ സതോ അവിപ്പവസതോ, അഞ്ഞസ്സേവ സരാമി അത്താന”ന്തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **അഭിസത്തോവാ**തി ‘‘ത്വം സീഘം ഗച്ഛ മാ തിട്ഠാ’’തി ദേവേഹി അനുസിട്ഠോ ആണത്തോ വിയ. ‘‘അഭിസട്ഠോ വാ’’തിപി പാഠോ, ‘‘ത്വം ലഹും ഗച്ഛാ’’തി കേനചി അഭിലാസാപിതോ വിയാതി അത്ഥോ. **നിപതതീ**തി അതിപതതി അഭിധാവതി ന തിട്ഠതി, ഖണേ ഖണേ ഖയവയം പാപുണാതീതി അത്ഥോ. **വയോ**തി ബാല്യയോബ്ബനാദികോ സരീരസ്സ അവത്ഥാവിസേസോ. ഇധ പനസ്സ യോബ്ബഞ്ഞം അധിപ്പേതം, തം ഹിസ്സ അഭിപതന്തം ഖീയന്തം ഹുത്വാ ഉപട്ഠിതം. **രൂപ**ന്തി രൂപസമ്പദാതി വദതി. **രൂപ**ന്തി പന സരീരം ‘‘അട്ഠിഞ്ച പടിച്ച ന്ഹാരുഞ്ച പടിച്ച മംസഞ്ച പടിച്ച ആകാസോ പരിവാരിതോ രൂപംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൬) വിയ. **അഞ്ഞമിവ തഥേവ സന്ത**ന്തി ഇദം രൂപം യാദിസം, സയം തഥേവ തേനേവാകാരേന സന്തം വിജ്ജമാനം അഞ്ഞം വിയ മയ്ഹം ഉപട്ഠാതീതി അധിപ്പായോ. ‘‘തദേവ സന്ത’’ന്തി ച കേചി പഠന്തി. **തസ്സേവ സതോ**തി തസ്സേവ മേ അനഞ്ഞസ്സ സതോ സമാനസ്സ. **അവിപ്പവസതോ**തി ന വിപ്പവസന്തസ്സ, ചിരവിപ്പവാസേന ഹി സതോ അനഞ്ഞമ്പി അഞ്ഞം വിയ ഉപട്ഠാതി ഇദമ്പി ഇധ നത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **അഞ്ഞസ്സേവ സരാമി അത്താന**ന്തി ഇമം മമ അത്തഭാവം അഞ്ഞസ്സ സത്തസ്സ വിയ സരാമി ഉപധാരേമി സഞ്ജാനാമീതി അത്ഥോ. തസ്സേവം അനിച്ചതം മനസി കരോന്തസ്സ ദള്ഹതരോ സംവേഗോ ഉദപാദി, സോ സംവേഗജാതോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ૨.൫൪.൪൭-൫൧) -

‘‘നിബ്ബുതേ കകുസന്ധമ്ഹി, ബ്രാഹ്മണമ്ഹി വുസീമതി;
ഗഹേത്വാ സളലം മാലം, മണ്ഡപം കാരയിം അഹം.

‘‘താവതിംസം ഗതോ സന്തോ, ലഭിമ്ഹ ബ്യമ്ഹമുത്തമം;
അഞ്ഞേ ദേവേതിരോചാമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

‘‘ദിവാ വാ യദി വാ രത്തിം, ചങ്കമന്തോ ഠിതോ ചഹം;
ഛന്നോ സളലപുപ്ഫേഹി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം.

‘‘ഇമസ്മിംയേവ കപ്പമ്ഹി, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാപി ഥേരോ അത്തനോ പുരിമുപ്പന്നം അനിച്ചതാമനസികാരം വിഭാവേന്തോ തമേവ ഗാഥം പച്ചുദാഹാസി. തേനേതം ഇമസ്സ ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണമ്പി അഹോസി.

കിമിലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. വജ്ജിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**രുക്ഖമൂലഗഹനം പസക്കിയാ**തി ആയസ്മതോ വജ്ജിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ ഏകം പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം ഭിക്ഖായ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കദലിഫലാനി

അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം ലിച്ഛവിരാജപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, വജ്ജിരാജപുത്തത്താ **വജ്ജിപുത്തോ**ത്വേവ ചസ്സ സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ ദഹരോ ഹുത്വാ ഹത്ഥിസിക്ഖാദിസിക്ഖനകാലേപി ഹേതുസമ്പന്നതായ നിസ്സരണജ്ഝാസയോവ ഹുത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനാകാലേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ പരിസപരിയന്തേ നിസിന്നോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൭-൩൨) -

"സഹസ്സരംസീ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
വിവേകാ വുട്ഠഹിത്വാന, ഗോചരായാഭിനിക്ഖമി.

"ഫലഹത്ഥോ അഹം ദിസ്വാ, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, അവടം അദദിം ഫലം.

"ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അപരഭാഗേ അചിരപരിനിബ്ബുതേ സത്ഥരി ധമ്മം സങ്ഗായിതും സങ്കേതം കത്വാ മഹാഥേരേസു തത്ഥ തത്ഥ വിഹരന്തേസു ഏകദിവസം ആയസ്മന്തം ആനന്ദം സേഖംയേവ സമാനം മഹതിയാ പരിസായ പരിവുതം ധമ്മം ദേസേന്തം ദിസ്വാ തസ്സ ഉപരിമഗ്ഗാധിഗമായ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ -

൬൨. "രുക്ഖമൂലഗഹനം പസക്കിയ, നിബ്ബാനം ഹദയസ്മിം ഓപിയ;
ഝായ ഗോതമ മാ ച പമാദോ, കിം തേ ബിളിബിളികാ കരിസ്സതീ"തി. -

ഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **രുക്ഖമൂലഗഹന**ന്തി രുക്ഖമൂലഭൂതം ഗഹനം, ഗഹനഞ്ഹി അത്ഥി, ന രുക്ഖമൂലം, രുക്ഖമൂലഞ്ച അത്ഥി, ന ഗഹനം, തേസു രുക്ഖമൂലഗ്ഗഹണേന ഠാനസ്സ ഛായാസമ്പന്നതായ വാതാതപപരിസ്സയാഭാവം ദസ്സേതി. ഗഹനഗ്ഗഹണേന നിവാതഭാവേന വാതപരിസ്സയാഭാവം ജനസമ്ബാധാഭാവഞ്ച ദസ്സേതി, തദുഭയേന ച ഭാവനായോഗ്യതം. **പസക്കിയാ**തി ഉപഗന്ത്വാ. **നിബ്ബാനം ഹദയസ്മിം ഓപിയാ**തി "ഏവം മയാ പടിപജ്ജിത്വാ നിബ്ബാനം അധിഗന്തബ്ബ"ന്തി നിബ്ബുതിം ഹദയേ ഠപേത്വാ ചിത്തേ കരിത്വാ. **ഝായാ**തി ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേന ഝായ, വിപസ്സനാഭാവനാസഹിതം മഗ്ഗഭാവനം ഭാവേഹി. **ഗോതമാ**തി ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികം ഗോത്തേന ആലപതി. **മാ ച പമാദോ**തി അധികുസലേസു ധമ്മേസു മാ പമാദം ആപജ്ജി. ഇദാനി യാദിസോ ഥേരസ്സ പമാദോ, തം പടിക്ഖേപവസേന ദസ്സേന്തോ **"കിം തേ ബിളിബിളികാ കരിസ്സതീ"**തി ആഹ. തത്ഥ **ബിളിബിളികാ**തി വിളിവിളികിരിയാ, ബിളിബിളീതി സദ്ദപവത്തി യഥാ നിരത്ഥകാ, ഏവം ബിളിബിളികാസദിസാ ജനപഞ്ഞത്തി **കിം തേ കരിസ്സതി** കീദിസം അത്ഥം തുയ്ഹം സാധേതി, തസ്മാ ജനപഞ്ഞത്തിം പഹായ സദത്ഥപസുതോ ഹോഹീതി ഓവാദം അദാസി.

തം സുത്വാ അഞ്ഞേഹി വുത്തവിസഗന്ധവായനവചനേന സംവേഗജാതോ ബഹുദേവ രത്തിം ചങ്കമേന വീതിനാമേന്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ സേനാസനം പവിസിത്വാ മഞ്ചകേ നിപന്നമത്തോവ അരഹത്തം പാപുണി.

വജ്ജിപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. ഇസിദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ**തി ആയസ്മതോ ഇസിദത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം രഥിയം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മധുരം ആമോദഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അവന്തിരട്ഠേ വഡ്ഢഗാമേ അഞ്ഞതരസ്സ സത്ഥവാഹസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഇസിദത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ മച്ഛികാസണ്ഡേ ചിത്തസ്സ ഗഹപതിനോ അദിട്ഠസഹായോ ഹുത്വാ തേന ബുദ്ധഗുണേ ലിഖിത്വാ പേസിതസാസനം പടിലഭിത്വാ സാസനേ സഞ്ജാതപ്പസാദോ ഥേരസ്സ മഹാകച്ചാനസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൦-൭൪) -

‘‘സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, ആമോദമദദിം ഫലം.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ‘‘ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗമിസ്സാമീ’’തി ഥേരം ആപുച്ഛിത്വാ അനുക്കമേന മജ്ഝിമദേസം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ , ‘‘കച്ചി, ഭിക്ഖു, ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയ’’ന്തിആദിനാ സത്ഥാരാ കതപടിസന്ഥാരോ പടിവചനമുഖേന, ‘‘ഭഗവാ തുമ്ഹാകം സാസനം ഉപഗതകാലതോ പട്ഠായ മയ്ഹം സബ്ബദുക്ഖം അപഗതം, സബ്ബോ പരിസ്സയോ വൂപസന്തോ’’തി പവേദനവസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൯൭. ‘‘പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ, തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ;
ദുക്ഖക്ഖയോ അനുപ്പത്തോ, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ’’തി. - ഗാഥം അഭാസി;

തത്ഥ **പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ**തി പഞ്ചപി മേ ഉപാദാനക്ഖന്ധാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ‘‘ഇദം ദുക്ഖം, ഏത്തകം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോ’’തി സബ്ബസോ പരിച്ഛിജ്ജ ഞാതാ, ന തേസു കിഞ്ചിപി പരിഞ്ഞാതബ്ബം അത്ഥീതി അധിപ്പായോ. **തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകാ**തി സബ്ബസോ പരിഞ്ഞാതത്താ ഏവ തേസം അവിജ്ജാതണ്ഹാദികസ്സ മൂലസ്സ സമുച്ഛിന്നത്താ

അരിയമഗ്ഗേന പഹീനത്താ യാവചരിമചിത്തനിരോധാ തേ തിട്ഠന്തി. **ദുക്ഖക്ഖയോ അനുപ്പത്തോ**തി ഛിന്നമൂലകത്തായേവ ച നേസം വട്ടദുക്ഖസ്സ ഖയോ പരിക്ഖയോ അനുപ്പത്തോ, നിബ്ബാനം അധിഗതം. **പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ**തി കാമാസവാദീനം സബ്ബേസം ആസവാനം ഖയന്തേ അഭിഗന്തബ്ബതായ "ആസവക്ഖയോ"തി ലദ്ധനാമം അരഹത്തം പത്തം പടിലദ്ധന്തി അത്ഥോ. കേചി പന അന്തിമായം സമുസ്സയോ"തി പഠന്തി. നിബ്ബാനസ്സ അധിഗതത്തായേവ അയം മമ സമുസ്സയോ അത്തഭാവോ അന്തിമോ സബ്ബപച്ഛിമകോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോതി അത്ഥോ. യം പന തത്ഥ തത്ഥ അവുത്തം, തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനംയേവാതി.

ഇസിദത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദ്വാദസമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച പരമത്ഥദീപനിയം ഥേരഗാഥാവണ്ണനായം

വീസാധികസതത്ഥേരഗാഥാപടിമണ്ഡിതസ്സ ഏകകനിപാതസ്സ

അത്ഥവണ്ണനാ.

# ൨. ദുകനിപാതോ

## ൧. പഠമവഗ്ഗോ

### ൧. ഉത്തരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

ദുകനിപാതേ **നത്ഥി കോചി ഭവോ നിച്ചോ**തിആദികാ ആയസ്മതോ ഉത്തരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിജ്ജാധരോ ഹുത്വാ ആകാസേന വിചരതി. തേന ച സമയേന സത്ഥാ തസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം വനന്തരേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസീദി ഛബ്ബണ്ണബുദ്ധരംസിയോ വിസ്സജ്ജേന്തോ. സോ അന്തലിക്ഖേന ഗച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ആകാസതോ ഓരുയ്ഹ സുവിസുദ്ധേഹി വിപുലേഹി കണികാരപുപ്ഫേഹി ഭഗവന്തം പൂജേസി, പുപ്ഫാനി ബുദ്ധാനുഭാവേന സത്ഥു ഉപരി ഛത്താകാരേന അട്ഠംസു, സോ തേന ഭിയ്യോസോമത്തായ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ അപരഭാഗേ കാലം കത്വാ താവതിംസേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഉളാരം ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ യാവതായുകം തത്ഥ ഠത്വാ തതോ ചുതോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഉത്തരോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണവിജ്ജാസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ ജാതിയാ രൂപേന വിജ്ജായ വയേന സീലാചാരേന ച ലോകസ്സ സമ്ഭാവനീയോ ജാതോ. തസ്സ തം സമ്പത്തിം ദിസ്വാ വസ്സകാരോ മഗധമഹാമത്തോ അത്തനോ ധീതരം ദാതുകാമോ ഹുത്വാ അത്തനോ അധിപ്പായം പവേദേസി. സോ നിസ്സരണജ്ഝാസയതായ തം പടിക്ഖിപിത്വാ കാലേന കാലം ധമ്മസേനാപതിം പയിരുപാസന്തോ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വത്തസമ്പന്നോ ഹുത്വാ ഥേരം ഉപട്ഠഹതി.

തേന ച സമയേന ഥേരസ്സ അഞ്ഞതരോ ആബാധോ ഉപ്പന്നോ, തസ്സ ഭേസജ്ജത്ഥായ ഉത്തരോ സാമണേരോ പാതോവ പത്തചീവരമാദായ വിഹാരതോ നിക്ഖന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ തളാകസ്സ തീരേ പത്തം ഠപേത്വാ ഉദകസമീപം ഗന്ത്വാ മുഖം ധോവതി. അഥ അഞ്ഞതരോ ഉമങ്ഗചോരോ ആരക്ഖപുരിസേഹി അനുബദ്ധോ അഗ്ഗദ്വാരേനേവ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ പലായന്തോ അത്തനാ ഗഹിതം രതനഭണ്ഡികം സാമണേരസ്സ പത്തേ പക്ഖിപിത്വാ പലായി. സാമണേരോ പത്തസമീപം ഉപഗതോ. ചോരം അനുബന്ധന്താ രാജപുരിസാ സാമണേരസ്സ പത്തേ ഭണ്ഡികം ദിസ്വാ, ''അയം ചോരോ, ഇമിനാ ചോരിയം കത''ന്തി സാമണേരം പച്ഛാബാഹം ബന്ധിത്വാ വസ്സകാരസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ദസ്സേസും. വസ്സകാരോ ച തദാ രഞ്ഞോ വിനിച്ഛയേ നിയുത്തോ ഹുത്വാ ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസതി. സോ ''പുബ്ബേ മമ വചനം നാദിയി, സുദ്ധപാസണ്ഡിയേസു പബ്ബജീ''തി ച ബദ്ധാഘാതത്താ കമ്മം അസോധേത്വാവ ജീവന്തമേവ തം സൂലേ ഉത്താസേസി.

അഥസ്സ ഭഗവാ ഞാണപരിപാകം ഓലോകേത്വാ തം ഠാനം ഗന്ത്വാ വിപ്ഫുരന്തഹത്ഥനഖമണിമയൂഖസമ്ഭിന്നസിതാഭതായ പഗ്ഘരന്തജാതിഹിങ്ഗുലകസുവണ്ണരസധാരം വിയ

ജാലാഗുണ്ഠിതമുദുതലുനദീഘങ്ഗുലിഹത്ഥം ഉത്തരസ്സ സീസേ ഠപേത്വാ, “ഉത്തര, ഇദം തേ പുരിമകമ്മസ്സ ഫലം ഉപ്പന്നം, തത്ഥ തയാ പച്ചവേക്ഖണബലേന അധിവാസനാ കാതബ്ബാ”തി വത്വാ അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസി. ഉത്തരോ അമതാഭിസേകസദിസേന സത്ഥു ഹത്ഥസമ്ഫസ്സേന സഞ്ജാതപ്പസാദസോമനസ്സതായ ഉളാരം പീതിപാമോജ്ജം പടിലഭിത്വാ യഥാപരിചിതം വിപസ്സനാമഗ്ഗം സമാരൂള്ഹോ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ സത്ഥു ച ദേസനാവിലാസേന താവദേവ മഗ്ഗപടിപാടിയാ സബ്ബകിലേസേ ഖേപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൪.൭൭-൯൨) -

“സുമേധോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ബാത്തിംസവരലക്ഖണോ;
വിവേകകാമോ ഭഗവാ, ഹിമവന്തമുപാഗമി.

“അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ഹിമവന്തം, അഗ്ഗോ കാരുണികോ മുനി;
പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാന, നിസീദി പരിസുത്തമോ.

“വിജ്ജാധരോ തദാ ആസിം, അന്തലിക്ഖചരോ അഹം;
തിസൂലം സുഗതം ഗയ്ഹ, ഗച്ഛാമി അമ്ബരേ തദാ.

“പബ്ബതഗ്ഗേ യഥാ അഗ്ഗി, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമാ;
വനം ഓഭാസതേ ബുദ്ധോ, സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ.

“വനഗ്ഗാ നിക്ഖമിത്വാന, ബുദ്ധരംസീഭിധാവരേ;
നളഗ്ഗിവണ്ണസങ്കാസാ, ദിസ്വാ ചിത്തം പസാദയിം.

“വിചിനം അദ്ദസം പുപ്ഫം, കണികാരം ദേവഗന്ധികം;
തീണി പുപ്ഫാനി ആദായ, ബുദ്ധസേട്ഠമപൂജയിം.

“ബുദ്ധസ്സ ആനുഭാവേന, തീണി പുപ്ഫാനി മേ തദാ;
ഉദ്ധംവണ്ടാ അധോപത്താ, ഛായം കുബ്ബന്തി സത്ഥുനോ.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“തത്ഥ മേ സുകതം ബ്യമ്ഹം, കണികാരീതി ഞായതി;
സട്ഠിയോജനമുബ്ബേധം, തിംസയോജനവിത്ഥതം.

“സഹസ്സകണ്ഡം സതഭേണ്ഡു, ധജാലു ഹരിതാമയം;
സതസഹസ്സനിയ്യൂഹാ, ബ്യമ്ഹേ പാതുഭവിംസു മേ.

“സോണ്ണമയാ മണിമയാ, ലോഹിതങ്കമയാപി ച;
ഫലികാപി ച പല്ലങ്കാ, യേനിച്ഛകാ യദിച്ഛകാ.

“മഹാരഹഞ്ച സയനം, തൂലികാ വികതീയുതം;
ഉദ്ധലോമിഞ്ച ഏകന്തം, ബിമ്ബോഹനസമായുതം.

“ഭവനാ നിക്ഖമിത്വാന, ചരന്തോ ദേവചാരികം;

യഥാ ഇച്ഛാമി ഗമനം, ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ.

“പുപ്ഫസ്സ ഹേട്ഠാ തിട്ഠാമി, ഉപരിച്ഛദനം മമ;
സമന്താ യോജനസതം, കണികാരേഹി ഛാദിതം.

“സട്ഠിതൂരിയസഹസ്സാനി, സായം പാതം ഉപട്ഠഹും;
പരിവാരേന്തി മം നിച്ചം, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതാ.

“തത്ഥ നച്ചേഹി ഗീതേഹി, താളേഹി വാദിതേഹി ച;
രമാമി ഖിഡ്ഡാ രതിയാ, മോദാമി കാമകാമഹം.

“തത്ഥ ഭുത്വാ പിവിത്വാ ച, മോദാമി തിദസേ തദാ;
നാരീഗണേഹി സഹിതോ, മോദാമി ബ്യമ്ഹമുത്തമേ.

“സതാനം പഞ്ചക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സതാനം തീണിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“ഭവേ ഭവേ സംസരന്തോ, മഹാഭോഗം ലഭാമഹം;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദുവേ ഭവേ സംസരാമി, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ;
അഞ്ഞം ഗതിം ന ജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദുവേ കുലേ പജായാമി, ഖത്തിയേ ചാപി ബ്രാഹ്മണേ;
നീചേ കുലേ ന ജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ഹത്ഥിയാനം അസ്സയാനം, സിവികം സന്ദമാനികം;
ലഭാമി സബ്ബമേവേതം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദാസീഗണം ദാസഗണം, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
ലഭാമി സബ്ബമേവേതം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കോസേയ്യകമ്ബലിയാനി , ഖോമകപ്പാസികാനി ച;
ലഭാമി സബ്ബമേവേതം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“നവവത്ഥം നവഫലം, നവഗ്ഗരസഭോജനം;
ലഭാമി സബ്ബമേവേതം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ഇമം ഖാദ ഇമം ഭുഞ്ജ, ഇമമ്ഹി സയനേ സയ;
ലഭാമി സബ്ബമേവേതം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“സബ്ബത്ഥ പൂജിതോ ഹോമി, യസോ അച്ചുഗ്ഗതോ മമ;
മഹാപക്ഖോ സദാ ഹോമി, അഭേജ്ജപരിസോ സദാ;

ഞാതീനം ഉത്തമോ ഹോമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“സീതം ഉണ്ഹം ന ജാനാമി, പരിളാഹോ ന വിജ്ജതി;

അഥോ ചേതസികം ദുക്ഖം, ഹദയേ മേ ന വിജ്ജതി.

“സുവണ്ണവണ്ണോ ഹുത്വാന, സംസരാമി ഭവാഭവേ;
വേവണ്ണിയം ന ജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സാവത്ഥിയം പുരേ ജാതോ, മഹാസാലേ സുഅഡ്ഢകേ.

“പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
ജാതിയാ സത്തവസ്സോഹം, അരഹത്തമപാപുണിം.

“ഉപസമ്പാദയീ ബുദ്ധോ, ഗുണമഞ്ഞായ ചക്ഖുമാ;
തരുണോ പൂജനീയോഹം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ദിബ്ബചക്ഖു വിസുദ്ധം മേ, സമാധികുസലോ അഹം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്തോ, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“പടിസമ്ഭിദാ അനുപ്പത്തോ, ഇദ്ധിപാദേസു കോവിദോ;
ധമ്മേസു പാരമിപ്പത്തോ, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പുന ഹുത്വാ സൂലതോ ഉട്ഠഹിത്വാ പരാനുദ്ദയായ ആകാസേ ഠത്വാ പാടിഹാരിയം ദസ്സേസി. മഹാജനോ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതോ അഹോസി. താവദേവസ്സ വണോ സംരൂള്ഹി, സോ ഭിക്ഖൂഹി, “ആവുസോ, താദിസം ദുക്ഖം അനുഭവന്തോ കഥം ത്വം വിപസ്സനം അനുയുഞ്ജിതും അസക്ഖീ”തി പുട്ഠോ, “പഗേവ മേ, ആവുസോ, സംസാരേ ആദീനവോ, സങ്ഖാരാനഞ്ച സഭാവോ സുദിട്ഠോ, ഏവാഹം താദിസം ദുക്ഖം അനുഭവന്തോപി അസക്ഖിം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ വിസേസം അധിഗന്തു”ന്തി ദസ്സേന്തോ -

“നത്ഥി കോചി ഭവോ നിച്ചോ, സങ്ഖാരാ വാപി സസ്സതാ;
ഉപ്പജ്ജന്തി ച തേ ഖന്ധാ, ചവന്തി അപരാപരം.

“ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, ഭവേനമ്ഹി അനത്ഥികോ;
നിസ്സടോ സബ്ബകാമേഹി, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ”തി. -

ഇമം ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **നത്ഥി കോചി ഭവോ നിച്ചോ**തി കമ്മഭവോ ഉപപത്തിഭവോ കാമഭവോ രൂപഭവോ അരൂപഭവോ സഞ്ഞീഭവോ അസഞ്ഞീഭവോ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീഭവോ ഏകവോകാരഭവോ ചതുവോകാരഭവോ പഞ്ചവോകാരഭവോതി ഏവംഭേദോ, തത്ഥാപി ഹീനോ മജ്ഝിമോ ഉക്കട്ഠോ ദീഘായുകോ സുഖബഹുലോ വോമിസ്സസുഖദുക്ഖോതി ഏവംവിഭാഗോ യോകോചി നിച്ചോ ധുവോ ഥിരോ അപലോകിയധമ്മോ നത്ഥി തം തം കാരണം പടിച്ച സമുപ്പന്നത്താ. യസ്മാ ച ഏതദേവം, തസ്മാ **സങ്ഖാരാ**

**വാപി സസ്സതാ** നത്ഥീതി യോജനാ. പച്ചയേഹി സങ്ഖതത്താ “സങ്ഖാരാ”തി ലദ്ധനാമേ ഹി പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഉപാദായ ഭവസമഞ്ഞായ സങ്ഖാരാവ ഹുത്വാ സമ്ഭൂതാ ജരാമരണേന ച വിപരിണമന്തീതി അസസ്സതാ വിപരിണാമധമ്മാ. തഥാ ഹി തേ “സങ്ഖാരാ”തി വുച്ചന്തി. തേനാഹ **ഉപ്പജ്ജന്തി ച തേ ഖന്ധാ, ചവന്തി അപരാപരന്തി**. തേ ഭവപരിയായേന സങ്ഖാരപരിയായേന ച വുത്താ പഞ്ചക്ഖന്ധാ യഥാപച്ചയം അപരാപരം ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ ച ജരായ പരിപീളിതാ ഹുത്വാ ചവന്തി പരിഭിജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. ഏതേന “ഭവോ, സങ്ഖാരാ”തി ച ലദ്ധവോഹാരാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഉദയബ്ബയസഭാവാതി ദസ്സേതി. യസ്മാ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തസ്സ തയോപി ഭവാ ആദിത്തം വിയ സങ്ഖതേ **ആദീനവം** ദോസം പഗേവ വിപസ്സനാപഞ്ഞായ ജാനിത്വാ അനിച്ചലക്ഖണേഹി ദിട്ഠാ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാനത്താ വിഭൂതതരാ ഉപട്ഠഹന്തി, തേനാഹ ഭഗവാ - “യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫).

യസ്മാ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തസ്സ തയോപി ഭവാ ആദിത്തം വിയ അഗാരം സപ്പടിഭയാ ഉപട്ഠഹന്തി, തസ്മാ ആഹ **“ഭവേനമ്ഹി അനത്ഥികോ”**തി. ഏവം പന സബ്ബസോ ഭവേഹി വിനിവത്തിയമാനസ്സ കാമേസു അപേക്ഖായ ലേസോപി ന സമ്ഭവതിയേവ, തേനാഹ **“നിസ്സടോ സബ്ബകാമേഹീ”**തി, അമ്ഹീതി യോജനാ. മാനുസേഹി വിയ ദിബ്ബേഹിപി കാമേഹി നിവത്തിതചിത്തോസ്മീതി അത്ഥോ. **പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ**തി യസ്മാ ഏവം സുപരിമജ്ജിതസങ്ഖാരോ ഭവേസു സുപരിദിട്ഠാദീനവോ കാമേസു ച അനാസത്തമാനസോ തസ്മാ സൂലമത്ഥകേ നിസിന്നേനാപി മേ മയാ പത്തോ അധിഗതോ ആസവക്ഖയോ നിബ്ബാനം അരഹത്തഞ്ചാതി. അഞ്ഞേഹി ച സബ്രഹ്മചാരീഹി അപ്പത്തമാനസേഹി തദധിഗമായ ഉസ്സാഹോ കരണീയോതി ഭിക്ഖൂനം ഓവാദമദാസി.

ഉത്തരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നയിദം അനയേനാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സീഹയോനിയം നിബ്ബത്തിത്വാ പബ്ബതഗുഹായം വിഹരതി. ഭഗവാ തസ്സ അനുഗ്ഗഹം കാതും ഗോചരായ പക്കന്തകാലേ സയനഗുഹം പവിസിത്വാ നിരോധം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദി. സീഹോ ഗോചരം ഗഹേത്വാ നിവത്തോ ഗുഹാദ്വാരേ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ ജലജഥലജപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ ചിത്തം പസാദേന്തോ ഭഗവതോ ആരക്ഖത്ഥായ അരഞ്ഞേ വാളമിഗേ അപനേതും തീസു വേലാസു സീഹനാദം നദന്തോ ബുദ്ധഗതായ സതിയാ അട്ഠാസി. യഥാ പഠമദിവസം, ഏവം സത്താഹം പൂജേസി. ഭഗവാ സത്താഹച്ചയേന നിരോധാ വുട്ഠഹിത്വാ “വത്തിസ്സതി ഇമസ്സ ഏത്തകോ ഉപനിസ്സയോ”തി തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ആകാസം പക്ഖന്ദിത്വാ വിഹാരമേവ ഗതോ. സീഹോ പാലിലേയ്യകഹത്ഥീ വിയ ബുദ്ധവിയോഗദുക്ഖം അധിവാസേതും അസക്കോന്തോ കാലം കത്വാ ഹംസവതീനഗരേ മഹാഭോഗകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ നഗരവാസീഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ യാവജീവം പുഞ്ഞാനി കത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം

ഭഗവതോ കാലേ കോസമ്ബിയം രഞ്ഞോ ഉതേനസ്സ പുരോഹിതപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി **ഭാരദ്വാജോ** നാമ നാമേന. സോ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ച മാണവകസതാനി മന്തേ വാചേന്തോ മഹഗ്ഘസഭാവേന അനനുരൂപാചാരത്താ തേഹി പരിച്ചജ്ജന്തോ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ലാഭസക്കാരം ദിസ്വാ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞൂ ഹുത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥാരാ ഉപായേന മത്തഞ്ഞുതായ പതിട്ഠാപിതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.ഫംർ-ഫംൻ) -

“മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, വിപിനേ വിചരം തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും.

“പിയാലഫലമാദായ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
പുഞ്ഞക്ഖേത്തസ്സ വീരസ്സ, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ “ഭഗവതോ സമ്മുഖാ യം സാവകേഹി പത്തബ്ബം, തം മയാ പത്ത”ന്തി, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ ച “യസ്സ മഗ്ഗേ വാ ഫലേ വാ കങ്ഖാ അത്ഥി, സോ മം പുച്ഛതൂ”തി സീഹനാദം നദി. തേന തം ഭഗവാ, “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം സീഹനാദികാനം യദിദം പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ”തി (അ॰ നി॰ ഫ.ഫവ്വ്വ, ഫൻ൫) ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. സോ ഏകദിവസം അത്തനോ സന്തികം ഉപഗതം ഗിഹികാലേ സഹായഭൂതം മച്ഛരിം മിച്ഛാദിട്ഠിബ്രാഹ്മണം അനുകമ്പമാനോ തസ്സ ദാനകഥം കഥേത്വാ തേന ച “അയം മമ ധനം വിനാസേതുകാമോ”തി ഭകുടിം കത്വാപി “തുയ്ഹം ഏകഭത്തം ദേമീ”തി വുത്തേ, “തം സങ്ഘസ്സ ദേഹി മാ മയ്ഹ”ന്തി സങ്ഘസ്സ പരിണാമേസി. പുന ബ്രാഹ്മണേന “അയം മം ബഹൂനം ദാപേതുകാമോ”തി അപ്പച്ചയേ പകാസിതേ ദുതിയദിവസം ധമ്മസേനാപതിനാ സങ്ഘഗതായ ദക്ഖിണായ മഹപ്ഫലഭാവപ്പകാസനേന തം പസാദേത്വാ, “അയം ബ്രാഹ്മണോ ‘ആഹാരഗേധേന മം ദാനേ നിയോജേസീ’തി മഞ്ഞതി, ആഹാരസ്സ പന മയാ സബ്ബസോ പരിഞ്ഞാതഭാവം ന ജാനാതി, ഹന്ദ നം ജാനാപേമീ”തി -

൧൨൩. “നയിദം അനയേന ജീവിതം, നാഹാരോ ഹദയസ്സ സന്തികോ;
ആഹാരട്ഠിതികോ സമുസ്സയോ, ഇതി ദിസ്വാന ചരാമി ഏസനം.

൧൨൪. “പങ്കോതി ഹി നം അവേദയും, യായം വന്ദനപൂജനാ കുലേസു;
സുഖുമം സല്ലം ദുരുബ്ബഹം, സക്കാരോ കാപുരിസേന ദുജ്ജഹോ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **നയിദം അനയേന ജീവിത**ന്തി ഇദം മമ ജീവിതം അനയേന അഞായേന വേളുദാനപുപ്ഫദാനാദിഅനേസനായ ന ഹോതി ജീവിതനികന്തിയാ അഭാവതോ. **നാഹാരോ ഹദയസ്സ സന്തികോ**തി ആഹാരോ ച ആഹരിയമാനോ മഗ്ഗഫലഞാണം വിയ ഹദയസ്സ ചിത്തസ്സ സന്തികരോ ന ഹോതി, കേവലം പന സജ്ജുകം ഖുദാപടിഘാതമത്തം കരോതീതി അധിപ്പായോ. അഥ വാ **നാഹാരോ**

**ഹദയസ്സ സന്തികോ**തി ആഹാരോ രസതണ്ഹാവത്ഥു മേ ഹദയസ്സ സന്തികോ ആസത്തോ ന ഹോതി രസതണ്ഹായ ഏവ അഭാവതോ. "സന്തികേ"തിപി പഠന്തി. യോ ഹി ആഹാരഗിദ്ധോ ലാഭസക്കാരപ്പസുതോ വിചരതി, തസ്സ ആഹാരോ ഹദയസ്സ സന്തികേ നാമ അഭിണ്ഹം മനസികാതബ്ബതോ. യോ പന പരിഞ്ഞാതാഹാരോ, സോ തത്ഥ പഹീനച്ഛന്ദരാഗോ, ന തസ്സാഹാരോ ഹദയസ്സ സന്തികേ നാമ - "കഥം നു ഖോ ലഭേയ്യ"ന്തിആദിമനസികരണസ്സേവ അഭാവതോ. യദി ഹി ജീവിതനികന്തി ആഹാരരസതണ്ഹാ ച നത്ഥി, അഥ കസ്മാ പിണ്ഡായ ചരസീതി അനുയോഗം മനസി കത്വാ ആഹ **"ആഹാരട്ഠിതികോ സമുസ്സയോ, ഇതി ദിസ്വാന ചരാമി ഏസന"**ന്തി. ആഹാരോ ഭോജനം ഠിതി ഠാനം പച്ചയോ ഏതസ്സാതി ആഹാരട്ഠിതികോ. "ആഹാരപടിബദ്ധവുത്തികോ സമുസ്സയോ കായോ"ഇതി ദിസ്വാന ഏവം ഞത്വാ ഇമമത്ഥം ബുദ്ധിയം ഠപേത്വാ ചരാമി ഏസനം, ഭിക്ഖാപരിയേസനം കരോമീതി അത്ഥോ.

പച്ചയനിമിത്തം കുലാനി ഉപസങ്കമന്തോ തത്ഥ വന്ദനപൂജനാഹി ലാഭസക്കാരേഹി ച ബജ്ഝതീതി ഏവം മാദിസേസു ന ചിന്തേതബ്ബന്തി ദസ്സേന്തോ **"പങ്കോ"**തിഗാഥം അഭാസി. തസ്സത്ഥോ - **യാ അയം** പച്ചയനിമിത്തം ഉപഗതാനം പബ്ബജിതാനം **കുലേസു** ഗേഹവാസീസു പവത്തിസ്സതി ഗുണസമ്ഭാവനാ **പൂജനാ** ച, യസ്മാ തം അഭാവിതത്താനം ഓസീദാപനട്ഠേന മലീനഭാവകരണേന ച **പങ്കോ** കദ്ദമോതി ബുദ്ധാദയോ **അവേദയും** അബ്ഭഞ്ഞാസും പവേദേസും വാ, തസ്മാ സാ സപ്പുരിസാനം ബന്ധായ ന ഹോതി സക്കാരാസായ പഗേവ പഹീനത്താ. അസപ്പുരിസസ്സ പന സക്കാരാസാ ദുവിഞ്ഞേയ്യസഭാവതായ പീളാജനനതോ അന്തോ തുദനതോ ഉദ്ധരിതും അസക്കുണേയ്യതോ ച **സുഖുമം സല്ലം ദുരുബ്ബഹം**. തതോ ഏവ തേന **സക്കാരോ കാപുരിസേന ദുജ്ജഹോ** ദുരുബ്ബഹേയ്യോ തസ്സ പഹാനപടിപത്തിയാ അപ്പടിപജ്ജനതോ, സക്കാരാസാപഹാനേന പഹീനോ ഹോതീതി. തം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ഥേരേ അഭിപ്പസന്നോ അഹോസി.

പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**മക്കടോ പഞ്ചദ്വാരായ**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ വല്ലിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം കേനചിദേവ കരണീയേന അരഞ്ഞം ഗതോ തത്ഥ നാരദം നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം രുക്ഖമൂലേ വസന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നളേഹി സാലം കത്വാ തിണേഹി ഛാദേത്വാ അദാസി. ചങ്കമനട്ഠാനഞ്ചസ്സ സോധേത്വാ വാലുകാ ഓകിരിത്വാ അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **വല്ലിയോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ യോബ്ബനമനുപ്പത്തോ ഇന്ദ്രിയവസികോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗേന ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൯൩-൧൦൩)
-

“ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, ഹാരിതോ നാമ പബ്ബതോ;
സയമ്ഭൂ നാരദോ നാമ, രുക്ഖമൂലേ വസീ തദാ.

“നളാഗാരം കരിത്വാന, തിണേന ഛാദയിം അഹം;
ചങ്കമം സോധയിത്വാന, സയമ്ഭുസ്സ അദാസഹം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“തത്ഥ മേ സുകതം ബ്യമ്ഹം, നളകുടികനിമ്മിതം;
സട്ഠിയോജനമുബ്ബേധം, തിംസയോജനവിത്ഥതം.

“ചതുദ്ദസേസു കപ്പേസു, ദേവലോകേ രമിം അഹം;
ഏകസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജമകാരയിം.

“ചതുത്തിംസതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“ധമ്മപാസാദമാരുയ്ഹ, സബ്ബാകാരവരൂപമം;
യദിച്ഛകാഹം വിഹരേ, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, നളകുടിയിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ പുഥുജ്ജനകാലേ അത്തനോ ചിത്തസ്സ രൂപാദിആരമ്മണേസു യഥാകാമപ്പവത്തിയാ, ഇദാനി അരിയമഗ്ഗേന നിഗ്ഗഹിതഭാവസ്സ ച വിഭാവനേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

“മക്കടോ പഞ്ചദ്വാരായം, കുടികായം പസക്കിയ;
ദ്വാരേന അനുപരിയേതി, ഘട്ടയന്തോ മുഹും മുഹും.

“തിട്ഠ മക്കട മാ ധാവി, ന ഹി തേ തം യഥാ പുരേ;
നിഗ്ഗഹീതോസി പഞ്ഞായ, നേവ ദൂരം ഗമിസ്സസീ”തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തത്ഥ **ഘട്ടയന്തോ**തി അത്തനോ ലോലഭാവേന രുക്ഖസ്സ അഞ്ഞം സാഖം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ഗഹണേന അനേകവാരം തത്ഥ രുക്ഖം ചാലേന്തോ ഫലൂപഭോഗമക്കടോ വിയ തേന തേന ചക്ഖാദിദ്വാരേന രൂപാദിആരമ്മണേസു അഞ്ഞം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞം ഗണ്ഹന്തോ ചിത്തസന്താനസ്സ സമാദാനവസേന നിച്ചലം ഠാതും അപ്പദാനേന അഭിക്ഖണം ഘട്ടയന്തോ ചാലേന്തോ തസ്മിംയേവ രൂപാദിആരമ്മണേ അനുപരിവത്തതി യഥാകാമം വിചരതി. വത്തമാനസമീപതായ ചേത്ഥ വത്തമാനവചനം. ഏവം അനുപരിയന്തോ ച **തിട്ഠ, മക്കട, മാ ധാവി** ത്വം, ചിത്തമക്കട, ഇദാനി തിട്ഠ മാ ധാവി, ഇതോ പട്ഠായ തേ ധാവിതും ന സക്കാ, തസ്മാ **ന ഹി തേ തം യഥാ പുരേ** യസ്മാ തം അത്തഭാവഗേഹം പുബ്ബേ വിയ ന തേ സേവിതം പിഹിതദ്വാരഭാവതോ, കിഞ്ച **നിഗ്ഗഹീതോസി പഞ്ഞായ** സയഞ്ച ഇദാനി മഗ്ഗപഞ്ഞായ

കിലേസാഭിസങ്ഖാരസങ്ഖാതാനം പാദാനം ഛേദനേന അച്ചന്തികം നിഗ്ഗഹം പത്തോസി, തസ്മാ **നേവ ദൂരം ഗമിസ്സസി** ഇതോ അത്തഭാവതോ ദൂരം ദുതിയാദിഅത്തഭാവം നേവ ഗമിസ്സസി യാവചരിമകചിത്തം ഏവ തേ ഗമനന്തി ദസ്സേതി. ‘‘നേതോ ദൂര’’ന്തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ.

വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൪. ഗങ്ഗാതീരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**തിണ്ണം മേ താലപത്താന**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ ഗങ്ഗാതീരിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സാസനേ അഭിപ്പസന്നോ ഹുത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ പാനീയമദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ഗഹപതിസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, ‘‘ദത്തോ’’തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഘരാവാസം വസന്തോ അഗമനീയട്ഠാനഭാവം അജാനിത്വാ വീതിക്കമം കത്വാ പുന അഗമനീയട്ഠാനഭാവം ഞത്വാ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ തം കമ്മം ജിഗുച്ഛിത്വാ ലൂഖപടിപത്തിം അനുതിട്ഠന്തോ പംസുകൂലചീവരം ഛവസിത്തസദിസം മത്തികാപത്തഞ്ച ഗഹേത്വാ ഗങ്ഗാതീരേ തീഹി താലപത്തേഹി കുടികം കത്വാ വിഹാസി, തേനേവസ്സ **ഗങ്ഗാതീരിയോ**തി സമഞ്ഞാ അഹോസി. സോ ‘‘അരഹത്തം അപ്പത്വാ ന കേനചി സല്ലപിസ്സാമീ’’തി ചിത്തം അധിട്ഠായ പഠമം സംവച്ഛരം തുണ്ഹീഭൂതോ വചീഭേദം അകരോന്തോവ വിഹാസി. ദുതിയേ സംവച്ഛരേ ഗോചരഗാമേ അഞ്ഞതരായ ഇത്ഥിയാ ‘‘മൂഗോ നു ഖോ നോ’’തി വീമംസിതുകാമായ പത്തേ ഖീരം ആസിഞ്ചന്തിയാ ഹത്ഥവിഹാരേ കതേപി ഓകിരിതേ, ‘‘അലം, ഭഗിനീ’’തി വാചം നിച്ഛരി. തതിയേ പന സംവച്ഛരേ അന്തരവസ്സേവ ഘടയന്തോ വായമന്തോ അരഹത്തം പാപുണി, തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൫൧-൫൭) -

‘‘പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ , ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അനുത്തരേ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പാനീഘടമപൂരയിം.

‘‘പബ്ബതഗ്ഗേ ദുമഗ്ഗേ വാ, ആകാസേ വാഥ ഭൂമിയം;
യദാ പാനീയമിച്ഛാമി, ഖിപ്പം നിബ്ബത്തതേ മമ.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദകദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹാ പന ഹുത്വാ അത്തനോ പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ വിഭാവനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧൨൭. ‘‘തിണ്ണം മേ താലപത്താനം, ഗങ്ഗാതീരേ കുടീ കതാ;
ഛവസിത്തോവ മേ പത്തോ, പംസുകൂലഞ്ച ചീവരം.

൧൨൮. ‘‘ദ്വിന്നം അന്തരവസ്സാനം, ഏകാ വാചാ മേ ഭാസിതാ;

തതിയേ അന്തരവസ്സമ്ഹി, തമോഖന്ധോ പദാലിതോ’’തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **തിണ്ണം മേ താലപത്താനം, ഗങ്ഗാതീരേ കുടീ കതാതി** താലരുക്ഖതോ പഹിതേഹി തീഹി താലപണ്ണേഹി മയ്ഹം വസ്സനപരിഹരണത്ഥം ഗങ്ഗായ നദിയാ തീരേ കുടികാ കതാ. തേന അത്തനോ സേനാസനസന്തോസം ദസ്സേതി. വുത്തഞ്ഹി ധമ്മസേനാപതിനാ -

‘‘പല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സ, ജണ്ണുകേ നാഭിവസ്സതി;
അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ’’തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൫; മി॰ പ॰ ൬.൧.൧);

‘‘താലപത്തീന’’ന്തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **ഛവസിത്തോവ മേ പത്തോതി** മയ്ഹം പത്തോ ഛവസിത്തസദിസോ, മതാനം ഖീരസേചനകുണ്ഡസദിസോതി അത്ഥോ . **പംസുകൂലഞ്ച ചീവരന്തി** ചീവരഞ്ച മേ അന്തരമഗ്ഗസുസാനാദീസു ഛഡ്ഡിതനന്തകേഹി കതം പംസുകൂലം. പദദ്വയേന പരിക്ഖാരസന്തോസം ദസ്സേതി.

**ദ്വിന്നം അന്തരവസ്സാനന്തി** ദ്വീസു അന്തരവസ്സേസു പബ്ബജിതതോ അരഹത്തമപ്പത്തസംവച്ഛരേസു. **ഏകാ വാചാ മേ ഭാസിതാതി** ഏകാ, ‘‘അലം, ഭഗിനീ’’തി ഖീരപടിക്ഖേപവാചാ ഏവ മയാ വുത്താ, അഞ്ഞോ തത്ഥ വചീഭേദോ നാഹോസി. തേന ഉക്കംസഗതം കായവചീസംയമം ദസ്സേതി. **തതിയേ അന്തരവസ്സമ്ഹീതി** തതിയസ്സ സംവച്ഛരസ്സ അബ്ഭന്തരേ, തസ്മിം അപരിപുണ്ണേയേവ. **തമോഖന്ധോ പദാലിതോതി** അഗ്ഗമഗ്ഗേന തമോഖന്ധോ ഭിന്നോ, അവിജ്ജാനുസയോ സമുച്ഛിന്നോതി അത്ഥോ. തേന തദേകട്ഠതായ സബ്ബകിലേസാനം അനവസേസപ്പഹാനം വദതി.

ഗങ്ഗാതീരിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. അജിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അപി ചേ ഹോതി തേവിജ്ജോതി**ആദികാ ആയസ്മതോ അജിനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന അരഞ്ഞം ഗതോ തത്ഥ സുചിന്തിതം നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം ആബാധേന പീളിതം നിസിന്നം ദിസ്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഭേസജ്ജത്ഥായ പസന്നമാനസോ ഘതമണ്ഡം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരസ്സ ദലിദ്ദബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തം വിജായനകാലേ അജിനചമ്മേന സമ്പടിച്ഛിംസു. തേനസ്സ **അജിനോ**ത്വേവ നാമം അകംസു. സോ ഭോഗസംവത്തനിയസ്സ കമ്മസ്സ അകതത്താ ദലിദ്ദകുലേ നിബ്ബത്തോ വയപ്പത്തോപി അപ്പന്നപാനഭോജനോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൭൮-൮൩) -

“സുചിന്തിതം ഭഗവന്തം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം;
ഉപവിട്ഠം മഹാരഞ്ഞം, വാതാബാധേന പീളിതം.

“ദിസ്വാ ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഘതമണ്ഡമുപാനയിം;
കതത്താ ആചിതത്താ ച, ഗങ്ഗാ ഭാഗീരഥീ അയം.

“മഹാസമുദ്ദാ ചത്താരോ, ഘതം സമ്പജ്ജരേ മമ;
അയഞ്ച പഥവീ ഘോരാ, അപ്പമാണാ അസങ്ഖിയാ.

“മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, ഭവതേ മധുസക്കരാ;
ചാതുദ്ദീപാ ഇമേ രുക്ഖാ, പാദപാ ധരണീരുഹാ.

“മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, കപ്പരുക്ഖാ ഭവന്തി തേ;
പഞ്ഞാസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം.

“ഏകപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഘതമണ്ഡസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാപി പുരിമകമ്മനിസ്സന്ദേന അപ്പലാഭീ അപ്പഞ്ഞാതോവ അഹോസി. ഉദ്ദേസഭത്തസലാകഭത്താനിപി ലാമകാനേവ പാപുണന്തി. കമ്മഫലേനേവ ച നം പുഥുജ്ജനാ ഭിക്ഖൂ സാമണേരാ ച “അപ്പഞ്ഞാതോ”തി അവമഞ്ഞന്തി. ഥേരോ തേ ഭിക്ഖൂ സംവേജേന്തോ -

൨൮൯. “അപി ചേ ഹോതി തേവിജ്ജോ, മച്ചുഹായീ അനാസവോ;
അപ്പഞ്ഞാതോതി നം ബാലാ, അവജാനന്തി അജാനതാ.

൨൯൦. “യോ ച ഖോ അന്നപാനസ്സ, ലാഭീ ഹോതീധ പുഗ്ഗലോ;
പാപധമ്മോപി ചേ ഹോതി, സോ നേസം ഹോതി സക്കതോ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **അപീ**തി സമ്ഭാവനേ നിപാതോ. **ചേ**തി പരികപ്പനേ. **ഹോതീ**തി ഭവതി. തിസ്സോ വിജ്ജാ ഏതസ്സാതി **തേവിജ്ജോ**. മച്ചും പജഹതീതി **മച്ചുഹായീ**. കാമാസവാദീനം അഭാവേന **അനാസവോ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം പുബ്ബേനിവാസഞാണം ആസവക്ഖയഞാണന്തി ഇമാസം തിസ്സന്നം വിജ്ജാനം അധിഗതത്താ **തേവിജ്ജോ** തതോ ഏവ സബ്ബസോ കാമാസവാദീനം പരിക്ഖീണത്താ **അനാസവോ** ആയതിം പുനബ്ഭവസ്സ അഗ്ഗഹണതോ മരണാഭാവേന **മച്ചുഹായീ** യദിപി ഹോതി, ഏവം സന്തേപി **അപ്പഞ്ഞാതോതി നം ബാലാ അവജാനന്തി** യസ്സത്ഥായ കുലപുത്താ സമ്മദേവ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജന്തി, തം സദത്ഥം അനുപാപുണിത്വാ ഠിതമ്പി നം ഉത്തമം പുരിസം “ധുതവാദോ ബഹുസ്സുതോ ധമ്മകഥികോ”തി ഉപ്പന്നലാഭസ്സ അഭാവതോ “ന പഞ്ഞാതോ ന പാകടോ”തി ബാലാ

ദുമ്മേധപുഗ്ഗലാ അവജാനന്തി, കസ്മാ? **അജാനതാ** അജാനനകാരണാ ഗുണാനം അജാനനമേവ തത്ഥ കാരണന്തി ദസ്സേതി.

യഥാ ച ഗുണാനം അജാനനതോ ബാലാ ലാഭഗരുതായ സമ്ഭാവനീയമ്പി അവജാനന്തി, ഏവം ഗുണാനം അജാനനതോ ലാഭഗരുതായ ഏവം അവജാനിതബ്ബമ്പി സമ്ഭാവേന്തീതി ദസ്സേന്തോ ദുതിയം ഗാഥം ആഹ. തത്ഥ **യോ**തി അനിയമവചനം. **ച**-സദ്ദോ ബ്യതിരേകേ, തേന യഥാവുത്തപുഗ്ഗലതോ ഇമസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വുച്ചമാനംയേവ വിസേസം ജനേതി. **ഖോ**തി അവധാരണേ. **അന്നപാനസ്സാ**തി നിദസ്സനമത്തം. **ലാഭീ**തി ലാഭവാ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. ജരാമരണേഹി തസ്സ തസ്സ സത്താവാസസ്സ പൂരണതോ ഗലനതോ ച **പുഗ്ഗലോ. പാപധമ്മോ**തി ലാമകധമ്മോ. അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ - യോ പന പുഗ്ഗലോ ചീവരാദിപച്ചയമത്തസ്സേവ ലാഭീ ഹോതി, ന ഝാനാദീനം, സോ പാപിച്ഛതായ ദുസ്സീലഭാവേന ഹീനധമ്മോപി സമാനോ ഇധ ഇമസ്മിം ലോകേ ബാലാനം ലാഭഗരുതായ സക്കതോ ഗരുകതോ ഹോതീതി.

അജിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. മേളജിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യദാഹം ധമ്മമസ്സോസി**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ മേളജിനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മധുരം ആമോദഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബാരാണസിയം ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **മേളജിനോ**തി ലദ്ധനാമോ വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോ ദിസാസു പാകടോ അഹോസി. സോ ഭഗവതി ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ വിഹരന്തേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ തദഹേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫.൬൭-൯൨) -

“സഹസ്സരംസീ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
വിവേകാ വുട്ഠഹിത്വാന, ഗോചരായാഭിനിക്ഖമി.

“ഫലഹത്ഥോ അഹം ദിസ്വാ, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, അവടം അദദിം ഫലം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അപരഭാഗേ ഭിക്ഖൂഹി, “ആവുസോ, കിം തയാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മോ അധിഗതോ”തി പുട്ഠോ സീഹനാദം നദന്തോ -

൧൩൭. “യദാഹം ധമ്മമസ്സോസിം, ഭാസമാനസ്സ സത്ഥുനോ;
ന കങ്ഖമഭിജാനാമി, സബ്ബഞ്ഞൂ അപരാജിതേ.

**ന്നു**ത്ഥവാഹേ മഹാവീരേ, സാരഥീനം വരുത്തമേ;
മഗ്ഗേ പടിപദായം വാ, കങ്ഖാ മയ്ഹം ന വിജ്ജതീ''തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **യദാ**തി യസ്മിം കാലേ. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. **ധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **അസ്സോസി**ന്തി സുണിം. **സത്ഥുനോ**തി ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥേഹി വേനേയ്യാനം സാസനട്ഠേന സത്ഥുനോ. **കങ്ഖ**ന്തി സംസയം. സങ്ഖതമസങ്ഖതഞ്ച അനവസേസതോ ജാനനട്ഠേന **സബ്ബഞ്ഞൂ**. കുതോചിപി പരാജിതാ ഭാവേന **അപരാജിതേ**. വേനേയ്യസത്താനം സംസാരകന്താരതോ നിബ്ബാനം പടിവാഹനട്ഠേന **സത്ഥവാഹേ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യതോ പഭുതി അഹം സത്ഥുനോ ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ ചതുസച്ച**ധമ്മം അസ്സോസിം** സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരേസിം ഉപലഭിം, തതോ പട്ഠായ അനവസേസസങ്ഖതാസങ്ഖതസമ്മുതിധമ്മാനം സയമ്ഭൂഞാണേന ജാനനതോ **സബ്ബഞ്ഞൂ** അനാവരണദസ്സാവിമ്ഹി, പഞ്ചന്നമ്പി മാരാനം അഭിഭവനതോ തേഹി അപരാജിതത്താ സദേവകേ ലോകേ അപ്പടിഹതധമ്മചക്കത്താ ച **അപരാജിതേ,** വേനേയ്യസത്താനം ലോഭകന്താരാദിതോ വാഹനട്ഠേന **സത്ഥവാഹേ,** മഹാവിക്കന്തതായ **മഹാവീരേ,** അഞ്ഞേഹി ദുദ്ദമാനം പുരിസദമ്മാനം സരണതോ അച്ചന്തികേന ദമഥേന ദമനതോ **സാരഥീനം** പവരഭൂതേ **ഉത്തമേ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ , ''ബുദ്ധോ നു ഖോ നോ നു ഖോ''തി **കങ്ഖം നാഭിജാനാമി** അപരപ്പച്ചയഭാവതോ. തഥാരൂപേ ദേസിതേ അരിയ**മഗ്ഗേ** തദുപാദായഭൂതായ ച സീലാദി**പടിപദായ** ''നിയ്യാനികോ നു ഖോ ന നു ഖോ''തി **കങ്ഖാ** വിചികിച്ഛാ **ന വിജ്ജതി** നത്ഥീതി. എത്ഥ ച അരിയധമ്മേ സംസയാഭാവകഥനേന അരിയസങ്ഘേപി സംസയാഭാവോ കഥിതോയേവാതി ദട്ഠബ്ബം തത്ഥ പതിട്ഠിതസ്സ അനഞ്ഞഥാഭാവതോതി.

മേളജിനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. രാധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യഥാ അഗാരം ദുച്ഛന്ന**ന്തിആദികാ ആയസ്മതോ രാധത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ സത്ഥാരാ ഏകം ഭിക്ഖും പടിഭാനേയ്യകാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിയമാനം ദിസ്വാ സയം തം ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ മഹാദാനം പവത്തേസി. സത്ഥു ഉളാരഞ്ച പൂജം അകാസി. സോ ഏവം കതപണിധാനോ തതോ ചുതോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മധുരാനി അമ്ബഫലാനി അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **രാധോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഹുത്വാ ഘരാവാസം വസന്തോ മഹല്ലകകാലേ പുത്തദാരേഹി അപസാദിതോ, ''കിം മേ ഘരാവാസേന, പബ്ബജിസ്സാമീ''തി വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ തേഹി ''അയം ബ്രാഹ്മണോ ജിണ്ണോ ന സക്കോതി വത്തപടിവത്തം പൂരേതു''ന്തി പടിക്ഖിത്തോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ

അത്തനോ അജ്ഝാസയം പവേദേത്വാ സത്ഥാരാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ ആണത്തേന ധമ്മസേനാപതിനാ പബ്ബാജിതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൧൧-൧൩) -

"സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, പാദഫലം അദാസഹം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥു സന്തികാവചരോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനാപടിഭാനസ്സ പച്ചയഭൂതാനം പടിഭാനജാനനകാനം അഗ്ഗോ ജാതോ. ഥേരസ്സ ഹി ദിട്ഠിസമുദാചാരഞ്ച ആഗമ്മ ദസബലസ്സ നവനവാ ധമ്മദേസനാ പടിഭാതി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം പടിഭാനേയ്യകാനം യദിദം രാധോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൧൯, ൨൩൩). സോ ഏകദിവസം "ഇമേ സത്താ അഭാവനായ രാഗേന അഭിഭുയ്യന്തി, ഭാവനായ സതി തം നത്ഥീ"തി ഭാവനം ഥോമേന്തോ **"യഥാ അഗാര"**ന്തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ.

**൧൩൩-൪**. തത്ഥ **അഗാര**ന്തി യംകിഞ്ചി ഗേഹം. **ദുച്ഛന്ന**ന്തി വിരളച്ഛന്നം ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം. **സമതിവിജ്ഝതീ**തി വസ്സവുട്ഠി വിനിവിജ്ഝതി. **അഭാവിത**ന്തി തം അഗാരം വുട്ഠി വിയ ഭാവനായ രഹിതത്താ അഭാവിതം ചിത്തം. **രാഗോ സമതിവിജ്ഝതീ**തി ന കേവലം രാഗോവ ദോസമോഹമാനാദയോപി സബ്ബകിലേസാ തഥാരൂപം ചിത്തം അതിവിജ്ഝന്തിയേവ. **സുഭാവിത**ന്തി സമഥവിപസ്സനാഭാവനാഹി സുട്ഠു ഭാവിതം, ഏവരൂപം ചിത്തം സുച്ഛന്നം ഗേഹം വുട്ഠി വിയ രാഗാദയോ കിലേസാ അതിവിജ്ഝിതും ന സക്കോന്തീതി.

രാധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. സുരാധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഖീണാ ഹി മയ്ഹം ജാതീ**തിആദികാ ആയസ്മതോ സുരാധത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മാതുലുങ്ഗഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അനന്തരം വുത്തസ്സ രാധത്ഥേരസ്സ കനിട്ഠോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സുരാധോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ ജേട്ഠഭാതരി രാധേ പബ്ബജിതേ സയമ്പി പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൧൨-൩൨) -

"കണികാരംവ ജലിതം, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമം;
ജലന്തം ദീപരുക്ഖംവ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“മാതുലുങ്ഗഫലം ഗയ്ഹ, അദാസിം സത്ഥുനോ അഹം;
ദക്ഖിണേയ്യസ്സ വീരസ്സ, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സാസനസ്സ നിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“ഖീണാ ഹി മയ്ഹ”**ന്തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ.

**൧൩൭-൮**. തത്ഥ **ഖീണാ**തി ഖയം പരിയോസാനം ഗതാ. **ജാതീ**തി ഭവോ ഭവനിബ്ബത്തി വാ. **വുസിതം ജിനസാസന**ന്തി ജിനസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം വുട്ഠം പരിവുട്ഠം. **പഹീനോ ജാലസങ്ഖാതോ**തി സത്തസന്താനസ്സ ഓത്ഥരണതോ നിസ്സരിതും അപ്പദാനതോ ച “ജാലസങ്ഖാതോ”തി ച ലദ്ധനാമാ ദിട്ഠി അവിജ്ജാ ച പഹീനാ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നാ. **ഭവനേത്തി സമൂഹതാ**തി കാമഭവാദികസ്സ ഭവസ്സ നയനതോ പവത്തനതോ ഭവനേത്തിസഞ്ഞിതാ തണ്ഹാ സമുഗ്ഘാടിതാ. **യസ്സത്ഥായ പബ്ബജിതോ**തി യസ്സ അത്ഥായ യദത്ഥം അഹം **അഗാരസ്മാ** ഗേഹതോ **അനഗാരിയം** പബ്ബജ്ജം **പബ്ബജിതോ** ഉപഗതോ. **സോ** സബ്ബേസം ഓരമ്ഭാഗിയുദ്ധമ്ഭാഗിയപ്പഭേദാനം സംയോജനാനം ബന്ധനാനം ഖയഭൂതോ **അത്ഥോ** നിബ്ബാനസങ്ഖാതോ പരമത്ഥോ അരഹത്തസങ്ഖാതോ സദത്ഥോ ച മയാ **അനുപ്പത്തോ** അധിഗതോതി അത്ഥോ.

സുരാധത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുഖം സുപന്തീ**തി ആയസ്മതോ ഗോതമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ആമോദഫലമദാസി. തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഗോതമോ**തി ലദ്ധനാമോ സത്തവസ്സികകാലേ ഉപനയനം കത്വാ രതനഭിക്ഖം ചരിത്വാ സഹസ്സം ലഭിത്വാ തം താദിസേ ഠാനേ ഠപേത്വാ വതം ചരന്തോ സോളസസത്തരസവസ്സുദ്ദേസികകാലേ അകല്യാണമിത്തേഹി കാമേസു പരിനീയമാനോ ഏകിസ്സാ രൂപൂപജീവിനിയാ തം സഹസ്സഭണ്ഡികം ദത്വാ ബ്രഹ്മചരിയവിനാസം പത്വാ തായ ചസ്സ ബ്രഹ്മചാരിരൂപം ദിസ്വാ വിരത്താകാരേ ദസ്സിതേ ഏകരത്തിവാസേനേവ നിബ്ബിന്നരൂപോ അത്തനോ ബ്രഹ്മചരിയനിവാസം ധനഞ്ജാനിഞ്ച സരിത്വാ “അയുത്തം മയാ കത”ന്തി വിപ്പടിസാരീ അഹോസി. സത്ഥാ തസ്സ ഹേതുസമ്പത്തിം ചിത്താചാരഞ്ച ഞത്വാ തസ്സ ആസന്നട്ഠാനേ അത്താനം ദസ്സേസി. സോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഉപസങ്കമി, തസ്സ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജന്തോ ഖുരഗ്ഗേയേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൧൩൭-൧൩൯) -

“സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, ആമോദമദദിം ഫലം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഝാനസുഖേന ഫലസുഖേന വീതിനാമേന്തം ഏകോ ഗിഹിസഹായോ ഉപഗന്ത്വാ, “ആവുസോ, തയാ രതനഭിക്ഖായ ലദ്ധം പബ്ബജന്തോ കിം അകാസീ”തി പുച്ഛി. തം സുത്വാ ഥേരോ “ഇദം നാമ കത”ന്തി അനാചിക്ഖിത്വാ മാതുഗാമേ ദോസം പകാസേത്വാ അത്തനോ വീതരാഗഭാവേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ **“സുഖം സുപന്തീ”**തിആദിനാ ഗാഥാദ്വയമാഹ.

**൧൩൭.** തത്ഥ **സുഖം സുപന്തി മുനയോ, യേ ഇത്ഥീസു ന ബജ്ഝരേ**തി യേ ഇത്ഥീസു വിസയഭൂതാസു നിമിത്തഭൂതാസു വാ രാഗബന്ധനേന ന ബജ്ഝന്തി, തേ മുനയോ തപസ്സിനോ സംയതിന്ദ്രിയാ സുഖം സുപന്തി സുഖം വിഹരന്തി, നത്ഥി തേസം ദുക്ഖന്തി അധിപ്പായോ. “സുപന്തീ”തി ഹി നിദസ്സനമത്തമേതം. **സദാ വേ രക്ഖിതബ്ബാസൂ**തി ഏകംസേന സബ്ബകാലം രക്ഖിതബ്ബാസു. ഇത്ഥിയോ ഹി സത്തഭൂമികേ നിപ്പുരിസേ പാസാദേ ഉപരിഭൂമിയം വസാപേത്വാപി, കുച്ഛിയം പക്ഖിപിത്വാപി ന സക്കാ രക്ഖിതും, തസ്മാ താ കിട്ഠാദിഗാവിയോ വിയ സബ്ബകാലം രക്ഖണീയാ ഹോന്തി. ബഹുചിത്തതായ വാ സാമികേന വത്ഥാലങ്കാരാനുപ്പദാനാദിനാ ചിത്തഞ്ഞഥത്തതോ സബ്ബകാലം രക്ഖിതബ്ബാ. സരീരസഭാവം വാ മാലാഗന്ധാദീഹി പടിച്ഛാദനവസേന രക്ഖിതബ്ബചിത്തതായ രക്ഖിതബ്ബാതി. **യാസു സച്ചം സുദുല്ലഭ**ന്തി യാസു സച്ചവചനം ലദ്ധും ന സക്കാ, ഇത്ഥിയോ ഹി അഗ്ഗിമ്പി പവിസന്തി, വിസമ്പി ഖാദന്തി, സത്ഥമ്പി ആഹരന്തി, ഉബ്ബന്ധിത്വാപി കാലം കരോന്തി, ന പന സച്ചേ ഠാതും സക്കോന്തി. തസ്മാ ഏവരൂപാ ഇത്ഥിയോ വജ്ജേത്വാ ഠിതാ മുനയോ സുഖിതാ വതാതി ദസ്സേതി.

**൧൩൮.** ഇദാനി യസ്സ അപ്പഹീനത്താ ഏവരൂപാസു ഇത്ഥീസുപി ബജ്ഝന്തി, തസ്സ കാമസ്സ അത്തനോ സുപ്പഹീനതം അച്ചന്തനിട്ഠിതതഞ്ച ദസ്സേന്തോ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. **വധം ചരിമ്ഹ തേ കാമാ**തി അമ്ഭോ കാമ, തവ വധം അച്ചന്തസമുച്ഛേദം അരിയമഗ്ഗേന ചരിമ്ഹ, “വധം ചരിമ്ഹസേ”തിപി പാഠോ, വധായ പഹാനായ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം അചരിമ്ഹാതി അത്ഥോ. **അനണാ ദാനി തേ മയ**ന്തി ഇദാനി അഗ്ഗമഗ്ഗപത്തിതോ പട്ഠായ ഇണഭാവകരായ പഹീനത്താ കാമ തേ അനണാ മയം, ന തുയ്ഹം ഇണം ധാരേമ. അവീതരാഗോ ഹി രാഗസ്സ വസേ വത്തനതോ തസ്സ ഇണം ധാരേന്തോ വിയ ഹോതി, വീതരാഗോ പന തം അതിക്കമിത്വാ പരമേന ചിത്തിസ്സരിയേന സമന്നാഗതോ. അനണത്താ ഏവ **ഗച്ഛാമ ദാനി നിബ്ബാനം, യത്ഥ ഗന്ത്വാ ന സോചതി** യസ്മിം നിബ്ബാനേ ഗമനഹേതു സബ്ബസോ സോകഹേതൂനം അഭാവതോ ന സോചതി, തം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനമേവ ഇദാനി ഗച്ഛാമ അനുപാപുണാമാതി അത്ഥോ.

ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭൦. വസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**പുബ്ബേ ഹനതി അത്താന**ന്തി ആയസ്മതോ വസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയതായ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ചുദ്ദസസഹസ്സതാപസപരിവാരോ ഹിമവന്തസ്സ അവിദൂരേ സമഗ്ഗേ നാമ പബ്ബതേ അസ്സമം കാരേത്വാ വസന്തോ ഝാനാഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ താപസാനം ഓവാദാനുസാസനിയോ ദേന്തോ ഏകദിവസം ഏവം ചിന്തേസി - “അഹം ഖോ ദാനി ഇമേഹി താപസേഹി സക്കതോ ഗരുകതോ പൂജിതോ വിഹരാമി, മയാ പന പൂജേതബ്ബോ ന ഉപലബ്ഭതി, ദുക്ഖോ ഖോ പനായം ലോകേ യദിദം അഗരുവാസോ”തി. ഏവം പന ചിന്തേത്വാ പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരതായ പുരിമബുദ്ധാനം ചേതിയേ അത്തനാ കതം പൂജാസക്കാരം അനുസ്സരിത്വാ “യംനൂനാഹം പുരിമബുദ്ധേ ഉദ്ദിസ്സ പുലിനചേതിയം കത്വാ പൂജം കരേയ്യ”ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഇദ്ധിയാ പുലിനഥൂപം സുവണ്ണമയം മാപേത്വാ സുവണ്ണമയാദീഹി തിസഹസ്സമത്തേഹി പുപ്ഫേഹി ദേവസികം പൂജം കരോന്തോ യാവതായുകം പുഞ്ഞാനി കത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ. തത്ഥപി യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചുതോ താവതിംസേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം ലിച്ഛവിരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വസഭോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഭഗവതോ വേസാലിഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൭൩-൯൨) -

“ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, സമഗ്ഗോ നാമ പബ്ബതോ;
അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ.

“നാരദോ നാമ നാമേന, ജടിലോ ഉഗ്ഗതാപനോ;
ചതുദ്ദസസഹസ്സാനി, സിസ്സാ പരിചരന്തി മം.

“പടിസല്ലീനകോ സന്തോ, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ;
സബ്ബോ ജനോ മം പൂജേതി, നാഹം പൂജേമി കിഞ്ചനം.

“ന മേ ഓവാദകോ അത്ഥി, വത്താ കോചി ന വിജ്ജതി;
അനാചരിയുപജ്ഝായോ, വനേ വാസം ഉപേമഹം.

“ഉപാസമാനോ യമഹം, ഗരുചിത്തം ഉപട്ഠഹേ;
സോ മേ ആചരിയോ നത്ഥി, വനവാസോ നിരത്ഥകോ.

“ആയാഗം മേ ഗവേസിസ്സം, ഗരും ഭാവനിയം തഥാ;
സാവസ്സയോ വസിസ്സാമി, ന കോചി ഗരഹിസ്സതി.

“ഉത്താനകൂലാ നദികാ, സുപതിത്ഥാ മനോരമാ;
സംസുദ്ധപുലിനാകിണ്ണാ, അവിദൂരേ മമസ്സമം.

“നദിം അമരികം നാമ, ഉപഗന്ത്വാനഹം തദാ;
സംവഡ്ഢയിത്വാ പുലിനം, അകം പുലിനചേതിയം.

“യേ തേ അഹേസും സമ്ബുദ്ധാ, ഭവന്തകരണാ മുനീ;
തേസം ഏതാദിസോ ഥൂപോ, തം നിമിത്തം കരോമഹം.

“കരിത്വാ പുലിനം ഥൂപം, സോവണ്ണം മാപയിം അഹം;
സോണ്ണകിങ്കണിപുപ്ഫാനി, സഹസ്സേ തീണി പൂജയിം.

“സായപാതം നമസ്സാമി, വേദജാതോ കതഞ്ജലീ;
സമ്മുഖാ വിയ സമ്ബുദ്ധം, വന്ദിം പുലിനചേതിയം.

“യദാ കിലേസാ ജായന്തി, വിതക്കാ ഗേഹനിസ്സിതാ;
സരാമി സുകതം ഥൂപം, പച്ചവേക്ഖാമി താവദേ.

“ഉപനിസ്സായ വിഹരം, സത്ഥവാഹം വിനായകം;
കിലേസേ സംവസേയ്യാസി, ന യുത്തം തവ മാരിസ.

“സഹ ആവജ്ജിതേ ഥൂപേ, ഗാരവം ഹോതി മേ തദാ;
കുവിതക്കേ വിനോദേസിം, നാഗോ തുത്തട്ടിതോ യഥാ.

“ഏവം വിഹരമാനം മം, മച്ചുരാജാഭിമദ്ദഥ;
തത്ഥ കാലങ്കതോ സന്തോ, ബ്രഹ്മലോകമഗച്ഛഹം.

“യാവതായും വസിത്വാന, തിദിവേ ഉപപജ്ജഹം;
അസീതിക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം.

“സതാനം തീണിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“സോണ്ണകിങ്കണിപുപ്ഫാനം, വിപാകം അനുഭോമഹം;
ധാതീസതസഹസ്സാനി, പരിവാരേന്തി മം ഭവേ.

“ഥൂപസ്സ പരിചിണ്ണത്താ, രജോജല്ലം ന ലിമ്പതി;
ഗത്തേ സേദാ ന മുച്ചന്തി, സുപ്പഭാസോ ഭവാമഹം.

“അഹോ മേ സുകതോ ഥൂപോ, സുദിട്ഠാമരികാ നദീ;
ഥൂപം കത്വാന പുലിനം, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

“കുസലം കത്തുകാമേന, ജന്തുനാ സാരഗാഹിനാ;
നത്ഥി ഖേത്തം അഖേത്തം വാ, പടിപത്തീവ സാധകാ.

“യഥാപി ബലവാ പോസോ, അണ്ണവംതരിതുസ്സഹേ;
പരിത്തം കട്ഠമാദായ, പക്ഖന്ദേയ്യ മഹാസരം.

“ഇമാഹം കട്ഠം നിസ്സായ, തരിസ്സാമി മഹോദധിം;
ഉസ്സാഹേന വീരിയേന, തരേയ്യ ഉദധിം നരോ.

“തഥേവ മേ കതം കമ്മം, പരിത്തം ഥോകകഞ്ച യം;
തം കമ്മം ഉപനിസ്സായ, സംസാരം സമതിക്കമിം.

‘‘പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സാവത്ഥിയം പുരേ ജാതോ, മഹാസാലേ സുഅഡ്ഢകേ.

‘‘സദ്ധാ മാതാ പിതാ മയ്ഹം, ബുദ്ധസ്സ സരണം ഗതാ;
ഉഭോ ദിട്ഠപദാ ഏതേ, അനുവത്തന്തി സാസനം.

‘‘ബോധിപപടികം ഗയ്ഹ, സോണ്ണഥൂപമകാരയും;
സായപാതം നമസ്സന്തി, സക്യപുത്തസ്സ സമ്മുഖാ.

‘‘ഉപോസഥമ്ഹി ദിവസേ, സോണ്ണഥൂപം വിനീഹരും;
ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം കിത്തേന്താ, തിയാമം വീതിനാമയും.

‘‘സഹ ദിസ്വാനഹം ഥൂപം, സരിം പുലിനചേതിയം;
ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘ഗവേസമാനോ തം വീരം, ധമ്മസേനാപതിദ്ദസം;
അഗാരാ നിക്ഖമിത്വാന, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

‘‘ജാതിയാ സത്തവസ്സേന, അരഹത്തമപാപുണിം;
ഉപസമ്പാദയീ ബുദ്ധോ, ഗുണമഞ്ഞായ ചക്ഖുമാ.

‘‘ദാരകേനേവ സന്തേന, കിരിയം നിട്ഠിതം മയാ;
കതം മേ കരണീയജ്ജ, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ.

‘‘സബ്ബവേരഭയാതീതോ, സബ്ബസങ്ഗാതിഗോ ഇസി;
സാവകോ തേ മഹാവീര, സോണ്ണഥൂപസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ദായകാനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ തേഹി ഉപനീതേ പച്ചയേ ന പടിക്ഖിപതി, യഥാലദ്ധേയേവ പരിഭുഞ്ജതി. തം പുഥുജ്ജനാ ‘‘അയം കായദള്ഹിബഹുലോ അരക്ഖിതചിത്തോ’’തി മഞ്ഞമാനാ അവമഞ്ഞന്തി. ഥേരോ തം അഗണേന്തോവ വിഹരതി. തസ്സ പന അവിദൂരേ അഞ്ഞതരോ കുഹകഭിക്ഖു പാപിച്ഛോ സമാനോ അപ്പിച്ഛോ വിയ സന്തുട്ഠോ വിയ അത്താനം ദസ്സേന്തോ ലോകം വഞ്ചേന്തോ വിഹരതി. മഹാജനോ തം അരഹന്തം വിയ സമ്ഭാവേതി. അഥസ്സ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ തം പവത്തിം ഞത്വാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ, ‘‘ഭന്തേ, കിം നാമ കുഹകോ കരോതീ’’തി പുച്ഛി. ഥേരോ പാപിച്ഛം ഗരഹന്തോ -

൧൩൬. ‘‘പുബ്ബേ ഹനതി അത്താനം, പച്ഛാ ഹനതി സോ പരേ;
സുഹതം ഹന്തി അത്താനം, വീതംസേനേവ പക്ഖിമാ.

൧൩൭. ‘‘ന ബ്രാഹ്മണോ ബഹിവണ്ണോ, അന്തോവണ്ണോ ഹി ബ്രാഹ്മണോ;
യസ്മിം പാപാനി കമ്മാനി, സ വേ കണ്ഹോ സുജമ്പതീ’’തി. -
ഗാഥാദ്വയമാഹ;

തത്ഥ **പുബ്ബേ ഹനതി അത്താന**ന്തി കുഹകപുഗ്ഗലോ അത്തനോ കുഹകവുത്തിയാ ലോകം വഞ്ചേന്തോ പാപിച്ഛതാദീഹി പാപധമ്മേഹി പഠമമേവ അത്താനം ഹനതി, അത്തനോ കുസലകോട്ഠാസം വിനാസേതി.

**പച്ഛാ ഹനതി സോ പരേ**തി സോ കുഹകോ പഠമം താവ വുത്തനയേന അത്താനം ഹന്ത്വാ പച്ഛാ പരേ യേഹി ''അയം ഭിക്ഖു പേസലോ അരിയോ''തി വാ സമ്ഭാവേന്തേഹി കാരാ കതാ, തേ ഹനതി തേസം കാരാനി അത്തനി കതാനി അമഹപ്ഫലാനി കത്വാ പച്ചയവിനാസനേന വിനാസേതി. സതിപി കുഹകസ്സ ഉഭയഹനനേ അത്തഹനനേ പന അയം വിസേസോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **സുഹതം ഹന്തി അത്താന**ന്തി. സോ കുഹകോ അത്താനം ഹനന്തോ സുഹതം കത്വാ ഹന്തി വിനാസേതി, യഥാ കിം? **വീതംസേനേവ പക്ഖിമാ**തി, **വീതംസോ**തി ദീപകസകുണോ, തേന. **പക്ഖിമാ**തി സാകുണികോ. യഥാ തേന വീതംസസകുണേന അഞ്ഞേ സകുണേ വഞ്ചേത്വാ ഹനന്തോ അത്താനം ഇധ ലോകേപി ഹനതി വിഞ്ഞുഗരഹസാവജ്ജസഭാവാദിനാ, സമ്പരായം പന ദുഗ്ഗതിപരിക്കിലേസേന ഹനതിയേവ, ന പന തേ സകുണേ പച്ഛാ ഹന്തും സക്കോതി, ഏവം കുഹകോപി കോഹഞ്ഞേന ലോകം വഞ്ചേത്വാ ഇധ ലോകേപി അത്താനം ഹനതി വിപ്പടിസാരവിഞ്ഞുഗരഹാദീഹി, പരലോകേപി ദുഗ്ഗതിപരിക്കിലേസേഹി, ന പന തേ പച്ചയദായകേ അപായദുക്ഖം പാപേതി. അപിച കുഹകോ ദക്ഖിണായ അമഹപ്ഫലഭാവകരണേനേവ ദായകം ഹനതീതി വുത്തോ, ന നിപ്ഫലഭാവകരണേന. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ''ദുസ്സീലസ്സ മനുസ്സഭൂതസ്സ ദാനം ദത്വാ സഹസ്സഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯). തേനാഹ **''സുഹതം ഹന്തി അത്താന''**ന്തി.

ഏവം ബാഹിരപരിമജ്ജനമത്തേ ഠിതാ പുഗ്ഗലാ സുദ്ധാ നാമ ന ഹോന്തി, അബ്ഭന്തരസുദ്ധിയാ ഏവ പന സുദ്ധാ ഹോന്തീതി ദസ്സേന്തോ **''ന ബ്രാഹ്മണോ''**തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ഇരിയാപഥസണ്ഠപനാദിബഹിസമ്പത്തിമത്തേന ബ്രാഹ്മണോ ന ഹോതി. സമ്പത്തിഅത്ഥോ ഹി ഇധ **വണ്ണ**-സദ്ദോ. അബ്ഭന്തരേ പന സീലാദിസമ്പത്തിയാ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, ''ബാഹിതപാപോ **ബ്രാഹ്മണോ''**തി കത്വാ. തസ്മാ **''യസ്മിം പാപാനി** ലാമകാനി **കമ്മാനി** സംവിജ്ജന്തി, ഏകംസേന സോ **കണ്ഹോ** നിഹീനപുഗ്ഗലോ''തി **സുജമ്പതി,** ദേവാനമിന്ദ, ജാനാഹി. തം സുത്വാ സക്കോ കുഹകഭിക്ഖും തജ്ജേത്വാ ''ധമ്മേ വത്താഹീ''തി ഓവദിത്വാ സകട്ഠാനമേവ ഗതോ.

വസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുകനിപാതേ പഠമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ദുതിയവഗ്ഗോ

### ൧. മഹാചുന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സുസ്സൂസാ**തി ആയസ്മതോ മഹാചുന്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുമ്ഭകാരകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കുമ്ഭകാരകമ്മേന ജീവന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഏകം മത്തികാപത്തം സ്വാഭിസങ്ഖതം കത്വാ ഭഗവതോ അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ നാലകഗാമേ രൂപസാരിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ

സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ചുന്ദോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ധമ്മസേനാപതിം അനുപബ്ബജിത്വാ തം നിസ്സായ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൧൩൯-൧൪൯) -

"നഗരേ ഹംസവതിയാ, കുമ്ഭകാരോ അഹോസഹം;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം.

"സുകതം മത്തികാപത്തം, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
പത്തം ദത്വാ ഭഗവതോ, ഉജുഭൂതസ്സ താദിനോ.

"ഭവേ നിബ്ബത്തമാനോഹം, സോണ്ണഥാലേ ലഭാമഹം;
രൂപിമയേ ച സോവണ്ണേ, തട്ടികേ ച മണീമയേ.

"പാതിയോ പരിഭുഞ്ജാമി, പുഞ്ഞകമ്മസ്സിദം ഫലം;
യസാനഞ്ച ധനാനഞ്ച, അഗ്ഗഭൂതോ ച ഹോമഹം.

"യഥാപി ഭദ്ദകേ ഖേത്തേ, ബീജം അപ്പമ്പി രോപിതം;
സമ്മാധാരം പവേച്ഛന്തേ, ഫലം തോസേതി കസ്സകം.

"തഥേവിദം പത്തദാനം, ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹി രോപിതം;
പീതിധാരേ പവസ്സന്തേ, ഫലം മം തോസയിസ്സതി.

"യാവതാ ഖേത്താ വിജ്ജന്തി, സങ്ഘാപി ച ഗണാപി ച;
ബുദ്ധഖേത്തസമോ നത്ഥി, സുഖദോ സബ്ബപാണിനം.

"നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
ഏകപത്തം ദദിത്വാന, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പത്തമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പത്തദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അത്തനാ പടിലദ്ധസമ്പത്തിയാ കാരണഭൂതം ഗരൂപനിസ്സയം വിവേകവാസഞ്ച കിത്തേന്തോ -

൧൪൧. "സുസ്സൂസാ സുതവദ്ധനീ, സുതം പഞ്ഞായ വദ്ധനം;
പഞ്ഞായ അത്ഥം ജാനാതി, ഞാതോ അത്ഥോ സുഖാവഹോ.

൧൪൨. "സേവേഥ പന്താനി സേനാസനാനി, ചരേയ്യ സംയോജനവിപ്പമോക്ഖം;
സചേ രതിം നാധിഗച്ഛേയ്യ തത്ഥ, സങ്ഘേ വസേ രക്ഖിതത്തോ സതീമാ"തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **സുസ്സൂസാ**തി സോതബ്ബയുത്തസ്സ സബ്ബസുതസ്സ സോതുമിച്ഛാ, ഗരുസന്നിവാസോപി. ദിട്ഠധമ്മികാദിഭേദഞ്ഹി അത്ഥം സോതുമിച്ഛന്തേന കല്യാണമിത്തേ ഉപസങ്കമിത്വാ വത്തകരണേന പയിരുപാസിത്വാ യദാ തേ

പയിരുപാസനായ ആരാധിതചിത്താ കഞ്ചി ഉപനിസീദിതുകാമാ ഹോന്തി, അഥ നേ ഉപനിസീദിത്വാ അധിഗതായ സോതുമിച്ഛായ ഓഹിതസോതേന സോതബ്ബം ഹോതീതി ഗരുസന്നിവാസോപി സുസ്സൂസാഹേതുതായ "സുസ്സൂസാ"തി വുച്ചതി. സാ പനായം സുസ്സൂസാ സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിപടിസംയുത്തം സുതം തംസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ വഡ്ഢേതി ബ്രൂഹേതീതി **സുതവഡ്ഢനീ,** ബാഹുസച്ചകാരീതി അത്ഥോ. **സുതം പഞ്ഞായ വഡ്ഢന**ന്തി യം തം "സുതധരോ സുതസന്നിചയോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൩൯; അ॰ നി॰ ർ.൨൨) "ഇധേകച്ചസ്സ ബഹുകം സുതം ഹോതി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണ"ന്തി (അ॰ നി॰ ർ.൬) ച ഏവമാദിനാ നയേന വുത്തം ബാഹുസച്ചം, തം അകുസലപ്പഹാനകുസലാധിഗമനഹേതുഭൂതം പഞ്ഞം വഡ്ഢേതീതി സുതം പഞ്ഞായ വഡ്ഢനം, വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

"സുതാവുധോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ"തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭).

**പഞ്ഞായ അത്ഥം ജാനാതീ**തി ബഹുസ്സുതോ സുതമയഞാണേ ഠിതോ തം പടിപത്തിം പടിപജ്ജന്തോ സുതാനുസാരേന അത്ഥൂപപരിക്ഖായ ധമ്മനിജ്ഝാനേന ഭാവനായ ച ലോകിയലോകുത്തരഭേദം ദിട്ഠധമ്മാദിവിഭാഗം ദുക്ഖാദിവിഭാഗഞ്ച അത്ഥം യഥാഭൂതം പജാനാതി ച പടിവിജ്ഝതി ച, തേനാഹ ഭഗവാ -

"സുതസ്സ യഥാപരിയത്തസ്സ അത്ഥമഞ്ഞായ ധമ്മമഞ്ഞായ ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപന്നോ ഹോതീ"തി (അ॰ നി॰ ർ.൬).

"ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതി, അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതോ ധമ്മാ നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ സതി ഛന്ദോ ജായതി, ഛന്ദജാതോ ഉസ്സഹതി, ഉസ്സഹിത്വാ തുലേതി, തുലയിത്വാ പദഹതി, പഹിതത്തോ സമാനോ കായേന ചേവ പരമസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച നം അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.ർ൩൨) ച.

**ഞാതോ അത്ഥോ സുഖാവഹോ**തി യഥാവുത്തോ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥോ ചേവ ദുക്ഖാദിഅത്ഥോ ച യാഥാവതോ ഞാതോ അധിഗതോ ലോകിയലോകുത്തരഭേദം സുഖം ആവഹതി നിപ്ഫാദേതീതി അത്ഥോ.

ഠിതായ ഭാവനാപഞ്ഞായ സുതമത്തേനേവ ന സിജ്ഝതീതി തസ്സാ പടിപജ്ജനവിധിം ദസ്സേന്തോ **"സേവേഥ…പേ॰…വിപ്പമോക്ഖ"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **സേവേഥ പന്താനി സേനാസനാനീ**തി കായവിവേകമാഹ. തേന സംയോജനപ്പഹാനസ്സ ച വക്ഖമാനത്താ വിവേകാരഹസ്സേവ വിവേകവാസോതി സീലസംവരാദയോ ഇധ അവുത്തസിദ്ധാ വേദിതബ്ബാ. **ചരേയ്യ സംയോജനവിപ്പമോക്ഖ**ന്തി യഥാ സംയോജനേഹി ചിത്തം വിപ്പമുച്ചതി, തഥാ വിപസ്സനാഭാവനം മഗ്ഗഭാവനഞ്ച ചരേയ്യ പടിപജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. **സചേ രതിം നാധിഗച്ഛേയ്യ തത്ഥാ**തി തേസു പന്തസേനാസനേസു യഥാലദ്ധേസു അധികുസലധമ്മേസു ച രതിം പുബ്ബേനാപരം വിസേസസ്സ അലാഭതോ അഭിരതിം ന ലഭേയ്യ, **സങ്ഘേ** ഭിക്ഖുസമൂഹേ **രക്ഖിതത്തോ**

കമ്മട്ഠാനപരിഗണ്ഹനതോ രക്ഖിതചിത്തോ ഛസു ദ്വാരേസു സതിആരക്ഖായ ഉപട്ഠപനേന **സതിമാ വസേയ്യ** വിഹരേയ്യ, ഏവം വിഹരന്തസ്സ ച അപി നാമ സംയോജനവിപ്പമോക്ഖോ ഭവേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

മഹാചുന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ജോതിദാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യേ ഖോ തേ**തി ആയസ്മതോ ജോതിദാസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കാസുമാരികഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പാദിയത്ഥജനപദേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ജോതിദാസോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്വാ ഘരമാവസന്തോ ഏകദിവസം മഹാകസ്സപത്ഥേരം അത്തനോ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഭോജേത്വാ ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ അത്തനോ ഗാമസമീപേ പബ്ബതേ മഹന്തം വിഹാരം കാരേത്വാ ഥേരം തത്ഥ വാസേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹന്തോ ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനായ പടിലദ്ധസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൪) -

“കണികാരംവ ജോതന്തം, നിസിന്നം പബ്ബതന്തരേ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ലോകജേട്ഠം നരാസഭം.

“പസന്നചിത്തോ സുമനോ, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
കാസുമാരികമാദായ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം.

“ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിസേസതോ വിനയപിടകേ സുകുസലഭാവം പത്വാ ദസവസ്സികോ പരിസുപട്ഠാകോ ച ഹുത്വാ ബഹൂഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഭഗവന്തം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ അദ്ധാനപരിസ്സമവിനോദനത്ഥം തിത്ഥിയാനം ആരാമം പവിസിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഏകം പഞ്ചതപം തപന്തം ബ്രാഹ്മണം ദിസ്വാ, “കിം, ബ്രാഹ്മണ, അഞ്ഞസ്മിം തപനീയേ അഞ്ഞം തപതീ”തി ആഹ. തം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ കുപിതോ, “ഭോ, മുണ്ഡക, കിം അഞ്ഞം തപനീയ”ന്തി ആഹ. ഥേരോ തസ്സ -

“കോപോ ച ഇസ്സാ പരഹേഠനാ ച, മാനോ ച സാരമ്ഭമദോ പമാദോ;
തണ്ഹാ അവിജ്ജാ ഭവസങ്ഗതീ ച, തേ തപ്പനീയാ ന ഹി
രൂപഖന്ധോ”തി. -

ഗാഥായ ധമ്മം ദേസേസി. തം സുത്വാ സോ ബ്രാഹ്മണോ തസ്മിം തിത്ഥിയാരാമേ സബ്ബേ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ച ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിംസു. ഥേരോ തേഹി സദ്ധിം സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ കതിപാഹം തത്ഥ വസിത്വാ അത്തനോ ജാതിഭൂമിംയേവ ഗതോ ദസ്സനത്ഥം ഉപഗതേസു ഞാതകേസു നാനാലദ്ധികേ യഞ്ഞസുദ്ധികേ ഓവദന്തോ -

൧൪൩. ''യേ ഖോ തേ വേഠമിസ്സേന, നാനത്തേന ച കമ്മുനാ;
മനുസ്സേ ഉപരുന്ധന്തി, ഫരുസൂപക്കമാ ജനാ;
തേപി തഥേവ കീരന്തി, ന ഹി കമ്മം പനസ്സതി.

൧൪൪. ''യം കരോതി നരോ കമ്മം, കല്യാണം യദി പാപകം;
തസ്സ തസ്സേവ ദായാദോ, യം യം കമ്മം പകുബ്ബതീ''തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **യേ**തി അനിയമുദ്ദേസോ. **തേ**തി അനിയമതോ ഏവ പടിനിദ്ദേസോ. പദദ്വയസ്സാപി ''ജനാ''തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **ഖോ**തി നിപാതമത്തം. **വേഠമിസ്സേനാ**തി വരത്തഖണ്ഡാദിനാ സീസാദീസു വേഠദാനേന. ''വേധമിസ്സേനാ''തിപി പാളി, സോ ഏവത്ഥോ. **നാനത്തേന ച കമ്മുനാ**തി ഹനനഘാതനഹത്ഥപാദാദിച്ഛേദനേന ഖുദ്ദകസേളദാനാദിനാ ച നാനാവിധേന പരൂപഘാതകമ്മേന. **മനുസ്സേ**തി നിദസ്സനമത്തം, തസ്മാ യേ കേചി സത്തേതി അധിപ്പായോ. **ഉപരുന്ധന്തീ**തി വിബാധേന്തി. **ഫരുസൂപക്കമാ**തി ദാരുണപയോഗാ, കുരൂരകമ്മന്താതി അത്ഥോ. **ജനാ**തി സത്താ. **തേപി തഥേവ കീരന്തീ**തി തേ വുത്തപ്പകാരാ പുഗ്ഗലാ യാഹി കമ്മകാരണാഹി അഞ്ഞേ ബാധിംസു. **തഥേവ** താസുയേവ കാരണാസു സയമ്പി കീരന്തി പക്ഖിപീയന്തി, തഥാരൂപംയേവ ദുക്ഖം അനുഭവന്തീതി അത്ഥോ. ''തഥേവ കീരന്തീ''തി ച പാഠോ, യഥാ സയം അഞ്ഞേസം ദുക്ഖം അകംസു, തഥേവ അഞ്ഞേഹി കരീയന്തി, ദുക്ഖം പാപീയന്തീതി അത്ഥോ, കസ്മാ? **ന ഹി കമ്മം പനസ്സതി** കമ്മഞ്ഹി ഏകന്തം ഉപചിതം വിപാകം അദത്വാ ന വിഗച്ഛതി, അവസേസപച്ചയസമവായേ വിപച്ചതേവാതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി ''ന ഹി കമ്മം പനസ്സതീ''തി സങ്ഖേപതോ വുത്തമത്ഥം വിഭജിത്വാ സത്താനം കമ്മസ്സകതം വിഭാവേതും **''യം കരോതീ''**തി ഗാഥം അഭാസി. തസ്സത്ഥോ **യം കമ്മം കല്യാണം** കുസലം, **യദി** വാ **പാപകം** അകുസലം സത്തോ **കരോതി,** കരോന്തോ ച തത്ഥ **യം കമ്മം** യഥാ ഫലദാനസമത്ഥം ഹോതി, തഥാ **പകുബ്ബതി** ഉപചിനോതി. **തസ്സ തസ്സേവ ദായാദോ**തി തസ്സ തസ്സേവ കമ്മഫലസ്സ ഗണ്ഹനതോ തേന തേന കമ്മേന ദാതബ്ബവിപാകസ്സ ഭാഗീ ഹോതീതി അത്ഥോ. തേനാഹ ഭഗവാ - ''കമ്മസ്സകാ, മാണവ, സത്താ കമ്മദായാദാ''തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൯). ഇമാ ഗാഥാ സുത്വാ ഥേരസ്സ ഞാതകാ കമ്മസ്സകതായം പതിട്ഠഹിംസൂതി.

ജോതിദാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൩. ഹേരഞ്ഞകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അച്ചയന്തി അഹോരത്താ**തി ആയസ്മതോ ഹേരഞ്ഞകാനിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ പരേസം ഭതകോ ഹുത്വാ

ജീവന്തോ ഏകദിവസം സുജാതസ്സ നാമ സത്ഥുസാവകസ്സ പംസുകൂലം പരിയേസന്തസ്സ ഉപഡ്ഢദുസ്സം പരിച്ചജി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസേസു നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരഞ്ഞോ ഗാമഭോജകസ്സ ചോരവോസാസകസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഹേരഞ്ഞകാനീ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ പിതു അച്ചയേന രഞ്ഞാ തസ്മിംയേവ ഗാമഭോജകട്ഠാനേ ഠപിതോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ അത്തനോ കനിട്ഠസ്സ തം ഠാനന്തരം ദാപേത്വാ രാജാനം ആപുച്ഛിത്വാ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ഫ.൫ം.ന൧-ർം) -

“പദുമുത്തരഭഗവതോ, സുജാതോ നാമ സാവകോ;
പംസുകൂലം ഗവേസന്തോ, സങ്കാരേ ചരതേ തദാ.

“നഗരേ ഹംസവതിയാ, പരേസം ഭതകോ അഹം;
ഉപഡ്ഢദുസ്സം ദത്വാന, സിരസാ അഭിവാദയിം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“തേത്തിംസക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സത്തസത്തതിക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം;
ഉപഡ്ഢദുസ്സദാനേന, മോദാമി അകുതോഭയോ.

“ഇച്ഛമാനോ ചഹം അജ്ജ, സകാനനം സപബ്ബതം;
ഖോമദുസ്സേഹി ഛാദേയ്യം, അഡ്ഢദുസ്സസ്സിദം ഫലം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ദാനമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, അഡ്ഢദുസ്സസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതരം തതോ കമ്മതോ നിവത്തേതുകാമോ തസ്മിംയേവ കമ്മേ അഭിരതം ദിസ്വാ തം ചോദേന്തോ -

**ഫർ൬.** “അച്ചയന്തി അഹോരത്താ, ജീവിതം ഉപരുജ്ഝതി;
ആയു ഖീയതി മച്ചാനം, കുന്നദീനംവ ഓദകം.

**ഫർ൯.** “അഥ പാപാനി കമ്മാനി, കരം ബാലോ ന ബുജ്ഝതി;
പച്ഛാസ്സ കടുകം ഹോതി, വിപാകോ ഹിസ്സ പാപകോ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **അച്ചയന്തീ**തി അതിക്കമന്തി, ലഹും ലഹും അപഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. **അഹോരത്താ**തി രത്തിന്ദിവാ. **ജീവിതം ഉപരുജ്ഝതീ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച ഖണികനിരോധവസേന നിരുജ്ഝതി. വുത്തഞ്ഹി “ഖണേ ഖണേ, ത്വം ഭിക്ഖു, ജായസി ച ജിയ്യസി ച മിയ്യസി ച ചവസി ച ഉപപജ്ജസി ചാ”തി. **ആയു**

**ഖീയതി മച്ചാന**ന്തി മരിതബ്ബസഭാവത്താ **മച്ചാ**തി ലദ്ധനാമാനം ഇമേസം സത്താനം **ആയു** ''യോ ചിരം ജീവതി, സോ വസ്സസതം അപ്പം വാ ഭിയ്യോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൪൩; അ॰ നി॰ ൭.൭൪) ഏവം പരിച്ഛിന്നകാലപരമായു **ഖീയതി** ഖയഞ്ച സമ്ഭേദഞ്ച ഗച്ഛതി, യഥാ കിം? **കുന്നദീനംവ ഓദകം** യഥാ നാമ കുന്നദീനം പബ്ബതേയ്യാനം ഖുദ്ദകനദീനം ഉദകം ചിരം ന തിട്ഠതി, ലഹുതരം ഖീയതി, ആഗതമത്തംയേവ വിഗച്ഛതി, ഏവം സത്താനം ആയു ലഹുതരം ഖീയതി ഖയം ഗച്ഛതി. ഏത്ഥ ച ഉദകമേവ ''ഓദക''ന്തി വുത്തം, യഥാ മനോയേവ മാനസന്തി.

**അഥ പാപാനി കമ്മാനി, കരം ബാലോ ന ബുജ്ഝതീ**തി ഏവം സംസാരേ അനിച്ചേപി സമാനേ ബാലോ ലോഭവസേന വാ കോധവസേന വാ പാപാനി കമ്മാനി കരോതി, കരോന്തോപി ന ബുജ്ഝതി, പാപം കരോന്തോ ച ''പാപം കരോമീ''തി അബുജ്ഝനകോ നാമ നത്ഥി, ''ഇമസ്സ കമ്മസ്സ ഏവരൂപോ ദുക്ഖോ വിപാകോ''തി പന അജാനനതോ ''ന ബുജ്ഝതീ''തി വുത്തം. **പച്ഛാസ്സ കടുകം ഹോതീ**തി യദിപി പാപസ്സ കമ്മസ്സ ആയൂഹനക്ഖണേ ''ഇമസ്സ കമ്മസ്സ ഏവരൂപോ വിപാകോ''തി ന ബുജ്ഝതി, തതോ പച്ഛാ പന നിരയാദീസു നിബ്ബത്തസ്സ അസ്സ ബാലസ്സ കടുകം അനിട്ഠം ദുക്ഖമേവ ഹോതി. **വിപാകോ ഹിസ്സ പാപകോ** യസ്മാ അസ്സ പാപകമ്മസ്സ നാമ വിപാകോ പാപകോ നിഹീനോ അനിട്ഠോ ഏവാതി. ഇമം പന ഓവാദം സുത്വാ ഥേരസ്സ കനിട്ഠഭാതാ രാജാനം ആപുച്ഛിത്വാ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ സദത്ഥം നിപ്ഫാദേസി.

ഹേരഞ്ഞകാനിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൪. സോമമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**പരിത്തം ദാരു**ന്തി ആയസ്മതോ സോമമിത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബുദ്ധഗുണേ സുത്വാ പസന്നമാനസോ ഏകദിവസം കിംസുകരുക്ഖം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ സത്ഥാരം ഉദ്ദിസ്സ ആകാസേ ഖിപിത്വാ പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബാരാണസിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സോമമിത്തോ**തി ലദ്ധനാമോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ വിമലേന നാമ ഥേരേന കതപരിചയത്താ അഭിണ്ഹം തസ്സ സന്തികം ഗച്ഛന്തോ ധമ്മം സുത്വാ സാസനേ ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ ലദ്ധൂപസമ്പദോ വത്തപടിവത്തം പൂരേന്തോ വിചരതി. വിമലത്ഥേരോ പന കുസീതോ മിദ്ധബഹുലോ രത്തിന്ദിവം വീതിനാമേതി. സോമമിത്തോ ''കുസീതം നാമ നിസ്സായ കോ ഗുണോ''തി തം പഹായ മഹാകസ്സപത്ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൦.൨൭-൩൦) -

> ''കിംസുകം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, പഗ്ഗഹേത്വാന അഞ്ജലിം;
> ബുദ്ധസേട്ഠം സരിത്വാന, ആകാസേ അഭിപൂജയിം.
>
> ''തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;

ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘സ്വാഗതം വത മേ ആസി, മമ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമലത്ഥേരം ഓവാദേന തജ്ജേന്തോ -

൧൪൭. ‘‘പരിത്തം ദാരുമാരുയ്ഹ, യഥാ സീദേ മഹണ്ണവേ;
ഏവം കുസീതമാഗമ്മ, സാധുജീവീപി സീദതി;
തസ്മാ തം പരിവജ്ജേയ്യ, കുസീതം ഹീനവീരിയം.

൧൪൮. ‘‘പവിവിത്തേഹി അരിയേഹി, പഹിതത്തേഹി ഝായിഭി;
നിച്ചം ആരദ്ധവീരിയേഹി, പണ്ഡിതേഹി സഹാവസേ’’തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തത്ഥ **പരിത്തം ദാരുമാരുയ്ഹ, യഥാ സീദേ മഹണ്ണവേ**തി പേസലോപി കുലപുത്തോ കുസീതം അലസപുഗ്ഗലം നിസ്സായ സീദതി സംസാരേ പതതി, ന തസ്സ പാരം നിബ്ബാനം ഗച്ഛതി. യസ്മാ ഏതദേവം, **തസ്മാ തം** അധികുസലധമ്മവസേന സീസം അനുക്ഖിപിത്വാ കുച്ഛിതം സീദനതോ **കുസീതം** വീരിയാരമ്ഭാഭാവതോ **ഹീനവീരിയം** പുഗ്ഗലം സബ്ബഥാ വജ്ജേയ്യ, ന തസ്സ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഏവം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ഗാഥായ കോസജ്ജേ ആദീനവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വീരിയാരമ്ഭേ ആനിസംസേ ദസ്സേതും **‘‘പവിവിത്തേഹീ’’**തിആദി വുത്തം. തസ്സത്ഥോ - യേ പന കായവിവേകസമ്ഭവേന **പവിവിത്താ,** തതോ ഏവ കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരിയാ,** നിബ്ബാനം പതിപേസിതത്തതായ **പഹിതത്താ** ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനവസേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനവസേന ച **ഝായിനോ,** സബ്ബകാലം പഗ്ഗഹിതവീരിയതായ **ആരദ്ധവീരിയാ,** ലോകിയലോകുത്തരഭേദായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ **പണ്ഡിതാ,** തേഹിയേവ **സഹ** ആവസേയ്യ സദത്ഥം നിപ്ഫാദേതുകാമോ സംവസേയ്യാതി. തം സുത്വാ വിമലത്ഥേരോ സംവിഗ്ഗമാനസോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ സദത്ഥം ആരാധേസി. സ്വായമത്ഥോ പരതോ ആഗമിസ്സതി.

സോമമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. സബ്ബമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ജനോ ജനമ്ഹി സമ്ബദ്ധോ**തി ആയസ്മതോ സബ്ബമിത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ദ്വാനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ നേസാദകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വനചാരികോ ഹുത്വാ വനേ മിഗേ വധിത്വാ മംസം

ഖാദന്തോ ജീവതി. അഥസ്സ ഭഗവാ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം വസനട്ഠാനസമീപേ തീണി പദചേതിയാനി ദസ്സേത്വാ പക്കാമി. സോ അതീതകാലേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേസു കതപരിചയത്താ ചക്കങ്കിതാനി ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കോരണ്ഡപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിനഗരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **സബ്ബമിത്തോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ വുട്ഠവസ്സോ ഭഗവന്തം വന്ദിതും സാവത്ഥിം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ മാഗവികേഹി ഓഡ്ഡിതേ പാസേ മിഗപോതകം ബദ്ധം അദ്ദസ. മാതാ പനസ്സ മിഗീ പാസം അപ്പവിട്ഠാപി പുത്തസിനേഹേന ദൂരം ന ഗച്ഛതി, മരണഭയേന പാസസമീപമ്പി ന ഉപഗച്ഛതി മിഗപോതകോ ച ഭീതോ ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തേന്തോ കരുണം വിലപതി, തം ദിസ്വാ ഥേരോ , “അഹോ സത്താനം സ്നേഹഹേതുകം ദുക്ഖ”ന്തി ഗച്ഛന്തോ തതോ പരം സമ്ബഹുലേ ചോരേ ഏകം പുരിസം ജീവഗാഹം ഗഹേത്വാ പലാലവേണിയാ സരീരം വേഠേത്വാ ഝാപേന്തേ, തഞ്ച മഹാവിരവം വിരവന്തം ദിസ്വാ തദുഭയം നിസ്സായ സഞ്ജാതസംവേഗോ തേസം ചോരാനം സുണന്താനംയേവ -

൧൮൯. “ജനോ ജനമ്ഹി സമ്ബദ്ധോ, ജനമേവസ്സിതോ ജനോ;
ജനോ ജനേന ഹേഠീയതി, ഹേഠേതി ച ജനോ ജനം.

൧൯൦. “കോ ഹി തസ്സ ജനേനത്ഥോ, ജനേന ജനിതേന വാ;
ജനം ഓഹായ ഗച്ഛം തം, ഹേഠയിത്വാ ബഹും ജന”ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തത്ഥ **ജനോ**തി അന്ധബാലജനോ. **ജനമ്ഹീ**തി അഞ്ഞേ ജനേ. **സമ്ബദ്ധോ**തി തണ്ഹാബന്ധനേന ബദ്ധോ. “അയം മേ പുത്തോ, മാതാ”തിആദിനാ പടിബദ്ധോ. അയമേവ വാ പാഠോ, “ഇമേ മം പോസേന്തി, അഹം ഇമേ നിസ്സായ ജീവാമീ”തി പടിബദ്ധചിത്തോതി അത്ഥോ. **ജനമേവസ്സിതോ ജനോ**തി “അയം മേ പുത്തോ, ധീതാ”തിആദിനാ അഞ്ഞമേവ ജനം അഞ്ഞോ ജനോ അസ്സിതോ തണ്ഹായ അല്ലീനോ പരിഗ്ഗയ്ഹ ഠിതോ. **ജനോ ജനേന ഹേഠീയതി, ഹേഠേതി ച ജനോ ജന**ന്തി കമ്മസ്സകതായ യഥാഭൂതാവബോധസ്സ ച അഭാവതോ അജ്ഝുപേക്ഖനം അകത്വാ ലോഭവസേന യഥാ ജനോ ജനം അസ്സിതോ, ഏവം ദോസവസേന ജനോ ജനേന ഹേഠീയതി വിബാധീയതി. “തയിദം മയ്ഹംവ ഉപരി ഹേഠനഫലവസേന പരിപതിസ്സതീ”തി അജാനന്തോ ഹേഠേതി ച ജനോ ജനം.

**കോ ഹി തസ്സ ജനേനത്ഥോ**തി തസ്സ അഞ്ഞജനസ്സ അഞ്ഞേന ജനേന തണ്ഹാവസേന അസ്സിതേന ദോസവസേന ഹേഠിതേന വാ കോ അത്ഥോ. **ജനേന ജനിതേന വാ**തി മാതാപിതാ ഹുത്വാ തേന അഞ്ഞേന ജനേന ജനിതേന വാ കോ അത്ഥോ. **ജനം ഓഹായ ഗച്ഛം തം, ഹേഠയിത്വാ ബഹും ജന**ന്തി യസ്മാ സംസാരേ ചരതോ ജനസ്സ അയമേവാനുരൂപാ പടിപത്തി, തസ്മാ തം ജനം, തസ്സ ച ബാധികാ യാ സാ തണ്ഹാ ച, യോ ച സോ ദോസോ ഏവ ബഹും ജനം ബാധയിത്വാ ഠിതോ, തഞ്ച ഓഹായ സബ്ബസോ പഹായ പരിച്ചജിത്വാ ഗച്ഛം, തേഹി അനുപദ്ദുതം ഠാനം ഗച്ഛേയ്യം പാപുണേയ്യന്തി അത്ഥോ. ഏവം

പന വത്വാ ഥേരോ താവദേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തമപാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൧൭-൨൪) -

“വനകമ്മികോ പുരേ ആസിം, പിതുമാതുമതേനഹം;
പസുമാരേന ജീവാമി, കുസലം മേ ന വിജ്ജതി.

“മമ ആസയസാമന്താ, തിസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ;
പദാനി തീണി ദസ്സേസി, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ.

“അക്കന്തേ ച പദേ ദിസ്വാ, തിസ്സനാമസ്സ സത്ഥുനോ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, പദേ ചിത്തം പസാദയിം.

“കോരണ്ഡം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, പാദപം ധരണീരുഹം;
സകോസകം ഗഹേത്വാന, പദസേട്ഠമപൂജയിം.

“തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

“യം യം യോനുപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
കോരണ്ഡകഛവി ഹോമി, സുപ്പഭാസോ ഭവാമഹം.

“ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പദപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

തേ പന ചോരാ ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സംവേഗജാതാ പബ്ബജിത്വാ ധമ്മാനുധമ്മം പടിപജ്ജിംസൂതി.

സബ്ബമിത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൩. മഹാകാളത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കാളീ ഇത്ഥീ**തി ആയസ്മതോ മഹാകാളത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന അരഞ്ഞം ഗതോ തത്ഥ അഞ്ഞതരസ്സ രുക്ഖസ്സ സാഖായ ഓലമ്ബമാനം പംസുകൂലചീവരം ദിസ്വാ “അരിയദ്ധജോ ഓലമ്ബതീ”തി പസന്നചിത്തോ കിങ്കണിപുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ പംസുകൂലം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സേതബ്യനഗരേ സത്ഥവാഹകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **മഹാകാളോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്വാ ഘരാവാസം വസന്തോ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ വാണിജ്ജവസേന സാവത്ഥിം ഗതോ ഏകമന്തം സകടസത്ഥം നിവേസേത്വാ അദ്ധാനപരിസ്സമം വിനോദേത്വാ അത്തനോ പരിസായ സദ്ധിം നിസിന്നോ സായന്ഹസമയം ഗന്ധമാലാദിഹത്ഥേ ഉപാസകേ ജേതവനം ഗച്ഛന്തേ ദിസ്വാ സയമ്പി തേഹി സദ്ധിം വിഹാരം ഗന്ത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സോസാനികങ്ഗം അധിട്ഠായ സുസാനേ വസതി. അഥേകദിവസം **കാളീ** നാമ ഏകാ ഇത്ഥീ ഛവഡാഹികാ ഥേരസ്സ

കമ്മട്ഠാനത്ഥായ അചിരമതസരീരം ഉഭോ സത്ഥീ ഭിന്ദിത്വാ ഉഭോ ച ബാഹൂ ഭിന്ദിത്വാ സീസഞ്ച ദധിഥാലകം വിയ ഭിന്ദിത്വാ സബ്ബം അങ്ഗപച്ചങ്ഗം സമ്ബന്ധമേവ കത്വാ ഥേരസ്സ ഓലോകേതും യോഗ്യട്ഠാനേ ഠപേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. ഥേരോ തം ദിസ്വാ അത്താനം ഓവദന്തോ -

൧൫൧. ‘‘കാളീ ഇത്ഥീ ബ്രഹതീ ധങ്കരൂപാ, സത്ഥിഞ്ച ഭേത്വാ അപരഞ്ച സത്ഥിം;
ബാഹഞ്ച ഭേത്വാ അപരഞ്ച ബാഹം, സീസഞ്ച ഭേത്വാ ദധിഥാലകംവ;
ഏസാ നിസിന്നാ അഭിസന്ദഹിത്വാ.

൧൫൨. ‘‘യോ വേ അവിദ്വാ ഉപധിം കരോതി, പുനപ്പുനം ദുക്ഖമുപേതി മന്ദോ;
തസ്മാ പജാനം ഉപധിം ന കയിരാ, മാഹം പുന ഭിന്നസിരോ സയിസ്സ’’ന്തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **കാളീ**തി തസ്സാ നാമം, കാളവണ്ണത്താ വാ ഏവം വുത്തം. **ബ്രഹതീ**തി മഹാസരീരാ ആരോഹപരിണാഹവതീ. **ധങ്കരൂപാ**തി കാളവണ്ണത്താ ഏവ കാകസദിസരൂപാ. **സത്ഥിഞ്ച ഭേത്വാ**തി മതസരീരസ്സ സത്ഥിം ജണ്ണുഭേദനേന ഭഞ്ജിത്വാ. **അപരഞ്ച സത്ഥി**ന്തി ഇതരഞ്ച സത്ഥിം ഭഞ്ജിത്വാ. **ബാഹഞ്ച ഭേത്വാ**തി ബാഹട്ഠിഞ്ച അഗ്ഗബാഹട്ഠാനേയേവ ഭഞ്ജിത്വാ. **സീസഞ്ച ഭേത്വാ ദധിഥാലകംവാ**തി മതസരീരസ്സ സീസം ഭിന്ദിത്വാ ഭിന്നത്താ ഏവ ലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി പഗ്ഘരന്തം ദധിഥാലകം വിയ, പഗ്ഘരന്തം മത്ഥലുങ്ഗം കത്വാതി അത്ഥോ. **ഏസാ നിസിന്നാ അഭിസന്ദഹിത്വാ**തി ഛിന്നഭിന്നാവയവം മതസരീരം തേ അവയവേ യഥാഠാനേയേവ ഠപനേന സന്ദഹിത്വാ സഹിതം കത്വാ മംസാപണം പസാരേന്തീ വിയ ഏസാ നിസിന്നാ.

**യോ വേ അവിദ്വാ ഉപധിം കരോതീ**തി യോ ഇമായ ഉപട്ഠാപിതം കമ്മട്ഠാനം ദിസ്വാപി അവിദ്വാ അകുസലോ കമ്മട്ഠാനം ഛഡ്ഡേത്വാ അയോനിസോമനസികാരേന കിലേസൂപധിം ഉപ്പാദേതി, സോ **മന്ദോ** മന്ദപഞ്ഞോ സംസാരസ്സ അനതിവത്തനതോ **പുനപ്പുനം** അപരാപരം നിരയാദീസു **ദുക്ഖം ഉപേതി**. **തസ്മാ പജാനം ഉപധിം ന കയിരാ**തി **തസ്മാ**തി യസ്മാ ചേതദേവം, തസ്മാ. **പജാനം ഉപധി**ന്തി ‘‘ഇധ യം ദുക്ഖം സമ്ഭോതീ’’തി പജാനന്തോ യോനിസോ മനസികരോന്തോ കിലേസൂപധിം ന കയിരാ ന ഉപ്പാദേയ്യ. കസ്മാ? **മാഹം പുന ഭിന്നസിരോ സയിസ്സ**ന്തി യഥയിദം മതസരീരം ഭിന്നസരീരം സയതി, ഏവം കിലേസൂപധീഹി സംസാരേ പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിയാ കടസിവഡ്ഢകോ ഹുത്വാ ഭിന്നസിരോ അഹം മാ സയിസ്സന്തി. ഏവം വദന്തോ ഏവ ഥേരോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൧൫-൧൮) -

‘‘ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ , ഉദങ്ഗണോ നാമ പബ്ബതോ;
തത്ഥദ്ദസം പംസുകൂലം, ദുമഗ്ഗമ്ഹി വിലമ്ബിതം.

‘‘തീണി കിങ്കണിപുപ്ഫാനി, ഓചിനിത്വാനഹം തദാ;
ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, പംസുകൂലമപൂജയിം.

‘‘തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;

ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പൂജിത്വാ അരഹദ്ധജം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

മഹാകാളത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ബഹൂ സപത്തേ ലഭതീ**തി ആയസ്മതോ തിസ്സത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ പിയദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ സാലവനേ അസ്സമം കാരേത്വാ വസതി. ഭഗവാ തസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം അസ്സമസ്സ അവിദൂരേ സാലവനേ നിരോധം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദി. സോ അസ്സമതോ നിക്ഖമിത്വാ ഫലാഫലത്ഥായ ഗച്ഛന്തോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ചത്താരോ ദണ്ഡേ ഠപേത്വാ ഭഗവതോ ഉപരി പുപ്ഫിതാഹി സാലസാഖാഹി സാഖാമണ്ഡപം കത്വാ സത്താഹം നവനവേഹി സാലപുപ്ഫേഹി ഭഗവന്തം പൂജേന്തോ അട്ഠാസി ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം അവിജഹന്തോ. സത്ഥാ സത്താഹസ്സ അച്ചയേന നിരോധതോ വുട്ഠഹിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ചിന്തേസി. താവദേവ സതസഹസ്സമത്താ ഖീണാസവാ സത്ഥാരം പരിവാരേസും. ഭഗവാ തസ്സ ഭാവിനിം സമ്പത്തിം വിഭാവേന്തോ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **തിസ്സോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ പഞ്ചമത്താനി മാണവകസതാനി മന്തേ വാചേന്തോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ ഹുത്വാ സത്ഥു രാജഗഹഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൭൦-൭൭) -

‘‘അജ്ഝോഗാഹേത്വാ സാലവനം, സുകതോ അസ്സമോ മമ;
സാലപുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നോ, വസാമി വിപിനേ തദാ.

‘‘പിയദസ്സീ ച ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
വിവേകകാമോ സമ്ബുദ്ധോ, സാലവനമുപാഗമി.

‘‘അസ്സമാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പവനം അഗമാസഹം;
മൂലഫലം ഗവേസന്തോ, ആഹിണ്ഡാമി വനേ തദാ.

‘‘തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, പിയദസ്സിം മഹായസം;
സുനിസിന്നം സമാപന്നം, വിരോചന്തം മഹാവനേ.

‘‘ചതുദണ്ഡേ ഠപേത്വാന, ബുദ്ധസ്സ ഉപരീ അഹം;
മണ്ഡപം സുകതം കത്വാ, സാലപുപ്ഫേഹി ഛാദയിം.

“സത്താഹം ധാരയിത്വാന, മണ്ഡപം സാലഛാദിതം;
തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, ബുദ്ധസേട്ഠമവന്ദഹം.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, വുട്ഠഹിത്വാ സമാധിതോ;
യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോ, നിസീദി പുരിസുത്തമോ.

“സാവകോ വരുണോ നാമ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
വസീസതസഹസ്സേഹി, ഉപഗച്ഛി വിനായകം.

“പിയദസ്സീ ച ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാന, സിതം പാതുകരീ ജിനോ.

“അനുരുദ്ധോ ഉപട്ഠാകോ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ;
ഏകംസം ചീവരം കത്വാ, അപുച്ഛിത്ഥ മഹാമുനിം.

“കോ നു ഖോ ഭഗവാ ഹേതു, സിതകമ്മസ്സ സത്ഥുനോ;
കാരണേ വിജ്ജമാനമ്ഹി, സത്ഥാ പാതുകരേ സിതം.

“സത്താഹം സാലച്ഛദനം, യോ മേ ധാരേസി മാണവോ;
തസ്സ കമ്മം സരിത്വാന, സിതം പാതുകരിം അഹം.

“അനോകാസം ന പസ്സാമി, യത്ഥ പുഞ്ഞം വിപച്ചതി;
ദേവലോകേ മനുസ്സേ വാ, ഓകാസോവ ന സമ്മതി.

“ദേവലോകേ വസന്തസ്സ, പുഞ്ഞകമ്മസമങ്ഗിനോ;
യാവതാ പരിസാ തസ്സ, സാലച്ഛന്നാ ഭവിസ്സതി.

“തത്ഥ ദിബ്ബേഹി നച്ചേഹി, ഗീതേഹി വാദിതേഹി ച;
രമിസ്സതി സദാ സന്തോ, പുഞ്ഞകമ്മസമാഹിതോ.

“യാവതാ പരിസാ തസ്സ, ഗന്ധഗന്ധീ ഭവിസ്സതി;
സാലസ്സ പുപ്ഫവസ്സോ ച, പവസ്സിസ്സതി താവദേ.

“തതോ ചുതോയം മനുജോ, മാനുസം ആഗമിസ്സതി;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, സബ്ബകാലം ധരിസ്സതി.

“ഇധ നച്ചഞ്ച ഗീതഞ്ച, സമ്മതാളസമാഹിതം;
പരിവാരേസ്സന്തി മം നിച്ചം, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“ഉഗ്ഗച്ഛന്തേ ച സൂരിയേ, സാലവസ്സം പവസ്സതി;
പുഞ്ഞകമ്മേന സംയുത്തം, വസ്സതേ സബ്ബകാലികം.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“ധമ്മം അഭിസമേന്തസ്സ, സാലച്ഛന്നം ഭവിസ്സതി;
ചിതകേ ഝായമാനസ്സ, ഛദനം തത്ഥ ഹേസ്സതി.

“വിപാകം കിത്തയിത്വാന, പിയദസ്സീ മഹാമുനി;
പരിസായ ധമ്മം ദേസേസി, തപ്പേന്തോ ധമ്മവുട്ഠിയാ.

“തിംസകപ്പാനി ദേവേസു, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
സട്ഠി ച സത്തക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“ദേവലോകാ ഇധാഗന്ത്വാ, ലഭാമി വിപുലം സുഖം;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, മണ്ഡപസ്സ ഇദം ഫലം.

“അയം പച്ഛിമകോ മയ്ഹം, ചരിമോ വത്തതേ ഭവോ;
ഇധാപി സാലച്ഛദനം, ഹേസ്സതി സബ്ബകാലികം.

“മഹാമുനിം തോസയിത്വാ, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഹിത്വാ ജയപരാജയം.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ०... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

സോ അരഹത്തം പന പത്വാ വിസേസതോ ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ അഹോസി. തത്ഥ കേചി പുഥുജ്ജനഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ ലാഭസക്കാരം ദിസ്വാ ബാലഭാവേന അസഹനാകാരം പവേദേസും. ഥേരോ തം ഞത്വാ ലാഭസക്കാരേ ആദീനവം തത്ഥ അത്തനോ അലഗ്ഗഭാവഞ്ച പകാസേന്തോ -

**ഥര്ന്.** “ബഹൂ സപത്തേ ലഭതി, മുണ്ഡോ സങ്ഘാടിപാരുതോ;
ലാഭീ അന്നസ്സ പാനസ്സ, വത്ഥസ്സ സയനസ്സ ച.

**ഥര്ർ.** “ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, സക്കാരേസു മഹബ്ഭയം;
അപ്പലാഭോ അനവസ്സുതോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - സിഖമ്പി അസേസേത്വാ മുണ്ഡിതകേസതായ **മുണ്ഡോ,** ഛിന്ദിത്വാ സങ്ഘാടിതകാസാവധാരിതായ **സങ്ഘാടിപാരുതോ,** ഏവം വേവണ്ണിയം അജ്ഝുപഗതോ പരായത്തവുത്തികോ പബ്ബജിതോ സചേ അന്നപാനാദീനം **ലാഭീ** ഹോതി, സോപി **ബഹൂ സപത്തേ ലഭതി,** തസ്സ ഉസൂയന്താ ബഹൂ സമ്ഭവന്തി. തസ്മാ **ഏതം** ഏവരൂപം ലാഭ**സക്കാരേസു മഹബ്ഭയം** വിപുലഭയം **ആദീനവം** ദോസം വിദിത്വാ അപ്പിച്ഛതം സന്തോസഞ്ച ഹദയേ ഠപേത്വാ അനവജ്ജുപ്പാദസ്സാപി ഉപ്പന്നസ്സ ലാഭസ്സ പരിവജ്ജനേന **അപ്പലാഭോ,** തതോ ഏവ തത്ഥ തണ്ഹാവസ്സുതാഭാവേന **അനവസ്സുതോ,** സംസാരേ ഭയസ്സ ഇക്ഖനതോ ഭിന്നകിലേസതായ വാ **ഭിക്ഖു** സന്തുട്ഠിട്ഠാനീയസ്സ സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേന **സതോ** ഹുത്വാ **പരിബ്ബജേ** ചരേയ്യ വിഹരേയ്യാതി. തം സുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ താവദേവ ഥേരം ഖമാപേസും.

തിസ്സത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ៧. កិមិលត្ថេរគាថាវណ្ណនា

**ပാചീനവംസദായമ്ഹീ**തിആദികാ ആയസ്മതോ കിമിലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? തസ്സ പുബ്ബയോഗോ സംവേഗുപ്പത്തി പബ്ബജ്ജാ ച ഏകകനിപാതേ “അഭിസത്ഥോ”തി ഗാഥായ സംവണ്ണനായം വുത്തായേവ. തായ ച ഗാഥായ ഥേരേന അത്തനോ വിസേസാധിഗമസ്സ കാരണം ദസ്സിതം. ഇധ പന അധിഗതവിസേസസ്സ അത്തനോ ആയസ്മതാ ച അനുരുദ്ധേന ആയസ്മതാ ച നന്ദിയേന സഹ സമഗ്ഗവാസോ ദസ്സിതോതി വേദിതബ്ബം. സമഗ്ഗവാസം പന വസന്താ തേ യഥാ ച വസിംസു, തം ദസ്സേന്തോ -

൧൫൫. “പാചീനവംസദായമ്ഹി, സക്യപുത്താ സഹായകാ;
പഹായാനപ്പകേ ഭോഗേ, ഉഞ്ഛേ പത്താഗതേ രതാ.

൧൫൬. “ആരദ്ധവീരിയാ പഹിതത്താ, നിച്ചം ദള്ഹപരക്കമാ;
രമന്തി ധമ്മരതിയാ, ഹിത്വാന ലോകിയം രതി”ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തത്ഥ **പാചീനവംസദായമ്ഹീ**തി പാചീനവംസനാമകേ രക്ഖിതഗോപിതേ സഹപരിച്ഛേദേ വനേ. തഞ്ഹി വനം ഗാമസ്സ പാചീനദിസായം ഠിതത്താ വംസഗുമ്ബപരിക്ഖിത്തത്താ ച “പാചീനവംസദായോ”തി വുത്തോ, വംസവനഭാവേന വാതി. **സക്യപുത്താ**തി അനുരുദ്ധത്ഥേരാദയോ സക്യരാജകുമാരാ. **സഹായകാ**തി സംവേഗുപ്പത്തിപബ്ബജ്ജാസമണധമ്മകരണസംവാസേഹി സഹ അയനതോ പവത്തനതോ സഹായകാ. **പഹായാനപ്പകേ ഭോഗേ**തി ഉളാരേന പുഞ്ഞാനുഭാവേന അധിഗതേ കുലപരമ്പരാഗതേ ച മഹന്തേ ഭോഗക്ഖന്ധേ ഛഡ്ഡേത്വാ. “സഹായാനപ്പകേ”തിപി പാളി. **ഉഞ്ഛേ പത്താഗതേ രതാ**തി ഉഞ്ഛാചരിയായ ആഭതത്താ ഉഞ്ഛേ പത്തേ ആഗതത്താ പത്താഗതേ പത്തപരിയാപന്നേ രതാ അഭിരതാ, സങ്ഘഭത്താദിഅതിരേകലാഭം പടിക്ഖിപിത്വാ ജങ്ഘബലം നിസ്സായ ഭിക്ഖാചരിയായ ലദ്ധേന മിസ്സകഭത്തേനേവ സന്തുട്ഠാതി അത്ഥോ.

**ആരദ്ധവീരിയാ**തി ഉത്തമത്ഥസ്സ അധിഗമായ ആദിതോവ പഗേവ സമ്പാദിതവീരിയാ. **പഹിതത്താ**തി നിന്നപോണപബ്ഭാരഭാവേന കാലേന കാലം സമാപജ്ജനേന ച നിബ്ബാനം പതിപേസിതചിത്താ. **നിച്ചം ദള്ഹപരക്കമാ**തി വത്തപടിപത്തീസു ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനുയോഗേന സബ്ബകാലം അസിഥിലപരക്കമാ. **രമന്തി ധമ്മരതിയാ, ഹിത്വാന ലോകിയം രതി**ന്തി ലോകേ വിദിതതായ ലോകപരിയാപന്നതായ ച ലോകിയം രൂപാരമ്മണാദിരതിം പഹായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പജഹിത്വാ ലോകുത്തരധമ്മരതിയാ അഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാഭിരതിയാ ച രമന്തി അഭിരമന്തീതി.

കിമിലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. നന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അയോനിസോ മനസികാരാ**തി ആയസ്മതോ നന്ദത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം

സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം പത്ഥേന്തോ ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച പൂജാസക്കാരബഹുലം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ, ''അഹമ്പി അനാഗതേ തുമ്ഹാദിസസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഏവരൂപോ സാവകോ ഭവേയ്യ''ന്തി പണിധാനം കത്വാ തതോ പട്ഠായ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വിനതായ നാമ നദിയാ മഹന്തോ കച്ഛപോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം നദിയാ പാരം ഗന്തും തീരേ ഠിതം ദിസ്വാ സയം ഭഗവന്തം താരേതുകാമോ സത്ഥു പാദമൂലേ നിപജ്ജി . സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ പിട്ഠിം അഭിരുഹി. സോ ഹട്ഠതുട്ഠോ വേഗേന സോതം ഛിന്ദന്തോ സീഘതരം പരതീരമേവ പാപേസി. ഭഗവാ തസ്സ അനുമോദനം വദന്തോ ഭാവിനിം സമ്പത്തിം കഥേത്വാ പക്കാമി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ മഹാപജാപതിയാ ഗോതമിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തി. തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ഞാതിസങ്ഘം നന്ദേന്തോ ജാതോതി **നന്ദോ**ത്വേവ നാമം അകംസു. തസ്സ വയപ്പത്തകാലേ സത്ഥാ പവത്തവരധമ്മചക്കോ ലോകാനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ ഞാതിസമാഗമേ പോക്ഖരവസ്സം അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ **വേസ്സന്തരജാതകം** (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൫൫ ആദയോ) കഥേത്വാ ദുതിയദിവസേ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ ''ഉത്തിട്ഠേ നപ്പമജ്ജേയ്യാ''തി (ധ॰ പ॰ ൧൬൮) ഗാഥായ പിതരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ നിവേസനം ഗന്ത്വാ ''ധമ്മം ചരേ സുചരിത''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൬൯) ഗാഥായ മഹാപജാപതിം സോതാപത്തിഫലേ രാജാനം സകദാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ തതിയേ ദിവസേ നന്ദകുമാരസ്സ അഭിസേകനിവേസനപ്പവേസനവിവാഹമങ്ഗലേസു വത്തമാനേസു പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ നന്ദകുമാരസ്സ ഹത്ഥേ പത്തം ദത്വാ മങ്ഗലം വത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ പത്തം അഗഹേത്വാവ വിഹാരം ഗതോ തം പത്തഹത്ഥം വിഹാരം ആഗതം അനിച്ഛമാനംയേവ പബ്ബാജേത്വാ തഥാ പബ്ബജിതത്തായേവ അനഭിരതിയാ പീളിതം ഞത്വാ ഉപായേന തസ്സ തം അനഭിരതിം വിനോദേസി. സോ യോനിസോ പടിസങ്ഖായ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൧൪൭-൧൫൩) -

''അത്ഥദസ്സീ തു ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
വിനതാനദിയാ തീരം, ഉപാഗച്ഛി തഥാഗതോ.

''ഉദകാ അഭിനിക്ഖമ്മ, കച്ഛപോ വാരിഗോചരോ;
ബുദ്ധം താരേതുകാമോഹം, ഉപേസിം ലോകനായകം.

''അഭിരൂഹതു മം ബുദ്ധോ, അത്ഥദസ്സീ മഹാമുനി;
അഹം തം താരയിസ്സാമി, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ തുവം.

''മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
അഭിരൂഹിത്വാ മേ പിട്ഠിം, അട്ഠാസി ലോകനായകോ.

''യതോ സരാമി അത്താനം, യതോ പത്തോസ്മി വിഞ്ഞുതം;
സുഖം മേ താദിസം നത്ഥി, ഫുട്ഠേ പാദതലേ യഥാ.

“ഉത്തരിത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
നദിതീരമ്ഹി ഠത്വാന, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യാവതാ വത്തതേ ചിത്തം, ഗങ്ഗാസോതം തരാമഹം;
അയഞ്ച കച്ഛപോ രാജാ, താരേസി മമ പഞ്ഞവാ.

“ഇമിനാ ബുദ്ധതരണേന, മേത്തചിത്തവതായ ച;
അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, ദേവലോകേ രമിസ്സതി.

“ദേവലോകാ ഇധാഗന്ത്വാ, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ, കങ്ഖാസോതം തരിസ്സതി.

“യഥാപി ഭദ്ദകേ ഖേത്തേ, ബീജം അപ്പമ്പി രോപിതം;
സമ്മാധാരം പവേച്ഛന്തേ, ഫലം തോസേതി കസ്സകം.

“തഥേവിദം ബുദ്ധഖേത്തം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം;
സമ്മാധാരം പവേച്ഛന്തേ, ഫലം മം തോസയിസ്സതി.

“പധാനപഹിതത്തോമ്ഹി, ഉപസന്തോ നിരൂപധി;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, തരണായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖം അനുഭവന്തോ “അഹോ സത്ഥു ഉപായകോസല്ലം, യേനാഹം ഭവപങ്കതോ ഉദ്ധരിത്വാ നിബ്ബാനഥലേ പതിട്ഠാപിതോ”തി അത്തനോ പഹീനസംകിലേസം പടിലദ്ധഞ്ച സുഖം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സഞ്ജാതസോമനസ്സോ ഉദാനവസേന -

**൧൬൮.** “അയോനിസോ മനസികാരാ, മണ്ഡനം അനുയുഞ്ജിസം;
ഉദ്ധതോ ചപലോ ചാസിം, കാമരാഗേന അട്ടിതോ.

**൧൬൯.** “ഉപായകുസലേനാഹം, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ, ഭവേ ചിത്തം ഉദബ്ബഹി”ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **അയോനിസോ മനസികാരാ**തി അനുപായമനസികാരതോ അസുഭം കായം സുഭതോ മനസി കരിത്വാ സുഭതോ മനസികാരഹേതു, അസുഭം കായം സുഭസഞ്ഞായാതി അത്ഥോ. **മണ്ഡന**ന്തി ഹത്ഥൂപഗാദിആഭരണേഹി ചേവ മാലാഗന്ധാദീഹി ച അത്തഭാവസ്സ അലങ്കരണം. **അനുയുഞ്ജിസ**ന്തി അനുയുഞ്ജിം, സരീരസ്സ വിഭൂസനപ്പസുതോ അഹോസിന്തി അത്ഥോ. **ഉദ്ധതോ**തി ജാതിഗോത്തരൂപയോബ്ബനമദാദീഹി ഉദ്ധതോ അവൂപസന്തചിത്തോ. **ചപലോ**തി വനമക്കടോ വിയ അനവട്ഠിതചിത്തതായ ലോലോ, കായമണ്ഡനവത്ഥമണ്ഡനാദിചാപല്യേ യുത്തതായ വാ ചപലോ **ച. ആസി**ന്തി അഹോസിം. **കാമരാഗേനാ**തി വത്ഥുകാമേസു ഛന്ദരാഗേന **അട്ടിതോ** പീളിതോ വിബാധിതോ ആസിന്തി യോജനാ.

**ഉപായകുസലേനാ**തി വിനേയ്യാനം ദമനൂപായച്ഛേകേന കോവിദേന **ബുദ്ധേന** ഭഗവതാ ഹേതുഭൂതേന. ഹേതുഅത്ഥേ ഹി ഏതം കരണവചനം. പലുട്ഠമക്കടീദേവച്ഛരാദസ്സനേന ഹി ഉപക്കിതവാദചോദനായ അത്തനോ കാമരാഗാപനയനം സന്ധായ വദതി. ഭഗവാ ഹി ആയസ്മന്തം നന്ദത്ഥേരം പഠമം ജനപദകല്യാണിം ഉപാദായ "യഥായം മക്കടീ, ഏവം കകുടപാദിനിയോ ഉപാദായ ജനപദകല്യാണീ"തി മഹതിയാ ആണിയാ ഖുദ്ദകം ആണിം നീഹരന്തോ ഛേകോ വിയ, സിനേഹപാനേന സരീരം കിലേദേത്വാ വമനവിരേചനേഹി ദോസം നീഹരന്തോ ഭിസക്കോ വിയ ച കകുടപാദിനിദസ്സനേന ജനപദകല്യാണിയം വിരത്തചിത്തം കാരേത്വാ പുന ഉപക്കിതവാദേന കകുടപാദിനീസുപി ചിത്തം വിരാജേത്വാ സമ്മദേവ സമഥവിപസ്സനാനുയോഗേന അരിയമഗ്ഗേ പതിട്ഠാപേസി. തേന വുത്തം **"യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ, ഭവേ ചിത്തം ഉദബ്ബഹി"**ന്തി. ഉപായേന ഞായേന സമ്മദേവ സമഥവിപസ്സനായ വിസുദ്ധിപടിപദം പടിപജ്ജിത്വാ ഭവേ സംസാരപങ്കേ നിമുഗ്ഗഞ്ച മേ ചിത്തം അരിയമഗ്ഗേന ഹത്ഥേന ഉത്താരിം, നിബ്ബാനഥലേ പതിട്ഠാപേസിന്തി അത്ഥോ.

ഇമം ഉദാനം ഉദാനേത്വാ ഥേരോ പുനദിവസേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹ - "യം മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ പാടിഭോഗോ പഞ്ചന്നം അച്ഛരാസതാനം പടിലാഭായ കകുടപാദാനം, മുഞ്ചാമഹം, ഭന്തേ, ഭഗവന്തം ഏതസ്മാ പടിസ്സവാ"തി (ഉദാ॰ ൨൨). ഭഗവാപി, "യദേവ ഖോ തേ, നന്ദ, അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുത്തം, അഥാഹം മുത്തോ ഏതസ്മാ പടിസ്സവാ"തി (ഉദാ॰ ൨൨) ആഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ സവിസേസം ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതം ഞത്വാ തം ഗുണം വിഭാവേന്തോ, "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനം യദിദം നന്ദോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൩൦, ൨൩൭) ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരഭാവേന അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. ഥേരോ ഹി "യമേവാഹം ഇന്ദ്രിയാനം അസംവരം നിസ്സായ ഇമം വിപ്പകാരം പത്തോ, തമേവാഹം സുട്ഠു നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തി ഉസ്സാഹജാതോ ബലവഹിരോത്തപ്പോ തത്ഥ ച കതാധികാരത്താ ഇന്ദ്രിയസംവരേ ഉക്കംസപാരമിം അഗമാസീതി.

നന്ദത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. സിരിമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പരേ ച നം പസംസന്തീ**തി ആയസ്മതോ സിരിമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനേ ഠിതകാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം സക്ഖരപ്പഭേദാനം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം പദകോ വേയ്യാകരണോ ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനവയോ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയതായ കാമേ പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ചതുരാസീതിസഹസ്സപരിമാണേന താപസഗണേന പരിവുതോ ഹിമവന്തപ്പദേസേ ദേവതാഭിനിമ്മിതേ അസ്സമേ ഝാനാഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ വസന്തോ പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരതായ ലക്ഖണമന്തേസു ആഗതനിയാമേന ച ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരിത്വാ അതീതേ ബുദ്ധേ ഉദ്ദിസ്സ അഞ്ഞതരസ്മിം നദീനിവത്തനേ പുലിനചേതിയം കത്വാ പൂജാസക്കാരാഭിരതോ അഹോസി. തം ദിസ്വാ താപസാ, "കം ഉദ്ദിസ്സ അയം പൂജാസക്കാരോ കരീയതീ"തി പുച്ഛിംസു.

സോ തേസം ലക്ഖണമന്തേ ആഹരിത്വാ തത്ഥ ആഗതാനി മഹാപുരിസലക്ഖണാനി വിഭജിത്വാ തദനുസാരേന അത്തനോ ബലേ ഠത്വാ ബുദ്ധഗുണേ കിത്തേസി. തം സുത്വാ തേപി താപസാ പസന്നമാനസാ തതോ പട്ഠായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഉദ്ദിസ്സ ഥൂപപൂജം കരോന്താ വിഹരന്തി.

തേന ച സമയേന പദുമുത്തരബോധിസത്തോ തുസിതകായാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കന്തോ ഹോതി. ചരിമഭവേ ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി പാതുരഹേസും , സബ്ബേ ച അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മാ. താപസോ താനി അന്തേവാസികാനം ദസ്സേത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേസു തേസം പസാദം വഡ്ഢേത്വാ കാലം കത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തേഹി അത്തനോ സരീരസ്സ പൂജായ കരീയമാനായ ദിസ്സമാനരൂപോ ആഗന്ത്വാ, ''അഹം തുമ്ഹാകം ആചരിയോ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ, തുമ്ഹേ അപ്പമത്താ പുലിനചേതിയപൂജമനുയുഞ്ജഥ, ഭാവനായ ച യുത്തപ്പയുത്താ ഹോഥാ''തി വത്വാ ബ്രഹ്മലോകമേവ ഗതോ.

ഏവം സോ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ ജാതദിവസതോ പട്ഠായ തസ്മിം കുലേ സിരിസമ്പത്തിയാ വഡ്ഢമാനത്താ **സിരിമാ**ത്വേവ നാമം അകംസു. തസ്സ പദസാ ഗമനകാലേ കനിട്ഠഭാതാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ ''അയം സിരിം വഡ്ഢേന്തോ ജാതോ''തി **സിരിവഡ്ഢോ**തി നാമം അകംസു. തേ ഉഭോപി ജേതവനപ്പടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധാ പബ്ബജിംസു. തേസു സിരിവഡ്ഢോ ന താവ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മസ്സ ലാഭീ അഹോസി, ചതുന്നം പച്ചയാനം ലാഭീ, ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം സക്കതോ ഗരുകതോ, സിരിമത്ഥേരോ പന പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ താദിസേന കമ്മച്ഛിദ്ദേന അപ്പലാഭീ അഹോസി ബഹുജനാസമ്ഭാവിതോ, സമഥവിപസ്സനാസു കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪൯.൭൭-൭൮) -

''പബ്ബതേ ഹിമവന്തമ്ഹി, ദേവലോ നാമ താപസോ;
തത്ഥ മേ ചങ്കമോ ആസി, അമനുസ്സേഹി മാപിതോ.

''ജടാഭാരേന ഭരിതോ, കമണ്ഡലുധരോ സദാ;
ഉത്തമത്ഥം ഗവേസന്തോ, വിപിനാ നിക്ഖമിം തദാ.

''ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി, സിസ്സാ മയ്ഹം ഉപട്ഠഹും;
സകകമ്മാഭിപസുതാ, വസന്തി വിപിനേ തദാ.

''അസ്സമാ അഭിനിക്ഖമ്മ, അകം പുലിനചേതിയം;
നാനാപുപ്ഫം സമാനേത്വാ, തം ചേതിയമപൂജയിം.

''തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, അസ്സമം പവിസാമഹം;
സബ്ബേ സിസ്സാ സമാഗന്ത്വാ, ഏതമത്ഥം പുച്ഛിംസു മം.

''പുലിനേന കതോ ഥൂപോ, യം ത്വം ദേവ നമസ്സസി;
മയമ്പി ഞാതുമിച്ഛാമ, പുട്ഠോ ആചിക്ഖ നോ തുവം.

''നിദ്ദിട്ഠാ നു മന്തപദേ, ചക്ഖുമന്തോ മഹായസാ;

തേ ഖോ അഹം നമസ്സാമി, ബുദ്ധസേട്ഠേ മഹായസേ.

“കീദിസാ തേ മഹാവീരാ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകാ;
കഥംവണ്ണാ കഥംസീലാ, കീദിസാ തേ മഹായസാ.

“ബാത്തിംസലക്ഖണാ ബുദ്ധാ, ചത്താലീസദിജാപി ച;
നേത്താ ഗോപഖുമാ തേസം, ജിഞ്ജുകാ ഫലസന്നിഭാ.

“ഗച്ഛമാനാ ച തേ ബുദ്ധാ, യുഗമത്തഞ്ച പേക്ഖരേ;
ന തേസം ജാണു നദതി, സന്ധിസദ്ദോ ന സുയ്യതി.

“ഗച്ഛമാനാ ച സുഗതാ, ഉദ്ധരന്താവ ഗച്ഛരേ;
പഠമം ദക്ഖിണം പാദം, ബുദ്ധാനം ഏസ ധമ്മതാ.

“അസമ്ഭീതാ ച തേ ബുദ്ധാ, മിഗരാജാവ കേസരീ;
നേവുക്കംസേന്തി അത്താനം, നോ ച വമ്ഭേന്തി പാണിനം.

“മാനാവമാനതോ മുത്താ, സമാ സബ്ബേസു പാണിസു;
അനത്തുക്കംസകാ ബുദ്ധാ, ബുദ്ധാനം ഏസ ധമ്മതാ.

“ഉപ്പജ്ജന്താ ച സമ്ബുദ്ധാ, ആലോകം ദസ്സയന്തി തേ;
ഛപ്പകാരം പകമ്പേന്തി, കേവലം വസുധം ഇമം.

“പസ്സന്തി നിരയഞ്ചേതേ, നിബ്ബാതി നിരയോ തദാ;
പവസ്സതി മഹാമേഘോ, ബുദ്ധാനം ഏസ ധമ്മതാ.

“ഈദിസാ തേ മഹാനാഗാ, അതുലാ ച മഹായസാ;
വണ്ണതോ അനതിക്കന്താ, അപ്പമേയ്യാ തഥാഗതാ.

“അനുമോദിംസു മേ വാക്യം, സബ്ബേ സിസ്സാ സഗാരവാ;
തഥാ ച പടിപജ്ജിംസു, യഥാസത്തി യഥാബലം.

“പടിപൂജേന്തി പുലിനം, സകകമ്മാഭിലാസിനോ;
സദ്ദഹന്താ മമ വാക്യം, ബുദ്ധസക്കതമാനസാ.

“തദാ ചവിത്വാ തുസിതാ, ദേവപുത്തോ മഹായസോ;
ഉപ്പജ്ജി മാതുകുച്ഛിമ്ഹി, ദസസഹസ്സി കമ്പഥ.

“അസ്സമസ്സാവിദൂരമ്ഹി, ചങ്കമമ്ഹി ഠിതോ അഹം;
സബ്ബേ സിസ്സാ സമാഗന്ത്വാ, ആഗച്ഛും മമ സന്തികേ.

“ഉസഭോവ മഹീ നദതി, മിഗരാജാവ കൂജതി;
സുസുമാരോവ സളതി, കിം വിപാകോ ഭവിസ്സതി.

“യം പകിത്തേമി സമ്ബുദ്ധം, സികതാഥൂപസന്തികേ;
സോ ദാനി ഭഗവാ സത്ഥാ, മാതുകുച്ഛിമുപാഗമി.

“തേസം ധമ്മകഥം വത്വാ, കിത്തയിത്വാ മഹാമുനിം;

ഉയ്യോജേത്വാ സകേ സിസ്സേ, പല്ലങ്കമാഭുജിം അഹം.

“ബലഞ്ച വത മേ ഖീണം, ബ്യാധിനാ പരമേന തം;
ബുദ്ധസേട്ഠം സരിത്വാന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

“സബ്ബേ സിസ്സാ സമാഗന്ത്വാ, അകംസു ചിതകം തദാ;
കളേവരഞ്ച മേ ഗയ്ഹ, ചിതകം അഭിരോപയും.

“ചിതകം പരിവാരേത്വാ, സീസേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
സോകസല്ലപരേതാ തേ, വിക്കന്ദിംസു സമാഗതാ.

“തേസം ലാലപ്പമാനാനം, അഗമം ചിതകം തദാ;
അഹം ആചരിയോ തുമ്ഹം, മാ സോചിത്ഥ സുമേധസാ.

“സദത്ഥേ വായമേയ്യാഥ, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതാ;
മാ വോ പമത്താ അഹുത്ഥ, ഖണോ വോ പടിപാദിതോ.

“സകേ സിസ്സേനുസാസിത്വാ, ദേവലോകം പുനാഗമിം;
അട്ഠാരസ ച കപ്പാനി, ദേവലോകേ രമാമഹം.

“സതാനം പഞ്ചക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം;
അനേകസതക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജമകാരയിം.

“അവസേസേസു കപ്പേസു, വോകിണ്ണോ സംസരിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഉപ്പാദസ്സ ഇദം ഫലം.

“യഥാ കോമുദികേ മാസേ, ബഹൂ പുപ്ഫന്തി പാദപാ;
തഥേവാഹമ്പി സമയേ, പുപ്ഫിതോമ്ഹി മഹേസിനാ.

“വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹം, യോഗക്ഖേമാധിവാഹനം;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, വിഹരാമി അനാസവോ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭികിത്തയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കിത്തനായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞഞ്ഹി സമാനം ആയസ്മന്തം സിരിമത്ഥേരം “അരിയോ”തി അജാനന്താ പുഥുജ്ജനാ ഭിക്ഖൂ സാമണേരാ ച അപ്പലാഭിതായ ലോകസ്സ അനഭിഗതഭാവേന അസമ്ഭാവേന്താ യംകിഞ്ചി കഥേത്വാ ഗരഹന്തി. സിരിവഡ്ഢത്ഥേരം പന പച്ചയാനം ലാഭിഭാവേന ലോകസ്സ സക്കതഗരുകതഭാവതോ സമ്ഭാവേന്താ പസംസന്തി. ഥേരോ “അവണ്ണാരഹസ്സ നാമ വണ്ണഭണനം, വണ്ണാരഹസ്സ ച അവണ്ണഭണനം അസ്സ പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ ദോസോ”തി പുഥുജ്ജനഭാവഞ്ച ഗരഹന്തോ -

൧൬൫. “പരേ ച നം പസംസന്തി, അത്താ ചേ അസമാഹിതോ;
മോഘം പരേ പസംസന്തി, അത്താ ഹി അസമാഹിതോ.

൧൬൬. “പരേ ച നം ഗരഹന്തി, അത്താ ചേ സുസമാഹിതോ;

മോഘം പരേ ഗരഹന്തി, അത്താ ഹി സുസമാഹിതോ”തി.

- ഗാഥാദ്വയമഭാസി.

തത്ഥ **പരേ**തി അത്തതോ അഞ്ഞേ പരേ നാമ, ഇധ പന പണ്ഡിതേഹി അഞ്ഞേ ബാലാ പരേതി അധിപ്പേതാ. തേസഞ്ഹി അജാനിത്വാ അപരിയോഗാഹേത്വാ ഭാസനതോ ഗരഹാ വിയ പസംസാപി അപ്പമാണഭൂതാ. **ന**ന്തി നം പുഗ്ഗലം. **പസംസന്തീ**തി അവിദ്ദസുഭാവേന തണ്ഹാവിപന്നതായ വാ, അഥ വാ അഭൂതംയേവ പുഗ്ഗലം “അസുകോ ഭിക്ഖു ഝാനലാഭീ, അരിയോ”തി വാ അഭൂതഗുണരോപനേന കിത്തേന്തി അഭിത്ഥവന്തി. യോ പനേത്ഥ **ച**-സദ്ദോ, സോ അത്ഥൂപനയത്ഥോ. തേന പരേ നം പുഗ്ഗലം പസംസന്തി ച, തഞ്ച ഖോ തേസം പസംസനമത്തം, ന പന തസ്മിം പസംസായ വത്ഥു അത്ഥീതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി. **അത്താ ചേ അസമാഹിതോ**തി യം പുഗ്ഗലം പരേ പസംസന്തി, സോ ചേ സയം അസമാഹിതോ മഗ്ഗസമാധിനാ ഫലസമാധിനാ ഉപചാരപ്പനാസമാധിമത്തേനേവ വാ ന സമാഹിതോ, സമാധാനസ്സ പടിപക്ഖഭൂതാനം കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ വിക്ഖിത്തോ വിബ്ഭന്തചിത്തോ ഹോതി ചേതി അത്ഥോ. “അസമാഹിതോ”തി ച ഏതേന സമാധിനിമിത്താനം ഗുണാനം അഭാവം ദസ്സേതി. **മോഘ**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ “വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ”തിആദീസു വിയ. **പരേ പസംസന്തീ**തി യേ തം അസമാഹിതം പുഗ്ഗലം പസംസന്തി, തേ മോഘം മുധാ അമൂലകം പസംസന്തി. കസ്മാ? **അത്താ ഹി അസമാഹിതോ** യസ്മാ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം അസമാഹിതം, തസ്മാതി അത്ഥോ.

ദുതിയഗാഥായം **ഗരഹന്തീ**തി അത്തനോ അവിദ്ദസുഭാവേന ദോസന്തരായ വാ അരിയം ഝാനലാഭിഞ്ച സമാനം “അസുകോ ഭിക്ഖു ജാഗരിയം നാനുയുഞ്ജതി അന്തമസോ ഗോദുഹനമത്തമ്പി കാലം കേവലം കായദള്ഹിബഹുലോ നിദ്ദാരാമോ ഭസ്സാരാമോ സങ്ഗണികാരാമോ വിഹരതീ”തിആദിനാ അപ്പടിപജ്ജമാനതാവിഭാവനേന വാ ഗുണപരിധംസനേന വാ ഗരഹന്തി നിന്ദന്തി, ഉപക്കോസന്തി വാതി അത്ഥോ. സേസം പഠമഗാഥായ വുത്തപരിയായേന വേദിതബ്ബം. ഏവം ഥേരേന ഇമാഹി ഗാഥാഹി അത്തനോ നിക്കിലേസഭാവേ സിരിവഡ്ഢസ്സ ച സകിലേസഭാവേ പകാസിതേ തം സുത്വാ സിരിവഡ്ഢോ സംവേഗജാതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ സദത്ഥം പരിപൂരേസി, ഗരഹകപുഗ്ഗലാ ച ഥേരം ഖമാപേസും.

സിരിമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ദുതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൩. തതിയവഗ്ഗോ

### ൧. ഉത്തരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഖന്ധാ മയാ പരിഞ്ഞാതാ**തി ആയസ്മതോ ഉത്തരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സാസനേ

ലദ്ധപ്പസാദോ ഹുത്വാ ഉപാസകത്തം പടിവേദേസി. സോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ അത്തനോ ഞാതകേ സന്നിപാതേത്വാ ബഹും പൂജാസക്കാരം സമ്ഭരിത്വാ ധാതുപൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാകേതേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഉത്തരോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന സാവത്ഥിം ഗതോ കണ്ഡമ്ബമൂലേ കതം യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പസീദിത്വാ പുന **കാളകാരാമസുത്ത**ദേസനായ (അം॰ നി॰ ൪.൨൪) അഭിവഡ്ഢമാനസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സത്ഥാരാ സദ്ധിം രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ വസന്തോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൧൦൬-൧൧൦) -

“നിബ്ബുതേ ലോകനാഥമ്ഹി, സിദ്ധത്ഥേ ലോകനായകേ;
മമ ഞാതീ സമാനേത്വാ, ധാതുപൂജം അകാസഹം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ധാതുമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ധാതുപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ സത്ഥരി സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ബുദ്ധുപട്ഠാനത്ഥം രാജഗഹതോ സാവത്ഥിം ഉപഗതോ ഭിക്ഖൂഹി “കിം, ആവുസോ, പബ്ബജ്ജാകിച്ചം തയാ മത്ഥകം പാപിത”ന്തി പുട്ഠോ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧൬൧. “ഖന്ധാ മയാ പരിഞ്ഞാതാ, തണ്ഹാ മേ സുസമൂഹതാ;
ഭാവിതാ മമ ബോജ്ഝങ്ഗാ, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ.

൧൬൨. “സോഹം ഖന്ധേ പരിഞ്ഞായ, അബ്ബുഹിത്വാന ജാലിനിം;
ഭാവയിത്വാന ബോജ്ഝങ്ഗേ, നിബ്ബായിസ്സം അനാസവോ”തി. -
ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **ഖന്ധാ**തി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. **പരിഞ്ഞാതാ**തി “ഇദം ദുക്ഖം, ന ഇതോ ഭിയ്യോ”തി പരിച്ഛിജ്ജ ഞാതാ ഭാവിതാ. തേന ദുക്ഖസ്സ അരിയസച്ചസ്സ പരിഞ്ഞാഭിസമയമാഹ. **തണ്ഹാ**തി തസതി പരിതസതീതി തണ്ഹാ. **സുസമൂഹതാ**തി സമുഗ്ഘാടിതാ. ഏതേന സമുദയസച്ചസ്സ പഹാനാഭിസമയം വദതി. **ഭാവിതാ മമ ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി ബോധിസങ്ഖാതായ സതിആദിധമ്മസാമഗ്ഗിയാ, തംസമങ്ഗിനോ വാ ബോധിസങ്ഖാതസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി ബോജ്ഝങ്ഗാ. സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതാ മഗ്ഗപരിയാപന്നാ ധമ്മാ മയാ ഭാവിതാ ഉപ്പാദിതാ വഡ്ഢിതാ. ബോജ്ഝങ്ഗഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ തംസഹചരിതതായ സബ്ബേ മഗ്ഗധമ്മാ, സബ്ബേ ച ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. ഏതേനേവ മഗ്ഗസച്ചസ്സ ഭാവനാഭിസമയം ദസ്സേതി. **പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ**തി കാമാസവാദയോ ആസവാ ഖീയന്തി ഏത്ഥാതി ആസവക്ഖയോതി ലദ്ധനാമോ അസങ്ഖതധമ്മോ മയാ പത്തോ അധിഗതോ. ഏതേന നിരോധസച്ചസ്സ സച്ഛികിരിയാഭിസമയം കഥേതി. ഏത്താവതാ അത്തനോ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനസമ്പത്തിം ദസ്സേതി.

ഇദാനി പന അനുപാദിസേസനിബ്ബാനസമ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **“സോഹ”**ന്തിആദിനാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സോഹം ഏവം വുത്തനയേന **ഖന്ധേ പരിഞ്ഞായ** പരിജാനിത്വാ, തഥാ പരിജാനന്തോ ഏവ സകഅത്തഭാവപരഅത്തഭാവേസു അജ്ഝത്തികബാഹിരായതനേസു അതീതാദിഭേദഭിന്നേസു സംസിബ്ബനാകാരം പുനപ്പുനം പവത്തിസങ്ഖാതം ജാലം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ജാലിനീ**തി ലദ്ധനാമം തണ്ഹം **അബ്ബുഹിത്വാന** മമ ചിത്തസന്താനതോ ഉദ്ധരിത്വാ, തഥാ നം ഉദ്ധരന്തോയേവ വുത്തപ്പഭേദേ **ബോജ്ഝങ്ഗേ ഭാവയിത്വാന** തേ ഭാവനാപാരിപൂരിം പാപേത്വാ തതോ ഏവ **അനാസവോ** ഹുത്വാ ഠിതോ ഇദാനി ചരിമകചിത്തനിരോധേന അനുപാദാനോ വിയ ജാതവേദോ **നിബ്ബായിസ്സം** പരിനിബ്ബായിസ്സാമീതി.

ഉത്തരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ഭദ്ദജിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പനാദോ നാമ സോ രാജാതി** ആയസ്മതോ ഭദ്ദജിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു പാരം ഗന്ത്വാ കാമേ പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞായതനേ അസ്സമം കാരേത്വാ വസന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ആകാസേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ അട്ഠാസി. സത്ഥാ തസ്സ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ ആകാസതോ ഓതരി. ഓതിണ്ണസ്സ പന ഭഗവതോ മധുഞ്ച ഭിസമുളാലഞ്ച സപ്പിഞ്ച ഖീരഞ്ച ഉപനാമേസി, തസ്സ തം ഭഗവാ അനുകമ്പം ഉപാദായ പടിഗ്ഗഹേത്വാ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന തുസിതേ നിബ്ബത്തോ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ അപരാപരം സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ മഹദ്ധനോ സേട്ഠി ഹുത്വാ അട്ഠസട്ഠിഭിക്ഖുസഹസ്സം ഭോജേത്വാ തിചീവരേന അച്ഛാദേസി.

ഏവം ബഹും കുസലം കത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചവിത്വാ മനുസ്സേസു ഉപ്പന്നോ ബുദ്ധസുഞ്ഞേ ലോകേ പഞ്ച പച്ചേകബുദ്ധസതാനി ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിത്വാ തതോ ചുതോ രാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ രജ്ജം അനുസാസന്തോ പുത്തം പച്ചേകബോധിം അധിഗന്ത്വാ ഠിതം ഉപട്ഠഹിത്വാ തസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ ചേതിയം കത്വാ പൂജേസി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ താനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഭദ്ദിയനഗരേ അസീതികോടിവിഭവസ്സ ഭദ്ദിയസേട്ഠിസ്സ ഏകപുത്തകോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **ഭദ്ദജീ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. തസ്സ കിര ഇസ്സരിയഭോഗപരിവാരാദിസമ്പത്തി ചരിമഭവേ ബോധിസത്തസ്സ വിയ അഹോസി.

തദാ സത്ഥാ സാവത്ഥിയം വസ്സം വസിത്വാ ഭദ്ദജികുമാരം സങ്ഗണ്ഹിതും മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ഭദ്ദിയനഗരം ഗന്ത്വാ ജാതിയാവനേ വസി തസ്സ ഞാണപരിപാകം ആഗമയമാനോ. സോപി ഉപരി പാസാദേ നിസിന്നോ സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ ഓലോകേന്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സോതും ഗച്ഛന്തം മഹാജനം ദിസ്വാ ‘‘കത്ഥായം മഹാജനോ ഗച്ഛതീ’’തി പുച്ഛിത്വാ തം കാരണം സുത്വാ സയമ്പി മഹതാ പരിവാരേന സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം

സുണന്തോ സബ്ബാഭരണപടിമണ്ഡിതോവ സബ്ബകിലേസേ ഖേപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൬.൯൮-൧൧൩) -

“ഓഗ്ഗയ്ഹ യം പോക്ഖരണിം, നാനാകുഞ്ജരസേവിതം;
ഉദ്ധരാമി ഭിസം തത്ഥ, ഘാസഹേതു അഹം തദാ.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, പദുമുത്തരസവ്ഹയോ;
രത്തമ്ബരധരോ ബുദ്ധോ, ഗച്ഛതേ അനിലഞ്ജസേ.

“ധുനന്തോ പംസുകൂലാനി, സദ്ദം അസ്സോസഹം തദാ;
ഉദ്ധം നിജ്ഝായമാനോഹം, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“തത്ഥേവ ഠിതകോ സന്തോ, ആയാചിം ലോകനായകം;
മധും ഭിസേഹി സഹിതം, ഖീരം സപ്പിം മുളാലികം.

“പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ ബുദ്ധോ, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ;
തതോ കാരുണികോ സത്ഥാ, ഓരോഹിത്വാ മഹായസോ.

“പടിഗ്ഗണ്ഹി മമം ഭിക്ഖം, അനുകമ്പായ ചക്ഖുമാ;
പടിഗ്ഗഹേത്വാ സമ്ബുദ്ധോ, അകാ മേ അനുമോദനം.

“സുഖീ ഹോതു മഹാപുഞ്ഞ, ഗതി തുയ്ഹം സമിജ്ഝതു;
ഇമിനാ ഭിസദാനേന, ലഭസ്സു വിപുലം സുഖം.

“ഇദം വത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, ജലജുത്തമനാമകോ;
ഭിക്ഖമാദായ സമ്ബുദ്ധോ, ആകാസേനാഗമാ ജിനോ.

“തതോ ഭിസം ഗഹേത്വാന, ആഗച്ഛിം മമ അസ്സമം;
ഭിസം രുക്ഖേ ലഗ്ഗേത്വാന, മമ ദാനം അനുസ്സരിം.

“മഹാവാതോ ഉട്ഠഹിത്വാ, സഞ്ചാലേസി വനം തദാ;
ആകാസോ അഭിനാദിത്ഥ, അസനീ ച ഫലീ തദാ.

“തതോ മേ അസനീപാതോ, മത്ഥകേ നിപതീ തദാ;
സോഹം നിസിന്നകോ സന്തോ, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

“പുഞ്ഞകമ്മേന സഞ്ഞുത്തോ, തുസിതം ഉപപജ്ജഹം;
കളേവരം മേ പതിതം, ദേവലോകേ രമാമഹം.

“ഛളസീതിസഹസ്സാനി , നാരിയോ സമലങ്കതാ;
സായം പാതം ഉപട്ഠന്തി, ഭിസദാനസ്സിദം ഫലം.

“മനുസ്സയോനിമാഗന്ത്വാ, സുഖിതോ ഹോമഹം തദാ;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, ഭിസദാനസ്സിദം ഫലം.

“അനുകമ്പിതകോ തേന, ദേവദേവേന താദിനാ;
സബ്ബാസവാ പരിക്ഖീണാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ഭിസം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഭിസദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തേ പന തേന അധിഗതേ സത്ഥാ ഭദ്ദിയസേട്ഠിം ആമന്തേസി - “തവ പുത്തോ അലങ്കതപടിയത്തോ ധമ്മം സുണന്തോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി, തേനസ്സ ഇദാനേവ പബ്ബജിതും യുത്തം, നോ ചേ പബ്ബജതി, പരിനിബ്ബായിസ്സതീ”തി. സേട്ഠി “ന മയ്ഹം പുത്തസ്സ ദഹരസ്സേവ സതോ പരിനിബ്ബാനേന കിച്ചം അത്ഥി, പബ്ബാജേഥ ന”ന്തി ആഹ. തം സത്ഥാ പബ്ബാജേത്വാ ഉപസമ്പാദേത്വാ തത്ഥ സത്താഹം വസിത്വാ കോടിഗാമം പാപുണി, സോ ച ഗാമോ ഗങ്ഗാതീരേ. കോടിഗാമവാസിനോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം പവത്തേസും. ഭദ്ദജിത്ഥേരോ സത്ഥാരാ അനുമോദനായ ആരദ്ധമത്തായ ബഹിഗാമം ഗന്ത്വാ “ഗങ്ഗാതീരേ മഗ്ഗസമീപേ സത്ഥു ആഗതകാലേ വുട്ഠഹിസ്സാമീ”തി സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദി. മഹാഥേരേസു ആഗച്ഛന്തേസുപി അവുട്ഠഹിത്വാ സത്ഥു ആഗതകാലേയേവ വുട്ഠഹി. പുഥുജ്ജനഭിക്ഖൂ, “അയം അധുനാ പബ്ബജിതോ മഹാഥേരേസു ആഗച്ഛന്തേസു മാനത്ഥദ്ധോ ഹുത്വാ ന വുട്ഠാസീ”തി ഉജ്ഝായിംസു. കോടിഗാമവാസിനോ സത്ഥു ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ബഹൂ നാവാസങ്ഘാടേ ബന്ധിംസു, സത്ഥാ “ഹന്ദസ്സ ആനുഭാവം പകാസേമീ”തി നാവാസങ്ഘാടേ ഠത്വാ, “കഹം, ഭദ്ദജീ”തി പുച്ഛി. ഭദ്ദജിത്ഥേരോ “ഏസോഹം, ഭന്തേ”തി സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ അഞ്ജലിം കത്വാ അട്ഠാസി. സത്ഥാ, “ഏഹി, ഭദ്ദജി, അമ്ഹേഹി സദ്ധിം ഏകനാവം അഭിരുഹാ”തി. സോ ഉപ്പതിത്വാ സത്ഥു ഠിതനാവായം അട്ഠാസി. സത്ഥാ ഗങ്ഗാമജ്ഝം ഗതകാലേ, “ഭദ്ദജി, തയാ മഹാപനാദരാജകാലേ അജ്ഝാവുട്ഠരതനപാസാദോ കഹ”ന്തി ആഹ. “ഇമസ്മിം ഠാനേ നിമുഗ്ഗോ”തി. “തേന ഹി, ഭദ്ദജി, സബ്രഹ്മചാരീനം കങ്ഖം ഛിന്ദാ”തി. തസ്മിം ഖണേ ഥേരോ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ ഇദ്ധിബലേന ഗന്ത്വാ പാസാദഥൂപികം പാദങ്ഗുലന്തരേന സന്നിരുമ്ഭിത്വാ പഞ്ചവീസതിയോജനം പാസാദം ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഉപ്പതി, ഉപ്പതന്തോ ച പഞ്ഞാസ യോജനാനി പാസാദം ഉദകതോ ഉക്ഖിപി. അഥസ്സ പുരിമഭവേ ഞാതകാ പാസാദഗതേന ലോഭേന മച്ഛകച്ഛപമണ്ഡൂകാ ഹുത്വാ തസ്മിം പാസാദേ ഉട്ഠഹന്തേ പരിവത്തിത്വാ ഉദകേ പതിംസു. സത്ഥാ തേ പതന്തേ ദിസ്വാ “ഞാതകാ തേ, ഭദ്ദജി, കിലമന്തീ”തി ആഹ. ഥേരോ സത്ഥു വചനേന പാസാദം വിസ്സജ്ജേസി. പാസാദോ യഥാഠാനേ ഏവ പതിട്ഠഹി. സത്ഥാ പാരങ്ഗതോ ഭിക്ഖൂഹി “കദാ, ഭന്തേ, ഭദ്ദജിത്ഥേരേന അയം പാസാദോ അജ്ഝാവുട്ഠോ”തി പുട്ഠോ **മഹാപനാദജാതകം** (ജാ॰ ൧.൩.൪൦-൪൧) കഥേത്വാ മഹാജനം ധമ്മാമതം പായേസി. ഥേരോ പന അത്തനോ അജ്ഝാവുട്ഠപുബ്ബം സുവണ്ണപാസാദം ദസ്സേത്വാ -

൧൩൩. “പനാദോ നാമ സോ രാജാ, യസ്സ യൂപോ സുവണ്ണയോ;
തിരിയം സോളസുബ്ബേധോ, ഉബ്ഭമാഹു സഹസ്സധാ.

൧൩൪. “സഹസ്സകണ്ഡോ സതഗേണ്ഡു, ധജാലു ഹരിതാമയോ;
അനച്ചും തത്ഥ ഗന്ധബ്ബാ, ഛ സഹസ്സാനി സത്തധാ”തി. -

ദ്വീഹി ഗാഥാഹി വണ്ണേന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **പനാദോ നാമ സോ രാജാ**തി അതീതേ പനാദോ നാമ സോ രാജാ അഹോസീതി അത്തഭാവഅന്തരഹിതതായ അത്താനം പരം വിയ നിദ്ദിസതി. സോ ഏവ ഹി രജ്ജേ ഠിതകാലതോ പട്ഠായ സദാ ഉസ്സാഹസമ്പത്തിആദിനാ മഹതാ രാജാനുഭാവേന മഹതാ ച കിത്തിസദ്ദേന സമന്നാഗതത്താ "രാജാ മഹാപനാദോ"തി പഞ്ഞായിത്ഥ. **യസ്സ യൂപോ സുവണ്ണയോ**തി യസ്സ രഞ്ഞോ അയം യൂപോ പാസാദോ സുവണ്ണമയോ. **തിരിയം സോളസുബ്ബേധോ**തി വിത്ഥാരതോ സോളസകണ്ഡപാതപ്പമാണോ. സോ പന അഡ്ഢയോജനമത്തോ ഹോതി. **ഉബ്ഭാമാഹു സഹസ്സധാ**തി ഉബ്ഭം ഉച്ചം ഏവമസ്സ പാസാദസ്സ സഹസ്സധാ സഹസ്സകണ്ഡപ്പമാണമാഹു. സോ പന യോജനതോ പഞ്ചവീസതിയോജനപ്പമാണോ ഹോതി. കേചി പനേത്ഥ ഗാഥാസുഖത്ഥം "ആഹൂ"തി ദീഘം കതം. ആഹു അഹോസീതി അത്ഥം വദന്തി.

**സഹസ്സകണ്ഡോ**തി സഹസ്സഭൂമികോ. **സതഗേണ്ഡൂ**തി അനേകസതനിയ്യൂഹകോ. **ധജാലൂ**തി തത്ഥ തത്ഥ നിയ്യൂഹസിഖരാദീസു പതിട്ഠാപിതേഹി യട്ഠിധജപടാകധജാദിധജേഹി സമ്പന്നോ. **ഹരിതാമയോ**തി ചാമീകരസുവണ്ണമയോ. കേചി പന "ഹരിതജാതിമണിസരിക്ഖകോ"തി വദന്തി . **ഗന്ധബ്ബാ**തി നടാ. **ഛ സഹസ്സാനി സത്തധാ**തി ഛമത്താനി ഗന്ധബ്ബസഹസ്സാനി സത്തധാ തസ്സ പാസാദസ്സ സത്തസു ഠാനേസു രഞ്ഞോ അഭിരമാപനത്ഥം നച്ചിംസൂതി അത്ഥോ. തേ ഏവം നച്ചന്താപി രാജാനം ഹാസേതും നാസക്ഖിംസു. അഥ സക്കോ ദേവരാജാ ദേവനടേ പേസേത്വാ സമജ്ജം കാരേസി, തദാ രാജാ ഹസീതി.

ഭദ്ദജിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൻ. സോഭിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സതിമാ പഞ്ഞവാ**തി ആയസ്മതോ സോഭിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭീനം ഭിക്ഖൂനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം ഉദ്ദിസ്സ പത്ഥനം കത്വാ പുഞ്ഞാനി കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗന്ത്വാ നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ ഘരാവാസം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തസ്സ സമീപേ അരഞ്ഞായതനേ അസ്സമം കാരേത്വാ വനമൂലഫലാഫലേന യാപേന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേനേവ ഭദ്ദവതീനഗരേ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ പസന്നമാനസോ "തുവം സത്ഥാ ച കേതു ചാ"തിആദീഹി ഛഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവി , സത്ഥാ ചസ്സ ഭാവിനിം സമ്പത്തിം പകാസേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി. **സോഭിതോ**തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ അപരേന സമയേന സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. പുബ്ബേനിവാസഞാണേ ചിണ്ണവസീ ച അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൪൩-൭൪) -

“ദക്ഖിണേ ഹിമവന്തസ്സ, സുകതോ അസ്സമോ മമ;
ഉത്തമത്ഥം ഗവേസന്തോ, വസാമി വിപിനേ തദാ.

“ലാഭാലാഭേന സന്തുട്ഠോ, മൂലേന ച ഫലേന ച;
അന്വേസന്തോ ആചരിയം, വസാമി ഏകകോ അഹം.

“സുമേധോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി താവദേ;
ചതുസച്ചം പകാസേതി, ഉദ്ധരന്തോ മഹാജനം.

“നാഹം സുണോമി സമ്ബുദ്ധം, നപി മേ കോചി സംസതി;
അട്ഠവസ്സേ അതിക്കന്തേ, അസ്സോസിം ലോകനായകം.

“അഗ്ഗിദാരും നീഹരിത്വാ, സമ്മജ്ജിത്വാന അസ്സമം;
ഖാരിഭാരം ഗഹേത്വാന, നിക്ഖമിം വിപിനാ അഹം.

“ഏകരത്തിം വസന്തോഹം, ഗാമേസു നിഗമേസു ച;
അനുപുബ്ബേന ചന്ദവതിം, തദാഹം ഉപസങ്കമിം.

“ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ, സുമേധോ ലോകനായകോ;
ഉദ്ധരന്തോ ബഹൂ സത്തേ, ദേസേതി അമതം പദം.

“ജനകായമതിക്കമ്മ, വന്ദിത്വാ ജിനസാഗരം;
ഏകംസം അജിനം കത്വാ, സന്ഥവിം ലോകനായകം.

“തുവം സത്ഥാ ച കേതു ച, ധജോ യൂപോ ച പാണിനം;
പരായനോ പതിട്ഠാ ച, ദീപോ ച ദ്വിപദുത്തമോ.

“നേപുഞ്ഞോ ദസ്സനേ വീരോ, താരേസി ജനതം തുവം;
നത്ഥഞ്ഞോ താരകോ ലോകേ, തവുത്തരിതരോ മുനേ.

“സക്കാ ഥേവേ കുസഗ്ഗേന, പമേതും സാഗരുത്തമേ;
ന ത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, ഞാണം സക്കാ പമേതവേ.

“തുലദണ്ഡേ ഠപേത്വാന, മഹിം സക്കാ ധരേതവേ;
നത്വേവ തവ പഞ്ഞായ, പമാണമത്ഥി ചക്ഖുമ.

“ആകാസോ മിനിതും സക്കാ, രജ്ജുയാ അങ്ഗുലേന വാ;
നത്വേവ തവ സബ്ബഞ്ഞു, സീലം സക്കാ പമേതവേ.

“മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം, ആകാസോ ച വസുന്ധരാ;
പരിമേയ്യാനി ഏതാനി, അപ്പമേയ്യോസി ചക്ഖുമ.

“ഛഹി ഗാഥാഹി സബ്ബഞ്ഞും, കിത്തയിത്വാ മഹായസം;
അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, തുണ്ഹീ അട്ഠാസഹം തദാ.

“യം വദന്തി സുമേധോതി, ഭൂരിപഞ്ഞം സുമേധസം;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

‘‘യോ മേ ഞാണം പകിത്തേസി, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

‘‘സത്തസത്തതി കപ്പാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
സഹസ്സക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി.

‘‘അനേകസതക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

‘‘ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, പുഞ്ഞകമ്മസമാഹിതോ;
അനൂനമനസങ്കപ്പോ, തിക്ഖപഞ്ഞോ ഭവിസ്സതി.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘അഗാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, പബ്ബജിസ്സതികിഞ്ചനോ;
ജാതിയാ സത്തവസ്സേന, അരഹത്തം ഫുസിസ്സതി.

‘‘യതോ സരാമി അത്താനം, യതോ പത്തോസ്മി സാസനം;
ഏത്ഥന്തരേ ന ജാനാമി, ചേതനം അമനോരമം.

‘‘സംസരിത്വാ ഭവേ സബ്ബേ, സമ്പത്താനുഭവിം അഹം;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, ഫലം ഞാണസ്സ ഥോമനേ.

‘‘തിയഗ്ഗീ നിബ്ബുതാ മയ്ഹം, ഭവാ സബ്ബേ സമൂഹതാ;
സബ്ബാസവാ പരിക്ഖീണാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ഞാണമഥവിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലം ഞാണസ്സ ഥോമനേ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

സോ അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പുബ്ബേനിവാസം അനുപടിപാടിയാ അനുസ്സരന്തോ യാവ അസഞ്ഞഭവേ അചിത്തകപടിസന്ധി, താവ അദ്ദസ. തതോ പഞ്ച കപ്പസതാനി ചിത്തപ്പവത്തിം അദിസ്വാ അവസാനേവ ദിസ്വാ ‘‘കിമേത’’ന്തി ആവജ്ജേന്തോ നയവസേന ‘‘അസഞ്ഞഭവോ ഭവിസ്സതീ’’തി നിട്ഠം അഗമാസി. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അസഞ്ഞസത്താ നാമ ദീഘായുകാ ദേവാ, തതോ ചുതോ സോഭിതോ ഇധൂപപന്നോ, സോ ഏതം ഭവം ജാനാതി, സോഭിതോ അനുസ്സരതീ’’തി (പാരാ॰ ഥ.ന.ഥ അത്ഥതോ സമാനം). ഏവം നയവസേന അനുസ്സരന്തസ്സ അനുസ്സരണകോസല്ലം ദിസ്വാ സത്ഥാ ഥേരം പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്താനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. തതോ ഏവ ചായം ആയസ്മാ സവിസേസം അത്തനോ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം തസ്സ ച പച്ചയഭൂതം പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോമനസ്സജാതോ തദത്ഥദീപനം ഉദാനം ഉദാനേന്തോ -

ഫന്ന്ര്. ‘‘സതിമാ പഞ്ഞവാ ഭിക്ഖു, ആരദ്ധബലവീരിയോ;
പഞ്ച കപ്പസതാനാഹം, ഏകരത്തിം അനുസ്സരിം.

"ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ, സത്ത അട്ഠ ച ഭാവയം;
പഞ്ച കപ്പസതാനാഹം, ഏകരത്തിം അനുസ്സരി"ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **സതിമാ**തി സയം സമുദാഗമനസമ്പന്നായ സതിപട്ഠാനഭാവനാപാരിപൂരിയാ സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ ച സതിമാ. **പഞ്ഞവാ**തി ഛളഭിഞ്ഞാപാരിപൂരിയാ പഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ ച പഞ്ഞവാ. ഭിന്നകിലേസതായ **ഭിക്ഖു**. സദ്ധാദിബലാനഞ്ചേവ ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സ ച സംസിദ്ധിപാരിപൂരിയാ **ആരദ്ധബലവീരിയോ**. സദ്ധാദീനഞ്ഹേത്ഥ ബലഗ്ഗഹണേന ഗഹണം സതിപി സതിആദീനം ബലഭാവേ, യഥാ "ഗോബലിബദ്ധാ പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരാ"തി. **പഞ്ച കപ്പസതാനാഹം, ഏകരത്തിം അനുസ്സരി**ന്തി ഏകരത്തിം വിയ അനുസ്സരിം. വിയ-സദ്ദോ ഹി ഇധ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ, ഏതേന പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേ അത്തനോ ഞാണവസീഭാവം ദീപേതി.

ഇദാനി യായ പടിപത്തിയാ അത്തനോ സതിമന്താദിഭാവോ സാതിസയം പുബ്ബേനിവാസഞാണഞ്ച സിദ്ധം, തം ദസ്സേതും **"ചത്താരോ"**തിആദിനാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ**തി കായാനുപസ്സനാദികേ അത്തനോ വിസയഭേദേന ചതുബ്ബിധേ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേ സതിസങ്ഖാതേ സതിപട്ഠാനേ. **സത്താ**തി സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ. **അട്ഠാ**തി അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനി. സതിപട്ഠാനേസു ഹി സുപ്പതിട്ഠിതചിത്തസ്സ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗതാ ഏവ ഹോന്തി, തഥാ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. തേനാഹ ധമ്മസേനാപതി - "ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സുപ്പതിട്ഠിതചിത്താ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ യഥാഭൂതം ഭാവേത്വാ"തിആദീഹി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൬) സത്തകോട്ഠാസികേസു സത്തതിംസായ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേസു ഏകസ്മിം കോട്ഠാസേ ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗച്ഛന്തേ ഇതരേ അഗച്ഛന്താ നാമ നത്ഥീതി. **ഭാവയ**ന്തി ഭാവനാഹേതു. സേസം വുത്തനയമേവ.

സോഭിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൪. വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യം കിച്ചം ദള്ഹവീരിയേനാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ വല്ലിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ അസീതികോടിവിഭവം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ പബ്ബതപാദേ അരഞ്ഞായതനേ ഏകിസ്സാ നദിയാ തീരേ അസ്സമം കാരേത്വാ വിഹരന്തോ അത്തനോ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം ഉപഗതം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അജിനചമ്മം പത്ഥരിത്വാ അദാസി . തത്ഥ നിസിന്നം ഭഗവന്തം പുപ്ഫേഹി ച ചന്ദനേന ച പൂജേത്വാ അമ്ബഫലാനി ദത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദി. തസ്സ ഭഗവാ നിസിന്നാസനസമ്പത്തിം പകാസേന്തോ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേസാലിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ "കണ്ഹമിത്തോ"തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു വേസാലിഗമനേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ

മഹാകച്ചാനത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജി. സോ മന്ദപഞ്ഞോ ദന്ധപരക്കമോ ച ഹുത്വാ ചിരം കാലം വിഞ്ഞും സബ്രഹ്മചാരിം നിസ്സായേവ വസതി. ഭിക്ഖൂ ‘‘യഥാ നാമ വല്ലി രുക്ഖാദീസു കിഞ്ചി അനിസ്സായ വഡ്ഢിതും ന സക്കോതി, ഏവമയമ്പി കഞ്ചി പണ്ഡിതം അനിസ്സായ വഡ്ഢിതും ന സക്കോതീ’’തി **വല്ലിയോ**ത്വേവ സമുദാചരിംസു. അപരഭാഗേ പന വേണുദത്തത്ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ ഓവാദേ ഠത്വാ സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ പടിപത്തിക്കമം ഥേരം പുച്ഛന്തോ -

൧൬൭. ‘‘യം കിച്ചം ദള്ഹവീരിയേന, യം കിച്ചം ബോദ്ധുമിച്ഛതാ;
കരിസ്സം നാവരജ്ഝിസ്സം, പസ്സ വീരിയം പരക്കമം.

൧൬൮. ‘‘ത്വഞ്ച മേ മഗ്ഗമക്ഖാഹി, അഞ്ജസം അമതോഗധം;
അഹം മോനേന മോനിസ്സം, ഗങ്ഗാസോതോവ സാഗര’’ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **യം കിച്ചം ദള്ഹവീരിയേനാ**തി ദള്ഹേന വീരിയേന ഥിരേന പരക്കമേന, ദള്ഹവീരിയേന വാ പുരിസധോരയ്ഹേന യം കിച്ചം കാതബ്ബം പടിപജ്ജിതബ്ബം. **യം കിച്ചം ബോദ്ധുമിച്ഛതാ**തി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി നിബ്ബാനമേവ വാ ബോദ്ധും ബുജ്ഝിതും ഇച്ഛന്തേന പടിവിജ്ഝിതുകാമേന യം കിച്ചം കരണീയം. **കരിസ്സം നാവരജ്ഝിസ്സ**ന്തി തമഹം ദാനി കരിസ്സം ന വിരാധേസ്സം, യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജിസ്സാമി. **പസ്സ വീരിയം പരക്കമ**ന്തി യഥാ പടിപജ്ജമാനേ ധമ്മേ വിധിനാ ഈരണതോ **‘‘വീരിയം’’,** പരം പരം ഠാനം അക്കമനതോ **‘‘പരക്കമോ’’**തി ച ലദ്ധനാമം സമ്മാവായാമം പസ്സ ന സദ്ധമേവാതി അത്തനോ കത്തുകാമതം ദസ്സേതി.

**ത്വഞ്ചാ**തി കമ്മട്ഠാനദായകം കല്യാണമിത്തം ആലപതി. **മേ**തി മയ്ഹം. **മഗ്ഗമക്ഖാഹീ**തി അരിയമഗ്ഗം കഥേഹി, ലോകുത്തരമഗ്ഗസമ്പാപകം ചതുസച്ചകമ്മട്ഠാനം കഥേഹീതി അത്ഥോ. **അഞ്ജസ**ന്തി ഉജുകം മജ്ഝിമപടിപദാഭാവേന അന്തദ്വയസ്സ അനുപഗമനതോ. അമതേ നിബ്ബാനേ സമ്പാപകഭാവേന പതിട്ഠിതത്താ **അമതോഗധം. മോനേനാ**തി ഞാണേന മഗ്ഗപഞ്ഞായ. **മോനിസ്സ**ന്തി ജാനിസ്സം നിബ്ബാനം പടിവിജ്ഝിസ്സം പാപുണിസ്സം. **ഗങ്ഗാസോതോവ സാഗര**ന്തി യഥാ ഗങ്ഗായ സോതോ സാഗരം സമുദ്ദം അവിരജ്ഝന്തോ ഏകംസതോ ഓഗാഹതി, ഏവം ‘‘അഹം കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ മഗ്ഗഞാണേന നിബ്ബാനം അധിഗമിസ്സാമി, തസ്മാ തം കമ്മട്ഠാനം മേ ആചിക്ഖഥാ’’തി ഥേരം കമ്മട്ഠാനം യാചി.

തം സുത്വാ വേണുദത്തത്ഥേരോ തസ്സ കമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോപി കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൩൮-൧൦൮) -

‘‘പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ, പിയരൂപേ മനോരമേ;
അസീതി കോടിയോ ഹിത്വാ, പബ്ബജിം അനഗാരിയം.

‘‘പബ്ബജിത്വാന കായേന, പാപകമ്മം വിവജ്ജയിം;
വചീദുച്ചരിതം ഹിത്വാ, നദീകൂലേ വസാമഹം.

‘‘ഏകകം മം വിഹരന്തം, ബുദ്ധസേട്ഠോ ഉപാഗമി;

നാഹം ജാനാമി ബുദ്ധോതി, അകാസിം പടിസന്ഥാരം.

“കരിത്വാ പടിസന്ഥാരം, നാമഗോത്തമപുച്ഛഹം;
ദേവതാനുസി ഗന്ധബ്ബോ, അദു സക്കോ പുരിന്ദദോ.

“കോ വാ ത്വം കസ്സ വാ പുത്തോ, മഹാബ്രഹ്മാ ഇധാഗതോ;
വിരോചേസി ദിസാ സബ്ബാ, ഉദയം സൂരിയോ യഥാ.

“സഹസ്സാരാനി ചക്കാനി, പാദേ ദിസ്സന്തി മാരിസ;
കോ വാ ത്വം കസ്സ വാ പുത്തോ, കഥം ജാനേമു തം മയം.

“നാമഗോത്തം പവേദേഹി, സംസയം അപനേഹി മേ;
നമ്ഹി ദേവാ ന ഗന്ധബ്ബോ, നമ്ഹി സക്കോ പുരിന്ദദോ.

“ബ്രഹ്മഭാവോ ച മേ നത്ഥി, ഏതേസം ഉത്തമോ അഹം;
അതീതോ വിസയം തേസം, ദാലയിം കാമബന്ധനം.

“സബ്ബേ കിലേസേ ഝാപേത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം;
തസ്സ വാചം സുണിത്വാഹം, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“യദി ബുദ്ധോസി സബ്ബഞ്ഞൂ, നിസീദ ത്വം മഹാമുനേ;
തമഹം പൂജയിസ്സാമി, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ തുവം.

“പത്ഥരിത്വാജിനചമ്മം , അദാസി സത്ഥുനോ അഹം;
നിസീദി തത്ഥ ഭഗവാ, സീഹോവ ഗിരിഗബ്ഭരേ.

“ഖിപ്പം പബ്ബതമാരുയ്ഹ, അമ്ബസ്സ ഫലമഗ്ഗഹിം;
സാലകല്യാണികം പുപ്ഫം, ചന്ദനഞ്ച മഹാരഹം.

“ഖിപ്പം പഗ്ഗയ്ഹ തം സബ്ബം, ഉപേത്വാ ലോകനായകം;
ഫലം ബുദ്ധസ്സ ദത്വാന, സാലപുപ്ഫമപൂജയിം.

“ചന്ദനം അനുലിമ്പിത്വാ, അവന്ദിം സത്ഥുനോ അഹം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വിപുലായ ച പീതിയാ.

“അജിനമ്ഹി നിസീദിത്വാ, സുമേധോ ലോകനായകോ;
മമ കമ്മം പകിത്തേസി, ഹാസയന്തോ മമം തദാ.

“ഇമിനാ ഫലദാനേന, ഗന്ധമാലേഹി ചൂഭയം;
പഞ്ചവീസേ കപ്പസതേ, ദേവലോകേ രമിസ്സതി.

“അനൂനമനസങ്കപ്പോ, വസവത്തീ ഭവിസ്സതി;
ഛബ്ബീസതികപ്പസതേ, മനുസ്സത്തം ഗമിസ്സതി.

“ഭവിസ്സതി ചക്കവത്തീ, ചാതുരന്തോ മഹിദ്ധികോ;
വേഭാരം നാമ നഗരം, വിസ്സകമ്മേന മാപിതം.

“ഹേസ്സതി സബ്ബസോവണ്ണം, നാനാരതനഭൂസിതം;

ഏതേനേവ ഉപായേന, സംസരിസ്സതി സോ ഭവേ.

‘‘സബ്ബത്ഥ പൂജിതോ ഹുത്വാ, ദേവത്തേ അഥ മാനുസേ;
പച്ഛിമേ ഭവേ സമ്പത്തേ, ബ്രഹ്മബന്ധു ഭവിസ്സതി.

‘‘അഗാരാ അഭിനിക്ഖമ്മ, അനഗാരീ ഭവിസ്സതി;
അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ ഹുത്വാ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

‘‘ഇദം വത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, സുമേധോ ലോകനായകോ;
മമ നിജ്ഝായമാനസ്സ, പക്കാമി അനിലഞ്ജസേ.

‘‘തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

‘‘തുസിതതോ ചവിത്വാന, നിബ്ബത്തിം മാതുകുച്ഛിയം;
ഭോഗേ മേ ഊനതാ നത്ഥി, യമ്ഹി ഗബ്ഭേ വസാമഹം.

‘‘മാതുകുച്ഛിഗതേ മയി, അന്നപാനഞ്ച ഭോജനം;
മാതുയാ മമ ഛന്ദേന, നിബ്ബത്തതി യദിച്ഛകം.

‘‘ജാതിയാ പഞ്ചവസ്സേന, പബ്ബജിം അനഗാരിയം;
ഓരോപിതമ്ഹി കേസമ്ഹി, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘പുബ്ബകമ്മം ഗവേസന്തോ, ഓരേന നാദ്ദസം അഹം;
തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, മമ കമ്മമനുസ്സരിം.

‘‘നമോ തേ പുരിസാജഞ്ഞ, നമോ തേ പുരിസുത്തമ;
തവ സാസനമാഗമ്മ, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ ഥേരോ ഇമായേവ ഗാഥാ അഭാസീതി.

വല്ലിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. വീതസോകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കേസേ മേ ഓലിഖിസ്സന്തീ**തിആദികാ ആയസ്മതോ വീതസോകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ കാമേ പഹായ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ മഹതാ ഇസിഗണേന പരിവുതോ അരഞ്ഞേ വസന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ ‘‘ഉദുമ്ബരപുപ്ഫസദിസാ ദുല്ലഭദസ്സനാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, ഇദാനേവ

ഉപഗന്തബ്ബാ”തി മഹതിയാ പരിസായ സദ്ധിം സത്ഥാരം ദട്ഠും ഗച്ഛന്തോ ദിയഡ്ഢയോജനേ സേസേ ബ്യാധികോ ഹുത്വാ ബുദ്ധഗതായ സഞ്ഞായ കാലങ്കതോ ദേവേസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ അപരാപരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ അട്ഠാരസവസ്സാധികാനം ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം മത്ഥകേ ധമ്മാസോകരഞ്ഞോ കനിട്ഠഭാതാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **വീതസോകോ**തി നാമ അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഖത്തിയകുമാരേഹി സിക്ഖിതബ്ബവിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഗിരിദത്തത്ഥേരം നിസ്സായ ഗിഹിഭൂതോ സുത്തന്തപിടകേ അഭിധമ്മപിടകേ ച വിസാരദോ ഹുത്വാ ഏകദിവസം മസ്സുകമ്മസമയേ കപ്പകസ്സ ഹത്ഥതോ ആദാസം ഗഹേത്വാ കായം ഓലോകേന്തോ വലിതപലിതാദീനി ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ വിപസ്സനായ ചിത്തം ഓതാരേത്വാ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ തസ്മിംയേവ ആസനേ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ ഗിരിദത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൯-൨൩) -

“അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സനിഘണ്ഡുസകേടുഭേ.

“നദീസോതപടിഭാഗാ, സിസ്സാ ആയന്തി മേ തദാ;
തേസാഹം മന്തേ വാചേമി, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതോ.

“സിദ്ധത്ഥോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി താവദേ;
തമന്ധകാരം നാസേത്വാ, ഞാണാലോകം പവത്തയി.

“മമ അഞ്ഞതരോ സിസ്സോ, സിസ്സാനം സോ കഥേസി മേ;
സുത്വാന തേ ഏതമത്ഥം, ആരോചേസും മമം തദാ.

“ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, സബ്ബഞ്ഞൂ ലോകനായകോ;
തസ്സാനുവത്തതി ജനോ, ലാഭോ അമ്ഹം ന വിജ്ജതി.

“അധിച്ചുപ്പത്തികാ ബുദ്ധാ, ചക്ഖുമന്തോ മഹായസാ;
യംനൂനാഹം ബുദ്ധസേട്ഠം, പസ്സേയ്യം ലോകനായകം.

“അജിനം മേ ഗഹേത്വാന, വാകചീരം കമണ്ഡലും;
അസ്സമാ അഭിനിക്ഖമ്മ, സിസ്സേ ആമന്തയിം അഹം.

“ഓദുമ്ബരികപുപ്ഫംവ, ചന്ദമ്ഹി സസകം യഥാ;
വായസാനം യഥാ ഖീരം, ദുല്ലഭോ ലോകനായകോ.

“ബുദ്ധോ ലോകമ്ഹി ഉപ്പന്നോ, മനുസ്സത്തമ്പി ദുല്ലഭം;
ഉഭോസു വിജ്ജമാനേസു, സവനഞ്ച സുദുല്ലഭം.

“ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, ചക്ഖും ലച്ഛാമ നോ ഭവം;
ഏഥ സബ്ബേ ഗമിസ്സാമ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസന്തികം.

“കമണ്ഡലുധരാ സബ്ബേ, ഖരാജിനനിവാസിനോ;
തേ ജടാഭാരഭരിതാ, നിക്ഖമും വിപിനാ തദാ.

“യുഗമത്തം പേക്ഖമാനാ, ഉത്തമത്ഥം ഗവേസിനോ;
ആസത്തിദോസരഹിതാ, അസമ്ഭീതാവ കേസരീ.

“അപ്പകിച്ചാ അലോലുപ്പാ, നിപകാ സന്തവുത്തിനോ;
ഉഞ്ഛായ ചരമാനാ തേ, ബുദ്ധസേട്ഠമുപാഗമും.

“ദിയഡ്ഢയോജനേ സേസേ, ബ്യാധി മേ ഉപപജ്ജഥ;
ബുദ്ധസേട്ഠം സരിത്വാന, തത്ഥ കാലങ്കതോ അഹം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധസഞ്ഞായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൧൬൯. “കേസേ മേ ഓലിഖിസ്സന്തി, കപ്പകോ ഉപസങ്കമി;
തതോ ആദാസമാദായ, സരീരം പച്ചവേക്ഖിസം.

൧൭൦. “തുച്ഛോ കായോ അദിസ്സിത്ഥ, അന്ധകാരേ തമോ ബ്യഗാ;
സബ്ബേ ചോളാ സമുച്ഛിന്നാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തത്ഥ **കേസേ മേ ഓലിഖിസ്സന്തി, കപ്പകോ ഉപസങ്കമീ**തി ഗിഹികാലേ മസ്സുകമ്മസമയേ “മമ കേസേ ഓലിഖിസ്സം കപ്പേമീ”തി കേസാദീനം ഛേദനാദിവസേന കപ്പനതോ കപ്പകോ ന്ഹാപിതോ മം ഉപഗച്ഛി. **തതോ**തി കപ്പകതോ. **സരീരം പച്ചവേക്ഖിസ**ന്തി സബ്ബകായികേ ആദാസേ പലിതവലിതമുഖനിമിത്താദിദസ്സനമുഖേന “അഭിഭൂതോ വത ജരായ മേ കായോ”തി ജരാഭിഭൂതം അത്തനോ സരീരം പച്ചവേക്ഖിം. ഏവം പച്ചവേക്ഖതോ ച **തുച്ഛോ കായോ അദിസ്സിത്ഥ** നിച്ചധുവസുഖസഭാവാദീഹി രിത്തോ ഹുത്വാ മേ കായോ അദിസ്സഥ പഞ്ഞായി. കസ്മാ? **അന്ധകാരേ തമോ ബ്യഗാ** യേന അയോനിസോമനസികാരസങ്ഖാതേന തമസാ അത്തനോ കായേ അന്ധഗതാ വിജ്ജമാനമ്പി അസുഭാദിസഭാവം അപസ്സന്താ അവിജ്ജമാനം സുഭാദിആകാരം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മിം അന്ധകാരേ അന്ധകരണട്ഠാനേ കായേ യോനിസോമനസികാരസങ്ഖാതേന ഞാണാലോകേന അവിജ്ജാതമോ വിഗതോ, തതോ ഏവ **സബ്ബേ ചോളാ സമുച്ഛിന്നാ** ചോരാ വിയ കുസലഭണ്ഡച്ഛേദനതോ, സാധൂഹി അലാതബ്ബതോ അസങ്ഗഹേതബ്ബതോ സങ്കാരകൂടാദീസു ഛഡ്ഡിതപിലോതികഖണ്ഡം വിയ ഇസ്സരജനേന അരിയജനേന ജിഗുച്ഛിതബ്ബതായ ചോളാ വിയാതി വാ “ചോളാ”തി ലദ്ധനാമാ കിലേസാ സമുച്ഛിന്നാ. അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതത്താ ഏവ ച നേസം **നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ** ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി നത്ഥീതി.

വീതസോകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. പുണ്ണമാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പഞ്ച നീവരണേ ഹിത്വാ**തിആദികാ ആയസ്മതോ പുണ്ണമാസത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ

പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥരി അരഞ്ഞേ വിഹരന്തേ പംസുകൂലചീവരം ദുമസാഖായ ലഗ്ഗേത്വാ ഗന്ധകുടിം പവിട്ഠേ ധനുഹത്ഥോ ഗഹനം പവിട്ഠോ സത്ഥു പംസുകൂലം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ധനും നിക്ഖിപിത്വാ ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരിത്വാ പംസുകൂലം വന്ദി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം കുടുമ്ബിയകുലേ നിബ്ബത്തി. തസ്സ കിര ജാതദിവസേ തസ്മിം ഗേഹേ സബ്ബഭാജനാനി സുവണ്ണരതനമയേഹി മാസേഹി പരിപുണ്ണാനേവ അഹേസും. തേനസ്സ **പുണ്ണമാസോ**ത്വേവ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ ദാരപരിഗ്ഗഹം കത്വാ ഏകസ്മിം പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ഘരാവാസം പഹായ പബ്ബജിത്വാ ഗാമകാവാസേ വസന്തോ ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൧-൨) -

“തിസ്സോ നാമാസി ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
പംസുകൂലം ഠപേത്വാന, വിഹാരം പാവിസീ ജിനോ.

“വിനതം ധനുമാദായ, ഭക്ഖത്ഥായ ചരിം അഹം;
മണ്ഡലഗ്ഗം ഗഹേത്വാന, കാനനം പാവിസിം അഹം.

“തത്ഥദ്ദസം പംസുകൂലം, ദുമഗ്ഗേ ലഗ്ഗിതം തദാ;
ചാപം തത്ഥേവ നിക്ഖിപ്പ, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം.

“പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വിപുലായ ച പീതിയാ;
ബുദ്ധസേട്ഠം സരിത്വാന, പംസുകൂലം അവന്ദഹം.

“ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, പംസുകൂലമവന്ദഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, വന്ദനായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ സാവത്ഥിം ഉപഗന്ത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ സുസാനേ വസതി, തസ്സ ച അചിരാഗതസ്സേവ സതോ പുത്തോ കാലമകാസി. ദാരകമാതാ ഥേരസ്സ ആഗതഭാവം സുത്വാ, “മാ ഇദം അപുത്തകം സാപതേയ്യം രാജാനോ ഹരേയ്യു”ന്തി തം ഉപ്പബ്ബാജേതുകാമാ മഹതാ പരിവാരേന ഥേരസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ പടിസന്ഥാരം കത്വാ പലോഭേതും ആരഭി. ഥേരോ അത്തനോ വീതരാഗഭാവജാനാപനത്ഥം ആകാസേ ഠത്വാ അത്തനോ പടിപത്തികിത്തനമുഖേന തസ്സാ ധമ്മം ദേസേന്തോ -

൧൩൭. “പഞ്ച നീവരണേ ഹിത്വാ, യോഗക്ഖേമസ്സ പത്തിയാ;
ധമ്മാദാസം ഗഹേത്വാന, ഞാണദസ്സനമത്തനോ.

൧൩൮. “പച്ചവേക്ഖിം ഇമം കായം, സബ്ബം സന്തരബാഹിരം;
അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച, തുച്ഛോ കായോ അദിസ്സഥാ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **പഞ്ച നീവരണേ ഹിത്വാ**തി കാമച്ഛന്ദാദികേ പഞ്ച നീവരണേ പഹായ ഝാനാധിഗമേന വിദ്ധംസേത്വാ. **യോഗക്ഖേമസ്സ പത്തിയാ**തി കാമയോഗാദീഹി

ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമസ്സ അനുപദ്ദുതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അധിഗമായ. **ധമ്മാദാസ**ന്തി ധമ്മഭൂതം ആദാസം. യഥാ ഹി ആദാസോ ഓലോകേന്തസ്സ രൂപകായേ ഗുണാഗുണം ആദംസേതി, ഏവം വിപസ്സനാസങ്ഖാതോ ധമ്മാനം സാമഞ്ഞവിസേസാവബോധനതോ ഞാണദസ്സനഭൂതോ ധമ്മാദാസോ വിപസ്സന്തസ്സ വോദാനസംകിലേസധമ്മവിഭാവനേന തപ്പഹാനസാധനേന ച വിസേസതോ നാമകായേ ഗുണം ആദംസേതി. തേനാഹ -

> **"ധമ്മാദാസം ഗഹേത്വാന, ഞാണദസ്സനമത്തനോ;**
> **പച്ചവേക്ഖിം ഇമം കായം, സബ്ബം സന്തരബാഹിര"ന്തി. -**

ഇമം കായം ധമ്മസമൂഹം മമ അത്തഭാവം അജ്ഝത്തികബാഹിരായതനഭാവതോ സന്തരബാഹിരം സബ്ബം അനവസേസം ധമ്മാദാസം ഗഹേത്വാ "അനിച്ച"ന്തിപി "ദുക്ഖ"ന്തിപി "അനത്താ"തിപി പതിഅവേക്ഖിം ഞാണചക്ഖുനാ പസ്സിം. ഏവം പസ്സതാ ച മയാ **അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച**ാതി അത്തനോ സന്താനേ പരസന്താനേ ച **തുച്ഛോ കായോ അദിസ്സഥ** നിച്ചസാരാദിവിരഹിതോ തുച്ഛോ ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതോ അത്തഭാവകായോ ഞാണചക്ഖുനാ യാഥാവതോ അപസ്സിത്ഥ. സകലമ്പി ഹി ഖന്ധപഞ്ചകം "അവിജ്ജാനിവുതസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ തണ്ഹാസംയുത്തസ്സ ഏവമയം കായോ സമുദാഗതോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൯) "കായോ"തി വുച്ചതി. "അദിസ്സഥാ"തി ച ഇമിനാ യദേവ കായേ ദട്ഠബ്ബം, തം ദിട്ഠം, ന ദാനിസ്സ കിഞ്ചി മയാ പസ്സിതബ്ബം അത്ഥീതി കതകിച്ചതം ദസ്സേന്തോ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി. ഏവം ഥേരോ ഇമാഹി ഗാഥാഹി പുരാണദുതിയികായ ധമ്മം ദേസേത്വാ തം സരണേസു ച സീലേസു ച സമ്പതിട്ഠാപേത്വാ ഉയ്യോജേസി.

പുണ്ണമാസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൩. നന്ദകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ**തി ആയസ്മതോ നന്ദകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ പച്ചന്തദേസേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വനചാരികോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു ചങ്കമനട്ഠാനം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ വാലുകാ ഓകിരി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ചമ്പായം ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി, തസ്സ **നന്ദകോ**തി നാമം അകംസു. ജേട്ഠകഭാതാ പനസ്സ ഭരതോ നാമ. തസ്സ പുബ്ബയോഗോ അനന്തരവത്ഥുസ്മിം ആവിഭവിസ്സതി. തേ ഉഭോപി വിഞ്ഞുതം പത്വാ ആയസ്മന്തം സോണം കോളിവിസം പബ്ബജിതം സുത്വാ "സോണോപി നാമ തഥാസുഖുമാലോ പബ്ബജി, കിമങ്ഗം പന മയ"ന്തി പബ്ബജിംസു. തേസു ഭരതോ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. നന്ദകോ പന കിലേസാനം ബലവഭാവേന താവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേതും നാസക്ഖി, വിപസ്സനായ കമ്മം കരോതി ഏവ. അഥസ്സ ഭരതത്ഥേരോ ആസയം ഞത്വാ അവസ്സയോ ഭവിതുകാമോ തം പച്ഛാസമണം കത്വാ വിഹാരതോ നിക്ഖമിത്വാ മഗ്ഗസമീപേ നിസിന്നോ വിപസ്സനാകഥം കഥേസി.

തേന ച സമയേന സകടസത്ഥേ ഗച്ഛന്തേ ഏകോ സകടേ യുത്തോ ഗോണോ ചിക്ഖല്ലട്ഠാനേ സകടം ഉദ്ധരിതും അസക്കോന്തോ പരിപതി. തതോ നം സത്ഥവാഹോ സകടാ മോചേത്വാ തിണഞ്ച പാനീയഞ്ച ദത്വാ പരിസ്സമം അപനേത്വാ പുന ധുരേ യോജേസി. തതോ ഗോണോ വൂപസന്തപരിസ്സമോ ലദ്ധബലോ തം സകടം ചിക്ഖല്ലട്ഠാനതോ ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേസി. അഥ ഭരതത്ഥേരോ നന്ദകസ്സ ‘‘പസ്സസി നോ ത്വം, ആവുസോ നന്ദക, ഇമസ്സ കമ്മ’’ന്തി തം നിദസ്സേത്വാ തേന ‘‘പസ്സാമീ’’തി വുത്തേ ‘‘ഇമമത്ഥം സുട്ഠു ഉപധാരേഹീ’’തി ആഹ. ഇതരോ ‘‘യഥായം ഗോണോ വൂപസന്തപരിസ്സമോ പങ്കട്ഠാനതോ ഭാരം ഉബ്ബഹതി, ഏവം മയാപി സംസാരപങ്കതോ അത്താ ഉദ്ധരിതബ്ബോ’’തി തമേവാരമ്മണം കത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര റ.ർവ്വ.ൻം-ൻ൭) -

‘‘മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, അരഞ്ഞേ കാനനേ അഹം;
വാതമിഗം ഗവേസന്തോ, ചങ്കമം അദ്ദസം അഹം.

‘‘ഉച്ഛങ്ഗേന പുലിനം ഗയ്ഹ, ചങ്കമേ ഓകിരിം അഹം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, സുഗതസ്സ സിരീമതോ.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, പുലിനം ഓകിരിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പുലിനസ്സ ഇദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ ജേട്ഠഭാതികസ്സ ഭരതത്ഥേരസ്സ സന്തികേ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൧൭൩.** ‘‘യഥാപി ഭദ്ദോ ആജഞ്ഞോ, ഖലിത്വാ പതിതിട്ഠതി;
ഭിയ്യോ ലദ്ധാന സംവേഗം, അദീനോ വഹതേ ധുരം.

**൧൭൪.** ‘‘ഏവം ദസ്സനസമ്പന്നം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകം;
ആജാനീയം മം ധാരേഥ, പുത്തം ബുദ്ധസ്സ ഓരസ’’ന്തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **ഭിയ്യോ ലദ്ധാന സംവേഗം, അദീനോ വഹതേ ധുരന്തി** ‘‘മയ്ഹം ജാതിബലവീരിയാനം അനനുച്ഛവികമേതം യദിദം ആഗതസ്സ ഭാരസ്സ അവഹന’’ന്തി സംവേഗം ലഭിത്വാ അദീനോ അദീനമാനസോ അലീനചിത്തോ. ‘‘അലീനോ’’തി വാ പാഠോ, സോ ഏവ അത്ഥോ. ഭിയ്യോ പുനപ്പുനം ഭിയ്യോസോമത്തായ അത്തനോ ധുരം ഭാരം വഹതേ ഉബ്ബഹതി. സേസം ഹേട്ഠാ രമണീയവിഹാരിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാവണ്ണനായം വുത്തനയമേവ.

നന്ദകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### വ്വ. ഭരതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഏഹി , നന്ദക, ഗച്ഛാമാ**തി ആയസ്മതോ ഭരതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം മനുഞ്ഞദസ്സനം മുദുസുഖസമ്ഫസ്സം

ഉപാഹനദ്വയം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തോ സത്ഥാരം ചങ്കമന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഉപാഹനാ ഉപനാമേത്വാ, "അഭിരുഹതു ഭഗവാ ഉപാഹനാ, യം മമ അസ്സ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ"തി ആഹ. അഭിരുഹി ഭഗവാ തസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം ഉപാഹനാ. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ചമ്പാനഗരേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തി, **ഭരതോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സോണത്ഥേരസ്സ പബ്ബജിതഭാവം സുത്വാ "സോപി നാമ പബ്ബജീ"തി സഞ്ജാതസംവേഗോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൮.൭൧-൮൫) -

"അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
ദിവാവിഹാരാ നിക്ഖമ്മ, പഥമാരുഹി ചക്ഖുമാ.

"പാനധിം സുകതം ഗയ്ഹ, അദ്ധാനം പടിപജ്ജഹം;
തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, പത്തികം ചാരുദസ്സനം.

"സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, നീഹരിത്വാന പാനധിം;
പാദമൂലേ ഠപേത്വാന, ഇദം വചനമബ്രവിം.

"അഭിരൂഹ മഹാവീര, സുഗതിന്ദ വിനായക;
ഇതോ ഫലം ലഭിസ്സാമി, സോ മേ അത്ഥോ സമിജ്ഝതു.

"അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ;
പാനധിം അഭിരൂഹിത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവി.

"യോ പാനധിം മേ അദാസി, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

"ബുദ്ധസ്സ ഗിരമഞ്ഞായ, സബ്ബേ ദേവാ സമാഗതാ;
ഉദഗ്ഗചിത്താ സുമനാ, വേദജാതാ കതഞ്ജലീ.

"പാനധീനം പദാനേന, സുഖിതോയം ഭവിസ്സതി;
പഞ്ചപഞ്ഞാസക്ഖത്തുഞ്ച, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി.

"സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

"അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

"തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

"ദേവലോകേ മനുസ്സേ വാ, നിബ്ബത്തിസ്സതി പുഞ്ഞവാ;
ദേവയാനപടിഭാഗം, യാനം പടിലഭിസ്സതി.

‘‘പാസാദാ സിവികാ വയ്ഹം, ഹത്ഥിനോ സമലങ്കതാ;
രഥാ വാജഞ്ഞസംയുത്താ, സദാ പാതുഭവന്തി മേ.

‘‘അഗാരാ നിക്ഖമന്തോപി, രഥേന നിക്ഖമിം അഹം;
കേസേസു ഛിജ്ജമാനേസു, അരഹത്തമപാപുണിം.

‘‘ലാഭാ മയ്ഹം സുലദ്ധം മേ, വാണിജ്ജം സുപ്പയോജിതം;
ദത്വാന പാനധിം ഏകം, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

‘‘അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, യം പാനധിമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, പാനധിസ്സ ഇദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികേന നന്ദകത്ഥേരേന ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന അഞ്ഞാബ്യാകരണേ കതേ ‘‘ഇദാനി നന്ദകോപി അരഹാ ജാതോ, ഹന്ദ മയം ഉഭോപി സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ വുസിതബ്രഹ്മചരിയതം നിവേദേസ്സാമാതി ഉപ്പന്നം പരിവിതക്കം നന്ദകത്ഥേരസ്സ കഥേന്തോ –

൧൭൫. ‘‘ഏഹി നന്ദക ഗച്ഛാമ, ഉപജ്ഝായസ്സ സന്തികം;
സീഹനാദം നദിസ്സാമ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സമ്മുഖാ.

൧൭൬. ‘‘യായ നോ അനുകമ്പായ, അമ്ഹേ പബ്ബാജയീ മുനി;
സോ നോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ’’തി. –
ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **നന്ദകാ**തി ആലപനം. **ഏഹീ**തി തസ്സ അത്തനോ സന്തികകരണം. **ഗച്ഛാമാ**തി തേന അത്തനാ ച ഏകജ്ഝം കാതബ്ബകിരിയാവചനം, **ഉപജ്ഝായസ്സാ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഹി സമന്തചക്ഖുനാ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ച സത്താനം ആസയാനുസയചരിതാദീനം യഥാഭൂതവിലോകനേന സദേവകസ്സ ലോകസ്സ വജ്ജാവജ്ജം ഉപനിജ്ഝായതീതി വിസേസതോ ഉപജ്ഝായോതി വത്തബ്ബതം അരഹതി. യദത്ഥം ഗമനം, തം ദസ്സേതും **‘‘സീഹനാദം നദിസ്സാമ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ സമ്മുഖാ’’**തി ആഹ. യഥാഭുച്ചഗുണാഭിബ്യാഹാരതായ അഭീതനാദഭാവതോ സീഹനാദം ബുദ്ധസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തതോ ഏവ സബ്ബസത്തുത്തമതായ സേട്ഠസ്സ, ബുദ്ധാനം വാ സാവകബുദ്ധാദീനം സേട്ഠസ്സ സമ്മുഖാ പുരതോ നദിസ്സാമാതി അത്ഥോ.

യഥാ പന സീഹനാദം നദിതുകാമോ, തം ദസ്സേന്തോ **‘‘യായാ’’**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യായാ**തി യദത്ഥം, യായ യദത്ഥാനുപ്പത്തിയാതി അത്ഥോ. **നോ**തി അമ്ഹാകം. **അനുകമ്പായാ**തി അനുഗ്ഗണ്ഹനേന അമ്ഹേ ദ്വേപി **പബ്ബാജയി** പബ്ബാജേസി. **മുനീ**തി ഭഗവാ. **സോ നോ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ**തി സോ അത്ഥോ സബ്ബേസം സംയോജനാനം ഖയഭൂതം അരഹത്തഫലം നോ അമ്ഹേഹി അനുപ്പത്തോ, അധിഗതോതി അത്ഥോ.

ഭരതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. ഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**നദന്തി ഏവം സപ്പഞ്ഞാ**തി ആയസ്മതോ ഭാരദ്വാജത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സുമനം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പരിപക്കം വല്ലികാരഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഗോത്തനാമേന **ഭാരദ്വാജോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വയപ്പത്തോ ഘരാവാസം വസന്തോ ഏകപുത്തം ലഭി. തസ്സ ''കണ്ഹദിന്നോ''തി നാമം അകാസി. തസ്സ വിഞ്ഞുതം പത്തകാലേ ''താത, അസുകസ്സ നാമ ആചരിയസ്സ സന്തികേ സിപ്പം സിക്ഖിത്വാ ഏഹീ''തി തം തക്കസിലം പേസേസി. സോ ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ സത്ഥു സാവകം അഞ്ഞതരം മഹാഥേരം കല്യാണമിത്തം ലഭിത്വാ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കതപുബ്ബകിച്ചോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൬൮-൭൦) -

''സുമനോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, തക്കരായം വസീ തദാ;
വല്ലികാരഫലം ഗയ്ഹ, സയമ്ഭുസ്സ അദാസഹം.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അഥസ്സ പിതാ ഭാരദ്വാജോ വേളുവനേ വിഹരന്തം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. അഥ പുത്തോ സത്ഥാരം വന്ദിതും രാജഗഹം ആഗതോ സത്ഥു സന്തികേ നിസിന്നം പിതരം ദിസ്വാ തുട്ഠചിത്തോ ''പിതാപി ഖോ മേ പബ്ബജിതോ, കിം നു ഖോ തേന പബ്ബജ്ജാകിച്ചം മത്ഥകം പാപിത''ന്തി വീമംസന്തോ ഖീണാസവഭാവം ഞത്വാ തം സീഹനാദം നദാപേതുകാമോ, ''സാധു, ഖോ തുമ്ഹേഹി കതം പബ്ബജന്തേഹി, പബ്ബജ്ജാകിച്ചം പന മത്ഥകം പാപിത''ന്തി പുച്ഛി. ഭാരദ്വാജോ പുത്തസ്സ അധിഗമം ദീപേന്തോ -

**൧൭൭.** ''നദന്തി ഏവം സപ്പഞ്ഞാ, സീഹാവ ഗിരിഗബ്ഭരേ;
വീരാ വിജിതസങ്ഗാമാ, ജേത്വാ മാരം സവാഹനം.

**൧൭൮.** ''സത്ഥാ ച പരിചിണ്ണോ മേ, ധമ്മോ സങ്ഘോ ച പൂജിതോ;
അഹഞ്ച വിത്തോ സുമനോ, പുത്തം ദിസ്വാ അനാസവ''ന്തി. -
ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **നദന്തീ**തി യഥാഭുച്ചഗുണാഭിബ്യാഹാരവസേന അഭീതനാദം നദന്തി ഗജ്ജന്തി. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബാകാരദസ്സനം. **സപ്പഞ്ഞാ**തി അഗ്ഗമഗ്ഗപഞ്ഞാധിഗമേന സബ്ബപഞ്ഞാധിഗമേന സബ്ബപഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്താ. **വീരാ**തി ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനവീരിയസമ്പന്നതായ വീരാ, തതോ ഏവ അനവസേസസംകിലേസപക്ഖനിമ്മഥനേന **സവാഹനം** കിലേസ**മാരം** അഭിസങ്ഖാര**മാരം** ദേവപുത്ത**മാരഞ്ച ജേത്വാ** സബ്ബസോ **വിജിതസങ്ഗാമാ** നദന്തി സപ്പഞ്ഞാതി സമ്ബന്ധോ.

ഏവം വിജേതബ്ബവിജയേന സീഹനാദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ആരാധേതബ്ബസമാരാധനേന ഇച്ഛിതബ്ബസിദ്ധിയാ ച തം ദസ്സേതും, **“സത്ഥാ ച പരിചിണ്ണോ മേ”**തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സത്ഥാ ച പരിചിണ്ണോ മേ**തി മമ സത്ഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ യഥാനുസിട്ഠം ഓവാദാനുസാസനീകരണേന മയാ പരിചിണ്ണോ ഉപാസിതോ, ന ധമ്മാധികരണം വിസോസിതോതി അധിപ്പായോ. **ധമ്മോ സങ്ഘോ ച പൂജിതോ**തി നവവിധോപി ലോകുത്തരധമ്മോ, യഥാപടിപത്തിയാഗതമഗ്ഗാനുപ്പത്തിയാ സീലദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗമനേന അരിയസങ്ഘോ ച മയാ പൂജിതോ മാനിതോ. **അഹഞ്ച വിത്തോ സുമനോ, പുത്തം ദിസ്വാ അനാസവ**ന്തി മമ പുത്തം അനാസവം സബ്ബസോ ഖീണാസവം ദിസ്വാ ദസ്സനഹേതു അഹമ്പി വിത്തോ നിരാമിസായ പീതിയാ തുട്ഠോ, തതോയേവ നിരാമിസേന സോമനസ്സേന സുമനോ ജാതോതി അത്ഥോ.

ഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫൦. കണ്ഹദിന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഉപാസിതാ സപ്പുരിസാ**തി ആയസ്മതോ കണ്ഹദിന്നത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചതുനവുതേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സോഭിതം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പുന്നാഗപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **കണ്ഹദിന്നോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ ധമ്മസേനാപതിം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൮.൩൫-൩൭) -

“സോഭിതോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ചിത്തകൂടേ വസീ തദാ;
ഗഹേത്വാ ഗിരിപുന്നാഗം, സയമ്ഭും അഭിപൂജയിം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൫൭ “ഉപാസിതാ സപ്പുരിസാ, സുതാ ധമ്മാ അഭിണ്ഹസോ;
സുത്വാന പടിപജ്ജിസ്സം, അഞ്ജസം അമതോഗധം.

൫൮ “ഭവരാഗഹതസ്സ മേ സതോ, ഭവരാഗോ പുന മേ ന വിജ്ജതി;
ന ചാഹു ന ച മേ ഭവിസ്സതി, ന ച മേ ഏതരഹി വിജ്ജതീ”തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **ഉപാസിതാ**തി പരിചരിതാ പടിപത്തിപയിരുപാസനായ പയിരുപാസിതാ. **സപ്പുരിസാ**തി സന്തേഹി സീലാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതാ പുരിസാ, അരിയപുഗ്ഗലാ സാരിപുത്തത്ഥേരാദയോ. ഏതേന

പുരിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിമത്തനോ ദസ്സേതി. ന ഹി പതിരൂപദേസവാസേന വിനാ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയോ സമ്ഭവതി. **സുതാ ധമ്മാ**തി സച്ചപടിച്ചസമുപ്പാദാദിപടിസംയുത്തധമ്മാ സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരിതാ. ഏതേന അത്തനോ ബാഹുസച്ചം ദസ്സേന്തോ പച്ഛിമചക്കദ്വയസമ്പത്തിം ദസ്സേതി. **അഭിണ്ഹസോ**തി ബഹുസോ ന കാലേന കാലം. ഇദഞ്ച പദം "ഉപാസിതാ സപ്പുരിസാ"തി ഏത്ഥാപി യോജേതബ്ബം. **സുത്വാന പടിപജ്ജിസ്സം, അഞ്ജസം അമതോഗധ**ന്തി തേ ധമ്മേ സുത്വാ തത്ഥ വുത്തരൂപാരൂപധമ്മേ സലക്ഖണാദിതോ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അനുക്കമേന വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അമതോഗധം നിബ്ബാനപതിട്ഠം തംസമ്പാപകം അഞ്ജസം അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം പടിപജ്ജിം പാപുണിം.

**ഭവരാഗഹതസ്സ മേ സതോ**തി ഭവരാഗേന ഭവതണ്ഹായ അനാദിമതി സംസാരേ ഹതസ്സ ഉപദ്ദുതസ്സ മമ സതോ സമാനസ്സ, അഗ്ഗമഗ്ഗേന വാ ഹതഭവരാഗസ്സ. **ഭവരാഗോ പുന മേ ന വിജ്ജതീ**തി തതോ ഏവ പുന ഇദാനി ഭവരാഗോ മേ നത്ഥി. **ന ചാഹു ന മേ ഭവിസ്സതി, ന ച മേ ഏതരഹി വിജ്ജതീ**തി യദിപി പുബ്ബേ പുഥുജ്ജനകാലേ സേക്ഖകാലേ ച മേ ഭവരാഗോ അഹോസി, അഗ്ഗമഗ്ഗപ്പത്തിതോ പന പട്ഠായ ന ചാഹു ന ച അഹോസി, ആയതിമ്പി ന മേ ഭവിസ്സതി, ഏതരഹി അധുനാപി ന ച മേ വിജ്ജതി ന ച ഉപലബ്ഭതി, പഹീനോതി അത്ഥോ. ഭവരാഗവചനേനേവ ചേത്ഥ തദേകട്ഠതായ മാനാദീനമ്പി അഭാവോ വുത്തോതി സബ്ബസോ പരിക്ഖീണഭവസംയോജനതം ദസ്സേതി.

കണ്ഹദിന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തതിയവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൪. ചതുത്ഥവഗ്ഗോ

## ൧. മിഗസിരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യതോ അഹം പബ്ബജിതോ**തി ആയസ്മതോ മിഗസിരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കുസട്ഠകം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ മിഗസിരനക്ഖത്തേന ജാതത്താ **മിഗസിരോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ഛവസീസമന്തം നാമ സിക്ഖി, യം പരിജപ്പേത്വാ തിവസ്സമത്ഥകേ മതാനമ്പി സീസം നഖേന ആകോടേത്വാ "അയം സത്തോ അസുകട്ഠാനേ നിബ്ബത്തോ"തി ജാനാതി.

സോ ഘരാവാസം അനിച്ഛന്തോ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തം വിജ്ജം നിസ്സായ ലോകേന സക്കതോ ഗരുകതോ ലാഭീ ഹുത്വാ വിചരന്തോ സാവത്ഥിം ഉപഗതോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ അത്തനോ ആനുഭാവം പകാസേന്തോ - "അഹം, ഭോ ഗോതമ, മതാനം നിബ്ബത്തട്ഠാനം ജാനാമീ"തി വത്വാ, "കഥം പന ത്വം ജാനാസീ"തി വുത്തേ, "ഛവസീസാനി ആഹരാപേത്വാ

മന്തം പരിജപ്പേത്വാ നഖേന സീസം ആകോടേന്തോ നിരയാദികം തേഹി തേഹി നിബ്ബത്തട്ഠാനം ജാനാമീ''തി കഥേസി. അഥസ്സ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതസ്സ ഭിക്ഖുനോ സീസകപാലം ആഹരാപേത്വാ, ''കഥേഹി താവ തസ്സ ഗതിം, യസ്സിദം സീസകപാല''ന്തി ആഹ. സോ തം കപാലം മന്തം പരിജപ്പേത്വാ നഖേന ആകോടേത്വാ നേവ അന്തം ന കോടിം പസ്സതി. അഥ സത്ഥാരാ, ''ന സക്കോസി പരിബ്ബാജകാ''തി വുത്തേ , ''ഉപപരിക്ഖിസ്സാമി താവാ''തി വത്വാ പുനപ്പുനം പരിവത്തേന്തോപി ന പസ്സതേവ. ബാഹിരകമന്തേന ഹി ഖീണാസവസ്സ ഗതിം കഥം ജാനിസ്സതി, അഥസ്സ മത്ഥകതോ കച്ഛേഹി ച സേദോ മുച്ചി. സോ ലജ്ജിത്വാ തുണ്ഹീഭൂതോ അട്ഠാസി. സത്ഥാ ''കിലമസി പരിബ്ബാജകാ''തി ആഹ. സോ ''ആമ, കിലമാമി, ന ഇമസ്സ ഗതിം ജാനാമി, തുമ്ഹേ പന ജാനാഥാ''തി. ''അഹം ഏതം ജാനാമി, ഇതോ ഉത്തരിതരമ്പി ജാനാമീ''തി വത്വാ ''നിബ്ബാനം ഗതോ സോ''തി ആഹ. പരിബ്ബാജകോ ''ഇമം വിജ്ജം മയ്ഹം ദേഥാ''തി ആഹ. ''തേന ഹി പബ്ബജാ''തി വത്വാ തം പബ്ബാജേത്വാ പഠമം സമഥകമ്മട്ഠാനേ നിയോജേത്വാ ഝാനാഭിഞ്ഞാസു പതിട്ഠിതസ്സ വിപസ്സനായ കമ്മം ഉപദിസി. സോ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.ർവ്വ.ഒന്ദ-ന്ദം) -

''കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ, ബ്രാഹ്മണസ്സ വുസീമതോ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, കുസട്ഠകമദാസഹം.

''ഇമസ്മിംയേവ കപ്പസ്മിം, കുസട്ഠകമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കുസട്ഠകസ്സിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.
അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ഫവ്വ്ഛ. ''യതോ അഹം പബ്ബജിതോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേ;
വിമുച്ചമാനോ ഉഗ്ഗച്ഛിം, കാമധാതും ഉപച്ചഗം.

ഫവ്വ്ര. ''ബ്രഹ്മുനോ പേക്ഖമാനസ്സ, തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ;
അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി, സബ്ബസംയോജനക്ഖയാ''തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **യതോ അഹം പബ്ബജിതോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാസനേതി** യതോ പഭുതി അഹം പബ്ബജിതോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ, പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ. **വിമുച്ചമാനോ ഉഗ്ഗച്ഛി**ന്തി സംകിലേസപക്ഖതോ പഠമം താവ സമഥവിപസ്സനാഹി വിമുച്ചമാനോ വോദാനധമ്മസവനേന ഉട്ഠഹിം. ഏവം ഉഗ്ഗച്ഛന്തോ **കാമധാതും ഉപച്ചഗം** അനാഗാമിമഗ്ഗേന അച്ചന്തമേവ കാമധാതും അതിക്കമിം.

**ബ്രഹ്മുനോ പേക്ഖമാനസ്സ, തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ**തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അഗ്ഗഭൂതത്താ സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മുനോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ മഹാകരുണായോഗേന ''അയം കുലപുത്തോ മമ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ കഥം നു ഖോ പടിപജ്ജതീ''തി പേക്ഖന്തസ്സ തതോ അനാഗാമിമഗ്ഗാധിഗമതോ പച്ഛാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമേന മമ ചിത്തം സബ്ബസംകിലേസതോ അച്ചന്തമേവ മുച്ചി. **അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി, സബ്ബസംയോജനക്ഖയാ**തി തഥാവിമുത്തചിത്തത്താ

ഏവ സബ്ബേസം സംയോജനാനം ഖയാ പരിക്ഖയാ ഇതി ഏവം അകുപ്പാ മേ വിമുത്തീതി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

മിഗസിരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. സിവകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അനിച്ചാനി ഗഹകാനീ**തി ആയസ്മതോ സിവകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം പിണ്ഡായ ചരന്തം പസ്സിത്വാ പസന്നമാനസോ പത്തം ആദായ കുമ്മാസസ്സ പൂരേത്വാ അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, **സിവകോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയതായ കാമേ പഹായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൫.൭൭-൭൯) -

"ഏസനായ ചരന്തസ്സ, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ;
രിത്തകം പത്തം ദിസ്വാന, കുമ്മാസം പൂരയിം അഹം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഭിക്ഖമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കുമ്മാസസ്സ ഇദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൧൮൩.** "അനിച്ചാനി ഗഹകാനി, തത്ഥ തത്ഥ പുനപ്പുനം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

**൧൮൪.** "ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഥൂണികാ ച വിദാലിതാ;
വിമരിയാദികതം ചിത്തം, ഇധേവ വിധമിസ്സതീ"തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **അനിച്ചാനി ഗഹകാനി, തത്ഥ തത്ഥ പുനപ്പുന**ന്തി തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ പുനപ്പുനം നിബ്ബത്തമാനാനി ഗഹകാനി അത്തഭാവഗേഹാനി ന നിബ്ബാനി അനവട്ഠിതാനി ഇത്തരാനി പരിത്തകാലാനി. **ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ**തി ഇമസ്സ അത്തഭാവഗേഹസ്സ കാരകം തണ്ഹാവഡ്ഢകിം പരിയേസന്തോ ഏത്തകം കാലം അനുവിചരിന്തി അധിപ്പായോ. **ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുന**ന്തി ഇദം ഗഹകാരകഗവേസനസ്സ കാരണവചനം . യസ്മാ ജരാബ്യാധിമരണമിസ്സതായ ജാതി നാമേസാ പുനപ്പുനം ഉപഗന്തും ദുക്ഖാ, ന ച സാ തസ്മിം അദിട്ഠേ നിവത്തതി, തസ്മാ തം ഗവേസന്തോ വിചരിന്തി അത്ഥോ.

**ഗഹകാരക ദിട്ഠോസീ**തി ഇദാനി പന യേന സോ സക്കാ ദട്ഠും, തേന അരിയമഗ്ഗഞാണചക്ഖുനാ ഗഹകാരക ദിട്ഠോ അസി. **പുന ഗേഹ**ന്തി പുന ഇമസ്മിം സംസാരവട്ടേ അത്തഭാവസങ്ഖാതം മമ ഗേഹം **ന കാഹസി** ന കരിസ്സസി. **സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ**തി തവ സബ്ബാ അനവസേസകിലേസഫാസുകാ മയാ ഭഗ്ഗാ. **ഥൂണികാ ച വിദാലിതാ**തി ഇദാനി തയാ കാതബ്ബസ്സ അത്തഭാവഗേഹസ്സ അവിജ്ജാസങ്ഖാതാ കണ്ണികാ ച ഭിന്നാ. **വിമരിയാദികതം ചിത്ത**ന്തി മമ ചിത്തം വിഗതന്തം കതം, ആയതിം അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപാദിതം. തതോ ഏവ **ഇധേവ വിധമിസ്സതി** ഇമസ്മിംയേവ ഭവേ വിദ്ധംസിസ്സതി, ചരിമകചിത്തനിരോധേന നിരുജ്ഝിസ്സതീതി അത്ഥോ.

സിവകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. ഉപവാണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അരഹം സുഗതോ**തി ആയസ്മതോ ഉപവാണത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ദലിദ്ദകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ധാതും ഗഹേത്വാ മനുസ്സദേവനാഗഗരുളകുമ്ഭണ്ഡയക്ഖഗന്ധബ്ബേഹി സത്തരതനമയേ സത്തയോജനികേ ഥൂപേ കതേ തത്ഥ സുധോതം അത്തനോ ഉത്തരാസങ്ഗം വേളഗ്ഗേ ആബന്ധിത്വാ ധജം കത്വാ പൂജം അകാസി. തം ഗഹേത്വാ അഭിസമ്മതകോ നാമ യക്ഖസേനാപതി ദേവേഹി ചേതിയപൂജാരക്ഖണത്ഥം ഠപിതോ അദിസ്സമാനകായോ ആകാസേ ധാരേന്തോ ചേതിയം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം അകാസി. സോ തം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ പസന്നമാനസോ അഹോസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഉപവാണോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ജേതവനപടിഗ്ഗഹണേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ അരഹത്തം പത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൧൨൨-൧൭൪) -

> “പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
> ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, സമ്ബുദ്ധോ പരിനിബ്ബുതോ.
>
> “മഹാജനാ സമാഗമ്മ, പൂജയിത്വാ തഥാഗതം;
> ചിതം കത്വാന സുഗതം, സരീരം അഭിരോപയും.
>
> “സരീരകിച്ചം കത്വാന, ധാതും തത്ഥ സമാനയും;
> സദേവമനുസ്സാ സബ്ബേ, ബുദ്ധഥൂപം അകംസു തേ.
>
> “പഠമാ കഞ്ചനമയാ, ദുതിയാ ച മണിമയാ;
> തതിയാ രൂപിയമയാ, ചതുത്ഥീ ഫലികാമയാ.
>
> “തത്ഥ പഞ്ചമികാ ചേവ, ലോഹിതങ്കമയാ അഹു;
> ഛട്ഠാ മസാരഗല്ലസ്സ, സബ്ബം രതനമയൂപരി.
>
> “ജങ്ഘാ മണിമയാ ആസി, വേദികാ രതനാമയാ;

സബ്ബസോണ്ണമയോ ഥൂപോ, ഉദ്ധം യോജനമുഗ്ഗതോ.

“ദേവാ തത്ഥ സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;
മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ.

“ധാതു ആവേണികാ നത്ഥി, സരീരം ഏകപിണ്ഡിതം;
ഇമമ്ഹി ബുദ്ധഥൂപമ്ഹി, കസ്സാമ കഞ്ചുകം മയം.

“ദേവാ സത്തഹി രത്നേഹി, അഞ്ഞം വഡ്ഢേസും യോജനം;
ഥൂപോ ദ്വിയോജനുബ്ബേധോ, തിമിരം ബ്യപഹന്തി സോ.

“നാഗാ തത്ഥ സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;
മനുസ്സാ ചേവ ദേവാ ച, ബുദ്ധഥൂപം അകംസു തേ.

“മാ നോ പമത്താ അസ്സുമ്ഹ, അപ്പമത്താ സദേവകാ;
മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ.

“ഇന്ദനീലം മഹാനീലം, അഥോ ജോതിരസം മണിം;
ഏകതോ സന്നിപാതേത്വാ, ബുദ്ധഥൂപം അഛാദയും.

“സബ്ബം മണിമയം ആസി, യാവതാ ബുദ്ധചേതിയം;
തിയോജനസമുബ്ബേധം, ആലോകകരണം തദാ.

“ഗരുളാ ച സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;
മനുസ്സാ ദേവനാഗാ ച, ബുദ്ധപൂജം അകംസു തേ.

“മാ നോ പമത്താ അസ്സുമ്ഹ, അപ്പമത്താ സദേവകാ;
മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ.

“സബ്ബം മണിമയം ഥൂപം, അകരും തേ ച കഞ്ചുകം;
യോജനം തേപി വഡ്ഢേസും, ആയതം ബുദ്ധചേതിയം.

“ചതുയോജനമുബ്ബേധോ, ബുദ്ധഥൂപോ വിരോചതി;
ഓഭാസേതി ദിസാ സബ്ബാ, സതരംസീവ ഉഗ്ഗതോ.

“കുമ്ഭണ്ഡാ ച സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;
മനുസ്സാ ചേവ ദേവാ ച, നാഗാ ച ഗരുളാ തഥാ.

“പച്ചേകം ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, അകംസു ഥൂപമുത്തമം;
മാ നോ പമത്താ അസ്സുമ്ഹ, അപ്പമത്താ സദേവകാ.

“മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ;
രതനേഹി ഛാദേസ്സാമ, ആയതം ബുദ്ധചേതിയം.

“യോജനം തേപി വഡ്ഢേസും, ആയതം ബുദ്ധചേതിയം;
പഞ്ചയോജനമുബ്ബേധോ, ഥൂപോ ഓഭാസതേ തദാ.

“യക്ഖാ തത്ഥ സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;

മനുസ്സാ ദേവനാഗാ ച, ഗരുളാ ച കുമ്ഭണ്ഡകാ.

‘‘പച്ചേകം ബുദ്ധസേട്ഠസ്സ, അകംസു ഥൂപമുത്തമം;
മാ നോ പമത്താ അസ്സുമ്ഹ, അപ്പമത്താ സദേവകാ.

‘‘മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ;
ഫലികാ ഛാദയിസ്സാമ, ആയതം ബുദ്ധചേതിയം.

‘‘യോജനം തേപി വഡ്ഢേസും, ആയതം ബുദ്ധചേതിയം;
ഛയോജനികമുബ്ബേധോ, ഥൂപോ ഓഭാസതേ തദാ.

‘‘ഗന്ധബ്ബാ ച സമാഗന്ത്വാ, ഏകതോ മന്തയും തദാ;
മനുജാ ദേവതാ നാഗാ, കുമ്ഭണ്ഡാ ഗരുളാ തഥാ.

‘‘സബ്ബേ അകംസു ബുദ്ധഥൂപം, മയമേത്ഥ അകാരകാ;
മയമ്പി ഥൂപം കസ്സാമ, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ.

‘‘വേദിയോ സത്ത കത്വാന, ധജം ഛത്തം അകംസു തേ;
സബ്ബസോണ്ണമയം ഥൂപം, ഗന്ധബ്ബാ കാരയും തദാ.

‘‘സത്തയോജനമുബ്ബേധോ, ഥൂപോ ഓഭാസതേ തദാ;
രത്തിന്ദിവാ ന ഞായന്തി, ആലോകോ ഹോതി സബ്ബദാ.

‘‘അഭിഭോന്തി ന തസ്സാഭാ, ചന്ദസൂരാ സതാരകാ;
സമന്താ യോജനസതേ, പദീപോപി ന പജ്ജലി.

‘‘തേന കാലേന യേ കേചി, ഥൂപം പൂജേന്തി മാനുസാ;
ന തേ ഥൂപം ആരുഹന്തി, അമ്ബരേ ഉക്ഖിപന്തി തേ.

‘‘ദേവേഹി ഠപിതോ യക്ഖോ, അഭിസമ്മതനാമകോ;
ധജം വാ പുപ്ഫദാമം വാ, അഭിരോപേതി ഉത്തരിം.

‘‘ന തേ പസ്സന്തി തം യക്ഖം, ദാമം പസ്സന്തി ഗച്ഛതോ;
ഏവം പസ്സിത്വാ ഗച്ഛന്താ, സബ്ബേ ഗച്ഛന്തി സുഗ്ഗതിം.

‘‘വിരുദ്ധാ യേ പാവചനേ, പസന്നാ യേ ച സാസനേ;
പാടിഹീരം ദട്ഠുകാമാ, ഥൂപം പൂജേന്തി മാനുസാ.

‘‘നഗരേ ഹംസവതിയാ, അഹോസിം ഭതകോ തദാ;
ആമോദിതം ജനം ദിസ്വാ, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ.

‘‘ഉളാരോ ഭഗവാ നേസോ, യസ്സ ധാതുഘരേ ദിസം;
ഇമാ ച ജനതാ തുട്ഠാ, കാരം കുബ്ബം ന തപ്പരേ.

‘‘അഹമ്പി കാരം കസ്സാമി, ലോകനാഥസ്സ താദിനോ;
തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഭവിസ്സാമി അനാഗതേ.

‘‘സുധോതം രജകേനാഹം, ഉത്തരേയ്യം പടം മമ;

വേളഗ്ഗേ ആലഗ്ഗേത്വാന, ധജം ഉക്ഖിപിമമ്ബരേ.

‘‘അഭിസമ്മതകോ ഗയ്ഹ, അമ്ബരേ ഹാസി മേ ധജം;
വാതേരിതം ധജം ദിസ്വാ, ഭിയ്യോ ഹാസം ജനേസഹം.

‘‘തത്ഥ ചിത്തം പസാദേത്വാ, സമണം ഉപസങ്കമിം;
തം ഭിക്ഖും അഭിവാദേത്വാ, വിപാകം പുച്ഛഹം ധജേ.

‘‘സോ മേ കഥേസി ആനന്ദീ, പീതിസഞ്ജനനം മമ;
തസ്സ ധജസ്സ വിപാകം, അനുഭോസ്സസി സബ്ബദാ.

‘‘ഹത്ഥിഅസ്സരഥാപത്തീ, സേനാ ച ചതുരങ്ഗിനീ;
പരിവാരേസ്സന്തി തം നിച്ചം, ധജദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘സട്ഠിതൂരിയസഹസ്സാനി, ഭേരിയോ സമലങ്കതാ;
പരിവാരേസ്സന്തി തം നിച്ചം, ധജദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘ഛളസീതി സഹസ്സാനി, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
വിചിത്തവത്ഥാഭരണാ, ആമുക്കമണികുണ്ഡലാ.

‘‘അളാരപമ്ഹാ ഹസുലാ, സുസഞ്ഞാ തനുമജ്ഝിമാ;
പരിവാരേസ്സന്തി തം നിച്ചം, ധജദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘തിംസകപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സസി;
അസീതിക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സസി.

‘‘സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

‘‘കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘ദേവലോകാ ചവിത്വാന, സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
പുഞ്ഞകമ്മേന സഞ്ഞുത്തോ, ബ്രഹ്മബന്ധു ഭവിസ്സസി.

‘‘അസീതികോടിം ഛഡ്ഡേത്വാ, ദാസേ കമ്മകരേ ബഹൂ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിസ്സസി.

‘‘ആരാധയിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, ഗോതമം സക്യപുങ്ഗവം;
ഉപവാണോതി നാമേന, ഹേസ്സസി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘സതസഹസ്സേ കതം കമ്മം, ഫലം ദസ്സേസി മേ ഇധ;
സുമുത്തോ സരവേഗോവ, കിലേസേ ഝാപയിം മമ.

‘‘ചക്കവത്തിസ്സ സന്തസ്സ, ചാതുദ്ദീപിസ്സരസ്സ മേ;
തീണി യോജനാനി സാമന്താ, ഉസ്സീയന്തി ധജാ സദാ.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;

ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ധജദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അഥായസ്മാ ഉപവാണോ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാകോ അഹോസി. തേന ച സമയേന ഭഗവതോ വാതാബാധോ ഉപ്പജ്ജി. ഥേരസ്സ ച ഗിഹിസഹായോ ദേവഹിതോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ സാവത്ഥിയം പടിവസതി. സോ ഥേരം ചതൂഹി പച്ചയേഹി പവേദേസി. അഥായസ്മാ ഉപവാണോ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ നിവേസനം ഉപഗച്ഛി. ബ്രാഹ്മണോ “കേനചി അഞ്ഞേന പയോജനേന ഥേരോ ആഗതോ”തി ഞത്വാ, “വദേയ്യാഥ, ഭന്തേ, കേനത്ഥോ”തി ആഹ. ഥേരോ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പയോജനം ആചിക്ഖന്തോ -

ഫ്വ്ദ. “അരഹം സുഗതോ ലോകേ, വാതേഹാബാധികോ മുനി;
സചേ ഉണ്ഹോദകം അത്ഥി, മുനിനോ ദേഹി ബ്രാഹ്മണ.

ഫ്വ്ന്ന. “പൂജിതോ പൂജനേയ്യാനം, സക്കരേയ്യാന സക്കതോ;
അപചിതോപചേയ്യാനം, തസ്സ ഇച്ഛാമി ഹാതവേ”തി. - ഗാഥാദ്വയം
അഭാസി;

തസ്സത്ഥോ - യോ ഇമസ്മിം **ലോകേ പൂജനേയ്യാനം** പൂജേതബ്ബേഹി സക്കാദീഹി ദേവേഹി മഹാബ്രഹ്മാദീഹി ച ബ്രഹ്മേഹി **പൂജിതോ, സക്കരേയ്യാനം** സക്കാതബ്ബേഹി ബിമ്ബിസാരകോസലരാജാദീഹി **സക്കതോ, അപചേയ്യാനം** അപചായിതബ്ബേഹി മഹേസീഹി ഖീണാസവേഹി **അപചിതോ,** കിലേസേഹി ആരകത്താദിനാ **അരഹം,** സോഭനഗമനാദിനാ **സുഗതോ** സബ്ബഞ്ഞൂ **മുനി** മയ്ഹം സത്ഥാ ദേവദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ, സോ ദാനി **വാതേഹി** വാതഹേതു വാതക്ഖോഭനിമിത്തം **ആബാധികോ** ജാതോ. **സചേ, ബ്രാഹ്മണ, ഉണ്ഹോദകം അത്ഥി, തസ്സ** വാതാബാധവൂപസമനത്ഥം തം **ഹാതവേ** ഉപനേതും **ഇച്ഛാമീ**തി. തം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണോ ഉണ്ഹോദകം തദനുരൂപം വാതാരഹഞ്ച ഭേസജ്ജം ഭഗവതോ ഉപനാമേസി. തേന ച സത്ഥു രോഗോ വൂപസമി. തസ്സ ഭഗവാ അനുമോദനം അകാസീതി.

ഉപവാണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**ർ. ഇസിദിന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ദിട്ഠാ മയാ**തി ആയസ്മതോ ഇസിദിന്നത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ബീജനിം ഗഹേത്വാ ബോധിയാ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സുനാപരന്തജനപദേ സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഇസിദിന്നോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ചന്ദനമാളപടിഗ്ഗഹണേ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സോതാപന്നോ ഹുത്വാ അഗാരം അജ്ഝാവസതി. തസ്സ ഹിതാനുകമ്പിനീ ദേവതാ തം ചോദേന്തീ -

ഫ്വ്ദ. “ദിട്ഠാ മയാ ധമ്മധരാ ഉപാസകാ, കാമാ അനിച്ചാ ഇതി ഭാസമാനാ;

സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു, പുത്തേസു ദാരേസു ച തേ അപേക്ഖാ.

൧൮൮. ‘‘അദ്ധാ ന ജാനന്തി യതോധ ധമ്മം, കാമാ അനിച്ചാ ഇതി ചാപി ആഹു;
രാഗഞ്ച തേസം ന ബലത്ഥി ഛേത്തും, തസ്മാ സിതാ പുത്തദാരം ധനഞ്ചാ’’തി. -

ഗാഥാദ്വയമഭാസി.

തത്ഥ ദിട്ഠാ മയാ ധമ്മധരാ ഉപാസകാ, കാമാ അനിച്ചാ ഇതി ഭാസമാനാതി ഇധേകച്ചേ പരിയത്തിധമ്മധരാ ഉപാസകാ മയാ ദിട്ഠാ, പരിയത്തിധമ്മധരത്താ ഏവ ‘‘കാമാ നാമേതേ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ വിപരിണാമധമ്മാ’’തി കാമേസു ആദീനവപടിസംയുത്തം ധമ്മം ഭാസമാനാ, സയം പന **സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു, പുത്തേസു ദാരേസു ച തേ അപേക്ഖാ**തി സാരത്താ ഹുത്വാ ബഹലരാഗരത്താ മണീസു കുണ്ഡലേസു ച, മണിചിതേസു വാ കുണ്ഡലേസു, പുത്തേസു പുത്തധീതാസു ദാരേസു ച അധിഗതസ്നേഹാ, അഞ്ഞം ഭണന്താ അഞ്ഞം കരോന്താ ദിട്ഠാ മയാതി അത്ഥോ.

**യതോ**തി യസ്മാ തേ ഉപാസകാ സാരത്തരത്താ മണികുണ്ഡലേസു പുത്തേസു ദാരേസു ച അപേക്ഖവന്തോ, തസ്മാ **ഇധ** ഇമസ്മിം ബുദ്ധസാസനേ **ധമ്മം** യാഥാവതോ **അദ്ധാ** ഏകംസേന **ന ജാനന്തി**. ഏവം ഭൂതാ ച **‘‘കാമാ അനിച്ചാ’’ഇതി ചാപി ആഹു** അഹോസി, സത്തപകതി വിചിത്തസഭാവാതി അധിപ്പായോ. **രാഗഞ്ച തേസം ന ബലത്ഥി ഛേത്തു**ന്തി തേസം ഉപാസകാനം യസ്മാ രാഗം ഛേത്തും സമുച്ഛിന്ദിതും താദിസം ഞാണബലം നത്ഥി, **തസ്മാ** തേന കാരണേന **സിതാ** തണ്ഹാവസേന നിസ്സിതാ **പുത്തദാരം ധനഞ്ച** അല്ലീനാ ന വിസ്സജ്ജേന്തീതി സബ്ബമേതം ദേവതാ തംയേവ ഉപാസകം ഉദ്ദിസ്സ അഞ്ഞാപദേസേന കഥേസി. തം സുത്വാ ഉപാസകോ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൪൬-൫൦) -

‘‘വിപസ്സിനോ ഭഗവതോ, ബോധിയാ പാദപുത്തമേ;
സുമനോ ബീജനിം ഗയ്ഹ, അബീജിം ബോധിമുത്തമം.

‘‘ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, അബീജിം ബോധിമുത്തമം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബീജനായ ഇദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ ഇമാ ഏവ ഗാഥാ അഭാസീതി.

ഇസിദിന്നത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. സമ്ബുലകച്ചാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ദേവോ ചാ**തി ആയസ്മതോ സമ്ബുലകച്ചാനത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി

കരോന്തോ ഇതോ ചതുനവുതികപ്പമത്ഥകേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സതരംസിം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം നിരോധാ വുട്ഠഹിത്വാ പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ താലഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ഗഹപതികുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ “സമ്ബുലോ”തി ലദ്ധനാമോ കച്ചാനഗോത്തതായ **സമ്ബുലകച്ചാനോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ.

സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തസമീപേ ഭേരവായ നാമ പബ്ബതഗുഹായം വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ വിഹരതി. അഥേകദിവസം മഹാ അകാലമേഘോ സതപടലസഹസ്സപടലോ ഥനേന്തോ ഗജ്ജന്തോ വിജ്ജുല്ലതാ നിച്ഛാരേന്തോ ഗളഗളായന്തോ ഉട്ഠഹിത്വാ വസ്സിതും ആരഭി, അസനിയോ ഫലിംസു. തം സദ്ദം സുത്വാ അച്ഛതരച്ഛുവനമഹിംസഹത്ഥിആദയോ ഭീതതസിതാ ഭീതരവം വിരവിംസു. ഥേരോ പന ആരദ്ധവിപസ്സനത്താ കായേ ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖോ വിഗതലോമഹംസോ തം അചിന്തേന്തോ വിപസ്സനായമേവ കമ്മം കരോന്തോ ഘമ്മാപഗമേന ഉതുസപ്പായലാഭേന സമാഹിതചിത്തോ താവദേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ സഹ അഭിഞ്ഞാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൬൧.൮൬-൯൦) -

“സതരംസീ നാമ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
വിവേകാ വുട്ഠഹിത്വാന, ഗോചരായാഭിനിക്ഖമി.

“ഫലഹത്ഥോ അഹം ദിസ്വാ, ഉപഗച്ഛിം നരാസഭം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, താലഫലം അദാസഹം.

“ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സോമനസ്സജാതോ ഉദാനവസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൧൮൯.** “ദേവോ ച വസ്സതി, ദേവോ ച ഗളഗളായതി,
ഏകകോ ചാഹം ഭേരവേ ബിലേ വിഹരാമി;
തസ്സ മയ്ഹം ഏകകസ്സ ഭേരവേ ബിലേ വിഹരതോ,
നത്ഥി ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ.

**൧൯൦.** “ധമ്മതാ മമേസാ യസ്സ മേ, ഏകകസ്സ ഭേരവേ ബിലേ;
വിഹരതോ നത്ഥി ഭയം വാ, ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ”തി.
-

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **ദേവോ ച വസ്സതി, ദേവോ ച ഗളഗളായതീ**തി ദേവോ മേഘോ വസ്സതി ച, “ഗളഗളാ”തി ച കരോന്തോ ഗജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഗജ്ജന്തസ്സ ഹി അനുകരണമേതം. **ഏകകോ ചാഹം ഭേരവേ ബിലേ വിഹരാമീ**തി അഹഞ്ച

ഏകകോ അസഹായോ സപ്പടിഭയായം പബ്ബതഗുഹായം വസാമി, **തസ്സ മയ്ഹം** ഏവംഭൂതസ്സ മേ സതോ **നത്ഥി ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസോ വാ**തി ചിത്തുത്രാസസഞ്ഞിതം ഭയം വാ തംനിമിത്തകം സരീരസ്സ ഛമ്ഭിതത്തം വാ ലോമഹംസനമത്തം വാ നത്ഥി.

കസ്മാതി തത്ഥ കാരണമാഹ **"ധമ്മതാ മമേസാ"**തി. അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകസ്സ ഹി തത്ഥ അപ്പഹീനച്ഛന്ദരാഗതായ ഭയാദിനാ ഭവിതബ്ബം, മയാ പന സബ്ബസോ തത്ഥ പരിഞ്ഞാതം, തത്ഥ ച ഛന്ദരാഗോ സമുച്ഛിന്നോ, തസ്മാ ഭയാദീനം അഭാവോ **ധമ്മതാ മമേസാ** മമ ധമ്മസഭാവോ ഏസോതി അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

സമ്ബുലകച്ചാനത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫. നിതകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കസ്സ സേലൂപമം ചിത്ത**ന്തി ആയസ്മതോ നിതകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബന്ധുമതീനഗരേ ആരാമഗോപകോ ഹുത്വാ ജീവന്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം ആകാസേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നാളികേരഫലം ദാതുകാമോ അഹോസി. സത്ഥാ തം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തോ ആകാസേയേവ ഠത്വാ പടിഗ്ഗണ്ഹി. സോ തം ദത്വാ ഉളാരം പീതിസോമനസ്സം പടിസംവേദി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **നിതകോ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ഘടേന്തോ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൫൯-൬൫) -

"നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, ആരാമികോ അഹം തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഗച്ഛന്തം അനിലഞ്ജസേ.

"നാളികേരഫലം ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
ആകാസേ ഠിതകോ സന്തോ, പടിഗ്ഗണ്ഹി മഹായസോ.

"വിത്തിസഞ്ജനനോ മയ്ഹം, ദിട്ഠധമ്മസുഖാവഹോ;
ഫലം ബുദ്ധസ്സ ദത്വാന, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

"അധിഗച്ഛിം തദാ പീതിം, വിപുലഞ്ച സുഖുത്തമം;
ഉപ്പജ്ജതേവ രതനം, നിബ്ബത്തസ്സ തഹിം തഹിം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"ദിബ്ബചക്ഖു വിസുദ്ധം മേ, സമാധികുസലോ അഹം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിപ്പത്തോ, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരേ ഫലസുഖേന നിബ്ബാനസുഖേന വിഹരന്തേ പധാനപരിഗ്ഗാഹകോ ഥേരോ തം ആരഞ്ഞായതനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ വസന്താനം ഭിക്ഖൂനം പരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം **“കസ്സ സേലൂപമ”**ന്തിആദിനാ പഠമം ഗാഥമാഹ.

**൧൯൧**. തത്ഥ **കസ്സ സേലൂപമം ചിത്തം, ഠിതം നാനുപകമ്പതീ**തി ഇമസ്മിം അരഞ്ഞായതനേ വസന്തേസു കസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചിത്തം അഗ്ഗഫലാധിഗമേന ഏകഘനസിലാമയപബ്ബതൂപമം സബ്ബേസം ഇഞ്ജനാനം അഭാവതോ വസീഭാവപ്പത്തിയാ ച ഠിതം സബ്ബേഹിപി ലോകധമ്മേഹി നാനുകമ്പതി ന വേധതി. ഇദാനിസ്സ അകമ്പനാകാരം സദ്ധിം കാരണേന ദസ്സേതും **“വിരത്ത”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **വിരത്തം രജനീയേസൂ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന അരിയമഗ്ഗേന രജനീയേസു രാഗുപ്പത്തിഹേതുഭൂതേസു തേഭൂമകധമ്മേസു വിരത്തം, തത്ഥ സബ്ബസോ സമുച്ഛിന്നരാഗന്തി അത്ഥോ. **കുപ്പനീയേ**തി പടിഘട്ഠാനീയേ, സബ്ബസ്മിമ്പി ആഘാതവത്ഥുസ്മിം. **ന കുപ്പതീ**തി ന ദുസ്സതി ന വികാരം ആപജ്ജതി. **യസ്സേവം ഭാവിതം ചിത്ത**ന്തി യസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം മനോ ഏവം വുത്തനയേന താദിഭാവേന ഭാവിതം, **കുതോ തം ദുക്ഖമേസ്സതീ**തി തം പുഗ്ഗലം കുതോ സത്തതോ സങ്ഖാരതോ വാ ദുക്ഖം ഉപഗമിസ്സതി, ന താദിസസ്സ ദുക്ഖം അത്ഥീതി അത്ഥോ.

**൧൯൨**. ഏവം അനിയമവസേന പുച്ഛിതമത്ഥം നിതകത്ഥേരോ അത്തൂപനായികം കത്വാ വിസ്സജ്ജേന്തോ **“മമ സേലൂപമം ചിത്ത”**ന്തിആദിനാ ദുതിയഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി. തം വുത്തത്ഥമേവ.

നിതകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. സോണപോടിരിയപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ന താവ സുപിതും ഹോതീ**തി ആയസ്മതോ സോണസ്സ പോടിരിയപുത്തസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ വനചരോ ഹുത്വാ ജീവന്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കുരഞ്ജിയഫലം സത്ഥുനോ അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം പോടിരിയസ്സ നാമ ഗാമഭോജകസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **സോണോ**തിസ്സ നാമം അഹോസി. സോ വയപ്പത്തോ ഭദ്ദിയസ്സ സാകിയരഞ്ഞോ സേനാപതി അഹോസി. അഥ ഭദ്ദിയരാജേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന പബ്ബജിതേ, സേനാപതി ‘‘രാജാപി നാമ പബ്ബജി, കിം മയ്ഹം ഘരാവാസേനാ’’തി പബ്ബജി? പബ്ബജിത്വാ പന നിദ്ദാരാമോ വിഹരതി, ന ഭാവനമനുയുഞ്ജതി. തം ഭഗവാ അനുപിയായം അമ്ബവനേ വിഹരന്തോ അത്തനോ ഓഭാസം ഫരാപേത്വാ തേനസ്സ സതിം ജനേത്വാ ഇമായ ഗാഥായ തം ഓവദന്തോ -

൧൯൩. ‘‘ന താവ സുപിതും ഹോതി, രത്തി നക്ഖത്തമാലിനീ;
പടിജഗ്ഗിതുമേവേസാ, രത്തി ഹോതി വിജാനതാ.

൧൯൪. ‘‘ഹത്ഥിക്ഖന്ധാവപതിതം , കുഞ്ജരോ ചേ അനുക്കമേ;
സങ്ഗാമേ മേ മതം സേയ്യോ, യഞ്ചേ ജീവേ പരാജിതോ’’തി. -
ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **ന താവ സുപിതും ഹോതി, രത്തി നക്ഖത്തമാലിനീ**തി അട്ഠഹി അക്ഖണേഹി വജ്ജിതം നവമം ഖണം ലഭിത്വാ ഠിതസ്സ വിഞ്ഞുജാതികസ്സ യാവ ന അരഹത്തം ഹത്ഥഗതം ഹോതി, താവ അയം നക്ഖത്തമാലിനീ രത്തി സുപിതും നിദ്ദായിതും ന ഹോതി, സുപനസ്സ കാലോ ന ഹോതി. അപിച ഖോ **പടിജഗ്ഗിതുമേവേസാ, രത്തി ഹോതി വിജാനതാ**തി ഏസാ രത്തി നാമ മനുസ്സാനം മിഗപക്ഖീനഞ്ച നിദ്ദൂപഗമനേന വിസേസതോ നിസ്സദ്ദവേലാഭൂതാ പടിപത്തിം അത്തനി സഞ്ജഗ്ഗിതും ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുഞ്ജിതുമേവ വിജാനതാ വിഞ്ഞുനാ ഇച്ഛിതാ ഹോതീതി.

തം സുത്വാ സോണോ സംവിഗ്ഗതരമാനസോ ഹിരോത്തപ്പം പച്ചുപട്ഠപേത്വാ അബ്ഭോകാസികങ്ഗം അധിട്ഠായ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ **"ഹത്ഥിക്ഖന്ധോവ പതിത"**ന്തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അവപതിത**ന്തി അവമുഖം പതിതം ഉദ്ധംപാദം അധോമുഖം പതിതം. **കുഞ്ജരോ ചേ അനുക്കമേ**തി കുഞ്ജരോ അനുക്കമേയ്യ ചേ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദാഹം ഹത്ഥിമാരുഹിത്വാ സങ്ഗാമം പവിട്ഠോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ പതിതോ, തദാഹം **സങ്ഗാമേ** തേന ഹത്ഥിനാ മദ്ദിതോ മതോ അഹോസിം ചേ, തം **മേ** മരണം **സേയ്യോ, യഞ്ചേ** ഇദാനി കിലേസേഹി **പരാജിതോ** ജീവേയ്യം, തം ന സേയ്യോതി. ഇമം ഗാഥം വദന്തോയേവ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൭൩) -

"മിഗലുദ്ദോ പുരേ ആസിം, വിപിനേ വിചരം അഹം;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, സബ്ബധമ്മാന പാരഗും.

"കുരഞ്ജിയഫലം ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
പുഞ്ഞക്ഖേത്തസ്സ താദിനോ, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ "സത്ഥാരാ വുത്തം, അത്തനാ വുത്ത"ന്തി ഉഭയഞ്ഹി ഗാഥം "ഹത്ഥിക്ഖന്ധാവപതിത"ന്തിആദിനാ പച്ചുദാഹാസി. തേന ഇദമേവ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

സോണപോടിരിയപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൮. നിസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ**തി ആയസ്മതോ നിസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ കപിത്ഥഫലമദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോലിയജനപദേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ **നിസഭോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ

സാകിയകോലിയാനം സങ്ഗാമേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ തദഹേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൭-൧൧) -

“സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, കപിത്ഥം അദദിം ഫലം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

സോ അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ സഹായഭിക്ഖൂ പമാദവിഹാരേന കാലം വീതിനാമേന്തേ ദിസ്വാ തേ ഓവദന്തോ -

**൫൯൮.** “പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ, പിയരൂപേ മനോരമേ;
സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖമ്മ, ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഭവേ”തി. -

പഠമം ഗാഥം അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - ബാലപുഥുജ്ജനസ്സ പിയായിതബ്ബസഭാവതായ **പിയരൂപേ** മനുഞ്ഞസഭാവതായ **മനോരമേ** രൂപാദികേ **പഞ്ച കാമഗുണേ** കാമകോട്ഠാസേ **ഹിത്വാ** പഹായ പരിച്ചജിത്വാ കമ്മഫല**സദ്ധായ** രതനത്തയ**സദ്ധായ** ച വസേന **ഘരാ** ഘരബന്ധനതോ **നിക്ഖമ്മ** നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജ്ജം ഉപഗതോ വിഞ്ഞുജാതികോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ ഘടേന്തോ വായമന്തോ വട്ട**ദുക്ഖസ്സ അന്തകരോ ഭവേ** ഭവേയ്യാതി. ഏവം തേ ഭിക്ഖൂ ഓവദിത്വാ “അയം പരേ ഏവ സഞ്ഞാപേന്തോ വിഹരതി, “സയം പന അകാരകോ’തി മാ ചിന്തയിത്ഥാ”തി തേസം അത്തനോ പടിപന്നഭാവം പകാസേന്തോ -

**൫൯൯.** “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം;
കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ”തി. -

ദുതിയഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി. തത്ഥ **നാഭിനന്ദാമി മരണ**ന്തി മരണം ന അഭികങ്ഖാമി. **നാഭിനന്ദാമി ജീവിത**ന്തി ഇദം പന തസ്സ കാരണവചനം, യസ്മാ നാഭിനന്ദാമി ജീവിതം, തസ്മാ നാഭിനന്ദാമി മരണന്തി. യോ ഹി ആയതിം ജാതിജരാമരണായ കിലേസാഭിസങ്ഖാരേ ആചിനോതി ഉപചിനോതി, സോ പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിം അഭിനന്ദന്തോ നാന്തരിയകതായ അത്തനോ മരണമ്പി അഭിനന്ദതി നാമ കാരണസ്സ അപ്പഹീനത്താ, ഖീണാസവോ പന സബ്ബസോ ആചയഗാമിധമ്മേ പഹായ അപചയഗാമിധമ്മേ പതിട്ഠിതോ പരിഞ്ഞാതവത്ഥുകോ സബ്ബസോ ജീവിതം അനഭിനന്ദന്തോ മരണമ്പി അനഭിനന്ദതി നാമ കാരണസ്സ ഏവ സുപ്പഹീനത്താ. തേനാഹ - “നാഭിനന്ദാമി മരണം, നാഭിനന്ദാമി ജീവിത”ന്തി. യദി ഏവം ഖീണാസവസ്സ പരിനിബ്ബാനാഭികങ്ഖാ, യാവ പരിനിബ്ബാനാ അവട്ഠാനഞ്ച കഥന്തി ആഹ **“കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ”**തി, കിലേസപരിനിബ്ബാനേ സിദ്ധേ സതിപഞ്ഞാവേപുല്ലപ്പത്തിയാ സതോ സമ്പജാനോ കേവലം ഖന്ധപരിനിബ്ബാനകാലം പടികങ്ഖാമി, തം ഉദിക്ഖമാനോ ആഗമയമാനോ വിഹരാമി, ന പന മേ മരണേ ജീവിതേ വാ അഭിനന്ദനാ അത്ഥി അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ തസ്സ സമുഗ്ഘാടിതത്താതി.

നിസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. ഉസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അമ്ബപല്ലവസങ്കാസ**ന്തി ആയസ്മതോ ഉസഭത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കോസമ്ബഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപിലവത്ഥുസ്മിം സാകിയരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഉസഭോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധാനുഭാവം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജി. സോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ സമണധമ്മം അകത്വാ ദിവാ സങ്ഗണികാരാമോ സകലരത്തിം നിദ്ദായമാനോ വീതിനാമേതി. സോ ഏകദിവസം മുട്ഠസ്സതീ അസമ്പജാനോ നിദ്ദം ഓക്കന്തോ സുപിനേ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ അമ്ബപല്ലവവണ്ണം ചീവരം പാരുപിത്വാ ഹത്ഥിഗീവായം നിസീദിത്വാ നഗരം പിണ്ഡായ പവിട്ഠം തത്ഥേവ മനുസ്സേ സമ്പത്തേ ദിസ്വാ ലജ്ജായ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ ഓരുയ്ഹ അത്താനം ദിസ്വാ പടിബുദ്ധോ, ‘‘ഈദിസം നാമ സുപിനം മുട്ഠസ്സതിനാ അസമ്പജാനേന നിദ്ദായമാനേന മയാ ദിട്ഠ’’ന്തി ഉപ്പന്നസംവേഗോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൨.൧൨-൧൩) -

‘‘കകുധം വിലസന്തംവ, ദേവദേവം നരാസഭം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, കോസമ്ബം അദദിം തദാ.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അഥ ഥേരോ യഥാദിട്ഠം സുപിനം അങ്കുസം കത്വാ അരഹത്തസ്സ അധിഗതത്താ തസ്സേവ സുപിനസ്സ കിത്തനവസേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൧൯൭.** ‘‘അമ്ബപല്ലവസങ്കാസം, അംസേ കത്വാന ചീവരം;
നിസിന്നോ ഹത്ഥിഗീവായം, ഗാമം പിണ്ഡായ പാവിസിം.

**൧൯൮.** ‘‘ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ ഓരുയ്ഹ, സംവേഗം അലഭിം തദാ;
സോഹം ദിത്തോ തദാ സന്തോ, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ’’തി. -
ഗാഥാദ്വയമാഹ;

തത്ഥ **അമ്ബപല്ലവസങ്കാസം, അംസേ കത്വാന ചീവര**ന്തി അമ്ബപല്ലവാകാരം പവാളവണ്ണം ചീവരം ഖന്ധേ കരിത്വാ ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ. **ഗാമ**ന്തി അത്തനോ രാജധാനിം ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ **നിസിന്നോ പിണ്ഡായ പാവിസിം,** പവിട്ഠമത്തോവ മഹാജനേന ഓലോകിയമാനോ **ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ ഓരുയ്ഹ** ഠിതോ പടിബുജ്ഝിം, പബുദ്ധോവ **സംവേഗം അലഭിം തദാ** ‘‘മുട്ഠസ്സതി അസമ്പജാനോ ഹുത്വാ നിദ്ദായോക്കമനേന ഏതം ജാത’’ന്തി. അപരേ പന ‘‘രാജാവ ഹുത്വാ രത്തിഭാഗേ ഏവരൂപം സുപിനം ദിസ്വാ വിഭാതായ

രത്തിയാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധം ആരുയ്ഹ നഗരവീഥിയം ചരന്തോ തം സുപിനം സരിത്വാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ ഓരുയ്ഹ സംവേഗം ലഭിത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ ഉദാനം ഉദാനേന്തോ ഇമാ ഗാഥാ അഭാസീ''തി വദന്തി. **ദിത്തോ**തി തസ്മിം രാജകാലേ ജാതിമദഭോഗമദാദിപരിദപ്പിതോ സമാനോ സംവേഗമലഭിന്തി യോജനാ.

ഉസഭത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൭. കപ്പടകുരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അയമിതി കപ്പടോ**തി ആയസ്മതോ കപ്പടകുരത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി. അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം വിനതായ നാമ നദിയാ തീരേ അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേ നിസിന്നം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ കേതകപുപ്ഫേഹി പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ദുഗ്ഗതകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ യാവ വയപ്പത്തി, താവ അഞ്ഞം ഉപായം അജാനന്തോ കപ്പടഖണ്ഡനിവാസനോ സരാവഹത്ഥോ തത്ഥ തത്ഥ കുരം പരിയേസന്തോ വിചരി, തേന **കപ്പടകുരോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വയപ്പത്തോ തിണം വിക്കിണിത്വാ ജീവികം കപ്പേന്തോ ഏകദിവസം തിണലാവനത്ഥം അരഞ്ഞം ഗതോ തത്ഥ അഞ്ഞതരം ഖീണാസവത്ഥേരം ദിസ്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ നിസീദി. തസ്സ ഥേരോ ധമ്മം കഥേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ ''കിം മേ ഇമായ കിച്ഛജീവികായാ''തി പബ്ബജിത്വാ അത്തനോ നിവത്ഥകപ്പടചോളം ഏകസ്മിം ഠാനേ നിക്ഖിപി. യദാ ചസ്സ അനഭിരതി ഉപ്പജ്ജതി, തദാ തം കപ്പടം ഓലോകേന്തസ്സ അനഭിരതി വിഗച്ഛതി, സംവേഗം പടിലഭി. ഏവം കരോന്തോ സത്തക്ഖത്തും ഉപ്പബ്ബജി. തസ്സ തം കാരണം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. അഥേകദിവസം കപ്പടകുരോ ഭിക്ഖു ധമ്മസഭായം പരിസപരിയന്തേ നിസിന്നോ നിദ്ദായതി, തം ഭഗവാ ചോദേന്തോ -

൧൯൯. ''അയമിതി കപ്പടോ കപ്പടകുരോ, അച്ഛായ അതിഭരിതായ;
അമതഘടികായം ധമ്മകടമത്തോ, കതപദം ഝാനാനി ഓചേതും.

൨൦൦. ''മാ ഖോ ത്വം കപ്പട പചാലേസി, മാ ത്വം ഉപകണ്ണമ്ഹി താളേസ്സം;
ന ഹി ത്വം കപ്പട മത്തമഞ്ഞാസി, സങ്ഘമജ്ഝമ്ഹി
പചലായമാനോ''തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **അയമിതി കപ്പടോ കപ്പടകുരോ**തി കപ്പടകുരോ ഭിക്ഖു ''അയം മമ കപ്പടോ, ഇമം പരിദഹിത്വാ യഥാ തഥാ ജീവാമീ''തി ഏവം ഉപ്പന്നമിച്ഛാവിതക്കോ **അച്ഛായ അതിഭരിതായ അമതഘടികായം** മമ അമതഘടേ തഹം തഹം വസ്സന്തേ ''അമതമധിഗതം അഹമനുസാസാമി, അഹം ധമ്മം ദേസേമി'' (മഹാവ॰ ൧൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൬; ൨.൩൪൨). ''അന്ധീഭൂതസ്മിം ലോകസ്മിം, ആഹഞ്ഛം അമതദുന്ദുഭി''ന്തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൧൧; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧) ഘോസേത്വാ മയാ ധമ്മാമതേ പവസ്സിയമാനേ **കതപദം ഝാനാനി ഓചേതും** ലോകിയലോകുത്തരജ്ഝാനാനി ഉപചേതും ഭാവേതും

കതപദം കടമഗ്ഗവിഹിതഭാവനാമഗ്ഗം ഇദം മമ സാസനം, തഥാപി **ധമ്മകടമത്തോ** മമ സാസനധമ്മതോ ഉക്കണ്ഠിത്തോ അപഗതമാനസോ കപ്പടകുരോതി തം ചോദേത്വാ പുനപിസ്സ സഹോഡ്ഢം ചോരം ഗണ്ഹന്തോ വിയ പമാദവിഹാരം ദസ്സേന്തോ **"മാ ഖോ ത്വം, കപ്പട, പചാലേസീ"**തി ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **മാ ഖോ ത്വം, കപ്പട, പചാലേസീ**തി ത്വം, കപ്പടകുര, "മമ ധമ്മം സുണിസ്സാമീ"തി നിസീദിത്വാ മാ ഖോ പചാലേസി മാ പചലാഹി മാ നിദ്ദം ഉപഗച്ഛി. **മാ ത്വം ഉപകണ്ണമ്ഹി താളേസ്സ**ന്തി തം നിദ്ദായമാനം ഉപകണ്ണമ്ഹി കണ്ണസമീപേ ദേസനാഹത്ഥേന അഹം മാ പതാളേസ്സം. യഥാ ഇതോ പരം കിലേസപ്പഹാനായ അഹം തം ന ഓവദേയ്യം, തഥാ പടിപജ്ജാഹീതി അത്ഥോ. **ന ഹി ത്വം, കപ്പട, മത്തമഞ്ഞാസീ**തി ത്വം, കപ്പട, **സങ്ഘമജ്ഝമ്ഹി പചലായമാനോ** മത്തം പമാണം ന വാ മഞ്ഞസി, "അയമതിദുല്ലഭോ ഖണോ പടിലദ്ധോ, സോ മാ ഉപജ്ഝഗാ"തി എത്തകമ്പി ന ജാനാസി, പസ്സ യാവ ച തേ അപരദ്ധന്തി ചോദേസി.

എവം ഭഗവതാ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ഗാള്ഹം തം നിഗ്ഗയ്ഹ ചോദനായ കതായ അട്ഠിവേധവിദ്ധോ വിയ ചണ്ഡഗജോ മഗ്ഗം ഓതരന്തോ വിയ ച സഞ്ജാതസംവേഗോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൨.൧൭-൨൨) -

"വിനതാനദിയാ തീരേ, വിഹാസി പുരിസുത്തമോ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, എകഗ്ഗം സുസമാഹിതം.

"മധുഗന്ധസ്സ പുപ്ഫേന, കേതകസ്സ അഹം തദാ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസേട്ഠമപൂജയിം.

"എകനവുതിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥാരാ വുത്തഗാഥാദ്വയമേവ അത്തനോ അരഹത്താധിഗമനസ്സ അങ്കുസഭൂതന്തി പച്ചുദാഹാസി. തേനസ്സ തദേവ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

കപ്പടകുരത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ചതുത്ഥവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൫. പഞ്ചമവഗ്ഗോ

### ൧. കുമാരകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അഹോ ബുദ്ധാ അഹോ ധമ്മാ**തി ആയസ്മതോ കുമാരകസ്സപത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പാപുണി. "കുലഗേഹേ"തി പന അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൭) വുത്തം. സോ സത്ഥു

സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ചിത്തകഥികാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയമ്പി തം ഠാനന്തരം ആകങ്ഖന്തോ പണിധാനം കത്വാ തദനുരൂപാനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ സമണധമ്മം കത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ സേട്ഠിധീതായ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. സാ കിര കുമാരികാകാലേയേവ പബ്ബജിതുകാമാ ഹുത്വാ മാതാപിതരോ യാചിത്വാ പബ്ബജ്ജം അലഭമാനാ കുലഘരം ഗതാപി ഗബ്ഭസണ്ഠിതമ്പി അജാനന്തീ സാമികം ആരാധേത്വാ തേന അനുഞ്ഞാതാ ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജിതാ. തസ്സാ ഗബ്ഭിനിഭാവം ദിസ്വാ ഭിക്ഖുനിയോ ദേവദത്തം പുച്ഛിംസു. സോ ''അസ്സമണീ''തി ആഹ. പുന ദസബലം പുച്ഛിംസു. സത്ഥാ ഉപാലിത്ഥേരം പടിച്ഛാപേസി. ഥേരോ സാവത്ഥിനഗരവാസീനി കുലാനി വിസാഖഞ്ച ഉപാസികം പക്കോസാപേത്വാ സരാജികായ പരിസായ വിനിച്ഛിനന്തോ ''പുരേ ലദ്ധോ ഗബ്ഭോ, പബ്ബജ്ജാ അരോഗാ''തി ആഹ. സത്ഥാ ''സുവിനിച്ഛിതം അധികരണ''ന്തി ഥേരസ്സ സാധുകാരം അദാസി.

സാ ഭിക്ഖുനീ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസം പുത്തം വിജായി. തം രാജാ പസേനദികോസലോ പോസേസി. ''കസ്സപോ''തി ചസ്സ നാമം അകംസു. അപരഭാഗേ അലങ്കരിത്വാ സത്ഥു സന്തികം നേത്വാ പബ്ബാജേസി. കുമാരകാലേ പബ്ബജിതത്താ ഭഗവതാ ''കസ്സപം പക്കോസഥ, ഇദം ഫലം വാ ഖാദനീയം വാ കസ്സപസ്സ ദേഥാ''തി വുത്തേ ''കതരകസ്സപസ്സാ''തി. ''കുമാരകസ്സപസ്സാ''തി. ഏവം ഗഹിതനാമത്താ രഞ്ഞോ പോസാവനികപുത്തത്താ ച വുഡ്ഢകാലേപി **കുമാരകസ്സപോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ.

സോ പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ വിപസ്സനായ ചേവ കമ്മം കരോതി, ബുദ്ധവചനഞ്ച ഉഗ്ഗണ്ഹാതി. അഥ തേന സദ്ധിം പബ്ബതമത്ഥകേ സമണധമ്മം കത്വാ അനാഗാമീ ഹുത്വാ സുദ്ധാവാസേ നിബ്ബത്തോ മഹാബ്രഹ്മാ ''വിപസ്സനായ മുഖം ദസ്സേത്വാ മഗ്ഗഫലപ്പത്തിയാ ഉപായം കരിസ്സാമീ''തി പഞ്ചദസ പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ അന്ധവനേ വസന്തസ്സ ഥേരസ്സ ''ഇമേ പഞ്ഹേ സത്ഥാരം പുച്ഛേയ്യാസീ''തി ആചിക്ഖിത്വാ ഗതോ. സോ തേ പഞ്ഹേ ഭഗവന്തം പുച്ഛി. ഭഗവാപിസ്സ ബ്യാകാസി. ഥേരോ സത്ഥാരാ കഥിതനിയാമേനേവ തേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിപസ്സനം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൪.൧൫൨-൧൭൭) -

''ഇതോ സതസഹസ്സമ്ഹി, കപ്പേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ;
സബ്ബലോകഹിതോ വീരോ, പദുമുത്തരനാമകോ.

''തദാഹം ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ, വിസ്സുതോ വേദപാരഗൂ;
ദിവാവിഹാരം വിചരം, അദ്ദസം ലോകനായകം.

''ചതുസച്ചം പകാസേന്തം, ബോധയന്തം സദേവകം;
വിചിത്തകഥികാനഗ്ഗം, വണ്ണയന്തം മഹാജനേ.

''തദാ മുദിതചിത്തോഹം, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
നാനാരത്തേഹി വത്ഥേഹി, അലങ്കരിത്വാന മണ്ഡപം.

''നാനാരതനപജ്ജോതം, സസങ്ഘം ഭോജയിം തഹിം;

ഭോജയിത്വാന സത്താഹം, നാനഗ്ഗരസഭോജനം.

‘‘നാനാചിത്തേഹി പുപ്ഫേഹി, പൂജയിത്വാ സസാവകം;
നിപച്ച പാദമൂലമ്ഹി, തം ഠാന പത്ഥയിം അഹം.

‘‘തദാ മുനിവരോ ആഹ, കരുണേകരസാസയോ;
പസ്സഥേതം ദിജവരം, പദുമാനനലോചനം.

‘‘പീതിപാമോജ്ജബഹുലം , സമുഗ്ഗതതനൂരുഹം;
ഹാസമ്ഹിതവിസാലക്ഖം, മമ സാസനലാലസം.

‘‘പതിതം പാദമൂലേ മേ, ഏകാവത്ഥസുമാനസം;
ഏസ പത്ഥേതി തം ഠാനം, വിചിത്തകഥികത്തനം.

‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
കുമാരകസ്സപോ നാമ, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘വിചിത്തപുപ്ഫദുസ്സാനം, രതനാനഞ്ച വാഹസാ;
വിചിത്തകഥികാനം സോ, അഗ്ഗതം പാപുണിസ്സതി.

‘‘തേന കമ്മേന സുകതേന, ചേതനാപണിധീഹി ച;
ജഹിത്വാ മാനുസം ദേഹം, താവതിംസമഗച്ഛഹം.

‘‘പരിബ്ഭമം ഭവാഭവേ, രങ്ഗമജ്ഝേ യഥാ നടോ;
സാഖമിഗത്രജോ ഹുത്വാ, മിഗിയാ കുച്ഛിമോക്കമിം.

‘‘തദാ മയി കുച്ഛിഗതേ, വജ്ഝവാരോ ഉപട്ഠിതോ;
സാഖേന ചത്താ മേ മാതാ, നിഗ്രോധം സരണം ഗതാ.

‘‘തേന സാ മിഗരാജേന, മരണാ പരിമോചിതാ;
പരിച്ചജിത്വാ സപാണം, മമേവം ഓവദീ തദാ.

‘‘നിഗ്രോധമേവ സേവേയ്യ, ന സാഖമുപസംവസേ;
നിഗ്രോധസ്മിം മതം സേയ്യോ, യഞ്ചേ സാഖമ്ഹി ജീവിതം.

‘‘തേനാനുസിട്ഠാ മിഗയൂഥപേന, അഹഞ്ച മാതാ ച തഥേതരേ ച;
ആഗമ്മ രമ്മം തുസിതാധിവാസം, ഗതാ പവാസം സഘരം യഥേവ.

‘‘പുനോ കസ്സപവീരസ്സ, അത്ഥമേന്തമ്ഹി സാസനേ;
ആരുയ്ഹ സേലസിഖരം, യുഞ്ജിത്വാ ജിനസാസനം.

‘‘ഇദാനാഹം രാജഗഹേ, ജാതോ സേട്ഠികുലേ അഹും;
ആപന്നസത്താ മേ മാതാ, പബ്ബജി അനഗാരിയം.

‘‘സഗബ്ഭം തം വിദിത്വാന, ദേവദത്തമുപാനയും;

സോ അവോച വിനാസേഥ, പാപികം ഭിക്ഖുനിം ഇമം.

“ഇദാനിപി മുനിന്ദേന, ജിനേന അനുകമ്പിതാ;
സുഖിനീ അജനീ മയ്ഹം, മാതാ ഭിക്ഖുനുപസ്സയേ.

“തം വിദിത്വാ മഹീപാലോ, കോസലോ മം അപോസയി;
കുമാരപരിഹാനേന, നാമേനാഹഞ്ച കസ്സപോ.

“മഹാകസ്സപമാഗമ്മ, അഹം കുമാരകസ്സപോ;
വമ്മികസദിസം കായം, സുത്വാ ബുദ്ധേന ദേസിതം.

“തതോ ചിത്തം വിമുച്ചി മേ, അനുപാദായ സബ്ബസോ;
പായാസിം ദമയിത്വാഹം, ഏതദഗ്ഗമപാപുണിം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ചിത്തകഥികഭാവേന സത്ഥാരാ ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതോ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ രതനത്തയഗുണവിഭാവനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

**൨൦൭.** “അഹോ ബുദ്ധാ അഹോ ധമ്മാ, അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ;
യത്ഥ ഏതാദിസം ധമ്മം, സാവകോ സച്ഛികാഹിതി.

**൨൦൮.** “അസങ്ഖേയ്യേസു കപ്പേസു, സക്കായാധിഗതാ അഹൂ;
തേസമയം പച്ഛിമകോ, ചരിമോയം സമുസ്സയോ;
ജാതിമരണസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. - ഗാഥാദ്വയം അഭാസി;

തത്ഥ **അഹോ**തി അച്ഛരിയത്ഥേ നിപാതോ. **ബുദ്ധാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാ, ഗാരവവസേന ബഹുവചനം, അഹോ അച്ഛരിയാ സമ്ബുദ്ധാതി അത്ഥോ. **ധമ്മാ**തി പരിയത്തിധമ്മേന സദ്ധിം നവ ലോകുത്തരധമ്മാ. **അഹോ നോ സത്ഥു സമ്പദാ**തി അമ്ഹാകം സത്ഥു ദസബലസ്സ അഹോ സമ്പത്തിയോ. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം സത്ഥരി ബ്രഹ്മചരിയവാസേന. **ഏതാദിസം ധമ്മം, സാവകോ സച്ഛികാഹിതീ**തി ഏതാദിസം ഏവരൂപം സുവിസുദ്ധജ്ഝാനാഭിഞ്ഞാപരിവാരം അനവസേസകിലേസക്ഖയാവഹം സന്തം പണീതം അനുത്തരം ധമ്മം സാവകോപി നാമ സച്ഛികരിസ്സതി, തസ്മാ ഏവംവിധഗുണവിസേസാധിഗമഹേതുഭൂതാ അഹോ അച്ഛരിയാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, അച്ഛരിയാ ധമ്മഗുണാ, അച്ഛരിയാ അമ്ഹാകം സത്ഥു സമ്പത്തിയോതി രതനത്തയസ്സ ഗുണാധിമുത്തിം പവേദേസീതി. ധമ്മസമ്പത്തികിത്തനേനേവ ഹി സങ്ഘസുപ്പടിപത്തി കിത്തിതാ ഹോതീതി.

ഏവം സാധാരണവസേന ദസ്സിതം ധമ്മസ്സ സച്ഛികിരിയം ഇദാനി അത്തുപനായികം കത്വാ ദസ്സേന്തോ **“അസങ്ഖേയ്യേസൂ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അസങ്ഖേയ്യേസൂ**തി ഗണനപഥം വീതിവത്തേസു മഹാകപ്പേസു. **സക്കായാ**തി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. തേ ഹി പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനധമ്മസമൂഹതായ “സക്കായാ”തി വുച്ചന്തി. **അഹൂ**തി നിവത്തനൂപായസ്സ അനധിഗതത്താ അനപഗതാ അഹേസും. **തേസമയം പച്ഛിമകോ ചരിമോയം സമുസ്സയോ**തി യസ്മാ അയം സബ്ബപച്ഛിമകോ, തതോ ഏവ ചരിമോ, തസ്മാ **ജാതിമരണ**സഹിതോ

ഖന്ധാദിപടിപാടിസഞ്ഞിതോ **സംസാരോ** ഇദാനി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭാവതോ **പുനബ്ഭവോ നത്ഥി,** അയമന്തിമാ ജാതീതി അത്ഥോ.

കുമാരകസ്സപത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൨. ധമ്മപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ ഹവേ ദഹരോ ഭിക്ഖൂ**തി ആയസ്മതോ ധമ്മപാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന വനന്തം ഉപഗതോ സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പിലക്ഖഫലമദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ അവന്തിരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ധമ്മപാലോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ തക്കസിലം ഗന്ത്വാ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പടിനിവത്തേന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ ഏകസ്മിം വിഹാരേ അഞ്ഞതരം ഥേരം ദിസ്വാ തസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൯.൨൧-൨൩) -

> ''വനന്തരേ ബുദ്ധം ദിസ്വാ, അത്ഥദസ്സിം മഹായസം;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പിലക്ഖസ്സാദദിം ഫലം.
>
> ''അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ സമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ഏകദിവസം തസ്മിം വിഹാരേ ദ്വേ സാമണേരേ രുക്ഖഗ്ഗേ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തേ ആരൂള്ഹസാഖായ ഭഗ്ഗായ പതന്തേ ദിസ്വാ ഥേരോ ഇദ്ധാനുഭാവേന ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ അരോഗേയേവ ഭൂമിയം ഠപേത്വാ തേസം സാമണേരാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ -

> **൨൦൩.** ''യോ ഹവേ ദഹരോ ഭിക്ഖു, യുഞ്ജതി ബുദ്ധസാസനേ;
> ജാഗരോ സ ഹി സുത്തേസു, അമോഘം തസ്സ ജീവിതം.
>
> **൨൦൪.** ''തസ്മാ സദ്ധഞ്ച സീലഞ്ച, പസാദം ധമ്മദസ്സനം;
> അനുയുഞ്ജേഥ മേധാവീ, സരം ബുദ്ധാന സാസന''ന്തി. - ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യോ**തി അനിയമവചനം. **ഹവേ**തി ദള്ഹത്ഥേ നിപാതോ. **ദഹരോ**തി തരുണോ. ഭിക്ഖതീതി **ഭിക്ഖു. യുഞ്ജതീ**തി ഘടതി വായമതി. **ജാഗരോ**തി ജാഗരണധമ്മസമന്നാഗതോ. **സുത്തേസൂ**തി സുപന്തേസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി **യോ ഭിക്ഖു ദഹരോ**വ സമാനോ തരുണോ ''ഥാഹം പച്ഛാ വുഡ്ഢകാലേ ജാനിസ്സാമീ''തി അചിന്തേത്വാ ബുദ്ധാനം **സാസനേ** അപ്പമാദപടിപത്തിയം **യുഞ്ജതി** സമഥവിപസ്സനാഭാവനായ യോഗം കരോതി, സോ **സുത്തേസു** അവിജ്ജാനിദ്ദായ സുത്തേസു പമത്തേസു സദ്ധാദിജാഗരധമ്മസമന്നാഗമേന

**ജാഗരോ,** തതോ ഏവ അത്തഹിതപരഹിതപാരിപൂരിയാ **അമോഘം** അവഞ്ഝം **തസ്സ ജീവിതം,** യസ്മാ ച ഏതദേവം, **തസ്മാ സദ്ധഞ്ച** "അത്ഥി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ"തിആദിനയപ്പവത്തം കമ്മഫലസദ്ധഞ്ച, സദ്ധൂപനിബന്ധത്താ സീലസ്സ തദുപനിസ്സയം ചതുപാരിസുദ്ധി**സീലഞ്ച** , "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ"തി ഏവം പവത്തരതനത്തയ**പ്പസാദഞ്ച** , വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ പരിഞ്ഞാദിവസേന ചതുസച്ച**ധമ്മദസ്സനഞ്ച മേധാവീ** ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു **ബുദ്ധാനം സാസനം** ഓവാദം അനുസിട്ഠിം അനുസ്സരന്തോ ആദിത്തമ്പി അത്തനോ സീസം അജ്ഝുപേക്ഖിത്വാ **അനുയുഞ്ജേഥ,** തത്ഥ അനുയോഗം ആതപ്പം കരേയ്യാതി അത്ഥോ.

ധമ്മപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൩. ബ്രഹ്മാലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കസ്സിന്ദ്രിയാനി സമഥങ്ഗതാനീ**തി ആയസ്മതോ ബ്രഹ്മാലിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വന്ദിത്വാ പാദഫലം അദാസി. സത്ഥാ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ബ്രഹ്മാലീ**തി ലദ്ധനാമോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഹേതുസമ്പത്തിയാ ചോദിയമാനോ സംസാരേ സഞ്ജാതസംവേഗോ താദിസേന കല്യാണമിത്തസന്നിസ്സയേന ബുദ്ധസാസനേ പബ്ബജിത്വാ പതിരൂപകമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തോ ഞാണസ്സ പരിപാകഗതത്താ നചിരസ്സേവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൫൦.൩൩-൩൭) -

"സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, പാദഫലം അദാസഹം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ മഗ്ഗസുഖേന ഫലസുഖേന വീതിനാമേന്തോ ഏകദിവസം പധാനപരിഗ്ഗാഹകേന ഥേരേന തസ്മിം അരഞ്ഞായതനേ ഭിക്ഖൂ ഉദ്ദിസ്സ വുത്തം പധാനാനുയോഗം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ -

൨൦൫. "കസ്സിന്ദ്രിയാനി സമഥങ്ഗതാനി, അസ്സാ യഥാ സാരഥിനാ സുദന്താ;
പഹീനമാനസ്സ അനാസവസ്സ, ദേവാപി കസ്സ പിഹയന്തി താദിനോ.

൨൦൬. "മയ്ഹിന്ദ്രിയാനി സമഥങ്ഗതാനി, അസ്സാ യഥാ സാരഥിനാ സുദന്താ;
പഹീനമാനസ്സ അനാസവസ്സ, ദേവാപി മയ്ഹം പിഹയന്തി താദിനോ"തി.
-

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - ഇമസ്മിം അരഞ്ഞായതനേ വസന്തേസു ഭിക്ഖൂസു **കസ്സ** ഭിക്ഖുനോ ഥേരസ്സ വാ നവസ്സ വാ മജ്ഝിമസ്സ വാ ഛേകേന **സാരഥിനാ സുദന്താ അസ്സാ** വിയ മനച്ഛട്ഠാനി **ഇന്ദ്രിയാനി സമഥം** ദന്തഭാവം നിബ്ബിസേവനഭാവം **ഗതാനി**. കസ്സ നവവിധമ്പി മാനം പഹായ ഠിതത്താ **പഹീനമാനസ്സ** ചതുന്നമ്പി ആസവാനം അഭാവേന **അനാസവസ്സ** ഇട്ഠാദീസു താദിലക്ഖണപ്പത്തിയാ **താദിനോ ദേവാപി പിഹയന്തി** മനുസ്സാപി സമ്മാപടിപത്തിദസ്സനാദിനാ ച ആദരേന പത്ഥേന്തീതി.

തത്ഥ ച ഗാഥായം പുരിമഡ്ഢേന അനാഗാമിമഗ്ഗാധിഗമോ പുട്ഠോ, അനാഗാമിനോപി ഹി ഇന്ദ്രിയാനി പഹീനകാമരാഗബ്യാപാദതായ സമഥം നിബ്ബിസേവനതം ഗതാനി ഹോന്തി. ഇതരേന അരഹത്തമഗ്ഗപടിലാഭോ, അരഹാ ഹി ''പഹീനമാനോ അനാസവോ താദീ''തി ച വുച്ചതി.

അഥായസ്മാ ബ്രഹ്മാലി പധാനപരിഗ്ഗാഹകേന വുത്തം **''കസ്സിന്ദ്രിയാനീ''**തി ഗാഥം പച്ചനുഭാസി. തദത്ഥം അത്തൂപനായികവസേന വിസ്സജ്ജേന്തോ **''മയ്ഹിന്ദ്രിയാനീ''**തിആദികായ ദുതിയഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി, തത്ഥ **മയ്ഹിന്ദ്രിയാനീ**തി മമ ചക്ഖാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ബ്രഹ്മാലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൮. മോഘരാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**ഛവിപാപക ചിത്തഭദ്ദകാ**തി ആയസ്മതോ മോഘരാജത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും ലൂഖചീവരധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ തം ഠാനന്തരം ആകങ്ഖന്തോ പണിധാനം കത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ ബ്രാഹ്മണമാണവേ വിജ്ജാസിപ്പാനി സിക്ഖാപേന്തോ ഏകദിവസം അത്ഥദസ്സിം ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ സിരസി അഞ്ജലിം കത്വാ ''യാവതാ രൂപിനോ സത്താ''തിആദിനാ ഛഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവിത്വാ ഭാജനം പൂരേത്വാ മധും ഉപനാമേസി. സത്ഥാ മധും പടിഗ്ഗഹേത്വാ അനുമോദനം അകാസി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കട്ഠവാഹനസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അമച്ചോ ഹുത്വാ തേന സത്ഥു ആനയനത്ഥം പുരിസസഹസ്സേന പേസിതോ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി സമണധമ്മം കത്വാ തതോ ചുതോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം സുഗതീസുയേവ പരിവത്തേന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **മോഘരാജാ**തി ലദ്ധനാമോ ബാവരീബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹിതസിപ്പോ സംവേഗജാതോ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ താപസസഹസ്സപരിവാരോ അജിതാദീഹി സദ്ധിം സത്ഥു സന്തികം പേസിതോ തേസം പന്നരസമോ ഹുത്വാ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ

പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനപരിയോസാനേ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൪.൩൪൮-൩൬൩) -

“അത്ഥദസ്സീ തു ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ അപരാജിതോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിബ്ബ്യൂള്ഹോ, രഥിയം പടിപജ്ജഥ.

“സിസ്സേഹി സമ്പരിവുതോ, ഘരമ്ഹാ അഭിനിക്ഖമിം;
നിക്ഖമിത്വാനഹം തത്ഥ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“അഭിവാദിയ സമ്ബുദ്ധം, സിരേ കത്വാന അഞ്ജലിം;
സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, സന്ഥവിം ലോകനായകം.

“യാവതാ രൂപിനോ സത്താ, അരൂപീ വാ അസഞ്ഞിനോ;
സബ്ബേ തേ തവ ഞാണമ്ഹി, അന്തോ ഹോന്തി സമോഗധാ.

“സുഖുമച്ഛികജാലേന, ഉദകം യോ പരിക്ഖിപേ;
യേ കേചി ഉദകേ പാണാ, അന്തോജാലേ ഭവന്തി തേ.

“യേസഞ്ച ചേതനാ അത്ഥി, രൂപിനോ ച അരൂപിനോ;
സബ്ബേ തേ തവ ഞാണമ്ഹി, അന്തോ ഹോന്തി സമോഗധാ.

“സമുദ്ധരസിമം ലോകം, അന്ധകാരസമാകുലം;
തവ ധമ്മം സുണിത്വാന, കങ്ഖാസോതം തരന്തി തേ.

“അവിജ്ജാനിവുതേ ലോകേ, അന്ധകാരേന ഓത്ഥടേ;
തവ ഞാണമ്ഹി ജോതന്തേ, അന്ധകാരാ പധംസിതാ.

“തുവം ചക്ഖൂസി സബ്ബേസം, മഹാതമപനൂദനോ;
തവ ധമ്മം സുണിത്വാന, നിബ്ബായതി ബഹുജ്ജനോ.

“പുടകം പൂരയിത്വാന, മധുഖുദ്ദമനേളകം;
ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, ഉപനേസിം മഹേസിനോ.

“പടിഗ്ഗണ്ഹി മഹാവീരോ, സഹത്ഥേന മഹാ ഇസി;
ഭുഞ്ജിത്വാ തഞ്ച സബ്ബഞ്ഞൂ, വേഹാസം നഭമുഗ്ഗമി.

“അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ സത്ഥാ, അത്ഥദസ്സീ നരാസഭോ;
മമ ചിത്തം പസാദേന്തോ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യേനിദം ഥവിതം ഞാണം, ബുദ്ധസേട്ഠോ ച ഥോമിതോ;
തേന ചിത്തപ്പസാദേന, ദുഗ്ഗതിം സോ ന ഗച്ഛതി.

“ചതുദ്ദസഞ്ച ഖത്തും സോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി;
പഥബ്യാ രജ്ജം അട്ഠസതം, വസുധം ആവസിസ്സതി.

“പഞ്ചേവ സതക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി;
പദേസരജ്ജം അസങ്ഖേയ്യം, മഹിയാ കാരയിസ്സതി.

‘‘അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ഗോതമസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിസ്സതി.

‘‘ഗമ്ഭീരം നിപുണം അത്ഥം, ഞാണേന വിചിനിസ്സതി;
മോഘരാജാതി നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘തീഹി വിജ്ജാഹി സമ്പന്നം, കതകിച്ചമനാസവം;
ഗോതമോ സത്ഥവാഹഗ്ഗോ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസ്സതി.

‘‘ഹിത്വാ മാനുസകം യോഗം, ഛേത്വാന ഭവബന്ധനം;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, വിഹരാമി അനാസവോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ സത്ഥലൂഖം സുത്തലൂഖം രജനലൂഖന്തി വിസേസേന തിവിധേനപി ലൂഖേന സമന്നാഗതം പംസുകൂലം ധാരേസി. തേന നം സത്ഥാ ലൂഖചീവരധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. അപരഭാഗേ പുരിമകമ്മപ്പച്ചയാ പരിഹാരസ്സ അകരണതോ ഥേരസ്സ സരീരേ ദദ്ദുപീളകാദീനി ഉപ്പജ്ജിത്വാ വഡ്ഢിംസു. സോ ‘‘സേനാസനം ദുസ്സതീ’’തി ഹേമന്തേപി മഗധക്ഖേത്തേസു പലാലസന്ഥാരാനി അത്ഥരിത്വാ സേതി. തം ഏകദിവസം ഉപട്ഠാനം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസിന്നം സത്ഥാ പടിസന്ഥാരവസേന **‘‘ഛവിപാപകാ’’**തിആദിനാ പഠമഗാഥായ പുച്ഛി.

**൨൦൭.** തത്ഥ **ഛവിപാപകാ**തി ദദ്ദുകച്ഛുപീളകാഹി ഭിന്നച്ഛവിഭാവതോ ഹീനച്ഛവിക ദുട്ഠച്ഛവിക . **ചിത്തഭദ്ദകാ**തി അനവസേസകിലേസപ്പഹാനേന ബ്രഹ്മവിഹാരസേവനായ ച ഭദ്ദചിത്ത സുന്ദരചിത്ത. **മോഘരാജാ**തി തസ്സ ആലപനം. **സതതം സമാഹിതോ**തി അഗ്ഗഫലസമാധിനാ നിച്ചകാലം അഭിണ്ഹം സമാഹിതമാനസോ. **ഹേമന്തികസീതകാലരത്തിയോ**തി ഹേമന്തസമയേ സീതകാലരത്തിയോ. അച്ചന്തസംയോഗേ ചേതം ഉപയോഗവചനം. ‘‘ഹേമന്തികാ സീതകാലരത്തിയോ’’തിപി പാളി. തത്ഥ **ഹേമന്തികാ**തി ഹേമന്തോഗധാ ഹേമന്തപരിയാപന്നാതി അത്ഥോ. **ഭിക്ഖു ത്വം സീ**തി ഭിക്ഖു കോ ത്വം അസി, ഏവംഭൂതോ പരേസു തവ സേനാസനം കത്വാ അദേന്തേസു സങ്ഘികഞ്ച സേനാസനം അപവിസന്തോ. **കഥം കരിസ്സസീ**തി യഥാവുത്തേ സീതകാലേ കഥം അത്തഭാവം പവത്തേസീതി സത്ഥാ പുച്ഛി. ഏവം പന പുട്ഠോ ഥേരോ സത്ഥു തമത്ഥം കഥേന്തോ -

**൨൦൮.** ‘‘സമ്പന്നസസ്സാ മഗധാ, കേവലാ ഇതി മേ സുതം;
പലാലച്ഛന്നകോ സേയ്യം, യഥഞ്ഞേ സുഖജീവിനോ’’തി. - ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **സമ്പന്നസസ്സാ**തി നിപ്ഫന്നസസ്സാ. **മഗധാ**തി മഗധരട്ഠം വദതി. മഗധാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീവസേന ‘‘മഗധാ’’ത്വേവ ബഹുവചനേന വുച്ചതി. **കേവലാ**തി അനവസേസാ. **ഇതി മേ സുത**ന്തി ഏവം മയാ സുതം. തത്ഥ യോ അദിട്ഠോ പദേസോ, തസ്സ വസേന സുതന്തി വുത്തം. തേന ഏദിസേ കാലേ മഗധേസു യത്ഥ കത്ഥചി മയാ വസിതും സക്കാതി ദസ്സേതി. **പലാലച്ഛന്നകോ സേയ്യം, യഥഞ്ഞേ സുഖജീവിനോ**തി യഥാ അഞ്ഞേ സുഖജീവിനോ ഭിക്ഖൂ സേനാസനസപ്പായം ലദ്ധാ സുന്ദരേഹി അത്ഥരണപാവുരണേഹി സുഖേന

സയന്തി, ഏവം അഹമ്പി പലാലസന്ഥാരമേവ ഹേട്ഠാ സന്ഥരിത്വാ ഉപരി തിരിയഞ്ച പലാലച്ഛദനേനേവ ഛാദിതസരീരതായ പലാലച്ഛന്നകോ സേയ്യം സയിം, സേയ്യം കപ്പേസിന്തി അത്തനോ യഥാലാഭസന്തോസം വിഭാവേതി.

മോഘരാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. വിസാഖപഞ്ചാലപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ന ഉക്ഖിപേ നോ ച പരിക്ഖിപേ പരേ**തി ആയസ്മതോ വിസാഖസ്സ പഞ്ചാലപുത്തസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ചുദ്ദസേ കപ്പേ പച്ചന്തഗാമേ ദലിദ്ദകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഫലപരിയേസനം ചരന്തേഹി തസ്മിം ഗാമേ മനുസ്സേഹി സദ്ധിം അരഞ്ഞം ഗതോ തത്ഥ ഏകം പച്ചേകബുദ്ധം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ വല്ലിഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ മണ്ഡലികരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വിസാഖോ**തി ലദ്ധനാമോ പഞ്ചാലരാജധീതുയാ പുത്തഭാവതോ പച്ഛാ **പഞ്ചാലപുത്തോ**തി പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ പിതരി മതേ രജ്ജം കാരേന്തോ സത്ഥരി അത്തനോ ഗാമസമീപഗതേ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സത്ഥാരാ സദ്ധിം സാവത്ഥിം ഗതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൫൯.൫൧-൫൩) -

“സബ്ബേ ജനാ സമാഗമ്മ, അഗമിംസു വനം തദാ;
ഫലമന്വേസമാനാ തേ, അലഭിംസു ഫലം തദാ.

“തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, സയമ്ഭും അപരാജിതം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വല്ലിഫലമദാസഹം.

“ചതുദ്ദസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ഥേരോ ഞാതീനം അനുകമ്പായ ജാതിഭൂമിം അഗമാസി. തത്ഥ മനുസ്സാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ കാലേന കാലം ധമ്മം സുണന്താ ഏകദിവസം “കതിഹി നു ഖോ, ഭന്തേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ ധമ്മകഥികോ ഹോതീ”തി ധമ്മകഥികലക്ഖണം പുച്ഛിംസു. ഥേരോ തേസം ധമ്മകഥികലക്ഖണം കഥേന്തോ -

൨൦൯. “ന ഉക്ഖിപേ നോ ച പരിക്ഖിപേ പരേ, ന ഓക്ഖിപേ പാരഗതം ന ഏരയേ;
ന ചത്തവണ്ണം പരിസാസു ബ്യാഹരേ, അനുദ്ധതോ സമ്മിതഭാണി സുബ്ബതോ.

൨൧൦. “സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിനാ, മതികുസലേന നിവാതവുത്തിനാ;
സംസേവിതബുദ്ധസീലിനാ, നിബ്ബാനം ന ഹി തേന ദുല്ലഭ”ന്തി. -

ഗാഥാദ്വയം അഭാസി.

തത്ഥ **ന ഉക്ഖിപേ**തി അത്താനം ന ഉക്ഖിപേയ്യ, ജാതിആദീഹി ബാഹുസച്ചാദീഹി ച അത്തുക്കംസനം ന കരേയ്യ. **നോ ച പരിക്ഖിപേ പരേ**തി പരേ പരപുഗ്ഗലേ തേഹേവ ജാതിആദീഹി നോ പരിക്ഖിപേ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ന ഖിപേയ്യ ഗുണപരിധംസനവസേന വാ ന ഖിപേയ്യ. ന ഓക്ഖിപേ പരേ ഇച്ചേവം സമ്ബന്ധോ. പരേ ഓജ്ഝാപനവസേന **ന ഓക്ഖിപേ** ഹേട്ഠതോ കത്വാ പരേ ന ഓലോകാപേയ്യ, ന ഓജ്ഝാപേയ്യാതി അത്ഥോ. ''ന ഉക്ഖിപേ''തി കേചി പഠന്തി, സോ ഏവത്ഥോ. **പാരഗത**ന്തി സംസാരപാരം വിയ വിജ്ജായ പാരം ഗതം ഖീണാസവം തേവിജ്ജം ഛളഭിഞ്ഞം വാ **ന ഏരയേ** ന ഘട്ടയേ ന ആസാദേയ്യ. **ന ചത്തവണ്ണം പരിസാസു ബ്യാഹരേ**തി അത്തനോ വണ്ണം ഗുണം ലാഭസക്കാരസിലോകം നികാമയമാനോ ഖത്തിയപരിസാദീസു ന ഭാസേയ്യ. **അനുദ്ധതോ**തി ഉദ്ധച്ചരഹിതോ. ഉദ്ധതസ്സ ഹി വചനം നാദിയന്തി. **സമ്മിതഭാണീ**തി സമ്മദേവ മിതഭാണീ, കാലേന സാപദേസം പരിയന്തവതിം അത്ഥസഞ്ഹിതമേവ വാചം ഭാസനസീലോതി അത്ഥോ. ഇതോ അഞ്ഞഥാ വദന്തസ്സ വചനം അഗഹണീയം ഹോതി. **സുബ്ബതോ**തി സുന്ദരവതോ സീലസമ്പന്നോ. ''സിയാ''തി കിരിയാപദം ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം.

ഏവം ഥേരോ സങ്ഖേപേനേവ ധമ്മകഥികലക്ഖണം വത്വാ തേസം ഗുണാനം അത്തനി ലബ്ഭമാനതം അധിമുച്ചിത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ അഭിപ്പസന്നം മഹാജനം ഞത്വാ ''ഏവംവിധസ്സ ധമ്മകഥികസ്സ വിമുത്തായതനസന്നിസ്സിതസ്സ ന നിബ്ബാനം ദുല്ലഭം, അഥ ഖോ സുലഭമേവാ''തി ദസ്സേന്തോ **''സുസുഖുമനിപുണത്ഥദസ്സിനാ''**തി ദുതിയഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

വിസാഖപഞ്ചാലപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൱. ചൂളകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നദന്തി മോരാ സുസിഖാ സുപേഖുണാ**തി ആയസ്മതോ ചൂളകത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം കുസലം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ഛത്തപണ്ണിഫലം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ചൂളകോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ധനപാലദമനേ സത്ഥരി ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ഇന്ദസാലഗുഹായം വസതി, സോ ഏകദിവസം ഗുഹാദ്വാരേ നിസിന്നോ മഗധക്ഖേത്തം ഓലോകേസി. തസ്മിം ഖണേ പാവുസകാലമേഘോ ഗമ്ഭീരമധുരനിഗ്ഘോസോ സതപടലസഹസ്സപടലോ അഞ്ജന സിഖരസന്നികാസോ നഭം പൂരേത്വാ പവസ്സതി, മയൂരസങ്ഘാ ച മേഘഗജ്ജിതം സുത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠാ കേകാസദ്ദം മുഞ്ചിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ പദേസേ നച്ചന്താ വിചരന്തി. ഥേരസ്സപി ആവാസഗബ്ഭേ മേഘവാതഫസ്സേഹി അപഗതധമ്മത്താ പസ്സദ്ധകരജകായേ കല്ലതം പത്തേ ഉതുസപ്പായലാഭേന ചിത്തം ഏകഗ്ഗം അഹോസി, കമ്മട്ഠാനവീഥിം ഓതരി, സോ തം ഞത്വാ കാലസമ്പദാദികിത്തനമുഖേന അത്താനം ഭാവനായ ഉസ്സാഹേന്തോ -

൨൧൧.

“നദന്തി മോരാ സുസിഖാ സുപേഖുണാ, സുനീലഗീവാ സുമുഖാ സുഗജ്ജിനോ;
സുസദ്ദലാ ചാപി മഹാമഹീ അയം, സുബ്യാപിതമ്ബു സുവലാഹകം നഭം.

൨൧ “സുകല്ലരൂപോ സുമനസ്സ ഝായതം, സുനിക്കമോ സാധു സുബുദ്ധസാസനേ;
സുസുക്കസുക്കം നിപുണം സുദുദ്ദസം, ഫുസാഹി തം ഉത്തമമച്ചുതം പദ”ന്തി. -

ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **നദന്തി മോരാ സുസിഖാ സുപേഖുണാ, സുനീലഗീവാ സുമുഖാ സുഗജ്ജിനോ**തി ഏതേ മത്ഥകേ ഉട്ഠിതാഹി സുന്ദരാഹി സിഖാഹി സമന്നാഗതത്താ **സുസിഖാ,** നാനാവണ്ണേഹി അനേകേഹി സോഭനേഹി ഭദ്ദകപിഞ്ഛേഹി സമന്നാഗതത്താ **സുപേഖുണാ,** രാജീവവണ്ണസങ്കാസായ സുന്ദരായ നീലവണ്ണായ ഗീവായ സമന്നാഗതത്താ **സുനീലഗീവാ,** സുന്ദരമുഖതായ **സുമുഖാ,** മനുഞ്ഞവാദിതായ **സുഗജ്ജിനോ, മോരാ** സിഖണ്ഡിനോ ഛജ്ജസംവാദീ കേകാസദ്ദം മുഞ്ചന്താ **നദന്തി** രവന്തി. **സുസദ്ദലാ ചാപി മഹാമഹീ അയ**ന്തി അയഞ്ച മഹാപഥവീ സുസദ്ദലാ സുന്ദരഹരിതതിണാ. **സുബ്യാപിതമ്ബൂ**തി അഭിനവവുട്ഠിയാ തഹം തഹം വിസ്സന്ദമാനസലിലതായ സുട്ഠു ബ്യാപിതജലാ വിതതജലാ. “സുസുക്കതമ്ബൂ”തിപി പാഠോ, സുവിസുദ്ധജലാതി അത്ഥോ. **സുവലാഹകം നഭ**ന്തി ഇദഞ്ച നഭം ആകാസം നീലുപ്പലദലസന്നിഭേഹി സമന്തതോ പൂരേത്വാ ഠിതേഹി സുന്ദരേഹി വലാഹകേഹി മേഘേഹി സുവലാഹകം.

**സുകല്ലരൂപോ സുമനസ്സ ഝായത**ന്തി ഇദാനി ഉതുസപ്പായലാഭേന സുട്ഠു കല്ലരൂപോ കമ്മനിയസഭാവോ ത്വം, നീവരണേഹി അനജ്ഝാരൂള്ഹചിത്തതായ സുന്ദരമനസ്സ യോഗാവചരസ്സ യം ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനവസേന ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനവസേന ച ഝായതം. **സുനിക്കമോ...പേ॰... അച്ചുതം പദ**ന്തി ഏവം ഝായന്തോ ച **സാധു സുബുദ്ധസ്സ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ **സാസനേ** സുന്ദരനിക്കമോ ഹുത്വാ സുപരിസുദ്ധസീലതായ **സുസുക്കം,** വിസുദ്ധസഭാവതായ സബ്ബസ്സപി സംകിലേസസ്സ ഗോചരഭാവാനുപഗമനതോ **സുക്കം,** നിപുണഞാണഗോചരതായ **നിപുണം,** പരമഗമ്ഭീരതായ **സുദുദ്ദസം,** പണീതഭാവേന സേട്ഠഭാവേന ച **ഉത്തമം,** നിച്ചസഭാവതായ **അച്ചുതം പദം തം** നിബ്ബാനം **ഫുസാഹി** അത്തപച്ചക്ഖകരണേന സമ്മാപടിപത്തിയാ സച്ഛികരോഹീതി.

ഏവം ഥേരോ അത്താനം ഓവദന്തോവ ഉതുസപ്പായലാഭേന സമാഹിതചിത്തോ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൫൬.൫൭-൪൨) -

“കണികാരംവ ജലിതം, പുണ്ണമായേവ ചന്ദിമം;
ജലന്തം ദീപരുക്ഖംവ, അദ്ദസം ലോകനായകം.

“കദലിഫലം പഗ്ഗയ്ഹ, അദാസിം സത്ഥുനോ അഹം;

പസന്നചിത്തോ സുമനോ, വന്ദിത്വാന അപക്കമിം.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഥേരോ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ **‘‘നദന്തി മോരാ’’**തിആദിനാ തായേവ ഗാഥാ പച്ചുദാഹാസി. തേനസ്സ ഇദമേവ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

ചൂളകത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൭. അനൂപമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**നന്ദമാനാഗതം ചിത്താ**തി ആയസ്മതോ അനൂപമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം പദുമം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം പിണ്ഡായ ചരന്തം രഥിയം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അങ്കോലപുപ്ഫേഹി പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ രൂപസമ്പത്തിയാ **അനൂപമോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നതായ കാമേ പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്സ ചിത്തം ബഹിദ്ധാ രൂപാദിആരമ്മണേസു വിധാവതി. കമ്മട്ഠാനം പരിവട്ടതി. ഥേരോ വിധാവന്തം ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ -

൨൧൩. ‘‘നന്ദമാനാഗതം ചിത്തം, സൂലമാരോപമാനകം;
തേന തേനേവ വജസി, യേന സൂലം കലിങ്ഗരം.

൨൧൪. ‘‘താഹം ചിത്തകലിം ബ്രൂമി, തം ബ്രൂമി ചിത്തദുബ്ഭകം;
സത്ഥാ തേ ദുല്ലഭോ ലദ്ധോ, മാനത്ഥേ മം നിയോജയീ’’തി. -

ഇമാഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ഓവദി.

തത്ഥ **നന്ദമാനാഗതം ചിത്താ**തി നന്ദമാന അഭിനന്ദമാന ചിത്ത അഭിനന്ദമാനം ആഗതം ഉപ്പന്നം . **സൂലമാരോപമാനക**ന്തി ദുക്ഖുപ്പത്തിട്ഠാനതായ സൂലസദിസത്താ സൂലം തം തം ഭവം കമ്മകിലേസേഹി ഏത്തകം കാലം ആരോപിയമാനം. **തേന തേനേവ വജസി, യേന സൂലം കലിങ്ഗര**ന്തി യത്ഥ യത്ഥ സൂലസങ്ഖാതാ ഭവാ കലിങ്ഗരസങ്ഖാതാ അധികുട്ടനകാ കാമഗുണാ ച തേന തേനേവ, പാപചിത്ത, വജസി, തം തദേവ ഠാനം ഉപഗച്ഛസി, അത്തനോ അനത്ഥം ന സല്ലക്ഖേസി.

**താഹം ചിത്തകലിം ബ്രൂമീ**തി തം തസ്മാ പമത്തഭാവതോ ചിത്തകലിം ചിത്തകാലകണ്ണിം അഹം കഥയാമി. പുനപി **തം ബ്രൂമി** കഥേമി **ചിത്തദുബ്ഭകം** ചിത്തസങ്ഖാതസ്സ അത്തനോ ബഹൂപകാരസ്സ സന്താനസ്സ അനത്ഥാവഹനതോ ചിത്തദുബ്ഭിം. ‘‘ചിത്തദുബ്ഭഗാ’’തിപി പഠന്തി. ചിത്തസങ്ഖാതഅലക്ഖികഅപ്പപുഞ്ഞാതി അത്ഥോ. കിന്തി ബ്രൂഹീതി ചേ?

ആഹ **"സത്ഥാ തേ ദുല്ലഭോ ലദ്ധോ, മാനത്ഥേ മം നിയോജയീ"**തി. കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി നാമ ബുദ്ധസുഞ്ഞോ ലോകോ ഹോതി, സത്ഥരി ഉപ്പന്നേപി മനുസ്സത്തസദ്ധാപടിലാഭാദയോ ദുല്ലഭാ ഏവ, ലദ്ധേസു ച തേസു സത്ഥാപി ദുല്ലഭോയേവ ഹോതി. ഏവം ദുല്ലഭോ സത്ഥാ ഇദാനി തയാ ലദ്ധോ, തസ്മിം ലദ്ധേ സമ്പതിപി അനത്ഥേ അഹിതേ ആയതിഞ്ച അനത്ഥാവഹേ ദുക്ഖാവഹേ അകുസലേ മം മാ നിയോജേസീതി. ഏവം ഥേരോ അത്തനോ ചിത്തം ഓവദന്തോ ഏവ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൭.൧൩-൧൫) -

"പദുമോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ചിത്തകൂടേ വസീ തദാ;
ദിസ്വാന തം അഹം ബുദ്ധം, സയമ്ഭും അപരാജിതം.

"അങ്കോലം പുപ്ഫിതം ദിസ്വാ, ഓചിനിത്വാനഹം തദാ;
ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, പൂജയിം പദുമം ജിനം.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അനൂപമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൮. വജ്ജിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സംസരം ദീഘമദ്ധാന**ന്തി ആയസ്മതോ വജ്ജിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ പഞ്ചസട്ഠിമേ കപ്പേ ഏകസ്മിം പച്ചന്തഗാമേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ വനചരകോ ഹുത്വാ വിചരന്തോ ഏകദിവസം ഉപസന്തം നാമ പച്ചേകബുദ്ധം പബ്ബതഗുഹായം വിഹരന്തം അദ്ദസ. സോ തസ്സ ഉപസമം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ചമ്പകപുപ്ഫേന പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തോ ജാതദിവസതോ പട്ഠായ മാതുഗാമഹത്ഥം ഗതോ രോദതി. ബ്രഹ്മലോകതോ കിര ചവിത്വാ ഇധാഗതോ യസ്മാ മാതുഗാമസമ്ഫസ്സം ന സഹതി, തസ്മാ മാതുഗാമസമ്ഫസ്സവജ്ജനതോ **വജ്ജിതോ**ത്വേവ നാമം ജാതം. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ തദഹേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൭.൨൭-൩൦) -

"ഉപസന്തോ ച സമ്ബുദ്ധോ, വസതീ പബ്ബതന്തരേ;
ഏകചമ്പകമാദായ, ഉപഗച്ഛിം നരുത്തമം.

"പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പച്ചേകമുനിമുത്തമം;
ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, പൂജയിം അപരാജിതം.

"പഞ്ചസട്ഠിമ്ഹിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ അത്തനോ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ ധമ്മസംവേഗേന -

൨൧൫. “സംസരം ദീഘമദ്ധാനം, ഗതീസു പരിവത്തിസം;
അപസ്സം അരിയസച്ചാനി, അന്ധഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ.

൨൧൬. “തസ്സ മേ അപ്പമത്തസ്സ, സംസാരാ വിനളീകതാ;
സബ്ബാ ഗതീ സമുച്ഛിന്നാ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി. - ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **സംസര**ന്തി സംസരന്തോ, തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ ആദാനനിക്ഖേപവസേന അപരാപരം സന്ധാവന്തോ. **ദീഘമദ്ധാന**ന്തി ചിരകാലം അനാദിമതി സംസാരേ അപരിമാണകാലം. **ഗതീസൂ**തി സുകതദുക്കടാനം കമ്മാനം വസേന സുഗതിദുഗ്ഗതീസു. **പരിവത്തിസ**ന്തി ഘടീയന്തം വിയ പരിബ്ഭമന്തോ ചവനുപപജ്ജനവസേന അപരാപരം പരിവത്തിം. തസ്സ പന പരിവത്തനസ്സ കാരണമാഹ **“അപസ്സം അരിയസച്ചാനി, അന്ധഭൂതോ പുഥുജ്ജനോ”**തി. ദുക്ഖാദീനി ചത്താരി അരിയസച്ചാനി ഞാണചക്ഖുനാ അപസ്സന്തോ അപ്പടിവിജ്ഝന്തോ, തതോ ഏവ അവിജ്ജന്ധതായ അന്ധഭൂതോ പുഥൂനം ജനനാദീഹി കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ ഹോന്തോ ഗതീസു പരിവത്തിസന്തി യോജനാ, തേനേവാഹ ഭഗവാ -

“ചതുന്നം , ഭിക്ഖവേ, അരിയസച്ചാനം അനനുബോധാ അപ്പടിവേധാ ഏവമിദം ദീഘമദ്ധാനം സന്ധാവിതം സംസരിതം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ചാ”തി (മഹാവ॰ ൨൮൭; ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൫; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൧; നേത്തി॰ ൧൧൪).

**തസ്സ** മയ്ഹം വുത്തനയേന പുബ്ബേ പുഥുജ്ജനസ്സേവ സതോ ഇദാനി സത്ഥാരാ ദിന്നനയേന **അപ്പമത്തസ്സ** അപ്പമാദപടിപത്തിയാ സമഥവിപസ്സനാഭാവനം മത്ഥകം പാപേത്വാ ഠിതസ്സ. **സംസാരാ വിനളീകതാ**തി സംസരന്തി സത്താ ഏതേഹീതി “സംസാരാ”തി ലദ്ധനാമാ കമ്മകിലേസാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നത്താ വിഗതനളാ നിമ്മൂലാ കതാ. **സബ്ബാ ഗതീ സമുച്ഛിന്നാ**തി ഏവം കമ്മകിലേസവട്ടാനം വിനളീകതത്താ നിരയാദികാ സബ്ബാപി ഗതിയോ സമ്മദേവ ഉച്ഛിന്നാ വിദ്ധംസിതാ, തതോ ഏവ **നത്ഥി ദാനി** ആയതിം **പുനബ്ഭവോ**തി ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസീതി.

വജ്ജിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൯. സന്ധിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അസ്സത്ഥേ ഹരിതോഭാസേ**തി ആയസ്മതോ സന്ധിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഏകോ ഗോപാലകോ അഹോസി. സോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ അഞ്ഞതരം ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ സന്തികേ ബുദ്ധഗുണപടിസംയുത്തം ധമ്മം സുത്വാ പസന്നമാനസോ “കുഹിം ഭഗവാ”തി പുച്ഛിത്വാ പരിനിബ്ബുതഭാവം സുത്വാ “ഏവം മഹാനുഭാവാ ബുദ്ധാപി നാമ അനിച്ചതാവസം ഗച്ഛന്തി, അഹോ

സങ്ഖാരാ അദ്ധുവാ’’തി അനിച്ചസഞ്ഞം പടിലഭി. തം ഥേരോ ബോധിപൂജായ ഉസ്സാഹേസി. സോ കാലേന കാലം ബോധിരുക്ഖസമീപം ഗന്ത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ബുദ്ധഗുണേ അനുസ്സരന്തോ ബോധിം വന്ദതി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ഇബ്ഭകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സന്ധിതോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ അനിച്ചതാപടിസംയുത്തം ധമ്മകഥം സുത്വാ സംവേഗജാതോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. സോ അത്തനോ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബോധിവന്ദനം ബുദ്ധാനുസ്സതിം അനിച്ചസഞ്ഞാപടിലാഭഞ്ച അനുസ്സരിത്വാ തദുപനിസ്സയേന അത്തനോ വിസേസാധിഗമം പകാസേന്തോ -

൨൧൭. ‘‘അസ്സത്ഥേ ഹരിതോഭാസേ, സംവിരൂള്ഹമ്ഹി പാദപേ;
ഏകം ബുദ്ധഗതം സഞ്ഞം, അലഭിത്ഥം പതിസ്സതോ.

൨൧൮. ‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം സഞ്ഞമലഭിം തദാ;
തസ്സാ സഞ്ഞായ വാഹസാ, പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ’’തി. -

ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അസ്സത്ഥേ**തി അസ്സത്ഥട്ഠാനീയേ, യ്വായം ഏതരഹി അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ബോധിരുക്ഖോ അസ്സത്ഥോ, ഏതസ്സ ഠാനേ തദാ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ ബോധിരുക്ഖോ പുണ്ഡരീകോ ഠിതോതി സോ അസ്സത്ഥട്ഠാനീയതായ ‘‘അസ്സത്ഥേ’’തി വുത്തം. സത്താനം അസ്സാസജനനതോ വാ. അപരേ പന ‘‘അസ്സത്ഥരുക്ഖമൂലേ നിസീദിത്വാ തദാ ബുദ്ധാനുസ്സതിയാ ഭാവിതത്താ ഥേരോ ‘അസ്സത്ഥേ’തി അവോചാ’’തി വദന്തി. **ഹരിതോഭാസേ**തി ഹരിതേഹി സാരമണിവണ്ണേഹി ഓഭാസമാനേ. **സംവിരൂള്ഹമ്ഹീ**തി സുട്ഠു വിരൂള്ഹേ സുപ്പതിട്ഠിതേ, സുഘനനിചിതപത്തപലാസപല്ലവേഹി വിരൂള്ഹസഞ്ഛന്നേതി ച വദന്തി. പാദപേതി രുക്ഖേ. **ഏകം ബുദ്ധഗതം സഞ്ഞം, അലഭിത്ഥം പതിസ്സതോ**തി ബുദ്ധാരമ്മണം ആരമ്മണസ്സ ഏകജാതിയത്താ ഏകം ‘‘ഇതിപി സോ ഭഗവാ’’തിആദിനയപ്പവത്തം ബുദ്ധാനുസ്സതിസഹഗതം സഞ്ഞം ബുദ്ധഗുണാനം പതിപതിസരണതോ പതിസ്സതോ ഹുത്വാ അലഭിം.

കദാ പന സാ സഞ്ഞാ ലദ്ധാ, കീവതായ സിദ്ധാതി ആഹ **‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ’’**തിആദി. ഇതോ ഭദ്ദകപ്പതോ ഉദ്ധം ആരോഹനവസേന ഏകതിംസേ കപ്പേ. **യം സഞ്ഞ**ന്തി യം ബുദ്ധാനുസ്സതിസഹഗതം സഞ്ഞം, യം വാ ബുദ്ധാനം അനിച്ചതം ദിസ്വാ തദനുസാരേന സബ്ബാസങ്ഖാരേസു തദാ അനിച്ചസഞ്ഞം അലഭിം. **തസ്സാ സഞ്ഞായ വാഹസാ**തി തസ്സാ യഥാവുത്തായ സഞ്ഞായ കാരണഭാവേന തം ഉപനിസ്സയം കത്വാ. **പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ**തി ഇദാനി മയാ ആസവാനം ഖയോ നിരോധോ അധിഗതോതി ഇമായേവ ച ഇമസ്സ ഥേരസ്സ അപദാനഗാഥാപി. യഥാഹ (അപ॰ ഥേര ൧.൨൨.൨൭-൩൦) -

‘‘അസ്സത്ഥേ ഹരിതോഭാസേ...പേ॰... പത്തോ മേ ആസവക്ഖയോ.
‘‘ഇതോ തേരസകപ്പമ്ഹി, ധനിട്ഠോ നാമ ഖത്തിയോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

സന്ധിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചമവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച ദുകനിപാതവണ്ണനാ.

# ൩. തികനിപാതോ

## ൧. അങ്ഗണികഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

തികനിപാതേ **അയോനി സുദ്ധിമന്വേസന്തി** ആയസ്മതോ അങ്ഗണികഭാരദ്വാജത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകതിംസേ കപ്പേ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം പിണ്ഡായ ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗണ്ഹി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ഹിമവന്തസമീപേ ഉക്കട്ഠേ നാമ നഗരേ വിഭവസമ്പന്നസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ **അങ്ഗണികഭാരദ്വാജോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ വിജ്ജാസിപ്പേസു നിപ്ഫത്തിം ഗതോ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയതായ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അമരം തപം ചരന്തോ തത്ഥ തത്ഥ വിചരന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ജനപദചാരികം ചരന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ തം മിച്ഛാതപം പഹായ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൨൩.൪൯-൫൧) -

"ഉസഭം പവരം വീരം, വേസ്സഭും വിജിതാവിനം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ബുദ്ധസേട്ഠമവന്ദഹം.

"ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, വന്ദനായ ഇദം ഫലം.

"ചതുവീസതികപ്പമ്ഹി, വികതാനന്ദനാമകോ;
സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ ഞാതീനം അനുകമ്പായ അത്തനോ ജാതിഭൂമിം ഗന്ത്വാ ബഹൂ ഞാതകേ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപേത്വാ തതോ നിവത്തിത്വാ കുരുരട്ഠേ കുണ്ഡിയസ്സ നാമ നിഗമസ്സ അവിദൂരേ അരഞ്ഞേ വസന്തോ കേനചിദേവ കരണീയേന ഉഗ്ഗാരാമം ഗതോ ഉത്തരാപഥതോ ആഗതേഹി സന്ദിട്ഠേഹി ബ്രാഹ്മണേഹി സമാഗതോ തേഹി, "ഭോ ഭാരദ്വാജ, കിം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണാനം സമയം പഹായ ഇമം സമയം ഗണ്ഹീ"തി പുച്ഛിതോ തേസം ഇതോ ബുദ്ധസാസനതോ ബഹിദ്ധാ സുദ്ധി നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ -

൨൧൯. "അയോനി സുദ്ധിമന്വേസം, അഗ്ഗിം പരിചരിം വനേ;
സുദ്ധിമഗ്ഗം അജാനന്തോ, അകാസിം അമരം തപ"ന്തി. - പഠമം
ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **അയോനീ**തി അയോനിസോ അനുപായേന. **സുദ്ധി**ന്തി സംസാരസുദ്ധിം ഭവനിസ്സരണം. **അന്വേസന്തി** ഗവേസന്തോ. **അഗ്ഗിം പരിചരിം വനേ**തി "അയം സുദ്ധിമഗ്ഗോ"തി അധിപ്പായേന അരഞ്ഞായതനേ അഗ്ഗിഹുതസാലായം

അഗ്യാഗാരം കത്വാ ആഹുതിം പഗ്ഗണ്ഹന്തോ അഗ്ഗിദേവം പരിചരിം വേദേ വുത്തവിധിനാ പൂജേസിം. **സുദ്ധിമഗ്ഗം അജാനന്തോ, അകാസിം അമരം തപന്തി** സുദ്ധിയാ നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗം അജാനന്തോ അഗ്ഗിപരിചരണം വിയ പഞ്ചതപതപ്പനാദിഅത്തകിലമഥാനുയോഗം ‘‘സുദ്ധിമഗ്ഗോ’’തി മഞ്ഞായ അകാസിം അചരിം പടിപജ്ജിം.

ഏവം ഥേരോ അസ്സമതോ അസ്സമം ഗച്ഛന്തോ വിയ വേദേ വുത്തവിധിനാ അഗ്ഗിപരിചരണാദിനാ അനുട്ഠായ സുദ്ധിയാ അപ്പത്തഭാവേന ബഹിദ്ധാ സുദ്ധിയാ അഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ സുദ്ധി ച മയാ അധിഗതാതി ദസ്സേന്തോ -

ററ്. ‘‘ത്വം സുഖേന സുഖം ലദ്ധം, പസ്സ ധമ്മസുധമ്മതം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി. -
ദുതിയഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **തന്തി** യസ്സത്ഥായ സുദ്ധിം അന്വേസന്തോ തസ്സ മഗ്ഗം അജാനന്തോ അഗ്ഗിം പരിചരിം അമരം തപം അചരിം, തം നിബ്ബാന**സുഖം സുഖേന** സമഥവിപസ്സനായ സുഖായ പടിപദായ അത്തകിലമഥാനുയോഗം അനുപഗമ്മ മയാ **ലദ്ധം** പത്തം അധിഗതം. **പസ്സ ധമ്മസുധമ്മത**ന്തി സത്ഥു സാസനധമ്മസ്സ സുധമ്മതം അവിപരീതനിയ്യാനികധമ്മസഭാവം പസ്സ ജാനാഹീതി ധമ്മാലപനവസേന വദതി, അത്താനം വാ ആലപതി. തസ്സ ലദ്ധഭാവം പന ദസ്സേന്തോ -

**‘‘തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’**ന്തി. -

ആഹ , തം വുത്തത്ഥമേവ. ഏവം സുദ്ധിയാ അധിഗതത്താ ‘‘ഇതോ പട്ഠായാഹം പരമത്ഥതോ ബ്രാഹ്മണോ’’തി ദസ്സേന്തോ -

ററ്. ‘‘ബ്രഹ്മബന്ധു പുരേ ആസിം, ഇദാനി ഖോമ്ഹി ബ്രാഹ്മണോ;
തേവിജ്ജോ ന്ഹാതകോ ചമ്ഹി, സോത്തിയോ ചമ്ഹി വേദഗൂ’’തി. -
തതിയം ഗാഥമാഹ;

തസ്സത്ഥോ - ഇതോ പുബ്ബേ ജാതിമത്തേന ബ്രാഹ്മണഭാവതോ ബ്രാഹ്മണാനം സമഞ്ഞായ **ബ്രഹ്മബന്ധു** നാമ **ആസിം**. ബാഹിതപാപത്താ പന **ഇദാനി ഖോ** അരഹത്താധിഗമേന പരമത്ഥതോ **ബ്രാഹ്മണോ ച അമ്ഹി**. ഇതോ പുബ്ബേ ഭവസഞ്ചയകരാനം തിസ്സന്നം വേദസങ്ഖാതാനം വിജ്ജാനം അജ്ഝയനേന സമഞ്ഞാമത്തേന തേവിജ്ജോ നാമ ഹുത്വാ ഇദാനി ഭവക്ഖയകരായ വിജ്ജായ വസേന തിസ്സന്നം വിജ്ജാനം അധിഗതത്താ പരമത്ഥതോ **തേവിജ്ജോ ച അമ്ഹി**. തഥാ ഇതോ പുബ്ബേ ഭവസ്സാദഗധിതായ ന്ഹാതകവതനിപ്ഫത്തിയാ സമഞ്ഞാമത്തേന ന്ഹാതകോ നാമ ഹുത്വാ ഇദാനി അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗജലേന സുവിക്ഖാലിതകിലേസമലതായ പരമത്ഥതോ **ന്ഹാതകോ ചമ്ഹി**. ഇതോ പുബ്ബേ അവിമുത്തഭവസ്സാദമന്തജ്ഝാനേന വോഹാരമത്തതോ സോത്തിയോ നാമ ഹുത്വാ ഇദാനി സുവിമുത്തഭവസ്സാദധമ്മജ്ഝാനേന പരമത്ഥതോ **സോത്തിയോ ചമ്ഹി**. ഇതോ പുബ്ബേ അപ്പടിനിസ്സട്ഠപാപധമ്മാനം വേദാനം ഗതമത്തേന വേദഗൂ നാമ ഹുത്വാ ഇദാനി വേദസങ്ഖാതേന മഗ്ഗഞാണേന സംസാരമഹോഘസ്സ വേദസ്സ ചതുസച്ചസ്സ ച പാരം ഗതത്താ അധിഗതത്താ

ഞാതത്താ പരമത്ഥതോ **വേദഗൂ** ജാതോതി. തം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണാ സാസനേ ഉളാരം പസാദം പവേദേസും.

അങ്ഗണികഭാരദ്വാജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൨. പച്ചയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പഞ്ചാഹാഹം പബ്ബജിതോ**തി ആയസ്മതോ പച്ചയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ ഇതോ ഏകനവുതേ കപ്പേ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം വിനതായ നാമ നദിയാ തീരേ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ മനുഞ്ഞദസ്സനാനി മഹന്താനി ഉദുമ്ബരഫലാനി ഓചിനിത്വാ ഉപനാമേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ഭദ്ദകപ്പേ കസ്സപേ ഭഗവതി ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തവരധമ്മചക്കേ വേനേയ്യജനാനുഗ്ഗഹം കരോന്തേ തസ്സ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ ഭാവനമനുയുഞ്ജന്തോ ഏകദിവസം സംസാരദുക്ഖം ചിന്തേത്വാ

അതിവിയ സഞ്ജാതസംവേഗോ വിഹാരേ നിസിന്നോ "അരഹത്തം അപ്പത്വാ ഇതോ ന നിക്ഖമിസ്സാമീ"തി ചിത്തം അധിട്ഠായ വായമന്തോ ഞാണസ്സ അപരിപക്കത്താ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേതും നാസക്ഖി. സോ കാലങ്കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രോഹിതനഗരേ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **പച്ചയോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ പിതു അച്ചയേന രജ്ജേ പതിട്ഠിതോ ഏകദിവസം മഹാരാജബലിം കാതും ആരഭി. തത്ഥ മഹാജനോ സന്നിപതി. തസ്മിം സമാഗമേ തസ്സ പസാദജനനത്ഥം സത്ഥാ മഹാജനസ്സ പേക്ഖന്തസ്സേവ ആകാസേ വേസ്സവണേന നിമ്മിതേ രതനമയകൂടാഗാരേ രതനമയസീഹാസനേ നിസീദിത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. മഹതോ ജനകായസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തം ധമ്മം സുത്വാ പച്ചയരാജാപി രജ്ജം പഹായ പുരിമഹേതുസഞ്ചോദിതോ പബ്ബജി. സോ യഥാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ പടിഞ്ഞം അകാസി, ഏവം പടിഞ്ഞം കത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തോ ഞാണസ്സ പരിപാകം ഗതത്താ താവദേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൩൯.൧൭-൨൩) -

"വിനതാനദിയാ തീരേ, വിഹാസി പുരിസുത്തമോ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിതം.

"തസ്മിം പസന്നമാനസോ, കിലേസമലധോവനേ;
ഉദുമ്ബരഫലം ഗയ്ഹ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം.

"ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലമദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

"ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, സംവിഗ്ഗമാനമാനസോ;
കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ, സാസനേ പബ്ബജിം അഹം.

"തഥാ പബ്ബജിതോ സന്തോ, ഭാവനം അനുയുഞ്ജിസം;
ന വിഹാരാ നിക്ഖമിസ്സം, ഇതി കത്വാന മാനസം.

“ഉത്തമത്ഥം അസമ്പത്തോ, ന ച പത്തോമ്ഹി താവദേ;
ഇദാനി പന ഞാണസ്സ, പരിപാകേന നിബ്ബുതോ;

പത്തോമ്ഹി അചലം ഠാനം, ഫുസിത്വാ അച്ചുതം പദം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തികിത്തനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

൨൨൨. “പഞ്ചാഹാഹം പബ്ബജിതോ, സേഖോ അപ്പത്തമാനസോ;
വിഹാരം മേ പവിട്ഠസ്സ, ചേതസോ പണിധീ അഹു.

൨൨൩. “നാസിസ്സം ന പിവിസ്സാമി, വിഹാരതോ ന നിക്ഖമേ;
നപി പസ്സം നിപാതേസ്സം, തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ.

൨൨൪. “തസ്സ മേവം വിഹരതോ, പസ്സ വീരിയപരക്കമം;
തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി. -

ഇമാ തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പഞ്ചാഹാഹം പബ്ബജിതോ**തി പഞ്ചാഹോ അഹം, പബ്ബജിതോ ഹുത്വാ പഞ്ചാഹോ, പബ്ബജിതദിവസതോ പഞ്ചമോ അഹോ നിട്ഠിതോതി അത്ഥോ. **സേഖോ അപ്പത്തമാനസോ**തി അധിസീലസിക്ഖാദീനം സിക്ഖനതോ സേഖോ. അനവസേസതോ മാനം സിയതി സമുച്ഛിന്ദതീതി മാനസോ, അഗ്ഗമഗ്ഗോ, തംനിബ്ബത്തിതോ മാനസതോ ആഗതം മാനസം, അരഹത്തം, തം, സോ വാ അപ്പത്തോ ഏതേനാതി അപ്പത്തമാനസോ. **വിഹാരം മേ പവിട്ഠസ്സ, ചേതസോ പണിധീ അഹൂ**തി ഏവം സേഖസ്സ മേ വസനകവിഹാരം ഓവരകം പവിട്ഠസ്സ സതോ ഏവരൂപോ ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരോ ചേതോപണിധി അഹോസി, ഏവം മയാ ചിത്തം പണിഹിതന്തി അത്ഥോ.

**നാസിസ്സ**ന്തിആദിനാ ചിത്തപണിധിം ദസ്സേതി. തത്ഥ **നാസിസ്സ**ന്തി യംകിഞ്ചി ഭോജനം ന ഭുഞ്ജിസ്സം ന ഭുഞ്ജിസ്സാമി **തണ്ഹാസല്ലേ** മമ ഹദയഗതേ **അനൂഹതേ** അനുദ്ധതേതി ഏവം സബ്ബപദേസു യോജേതബ്ബം. **ന പിവിസ്സാമീ**തി യംകിഞ്ചി പാതബ്ബം ന പിവിസ്സാമി. **വിഹാരതോ ന നിക്ഖമേ**തി ഇമസ്മാ ഇദാനി മയാ നിസിന്നഗബ്ഭതോ ന നിക്ഖമേയ്യം. **നപി പസ്സം നിപാതേസ്സ**ന്തി മമ സരീരസ്സ ദീഘസു പസ്സേസു ഏകമ്പി പസ്സം കായകിലമഥവിനോദനത്ഥം ന നിപാതേസ്സം, ഏകപസ്സേനപി ന നിപജ്ജിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

**തസ്സ മേവം വിഹരതോ**തി തസ്സ മേ ഏവം ചിത്തം പണിധായ ദള്ഹവീരിയാധിട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനാനുയോഗവസേന വിഹരതോ. **പസ്സ വീരിയപരക്കമ**ന്തി വിധിനാ ഈരയിതബ്ബതോ “വീരിയം” പരം ഠാനം അക്കമനതോ “പരക്കമോ”തി ച ലദ്ധനാമം ഉസ്സോള്ഹീഭൂതം വായാമം പസ്സ ജാനാഹി. യസ്സ പനാനുഭാവേന മയാ **തിസ്സോ വിജ്ജാ അനുപ്പത്താ, കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന**ന്തി വുത്തത്ഥമേവ.

പച്ചയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൯. ബാകുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**യോ പുബ്ബേ കരണീയാനീ**തി ആയസ്മതോ ബാകുലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി കിര അതീതേ ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികസ്സ അസങ്ഖ്യേയ്യസ്സ മത്ഥകേ അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വയപ്പത്തോ തയോ വേദേ ഉഗ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ സാരം അപസ്സന്തോ ''സമ്പരായികത്ഥം ഗവേസിസ്സാമീ''തി ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ പബ്ബതപാദേ വിഹരന്തോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാഅട്ഠസമാപത്തിലാഭീ ഹുത്വാ വിഹരന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠിതോ സത്ഥു ഉദരാബാധേ ഉപ്പന്നേ അരഞ്ഞതോ ഭേസജ്ജാനി ആഹരിത്വാ തം വൂപസമേത്വാ തത്ഥ പുഞ്ഞം ആരോഗ്യത്ഥായ പരിണാമേത്വാ തതോ ചുതോ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ പദുമുത്തരബുദ്ധകാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും അപ്പാബാധാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ സയം തം ഠാനന്തരം ആകങ്ഖന്തോ പണിധാനം കത്വാ യാവജീവം കുസലം ഉപചിനിത്വാ സുഗതീസുയേവ സംസരന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ നിബ്ബത്തിതോ പുരേതരമേവ ബന്ധുമതീനഗരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തോ പുരിമനയേനേവ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഝാനാഭിഞ്ഞാലാഭീ ഹുത്വാ പബ്ബതപാദേ വസന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം സുത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠിതോ ഭിക്ഖൂനം തിണപുപ്ഫകരോഗേ ഉപ്പന്നേ തം വൂപസമേത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചുതോ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഏകനവുതികപ്പേ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബാരാണസിയം കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ ഘരാവാസം വസന്തോ ഏകം ജിണ്ണം വിനസ്സമാനം മഹാവിഹാരം ദിസ്വാ തത്ഥ ഉപോസഥാഗാരാദികം സബ്ബം ആവസഥം കാരേത്വാ തത്ഥ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സബ്ബം ഭേസജ്ജം പടിയാദേത്വാ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ കോസമ്ബിയം സേട്ഠിഗേഹേ നിബ്ബത്തി. സോ അരോഗഭാവായ മഹായമുനായ ന്ഹാപിയമാനോ ധാതിയാ ഹത്ഥതോ മച്ഛേന ഗിലിതോ മച്ഛേ കേവട്ടഹത്ഥഗതേ ബാരാണസിസേട്ഠിഭരിയായ വിക്കിണിത്വാ ഗഹിതേ ഫാലിയമാനേപി പുഞ്ഞബലേന അരോഗോയേവ ഹുത്വാ തായ പുത്തോതി ഗഹേത്വാ പോസിയമാനോ തം പവത്തിം സുത്വാ ജനകേഹി മാതാപിതൂഹി ''അയം അമ്ഹാകം പുത്തോ, ദേഥ നോ പുത്ത''ന്തി അനുയോഗേ കതേ രഞ്ഞാ ''ഉഭയേസമ്പി സാധാരണോ ഹോതൂ''തി ദിന്നം കുലാനം ദായാദഭാവേന വിനിച്ഛയം കത്വാ ഠപിതത്തോ **ബാകുലോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഹുത്വാ മഹതിം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തോ ആസീതികോ ഹുത്വാ സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സത്താഹമേവ പുഥുജ്ജനോ അഹോസി, അട്ഠമേ അരുണേ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ᠎൨.൫൬.൩൧൭-൩൪൭) -

''ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ , സോഭിതോ നാമ പബ്ബതോ;
അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, സകസിസ്സേഹി മാപിതോ.

''മണ്ഡപാ ച ബഹൂ തത്ഥ, പുപ്ഫിതാ സിന്ധുവാരകാ;
കപിത്ഥാ ച ബഹൂ തത്ഥ, പുപ്ഫിതാ ജീവജീവകാ.

“നിഗ്ഗുണ്ഡിയോ ബഹൂ തത്ഥ, ബദരാമലകാനി ച;
ഫാരുസകാ അലാബൂ ച, പുണ്ഡരീകാ ച പുപ്ഫിതാ.

“ആളകാ ബേലുവാ തത്ഥ, കദലീ മാതുലുങ്ഗകാ;
മഹാനാമാ ബഹൂ തത്ഥ, അജ്ജുനാ ച പിയങ്ഗുകാ.

“കോസമ്ബാ സളലാ നിമ്ബാ, നിഗ്രോധാ ച കപിത്ഥനാ;
ഏദിസോ അസ്സമോ മയ്ഹം, സസിസ്സോഹം തഹിം വസിം.

“അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
ഗവേസം പടിസല്ലാനം, മമസ്സമമുപാഗമി.

“ഉപേതമ്ഹി മഹാവീരേ, അനോമദസ്സിമഹായസേ;
ഖണേന ലോകനാഥസ്സ, വാതാബാധോ സമുട്ഠഹി.

“വിചരന്തോ അരഞ്ഞമ്ഹി, അദ്ദസം ലോകനായകം;
ഉപഗന്ത്വാന സമ്ബുദ്ധം, ചക്ഖുമന്തം മഹായസം.

“ഇരിയഞ്ചാപി ദിസ്വാന, ഉപലക്ഖേസഹം തദാ;
അസംസയഞ്ഹി ബുദ്ധസ്സ, ബ്യാധി നോ ഉദപജ്ജഥ.

“ഖിപ്പം അസ്സമമാഗഞ്ഛിം, മമ സിസ്സാന സന്തികേ;
ഭേസജ്ജം കത്തുകാമോഹം, സിസ്സേ ആമന്തയിം തദാ.

“പടിസ്സുണിത്വാന മേ വാക്യം, സിസ്സാ സബ്ബേ സഗാരവാ;
ഏകജ്ഝം സന്നിപതിംസു, സത്ഥുഗാരവതാ മമ.

“ഖിപ്പം പബ്ബതമാരുയ്ഹ, സബ്ബോസധമഹാസഹം;
പാനീയയോഗം കത്വാന, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം.

“പരിഭുത്തേ മഹാവീരേ, സബ്ബഞ്ഞുലോകനായകേ;
ഖിപ്പം വാതോ വൂപസമി, സുഗതസ്സ മഹേസിനോ.

“പസ്സദ്ധം ദരഥം ദിസ്വാ, അനോമദസ്സീ മഹായസോ;
സകാസനേ നിസീദിത്വാ, ഇമാ ഗാഥാ അഭാസഥ.

“യോ മേ പാദാസി ഭേസജ്ജം, ബ്യാധിഞ്ച സമയീ മമ;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“കപ്പസതസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
വാദിതേ തൂരിയേ തത്ഥ, മോദിസ്സതി സദാ അയം.

“മനുസ്സലോകമാഗന്ത്വാ , സുക്കമൂലേന ചോദിതോ;
സഹസ്സക്ഖത്തും രാജാ ച, ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി.

“പഞ്ചപഞ്ഞാസകപ്പമ്ഹി, അനോമോ നാമ ഖത്തിയോ;
ചാതുരന്തോ വിജിതാവീ, ജമ്ബുമണ്ഡസ്സ ഇസ്സരോ.

“സത്തരതനസമ്പന്നോ, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ;
താവതിംസേപി ഖോഭേത്വാ, ഇസ്സരം കാരയിസ്സതി.

“ദേവഭൂതോ മനുസ്സോ വാ, അപ്പാബാധോ ഭവിസ്സതി;
പരിഗ്ഗഹം വിവജ്ജേത്വാ, ബ്യാധിം ലോകേ തരിസ്സതി.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, നിബ്ബായിസ്സതിനാസവോ.

“കിലേസേ ഝാപയിത്വാന, തണ്ഹാസോതം തരിസ്സതി;
ബാകുലോ നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“ഇദം സബ്ബം അഭിഞ്ഞായ, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസ്സതി.

“അനോമദസ്സീ ഭഗവാ, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
വിവേകാനുവിലോകേന്തോ, മമസ്സമമുപാഗമി.

“ഉപാഗതം മഹാവീരം, സബ്ബഞ്ഞും ലോകനായകം;
സബ്ബോസധേന തപ്പേസിം, പസന്നോ സേഹി പാണിഭി.

“തസ്സ മേ സുകതം കമ്മം, സുഖേത്തേ ബീജസമ്പദാ;
ഖേപേതും നേവ സക്കോമി, തദാ ഹി സുകതം മമ.

“ലാഭാ മമ സുലദ്ധം മേ, യോഹം അദ്ദക്ഖി നായകം;
തേന കമ്മാവസേസേന, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

“സബ്ബമേതം അഭിഞ്ഞായ, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

“അപരിമേയ്യേ ഇതോ കപ്പേ, യം കമ്മമകരിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഭേസജ്ജസ്സ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ ഏകദിവസം സത്ഥാരാ അത്തനോ സാവകേ പടിപാടിയാ ഠാനന്തരേ ഠപേന്തേന അപ്പാബാധാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിതോ സോ പരിനിബ്ബാനസമയേ സങ്ഘമജ്ഝേ ഭിക്ഖൂനം ഓവാദമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

ഥേ. “യോ പുബ്ബേ കരണീയാനി, പച്ഛാ സോ കാതുമിച്ഛതി;
സുഖാ സോ ധംസതേ ഠാനാ, പച്ഛാ ച മനുതപ്പതി.

ഥേ. “യഞ്ഹി കയിരാ തഞ്ഹി വദേ, യം ന കയിരാ ന തം വദേ;
അകരോന്തം ഭാസമാനം, പരിജാനന്തി പണ്ഡിതാ.

**വച്ഛു**സുഖം വത നിബ്ബാനം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതം;
അസോകം വിരജം ഖേമം, യത്ഥ ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതീ''തി. -
ഗാഥാത്തയമഭാസി;

തത്ഥ **യോ പുബ്ബേ കരണീയാനി, പച്ഛാ സോ കാതുമിച്ഛതീ**തി യോ പുഗ്ഗലോ പുബ്ബേ പുരേതരം ജരാരോഗാദീഹി അനഭിഭൂതകാലേയേവ കാതബ്ബാനി അത്തനോ ഹിതസുഖാവഹാനി കമ്മാനി പമാദവസേന അകത്വാ പച്ഛാ സോ കാതബ്ബകാലം അതിക്കമിത്വാ കാതും ഇച്ഛതി. **സോ**തി ച നിപാതമത്തം. തദാ പന ജരാരോഗാദീഹി അഭിഭൂതത്താ കാതും ന സക്കോതി, അസക്കോന്തോ ച **സുഖാ സോ ധംസതേ ഠാനാ, പച്ഛാ ച മനുതപ്പതീ**തി സോ പുഗ്ഗലോ സുഖാ ഠാനാ സഗ്ഗതോ നിബ്ബാനതോ ച തദുപായസ്സ അനുപ്പാദിതത്താ പരിഹായന്തോ ''അകതം മേ കല്യാണ''ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ന.വർവ്വ; നേത്തി॰ ൺവം) പച്ഛാ ച അനുതപ്പതി വിപ്പടിസാരം ആപജ്ജതി. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. അഹം പന കരണീയം കത്വാ ഏവ തുമ്ഹേ ഏവം വദാമീതി ദസ്സേന്തോ **''യഞ്ഹി കയിരാ''**തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **പരിജാനന്തീ**തി ''ഏത്തകോ അയ''ന്തി പരിച്ഛിജ്ജ ജാനന്തി ന ബഹും മഞ്ഞന്തീതി അത്ഥോ. സമ്മാപടിപത്തിവസേന ഹി യഥാവാദീ തഥാകാരീ ഏവ സോഭതി, ന തതോ അഞ്ഞഥാ. കരണീയപരിയായേന സാധാരണതോ വുത്തമത്ഥം ഇദാനി സരൂപതോ ദസ്സേതും **''സുസുഖം വതാ''**തിആദിനാ തതിയം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സമ്മാ സാമം സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന** ഭഗവതാ **ദേസിതം** സബ്ബസോ സോകഹേതൂനം അഭാവതോ **അസോകം** വിഗതരാഗാദിരജത്താ **വിരജം** ചതൂഹി യോഗേഹി അനുപദ്ദുതത്താ **ഖേമം** നിബ്ബാനം സുട്ഠു **സുഖം വത,** കസ്മാ? **യത്ഥ** യസ്മിം നിബ്ബാനേ സകലം **വട്ടദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി** അച്ചന്തമേവ വൂപസമതീതി.

ബാകുലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**ർ. ധനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സുഖഞ്ചേ ജീവിതും ഇച്ഛേ**തി ആയസ്മതോ ധനിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിഖിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ നളമാലായ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ രാജഗഹേ കുമ്ഭകാരകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ധനിയോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ കുമ്ഭകാരകമ്മേന ജീവതി. തേന ച സമയേന സത്ഥാ ധനിയസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ സാലായം നിസീദിത്വാ പുക്കുസാതിസ്സ കുലപുത്തസ്സ **ഛധാതുവിഭങ്ഗസുത്തം** (മ॰ നി॰ ന.ന്മർവ ആദയോ) ദേസേസി. സോ തം സുത്വാ കതകിച്ചോ അഹോസി. ധനിയോ തസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം സുത്വാ ''നിയ്യാനികം വത ബുദ്ധസാസനം, യത്ഥ ഏകരത്തിപരിചയേനാപി വട്ടദുക്ഖതോ മുഞ്ചിതും സക്കാ''തി പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ കുടിമണ്ഡനാനുയുത്തോ വിഹരന്തോ കുടികരണം പടിച്ച ഭഗവതാ ഗരഹിതോ സങ്ഘികേ സേനാസനേ വസന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര വ.ർവ്വ.ഫ-൭) -

‘‘സുവണ്ണവണ്ണം സമ്ബുദ്ധം, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹം;
വിപിനഗ്ഗേന ഗച്ഛന്തം, അദ്ദസം ലോകനായകം.

‘‘നളമാലം ഗഹേത്വാന, നിക്ഖമന്തോ ച താവദേ;
തത്ഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധം, ഓഘതിണ്ണമനാസവം.

‘‘പസന്നചിത്തോ സുമനോ, നളമാലമപൂജയിം;
ദക്ഖിണേയ്യം മഹാവീരം, സബ്ബലോകാനുകമ്പകം.

‘‘ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം മാലമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബുദ്ധപൂജായിദം ഫലം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ യേ ഭിക്ഖൂ ധുതങ്ഗസമാധാനേന അത്താനം ഉക്കംസേത്വാ സങ്ഘഭത്താദിം സാദിയന്തേ അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ അവജാനന്തി, തേസം ഓവാദദാനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ -

‘‘സുഖഞ്ചേ ജീവിതും ഇച്ഛേ, സാമഞ്ഞസ്മിം അപേക്ഖവാ;
സങ്ഘികം നാതിമഞ്ഞേയ്യ, ചീവരം പാനഭോജനം.

സുഖഞ്ചേ ജീവിതും ഇച്ഛേ, സാമഞ്ഞസ്മിം അപേക്ഖവാ;
അഹി മൂസികസോബ്ഭംവ, സേവേഥ സയനാസനം.

സുഖഞ്ചേ ജീവിതും ഇച്ഛേ, സാമഞ്ഞസ്മിം അപേക്ഖവാ;
ഇതരീതരേന തുസ്സേയ്യ, ഏകധമ്മഞ്ച ഭാവയേ’’തി. - തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **സുഖഞ്ചേ ജീവിതും ഇച്ഛേ, സാമഞ്ഞസ്മിം അപേക്ഖവാതി** സാമഞ്ഞസ്മിം സമണഭാവേ അപേക്ഖവാ സിക്ഖായ തിബ്ബഗാരവോ ഹുത്വാ സുഖം ജീവിതും ഇച്ഛേയ്യ ചേ, അനേസനം പഹായ സാമഞ്ഞസുഖേന സചേ ജീവിതുകാമോതി അത്ഥോ . **സങ്ഘികം നാതിമഞ്ഞേയ്യ, ചീവരം പാനഭോജനന്തി** സങ്ഘതോ ആഭതം ചീവരം ആഹാരം ന അവമഞ്ഞേയ്യ, സങ്ഘസ്സ ഉപ്പജ്ജനകലാഭോ നാമ പരിസുദ്ധുപ്പാദോ ഹോതീതി തം പരിഭുഞ്ജന്തസ്സ ആജീവപാരിസുദ്ധിസമ്ഭവേന സാമഞ്ഞസുഖം ഹത്ഥഗതമേവാതി അധിപ്പായോ. **അഹി മൂസികസോബ്ഭംവാതി** അഹി വിയ മൂസികായ ഖതബിലം **സേവേഥ** സേവേയ്യ സേനാസനം. യഥാ നാമ സപ്പോ സയമത്തനോ ആസയം അകത്വാ മൂസികായ അഞ്ഞേന വാ കതേ ആസയേ വസിത്വാ യേന കാമം പക്കമതി, ഏവമേവം ഭിക്ഖു സയം സേനാസനകരണാ സംകിലേസം അനാപജ്ജിത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി വസിത്വാ പക്കമേയ്യാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി വുത്തേ അവുത്തേ ച പച്ചയേ യഥാലാഭസന്തോസേനേവ സാമഞ്ഞസുഖം ഹോതി, ന അഞ്ഞഥാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **‘‘ഇതരീതരേന തുസ്സേയ്യാ’’**തി, യേന കേനചി ഹീനേന വാ പണീതേന വാ യഥാലദ്ധേന പച്ചയേന സന്തോസം ആപജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഏകധമ്മ**ന്തി അപ്പമാദഭാവം, തഞ്ഹി അനുയുഞ്ജന്തസ്സ അനവജ്ജം സബ്ബം ലോകിയസുഖം ലോകുത്തരസുഖഞ്ച ഹത്ഥഗതമേവ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘അപ്പമത്തോ

ഹി ഝായന്തോ, പപ്പോതി വിപുലം സുഖ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൭൫; ധ॰ പ॰ ൨൭).

ധനിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൫. മാതങ്ഗപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**അതിസീത**ന്തി ആയസ്മതോ മാതങ്ഗപുത്തത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹിമവന്തസമീപേ മഹതോ ജാതസ്സരസ്സ ഹേട്ഠാ മഹതി നാഗഭവനേ മഹാനുഭാവോ നാഗരാജാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം നാഗഭവനതോ നിക്ഖമിത്വാ വിചരന്തോ സത്ഥാരം ആകാസേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ അത്തനോ സീസമണിനാ പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ മാതങ്ഗസ്സ നാമ കുടുമ്ബികസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ **മാതങ്ഗപുത്തോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വിഞ്ഞുതം പത്തോ അലസജാതികോ ഹുത്വാ കിഞ്ചി കമ്മം അകരോന്തോ ഞാതകേഹി അഞ്ഞേഹി ച ഗരഹിതോ ''സുഖജീവിനോ ഇമേ സമണാ സക്യപുത്തിയാ''തി സുഖജീവിതം ആകങ്ഖന്തോ ഭിക്ഖൂഹി കതപരിചയോ ഹുത്വാ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ അഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ഇദ്ധിമന്തേ ദിസ്വാ ഇദ്ധിബലം പത്ഥേത്വാ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ ഭാവനം അനുയുഞ്ജന്തോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.ർ൮.൮൮-൨൯) -

''പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, സബ്ബധമ്മാന പാരഗൂ;
വിവേകകാമോ സമ്ബുദ്ധോ, ഗച്ഛതേ അനിലഞ്ജസേ.

''അവിദൂരേ ഹിമവന്തസ്സ, മഹാജാതസ്സരോ അഹു;
തത്ഥ മേ ഭവനം ആസി, പുഞ്ഞകമ്മേന സംയുതം.

''ഭവനാ അഭിനിക്ഖമ്മ, അദ്ദസം ലോകനായകം;
ഇന്ദീവരംവ ജലിതം, ആദിത്തംവ ഹുതാസനം.

''വിചിനം നദ്ദസം പുപ്ഫം, പൂജയിസ്സന്തി നായകം;
സകം ചിത്തം പസാദേത്വാ, അവന്ദിം സത്ഥുനോ അഹം.

''മമ സീസേ മണിം ഗയ്ഹ, പൂജയിം ലോകനായകം;
ഇമായ മണിപൂജായ, വിപാകോ ഹോതു ഭദ്ദകോ.

''പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
അന്തലിക്ഖേ ഠിതോ സത്ഥാ, ഇമം ഗാഥം അഭാസഥ.

''സോ തേ ഇജ്ഝതു സങ്കപ്പോ, ലഭസ്സു വിപുലം സുഖം;
ഇമായ മണിപൂജായ, അനുഭോഹി മഹായസം.

''ഇദം വത്വാന ഭഗവാ, ജലജുത്തമനാമകോ;
അഗമാസി ബുദ്ധസേട്ഠോ, യത്ഥ ചിത്തം പണീഹിതം.

“സട്ഠികപ്പാനി ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജമകാരയിം;
അനേകസതക്ഖത്തുഞ്ച, ചക്കവത്തീ അഹോസഹം.

“പുബ്ബകമ്മം സരന്തസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
മണി നിബ്ബത്തതേ മയ്ഹം, ആലോകകരണോ മമം.

“ഛളസീതിസഹസ്സാനി , നാരിയോ മേ പരിഗ്ഗഹാ;
വിചിത്തവത്ഥാഭരണാ, ആമുക്കമണികുണ്ഡലാ.

“അളാരപമ്ഹാ ഹസുലാ, സുസഞ്ഞാ തനുമജ്ഝിമാ;
പരിവാരേന്തി മം നിച്ചം, മണിപൂജായിദം ഫലം.

“സോണ്ണമയാ മണിമയാ, ലോഹിതങ്കമയാ തഥാ;
ഭണ്ഡാ മേ സുകതാ ഹോന്തി, യദിച്ഛസി പിളന്ധനാ.

“കൂടാഗാരാ ഗഹാ രമ്മാ, സയനഞ്ച മഹാരഹം;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, നിബ്ബത്തന്തി യദിച്ഛകം.

“ലാഭാ തേസം സുലദ്ധഞ്ച, യേ ലഭന്തി ഉപസ്സുതിം;
പുഞ്ഞക്ഖേത്തം മനുസ്സാനം, ഓസധം സബ്ബപാണിനം.

“മയ്ഹമ്പി സുകതം കമ്മം, യോഹം അദക്ഖി നായകം;
വിനിപാതാ പമുത്തോമ്ഹി, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

“യം യം യോനൂപപജ്ജാമി, ദേവത്തം അഥ മാനുസം;
ദിവസഞ്ചേവ രത്തിഞ്ച, ആലോകോ ഹോതി മേ സദാ.

“തായേവ മണിപൂജായ, അനുഭോത്വാന സമ്പദാ;
ഞാണാലോകോ മയാ ദിട്ഠോ, പത്തോമ്ഹി അചലം പദം.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം മണിം അഭിപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, മണിപൂജായിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനവസേന കോസജ്ജം ഗരഹന്തോ അത്തനോ ച വീരിയാരമ്ഭം കിത്തേന്തോ -

൨൩൪. “അതിസീതം അതിഉണ്ഹം, അതിസായമിദം അഹു;
ഇതി വിസ്സട്ഠകമ്മന്തേ, ഖണാ അച്ചേന്തി മാണവേ.

൨൩൫. “യോ ച സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച, തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതി;
കരം പുരിസകിച്ചാനി, സോ സുഖാ ന വിഹായതി.

൨൩൬. “ദബ്ബം കുസം പോടകിലം, ഉസീരം മുഞ്ജപബ്ബജം;
ഉരസാ പനുദിസ്സാമി, വിവേകമനുബ്രൂഹയ”ന്തി. - ഗാഥാത്തയമാഹ;

തത്ഥ **അതിസീത**ന്തി ഹിമപാതവദ്ദലാദിനാ അതിവിയ സീതം, **ഇദം അഹൂ**തി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **അതിഉണ്ഹ**ന്തി ധമ്മപരിതാപാദിനാ അതിവിയ

ഉണ്ഹം, ഉഭയേനപി ഉതുവസേന കോസജ്ജവത്ഥുമാഹ. **അതിസായ**ന്തി ദിവസസ്സ പരിണതിയാ അതിസായം, സായഗ്ഗഹണേനേവ ചേത്ഥ പാതോപി സങ്ഗയ്ഹതി , തദുഭയേന കാലവസേന കോസജ്ജവത്ഥുമാഹ. **ഇതീ**തി ഇമിനാ പകാരേന. ഏതേന ''ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനാ കമ്മം കത്തബ്ബം ഹോതീ''തിആദിനാ (അം॰ നി॰ വ്വ.വ്വം; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൪) വുത്തം കോസജ്ജവത്ഥും സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിസ്സട്ഠകമ്മന്തേ**തി പരിച്ചത്തയോഗകമ്മന്തേ. **ഖണാ**തി ബുദ്ധുപ്പാദാദയോ ബ്രഹ്മചരിയവാസസ്സ ഓകാസാ. **അച്ചേന്തീ**തി അതിക്കമന്തി. **മാണവേ**തി സത്തേ. **തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതീ**തി തിണതോ ഉപരി ന മഞ്ഞതി, തിണം വിയ മഞ്ഞതി, സീതുണ്ഹാനി അഭിഭവിത്വാ അത്തനാ കത്തബ്ബം കരോതി. **കര**ന്തി കരോന്തോ. **പുരിസകിച്ചാനീ**തി വീരപുരിസേന കത്തബ്ബാനി അത്തഹിതപരഹിതാനി. **സുഖാ**തി സുഖതോ, നിബ്ബാനസുഖതോതി അധിപ്പായോ. തതിയഗാഥായ അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

മാതങ്ഗപുത്തത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൬. ഖുജ്ജസോഭിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യേ ചിത്തകഥീ ബഹുസ്സുതാ**തി ആയസ്മതോ ഖുജ്ജസോഭിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം ഭഗവന്തം മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ദസഹി ഗാഥാഹി അഭിത്ഥവി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ പാടലിപുത്തനഗരേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തി, ''സോഭിതോ''തിസ്സ നാമം അഹോസി. ഥോകം ഖുജ്ജധാതുകതായ പന **ഖുജ്ജസോഭിതോ**ത്വേവ പഞ്ഞായിത്ഥ. സോ വയപ്പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൪൯-൫൭) -

''കകുധം വിലസന്തംവ, ദേവദേവം നരാസഭം;
രഥിയം പടിപജ്ജന്തം, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''തമന്ധകാരം നാസേത്വാ, സന്താരേത്വാ ബഹും ജനം;
ഞാണാലോകേന ജോതന്തം, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''വസീസതസഹസ്സേഹി, നീയന്തം ലോകനായകം;
ഉദ്ധരന്തം ബഹൂ സത്തേ, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''ആഹനന്തം ധമ്മഭേരിം, മദ്ദന്തം തിത്ഥിയേ ഗണേ;
സീഹനാദം വിനദന്തം, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''യാവതാ ബ്രഹ്മലോകതോ, ആഗന്ത്വാന സബ്രഹ്മകാ;
പുച്ഛന്തി നിപുണേ പഞ്ഹേ, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''യസ്സഞ്ജലിം കരിത്വാന, ആയാചന്തി സദേവകാ;
തേന പുഞ്ഞം അനുഭോന്തി, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

''സബ്ബേ ജനാ സമാഗന്ത്വാ, സമ്പവാരേന്തി ചക്ഖുമം;

ന വികമ്പതി അജ്ഝിട്ഠോ, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

“നഗരം പവിസതോ യസ്സ, രവന്തി ഭേരിയോ ബഹൂ;
വിനദന്തി ഗജാ മത്താ, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

“വീഥിയാ ഗച്ഛതോ യസ്സ, സബ്ബാഭാ ജോതതേ സദാ;
അബ്ഭുന്നതാ സമാ ഹോന്തി, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

“ബ്യാഹരന്തസ്സ ബുദ്ധസ്സ, ചക്കവാളമ്പി സുയ്യതി;
സബ്ബേ സത്തേ വിഞ്ഞാപേതി, കോ ദിസ്വാ ന പസീദതി.

“സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം ബുദ്ധമഭികിത്തയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, കിത്തനായ ഇദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ രാജഗഹേ സത്തപണ്ണിഗുഹായം സന്നിപതിതേന സങ്ഘേന “ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ആമന്തേഹീ”തി ആണത്തോ പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ ഥേരസ്സ പുരതോ ഉട്ഠഹിത്വാ സങ്ഘസ്സ സാസനം ആരോചേത്വാ സയം പുരേതരം ആകാസേന ഗന്ത്വാ സത്തപണ്ണിഗുഹാദ്വാരം സമ്പാപുണി. തേന ച സമയേന മാരസ്സ മാരകായികാനഞ്ച പടിസേധനത്ഥം ദേവസങ്ഘേന പേസിതാ അഞ്ഞതരാ ദേവതാ സത്തപണ്ണിഗുഹാദ്വാരേ ഠിതാ ഹോതി, തസ്സാ ഖുജ്ജസോഭിതോ ഥേരോ അത്തനോ ആഗമനം കഥേന്തോ -

വസ്ക. “അയം ചിത്തകഥീ ബഹുസ്സുതാ, സമണാ പാടലിപുത്തവാസിനോ;
തേസഞ്ഞതരോയമായുവാ, ദ്വാരേ തിട്ഠതി ഖുജ്ജസോഭിതോ”തി. -
പഠമം ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **ചിത്തകഥീ**തി വിചിത്തധമ്മകഥികാ, സങ്ഖിപനം, വിത്ഥാരണം ഗമ്ഭീരകരണം ഉത്താനീകരണം കങ്ഖാവിനോദനം ധമ്മപതിട്ഠാപനന്തി ഏവമാദീഹി നാനാനയേഹി പരേസം അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മസ്സ കഥനസീലാതി അത്ഥോ. **ബഹുസ്സുതാ**തി പരിയത്തിപടിവേധബാഹുസച്ചപാരിപൂരിയാ ബഹുസ്സുതാ. സബ്ബസോ സമിതപാപതായ **സമണാ. പാടലിപുത്തവാസിനോ, തേസഞ്ഞതരോ**തി പാടലിപുത്തനഗരവാസിതായ പാടലിപുത്തവാസിനോ, തേസം അഞ്ഞതരോ, **അയം ആയുവാ** ദീഘായു ആയസ്മാ. **ദ്വാരേ തിട്ഠതീ**തി സത്തപണ്ണിഗുഹായ ദ്വാരേ തിട്ഠതി, സങ്ഘസ്സ അനുമതിയാ പവിസിതുന്തി അത്ഥോ. തം സുത്വാ സാ ദേവതാ ഥേരസ്സ ആഗമനം സങ്ഘസ്സ നിവേദേന്തീ -

വസ്ക. “അയം ചിത്തകഥീ…പേ॰… ദ്വാരേ തിട്ഠതി മാലുതേരിതോ”തി. - ദുതിയം ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **മാലുതേരിതോ**തി ഇദ്ധിചിത്തജനിതേന വായുനാ ഏരിതോ, ഇദ്ധിബലേന ആഗതോതി അത്ഥോ.

ഏവം തായ ദേവതായ നിവേദിതേന സങ്ഘേന കതോകാസോ ഥേരോ സങ്ഘസ്സ സന്തികം ഗച്ഛന്തോ -

൨൩൬. സുയുദ്ധേന സുയിട്ഠേന, സങ്ഗാമവിജയേന ച;
ബ്രഹ്മചരിയാനുചിണ്ണേന, ഏവായം സുഖമേധതീ’’തി. -

ഇമായ തതിയഗാഥായ അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **സുയുദ്ധേനാ**തി പുബ്ബഭാഗേ തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനവസേന കിലേസേഹി സുട്ഠു യുജ്ഝനേന. **സുയിട്ഠേനാ**തി അന്തരന്തരാ കല്യാണമിത്തേഹി ദിന്നസപ്പായധമ്മദാനേന. **സങ്ഗാമവിജയേന ചാ**തി സമുച്ഛേദപ്പഹാനവസേന സബ്ബസോ കിലേസാഭിസങ്ഖാരനിമ്മഥനേന ലദ്ധസങ്ഗാമവിജയേന ച. **ബ്രഹ്മചരിയാനുചിണ്ണേനാ**തി അനുചിണ്ണേന അഗ്ഗമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയേന. **ഏവായം സുഖമേധതീ**തി ഏവം വുത്തപ്പകാരേന അയം ഖുജ്ജസോഭിതോ നിബ്ബാനസുഖം ഫലസമാപത്തിസുഖഞ്ച ഏധതി, അനുഭവതീതി അത്ഥോ.

ഖുജ്ജസോഭിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭. വാരണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോധ കോചി മനുസ്സേസൂ**തി ആയസ്മതോ വാരണത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ ഇതോ ദ്വാനവുതേ കപ്പേ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ ഉപ്പത്തിതോ പുരേതരമേവ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം വിജ്ജാസിപ്പേസു പാരഗൂ ഹുത്വാ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ചതുപണ്ണാസസഹസ്സാനം അന്തേവാസികാനം മന്തേ വാചേന്തോ വസതി. തേന ച സമയേന തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ ബോധിസത്തഭൂതസ്സ തുസിതാ കായാ ചവിത്വാ ചരിമഭവേ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമനേന മഹാപഥവികമ്പോ അഹോസി. തം ദിസ്വാ മഹാജനോ ഭീതോ സംവിഗ്ഗോ നം ഇസിം ഉപസങ്കമിത്വാ പഥവികമ്പനകാരണം പുച്ഛി. സോ ‘‘മഹാബോധിസത്തോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമി, തേനായം പഥവികമ്പോ, തസ്മാ മാ ഭായഥാ’’തി ബുദ്ധുപ്പാദസ്സ പുബ്ബനിമിത്തഭാവം കഥേത്വാ സമസ്സാസേസി, ബുദ്ധാരമ്മണഞ്ച പീതിം പടിവേദേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വാരണോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ അഞ്ഞതരസ്സ ആരഞ്ഞകസ്സ ഥേരസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ ലദ്ധപ്പസാദോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി. സോ ഏകദിവസം ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ അഹിനകുലേ അഞ്ഞമഞ്ഞം കലഹം കത്വാ കാലങ്കതേ ദിസ്വാ ‘‘ഇമേ സത്താ അഞ്ഞമഞ്ഞവിരോധേന ജീവിതക്ഖയം പത്താ’’തി സംവിഗ്ഗമാനസോ ഹുത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഗതോ, തസ്സ ഭഗവാ ചിത്താചാരം ഞത്വാ തദനുരൂപമേവ ഓവാദം ദേന്തോ -

൨൩൭. ‘‘യോധ കോചി മനുസ്സേസു, പരപാണാനി ഹിംസതി;
അസ്മാ ലോകാ പരമ്ഹാ ച, ഉഭയാ ധംസതേ നരോ.

൨൩൮. ‘‘യോ ച മേത്തേന ചിത്തേന, സബ്ബപാണാനുകമ്പതി;
ബഹുഞ്ഹി സോ പസവതി, പുഞ്ഞം താദിസകോ നരോ.

൨൩൯. ‘‘സുഭാസിതസ്സ സിക്ഖേഥ, സമണൂപാസനസ്സ ച;

ഏകാസനസ്സ ച രഹോ, ചിത്തവൂപസമസ്സാ ചാ''തി. - തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **യോധ കോചി മനുസ്സേസൂ**തി ഇധ മനുസ്സേസു യോ കോചി ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ വേസ്സോ വാ സുദ്ദോ വാ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ. മനുസ്സഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഉക്കട്ഠസത്തനിദസ്സനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പരപാണാനി ഹിംസതീ**തി പരസത്തേ മാരേതി വിബാധതി ച. **അസ്മാ ലോകാ**തി ഇധ ലോകതോ. **പരമ്ഹാ**തി പരലോകതോ. **ഉഭയാ ധംസതേ**തി ഉഭയതോ ധംസതി, ഉഭയലോകപരിയാപന്നഹിതസുഖതോ പരിഹായതീതി അത്ഥോ. **നരോ**തി സത്തോ.

ഏവം പരപീളാലക്ഖണം പാപധമ്മം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പരപീളാനിവത്തിലക്ഖണം കുസലം ധമ്മം ദസ്സേന്തോ **"യോ ച മേത്തേനാ"**തിആദിനാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **മേത്തേന ചിത്തേനാ**തി മേത്തായ സമ്പയുത്തേന ചിത്തേന അപ്പനാപത്തേന ഇതരീതരേന വാ. **സബ്ബപാണാനുകമ്പതീ**തി സബ്ബേ പാണേ അത്തനോ ഓരസപുത്തേ വിയ മേത്തായതി. **ബഹുഞ്ഹി സോ പസവതി, പുഞ്ഞം താദിസകോ നരോ**തി സോ തഥാരൂപോ മേത്താവിഹാരീ പുഗ്ഗലോ ബഹും മഹന്തം അനപ്പകം കുസലം പസവതി പടിലഭതി അധിഗച്ഛതി.

ഇദാനി തം സസമ്ഭാരേ സമഥവിപസ്സനാധമ്മേ നിയോജേന്തോ **"സുഭാസിതസ്സാ"**തിആദിനാ തതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സുഭാസിതസ്സ സിക്ഖേഥാ**തി അപ്പിച്ഛകഥാദിഭേദം സുഭാസിതം പരിയത്തിധമ്മം സവനധാരണപരിപുച്ഛാദിവസേന സിക്ഖേയ്യ. **സമണൂപാസനസ്സ ചാ**തി സമിതപാപാനം സമണാനം കല്യാണമിത്താനം ഉപാസകാനം കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ പയിരുപാസനഞ്ചേവ പടിപത്തിയാ തേസം സമീപചരിയഞ്ച സിക്ഖേയ്യ. **ഏകാസനസ്സ ച രഹോ ചിത്തവൂപസമസ്സ ചാ**തി ഏകസ്സ അസഹായസ്സ കായവിവേകം അനുബ്രൂഹന്തസ്സ രഹോ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗവസേന ആസനം നിസജ്ജം സിക്ഖേയ്യ. ഏവം കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജന്തോ ഭാവനഞ്ച മത്ഥകം പാപേന്തോ സമുച്ഛേദവസേന കിലേസാനം ചിത്തസ്സ വൂപസമഞ്ച സിക്ഖേയ്യ. യാഹി അധിസീലസിക്ഖാദീഹി കിലേസാ അച്ചന്തമേവ വൂപസന്താ പഹീനാ ഹോന്തി, താ മഗ്ഗഫലസിക്ഖാ സിക്ഖന്തസ്സ അച്ചന്തമേവ ചിത്തം വൂപസന്തം നാമ ഹോതീതി. ഗാഥാപരിയോസാനേ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൭൯-൮൨) -

''അജ്ഝോഗാഹേത്വാ ഹിമവം, മന്തേ വാചേമഹം തദാ;
ചതുപഞ്ഞാസസഹസ്സാനി, സിസ്സാ മയ്ഹം ഉപട്ഠഹും.

''അധിതാ വേദഗൂ സബ്ബേ, ഛളങ്ഗേ പാരമിം ഗതാ;
സകവിജ്ജാഹുപത്ഥദ്ധാ, ഹിമവന്തേ വസന്തി തേ.

''ചവിത്വാ തുസിതാ കായാ, ദേവപുത്തോ മഹായസോ;
ഉപ്പജ്ജി മാതുകുച്ഛിസ്മിം, സമ്പജാനോ പതിസ്സതോ.

''സമ്ബുദ്ധേ ഉപപജ്ജന്തേ, ദസസഹസ്സി കമ്പഥ;

അന്ധാ ചക്ഖും അലഭിംസു, ഉപ്പജ്ജന്തമ്ഹി നായകേ.

“സബ്ബാകാരം പകമ്പിത്ഥ, കേവലാ വസുധാ അയം;
നിഗ്ഘോസസദ്ദം സുത്വാന, ഉബ്ബിജ്ജിംസു മഹാജനാ.

“സബ്ബേ ജനാ സമാഗമ്മ, ആഗച്ഛും മമ സന്തികം;
വസുധായം പകമ്പിത്ഥ, കിം വിപാകോ ഭവിസ്സതി.

“അവചാസിം തദാ തേസം, മാ ഭേഥ നത്ഥി വോ ഭയം;
വിസട്ഠാ ഹോഥ സബ്ബേപി, ഉപ്പാദോയം സുവത്ഥികോ.

“അട്ഠഹേതൂഹി സമ്ഫുസ്സ, വസുധായം പകമ്പതി;
തഥാ നിമിത്താ ദിസ്സന്തി, ഓഭാസോ വിപുലോ മഹാ.

“അസംസയം ബുദ്ധസേട്ഠോ, ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ചക്ഖുമാ;
സഞ്ഞാപേത്വാന ജനതം, പഞ്ചസീലേ കഥേസഹം.

“സുത്വാന പഞ്ചസീലാനി, ബുദ്ധുപ്പാദഞ്ച ദുല്ലഭം;
ഉബ്ബേഗജാതാ സുമനാ, തുട്ഠഹട്ഠാ അഹംസു തേ.

“ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, യം നിമിത്തം വിയാകരിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ബ്യാകരണസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

വാരണത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൮. വസ്സികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**ഏകോപി സദ്ധോ മേധാവീ**തി ആയസ്മതോ വസ്സികത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ അത്ഥദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ പിലക്ഖഫലാനി അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കോസലരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വസ്സികോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോ ആബാധികോ അഹോസി. അഥ നം ഞാതകാ വേജ്ജപരിദിട്ഠേന ഭേസജ്ജവിധിനാ ഉപട്ഠഹിത്വാ അരോഗമകംസു. സോ തമ്ഹാ ആബാധാ വുട്ഠിതോ സംവേഗജാതോ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൧൪-൧൮) -

“വനന്തരേ ബുദ്ധം ദിസ്വാ, അത്ഥദസ്സിം മഹായസം;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പിലക്ഖസ്സ ഫലം അദാ.

“അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ആകാസേന ഞാതകാനം സന്തികേ ഗന്ത്വാ ആകാസേ ഠിതോ ധമ്മം ദേസേത്വാ തേ സരണേസു സീലേസു ച പതിട്ഠാപേസി. തേസു കേചി കാലങ്കതാ സരണേസു സീലേസു ച പതിട്ഠിതത്താ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിംസു. അഥ നം സത്ഥാ ബുദ്ധുപട്ഠാനം ഉപഗതം “കിം തേ, വസ്സിക, ഞാതീനം ആരോഗ്യ”ന്തി പുച്ഛി. സോ ഞാതീനം അത്തനാ കതം ഉപകാരം സത്ഥു കഥേന്തോ -

൨൪൦. “ഏകോപി സദ്ധോ മേധാവീ, അസ്സദ്ധാനീധ ഞാതിനം;
ധമ്മട്ഠോ സീലസമ്പന്നോ, ഹോതി അത്ഥായ ബന്ധുനം.

൨൪൧. “നിഗ്ഗയ്ഹ അനുകമ്പായ, ചോദിതാ ഞാതയോ മയാ;
ഞാതിബന്ധവപേമേന, കാരം കത്വാന ഭിക്ഖുസു.

൨൪൨. “തേ അബ്ഭതീതാ കാലങ്കതാ, പത്താ തേ തിദിവം സുഖം;
ഭാതരോ മയ്ഹം മാതാ ച, മോദന്തി കാമകാമിനോ”തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥായം പഠമഗാഥായ അത്ഥോ - യോ കമ്മഫലസദ്ധായ ച രതനത്തയസദ്ധായ ച വസേന **സദ്ധോ,** തതോ ഏവ കമ്മസ്സകതഞാണാദിയോഗതോ **മേധാവീ,** സത്ഥു ഓവാദധമ്മേ നവലോകുത്തരധമ്മേ ച ഠിതത്താ **ധമ്മട്ഠോ,** ആചാരസീലസ്സ മഗ്ഗസീലസ്സ ഫലസീലസ്സ ച വസേന **സീലസമ്പന്നോ,** സോ **ഏകോപി** യഥാവുത്തായ സദ്ധായ അഭാവേന **അസ്സദ്ധാനം ഇധ** ഇമസ്മിം ലോകേ “അമ്ഹാകം ഇമേ”തി ഞാതബ്ബട്ഠേന **ഞാതീനം,** തഥാ പേമബന്ധനേന ബന്ധനട്ഠേന **“ബന്ധൂ”**തി ച ലദ്ധനാമാനം ബന്ധവാനം **അത്ഥായ** ഹിതായ **ഹോതീ**തി.

ഏവം സാധാരണതോ വുത്തമത്ഥം അത്തൂപനായികം കത്വാ ദസ്സേതും **“നിഗ്ഗയ്ഹാ”**തിആദിനാ ഇതരഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **നിഗ്ഗയ്ഹ അനുകമ്പായ, ചോദിതാ ഞാതയോ മയാ**തി ഇദാനിപി ദുഗ്ഗതാ കുസലം അകത്വാ ആയതിം പരിക്കിലേസം പുന മാനുഭവിത്ഥാതി നിഗ്ഗഹേത്വാ ഞാതയോ മയാ ഓവദിതാ. **ഞാതിബന്ധവപേമേന** “അമ്ഹാകം അയം ബന്ധവോ”തി ഏവം പവത്തേന പേമേന മമ ഓവാദം അതിക്കമിതും അസക്കോന്താ **കാരം കത്വാന ഭിക്ഖൂസു** പസന്നചിത്താ ഹുത്വാ ചീവരാദിപച്ചയദാനേന ചേവ ഉപട്ഠാനേന ച ഭിക്ഖൂസു സക്കാരസമ്മാനം കത്വാ **തേ അബ്ഭതീതാ കാലങ്കതാ** ഹുത്വാ ഇമം ലോകം അതിക്കന്താ. പുന **തേ**തി നിപാതമത്തം. **തിദിവം സുഖന്തി** ദേവലോകപരിയാപന്നസുഖം, സുഖം വാ ഇട്ഠം തിദിവം അധിഗതാ. “കേ പന തേ”തി ആഹ. “**ഭാതരോ മയ്ഹം മാതാ ച, മോദന്തി കാമകാമിനോ”**തി. അത്തനാ യഥാകാമിതവത്ഥുകാമസമങ്ഗിനോ ഹുത്വാ അഭിരമന്തീതി അത്ഥോ.

വസ്സികത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൯. യസോജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**കാലപബ്ബങ്ഗസങ്കാസോ**തി ആയസ്മതോ യസോജത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ

പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ആരാമഗോപകകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം വിപസ്സിം ഭഗവന്തം ആകാസേന ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ ലബുജഫലം അദാസി.

സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിനഗരദ്വാരേ കേവട്ടഗാമേ പഞ്ചകുലസതജേട്ഠകസ്സ കേവട്ടസ്സ പുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി, **യസോജോ**തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ അത്തനോ സഹായേഹി കേവട്ടപുത്തേഹി സദ്ധിം മച്ഛഗഹണത്ഥം അചിരവതിയം നദിയം ജാലം ഖിപി. തത്ഥേകോ സുവണ്ണവണ്ണോ മഹാമച്ഛോ അന്തോജാലം പാവിസി. തം തേ രഞ്ഞോ പസേനദിസ്സ ദസ്സേസും . രാജാ ''ഇമസ്സ സുവണ്ണവണ്ണസ്സ മച്ഛസ്സ വണ്ണകാരണം ഭഗവാ ജാനാതീ''തി മച്ഛം ഗാഹാപേത്വാ ഭഗവതോ ദസ്സേസി. ഭഗവാ ''അയം കസ്സപസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സാസനേ ഓസക്കമാനേ പബ്ബജിത്വാ മിച്ഛാ പടിപജ്ജന്തോ സാസനം ഓസക്കാപേത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം നിരയേ പച്ചിത്വാ തതോ ചുതോ അചിരവതിയം മച്ഛോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ''തി വത്വാ തസ്സ ഭഗിനീനഞ്ച നിരയേ നിബ്ബത്തഭാവം, തസ്സ ഭാതികത്ഥേരസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവഞ്ച തേനേവ കഥാപേത്വാ ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ **കപിലസുത്തം** ദേസേസി.

സത്ഥു ദേസനം സുത്വാ യസോജോ സംവേഗജാതോ സദ്ധിം അത്തനോ സഹായേഹി ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ പതിരൂപേ ഠാനേ വസന്തോ ഏകദിവസം സപരിസോ ഭഗവന്തം വന്ദിതും ജേതവനം അഗമാസി. തസ്സ ആഗമനേ സേനാസനപഞ്ഞാപനാദിനാ വിഹാരേ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദോ അഹോസി. തം സുത്വാ ''ഭഗവാ സപരിസം യസോജം പണാമേസീ''തി (ഉദാ॰ ൨൩) സബ്ബം ഉദാനേ ആഗതനയേന വേദിതബ്ബം. പണാമിതോ പന ആയസ്മാ യസോജോ കസാഭിഹതോ ഭദ്രോ അസ്സാജാനീയോ വിയ സംവിഗ്ഗമാനസോ സദ്ധിം പരിസായ വഗ്ഗുമുദായ നദിയാ തീരേ വസന്തോ ഘടേന്തോ വായമന്തോ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അന്തോവസ്സേയേവ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൩൧-൩൬) -

''നഗരേ ബന്ധുമതിയാ, ആരാമികോ അഹം തദാ;
അദ്ദസം വിരജം ബുദ്ധം, ഗച്ഛന്തം അനിലഞ്ജസേ.

''ലബുജം ഫലമാദായ, ബുദ്ധസേട്ഠസ്സദാസഹം;
ആകാസേവ ഠിതോ സന്തോ, പടിഗ്ഗണ്ഹി മഹായസോ.

''വിത്തിസഞ്ജനനോ മയ്ഹം, ദിട്ഠധമ്മസുഖാവഹോ;
ഫലം ബുദ്ധസ്സ ദത്വാന, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.

''അധിഗഞ്ഛിം തദാ പീതിം, വിപുലം സുഖമുത്തമം;
ഉപ്പജ്ജതേവ രതനം, നിബ്ബത്തസ്സ തഹിം തഹിം.

''ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം ഫലം അദദിം തദാ;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഫലദാനസ്സിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞം പന സമാനം സപരിസം ആയസ്മന്തം യസോജം സത്ഥാ പക്കോസിത്വാ ആനേഞ്ജസമാപത്തിനാ പടിസന്ഥാരമകാസി. സോ സബ്ബേപി ധുതങ്ഗധമ്മേ സമാദായ വത്തതി. തേനസ്സ സരീരം കിസം അഹോസി ലൂഖം ദുബ്ബണ്ണം, തം ഭഗവാ പരമപ്പിച്ഛതായ പസംസന്തോ -

വർന. ''കാലപബ്ബങ്ഗസങ്കാസോ , കിസോ ധമനിസന്ഥതോ;
മത്തഞ്ഞൂ അന്നപാനമ്ഹി, അദീനമാനസോ നരോ''തി. - പഠമം ഗാഥമാഹ;

തത്ഥ **കാലപബ്ബങ്ഗസങ്കാസോ**തി മംസൂപചയവിഗമേന കിസദുസണ്ഠിതസരീരാവയവതായ ദന്തിലതാപബ്ബസദിസങ്ഗോ, തേനാഹ **"കിസോ ധമനിസന്ഥതോ"**തി. **കിസോ**തി മോനേയ്യപടിപദാപൂരണേന കിസസരീരോ. **ധമനിസന്ഥതോ**തി ധമനീഹി സന്ഥതഗത്തോ അപ്പമംസലോഹിതതായ പാകടീഹി കണ്ഡരസിരാഹി വിതതസരീരോ. **മത്തഞ്ഞൂ**തി പരിയേസനപടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗവിസ്സജ്ജനേസു പമാണഞ്ഞൂ. **അദീനമാനസോ**തി കോസജ്ജാദീഹി അനഭിഭൂതത്താ അലീനചിത്തോ അകുസീതവുത്തി. **നരോ**തി പുരിസോ, പോരിസസ്സ ധുരസ്സ വഹനതോ പോരിസലക്ഖണസമ്പന്നോ പുരിസധോരയ്ഹോതി അധിപ്പായോ.

ഏവം ഥേരോ സത്ഥാരാ പസട്ഠോ പസട്ഠഭാവാനുരൂപം അത്തനോ അധിവാസനഖന്തിവീരിയാരമ്ഭവിവേകാഭിരതികിത്തനമുഖേന ഭിക്ഖൂനം ധമ്മം കഥേന്തോ -

വർര. ''ഫുട്ഠോ ഡംസേഹി മകസേഹി, അരഞ്ഞസ്മിം ബ്രഹാവനേ;
നാഗോ സങ്ഗാമസീസേവ, സതോ തത്രാധിവാസയേ.

വർഭ. ''യഥാ ബ്രഹ്മാ തഥാ ഏകോ, യഥാ ദേവോ തഥാ ദുവേ;
യഥാ ഗാമോ തഥാ തയോ, കോലാഹലം തതുത്തരി''ന്തി. -

ഇമാ ദ്വേ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **നാഗോ സങ്ഗാമസീസേവാ**തി യഥാ നാമ ആജാനേയ്യോ ഹത്ഥിനാഗോ യുദ്ധമണ്ഡലേ അസിസത്തിതോമരാദിപ്പഹാരേ അധിവാസേത്വാ പരസേനം വിദ്ധംസേതി, ഏവം ഭിക്ഖു **അരഞ്ഞസ്മിം ബ്രഹാവനേ** അരഞ്ഞാനിയം ഡംസാദിപരിസ്സയേ **സതോ** സമ്പജാനോ അധിവാസേയ്യ, അധിവാസേത്വാ ച ഭാവനാബലേന മാരബലം വിധമേയ്യ.

**യഥാ ബ്രഹ്മാ**തി യഥാ ബ്രഹ്മാ ഏകകോ ചിത്തപ്പകോപരഹിതോ ഝാനസുഖേന നിച്ചമേവ സുഖിതോ വിഹരതി **തഥാ ഏകോ**തി ഭിക്ഖുപി ഏകോ അദുതിയോ വിവേകസുഖമനുബ്രൂഹേന്തോ സുഖം വിഹരതി. ഏകസ്സ സാമഞ്ഞസുഖം പണീതന്തി ഹി വുത്തം. ഏതേന ഏകവിഹാരീ ഭിക്ഖു ''ബ്രഹ്മസമോ''തി ഓവാദം ദേതി. **യഥാ ദേവോ തഥാ ദുവേ**തി യഥാ ദേവാനം അന്തരന്തരാ ചിത്തപ്പകോപോപി സിയാ, തഥാ ദ്വിന്നം ഭിക്ഖൂനം സഹവാസേ ഘട്ടനാപി ഭവേയ്യാതി സദുതിയവാസേന ഭിക്ഖു ''ദേവസമോ''തി വുത്തോ. **യഥാ ഗാമോ തഥാ തയോ**തി അസ്മിമേവ പാഠേ തിണ്ണം ഭിക്ഖൂനം സഹവാസോ ഗാമവാസസദിസോ വിവേകവാസോ ന ഹോതീതി അധിപ്പായോ . **കോലാഹലം തതുത്തരി**ന്തി തതോ തയതോ ഉപരി ച ബഹൂനം സംവാസോ കോലാഹലം

ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദമഹാജനസന്നിപാതസദിസോ, തസ്മാ ഏകവിഹാരിനാ ഭവിതബ്ബന്തി അധിപ്പായോതി.

യസോജത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. സാടിമത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**അഹു തുയ്ഹം പുരേ സദ്ധാ**തി ആയസ്മതോ സാടിമത്തിയത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥാരം ദിസ്വാ പസന്നമാനസോ താലവണ്ടം അദാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ മഗധരട്ഠേ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **സാടിമത്തിയോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ഹേതുസമ്പന്നതായ ആരഞ്ഞകഭിക്ഖൂനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൬൯.൪൬-൪൭) -

"സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ, താലവണ്ടമദാസഹം;
സുമനേഹി പടിച്ഛന്നം, ധാരയാമി മഹാരഹം.

"ചതുന്നവുതിതോ കപ്പേ, താലവണ്ടമദാസഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, താലവണ്ടസ്സിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ ഭിക്ഖൂ ഓവദതി അനുസാസതി ബഹൂ ച സത്തേ ധമ്മം കഥേത്വാ സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാപേസി. അഞ്ഞതരഞ്ച കുലം അസ്സദ്ധം അപ്പസന്നം സദ്ധം പസന്നം അകാസി. തേന തസ്മിം കുലേ മനുസ്സാ ഥേരേ അഭിപ്പസന്നാ അഹേസും. തത്ഥേകാ ദാരികാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ ഥേരം പിണ്ഡായ പവിട്ഠം സക്കച്ചം ഭോജനേന പരിവിസതി. അഥേകദിവസം മാരോ "ഏവം ഇമസ്സ അയസോ വഡ്ഢിസ്സതി, അപ്പതിട്ഠോ ഭവിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ ഥേരസ്സ രൂപേന ഗന്ത്വാ തം ദാരികം ഹത്ഥേ അഗ്ഗഹേസി. ദാരികാ "നായം മനുസ്സസമ്ഫസ്സോ"തി ച അഞ്ഞാസി, ഹത്ഥഞ്ച മുഞ്ചാപേസി. തം ദിസ്വാ ഘരജനോ ഥേരേ അപ്പസാദം ജനേസി. പുനദിവസേ ഥേരോ തം കാരണം അനാവജ്ജേന്തോ തം ഘരം അഗമാസി. തത്ഥ മനുസ്സാ അനാദരം അകംസു. ഥേരോ തം കാരണം ആവജ്ജേന്തോ മാരസ്സ കിരിയം ദിസ്വാ "തസ്സ ഗീവായം കുക്കുരകുണപം പടിമുഞ്ചതൂ"തി അധിട്ഠഹിത്വാ തസ്സ മോചനത്ഥം ഉപഗതേന മാരേന അതീതദിവസേ കതകിരിയം കഥാപേത്വാ തം തജ്ജേത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. തം ദിസ്വാ ഘരസാമികോ "ഖമഥ, ഭന്തേ, അച്ചയ"ന്തി ഖമാപേത്വാ "അജ്ജതഗ്ഗേ അഹമേവ, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഉപട്ഠഹാമീ"തി ആഹ. ഥേരോ തസ്സ ധമ്മം കഥേന്തോ -

൨൪൬. "അഹു തുയ്ഹം പുരേ സദ്ധാ, സാ തേ അജ്ജ ന വിജ്ജതി;
യം തുയ്ഹം തുയ്ഹമേവേതം, നത്ഥി ദുച്ചരിതം മമ.

൨൪൭. "അനിച്ചാ ഹി ചലാ സദ്ധാ, ഏവം ദിട്ഠാ ഹി സാ മയാ;
രജ്ജന്തിപി വിരജ്ജന്തി, തത്ഥ കിം ജിയ്യതേ മുനി.

**"പച്ചതി** മുനിനോ ഭത്തം, ഥോകം ഥോകം കുലേ കുലേ;
പിണ്ഡികായ ചരിസ്സാമി, അത്ഥി ജങ്ഘബലം മമാ"തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **അഹു തുയ്ഹം പുരേ സദ്ധാ, സാ തേ അജ്ജ ന വിജ്ജതീ**തി, ഉപാസക, ഇതോ പുബ്ബേ തവ മയി "അയ്യോ ധമ്മചാരീ സമചാരീ"തിആദിനാ സദ്ധാ അഹോസി, സാ സദ്ധാ തേ തവ അജ്ജ ഇദാനി ന ഉപലബ്ഭതി. തസ്മാ **യം തുയ്ഹം തുയ്ഹമേവേത**ന്തി ചതുപച്ചയദാനം, തുയ്ഹമേവ ഏതം ഹോതു, ന തേന മയ്ഹം അത്ഥോ, സമ്മാ പസന്നചിത്തേന ഹി ദാനം നാമ ദാതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ. അഥ വാ **യം തുയ്ഹം തുയ്ഹമേവേത**ന്തി യം തവ മയി അജ്ജ അഗാരവം പവത്തം, തം തുയ്ഹമേവ, തസ്സ ഫലം തയാ ഏവ പച്ചനുഭവിതബ്ബം, ന മയാതി അത്ഥോ. **നത്ഥി ദുച്ചരിതം മമാ**തി മമ പന ദുച്ചരിതം നാമ നത്ഥി മഗ്ഗേനേവ ദുച്ചരിതഹേതൂനം കിലേസാനം സമുച്ഛിന്നത്താ.

**അനിച്ചാ ഹി ചലാ സദ്ധാ**തി യസ്മാ പോഥുജ്ജനികാ സദ്ധാ അനിച്ചാ ഏകന്തികാ ന ഹോതി, തതോ ഏവ ചലാ അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡം വിയ, ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണുകം വിയ ച അനവട്ഠിതാ. **ഏവം ദിട്ഠാ ഹി സാ മയാ**തി ഏവം ഭൂതാ ച സാ സദ്ധാ മയാ തയി ദിട്ഠാ പച്ചക്ഖതോ വിദിതാ. **രജ്ജന്തിപി വിരജ്ജന്തീ**തി ഏവം തസ്സാ അനവട്ഠിതത്താ ഏവ ഇമേ സത്താ കദാചി കത്ഥചി മിത്തസന്ഥവവസേന രജ്ജന്തി സിനേഹമ്പി കരോന്തി, കദാചി വിരജ്ജന്തി വിരത്തചിത്താ ഹോന്തി. **തത്ഥ കിം ജിയ്യതേ മുനീ**തി തസ്മിം പുഥുജ്ജനാനം രജ്ജനേ വിരജ്ജനേ ച മുനി പബ്ബജിതോ കിം ജിയ്യതി, കാ തസ്സ ഹാനീതി അത്ഥോ.

"സചേ മമ പച്ചയേ ന ഗണ്ഹഥ, കഥം തുമ്ഹേ യാപേഥാ"തി ഏവം മാ ചിന്തയീതി ദസ്സേന്തോ **"പച്ചതീ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ **മുനിനോ** പബ്ബജിതസ്സ **ഭത്തം** നാമ **കുലേ കുലേ** അനുഘരം ദിവസേ ദിവസേ **ഥോകം ഥോകം** പച്ചതേ, ന ച തുയ്ഹം ഏവ ഗേഹേ. **പിണ്ഡികായ ചരിസ്സാമി, അത്ഥി ജങ്ഘബലം മമാ**തി അത്ഥി മേ ജങ്ഘബലം, നാഹം ഓഭഗ്ഗജങ്ഘോ ന ഖഞ്ജോ ന ച പാദരോഗീ, തസ്മാ പിണ്ഡികായ മിസ്സകഭിക്ഖായ ചരിസ്സാമി, "യഥാപി ഭമരോ പുപ്ഫ"ന്തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൪൯; നേത്തി॰ ൧൨൩) സത്ഥാരാ വുത്തനയേന പിണ്ഡായ ചരിത്വാ യാപേസ്സാമീതി ദസ്സേതി.

സാടിമത്തിയത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൧൧. ഉപാലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സദ്ധായ അഭിനിക്ഖമ്മാ**തി ആയസ്മതോ ഉപാലിത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഹംസവതീനഗരേ കുലഘരേ നിബ്ബത്തോ ഏകദിവസം സത്ഥു ധമ്മം സുണന്തോ സത്ഥാരം ഏകം ഭിക്ഖും വിനയധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേന്തം ദിസ്വാ അധികാരകമ്മം കത്വാ തം ഠാനന്തരം പത്ഥേസി. സോ യാവജീവം കുസലം കത്വാ ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ കപ്പകഗേഹേ പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി, **ഉപാലീ**തിസ്സ നാമം അകംസു. സോ വയപ്പത്തോ അനുരുദ്ധാദീനം ഛന്നം ഖത്തിയാനം പസാദകോ ഹുത്വാ തഥാഗതേ അനുപിയമ്ബവനേ വിഹരന്തേ

പബ്ബജനത്ഥായ നിക്ഖമന്തേഹി ഛഹി ഖത്തിയേഹി സദ്ധിം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തസ്സ പബ്ബജ്ജാവിധാനം പാളിയം ആഗതമേവ (ചൂളവ॰ ൩൩൧).

സോ പബ്ബജിത്വാ ഉപസമ്പന്നോ സത്ഥു സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ "മയ്ഹം, ഭന്തേ, അരഞ്ഞവാസം അനുജാനാഥാ"തി ആഹ. ഭിക്ഖു തവ അരഞ്ഞേ വസന്തസ്സ ഏകമേവ ധുരം വഡ്ഢിസ്സതി, അമ്ഹാകം പന സന്തികേ വസന്തസ്സ ഗന്ഥധുരഞ്ച വിപസ്സനാധുരഞ്ച പരിപൂരേസ്സതീതി. ഥേരോ സത്ഥു വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൧.൧.൪൮൧-൫൩൭) -

"നഗരേ ഹംസവതിയാ, സുജാതോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
അസീതികോടിനിചയോ, പഹൂതധനധഞ്ഞവാ.

"അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സധമ്മേ പാരമിം ഗതോ.

"പരിബ്ബാജാ ഏകസിഖാ, ഗോതമാ ബുദ്ധസാവകാ;
ചരകാ താപസാ ചേവ, ചരന്തി മഹിയാ തദാ.

"തേപി മം പരിവാരേന്തി, ബ്രാഹ്മണോ വിസ്സുതോ ഇതി;
ബഹുജ്ജനോ മം പൂജേതി, നാഹം പൂജേമി കിഞ്ചനം.

"പൂജാരഹം ന പസ്സാമി, മാനത്ഥദ്ധോ അഹം തദാ;
ബുദ്ധോതി വചനം നത്ഥി, താവ നുപ്പജ്ജതേ ജിനോ.

"അച്ചയേന അഹോരത്തം, പദുമുത്തരനാമകോ;
സബ്ബം തമം വിനോദേത്വാ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

"വിത്ഥാരികേ ബാഹുജഞ്ഞേ, പുഥുഭൂതേ ച സാസനേ;
ഉപാഗമി തദാ ബുദ്ധോ, നഗരം ഹംസസവ്ഹയം.

"പിതു അത്ഥായ സോ ബുദ്ധോ, ധമ്മം ദേസേസി ചക്ഖുമാ;
തേന കാലേന പരിസാ, സമന്താ യോജനം തദാ.

"സമ്മതോ മനുജാനം സോ, സുനന്ദോ നാമ താപസോ;
യാവതാ ബുദ്ധപരിസാ, പുപ്ഫേഹച്ഛാദയീ തദാ.

"ചതുസച്ചം പകാസേന്തേ, സേട്ഠേ ച പുപ്ഫമണ്ഡപേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ധമ്മാഭിസമയോ അഹു.

"സത്തരത്തിന്ദിവം ബുദ്ധോ, വസ്സേത്വാ ധമ്മവുട്ഠിയോ;
അട്ഠമേ ദിവസേ പത്തേ, സുനന്ദം കിത്തയീ ജിനോ.

"ദേവലോകേ മനുസ്സേ വാ, സംസരന്തോ അയം ഭവേ;
സബ്ബേസം പവരോ ഹുത്വാ, ഭവേസു സംസരിസ്സതി.

"കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;

ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

‘‘തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
മന്താണിപുത്തോ പുണ്ണോതി, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

‘‘ഏവം കിത്തയി സമ്ബുദ്ധോ, സുനന്ദം താപസം തദാ;
ഹാസയന്തോ ജനം സബ്ബം, ദസ്സയന്തോ സകം ബലം.

‘‘കതഞ്ജലീ നമസ്സന്തി, സുനന്ദം താപസം ജനാ;
ബുദ്ധേ കാരം കരിത്വാന, സോധേസി ഗതിമത്തനോ.

‘‘തത്ഥ മേ അഹു സങ്കപ്പോ, സുത്വാന മുനിനോ വചം;
അഹമ്പി കാരം കസ്സാമി, യഥാ പസ്സാമി ഗോതമം.

‘‘ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, കിരിയം ചിന്തയിം മമ;
ക്യാഹം കമ്മം ആചരാമി, പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ അനുത്തരേ.

‘‘അയഞ്ച പാഠികോ ഭിക്ഖു, സബ്ബപാഠിസ്സ സാസനേ;
വിനയേ അഗ്ഗനിക്ഖിത്തോ, തം ഠാനം പത്ഥയേ അഹം.

‘‘ഇദം മേ അമിതം ഭോഗം, അക്ഖോഭം സാഗരൂപമം;
തേന ഭോഗേന ബുദ്ധസ്സ, ആരാമം മാപയേ അഹം.

‘‘സോഭനം നാമ ആരാമം, നഗരസ്സ പുരത്ഥതോ;
കിണിത്വാ സതസഹസ്സേന, സങ്ഘാരാമം അമാപയിം.

‘‘കൂടാഗാരേ ച പാസാദേ, മണ്ഡപേ ഹമ്മിയേ ഗുഹാ;
ചങ്കമേ സുകതേ കത്വാ, സങ്ഘാരാമം അമാപയിം.

‘‘ജന്താഘരം അഗ്ഗിസാലം, അഥോ ഉദകമാളകം;
ന്ഹാനഘരം മാപയിത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സദാസഹം.

‘‘ആസന്ദിയോ പീഠകേ ച, പരിഭോഗേ ച ഭാജനേ;
ആരാമികഞ്ച ഭേസജ്ജം, സബ്ബമേതം അദാസഹം.

‘‘ആരക്ഖം പട്ഠപേത്വാന, പാകാരം കാരയിം ദള്ഹം;
മാ നം കോചി വിഹേഠേസി, സന്തചിത്താന താദിനം.

‘‘സതസഹസ്സേനാവാസം, സങ്ഘാരാമേ അമാപയിം;
വേപുല്ലം തം മാപയിത്വാ, സമ്ബുദ്ധം ഉപനാമയിം.

‘‘നിട്ഠാപിതോ മയാരാമോ, സമ്പടിച്ഛ തുവം മുനി;
നിയ്യാദേസ്സാമി തം വീര, അധിവാസേഹി ചക്ഖുമ.

‘‘പദുമുത്തരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമ സങ്കപ്പമഞ്ഞായ, അധിവാസേസി നായകോ.

‘‘അധിവാസനമഞ്ഞായ, സബ്ബഞ്ഞുസ്സ മഹേസിനോ;

ഭോജനം പടിയാദേത്വാ, കാലമാരോചയിം അഹം.

“ആരോചിതമ്ഹി കാലമ്ഹി, പദുമുത്തരനായകോ;
ഖീണാസവസഹസ്സേഹി, ആരാമം മേ ഉപാഗമി.

“നിസിന്നം കാലമഞ്ഞായ, അന്നപാനേന തപ്പയിം;
ഭുത്താവിം കാലമഞ്ഞായ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

“കീതോ സതസഹസ്സേന, തത്തകേനേവ കാരിതോ;
സോഭനോ നാമ ആരാമോ, സമ്പടിച്ഛ തുവം മുനി.

“ഇമിനാരാമദാനേന , ചേതനാപണിധീഹി ച;
ഭവേ നിബ്ബത്തമാനോഹം, ലഭാമി മമ പത്ഥിതം.

“പടിഗ്ഗഹേത്വാ സമ്ബുദ്ധോ, സങ്ഘാരാമം സുമാപിതം;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവി.

“യോ സോ ബുദ്ധസ്സ പാദാസി, സങ്ഘാരാമം സുമാപിതം;
തമഹം കിത്തയിസ്സാമി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ.

“ഹത്ഥീ അസ്സാ രഥാ പത്തീ, സേനാ ച ചതുരങ്ഗിനീ;
പരിവാരേസ്സന്തിമം നിച്ചം, സങ്ഘാരാമസ്സിദം ഫലം.

“സട്ഠി തൂരസഹസ്സാനി, ഭേരിയോ സമലങ്കതാ;
പരിവാരേസ്സന്തിമം നിച്ചം, സങ്ഘാരാമസ്സിദം ഫലം.

“ഛളസീതിസഹസ്സാനി, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
വിചിത്തവത്ഥാഭരണാ, ആമുത്തമണികുണ്ഡലാ.

“അളാരപമ്ഹാ ഹസുലാ, സുസഞ്ഞാ തനുമജ്ഝിമാ;
പരിവാരേസ്സന്തിമം നിച്ചം, സങ്ഘാരാമസ്സിദം ഫലം.

“തിംസകപ്പസഹസ്സാനി, ദേവലോകേ രമിസ്സതി;
സഹസ്സക്ഖത്തും ദേവിന്ദോ, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി.

“ദേവരാജേന പത്തബ്ബം, സബ്ബം പടിലഭിസ്സതി;
അനൂനഭോഗോ ഹുത്വാന, ദേവരജ്ജം കരിസ്സതി.

“സഹസ്സക്ഖത്തും ചക്കവത്തീ, രാജാ രട്ഠേ ഭവിസ്സതി.
പഥബ്യാ രജ്ജം വിപുലം, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയം.

“കപ്പസതസഹസ്സമ്ഹി, ഓക്കാകകുലസമ്ഭവോ;
ഗോതമോ നാമ ഗോത്തേന, സത്ഥാ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

“തസ്സ ധമ്മേസു ദായാദോ, ഓരസോ ധമ്മനിമ്മിതോ;
ഉപാലി നാമ നാമേന, ഹേസ്സതി സത്ഥു സാവകോ.

“വിനയേ പാരമിം പത്വാ, ഠാനാഠാനേ ച കോവിദോ;

ജിനസാസനം ധാരേന്തോ, വിഹരിസ്സതിനാസവോ.

“സബ്ബമേതം അഭിഞ്ഞായ, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസ്സതി.

“അപരിമേയ്യുപാദായ, പത്ഥേമി തവ സാസനം;
സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സബ്ബസംയോജനക്ഖയോ.

“യഥാ സൂലാവുതോ പോസോ, രാജദണ്ഡേന തജ്ജിതോ;
സൂലേ സാതം അവിന്ദന്തോ, പരിമുത്തിംവ ഇച്ഛതി.

“തഥേവാഹം മഹാവീര, ഭവദണ്ഡേന തജ്ജിതോ;
കമ്മസൂലാവുതോ സന്തോ, പിപാസാവേദനട്ടിതോ.

“ഭവേ സാതം ന വിന്ദാമി, ഡയ്ഹന്തോ തീഹി അഗ്ഗിഭി;
പരിമുത്തിം ഗവേസാമി, യഥാപി രാജദണ്ഡിതോ.

“യഥാ വിസാദോ പുരിസോ, വിസേന പരിപീളിതോ;
അഗദം സോ ഗവേസേയ്യ, വിസഘാതായുപാലനം.

“ഗവേസമാനോ പസ്സേയ്യ, അഗദം വിസഘാതകം;
തം പിവിത്വാ സുഖീ അസ്സ, വിസമ്ഹാ പരിമുത്തിയാ.

“തഥേവാഹം മഹാവീര, യഥാ വിസഹതോ നരോ;
സമ്പീളിതോ അവിജ്ജായ, സദ്ധമ്മാഗദമേസഹം.

“ധമ്മാഗദം ഗവേസന്തോ, അദ്ദക്ഖിം സക്യസാസനം;
അഗ്ഗം സബ്ബോസധാനം തം, സബ്ബസല്ലവിനോദനം.

“ധമ്മോസധം പിവിത്വാന, വിസം സബ്ബം സമൂഹനിം;
അജരാമരം സീതിഭാവം, നിബ്ബാനം ഫസ്സയിം അഹം.

“യഥാ ഭൂതട്ടിതോ പോസോ, ഭൂതഗ്ഗാഹേന പീളിതോ;
ഭൂതവേജ്ജം ഗവേസേയ്യ, ഭൂതസ്മാ പരിമുത്തിയാ.

“ഗവേസമാനോ പസ്സേയ്യ, ഭൂതവിജ്ജാസു കോവിദം;
തസ്സ സോ വിഹനേ ഭൂതം, സമൂലഞ്ച വിനാസയേ.

“തഥേവാഹം മഹാവീര, തമഗ്ഗാഹേന പീളിതോ;
ഞാണാലോകം ഗവേസാമി, തമതോ പരിമുത്തിയാ.

“അഥദ്ദസം സക്യമുനിം, കിലേസതമസോധനം;
സോ മേ തമം വിനോദേസി, ഭൂതവേജ്ജോവ ഭൂതകം.

“സംസാരസോതം സഞ്ഛിന്ദിം, തണ്ഹാസോതം നിവാരയിം;
ഭവം ഉഗ്ഘാടയിം സബ്ബം, ഭൂതവേജ്ജോവ മൂലതോ.

“ഗരുളോ യഥാ ഓപതതി, പന്നഗം ഭക്ഖമത്തനോ;

സമന്താ യോജനസതം, വിക്ഖോഭേതി മഹാസരം.

“പന്നഗം സോ ഗഹേത്വാന, അധോസീസം വിഹേഠയം;
ആദായ സോ പക്കമതി, യേനകാമം വിഹങ്ഗമോ.

“തഥേവാഹം മഹാവീര, യഥാപി ഗരുളോ ബലീ;
അസങ്ഖതം ഗവേസന്തോ, ദോസേ വിക്ഖാലയിം അഹം.

“ദിട്ഠോ അഹം ധമ്മവരം, സന്തിപദമനുത്തരം;
ആദായ വിഹരാമേതം, ഗരുളോ പന്നഗം യഥാ.

“ആസാവതീ നാമ ലതാ, ജാതാ ചിത്തലതാവനേ;
തസ്സാ വസ്സസഹസ്സേന, ഏകം നിബ്ബത്തതേ ഫലം.

“തം ദേവാ പയിരുപാസന്തി, താവദൂരഫലേ സതി;
ദേവാനം സാ പിയാ ഏവം, ആസാവതീ ലതുത്തമാ.

“സതസഹസ്സുപാദായ, താഹം പരിചരേ മുനി;
സായം പാതം നമസ്സാമി, ദേവാ ആസാവതിം യഥാ.

“അവഞ്ഝാ പാരിചരിയാ, അമോഘാ ച നമസ്സനാ;
ദൂരാഗതമ്പി മം സന്തം, ഖണോയം ന വിരാധയി.

“പടിസന്ധിം ന പസ്സാമി, വിചിനന്തോ ഭവേ അഹം;
നിരൂപധി വിപ്പമുത്തോ, ഉപസന്തോ ചരാമഹം.

“യഥാപി പദുമം നാമ, സൂരിയരംസേന പുപ്ഫതി;
തഥേവാഹം മഹാവീര, ബുദ്ധരംസേന പുപ്ഫിതോ.

“യഥാ ബലാകയോനിമ്ഹി, ന വിജ്ജതി പുമോ സദാ;
മേഘേസു ഗജ്ജമാനേസു, ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തി താ സദാ.

“ചിരമ്പി ഗബ്ഭം ധാരേന്തി, യാവ മേഘോ ന ഗജ്ജതി;
ഭാരതോ പരിമുച്ചന്തി, യദാ മേഘോ പവസ്സതി.

“പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ, ധമ്മമേഘേന ഗജ്ജതോ;
സദ്ദേന ധമ്മമേഘസ്സ, ധമ്മഗബ്ഭം അഗണ്ഹഹം.

“സതസഹസ്സുപാദായ, പുഞ്ഞഗബ്ഭം ധരേമഹം;
നപ്പമുച്ചാമി ഭാരതോ, ധമ്മമേഘോ ന ഗജ്ജതി.

“യദാ തുവം സക്യമുനി, രമ്മേ കപിലവത്ഥവേ;
ഗജ്ജസി ധമ്മമേഘേന, ഭാരതോ പരിമുച്ചഹം.

“സുഞ്ഞതം അനിമിത്തഞ്ച, തഥാപ്പണിഹിതമ്പി ച;
ചതുരോ ച ഫലേ സബ്ബേ, ധമ്മേവം വിജനയിം അഹം.

“അപരിമേയ്യുപാദായ, പത്ഥേമി തവ സാസനം;

സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, സന്തിപദമനുത്തരം.

‘‘വിനയേ പാരമിം പത്തോ, യഥാപി പാഠികോ ഇസി;
ന മേ സമസമോ അത്ഥി, ധാരേമി സാസനം അഹം.

‘‘വിനയേ ഖന്ധകേ ചാപി, തികച്ഛേദേ ച പഞ്ചകേ;
എത്ഥ മേ വിമതി നത്ഥി, അക്ഖരേ ബ്യഞ്ജനേപി വാ.

‘‘നിഗ്ഗഹേ പടികമ്മേ ച, ഠാനാഠാനേ ച കോവിദോ;
ഓസാരണേ വുട്ഠാപനേ, സബ്ബത്ഥ പാരമിം ഗതോ.

‘‘വിനയേ ഖന്ധകേ വാപി, നിക്ഖിപിത്വാ പദം അഹം;
ഉഭതോ വിനിവേഠേത്വാ, രസതോ ഓസരേയ്യഹം.

‘‘നിരുത്തിയാ സുകുസലോ, അത്ഥാനത്ഥേ ച കോവിദോ;
അനഞ്ഞാതം മയാ നത്ഥി, ഏകഗ്ഗോ സത്ഥു സാസനേ.

‘‘രൂപദക്ഖോ അഹം അജ്ജ, സക്യപുത്തസ്സ സാസനേ;
കങ്ഖം സബ്ബം വിനോദേമി, ഛിന്ദാമി സബ്ബസംസയം.

‘‘പദം അനുപദഞ്ചാപി, അക്ഖരഞ്ചാപി ബ്യഞ്ജനം;
നിദാനേ പരിയോസാനേ, സബ്ബത്ഥ കോവിദോ അഹം.

‘‘യഥാപി രാജാ ബലവാ, നിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ പരന്തപേ;
വിജിനിത്വാന സങ്ഗാമം, നഗരം തത്ഥ മാപയേ.

‘‘പാകാരം പരിഖഞ്ചാപി, ഏസികം ദ്വാരകോട്ഠകം;
അട്ടാലകേ ച വിവിധേ, കാരയേ നഗരേ ബഹൂ.

‘‘സിങ്ഘാടകം ചച്ചരഞ്ച, സുവിഭത്തന്തരാപണം;
കാരയേയ്യ സഭം തത്ഥ, അത്ഥാനത്ഥവിനിച്ഛയം.

‘‘നിഗ്ഘാതത്ഥം അമിത്താനം, ഛിദ്ദാഛിദ്ദഞ്ച ജാനിതും;
ബലകായസ്സ രക്ഖായ, സേനാപച്ചം ഠപേതി സോ.

‘‘ആരക്ഖത്ഥായ ഭണ്ഡസ്സ, നിധാനകുസലം നരം;
മാ മേ ഭണ്ഡം വിനസ്സീതി, ഭണ്ഡരക്ഖം ഠപേതി സോ.

‘‘മമത്തോ ഹോതി യോ രഞ്ഞോ, വുദ്ധിം യസ്സ ച ഇച്ഛതി;
തസ്സാധികരണം ദേതി, മിത്തസ്സ പടിപജ്ജിതും.

‘‘ഉപ്പാതേസു നിമിത്തേസു, ലക്ഖണേസു ച കോവിദം;
അജ്ഝായകം മന്തധരം, പോരോഹിച്ചേ ഠപേതി സോ.

‘‘ഏതേഹങ്ഗേഹി സമ്പന്നോ, ഖത്തിയോതി പവുച്ചതി;
സദാ രക്ഖന്തി രാജാനം, ചക്കവാകോവ ദുക്ഖിതം.

‘‘തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ഹതാമിത്തോവ ഖത്തിയോ;

സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, ധമ്മരാജാതി വുച്ചതി.

“തിത്ഥിയേ നിഹനിത്വാന, മാരഞ്ചാപി സസേനകം;
തമന്ധകാരം വിധമിത്വാ, ധമ്മനഗരം അമാപയി.

“സീലം പാകാരകം തത്ഥ, ഞാണം തേ ദ്വാരകോട്ഠകം;
സദ്ധാ തേ ഏസികാ വീര, ദ്വാരപാലോ ച സംവരോ.

“സതിപട്ഠാനമട്ടാലം, പഞ്ഞാ തേ ചച്ചരം മുനേ;
ഇദ്ധിപാദഞ്ച സിങ്ഘാടം, ധമ്മവീഥി സുമാപിതാ.

“സുത്തന്തം അഭിധമ്മഞ്ച, വിനയഞ്ചാപി കേവലം;
നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം, ഏസാ ധമ്മസഭാ തവ.

“സുഞ്ഞതം അനിമിത്തഞ്ച, വിഹാരഞ്ചപ്പണീഹിതം;
ആനേഞ്ജഞ്ച നിരോധോ ച, ഏസാ ധമ്മകുടീ തവ.

“പഞ്ഞായ അഗ്ഗോ നിക്ഖിത്തോ, പടിഭാനേ ച കോവിദോ;
സാരിപുത്തോതി നാമേന, ധമ്മസേനാപതീ തവ.

“ചുതൂപപാതകുസലോ , ഇദ്ധിയാ പാരമിം ഗതോ;
കോലിതോ നാമ നാമേന, പോരോഹിച്ചോ തവം മുനേ.

“പോരാണകവംസധരോ, ഉഗ്ഗതേജോ ദുരാസദോ;
ധുതവാദീഗുണേനഗ്ഗോ, അക്ഖദസ്സോ തവം മുനേ.

“ബഹുസ്സുതോ ധമ്മധരോ, സബ്ബപാഠീ ച സാസനേ;
ആനന്ദോ നാമ നാമേന, ധമ്മാരക്ഖോ തവം മുനേ.

“ഏതേ സബ്ബേ അതിക്കമ്മ, പമേസി ഭഗവാ മമം;
വിനിച്ഛയം മേ പാദാസി, വിനയേ വിഞ്ഞുദേസിതം.

“യോ കോചി വിനയേ പഞ്ഹം, പുച്ഛതി ബുദ്ധസാവകോ;
തത്ഥ മേ ചിന്തനാ നത്ഥി, തഞ്ഞേവത്ഥം കഥേമഹം.

“യാവതാ ബുദ്ധഖേത്തമ്ഹി, ഠപേത്വാ തം മഹാമുനി;
വിനയേ മാദിസോ നത്ഥി, കുതോ ഭിയ്യോ ഭവിസ്സതി.

“ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏവം ഗജ്ജതി ഗോതമോ;
ഉപാലിസ്സ സമോ നത്ഥി, വിനയേ ഖന്ധകേസു ച.

“യാവതാ ബുദ്ധഭണിതം, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
വിനയോഗധം തം സബ്ബം, വിനയമൂലപസ്സിനോ.

“മമ കമ്മം സരിത്വാന, ഗോതമോ സക്യപുങ്ഗവോ;
ഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ, ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി മം.

“സതസഹസ്സുപാദായ, ഇമം ഠാനം അപത്ഥയിം;

സോ മേ അത്ഥോ അനുപ്പത്തോ, വിനയേ പാരമിം ഗതോ.

‘‘സക്യാനം നന്ദിജനനോ, കപ്പകോ ആസഹം പുരേ;
വിജഹിത്വാന തം ജാതിം, പുത്തോ ജാതോ മഹേസിനോ.

‘‘ഇതോ ദുതിയകേ കപ്പേ, അഞ്ജസോ നാമ ഖത്തിയോ;
അനന്തതേജോ അമിതയസോ, ഭൂമിപാലോ മഹദ്ധനോ.

‘‘തസ്സ രഞ്ഞോ അഹം പുത്തോ, ചന്ദനോ നാമ ഖത്തിയോ;
ജാതിമദേനുപത്ഥദ്ധോ, യസഭോഗമദേന ച.

‘‘നാഗസതസഹസ്സാനി, സബ്ബാലങ്കാരഭൂസിതാ;
തിധാപഭിന്നാ മാതങ്ഗാ, പരിവാരേന്തി മം സദാ.

‘‘സബലേഹി പരേതോഹം, ഉയ്യാനം ഗന്തുകാമകോ;
ആരുയ്ഹ സിരികം നാഗം, നഗരാ നിക്ഖമിം തദാ.

‘‘ചരണേന ച സമ്പന്നോ, ഗുത്തദ്വാരോ സുസംവുതോ;
ദേവലോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ആഗച്ഛി പുരതോ മമ.

‘‘പേസേത്വാ സിരികം നാഗം, ബുദ്ധം ആസാദയിം തദാ;
തതോ സഞ്ജാതകോപോ സോ, നാഗോ നുദ്ധരതേ പദം.

‘‘നാഗം രുണ്ണമനം ദിസ്വാ, ബുദ്ധേ കോധം അകാസഹം;
വിഹേസയിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, ഉയ്യാനം അഗമാസഹം.

‘‘സാതം തത്ഥ ന വിന്ദാമി, സിരോ പജ്ജലിതോ യഥാ;
പരിളാഹേന ഡയ്ഹാമി, മച്ഛോവ ബളിസാദകോ.

‘‘സസാഗരന്താ പഥവീ, ആദിത്താ വിയ ഹോതി മേ;
പിതു സന്തികുപാഗമ്മ, ഇദം വചനമബ്രവിം.

‘‘ആസീവിസംവ കുപിതം, അഗ്ഗിക്ഖന്ധംവ ആഗതം;
മത്തംവ കുഞ്ജരം ദന്തിം, യം സയമ്ഭുമസാദയിം.

‘‘ആസാദിതോ മയാ ബുദ്ധോ, ഘോരോ ഉഗ്ഗതപോ ജിനോ;
പുരാ സബ്ബേ വിനസ്സാമ, ഖമാപേസ്സാമ തം മുനിം.

‘‘നോ ചേ തം നിജ്ഝാപേസ്സാമ, അത്തദന്തം സമാഹിതം;
ഓരേന സത്തദിവസാ, രട്ഠം മേ വിധമിസ്സതി.

‘‘സുമേഖലോ കോസിയോ ച, സിഗ്ഗവോ ചാപി സത്തകോ;
ആസാദയിത്വാ ഇസയോ, ദുഗ്ഗതാ തേ സരട്ഠകാ.

‘‘യദാ കുപ്പന്തി ഇസയോ, സഞ്ഞതാ ബ്രഹ്മചാരിനോ;
സദേവകം വിനാസേന്തി, സസാഗരം സപബ്ബതം.

‘‘തിയോജനസഹസ്സമ്ഹി, പുരിസേ സന്നിപാതയിം;

അച്ചയം ദേസനത്ഥായ, സയമ്ഭും ഉപസങ്കമിം.

“അല്ലവത്ഥാ അല്ലസിരാ, സബ്ബേവ പഞ്ജലീകതാ;
ബുദ്ധസ്സ പാദേ നിപതിത്വാ, ഇദം വചനമബ്രവും.

“ഖമസ്സു ത്വം മഹാവീര, അഭിയാചതി തം ജനോ;
പരിളാഹം വിനോദേഹി, മാ നോ രട്ഠം വിനാസയ.

“സദേവമാനുസാ സബ്ബേ, സദാനവാ സരക്ഖസാ;
അയോമയേന കൂടേന, സിരം ഭിന്ദേയ്യു മേ സദാ.

“ദകേ അഗ്ഗി ന സണ്ഠാതി, ബീജം സേലേ ന രൂഹതി;
അഗദേ കിമി ന സണ്ഠാതി, കോപോ ബുദ്ധേ ന ജായതി.

“യഥാ ച ഭൂമി അചലാ, അപ്പമേയ്യോ ച സാഗരോ;
അനന്തകോ ച ആകാസോ, ഏവം ബുദ്ധാ അഖോഭിയാ.

“സദാ ഖന്താ മഹാവീരാ, ഖമിതാ ച തപസ്സിനോ;
ഖന്താനം ഖമിതാനഞ്ച, ഗമനം തം ന വിജ്ജതി.

“ഇദം വത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, പരിളാഹം വിനോദയം;
മഹാജനസ്സ പുരതോ, നഭം അബ്ഭുഗ്ഗമീ തദാ.

“തേന കമ്മേനഹം വീര, ഹീനത്തം അജ്ഝുപാഗതോ;
സമതിക്കമ്മ തം ജാതിം, പാവിസിം അഭയം പുരം.

“തദാപി മം മഹാവീര, ഡയ്ഹമാനം സുസണ്ഠിതം;
പരിളാഹം വിനോദേസി, സയമ്ഭുഞ്ച ഖമാപയിം.

“അജ്ജാപി മം മഹാവീര, ഡയ്ഹമാനം തിഹഗ്ഗിഭി;
നിബ്ബാപേസി തയോ അഗ്ഗീ, സീതിഭാവഞ്ച പാപയിം.

“യേസം സോതാവധാനത്ഥി, സുണാഥ മമ ഭാസതോ;
അത്ഥം തുയ്ഹം പവക്ഖാമി, യഥാ ദിട്ഠം പദം മമ.

“സയമ്ഭും തം വിമാനേത്വാ, സന്തചിത്തം സമാഹിതം;
തേന കമ്മേനഹം അജ്ജ, ജാതോമ്ഹി നീചയോനിയം.

“മാ വോ ഖണം വിരാധേഥ, ഖണാതീതാ ഹി സോചരേ;
സദത്ഥേ വായമേയ്യാഥ, ഖണോ വോ പടിപാദിതോ.

“ഏകച്ചാനഞ്ച വമനം, ഏകച്ചാനം വിരേചനം;
വിസം ഹലാഹലം ഏകേ, ഏകച്ചാനഞ്ച ഓസധം.

“വമനം പടിപന്നാനം, ഫലട്ഠാനം വിരേചനം;
ഓസധം ഫലലാഭീനം, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം ഗവേസിനം.

“സാസനേന വിരുദ്ധാനം, വിസം ഹലാഹലം യഥാ;

ആസീവിസോ ദിട്ഠവിസോ, ഏവം ഝാപേതി തം നരം.

‘‘സകിം പീതം ഹലാഹലം, ഉപരുന്ധതി ജീവിതം;
സാസനേന വിരുജ്ഝിത്വാ, കപ്പകോടിമ്ഹി ഡയ്ഹതി.

‘‘ഖന്തിയാ അവിഹിംസായ, മേത്തചിത്തവതായ ച;
സദേവകം സോ താരേതി, തസ്മാ തേ അവിരാധിയാ.

‘‘ലാഭാലാഭേ ന സജ്ജന്തി, സമ്മാനനവിമാനനേ;
പഥവീസദിസാ ബുദ്ധാ, തസ്മാ തേ ന വിരാധിയാ.

‘‘ദേവദത്തേ ച വധകേ, ചോരേ അങ്ഗുലിമാലകേ;
രാഹുലേ ധനപാലേ ച, സബ്ബേസം സമകോ മുനി.

‘‘ഏതേസം പടിഘോ നത്ഥി, രാഗോമേസം ന വിജ്ജതി;
സബ്ബേസം സമകോ ബുദ്ധോ, വധകസ്സോരസസ്സ ച.

‘‘പന്ഥേ ദിസ്വാന കാസാവം, ഛഡ്ഡിതം മീള്ഹമക്ഖിതം;
സിരസ്മിം അഞ്ജലിം കത്വാ, വന്ദിതബ്ബം ഇസിദ്ധജം.

‘‘അബ്ഭതീതാ ച യേ ബുദ്ധാ, വത്തമാനാ അനാഗതാ;
ധജേനാനേന സുജ്ഝന്തി, തസ്മാ ഏതേ നമസ്സിയാ.

‘‘സത്ഥുകപ്പം സുവിനയം, ധാരേമി ഹദയേനഹം;
നമസ്സമാനോ വിനയം, വിഹരിസ്സാമി സബ്ബദാ.

‘‘വിനയോ ആസയോ മയ്ഹം, വിനയോ ഠാനചങ്കമം;
കപ്പേമി വിനയേ വാസം, വിനയോ മമ ഗോചരോ.

‘‘വിനയേ പാരമിപ്പത്തോ, സമഥേ ചാപി കോവിദോ;
ഉപാലി തം മഹാവീര, പാദേ വന്ദതി സത്ഥുനോ.

‘‘സോ അഹം വിചരിസ്സാമി, ഗാമാ ഗാമം പുരാ പുരം;
നമസ്സമാനോ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മതം.

‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

തത്ഥ ഹി നം സത്ഥാ സയമേവ സകലം വിനയപിടകം ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി. സോ അപരഭാഗേ ഭാരുകച്ഛകവത്ഥും (പാരാ॰ ൭൮) അജ്ജുകവത്ഥും (പാരാ॰ ൧൫൮) കുമാരകസ്സപവത്ഥുന്തി ഇമാനി തീണി വത്ഥൂനി വിനിച്ഛയി. സത്ഥാ ഏകേകസ്മിം വിനിച്ഛിതേ സാധുകാരം ദത്വാ തയോപി വിനിച്ഛയേ അട്ഠുപ്പത്തിം കത്വാ ഥേരം വിനയധരാനം അഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപേസി. സോ അപരഭാഗേ ഏകസ്മിം ഉപോസഥദിവസേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസസമയേ ഭിക്ഖൂ ഓവദന്തോ -

൨൪൬. ‘‘സദ്ധായ അഭിനിക്ഖമ്മ, നവപബ്ബജിതോ നവോ;
മിത്തേ ഭജേയ്യ കല്യാണേ, സുദ്ധാജീവേ അതന്ദിതേ.

൨൪൭. ‘‘സദ്ധായ അഭിനിക്ഖമ്മ, നവപബ്ബജിതോ നവോ;

സങ്ഘസ്മിം വിഹരം ഭിക്ഖു, സിക്ഖേഥ വിനയം ബുധോ.

൨൫൪. “സദ്ധായ അഭിനിക്ഖമ്മ, നവപബ്ബജിതോ നവോ;
കപ്പാകപ്പേസു കുസലോ, ചരേയ്യ അപുരക്ഖതോ”തി. - തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **സദ്ധായാ**തി സദ്ധാനിമിത്തം, ന ജീവികത്ഥന്തി അത്ഥോ. **സദ്ധായാ**തി വാ കമ്മഫലാനി രതനത്തയഗുണഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ. **അഭിനിക്ഖമ്മാ**തി ഘരാവാസതോ നിക്ഖമിത്വാ. **നവപബ്ബജിതോ**തി നവോ ഹുത്വാ പബ്ബജിതോ, പഠമവയേ ഏവ പബ്ബജിതോ. **നവോ**തി സാസനേ സിക്ഖായ അഭിനവോ ദഹരോ. **മിത്തേ ഭജേയ്യ കല്യാണേ സുദ്ധാജീവേ അതന്ദിതേ**തി “പിയോ ഗരു ഭാവനീയോ”തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൭.൩൭) വുത്തലക്ഖണേ കല്യാണമിത്തേ, മിച്ഛാജീവവിവജ്ജനേന സുദ്ധാജീവേ , ആരദ്ധവീരിയതായ അതന്ദിതേ ഭജേയ്യ ഉപസങ്കമേയ്യ, തേസം ഓവാദാനുസാസനീപടിഗ്ഗഹണവസേന സേവേയ്യ. **സങ്ഘസ്മിം വിഹര**ന്തി സങ്ഘേ ഭിക്ഖുസമൂഹേ വത്തപടിവത്തപൂരണവസേന വിഹരന്തോ. **സിക്ഖേഥ വിനയം ബുധോ**തി ബോധഞാണതാസുകുസലോ ഹുത്വാ വിനയപരിയത്തിം സിക്ഖേയ്യ. വിനയോ ഹി സാസനസ്സ ആയു, തസ്മിം ഠിതേ സാസനം ഠിതം ഹോതി. “ബുദ്ധോ”തി ച പഠന്തി, സോ ഏവത്ഥോ. **കപ്പാകപ്പേസൂ**തി കപ്പിയാകപ്പിയേസു കുസലോ സുത്തവസേന സുത്താനുലോമവസേന ച നിപുണോ ഛേകോ. **അപുരക്ഖതോ**തി ന പുരക്ഖതോ തണ്ഹാദീഹി കുതോചി പുരേക്ഖാരം അപച്ചാസീസന്തോ ഹുത്വാ വിഹരേയ്യ.

ഉപാലിത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൭൫. ഉത്തരപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പണ്ഡിതം വത മം സന്ത**ന്തി ആയസ്മതോ ഉത്തരപാലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ഗമനമഗ്ഗേ സേതും കാരാപേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഉത്തരപാലോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ സമണധമ്മം കരോതി. തസ്സ ഏകദിവസം അയോനിസോമനസികാരവസേന അനുഭൂതാരമ്മണം അനുസ്സരന്തസ്സ കാമരാഗോ ഉപ്പജ്ജി. സോ താവദേവ സഹോഡ്ഢം ചോരം ഗണ്ഹന്തോ വിയ അത്തനോ ചിത്തം നിഗ്ഗഹേത്വാ സംവേഗജാതോ പടിപക്ഖമനസികാരേന കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ഭാവനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൭൩-൭൫) -

“വിപസ്സിനോ ഭഗവതോ, ചങ്കമന്തസ്സ സമ്മുഖാ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, സേതും കാരാപയിം അഹം.

“ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, യം സേതും കാരയിം അഹം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, സേതുദാനസ്സിദം ഫലം.

“കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന”ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ സീഹനാദം നദന്തോ -

൨൫൨. ‘‘പണ്ഡിതം വത മം സന്തം, അലമത്ഥവിചിന്തകം;
പഞ്ച കാമഗുണാ ലോകേ, സമ്മോഹാ പാതയിംസു മം.

൨൫൩. ‘‘പക്ഖന്ദോ മാരവിസയേ, ദള്ഹസല്ലസമപ്പിതോ;
അസക്ഖിം മച്ചുരാജസ്സ, അഹം പാസാ പമുച്ചിതും.

൨൫൪. ‘‘സബ്ബേ കാമാ പഹീനാ മേ, ഭവാ സബ്ബേ പദാലിതാ;
വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ’’തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പണ്ഡിതം വത മം സന്ത**ന്തി സുതചിന്താമയായ പഞ്ഞായ വസേന പഞ്ഞാസമ്പന്നമ്പി നാമ മം സമാനം. **അലമത്ഥവിചിന്തക**ന്തി അത്തനോ ച പരേസഞ്ച അത്ഥം ഹിതം വിചിന്തേതും സമത്ഥം, അലം വാ പരിയത്തം അത്ഥസ്സ വിചിന്തകം, കിലേസവിദ്ധംസനസമത്ഥം അത്ഥദസ്സിനം വാ, സബ്ബമേതം അത്തനോ അന്തിമഭവികതായ ഥേരോ വദതി. **പഞ്ച കാമഗുണാ**തി രൂപാദയോ പഞ്ച കാമകോട്ഠാസാ. **ലോകേ**തി തേസം പവത്തിട്ഠാനദസ്സനം. **സമ്മോഹാ**തി സമ്മോഹനിമിത്തം അയോനിസോമനസികാരഹേതു. **സമ്മോഹാ**തി വാ സമ്മോഹനാ സമ്മോഹകരാ. **പാതയിംസൂ**തി ധീരഭാവതോ പാതേസും, ലോകതോ വാ ഉത്തരിതുകാമം മം ലോകേ പാതയിംസൂതി അത്ഥോ.

**പക്ഖന്ദോ**തി അനുപവിട്ഠോ. **മാരവിസയേ**തി കിലേസവിസയേ കിലേസമാരസ്സ പവത്തിട്ഠാനേ, തസ്സ വസം ഗതോതി അധിപ്പായോ. ദേവപുത്തമാരസ്സ വാ ഇസ്സരിയട്ഠാനേ തം അനുപവിസിത്വാ ഠിതോ. **ദള്ഹസല്ലസമപ്പിതോ**തി ദള്ഹം ഥിരം, ദള്ഹേന വാ സല്ലേന സമപ്പിതോ, രാഗസല്ലേന ഹദയം ആഹച്ച വിദ്ധോ. **അസക്ഖിം മച്ചുരാജസ്സ, അഹം പാസാ പമുച്ചിതു**ന്തി അഗ്ഗമഗ്ഗസണ്ഡാസേന രാഗാദിസല്ലം അനവസേസതോ ഉദ്ധരന്തോയേവ രാഗബന്ധനസങ്ഖാതാ മച്ചുരാജസ്സ പാസാ അഹം പരിമുച്ചിതും അസക്ഖിം, തതോ അത്താനം പമോചേസിം.

തതോ ഏവ ച **സബ്ബേ കാമാ പഹീനാ മേ, ഭവാ സബ്ബേ പദാലിതാ**തി വത്ഥാരമ്മണാദിഭേദേന അനേകഭേദഭിന്നാ സബ്ബേ കിലേസകാമാ അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവസേന മയാ പഹീനാ. കിലേസകാമേസു ഹി പഹീനേസു വത്ഥുകാമാപി പഹീനാ ഏവ ഹോന്തി. തഥാ കാമഭവകമ്മഭവാദയോ ഭവാ സബ്ബേ മഗ്ഗഞാണാസിനാ പദാലിതാ വിദ്ധംസിതാ. കമ്മഭവേസു ഹി പദാലിതേസു ഉപപത്തിഭവാ പദാലിതാ ഏവ ഹോന്തി. ഏവം കമ്മഭവാനം പദാലിതത്താ ഏവ **വിക്ഖീണോ ജാതിസംസാരോ, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ**തി. തസ്സത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ഇദമേവ ച ഥേരസ്സ അഞ്ഞാബ്യാകരണം അഹോസി.

ഉത്തരപാലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

**൧൩. അഭിഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ**

**സുണാഥ ഞാതയോ സബ്ബേ**തി ആയസ്മതോ അഭിഭൂതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി ഉപചിനന്തോ വേസ്സഭുസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ താദിസേന കല്യാണമിത്തസന്നിസ്സയേന സാസനേ അഭിപ്പസന്നോ അഹോസി. സോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ധാതും ഗഹേതും മഹാജനേ ഉസ്സാഹം കരോന്തേ സയം സബ്ബപഠമം ഗന്ധോദകേന ചിതകം നിബ്ബാപേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വേഠപുരനഗരേ രാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **അഭിഭൂതോ**തി ലദ്ധനാമോ പിതു അച്ചയേന രജ്ജം കാരേതി. തസ്മിഞ്ച സമയേ ഭഗവാ ജനപദചാരികം ചരന്തോ അനുപുബ്ബേന തം നഗരം പാപുണി. തതോ സോ രാജാ ''ഭഗവാ കിര മമ നഗരം അനുപ്പത്തോ''തി സുത്വാ സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ ദുതിയദിവസേ മഹാദാനം പവത്തേസി. ഭഗവാ ഭുത്താവീ തസ്സ രഞ്ഞോ അജ്ഝാസയാനുരൂപം അനുമോദനം കരോന്തോയേവ വിത്ഥാരതോ ധമ്മം ദേസേസി. സോ ധമ്മം സുത്വാ ലദ്ധപ്പസാദോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൧൧-൧൮) -

> ''ദയ്ഹമാനേ സരീരമ്ഹി, വേസ്സഭുസ്സ മഹേസിനോ;
> ഗന്ധോദകം ഗഹേത്വാന, ചിതം നിബ്ബാപയിം അഹം.
>
> ''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, ചിതം നിബ്ബാപയിം അഹം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ഗന്ധോദകസ്സിദം ഫലം.
>
> ''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തേ തസ്മിം തസ്സ ഞാതകാ അമച്ചാ പാരിസജ്ജാ നാഗരാ ജാനപദാതി സബ്ബേ സമാഗന്ത്വാ, ''ഭന്തേ, കസ്മാ ത്വം അമ്ഹേ അനാഥേ കത്വാ പബ്ബജിതോ''തി പരിദേവിംസു. ഥേരോ തേ ഞാതിപമുഖേ മനുസ്സേ പരിദേവന്തേ ദിസ്വാ തേസം അത്തനോ പബ്ബജ്ജകാരണവിഭാവനമുഖേന ധമ്മം കഥേന്തോ -

൨൮൫. ''സുണാഥ ഞാതയോ സബ്ബേ, യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ;
ധമ്മം വോ ദേസയിസ്സാമി, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

൨൮൬. ''ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ;
ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ.

൨൮൭. ''യോ ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ, അപ്പമത്തോ വിഹസ്സതി;
പഹായ ജാതിസംസാരം, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സതീ''തി. - തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി;

തത്ഥ **സുണാഥാ**തി നിസാമേഥ, ഇദാനി മയാ വുച്ചമാനം ഓഹിതസോതാ സോതദ്വാരാനുസാരേന ഉപധാരേഥാതി അത്ഥോ. **ഞാതയോ**തി ഞാതീ പമുഖേ കത്വാ തേസം സബ്ബേസം ആലപനം, തേനാഹ **''സബ്ബേ യാവന്തേത്ഥ സമാഗതാ''**തി, യാവന്തോ യത്തകാ ഏത്ഥ സമാഗമേ, ഏതിസ്സം വാ മമ പബ്ബജ്ജായ സമാഗതാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യം സന്ധായ ''സുണാഥാ''തി സവനാണത്തികവചനം കതം, തം **''ധമ്മം വോ ദേസയിസ്സാമീ''**തി പടിജാനിത്വാ **''ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുന''**ന്തിആദിനാ ദേസേതും ആരഭി. തത്ഥ **ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുന**ന്തി ജാതി നാമേസാ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദസ്സ ജരാദിഭേദസ്സ ച അനേകവിഹിതസ്സ ദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ദുക്ഖാ. സാ പുനപ്പുനം പവത്തമാനാ അതിവിയ ദുക്ഖാ.

തസ്സാ പന ജാതിയാ സമതിക്കമനത്ഥം ഉസ്സാഹോ കരണീയോതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **''ആരമ്ഭഥാ''**തിആദി. തത്ഥ **ആരമ്ഭഥാ**തി ആരമ്ഭധാതുസങ്ഖാതം വീരിയം കരോഥ. **നിക്കമഥാ**തി കോസജ്ജപക്ഖതോ നിക്ഖന്തത്താ നിക്കമധാതുസങ്ഖാതം തദുത്തരിം വീരിയം കരോഥ. **യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ**തി യസ്മാ സീലസംവരോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ സതിസമ്പജഞ്ഞന്തി ഇമേസു ധമ്മേസു പതിട്ഠിതാനം ജാഗരിയാനുയോഗവസേന ആരമ്ഭനിക്കമധാതുയോ സമ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ തഥാഭൂതാ സമഥവിപസ്സനാസങ്ഖാതേ അധിസീലസിക്ഖാദിസങ്ഖാതേ വാ ഭഗവതോ സാസനേ യുത്തപ്പയുത്താ ഹോഥ. **ധുനാഥ മച്ചുനോ സേനം, നളാഗാരംവ കുഞ്ജരോ**തി ഏവം പടിപജ്ജന്താ ച തേധാതുഇസ്സരസ്സ മച്ചുരാജസ്സ വസം സത്തേ നേതീതി തസ്സ സേനാസങ്ഖാതം അബലം ദുബ്ബലം യഥാ നാമ ഥാമബലൂപപന്നോ കുഞ്ജരോ നളേഹി കതം അഗാരം ഖണേനേവ വിദ്ധംസേതി, ഏവമേവ കിലേസഗണം ധുനാഥ വിധമഥ വിദ്ധംസേഥാതി അത്ഥോ.

ഏവം പന ബുദ്ധസാസനേ ഉസ്സാഹം കരോന്തസ്സ ഏകംസികോ ജാതിദുക്ഖസ്സ സമതിക്കമോതി ദസ്സേന്തോ **''യോ ഇമസ്മി''**ന്തിആദിനാ തതിയം ഗാഥമാഹ. തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അഭിഭൂതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

### ൧൮. ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**സംസര**ന്തി ആയസ്മതോ ഗോതമത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയം കിര പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ സിഖിമ്ഹി ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ചിതകം ദേവമനുസ്സേസു പൂജേന്തേസു അട്ഠഹി ചമ്പകപുപ്ഫേഹി ചിതകം പൂജേസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സക്യരാജകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഗോതമോ**തി ഗോത്തവസേനേവ അഭിലക്ഖിതനാമോ വയപ്പത്തോ സത്ഥു ഞാതിസമാഗമേ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനായ കമ്മം കരോന്തോ ഛളഭിഞ്ഞോ അഹോസി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൭.൩൧-൩൩) -

''ഝായമാനസ്സ ഭഗവതോ, സിഖിനോ ലോകബന്ധുനോ;
അട്ഠ ചമ്പകപുപ്ഫാനി, ചിതകം അഭിരോപയിം.

''ഏകതിംസേ ഇതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിരോപയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ചിതപൂജായിദം ഫലം.

''കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം...പേ॰... കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന''ന്തി.

ഛളഭിഞ്ഞോ പന ഹുത്വാ വിമുത്തിസുഖേന വിഹരന്തോ ഏകദിവസം ഞാതകേഹി ''കസ്മാ, ഭന്തേ, അമ്ഹേ പഹായ പബ്ബജിതോ''തി പുട്ഠോ സംസാരേ അത്തനാ അനുഭൂതദുക്ഖഞ്ചേവ ഇദാനി അധിഗതം നിബ്ബാനസുഖഞ്ച പകാസേന്തോ -

൨൬൮. ''സംസരഞ്ഹി നിരയം അഗച്ഛിസ്സം, പേതലോകമഗമം പുനപ്പുനം;
ദുക്ഖമമ്ഹിപി തിരച്ഛാനയോനിയം, നേകധാ ഹി വുസിതം ചിരം മയാ.

൨൬൯. ''മാനുസോപി ച ഭവോഭിരാധിതോ, സഗ്ഗകായമഗമം സകിം സകിം;
രൂപധാതുസു അരൂപധാതുസു, നേവസഞ്ഞിസു അസഞ്ഞിസുട്ഠിതം.

൨൭൦. ''സമ്ഭവാ സുവിദിതാ അസാരകാ, സങ്ഖതാ പചലിതാ സദേരിതാ;
തം വിദിത്വാ മഹമത്തസമ്ഭവം, സന്തിമേവ സതിമാ സമജ്ഝഗ''ന്തി.
-

തീഹി ഗാഥാഹി തേസം ധമ്മം ദേസേസി.

തത്ഥ **സംസര**ന്തി അനാദിമതി സംസാരേ സംസരന്തോ കമ്മകിലേസേഹി പഞ്ചസു ഗതീസു ചവനുപപാതവസേന അപരാപരം സംസരന്തോതി അത്ഥോ. **ഹീ**തി നിപാതമത്തം. **നിരയം അഗച്ഛിസ്സ**ന്തി സഞ്ജീവാദികം അട്ഠവിധം മഹാനിരയം, കുക്കുളാദികം സോളസവിധം ഉസ്സദനിരയഞ്ച പടിസന്ധിവസേന ഉപഗച്ഛിം . **''പുനപ്പുന''**ന്തി ഇദം ഇധാപി ആനേതബ്ബം . **പേതലോക**ന്തി പേത്തിവിസയം, ഖുപ്പിപാസാദിഭേദം പേതത്തഭാവന്തി അത്ഥോ. **അഗമ**ന്തി പടിസന്ധിവസേന ഉപഗച്ഛിം ഉപപജ്ജിം. **പുനപ്പുന**ന്തി അപരാപരം. **ദുക്ഖമമ്ഹിപീ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം തിഖിണകസാപതോദാഭിഘാതാദിദുക്ഖേഹി ദുസ്സഹായപി. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന ഹേതം വുത്തം ''ദുക്ഖമമ്ഹിപീ''തി. **തിരച്ഛാനയോനിയ**ന്തി മിഗപക്ഖിആദിഭേദായ തിരച്ഛാനയോനിയം. **നേകധാ ഹീ**തി ഓട്ഠഗോണഗദ്രഭാദിവസേന ചേവ കാകബലാകകുലലാദിവസേന ച അനേകപ്പകാരം അനേകവാരഞ്ച **ചിരം** ദീഘമദ്ധാനം **മയാ വുസിതം** നിച്ചം ഉത്രസ്തമാനസതാദിവസേന ദുക്ഖം അനുഭൂതം. തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തസത്തോ മഹാമൂള്ഹതായ ചിരതരം തത്ഥേവ അപരാപരം പരിവത്തതീതി ദസ്സനത്ഥം ഇധ ''ചിര''ന്തി വുത്തം.

**മാനുസോപി ച ഭവോഭിരാധിതോ**തി മനുസ്സത്തഭാവോപി മയാ താദിസേന കുസലകമ്മുനാ സമവായേന അഭിരാധിതോ സാധിതോ അധിഗതോ. കാണകച്ഛപോപമസുത്തമേത്ഥ (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൨; സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൭) ഉദാഹരിതബ്ബം. **സഗ്ഗകായമഗമം സകിം സകി**ന്തി സഗ്ഗഗതിസങ്ഖാതം കാമാവചരദേവകായം സകിം സകിം കദാചി കദാചി ഉപപജ്ജനവസേന അഗച്ഛിം. **രൂപധാതുസൂ**തി പുഥുജ്ജനഭവഗ്ഗപരിയോസാനേസു രൂപഭവേസു **അരൂപധാതുസൂ**തി അരൂപഭവേസു. **നേവസഞ്ഞിസു അസഞ്ഞിസുട്ഠിത**ന്തി രൂപാരൂപധാതൂസു ച ന കേവലം സഞ്ഞീസു ഏവ, അഥ ഖോ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീസു അസഞ്ഞീസു ച ഉപപജ്ജ ഠിതം മയാതി ആനേത്വാ യോജേതബ്ബം. നേവസഞ്ഞിഗ്ഗഹണേന ഹേത്ഥ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീഭവോ ഗഹിതോ. യദിപിമേ ദ്വേ ഭവാ രൂപാരൂപധാതുഗ്ഗഹണേനേവ ഗയ്ഹന്തി, യേ പന ഇതോ ബാഹിരകാ തത്ഥ നിച്ചസഞ്ഞിനോ ഭവവിമോക്ഖസഞ്ഞിനോ ച, തേസം തസ്സാ സഞ്ഞായ മിച്ഛാഭാവദസ്സനത്ഥം വിസും ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ഭവമൂലസ്സ അനുപച്ഛിന്നത്താ അനാദിമതി സംസാരേ അത്തനോ വട്ടദുക്ഖാനുഭവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദുപച്ഛേദേന വിവട്ടസുഖാനുഭവം ദസ്സേന്തോ **"സമ്ഭവാ"**തിആദിനാ തതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സമ്ഭവാ**തി ഭവാ. കാമഭവാദയോ ഏവ ഹി ഹേതുപച്ചയസമവായേന ഭവന്തീതി ഇധ സമ്ഭവാതി വുത്താ. **സുവിദിതാ**തി വിപസ്സനാപഞ്ഞാസഹിതായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ സുട്ഠു വിദിതാ. **അസാരകാ**തിആദി തേസം വിദിതാകാരദസ്സനം. തത്ഥ **അസാരകാ**തി നിച്ചസാരാദിസാരരഹിതാ. **സങ്ഖതാ**തി സമേച്ച സമ്ഭുയ്യ പച്ചയേഹി കതാ. **പചലിതാ**തി സങ്ഖതത്താ ഏവ ഉപ്പാദജരാദീഹി പകാരതോ ചലിതാ അനവട്ഠിതാ. **സദേരിതാ**തി സദാ സബ്ബകാലം ഭങ്ഗേന ഏരിതാ, ഇത്തരാ ഭങ്ഗഗാമിനോ പഭങ്ഗുനോതി അത്ഥോ. **തം വിദിത്വാ മഹമത്തസമ്ഭവ**ന്തി തം യഥാവുത്തം സങ്ഖതസഭാവം അത്തസമ്ഭവം അത്തനി സമ്ഭൂതം അത്തായത്തം ഇസ്സരാദിവസേന അപരായത്തം പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന അഹം വിദിത്വാ തപ്പടിപക്ഖഭൂതം **സന്തിമേവ** നിബ്ബാനമേവ മഗ്ഗപഞ്ഞാസതിയാ **സതിമാ** ഹുത്വാ **സമജ്ഝഗം** അധിഗച്ഛിം അരിയമഗ്ഗഭാവനായ അനുപ്പത്തോതി. ഏവം ഥേരോ ഞാതകാനം ധമ്മദേസനാമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി.

ഗോതമത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൧൦. ഹാരിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**യോ പുബ്ബേ കരണീയാനീ**തി ആയസ്മതോ ഹാരിതത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ ചിതകപൂജായ കയിരമാനായ ഗന്ധേന പൂജം അകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **ഹാരിതോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ ജാതിമാനം നിസ്സായ അഞ്ഞേ വസലവാദേന സമുദാചരതി. സോ ഭിക്ഖൂനം സന്തികം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുത്വാ പടിലദ്ധസദ്ധോ പബ്ബജിതോപി ചിരപരിചിതത്താ വസലസമുദാചാരം ന വിസ്സജ്ജി. അഥേകദിവസം സത്ഥു സന്തികേ ധമ്മം സുത്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അത്തനോ ചിത്തപ്പവത്തിം ഉപപരിക്ഖന്തോ മാനുദ്ധച്ചവിഗ്ഗഹിതതം ദിസ്വാ തം പഹായ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൪൯.൧൫൬-൧൫൭) –

"ചിതാസു കുരുമാനാസു, നാനാഗന്ധേ സമാഹടേ;
പസന്നചിത്തോ സുമനോ, ഗന്ധമുട്ഠിമപൂജയിം.

"സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, ചിതകം യമപൂജയിം;
ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ചിതപൂജായിദം ഫലം.

"കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന"ന്തി.

അരഹാ പന ഹുത്വാ വിമുത്തിസുഖം അനുഭവന്തോ **"യോ പുബ്ബേ കരണീയാനീ"**തിആദിനാ തീഹി ഗാഥാഹി ഭിക്ഖൂനം ഓവാദദാനമുഖേന അഞ്ഞം ബ്യാകാസി. താസം അത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

ഹാരിതത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

## ൫൬. വിമലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ

**പാപമിത്തേ**തി ആയസ്മതോ വിമലത്ഥേരസ്സ ഗാഥാ. കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പുരിമബുദ്ധേസു കതാധികാരോ തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ വിവട്ടൂപനിസ്സയം പുഞ്ഞം ഉപചിനന്തോ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ കാലേ കുലഗേഹേ നിബ്ബത്തിത്വാ വിഞ്ഞുതം പത്തോ സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ സാധുകീളനദിവസേസു വീതിവത്തേസു സത്ഥു സരീരം ഗഹേത്വാ ഉപാസകേസു ഝാപനട്ഠാനം ഗച്ഛന്തേസു സത്ഥു ഗുണേ ആവജ്ജിത്വാ പസന്നമാനസോ സുമനപുപ്ഫേഹി പൂജമകാസി. സോ തേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദേവമനുസ്സേസു സംസരന്തോ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ ബാരാണസിയം ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിത്വാ **വിമലോ**തി ലദ്ധനാമോ വയപ്പത്തോ സോമമിത്തത്ഥേരം നിസ്സായ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ തേനേവ ഉസ്സാഹിതോ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി. തേന വുത്തം **അപദാനേ** (അപ॰ ഥേര ൨.൮൬.൭൨-൬൨) -

> ‘‘നീഹരന്തേ സരീരമ്ഹി, വജ്ജമാനാസു ഭേരിസു;
> പസന്നചിത്തോ സുമനോ, പട്ടിപുപ്ഫമപൂജയിം.
>
> ‘‘സതസഹസ്സിതോ കപ്പേ, യം പുപ്ഫമഭിപൂജയിം;
> ദുഗ്ഗതിം നാഭിജാനാമി, ദേഹപൂജായിദം ഫലം.
>
> ‘‘കിലേസാ ഝാപിതാ മയ്ഹം…പേ॰… കതം ബുദ്ധസ്സ സാസന’’ന്തി.

അരഹത്തം പന പത്വാ അത്തനോ സഹായസ്സ ഭിക്ഖുസ്സ ഓവാദം ദേന്തോ -

> ൨൬൪. ‘‘പാപമിത്തേ വിവജ്ജേത്വാ, ഭജേയ്യുത്തമപുഗ്ഗലം;
> ഓവാദേ ചസ്സ തിട്ഠേയ്യ, പത്ഥേന്തോ അചലം സുഖം.
>
> ൨൬൫. ‘‘പരിത്തം ദാരുമാരുയ്ഹ, യഥാ സീദേ മഹണ്ണവേ;
> ഏവം കുസീതമാഗമ്മ, സാധുജീവീപി സീദതി;
>
> തസ്മാ തം പരിവജ്ജേയ്യ, കുസീതം ഹീനവീരിയം.
>
> ൨൬൬. ‘‘പവിവിത്തേഹി അരിയേഹി, പഹിതത്തേഹി ഝായിഭി;
> നിച്ചം ആരദ്ധവീരിയേഹി, പണ്ഡിതേഹി സഹാവസേ’’തി. -

തിസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **പാപമിത്തേ**തി അകല്യാണമിത്തേ അസപ്പുരിസേ ഹീനവീരിയേ. **വിവജ്ജേത്വാ**തി തം അഭജനവസേന ദൂരതോ വജ്ജേത്വാ. **ഭജേയ്യുത്തമപുഗ്ഗല**ന്തി സപ്പുരിസം പണ്ഡിതം കല്യാണമിത്തം ഓവാദാനുസാസനീഗഹണവസേന സേവേയ്യ. **ഓവാദേ ചസ്സ തിട്ഠേയ്യാ**തി അസ്സ കല്യാണമിത്തസ്സ ഓവാദേ അനുസിട്ഠിയം യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജനവസേന തിട്ഠേയ്യ. **പത്ഥേന്തോ**തി ആകങ്ഖന്തോ. **അചലം സുഖ**ന്തി നിബ്ബാനസുഖം ഫലസുഖഞ്ച. തമ്പി ഹി അകുപ്പഭാവതോ ‘‘അചല’’ന്തി വുച്ചതി. സേസം വുത്തത്ഥമേവ.

വിമലത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തികനിപാതവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമോ ഭാഗോ നിട്ഠിതോ.